گفتوگۆ لەگەڵ هونەرمەند سەڵاح محەمەد عەلی.. ئام□ادەکردنی: کامەران حاجی ئەلیاس

سەڵاح محەمەد عەلی: زیاتر حەز لە (نواندن) دەکەم چونکە زیاتر لە بینەران نزیکە
سەڵاح محەمەد عەلی: بەهۆی نەخۆشییەوە نەمتوانی بەشداری لە درامای "8 دیوار" بکەم

هونەرمەند"سەڵاح محەمەد سەڵاح" زیاتر لە (50) ساڵە،لەرێگەی هونەرکانی (نواندن، کاریکاتێر، گۆرانی وتن) ،خزمەت بە هونەری کوردی دەکات ئەو هەرلەتەمەنی منداڵیەوە لەرێگەی لاساییکردنەوە بەهرەی نواندنی دەرکەوتەوە بەهۆی پیشەی دارتاشی باوکیشی، توانی بەهرەی هونەری کاریکاتێری خۆی بدۆزێتەوە ،جگە لەوەش لە هونەری گۆرانی وتن توانی چەندین گۆرانی بۆ تەلەفزیۆنی کەرکووک لە ساڵی هەشتایەکانی سەدەی رابردوو تۆمار بکات بۆ زیاتر ئاشنا بوون بە هونەرکەی لەنزیکەوە بەچەند پرسیارێک بەسەرمان کردوە.

هەڤپەیڤین- کامەران حاجی ئەلیاس

- سەرەتا وەکوپرسیارێکی کلاسیک ئەگەر بکرێت باس لە ژیانی هونەری خۆت بکەیت.
- من(سەڵاح محەمەد عەلی) لەساڵی 1951 لە گەرەکی تەیراوەی شاری هەولێر لەدایک بووم هەر لەتەمەنی هەرزەکارییەوە خوولیای زۆربەی هونەرەکانم هەبوو، وەکو نواندن حەزم بەلاساییکردنەوە ئەو فلیمانەم دەکرد کەلە هۆڵی سینەماکانی شاری هەولێر نمایش دەکران، لە هەمان کات لاسایی ئەو دراما عەربیانەم دەکردەوە کە لە تەلەفزیۆنەکان نمایش دەکران، س□□بارەت بە هونەری کاریتاتێریش کە بەشێکە لە هونەری شێوەکاری ،کاتی خۆی باوکم (محەمەد عەلی) سندوقی ڕەنگاو ڕەنگی بۆماڵان دروست دەکرد کە بەکاردەهات بۆ یاتاخ ودۆشەگیان لەسەر دادەنا باوکم ئەم سندوقەی بەچەندین وێنەی رەنگاو ڕەنگی س□□رنج راک□□ش وەکو تاوس ، کۆتر .. دەڕازاندەوە،لە هەمان کاتدا باوکم دارتاشێکی دەست رەنگین و ناسراو بوو بۆیە دەتواتنم بڵێم کاریگەری باوکم وای

لێکردم دەست بۆ هونەری شێوەکاری ببم بە تایبەت لە هونەری کاریکاتێر و هونەری مندا□□ان نابێ ئەوەش لەبیر بکەم کە لە قوتابخانە بەشداری چالاکییەکانی ناوپۆل و گۆڕەپانی قوتابخانە دەکرد ئەم حەزووو ئارەزووە بەردەوام بوو.

- بەڵام هەگبەی ئەرشیفی شانۆ و دراماتان دەوڵەمەندە ئەگەر بکرێت ئاماژە یان پێ بدەیت؟

-وای□ راست د□ک□ی ی□ک□مین شان□گ□ری ب□شدابووم ل□سا□ی (1971) ب□ناوی (داس□ک□ی شاسوار) ل□ نووسینی (ئ□مین میرزاکەریم) و دەرهێنانی هونەرمەند (فەتاح خەتاب) ئەم شانۆگەرییە لە شاری هەولێر و بەغدا نمایش کرا.دوای ئەوە بەشداری چەندین شانۆگەریم کردن لەوانە : شانۆگەری (زەنگی تەلەفۆن) ساڵی 1972 لە نووسینس (رسمی جەلال) و دەرهێنانی هونەرمەند (فەتاح خەتاب) لەهەولێر و کەرکووک نمایش کرا، شانۆگەری (ئەو دەمەی ئەڤین مەزن تردەبێت) لە نووسینی مامۆستا (ئەحەمەد سالار) دەرهێنانی هونەرمەند (فەرهاد شەریف) لە ساڵی 1992 لە هەولێر نمایش کرا،شانۆگەری (مەملەکەتی ئەفیون) نووسینی ودەرهێنانی هونەرمەند (تەحسین فائق) لە رۆژی جیهانی شانۆ لە ساڵی 1994 ل□ ه□□□ی گەل نمایش کرا، شانۆگەری (کەچەڵ قاقا) نووسینی شێرزاد پۆلیس دەرهێنانی هونەرمەند(زیلوان تاهیر) ساڵی 200 ل□ ه□□□ی گەل نمایش کرا،شانۆگەری(پەپوکێ بردی) لەنووسین (ئ□ورگەن) دەرهێنانی هونەرمەند(سەباح عەبدولڕەحمان) ساڵی 2008 لە هەولێر نمایش کرا ،درامای (نامە) لە نووسینی هونەرمەند (چەتۆ حەسن) دەرهێنانی هونەرمەند (وەلید نانەکەلی)،درامای (هەڵگەڕانەوە) نووسینی کەریم بایز دەرهێنانی هونەرمەند (تەڵعەت سامان) ،درامای (ترس و ئەڤین) نووسینی(عەبدولڕەحمان پاشا) دەرهێنانی هونەرمەند (رەفیق نووری حەنا) ، فلیمی(گەرەکی داه□□کان) نووسینی (شێرزاد عەبدولڕەحمان) دەرهێنانی هونەرمەند (حەسن عەلی) ساڵی 2009، درامای (خەونە ئازادەکان) نووسینی و دەرهێنان (سەباح عەبدولڕەحمان) 2003،درامای (چارەنووس) نووسین و دەرهێنانی هونەرمەند (حەسن عەلی) ساڵی 2000 ،درامای (کێ بەرپرسیارە) نووسین و دەرهێنانی هونەرمەند (ئەحمەد سابیر باڵا بەرز) بۆ تەلەفزیۆنی هەرێم، درامای (مەمی ئالان) لە نووسینی (ئەحمەد خانی) دەرهێنانی هونەرمەند (ناسر حەسن) لەگەڵ چەندین کاری تر..

▪ ئەی چالاکییەکانت لە بواری هونەری کاریکاتێری؟

▪ سەبارەت بە هونەری کاریکاتێریش سەرەتای دەست پێکردنم بە ساڵی 1984 دەستم پێکردوە لەو ساتەوە تائێستا (10) پیشانگای تایبەتیم کردوە لە شارەکانی هەولێر و کۆیە و پیرمام و دیانا و شەقڵاوە کردۆتەوە.. لە زۆربەی رۆژنامەو گ□قارەکان کاریکاتێرەکانم بڵاوکردۆتەوە ..

▪ لە هونەری گۆرانی چرینیش خاوەنی چەند گۆرانییەکن دەتوانیت ئاماژەیان پێبدەیت؟

-ل□بار□ی هونەری گۆرانی ووتندا خاو□نی چ□ندین گ□رانیم و□کو (ل□ر□گ□ی کانی ئاو د□ن□ ب□مان)، (ئ□ی کچی کورد□واری)،(بای شەماڵ) کە لەساڵی 1984 لە تەلەفزیۆنی کەرکووک تۆمارکرابوون ، بەڵام بەردەوام نەبووم تەینا لە بەرنامەو دراماکان جار جار گۆرانی دەڵێم.

▪ لە بواری هونەری کاریکاتێری و نواندن شوێن پەنجەتان دیارە،لە کامەیان زیاتر خۆت دەبینیتەوە؟

▪ ئەوەی راستی ب□□ت زیاتر حەز لە هونەری (نواندن) دەکەم ،چونکە زیاتر لە بینەرانیش نزیکە بەتایبەتی کاتێ لەگەڵ هونەرمەندان (سەلام کۆیی و ئیبراهیم حەکیم)، وەک ئەکتەربەشدار بووم لە بەرنامەی (ئاوێنە)، کە لە کوردستان تیقی پێشکەش دەکرا ،هەروەها لە بەرنامەی (هەگبەی کوردەواری) لە گەڵ هونەرمەندان (ئەنوەر شێخانی و چەتۆ حەسن) هەستم کرد جەماوەر منیان زیاتر ناسی بۆمنیش زیاترحەزو ئارەزوم بۆ هونەری نواندن بوو.

*لەگەڵ هونەرمەندی کۆچکردوو (ئەنوەر شێخانی)،بەرنامەیەکی تەلەفزیۆنی لە تیقی کوردستان هەبوو بیرۆکەو ناو□□کی بەرنامەکە چی بوو؟

▪ بەرنامەکە ناوی (ئاوێنە) بوو،گوزراشتی لە داب و نەریتی کوردەواری دەکرد ،لە هەمان کات دا خەندە ئامێز بوو بینەر چێژی لێوەر دەگرد،سەرکەوتنێکی بەرچاوی بەدەست هێنا ،بەجۆرێک جگە لە هاوڵاتی ئاسایی زۆرێک لە بەرپرسان چاوەڕوانی کاتی پەخشکردنی بەرنامەکەیان دەکرد ، بەرنامەکە بە شێوەیەکی رەخنەی بونیادنەر رەخنەی لە دامودەزگاکانی حکومەت دەکرد بەگرە زۆر جاریش لەرێگەی بەرنامەکە کێش و گرفتەکانی هاوڵاتیانی لە نێو داموودەزگاکانی حکومەتی چارەسەر دەکرد.

- بۆچی لە ئێستادا بەرهەمی هونەریت کەمە؟
- ئەوەی راستی بێت بەهەی نەخۆشی بەتایبەتی نەخۆشی شەکرە و چەوری و فشاری خوێن و چاوەکانم .. باری تەندروستیم رێگام پێ نادات کارەی هونەری بکەم ، ئەگەرنا زۆرێک لە دەرهێنەران داویان لێکردوم بەشداریان لەگەڵ دا بکەم هەر بۆنموونە لەم ماوەی دواییەدا مامۆستا “کارێخ ئیبراهیم حەکیم ” داوای لێکردم بەشداری لە درمای “8 دیوار” بکەم بەڵام بەداخەوە بەهەی نەخۆشی نەم توانی .

*وەکــو شانەکــارێک بینەری شــانۆی لە ئێســتاداحەز بەچ جۆرە نمایشێک دەکات؟

- بینەری شــانۆ لە ئێســتادا حەز بەجۆرە نمــایشێک دەکــات کە ناســەرییەکانی خەی تیــادا بــبینێتەوە یــاخود حەزدەکــات کەنمایشەکــان بەێن و بەرامــی کەلــتووری کــوردەواری لەبەــت بەداخەوە لە ئێستا ئەو جۆرە نمایشانە زۆر کەمن ،کاتێ خەی ئەمەمان کە شانۆگەریمان نمایش دەکرد هۆڵەکان جمەیان دەهات ،بگــرە زۆر جــار دەرگــاو پەنجەری هۆڵەکــان دەشکــا بۆ ئەوەی نمایشەکە ببــنین ،نابێ ئەوەشمان لەبیر بچێت پەیدابوونی ئەو تەکنەلۆژیاییەی ئێستا وسەسیال میدیا تارادەیەک هەکار بووە بۆ ئەوەی بینــەر کەم رووبکاتە هۆڵەکانی شانۆ.

*پێتان وایە هونەری کاریکاتێری دەتوانێت رەخنە لە داب و نەریتە سلبییەکان نەو کەمەڵگا بگریت؟

- زۆر جار ئەمەی هونەرمەندانی کاریکارتێر لە رێگەی هونەری کاریکاتێر، چەندین رەخنەی جۆراجۆری نمایش کردووە بەڵام بە داخەوە وەک پێوست بەهەند وەرنەگیراوە ، بەێە دەتوانم بڵێم نەک هونەری کاریکارتێر بەڵکو هونەرکانی تریش وەکو شانۆ و سینەمایش نەیتوانیوە کــاریگەری راستەوخەی لەســەر وەرگــر کرد بێت.

وەستانەوە لەبەرامبەر دڕندەیی دەوڵەتی ئیسرائیلدا.. عوسمانی حاجی مارف

هێرشەکان و توندوتیژی بۆردومانی بێبەزییانەی دژی دانیشتوانی غەززە لەلایەن ئیسرائیلەوە، بەتایبەتی بۆردومانی بیمارستانی مەعمەدانی لە غەززە، نیگەرانی جیهانی وروژاندووە. لەم ئاراستەیەشەوە سەرەتای شەڕێکی گەورەی بەرفراوانی ناوچەیی لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست دەستی پێکردووە. بەتایبەتی ئەم نیگەرانییە زیاتر فەلەستینییەکانی گەمارۆدراو لە غەززە دەگرێتەوە. بەڵام ئەوەی مەترسیدارترە پێشبینی ئەوە دەکرێت، کە پەرەسەندنی ئەم هێرش و ململانێیە شەڕێکی ناوچەیی مەترسیدارو گەورەتری وێرانکەر بێنێتە ئاراوە. لەکاتێکدا هیچ کام لە لایەنە سەرەکییەکانی ئەم ململانێیە، جگە لە حەماس، لەگەڵ شەڕێکی لەم شێوەیەدا نین و سوودێکی نییە بۆیان، بەڵام ململانێی لایەنەکان و ڕوداوەکان، بەجۆرێک ئەگەری مەترسی ئەو شەڕە فراوانەیان فڕێداوەتە مەیدانی ناوچەکەوە، کە سیناریۆی ئایندەیەکی ئاڵۆزو ترسناک و پڕکارەساتی کۆمەڵکۆژی چاوەڕوانکراو بەرجەستە دەکاتەوە، هۆکاری سەرەکی ئەم ئاراستەیە لە ناواخنی بەرژەوەندی سیاسەتی فاشستیانەی دەوڵەتی ئیسرائیلەوە دژی چارەنوسی فەلەستینییەکان هەڵدەقوڵێت، بە پاڵپشتی بێمەرجی دەوڵەتی ئەمریکاو حکومەتەکانی ڕۆژئاواو دەزگاکانی پڕوپاگەندەیان کە ڕێخۆشکەرو هاندەری ئەم بەربەرییەتەن.

لەڕاستیدا لەگەڵ تەواوی ئەو تاوانەی ڕۆژانە لە غەززەدا دەبینرێن، بەڵام هیچ ئاماژەیەکی بەرنامەداڕێژراوی پێشوەخت نییە کە ئیسرائیل یان بنیامین ناتانیاهو بیانەوێت مەودای شەڕەکە فراوانتر بکەن، ئەم حاڵەتەی ئێستاش لەو توندوتیژییەی بەرامبەر فەلەستینییەکان ئەنجامی ئەدەن، بەئەوەی لەم رێگە نائینسانییەوە گورزێکی گەورە لە حەماس بدەن، تا بەم کردارە قێزەونە ئیعتباری هاوسەنگی هێز بۆ ئیسرائیل و دەسەڵاتی ناتانیاهو بگەڕێنرێتەوە.

ئیسرائیل نزیکەی ٣٦٠ هەزار سەربازی یەدەگی خۆی بانگهێشت کرد، کە گەورەترین بانگهێشتکردنە لە مێژووی خۆیدا، ئەمەش ئامادەکارییەکە

بەمە بەستی هەرشی زەمینی بە سەر غەززە. ئەم هێرشە گەر ئەنجام بدرێت، ڕێڕەوی شەڕەکە دەگۆڕێت بەرەو ئاراستەیەکی فراوانترو دەبێتە زەمینەسازی بۆ کاردانەوەو دەخالەتی لایەنەکانی تر لەم شەڕەدا، بەڵام گەر دەوڵەتی ئیسرائیل بتوانێ لەڕێگەی بۆردومانەکانیەوە ئامانجەکەی بپێکێت، خۆی لە ڕیسکی ئەو هێرشکردنە زەمینیە دەپارێزێت. ئەمەش گێژاوێکە ڕووبەڕووی حکومەتی نەتانیاهو بووەتەوە، کە ئاخۆ لەکوێدا ئەتوانێت ئامانجەکەی بپێکێت، کەی گونجاو دەبێت کۆتایی شەڕەکە ڕاگەیەنێت، چونکە بەتوانایی لە هێرشکردنی زەمینی و مامەڵەکردن لەگەڵ دەرئەنجامەکانی ئەم شەڕەدا، بەهەر هاوپشتیەک لەلایەن ئەمریکاو ڕۆژئاواوە دەکرێت، زەحمەتە لە چاوەڕوانی شەڕێکی فراوان و سەرتاسەریدا خۆی ڕاگرێت و بەسەلامەتی لێی بێتە دەرەوەو زامنی سەرکەوتن بکات.

ناتانیاهو لە بەرامبەر قەیرانێکی گەورە ڕووبەڕوو دەبێتەوە، ئەگەر لە دوو بەرەدا شەڕی هێرشی زەمینی بکات. لەلایەک لە غەزەو لەلایەکی تر لە بەرامبەر حزبوڵادا. جگە لەوەی گەر ئاراستەی شەڕەکە بەو جۆرە پەلبهاوێت بۆ چەند بەرەیەک، ئەوکات لایەنی تر کێشدەکات بۆ ناو مەیدانی شەڕەکە، وەک ئێران و سوریاو عێراق و هێزە میلیشیاکان. ئەوکات لەم شەڕەدا جگە لە وێرانکاری و قوربانیەکی بێشومارتر، دۆڕاو یا براوە نادیار دەبێت، بەڵام زیاتربونی کوشتار و کارەساتەکان مسۆگەر دەبن..!

هەر لەبەر ئەم هۆکارانەش حزبوڵاو و ئێران جگە لە دروشمی هەڕەشە بەرامبەر ئیسرائیل، لەباری عەمەلیەوە دیار نیە کە بیانەوێت خۆیان بخەنە ناو ململانێ و شەڕەکەوە. هەرچەندە ئاماژەیەک هەیە کە پێیانوایە حەماس بە هێرشەکەی هەماهەنگی لەگەڵ ئێران و حزبوڵادا کردبێت، بەڵام هیچ بەڵگەیەکی ڕۆشن نیە کە ئەم ڕێکەوتنە بسەلمێنێت. ئەوەشی کە ڕویداوە ئەوە نیشان ئەدات تەنها حەماس بەخۆی نەخشەی هێرشکردنە سەر ئیسرائیلی داڕشتوە. دوای هێرشەکانی حەماس هیچ هێرشێکی هەمەلایەنە لە باکورەوە ڕووی نەداوە، هیچ بەڵگەیەکیش نیە کە ئامادەیی بۆ کرابێت، ئەوش بە لەبەرچاوگرتنی دۆخی نالەباری ئابووری و سیاسیە لە لوبناندا بواری ئەو فرسەتەی نەداوە، چونکە لە ئێستادا شەڕ لەگەڵ ئیسرائیل دەتوانێت ببێتە هۆی داڕمانی زیاتری لوبنان.

پێموایە بەهەمانشێوە ئێرانیش سوود لە شەڕێکی فراوانی سەرتاسەری وەرناگرێت. ئێران ململانێیەکی سنووورداری لەگەڵ ئیسرائیل پێ باشترە نەک شەڕێکی ئاشکرا. بەتایبەتی کۆماری ئیسلامی ئێران تازە یەکێک لە گەورەترین هەڕەشەکانی بەردەم دەسەڵاتەکەی خستۆتە کەنارەوە. دوای تێپەڕبوونی ساڵڕۆژی کوژرانی مەهسا ئەمینی تارادەیەک هەناسەیەکی

ئاسوودەیی هەڕەمزیوە. جگە لەوەش ئابوری ئێران لە قەیراندایەو ئێستا سەرنجی سەرەکی کۆماری ئیسلامی لەسەر ڕێککەوتنە لەگەڵ واشنتۆن بۆ کەمکردنەوەی پەرەسەندن و ئازادکردنی پارەی ئێران و سووککردنی سزاکانی سەر فرۆشتنی نەوتی ئێران. ئێران لەم هێرشەی حەماس سەری سوڕماوەو لەم بارەیەوە هەماهەنگی لەگەڵ بزووتنەوەی حەماسدا نەبووە، بەڵام ناتوانێ پشتیوانی لە حەماس فەرامۆش کات. لەهەمانکاتدا ئێران ئاماژەی بەوەداوە ئەگەر ئیسرائیل بەردەوام بێت لە بەردومانی غەززە، ناچار دەبێت دەخالەت بکات. ئەمەش واقعیەتێکی نەخوازراوو نەگونجاوە کە لە بەردەوامی شەڕەکەدا ئێران ناچار دەبێت بەجۆرێک لەم شەڕەوە بئاڵێنێت.

سیاسەتی ئیدارەی بایدنیش، پاش زنجیرەی شکستەکانی ئەمریکا لە نەخشەو سیاسەتەکانی لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا، لە ڕوودانی ئەم هێرشەی حەماسدا کەوتەتە بەر گێژاوێک کە زەحمەتە بۆی ڕاگرتنی هاوسەنگی بکات لە نێوان شەڕی ئۆکرانیا، قەیرانی لەگەڵ چین لەسەر تایوان، کێشەو کودەتا لە ئاڵوگۆڕی چەند حکومەتێک لە ئەفریقادا، هەروەها هەڵگیرسانی شەڕێکی سەرتاسەری لە ناوچەکەدا بۆ قازانجی ئەمریکا نابێت، چونکە ئاستی کێشمەکێشی بەرامبەر روسیاو چین و هەر ووڵاتێکی تری زلهێزی دنیا زیاتر دادەبەزێنێت.

بەگشتی ووڵاتانی عەرەبیش لە هەڵگیرسانی شەڕی ناوچەیدا بە شکستێکی گەورە دەنێ دەرەوە، لە میسرەوە تا سوریا و سعودیە، هیچ دەستکەوتێکیان لە شەڕێکی هەمەلایەنەی ناوچەیدا نییە. میسر ترسی هەیە لە لەشاوی غەززەیەکان بە ژمارەیەکی زۆرەوە بۆ ناو سینا. دوای دە ساڵ لە قەیران و دابەزینی ئابووریەکەی لە بەرجەستەبونەوەی ئەم شەڕەدا فڕێ بدرێتە بەر دەرگای کۆتاییەوە، لە سوریاش ئەسەد سەرقاڵی ئاسایکردنەوەی پەیوەندیەکانیەتی لەگەڵ ووڵاتانی عەرەبی و گەڕانەوە بۆ ناو جامیعەی عەرەبی، لە پێناو گەڕاندنەوەی شەرعیەتی سیاسی ئەسەدو دەرچونیان لە قەیرانی ئابوری.

شازادەی جێنشینی سعودیە، کە لە ڕێگەی هەوڵی ئاسایکردنەوەی پەیوەندیەکانی لەگەڵ ئیسرائیلدا بوو، لە ئەنجامی بەردومانی غەززەدا دەرگیر بە ناکۆکیەک بوە، ناچارکرا ڕێڕەوی خۆی بگۆڕێت، چونکە ئەگەری شەڕێکی سەرتاسەری، تەحەدایەکی گەورەیە بۆ سەر سعودیە و شازادەکەی کە بیەوێت خۆی وەک سەرکردەیەکی بێڕکابەری جیهانی عەرەبی جێگیر بکات.

بەگشتی ئەوەی ڕێچاو دەکرێت هەموو لایەنەکان ئەم شەڕەیان ناوێت و لە بەرژەوەندی هەموو لایەنەکاندایە کە ڕێگری لە شەڕی سەرتاسەری پەرەسەند بکەن. لەبری شەڕ، پەیوەستیان بەئاساییبونەوەو ئارامی ناوچەکەیە بۆ سەرمایەگوزاری، بەڵام بە شێوەیەک لایەنەکان بە

مامەڵەی دۆخەکەوە سەرقاڵن، لە ئاکامی ئەو گێژاوەی دەرگیری بون، بەبێ ویستی خۆیان پێشبینی ئەگەری هەڵگیرسانی شەڕەکە زیاتر دەکرێت.

ئەگەر لەشکرکێشی ئیسرائیل بۆ سەر غەززە بەردەوام بێت و سەرکەوتو بێت لە نەهێشتنی حەماس لە غەززەدا، حزبوڵڵا ناچار دەبێت دەخالەت بکات، ئەم کارەش بۆ ڕزگارکردنی حەماس ناکات، بەڵکو بۆ ڕزگارکردنی خۆیەتی. لەم حاڵەتەشدا حزبوڵڵا ڕاستەوخۆ ئێران دەخاتە ناو گێژاوی ململانێکەوە.، لەهەمانکاتدا سەرەڕای ڕاگەیاندنی ئێران بە دژایەتی فراوانکردنی شەڕەکە، بەڵام وەزیری دەرەوەی ئێران هۆشداریی دایە ئیسرائیل لەوەی ئەگەر بەردومانەکانی بۆ سەر غەززە ڕانەگرێت، ڕوو بەڕووی "بومەلەرزەیەکی توندوتیژ" دەبێتەوە.

لە ئەگەری تێوەگلانی ئێران و حزبوڵڵا لە شەڕەکەدا، ئیدارەی بایدن لەژێر فشارێکی گەورەدا خۆی دەبینێت بۆ دەخالەتی لە ڕووی سەربازییەوە، سەرەڕای خواستی ئەمریکا بەئەوەی ئەم شەڕە نەکات، تێوەگلانی ئێران و حزبوڵڵا دەتوانێت ببێتە هۆی تێوەگلانی واشنتۆنیش لە شەڕێکی بەرفراوانی ناوچەیدا.

ئاشکرایە کە هەر دەخالەتێکی سەربازیی ڕاستەوخۆی ئەمریکا لە غەززەدا، یان دژ بە حزبوڵڵاو ئێران ئەنجام بدرێت، ئاکامەکەی پەرچەکرداری هێرشی گەورە دەبێت بۆ سەر هێز و بەرژەوەندییەکانی ئەمریکا لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا، بەتایبەتی لەلایەن گروپە چەکدارەکانی سەر بە کۆماری ئیسلامی ئێرانەوە، کە پێشتر میلیشیاکان لە عێراق و لە یەمەن هۆشداریان داوە لە فراوانبونەوەی شەڕەکەدا، لە بەرامبەر هەر دەخالەتێکی ئەمریکادا کاردانەوەیان دەبێت، لەهەمانکاتدا روسیاو هاوپەیمانەکانی بێدەنگ نابن.

سەرەڕای زانیاری و ئاگاداری واشنتۆن لەو مەترسیە گەورەیەی کە ئەگەری ئەوەی هەیە کردەوەکانی ئیسرائیل لە غەززە بیانخاتە ناو شەڕێکی هەمەلایەنەی ناوچەییەوە، کە نە خزمەت بە بەرژەوەندییەکانی ئەمریکاو نە ئیسرائیل دەکات. بۆیە هۆشداریدانی ئەمریکا تەنها بە حزبوڵڵا و ئێرانە کە خۆڕاگری و ئارامی پێشنیار دەکات بۆیان، بەبێئەوەی هەمان داواش لە ئیسرائیل بکات، بە ئەگەرێکی زۆرەوە کردارەکانی ئێستای ئیسرائیل دەبێتە هۆی ئەو سیناریۆ کارەساتبارەی کە خودی ئەمریکاش لێی دەترسێت.

ئەم هەڵوێستەی بایدن کە تەنها ئامۆژگاری نادروست بەئیسرائیل دەدات، بەجیا لەوەی دەبێتە هۆی گیان لەدەستدانی هەزاران ئەمریکی لە جەنگێکی تری بێمانا و ناپێویست لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا، لەهەمانکاتدا بایدن شکستێکی گەورەی تر لە ناوچەکەدا بۆ ئەمریکا تۆمار دەکات لەسەر حسابی قوربانیدان بە سەدان هەزار لەخەڵکی

بەتاوان.
بەگشتی دەتوانین ئەوە بڵێین ئەو کردارە نابەرپرسانەی حەماس بە جۆرێک دۆخەکەی شڵەقاندووە، کێشەکان و ململانێی لە ئاستی جیهان و ناوچەکەدا خستۆتە بەردەم هەلومەرجێکی پێچیدەی وەهاوە، کە لایەنەکان لەگەڵ ڕێڕەوی ڕوداوەکاندا ناتوانن نەخشەیەکی ڕۆشن و گونجاو بۆ مامەڵەی دۆخەکە بەدەستەوە بدەن.
جێبەجێکردنی ئەو نەخشە نائینسانی و سەرسوڕهێنەرەی حەماس لە بەرامبەر ئیسرائیلدا نیشانیدا، بەجیا لەوەی دۆخەکەی بە جۆرێک شڵەقاندو ناوچەکەی لە بەردەم مەترسی و کارەساتی گەورەدا بەرەوڕوو کردۆتەوە. بەڵام لە هەمانکاتدا کێشەی فەلەستین کە ماوەیەکی زۆرە خەوێندراوەو بێدەنگی لێکراوە، خستۆوە بەردەمی ڕای گشتی لە جیهاندا. ئەمەش ئەو ئاکامە ئەدات بەدەستەوە، کە هەر جۆرە مامەڵە و بەرخوردێك، لە بەرامبەر دۆخی ناوچەکەدا بە هەڵگیرسانی شەڕی بەرفروان بگات، یان لە کۆتایی شەڕدا، یاخود بەرگرتن بەم شەڕە، پێویستە بەجدی کێشەی فەلەستین لەسەر مێزی تەواوی لایەنەکان دابنرێت و یەکلایی بکرێتەوە، چونکە هەر بەرنامەیەک بۆ ئاسایکردنەوەی دۆخەکە پێش شەڕ یا دوای شەڕ لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا، بە بێ یەکلاییکردنەوەی ئەم کێشەیە، ئەگەری دوبارە بونەوەی نمونەی کردارەکانی حەماس و هێرشی دڕندانەی ئیسرائیل و بەردەوامی لە نائارامی و ناجێگیری سیاسی لە ناوچەکەدا بەردەوامی دەبێت.
ئەوەش پێویستە لەم هەلومەرجەدا ئاماژەی پێبدەین و خاڵی لەسەر دابنێین، هێرشە وێرانکاری و دڕندانەکانی ئیسرائیلە لە بەرامبەر خەڵکی بێتاوانی فەلەستیندا، بۆتە جێگای بەڕێخستنی ناڕەزایەتی جەماوەرێکی بەرفراوان لە جیهاندا، کە خواستی ڕاگرتنی شەڕو سەرکۆنە کردنی کردارەکانی ئیسرائیل، ناوەڕۆکی جوڵەو دروشمەکانیانە. ئەم ناڕەزایەتیەش لە بەرەیەکی ئینسانی و ئازادیخوازی بەرفراوانە، کە بەمانای بەرگری لە ژیان و گوزەران و دابینکردنی ئارامی و ئاسایش بۆ خەڵکی فەلەستین و ئیسرائیل نیشان ئەدات، نە لایەنگری حەماسەو نە لایەنگری دەوڵەتی ئیسرائیلە. ئەوەی پێویستە لە ڕێکخستنی ئەم بەرەیەدا بەرجەستە بێتەوە، بەجیا لەوەستانەوەیان بەرامبەر شەڕی بەربەریانەو تاوانەکان و داگیرکاریەکانی ئیسرائیل، پێویستە پێداگری و فشارهێنان بێت بۆ چارەسەری کێشەی فەلەستین و دامەزراندنی دەوڵەتی فەلەستین، بەهێزبونی ئەم بەرەیە لەگەشەسەندنی خۆیدا ئاراستەی دابینکردنی دەسەڵاتی ڕاستەوخۆی خەڵکە لەدەسەڵاتی سیاسیدا، ئەمەش کە ڕێگایەکە بۆ ڕزگاری بەشەریەت لەم نەهامەتی و کارەساتانەی کە گەورەترین

نائاسایشیان بۆ ئینسانەکان بەرهەم هێناوە.

هەرێمی کوردستان، شکستی دەسەڵات و دوو بەدیلی واقعی و عەمەلی.. نادر عەبدولحەمید

شکستی تەمام عەیار و هەمەلایەنەی دەسەڵاتدارانی هەرێم لە باری ئابووری و سیاسی و کارگێڕی و …هتدەوە، بانگەشەیەکی خەڵکی ناڕازی وەیا ناوزەڕاندنی دەسەڵات نییە لەلایەن ئۆپۆزیسیۆنی لیبڕاڵ، قەومی و ئیسلامییەوە، بەڵکو واقعێکی دەردناک و تڕاژیدیایەکە کە جەماوەری کرێکار و زەحمەتکێشی هەرێمەکە تیایدا دەژین، هەتا حزبەکانی دەسەڵاتداریش ناتوانن نکۆڵی لێبکەن و بەجۆرێک دانی پێدا دەنێن و بەوبیانوو دەهێننەوە بۆ پینەوپەڕۆکردنی و چۆنییەتی هاتنەدەرەوە لێی.

یەکەم: شکستی سیاسی

ئەمەی ئەمڕۆ پێی دەوترێت (حکومەتی هەرێمی کوردستان) لە ڕاستیدا قاوغێکی بەتاڵە، چونکە گوزارش ناکات لە دەسەڵاتێکی ناوەندی یەکگرتوو لە هەرێمەکەدا کە یاسا و دادگای سەربەخۆی هەبێت لە حزبە فەرمانڕەواکانی. لەماوەی سێ دەیەی ڕابردوودا کە ئەم هەرێمە لەژێر فەرمانڕەوایەتیی حزبەکانی دەسەڵاتدا بووە، نەیانتوانی حکومەت و کارگێڕییەکی دەوڵەتییانەی تۆکمە و یەکگرتووی بورژوازی خاوەن دامەزراوەی سیاسی و مەدەنی بهێننەدی. بەدرێژایی زیاتر چارەکە سەدەیەک ئەم هەرێمە وەک دوو زۆنی لە یەک دابڕاوی کارگێڕی و سیاسی “زەرد”ی هەولێر و دهۆکی (پارتی) و “سەوز”ی سلێمانی و هەڵەبجەی (یەکێتی) لە ڕێگەی میلیشیا و دامودەزگای ئەمنی حزبی سەرکوتگەرانەوە بەڕێوە دەبرێت.

نەک هەر ئەم شکستە سیاسییە گەورە و ستڕاتیژییەی بزووتنەوەی نەتەوایەتی کورد (کوردایەتی)، بەڵکو ئەو ڕێککەوتن و هاوپەیمانیەتییە ستڕاتیژەی کە لە نێون دوو حزبی سەرەکی ئەم بزووتنەوەیەدا لە ساڵی (۲۰۰۷) مۆرکرابوو مرد، و ئێستا هەر حزبە،

نەک ژێربەژێر بەڵکو بەئاشکرا، لە هەوڵی هێنانەدی هاوپەیمانێتی دایە بەدژی ئەوی تر لەگەڵ لایەنە دینی و قەومییەکانی دەسەڵاتی مەرکەزی و واژۆکردنی گرێبەستی یەک لایەنە لەگەڵ حکومەتی بەغدا.
ئەمە و هیچ شتێکیشیان پێ نەماوە بە جەماوەری زەحمەتکێشی هەرێمەکە جگە لە سەرکوتی خۆپیشاندان و ناڕەزایەتی بەردەوامی ڕۆژانەیان و ڕاوەدوونان و گرتنی هەڵسوڕاوان و چالاکوانانیان. ئەم جەماوەرە دەمێکە خوازیاری ڕزگاربوونن لەدەستیان و ئەمەش نەک هەر لە خۆپیشاندان و ڕاپەڕینەکانیاندا، بەڵکو هەتا لەو ڕێژە زۆر کەمەی بەشداریان لە هەڵبژاردنی پەرلەمانیشدا دەردەکەوێت، کە تیایدا ئەو حزبانە لە ڕێگەی تەزویر و ساختەکارییەوە خۆیان بە “سەرکەوتوو”ی هەڵبژاردن ڕادەگەیەنن.

دووەم: ئیفلاسی ئابووری
لە بودجەی ناوەندی عێراق، لە یەکەمین دە (١٠) ساڵەی دوای ڕووخانی ڕژێمی بەعس (٢٠٠٤-٢٠١٤)، وێڕای داهاتی ناوخۆ، پشکی هەرێم لەە بودجەیە لە (١٧٪) بووە، کە کۆی گشتی بەپێی ئامارە فەرمییەکان لەو ماوەیەدا (٤٢) ملیار دۆلار پشکی هەرێم بووە (بڕوانە جەدوەلی ئامارەکە). جا لەگەڵ ئەم هەموو داراییە زەبەلاحەدا ژێرخانێکی ئابووری سەردەمیانەیان دانەمەزراند، بەڵکو بەپێچەوانەوە زوربەی هەرە زۆری ئەو داراییە بەتاڵان برا و وەک کەڵەکەی سەرمایە گردبۆوە لای کۆمپانیاکانی سەر بە هەردوو حزبی دەسەڵات و بەرپرسانی حزبی و حکومی پلەبالا کە مۆنۆپۆلی بازرگانی و زەویوزارە پڕبەهاکانی دەوروبەری شارەکان و سامانە سروشتییەکانیان کردووە. هەر بۆیەش لە ماوەیەکی زۆر کەمدا هەزاران ملیۆنێر و سەدان ملیاردێری دۆلار لە کوردستانی عێراقدا، لە داوێنی حزبەکانی دەسەڵاتدا، وەک قارچکی بەهار هەڵتۆقین و پەرەیاندا بە گەندەڵییەکی لەڕادەبەدەر کە جەستەی کۆمەڵگەکەی داڕزاندووە.
هەروەها گرتنەبەری ستڕاتیژی سەربەخۆیی ئابووری هەرێم لە (٢٠١٤)دا لە بواری بەرهەمهێنان و بەبازاڕکردنی نەوت و گازەوە لە ڕێگەی کۆمپانیا نێودەوڵەتییەکان و تورکیاوە، بووە هۆی بڕینی پشکی هەرێم لەو ساڵە بەدواوە لە لایەن حکومەتی ناوەندییەوە، کە ئەمەش بەدەوری خۆی حکومەتی هەرێمی ئیفلیج کرد، کە نەک هەر نەیتوانی شایستە داراییەکانی کۆمپانیاکان دابین بکات، بەڵکو هەتا مەجبوور بوو دەستبخاتە قورگی کارمەندان و کرێکارانی کەرتی گشتیش و موچەکانیان بە نیوەناچڵی و بە بڕینی بەشێکەوە پێ بدات، لەگەڵ پێنەدانی چەند موچەیەک لە ساڵێکدا بەناوی پاشەکەوتەوە، کە بەگشتی بازاڕی

پوکاندنەوە و زیاتر لە (٣٠٠٠) کۆمپانیا مایەپوچیان ڕاگەیاند و بووە هۆی پانوپۆڕکردنەوەی داوەنی بێکاری لە کوردستان بەشێوەیەکی سەرسامئاوەر، کە کچ و کوڕی لاوان و خانەوادەکانیانی بەدوای خۆیدا هێنا بە دەرەوەی وڵات.
نەک هەر ئەوە بەڵکو دوای ئەم هەموو هاشووشە بە سەربەخۆیی ئابووری، بەناچاری دۆسیەی نەوت و گازیان ڕادەستی حکومەتی ناوەندی کردەوە و حکومەتی هەرێمیش زیاتر لە (٣٢) ملیار دۆلار قەرزارە.
ئەمە چ ئیفلاسییەکی گاڵتەجاڕییە! نەوت و گاز بە ماوەی هەشت – نۆ ساڵ لە بازاڕەکانی جیهاندا بفرۆشیت و لەوسەریشەوە حکومەتەکەت ئەو هەموو ملیارە قەرزار بێت؟ خۆ بەیاریش نییە کە ئەم قەرزانە کۆمپانیاکانیان و سەرمایەدارانی ملیۆنێر و ملیاردێر بیدەنەوە، بەڵکو هەر لەسەرەتاوە حکومەتی هەرێم و حزبەکانی دەسەڵات وەک بڕینی خزمەتگوزاریی شارەکان و کەرتەکانی تەندروستی و پەروەردە و دانەمەزراندن لە کەرتی گشتیدا، کردوویانەتە باجی سەرشانی کرێکاران و زەحمەتکێشان و منداڵەکانیان و نەوەکانی داهاتوویان.

سێیەم: چاکسازی هیچ مانایەکی بۆ نەماوەتەوە لەناو دەسەڵاتدا

ساڵانێک هەردوو حزبی (پارتی) و (یەکێتی) و حکومەتی هاوبەشیان بە دەنگی بەرز باسیان لە چاکسازی دەکرد، هەتا سەرۆک وەزیرانی ئێستا (مەسرور بارزانی) لە پێکهێنانی کابینەی نۆهەمی خۆیدا لە (٢٠١٩)، ناوی حکومەتەکەی خۆی نا (کابینەی چاکسازی)، بەڵام حکومەتەکەی ئەو زیاتر لەوانەی پێش خۆی هەژاری و نەداری بەسەر جەماوەردا داسەپاند، لێرەوە لە میانەی ئەزموونێکی سیاسی ڕۆژانەدا جەماوەر بۆیان دەرکەوتووە و پەییان بەو ڕاستییە بردووە کە هیچ مانایەک نەماوەتەوە بە چاکسازی لەناو ئەم حکومەتە و لە ڕێگەی ئەم حزبانەی دەسەڵاتەوە، جا مەسەلەکە لە ئێستادا بۆ ئەو جەماوەرە بۆتە ئەوەی چۆن چۆنی ڕزگاریان بێت لەدەستیان.

چوارەم: ڕەوتە کۆمەڵایەتییە سیاسییەکان و بەدیلە جیاوازەکان

لێرەوە، لە ئیفلاسی سیاسی و ئابووری و داخرانی دەرگای هەرجۆرە چاکسازییەک لەناوخۆی خودی حکومەتی هەرێم و حزبەکانی دەسەڵاتدا، چوار ڕەوتی کۆمەڵایەتی سیاسی؛ قەومییە لیبراڵەکان و ئیسلامی سیاسی و شۆڕشگێڕانی پۆپۆلیست و سۆشیالیستە شۆڕشگێڕەکان کەوتوونەتە کێشمەکێش لە نێوخۆیاندا، لە پێناو زاڵکردنی ئاسۆی خۆیان بەسەر کۆمەڵگە و هەڵخڕاندنی (حەشدی) جەماوەر بەپێی ئەجیندا سیاسییەکانی خۆیان و پاڵەوانانیان ڕووەو هێنانەدی ئەو ئامانجانەی کە تایبەتن بە بزووتنەوەکەی خۆیانەوە، هەر هەمووشیان

لە ژێر پەردەی ئەوەدا کە هەوڵدەدەن وەڵام بە خواستەکانی جەماوەری ستەمدیدە بدەنەوە.

کێشمەکێشی ئەم بزووتنەوە کۆمەڵایەتییە سیاسیانە، نەک هەر بەشێوەیەکی ڕاستەوخۆی دژایەتی حزب و ڕێکخراوەی بزووتنەوەیەک بۆ حزب و ڕێکخراوەی بزوتنەوەکانی تر، بەڵکو لەڕێگەی ڕکابەری نێوخۆیی و ململانێی "خێزانی" لە نێوان حیزب و ڕێکخراوە جیاوازەکانی بزووتنەوەکەی خۆشیانەوە و دەڕواتە ڕێوە. هاوپەیمانەتی دوو بزووتنەوەی کۆمەڵایەتی سیاسیش بۆ باڵادەستی خۆیان و دژایەتی و پاشەکشەپێکردنی بزووتنەوەکانی تر هەر بە هەمان شێوە دەڕواتە ڕێووە. لێرەوە جۆرەها ئەجیندای سیاسی و بەدیلی جۆراوجۆر دەخرێنەڕوو لەسەر ئاستی کۆمەڵگە، بە ئامانجی لەقاڵبدانی ناڕەزایەتییە جەماوەرییەکان و کۆنترۆڵکردنیان و ئاراستەکردنیان بەرەو بەدیهێنانی ئەجێندای دیاریکراو.

سەرەڕای ئەو هەموو ژمارە زۆرە لە ڕەوت و ڕێکخراوە و حزب و بلۆک و قەوارەی سیاسی، وە سەرەڕای ئەو هەموو ئەجیندا و بەدیلانەی کە دەخرێنەڕوو، بەڵام هەر هەموویان لەناو چوارچێوەی دوو بەرەی چینایەتیی گەورەی ناکۆک بەیەکدا ڕیز دەبەستن و لە قاڵبی دوو ئەڵتەرناتیقی نەوعی دژ بەیەکدا جێ دەکەون، کە ئەویش؛ یا چاکسازیی بورژوازییە لەناو هەمان ڕژێمی سیاسی ئابووریدا، یان ئاڵوگۆڕی ڕیشەیی و هەڵتەکاندنی ئەم ڕژێمە سیاسی ئابوورییەیە لە ڕوانگەی کرێکاری کۆمۆنیستەوە، بەمانەک تەواوی ئەو حزب و ڕەوت و ڕێکخراوە جۆراوجۆرانە و ئەو بەدیلە ڕەنگاوڕەنگانە پۆلێن دەکرێن بەسەر دوو پۆلدا؛ بەدیلی ڕیفۆرمیستی بۆرژوا نیولیبراڵی ناسیۆنالیست و ئیسلامی لەلایەک و بەدیلی شۆڕشگێڕانەی سۆسیالیستی کرێکاری لە لایەکەی تریدا.

□ بەدیلی ناسیونالیستە لیبڕاڵەکان

ناسیۆنالیستە لیبراڵەکانی کوردستان سەرەتا لە هەوڵی ئەوەدا بوون کە لە ڕێگەی هەڵبژاردنی و فشاری پەرلەمانی خستنە سەر حیزبەکانی دەسەڵات (پارتی) و (یەکێتی) و چاکسازییەکانی پەرلەمانییەوە، دەوڵەتی یاسا و دامەزراوەیی لە کوردستاندا بێتەدی. ئێستا پاش تێپەڕینی چەندین خولی پەرلەمانی، ئەم لیبڕاڵ ناسیونالیستانە بێ ئومێد بوون لەوەی کە لە ڕێگەی خودی ئەم حزبانەی دەسەڵاتەوە ئەم ئامانجەیان بێتەدی، بۆیە بانگەشەی ئەوە دەکەن کە خودی ئەو حزبانەی دەسەڵات ڕێگرن لە بەردەم هاتنەدی دەوڵەتی یاسا و دامەزراوەیی و خوازیاری لاچوون و لابردنی ئەو حزبانە و دەسەڵاتیان، بەڵام ترسیان هەیە ئەمە لە ڕێگەی ڕاپەڕین و شۆڕشی

جەماوەرییەوە ئەنجام بدرێت، لێرەوە لە هەوڵدان تا ئەم حزبانەی دەسەڵات لە ڕێگەی فشاری وڵاتانی ڕۆژاوایی وەلا بنرێن ئەویش بە ناچارکردنیان بە هەڵبژاردنێکی "پاک و بێخەوش"ی دوور لە ساختەکاری و لە ژێر چاودێری نێودەوڵەتیدا.
حزبی (نەوەی نوێ) سەر بەم بەدیلە نیولیبراڵییەیە کە دەیەوێت لە ڕێگەی پەرلەمانەوە دەسەڵاتدا بگرێتە دەست و حکومەتێکی نوێ پێکبهێنێت بە بەشداریی چەند لایەنێکی قەومی و ئیسلامی، وە لە هەمان کاتدا پارێزگاری لەو دامەزراوانەی حوکمڕانی بکات کە لە لایەن دوو حزبی دەسەڵاتداری تا ئێستاوە دروستکراون، واتە هێنانەکایەی ئاڵوگۆڕێکی سیاسیی شکڵی، لەسەرەوەی کەمەڕێگەدا ئەویش بە لابردنی تەنها سەروپێتەڵاکی دەوڵەت و هێشتنەوەی هەمان قەوارەی دەوڵەت و هەمان دامەزراوەکانی حوکمڕانی. هەرچی وڵاتانی دیموکراسی ڕۆژئاوایی و ئیمپریالیزمی ئەمریکییە، پشتیوانی ئەم گۆڕانکارییە شکڵی و ڕووکەش و فۆڕمییە دەکەن، بە ڕزگارکردنی دۆخەکە و ڕێگری کردن لەوەی لە ژێر کۆنتڕۆڵدا دەرچێت، لە پێناو پاراستنی بەرژەوەندی و ئەجێندا جیۆپۆلەتیکییەکانیان لە ناوچەی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا.

بەدیلی ئیسلامی سیاسی

ئیسلامی سیاسی هێزێکی ڕێکخراوە، حزبەکانی لە پەرلەمانی کوردستان خاوەن کورسین و لە دامودەزگاکانی دەوڵەت و دادگاکانیشدا کاریگەرییان هەیە، وە بە هاوکاری حزبەکانی دەسەڵات پەنا دەبەنە بەر داسەپاندنی یاسای کۆنەپەرستانە، بەتایبەتی دژی ژنان و گەنجانی تینووی ئازادی، بە ڕێگری لە ئازادییە مەدەنییەکان و پەیوەندیی کۆمەڵایەتی پێشکەوتنخواز، و لە قاڵبدان و بەرتەسک کردنەوەی ململانێی چینایەتی لە کۆمەڵگادا. زووتر ئەم حزبە ئیسلامییانە هاوبەشی (یەکێتی) و (پارتی) بوون لە کابینە جۆراوجۆرەکانی حکومەتی هەرێمدا، لە ئێستاشدا دەرفەتی ئەوەیان هەیە کە هاوبەشی داهاتووی حکومەتی حزبی (نەوەی نوێ) بن، یان بەشێک بن لە هاوپەیمانێتییەکی حکومەتی نێوان چەند حزبێکی قەومی و ئیسلامی، بەڵام ئەوەی کە ئیسلامی سیاسی ببێتە بەدیلێکی سەربەخۆ بۆ دۆخی ئێستای کوردستان دوورە لە واقعەوە.
ناوەڕۆکی ئابووری بەدیلی هەموو حزبە ئیسلامییەکان هەمان بەدیلی نیولیبڕاڵی ناسیونالیستەکانە بە کەمێک خەروخەراتی ئیسلامییەوە، ئەمەش لە نموونەکانی جمهوری ئیسلامی ئێران و ئەفگانستان و تورکیا و سعودیە… شدا، ڕوون و ئاشکرا دیارە کە هەمان سەرمایەداری نیولیبرالیزمە، بەڵام ئەوەی جیایان دەکاتەوە لە ناسیونالیستە لیبڕاڵەکان، دەخالەتکردنە ناو کاروباری شەخسی تاکەکەسی و

داسەپاندنی کۆنەپەرستییەتی ئایینی بەسەر کۆمەڵگە و سەرکوتی ئازادی بێ پەردەیە، کە لە مەشیاندا ناسیونالیستەکان لە بەرژەوەندیانە نەک هەر سازشکار بن لە بەرامبەریدا، بەڵکو بەئاشکراش دەست تێکەڵاو بکەن لەگەڵیاندا، بۆ بەرگرتن بە ڕەوتی شۆڕشگێڕانە و سۆشیالیستی ناو کۆمەڵگە، هەر ئەمەش بنەمای هاوبەشیانە لە حکومەتدا پێکەوە و بەدیلێک لە کۆکتێلی قەومی ئیسلامی پێکدەهێنن بۆ دەسەڵاتی بورژوازی.

• بەدیلی شۆڕشگێڕانەی جەماوەری

جگە لە ناڕەزایەتیی ڕۆژانە، توڕەیی و پەستی جەماوەریش ڕۆژ لەدوای ڕۆژ کەڵەکە دەبێت و جارجاریش سەردەکێشێ بۆ تەقینەوەیەکی بەکۆمەڵ و گروپە چەپەکان و هەڵسوڕاوانی بزووتنەوە ناڕەزایەتییەکان تیایدا چالاک دەبن، کە وەک هەمیشەش داوا دەکەن خەڵک بێنە مەیدانی خۆپیشاندان و ڕاپەڕین ئەنجام بدەن تا دەسەڵات بڕوخێنن و لە ڕێگەی پێکهێنانی شورا و کۆمۆن و کانتۆنەکانەوە دەسەڵاتی خۆیان دادەمەزرێنن، هەموو ئەمانەش بەبێ ئەوەی هاوسەنگی هێز و ئاستی ڕێکخراوبوونی جەماوەر لە بەرچاو بگیرێت.
ڕوانگەی ئەم شۆڕشگێڕە جەماوەریانە، جەماوەر وەک بەرەیەکی یەکپارچە و یەکگرتوو لەدژی حکومەتی هەرێم و دەسەڵاتی دوو حیزبی خاوەن میلیشیا و دامودەزگای سەرکوتگەر دەبینێت، چینەکان و ڕەوتە کۆمەڵایەتییە سیاسییەکان و خەباتی چینایەتی لەناو جەماوەردا نابینێت، لە ڕوانگەی ئەوانەوە کێشمەکێشی ڕەوتە فکری و سیاسییە حزبییەکان لەناو بزووتنەوەی جەماوەریدا ناکۆکی دروست دەکات و دەبێتە هۆی لاوازبوونی ڕیزەکانی خەباتی جەماوەری، بۆیە لای ئەوان خەباتی فیکری وەک یەکێک لە پایەکانی خەباتی چینایەتی کەم بەهایە و یەکێتی گەل و هەمووبەهەموو دوژمنایەتی کردنی دەستجەمعیانەی ڕژێم بەرز دەنرخێنن.
پۆپۆلیزمی شۆڕشگێڕانە ڕەوتێکی ناتەبا و ناڕێکخراوە، چالاک و بزێوە لە بزووتنەوە ناڕەزایەتییەکان و ڕووداوە سیاسییەکاندا، لەگەڵ هەموو ئەمانەشدا ئاسۆی سەروو چینایەتییەکەی لە کۆمەڵگەیەکی سەرمایەداریدا، ڕێگرە لەوەی ببێتە بەدیلێکی واقعی بۆ چینە ڕەسەنەکانی کۆمەڵگا، چ بورژوازی و چ کرێکار، بەڵام بۆی هەیە لە دۆخێکی مێژوویی دیاریکراو و قەیراناویدا، ببێتە پردەبازێکی ڕاگوزەر و کاتی بۆ پەڕینەوەی یەکێک لە بەدیلی چینە ئەسڵییەکانی کۆمەڵگە.

• بەدیلی سۆشیالیستی

ئەم بدیلە لەو ڕاستییەوە سەرچاوە دەگرێت کە کە خەڵکی کوردستان لە کۆمەڵگەیەکی چینایەتی-سەرمایەداریدا دەژین، وەک بەشێک لە سیستەمێکی ئابووری و سیاسیی جیهانی، کە تێیدا بۆرژوازی کورد بەهرەمەندە لە پەیوەندییەکی ئابووری و سیاسی و تەنانەت ئەمنی و سەربازی ستراتیژیانەی پتەو لەگەڵ بۆرژوازی وڵاتانی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست و جیهانی ڕۆژئاوا بە تایبەتی ئیمپریالیزمی ئەمریکا.
دیاردە و ڕواڵەتی دواکەوتووانەی پێش سەرمایەداری خێڵەکیانە و بنەماڵەیی و عەشایەری کە هاوڕای دەسەڵاتی ئەو دوو حیزبەیە، لە جەوهەری چینایەتی بۆرژوازییانەی ئەم حیزبانە و حکومەتی هەرێم ناگۆڕێت.
لە ئێستادا ئەم دەسەڵاتە کەوتۆتە ناو قەیرانێکی قووڵەوە، لە ئاکامی ئەوەی کە حزبەکانی بزووتنەوەی نەتەوایەتی کورد ڕێباز و سیاسەتێکی ئابووری چینایەتی ڕوون و ئاشکرایان گرتۆتەبەر کە نیولیبرالیزمە و پەیڕەوی دەکات لە ڕێنماییی دامەزراوەکانی وڵاتانی ئیمپریالیستی ڕۆژئاوا لە چەشنی (بانکی نێودەوڵەتی و (سندوقی دراوی نێودەوڵەتی)، کە جەخت دەکەنەوە لەسەر بە تایبەتکردنی کەرتی گشتی، و شانخاڵی کردنەوەی دەوڵەت لە بەرپرسیارێتی دابینکردنی خزمەتگوزارییە کۆمەڵایەتییەکان، دانەمەزراندن لە کەرتی گشتیدا.
مانەوەی ئەم سیستەمە سەرمایەدارییە و دەسەڵاتی بۆرژوازی کورد، ئێستا لە دوژمنایەتییەکی ئاشکرا و ڕاستەوخۆدایە لەگەڵ ژیانی ڕۆژانەی جەماوەری زەحمەتکێش. ئەوەی کە ڕێگرە لە گۆڕینی ئەم بارودۆخە قەیراناوییەی سەرمایە و دەسەڵاتی بۆرژوازی و تراژیدیای ژیانی خەڵک، بە قەیرانێکی شۆڕشگێڕانە و شۆڕشێکی سۆسیالیستی کرێکاران و ڕەنجدەران و دامەزراندنی دەسەڵاتی چینایەتی خۆیان، نەبوونی ڕێکخستن و چەکداربوونیانە بە ئاسۆیەکی سۆسیالیستی نێونەتەوەیی و دابڕانی بزووتنەوەکەیانە لە بزووتنەوەی سەرتاسەری چینی کرێکار لە عێراقدا. ئێمە وەک کۆمۆنیستە شۆڕشگێڕەکان لە کوردستانی عێراق ڕووبەڕووی ئەم تەحەدا مێژووییە بووینەتەوە.

بەکورتی
لە ڕووبەڕووبوونەوەی قەیرانێکی قوڵی کۆمەڵگای سەرمایەداری و دەسەڵاتی بۆرژوایی لە هەرێمی کوردستانی عێراقدا، تەنها دوو بەدیلی ڕاستەقینە و عەمەلی لە ئارادایە، یان چاکسازی نیولیبراڵی بودەڵە و بەش بە گۆڕانکارییەکی شکڵی و ڕووکەشیانەوە کە لیبڕاڵە قەومییەکان و ئیسلامییەکان بانگەشەی بۆ دەکەن، یان شۆڕشی جەماوەری زەحمەتکێش کە خۆی لێکهەڵپێکا بێت بە بزووتنەوەی ڕزگاریخوازانە و

سۆشیالیستی چینی کرێکارەوە لە سەرانسەری عێراقدا و لە هەوڵی دامەزراندنی حکومەتێکی کرێکاریدا بێت لە هەرێمەکەدا بۆ جێگیرکردنی دەسەڵاتدارێتی شۆرایی و چینایەتی کرێکار بەسەر کۆمەڵگادا.

کۆتایی ئەیلول/سێپتەمبەری ٢٠٢٣

حەماس و لیکود: لێکچوونی تاوان و بیروباوەڕ.. عەلی مەحمود محەمەد

Sun, Oct 29 at 5:43 p.m.

هەرچی پارت و کەسایەتی فاشیستی جوو هەیە، لە کابینەتەکەی ئێستای لیکۆد بەسەرکردایەتی نەتەنیاهۆ کۆبوونەتەوە” یاش و شاس و زایۆنیزمی دینی و یەکێتی نیشتمانی و ئیسرائیل ماڵمانەو ......“، پشتیوانی 106 کورسی لە کۆی 120 کورسی پەرلەمانی هەیە، کابینەکەی ئێستای نەتەنیاهۆ راستڕەوترین کابینەیە لە مێژووی دەوڵەتی نوێی ئیسرائیلدا، جگە لە پارتی کارو دوو لیستی عەرەبی چەپ و ئیسلامی، هەموو لیستەکانی دیکە لە دەوری حکومەتە راستگەرا ئاینییە یەکێتی نیشتمانییەکەی نەتەنیاهۆ کۆبوونەتەوە، تا ئەو ئاستەی نوزەی نەیاری ناوخۆیی بەرامبەر بە حکوومەتەکەی نەهێشتووەو کردویەتییە کابینەی بکوژو ببڕ، گەلی جووی لە گەلێکی زۆرلێکراوی مەزڵومی هەزاران ساڵەی قوربانی هۆلۆکۆستە یەك لە دوای یەکەکانەوە کردۆتە گەلێکی بکوژو ببڕو تاوانکار، دیارە تاوانە قێزەونەکەی حەماسیش لە 7ی ئۆکتۆبەر کە رووی داعشی سپی کردەوە، باشترین دیاری بوو بە هاوچین و هاوبیروباوەڕە جووە زایۆنیزمەکەیان، لەسەر سینی زێر بەهانەی تاوانیان پێشکەش کردن.

حەماس و لیکۆد لە فەرهەنگی سیاسیدا لە یەك خانەی سیاسی پۆلێن دەکرێن، کە دوو پارتی راستی پارێزگاری ئاینین، حەماس کە ناسنامەی ئایدۆلۆژیەکەی لە ئیخوانەوەیە، وەك لیکۆد پارتێکی راستگەرای پارێزگارە، لە روی ئابوورییەوە هەردوو پارت باوەڕیان بە ئابووری

بازاڕە, جیاوازییان تەنها لەوەدایە هەردووك نەوەی ئیبراهیمن و یەکیان نوێنەرایەتی ئیسماعیل دەکات ئەوی دی ئیسحاق, هەردووکیان چەن بە بۆچوونی خۆیان نەوەی سامی کوڕی نوحن, بەهەمان شێوە خاوەندی یەك پەیڕەوو یەك ریش و دوژمنایەتی سەرسەختی بەرازو هاوشێوەی نزیکی شەریعەت و بیرکردنەوەن, یەکیان ناوی ئیسلامی هەڵگرتووە ئەوی دی عیبرانی.

بۆیە ئەم جەنگە, جەنگی دوو گروپی تاوانکارن, هەرچەندە هەردوولایان خۆیان بە نوێنەری دوو گروپی زۆرلێکراوی مێژوویی دەدەنە قەڵەم, لە بە پێی یاسای جیهانی مرۆیی و رێكەوتنامەی جنێف و پایەکانی دادگای تاوانی نێودەوڵەتی و یاساو پرنسیبە نێودەوڵەتییەکان ئەو مافەیان نییە چییان ویست بەرامبەر بە خەڵکی سقیل و دیلی جەنگ و ناوچە سقیل نشینەکان بیکەن, ئەوانیش مافی تایبەتیان هەیە لە ژیان و پاراستنی کەرامەتیان, مافەکانیان بە رێكەوتنامەی نێودەوڵەتی دیاریکراوە .

مرۆق کە هەڵوێست وەردەگرێت دەبێت بە هەردوو چاوی سەیری رووداوەکان بکات, هەموو تاوانەکانی ئەم خولە ببینێت, نەك تەنها ئەوەی رۆژی حەوتی ئۆکتۆبەر جیهانی هەژاند, یان تەنها ئەوەی دوای کاردانەوەکە بەسەر خەڵکی غەزەدا هات, لێرەدا کارو کاردانەوە هەردووك لە رووی پێناسی تاوانەوە لە یەك چوارچێوەدان, تاوانی قورسن دوای پشکنین و لێکۆڵینەوە, دادگا بڕیاریان لەسەر دەدا, کە چاودێران لە خانەی تاوانی جەنگ و تاوانی دژ بە مرۆقایەتی تا جینۆساید ریزی دەکەن, مەبەستم ئەوە نییە تاوانەکان پێش 7ی ئۆکتۆبەر لە یاد بکرێن, چوونکە ئەم تاوانانەی لەسەر ئەو خاکە ئەنجام دراون و دەددرێن, تاوانی زەقی گەورەن و کات و شوێن نایان سڕێتەوە, ناشبێت تاوانکار لە سزا رزگاری ببێت.

بۆیە چەپڵە لێدان بە هەر لایەکی ئەم دوو گروپە تاوانکارە بە خۆی تاوانە, ئەوان دەیانەوێت هەردوو کۆمەڵگا لە دەوری گروپە تاوانکارییەکانیان کۆبکەنەوە, خەڵك بکەنە چەپڵە لێدەری تاوان, سەما کردن بە تاوان بەشدارییە لە ئاهەنگی تاوان.

چاوپێکەوتنی ڕۆژنامەی ھەوت لەگەڵ موئەیەد ئەحمەد، سەبارەت بە ڕووداوەکانی کەرتی غەززە

موئەیەد ئەحمەد: ڕەفتاری فاشیستانە و تیرۆریزمی دەوڵەتیی ئیسرائیل و پەرچەکرداری حەماس و تیرۆریزمەکەی، لێک جیاناکرێنەوە و یەک پرۆسە و یەک واقیعیەتن.

ھەوت: سوپاس ھاوڕێ موئەیەد بۆ ئەم دەرفەتە و ئەم بەدەنگەوە ھاتنەت بۆ ڕۆژنامەی (ھەوت) لەسەر ڕووداوێکی جیھانی گرنگ و نزیک لە کۆمەڵگای ئێمە لە (٧)ی ئەم مانگەوە دەستیپێکردووە. باڵی سەربازی ڕێکخراوەی حەماسی فەلەستینی و چەند گروپێکی جیھادی تر ھێرشیان کردە سەر دەوڵەتی ئیسرائیل و کردەوەیەکی سەربازی غافڵگیرانە و سەرکەوتوانەیان بەڕێوەبرد و لەوەوە جەنگێکی خوێناوی درێژەی ھەیە. بە ڕای تۆ ئەم کوشتوکوشتارە چۆن ھەڵدەسەنگێنی و بەرەو کوێ دەڕوات و ھیزەکانی دەرگیری ئەم جەنگە چۆن دەبینی؟

موئەیەد ئەحمەد: دەستانخۆش بێت و زۆر سوپاس، بە منیش زۆر گرنگ بوو کە دەربارەی ئەم مەسەلەیە بدوێین. ئەم دەورەیە لە کوشتوکوشتار و ماڵوێرانی و دەربەدەری، ئەڵقەیەکی دیکەی ئەو زنجیرە دوور و دریژە کارەساتبارەیە کە بە دەیان ساڵە لە ئارادیە و بەرۆکی بە خەڵکی مەدەنی و دانیشتوانی بێتاوانی فەلەستین و ئیسرائیل گرتووە. جینۆسایدی دانیشتوانی کەرتی غەززەش کە دەوڵەتی ئیسرائیل و حکومەتەکەی و ھێزەکانی ئەنجامی ئەدات لە ئیستادا درێژەی سیاسەت و پڕاتیکی بەردەوام و چەند دەیەیی ھەمان ئەم دەوڵەتەیە دژ بە فەلەستینییەکان. جیاوازیەکەی ھەر ئەوەیە کە ئەمجارەیان بە دوای ئەو ھێرشە سەربازی و کارە تیرۆریستییە وەحشیانەیەی ڕۆژی ٧ ئوکتۆبەر دێت کە حەماس و جیھادی ئیسلامی و باڵە سەربازیەکەیان؛ کەتائیبی ئەلقەسام (کتائب القسام)، ئەنجامیداوە.

بەگوێرەی ھەواڵەکان ھێرشی سەربازی و تیرۆریستی حەماس بووەتە ھۆی کوشتوکوشتاری زیاتر لە ١٤٠٠ کەسی سیڤل و سەربازی ئیسرائیلی و بەدیلگرتنی سەدان سەرباز و سیڤل کە بەشیکیان منداڵن. ئەڵبەتە ئەم ھێرشە سەربازییەی حەماس لە ٧ ئۆکتۆبەردا سیاسەت و ستراتیژێکی پێشتە نەخشەداڕیژراوی ئەم بزووتنەوە ئیسلامییە بووە و ئاواش

پیادەکراوە و لە بنەڕەتدا هەڵێنجراوی سیاسەت و تیۆری و پڕاتیکی بزووتنەوەی ئیسلامی سیاسییە، بەڵام لە هەمانکاتیشدا جیاناکرێتەوە لەوەی کە کردەوەیەکی سەربازی و تیرۆریستییە لە بەرامبەر تیرۆر و فەزایەکی تیرۆریستی، کە پێشتر دەسەڵاتدارییەتی ئیسرائیل و دەوڵەت و حکومەتە یەک لە دوای یەکەکانی، و لە سەرەتای دروستبوونی ئیسرائیلەوە و هەتا ئیستاش، خەلقاندویەتی و پیادەی کردووە بەدژی فەلەستینییەکان.

سوپا و هێزە ئەمنییەکانی ئیسرائیل ئەمساڵ و پێش ئەم ڕووداوانەی ئیستای غەززە، سەدان فەلەستینییان کوشتووە، و لە ساڵی ٢٠٠٧یشەوە تا پێش ئەم ڕووداوانە خۆینی زیاتر لە شەش هەزار فەلەستینییان ڕشتووە. هەروەک ئەبینین ئەوا بە پتر لە دوو هەفتەیە هێزەکانی ئیسرائیل سەرقاڵی تەفروتوناکردنی کەناری غەززەن و هەتا ئەم ساتەوەختە و بەدوای تاوانکاریەکەی بە سەر خەستەخانەی معمەدانی، کە بە گوێرەی ئیدارەی تەندروستی غەززە ٤٧١ کوژراوە و ٣١٤ کەس بریندار بووە، لەم کەمپەینە سەربازی و تیرۆریستییەی ئیسرائیلدا لە غەززە تا ئەمڕۆ (٢٥ ئۆکتۆبەری ٢٠٢٣) و بە گوێرەی وەبسایتی (میدیل ئیست ئای)، پتر لە ٦٥٠٠ سیڤلی فەلەستینی گیانیان لەدەستداوە کە ٢٧٠٠ کەسیان منداڵن و نزیکەی ١٧ هەزار کەسیش بریندارن. ئەم جینوسایدە و کاولکاریە بە بەردەوام خانوو و باڵەخانە و گەڕەک و خەستخانە و قوتابخانە و شوێنە گشتییەکانیان کردۆتە ئامانج و ئەمەش شانبەشانی فەڕزکردنی گەمارۆیەکی ئابووری و خزمەتگوزاری بە ئەندازە نائینسانی کە بەجارێ دانیشوانی غەززەی بە نان و ئاو و کارەبا و هەر خزمەتگوزارییەکی تەندروستی و پێویست کردووە، و بووەتە هۆی فەراهەمهێنانی فەزا بە دەربەدەرکردنی زۆرەملەی زیاتر لە ملیۆن و نیوێک فەلەستینی و ئاوارەکردنیان بە دەرەوەی کەرتی غەززە.

حکومەتی ئیسرائیل ئەیەوێت، گەر بۆی بلوێت، بەم جینوسایدە هێرشی زەمینی و داگیرکردنەوەی ئەم کەرتە ئەنجامبدات، بەم پێیەش، ئەیەوێت، جاریکی دیکە، وەک ساڵی ١٩٤٨، تراژیدیایەکی دیکەی ئینسانی بخوڵقێنێ بەڵام ئەم جارەیان لە ئاستێکی زۆر گەورەتر و هەمەلاینەتردا و بەدژی دانیشتوانی غەززە کە بە خۆیان هەمان ئەو کەسانە و نەوەکانیانن کە پێشتر ڕاگوێزراون لە فەلەستین لە ساڵەکانی ١٩٤٨ و ١٩٤٩دا.

سەبارەت بە هەڵسەنگاندنی هێزەکانی دەرگیر لەم جەنگەدا، سەرتا ئەبێ ئەوەمان لاڕوون بێت، کە ڕەفتاری فشیستانە و تیرۆریزمی دەوڵەتیی ئیسرائیل و پەرچەکرداری حەماس و تیرۆریزمەکەی، لەیەک جیاناکرێنەوە و یەک پرۆسە و یەک واقعیەتن، و بە بروای من، ئەمە

بەردی بناغەی هەر شیکردنەوەیەکی دروستی ئەم جەنگەیە.
ئەوە ڕاستیەکی حاشاهەڵنەگرە کە ئەوەی فەزای خوڵقاندووە و ئیمکانی داوە کە حەماس ئەم کارە و ئەم تاوانە بە دژی سیڤلی ئیسرائیل ئەنجامبدات، دەوڵەتی ئیسرائیل و سەرکوت و کوشتوبڕیەکانیەتی بەدژی خەڵکی فەلەستین، واتە حەماس تەواوکەری ئیسرائیل و قوتبی بەرامبەریەتی. هەر بۆیە ناکری ئەم جەنگە لە یەکلاوە سەیر بکرێت، بەڵکو ئەبێ هەردوولا وەک پرۆسەیەک و لە کۆنتیکستی یەکتردا لێکبدرێتەوە.
بەڵام ئەم پلەیە لە شیکردنەوە ناماگەیەنێتە تەواوی ڕاستیەکە و تێگەیشتن لە پاردۆکسی ئەم دوولایەنە چونکە فاکتەرێکی دیکەی بناغەیی دێتە ئاراوە؛ بەو ئەندازەیەی کە باسی حەماس بکەین، ئەویش ئەوەیە کە حەماس بەشێکە لە بزووتنەوەیەکی بەرینتر و واوەتر لە چوارچێوەی کێشە و پێکدادانەکانی فەلەستینییەکان و دەوڵەتی ئیسرائیل، کە ناوی بزووتنەوەی ئیسلامی سیاسییە. و هەر بەم پێیەش ڕێباز (مەنهەج) و سیاسەت و هەروەها بەرنامە و تیوری و پراتیکی حەماس سەر بەم بزووتنەوە کۆمەڵایەتییە چینایەتییەی بورژوازییە، و ئامانجی حەماس هەر تەنها تێکڕماندنی ئیسرائیل نییە بەڵکو دروستکردنی ئیمارەتێکی بورژوازی سەرکوتگەری ئیسلامییە لە شوێنیدا. هەر بۆیە پێش ئەوەی حەماس لە بەرامبەر ئیسرائیلدا بێت لە بەرامبەر کرێکاران و خەڵکی زەحمەتکێش و ئازادیخواز و ژنانی فەلستیندایە.
لە وەڵام بە پرسیارێک کە بۆ ئەبێ حەماس پەیوەندی بەبزووتنەوەی دژی ستەم لەسەر جەماوەری خەڵکی فەلەستینەوە هەبێ، و بۆ ناکرێت جەنگ و پێکدادانەکانی حەماس لە بەرامبەر ئیسرائیلدا تەنها وەک قوتبێکی ئیرهابی بەرامبەر قوتبی ئیرهابی دەوڵەتی ئیسرائیل نیشان بدرێت، ئەڵێیم ئەتوانری ئەو کارە بکرێت، بەڵام ئەوە باسێکە نییە و لە ڕێگەی ئەو ڕەخنەیەوە ناتوانری سیاسەتێکی کردارییە کۆمۆنیستی لەوە دەربهێنرێت.
بەسادەیی بڵێم، جەماوەری فەلەستین دەرگیری ستەمی دەوڵەتی ئیسرائیلە لەسەری و ئەم کارە سەربازی و تیرۆریستیەی حەماس، بمانەوێت یا نەمانەوێت، پەیوەندییەکی بەلابردنی ئەو ستەمەوە پەیداکردووە هەم لەباری ئەوەی کە لەواقعدا ستەمێک لە ئارادایە و بەرەنگاریەکی جەماوەری فەلەستین هەیە بەرامبەری، و هەم لە هۆش و فیکری جەماوەری بەرینی فەلەستینی و جەماوەری ناڕازی لە ولاتانی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا. هۆکاری ئەمەش ئەوەیە کە حەماس، لە هەمان کاتدا، ڕەوتێکی ئیسلامی سیاسییە، بەڵام لە جوگرافیایەکی سیاسی و کۆمەڵایەتی و کەلتورێکی دیاریکردودا هەبوونی سیاسی و عەسکەری

هەیە و لە پەیوەنـــد بە کێشەیەکەوە، کە کێشەی فەلەستینییـــە و هۆکاری ئەسڵی و سەرەکی ئەم کیشەیەش ئیسرائیلە، دریژە بە کاری خۆی ئەدا.
هەر بۆیە ناکرێت ئەم لایەن و دەورە سیاسی و پراتیکی و تانەنانەت ئایدیۆلۆژییەی حەماس لە پەیوەند بە خودی کێشەی فەلەستینەوە لە شیکردنەوەدا ببڕێتە دەرەوە و تەنها لە سەر بنەمای ئەوەی کە بەشێکە لە بزووتنەوەی ئیسلامی سیاسی و تیرۆریزمی ئەم بزووتنەوەیە، کە خۆی وایە، هەڵبسەنگێنرێ.
بەڵام هەموو ئەمانە بەو مانایە نییە کە نە بێدەنگ بین لە بەرامبەر تیرۆریزمی حەماسدا و نە حەماسیش وەک سومبل و بەشیکی بزووتنەوەی ڕزگاریخوازنەی خەڵکی فەلەستین لە قەڵەمبدەین، چونکە زۆر بەسادەیی حەماس لەگەڵ ئەوەشدا کە دژی ئیسرائیلە، بەڵام ئەمە نایخاتە بەرەی بەرنگاری هەقخوازانەی جەماوەری خەڵکی فەلەستینەوە بەڵکو وەک خۆی ئەمێنێتەوە، واتە ئەوەی کە حەماس ڕەوت و ڕێکخراوێکی کۆنەپەرستی ئیسلامی سیاسییە لە پەیوەندیدا بە بەرنگاریی خەڵکی فەلەستینەوە دژی ستەمی نەتەوەیی ئیسرائیل لە سەریان. بەم هۆیەشەوە، هەتا ستەمکاری ئیسرائیل هەبێ بە دژی فەلەستینییەکان ئەم ڕەوتەش ئەتوانی لەسەر ئەم ستمکارییە بژی و گەشە بکات و لە هەمان کاتدا وەهەم پەرەپێبدا لەنێو جەماوەری ناڕازی فەلەستین و خەڵکی ناڕازی وڵاتانی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا بەوەی کە حەماس لە بەرەی بەرنگاری خەڵکی فەلەستینە.
هەندێک کێشەیان لەگەڵ ئەوەدا نییە کە حەماس پێناسە بکرێت وەک ڕەوت و حزبێکی کۆنەپەرستی ئیسلامی سیاسی بەڵام لە هەمانکاتدا پاکانەی بۆ ئەکەن و دەڵێین نوێنەری خەڵکی ستەملیکراوی فەلەستینە دژی ئیسرائیل و هەر بەو پێیەش وای دائەنین کە کردەوەی سەربازی و تیرۆریستەکانی و ئایدیاڵەکانی بەشێکن لە بەرنگاریی هەقخوازانەی خەڵکی فەلەستین. دیارە ئەم جۆرە بۆچونەش کەوتنەدوای ئەو وەهمەیە کە حەماس ئەیخۆڵقێنێ.
هەروەها ئەو ڕەوتە بەناو سۆشیالیستانەی کە لەئەسڵدا باڵی چەپی ناسیونالیزمی عەرەبیین، لە وڵاتانی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕستدا خۆ بەجارێ هەموو ئایدیاڵە سۆسیالیستی و ئینتیرناسیونالییەکانیان لە ژێرپێ ناوەوە، و حەماس بە سومبلی بەرنگاری ئازادیخوازانەی خەڵکی فەلەستین ئەناسێنن و بەرگری لێدەکەن و هەموو سنوربەندییەکی چینایەتی کریکاری و سۆشیالیستیان سڕیوەتەوە لەنیوان خۆیان و حەماسدا، و نەک هەر بوونەتە ناسیۆنالیست بەڵکو بوونەتە ئیسلامیش.
خەباتی جەماوەری چەوساوە و ستەملێکراوی خەڵکی فەلەستین شایستەی هێزێکی بەرنگاری ئازیخوازانە و ئینسانی و ئینتەرناسیۆنالیستییە،

هێزێک کە لە بەرامبەر ئیسلامی سیاسی و بورژوا ناسیونالیزمی فەلەستینیدا ڕاوەستابێت لەهەمان کاتدا کە خەباتی بە دژی دەسەڵاتی بورژوازی ئیسرائیل و ستەمکاریەکانی ئەم دەوڵەتە بەرەوپێش ئەبات.

ڕۆوت: جیۆپۆلیتیکی سیاسیی ناوچەکە و قوتبەندییەکان چ ڕۆڵێکیان هەیە لە ئاراستەکردنی ئەم جەنگ و ململانێیەدا؟

موئەیەد ئەحمەد: بەشێوەیەکی دیاریکراو ئەم جەنگەی لە ئارادایە جەنگی نیوان ئیسرائیل و حەماسە و لەڕووە سەریهەڵداوە، بەڵام هەروەک ئەبینیین، ئیسرائیل درێژکراوەی هێزی ئیمپریالیستی ئەمریکا و وڵاتە ئیمپریالیستە ڕۆژئاواییەکانی هاوپەیمانییەتی و بەکردەوە ئەمە ڕەنگیداوەتەوە لەم جەنگەدا. هەروەها، حەماسیش بەهرەمەندە لە هاوپشتیی ڕاستەوخۆی ڕژێمی ئیسلامی ئێران و هێزەکانی ئیسلامی سیاسی لە ناوچەکەدا و بەشێکە لە بەرەی بەرەنگاری (جبهة الممانعة) کە ڕژێمی ئیسلامی ئێران سەرکردایەتی ئەکات و حزبوڵڵا و ڕژێمی ئەسەد لە سوریا و حزب و هێزە میلیشیاکانی ئیسلامی سیاسی عیراق، تیایدا گردبونەتەوە. هەرچەندە لە ئەستادا چین و ڕوسیا دوورە پەرێزن لەم جەنگە بەڵام ئەمە لەو ڕاستییە کەم ناکاتەوە کە ڕژێمی ئیسلامی ئێران پەیمانی ستراتیژی سەربازیی هاوبەشی هەیە لەگەڵ کەمپی ئیمپریالیستی ڕوسیا و چیندا.
سەرباری ئەمانە، ئاشکرایە کێشەی فەلەستین قووڵایی و کاریگەریی ناوچەیی هەیە لەناو وڵاتانی عەرەبی و ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست و جەماوەری ئەم ناوچەیەدا. ئەڵبەتە ئەم کاریگەرییە ناوچەییە لەوەوە نەهاتووە کە بەسروشتی لە جیهانی ئەمڕۆدا کێشە لۆکاڵییەکان، بەهۆی توندوتیژبوونەوە و بەرینبوونەوەی جەمسەرگیرییە جیهانییەکانەوە، بە ئاسانی ئەبنە کێشەی جیۆ سیاسی و ستراتیژی ناوچەیی و تەنانەت جیهانیش، بەڵکو بە هۆکاری ئەوەوەیە کە خودی کێشەی نیوان فەلەستین و ئیسرائیل بەخۆی لایەن و قووڵایی جیهانی و ناوچەیی هەیە، و لە ئەستادا ئەم کارەکتەرەی لەهەر کات بەهێزترە، یان ڕوونتر بڵێم کێشەی فەلەستین لە ئیستادا بە چڕوپڕی ئەم کارەکتەر و لایەن و قووڵاییە جیهانی و ناوچەییەی لە خۆدا عەکس کردۆتەوە.
هەردوو ئەم کەمپە جیهانی و ناوچەییە لە ساتەکان و ئەگەرەکانی پەرەسەندنی ئەم جەنگەی ئیستای ئیسرائیلدا ئەژین لە غەززە، و ئیسرائیل هەر لەسەرتاوە ڕایگەیاندووە کە لەحاڵەتی جەنگدایە وەک دەوڵەتێک، و بەسروشتی ئەم جەنگە هەڵگری ئەگەری بەرین بوونەوەیە لەناو خۆیدا. سەرباری ئەمانە، ئەم جەنگە جگە لەوەی لە بارودۆخی

هێرشی سەربازی حەماس و پەرچەکرداری ئیسرائیل و کوشتوکوشتارەکانی ئیسرائیل بەدژی فەلەستینییەکان هەڵگیرساوە، بەڵام بەخێشی ئاکامی شکڵگیری هاوکێشە و جەمسەرگیری ناوچەیی تازە و پەرەسەندنی کێبەرکێی جیۆ سیاسی و ئابووری نێوان چین و ئەمریکا بووە، مەبەستم پرۆسەی سروشتیکردنەوەی پەیوەندی نیوان ئیسرائیل و هەندی لە وڵاتانی عەرەبی، بە تایبەت ئەگەری سروشتیکردنەوەی پەیوەندی نیوان سعودیە و ئیسرائیل و توندوتیژتر بوونەوەی کێبەرکێی نیوان ئەمریکا و چین لە ئاستی سیاسی و ئابووری و سەربازیدا لەوانە بڕیاری کۆبونەوەکانی (G20-٢٠ ج) لەسەر ڕاکێشانی خەتی دەریایی و زەمینی لە هیندستانەوە بۆ سعودیە و ئیسرائیل لە بەرامبەر خەت و پشتێنەی ستراتیژی ئاوریشمیی چین کە بە کەنداو و عیراق و تورکیادا تێدەپەڕێت.
شڵەقاندن و تێکدانی ئەم پرۆسە سیاسی و ستراتیژە ئابووریانە و گرێینی بە ئاڕاستەی بەرژەوەندییەکانی ئێران و درێژکراوە جیهانی و ناوچەییەکانی لەڕێگەی هێرشی سەربازی و کاری تیرۆریستی و میلیتاریزەکردنەوە، پێدەچێت ئامانجێکی گرنگ و پڕبایەخی ئەم هێرشە سەربازییەی حەماس بوو بەسەر ئیسرائیل کە بەهاوبەش لەگەڵ ڕژێمی ئێراندا بەڕێوەچووە. ئەوەی کە چەند ئەمریکا و ئیسرائیل بە ئاشکرا دانبەوەدا نانێن ئێران دەستیهەبووە لە هێرشەکەی حەماسدا، لەبەر هۆکاری ستراتیژی دیکەی خۆیانە، و لەو واقعە ناگۆڕێ.
ئەوەندەی باسکە لەسەر پەیوەندی کێشەی فەلەستین بێت بە ڕژێمی ئیسلامی ئێرانەوە دەبینین کە بە جمهوری ئیسلامی ئێران مەسەلەکە هەر ئەوە نییە کە فۆرمی کێشەی فەلەستین چی بەسەردێت، و پەیوەندی نیوان وڵاتانی عەرەبی و ئیسرائیل نورمال ئەبێتەوە یا نابێتەوە، هەرچەندە ئەمە زۆر گرنگە بۆی کە ڕووندات، بەڵکو مەسەلەی سەرەکی بۆ ئێران ئەوەیە کە زەرورە کێشەی فەلەستین هەردەم گەرم بێت و بەردەوام بێت تا بەکاریبهێنی بۆ چەسپاندنی پایەکانی خۆی لە بەرامبەر جەماوەری ناڕازی ئێراندا، وە کاتیکیش چارەسەربێ لە دەرەوەی ویست و ئارەزووی ئەم ڕژێمە، ئەیەویت بە شیوەیێک بێت کە بۆی بەسوود بێت.
بەهۆی سەرجەم ئەو فاکتەرانەوە کە ئاماژەم پێدان، هەم ئەم جەنگە کارەکتەری جیهانی و ناوچەیی هەیە و هەم پۆتینسی و ئەگەری بەرین بوونەوەی لە ئارادایە.

ڕەوت: گەرسەرنج بدەین ئەبینین کە کاریگەری حەماس و بەرەی بەرنگاری لەسەر کێشەی فەلەستین سنووردارە و ناکۆکی خۆی هەیە، ڕای تۆ چییە لەم بارەیەوە؟

موئەیەد ئەحمەد: دروست وایە، کاریگەری حەماس و بەرەی بەرنگاری لەسەر کێشەی فەلەستین سنووردار و پڕۆبلەماتیکە. ئەوە ڕوونە کە دژایەتی حەماس و حزبوڵڵا و ڕژێمی ئیسلامی ئێران بەرامبەر ئیسرائیل ناتوانی ئەو کاریگەرییەی هەبێت لە قولایی وڵاتانی عەربیدا و لەناو جەماوەری ئەم ولاتانەدا بە نمونە وەک کاریگەریەکانی بزووتنەوەی ناسیونالیستی عەربی لەسەریان لەدەیەکانی سەدەی ڕابردوودا، هەربۆیە لەگەڵ ئەوەشدا کە ئەم قوتبە ئیسلامییە لە دژایەتیدایە بەرامبەر ئیسرائیل، بەڵام ئەم دژایەتییەی لە دەروەی پەداویستییەکانی خەڵکی فەلەستین و دەسەڵاتی بورژوا ناسیونالیستی فەلەستینییە کە لە ئاکامی پەیمانی ئۆسلۆوە هاتۆتەئاراوە، و ئەجندە و پڕاتیکی ئەم بزووتنەوە ئیسلامییە ناتوانێ ببێتە ڕابەر و سومبلی چارەسەری کێشەی فەلەستین.
لەم ڕاستایەدا ئەبینین، بەرەی بەرنگاری نەیتوانیوە لە کێشەی فەلەستیندا وەک کێشەیەکی واقعی کە دەرگیری خەڵکی ستەملیکراوی فەلەستینە و پەیوەندێکی ئۆرگانیکی هەیە بە بزووتنەوەی نەتەوەیی عەربییەوە و بەشیک بووە لە بزووتنەوەی دژی کۆلۆنیاڵی و دەسەڵاتی هێزە ئیمپریالیستە ڕۆژئاواییەکان، ڕۆل و کاریگەریی هەبیت.
بزووتنەوەی ئیسلامی سیاسی و تایفەگەری شیعی ڕژێمی ئێران و حزبوڵڵا و هێزەکانی دەوربەریان لەبەرەی بەرنگاری، نە ئەسەوفەسلیان و ئامانجی ستراتیژیان دەتەوە لەگەڵ بزووتنەوەی ڕزگاریخوازانەی جەماوەری فەلەستین و نە بەشیک بوون و هەن لە بەرنگاری هەقخوازانەی جەماوەری خەڵکی ناڕازی و ستەملەکراو لە وڵاتانی عەرەبی و ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا بە دژی کۆلۆنیالیزم و داگیرکاری ئیمپریالیستی ڕۆژئاوا.
گەر بزووتنەوەی بورژوا ناسیونالیستی عەرەبی فۆرمی لەناوبردنی پێتینسی ئازادیخوازنە و یەکسانیخوازانەی خەباتی جەماوەری کریکاران و زەحمەتکێشانی وڵاتانی عەربی و ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستە، لە بواری خەباتیان بە دژی سەرمایەداری ئیمپریالیزم، ئەوا بزووتنەوەی ئیسلامی سیاسی وەڵامی کۆنەپەرستانەیە بە ناکامییەکانی بزووتنەوەی ناسیونالیستی عەرەبی و لەباربردنی هەوڵ و تیکۆشانی جەماوەری زەحمەتکیش و ئازادیخوازی ئەم وڵاتانەیە، لە فۆرمی فاشیزمدا. هەر بۆیە هیچ پەیوەندیەکی بە خەباتی ڕزگاریخوازانەی خەڵکی ئەم وڵاتانەوە نییە، بەڵکو لە بەرامبەریدایە. لە ئیستاشدا نە حەماس و ڕژێمی ئێران، و نە هیچ هێز و حزبێکی ئیسلامی سیاسی ناتوانێ پەیوەدنییەکی ئۆرگانیک پەیدا بکات بە بزووتنەوەی ئازادیخوازانەی جەماوەرەوە بە ڕزگاربوون لە ستەمی نەتەوایەتی و هەڵاواردنی نەژادی دەوڵەتی ئیسرائیل.

(ڕێکخراوی ئازادی فەلەستین) بەشێکە لە بزووتنەوەی بۆرژوا ناسیونالیستی عەرەبی و ئەم ڕێکخراوە لە کەرتی ڕۆژئاوادا کیانێکی ئیداری و دەسەڵاتی سیاسی هەیە. نە ئێران و حزبوڵڵا و نە حەماس ناتوانن ئەم جێگەیە ئاڵوگۆر پێبکەن، و بەر بەوە بگرن کە بزووتنەوەی بۆرژوا ناسیونالسیتی فەلەستینی چاوی لە وڵاتانی عەربی بێت بۆ چارەسەری کێشەی فەلەستین. هەروەک وتمان بۆ ئێران مەسەلی فەلەستین مەسەلەیکی ستراتیژی سیاسی ڕژێمەکەیەتی و پەیوەندیەکی میکانیکی و دەرەکی هەیە بە کێشەی فەلەستینەوە، ئەویش لە ئاستی جیە ستراتیژی و سیاسی و ئیدیۆلۆژیدا و لە پەیوەند بە بەرژەوەندەکانی دریژەدان بە خۆی لە ناخۆی ئێراندا.

ڕەوت: حەماس و بەرەی بەرهەڵستکاری ئیسلامی و جیهادییەکان دەڵێن، دەورانی بەهێزی عەسکەری و توانای موخەباراتی ئیسرائیل بەسەر چووە، ناتانیاهۆش دەڵێت، دەرگای جەهەنمیان بە خۆیان کردەوە و دەبێت سزای ئەم کردەوەیان وەربگرنەوە، شەڕ و کوشتار بەشێوەیەکی زۆر نائینسانی درێژەی هەیە، پێشبینی ئێوە بۆ ئایندەی ئەم جەنگ و جوگرافیای ئەم ناوچەیە بەکوێ دەگات؟

موئەیەد ئەحمەد: حکومەتی ناتانیاهۆ و سەرجەم دامودەزگای دەسەڵاتداری بورژوازی ئیسرائیل تووشی تیکشکانێکی سەربازی و ئاسایشیی و سایکۆلۆژی گەورە بوون بەهۆی هێرشە سەربازیەکەی حەماس و کارە تیرۆریستەکانی، و ناتوانن لە ڕێگەی ئەنجامدانی تاوانکارییەکیان لەغەززە قەرەبوی بکەنەوە، دۆخەکە بەرنەوە جێگەی پێشوی خۆی.
هەروەک ئاشکرایە بەهۆی ئەم ڕوداوە سەربازییانەوە هاوکێشە سیاسییەکان گۆڕانیان بەسەرداهاتووە، و وەک ئاماژەم پێدا، تەگەرەیەکی گەورە هاتەتە سەرڕێی پرۆسەی سروشتیکردنەوەی پەیوەندی نیوان سعودیە و ئیسرائیل. هەروەها جەماوەری ناڕازی لە وڵاتانی عەرەبی کە توڕەییە لەم قەسابخانەیەی کە لە غەززەدا ئەکری خەریکە دێتە دەنگ لەبەرامبەر ڕژێمەکان و بە دەنگیان و هیچ لە کاردانەبوونیان لەبەرامبەر کوشتوکوشتاری ئیسرائیل بە دژی فەلەستینییەکان و خەڵکی غەززە. و تەنانەت ڕژێمی ئێران و حزبە دەسەڵاتدارە ئیسلامییەکانی عێراقیش لەبەردەم ناڕەزایەتی خەڵکی هەردوو ئەم وڵاتەدان و هەڵوێست و کرداری ئۆپۆرتیۆنیستییان بوەتە جێگەی ڕەخنەیان.
لە ئاستی نێونەتەوەییدا، و بەتایبەت لە ناو وڵاتانی ئەروپا و ئەمریکادا، ئیسرائیل کەوتەتە بەردەم لێشاوی تۆڕەیی حزب و هێزە

سوشیالیست و ئازادیخوازەکان و بەشێک لە نەقابە و فیدراسیۆنە کرێکاریەکان و ڕای گشتی، و هەر لەم ڕاستایەشدا بەردەوام خۆپیشاندان ئەکرێت بە دژی تاوانکاریەکانی ئیسرائیل و هاوکاریی حکومەتەکانی دەوڵەتانی ڕۆژئاوا بۆی. لەگەڵ هەموو چەواشەکاریەکانی ئەم دەوڵەتە ڕۆژئاواییانە و میدیاکانیان و پشتگیریان بە ئیسرائیل، بەڵام تای تەرازویی ڕای جەماوەر هەر ڕۆژ زیاتر ئەشکێتەوە بە لای فەلەستینییەکاندا.

لە وەڵامی ئەوەی کە ئایندەی ئەم جەنگە بەرەو کوێ دەڕوات، سەرەتا پێویستە جەخت لەسەر ئەوە بکەم کە ئەم جەنگە ئەلقەیکە لە ڕەوەندێکی سیاسی و ستراتیژی سەربازی هەمەلایەنەتر و بەرین تر کە پێش ئەم جەنگە لە ئارادا بووە، هەربۆیە، هەر پەرەسەندن و بەرین بوونەوەیەکی ئەم جەنگە لەسەر بنەمای ئەم ڕەوەندە هەمەگیرەوە دێتە ئاراوە. ئەوە ئاشکرایە ئەمریکا هەر لە یەکەم ڕۆژەوە هاتووە بەهانای ئیسرائیلەوە و دوو کەشتی جەنگی لە (دەریای ناوەڕاست) جێگیر کردووە و لە (دەریای سور)یش کەوتۆتە جوڵە و خۆ ئامادەکردن. ئەوەش فاکتیکی ڕۆشنە کە کێشەی ئیسرائیل و فەلەستین قوڵایی ناوچەیی هەیە و هەموو کارێکی سەربازیش لەوانە ئەو جەنگەی ئیستا لە غەززە بێگومان قوڵایی ناوچەیی پەیدا ئەکات.

گەر بە دیاریکراوی دەستنیشانی بکەین، ئەمڕۆ کێشەی فەلەستین و ئیسرائیل لە ئاستی کێشمەکێشی دەوڵەتی و جیۆ پۆلیتیکسدا، بریتییە لە کێشمەکێشی نیوان ڕژێمی ئیسلامی ئێران و بەرەی بەرەنگاری و پاڵپشتە نەودەوڵەتییەکانیان کە چین و ڕوسیایە لەلایەک، و دەوڵەتی ئیسرائیل و ئەمریکا و هێزە ئیمپریالیستەکانی ڕۆژئاوا، لە لایەکی ترەوە. لەم بوارەدا هەتا ئێستا وڵاتانی عەرەبی کەم تا زۆر یان لەگەڵ ئێراندا هاوپەیمانن وەک سوریا و یەمەن و عیراق، یان لە پرۆسەی نورمالیزەکردندان لەگەڵ ئیسرائیل و بێدەنگن.

پەرەسەندنی ئەم جەنگە وەک جەنگیکی ناوچەیی بەڕاستەوخۆیی و سەرەتا ئەم دوو لایەن و جەمسەرە ئەگرێتەوە. بە ئەمریکا، ئیسرائیل تا ڕادەیەکی زۆر بنکەی ستراتیژییەتیی لە ناوچەی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا، و پەرچکردارەکانیشی بریتییە لە بەرگریی بە ئەملاولا لە ئیسرائیل. لەم پەرچەکردارانەی بە ئاشکرا دیارە کە چەلکردنی سەربازی ئەمریکا لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست تەنها وەهم و چیرۆکێکی دوور لە ڕاستی بوو، و لەم جەنگەدا دەرکەوت کە ئەمریکا نەک هەر بەرگریکردن لە ئیسرائیل بەئەندازە گرنگە بۆی، بەڵکو چەسپاندنی نفوزی سەربازی و جیۆپۆلیتیکسی و جیۆ-ئابووری خۆی لەم ناوچەیەدا ئەولویەتی ستراتیژییەتی.

بارودۆخەکە ئاڵۆزە و ئەگەرەکانیش هەمەجۆرەن، بەڵام ئەوەی گرنگە

جەختی لەسەربکەین ئەوەیە کە زەمینەی ماددی و پرۆسەی هەمەگیرتر کە لە جەرگەیدا سەرجەم ئەم کێشمەکێش و جەنگ و تەکەتولە سیاسی و سەربازیانە لەم ناوچەیەدا و تەنانەت ئەم جەنگەی غەززەش بەرەو پێش ئەچن، پەرسەندنی ناکۆکییەکانی سەرمایەداری ئیمپریالیستی سەردەمە. ئەم زەمینە ماددییە و ئەم پرۆسەیەیە کە کێشمەکێش و مەسەلە چارەسەرنەبووەکان لەهەناوی خۆیدا هەرس ئەکات و فورم و کۆنتێکستی تایبەتی خۆی بەسەریاندا زاڵ ئەکات. کێشەی فەلەستین بە خۆی کێشەیەکی واقعی و میژووییە و کارکتەری دیاریکراوی خۆیی هەیە، بەڵام ئەم کارکتەرە لەکاڵی و تایبەتمەندییانەی ئەم کێشەیە لەسەر بنەمای سەرمایەداری سەردەم و ناکۆکی و کێشمەکێشی کوتلە ئابووری و سیاسی و سەربازییەکانی و پێگەی چەهانی و ناوچەییەکانیی و شەڕ و کێبەرکێکانیان لەسەر ناوچەکانی نفوز و هیژمۆنی نیوانیان بەڕیوە ئەچێ و مۆرکی ئەمانە لە خۆ ئەگرێ.

گرنگ نییە بە ئەمریکا چەند ڕژێمی ئێران کێشەی فەلەستین بەکارئەهێنی بۆ بەرژەوەندییەکانی خۆی لە ئیستادا و کێشمەکێشی لە بەرامبەریدا لەرەوە نییە، بەڵکو لەوەوەیە کە ئێران ئەیەویت ئیسرائیل لاواز بکات و زەربەی لیبدات کە بنکە و دریژکراوەی ئەمریکایە لە ناوچەکەدا. ئاشکرایە بە هەمووان کە جمهوری ئیسلامی ئێران بە خۆی لە هەل و مەرج و بارودۆخێکی جیهانی و ناوچەیی تردا، هەڵبژاردەی ڕۆژئاوا بوو کە ببێتە جێنشینی نیزامی شای ئێران و جیگەی لەناو سیستمی نیودەوڵەتی بورژوازیدا بۆ کرایەوە لە لایەن ئەمریکا و وڵاتانی ڕۆژئاواوە لەکاتی شۆڕشی ۱۹۷۹ ئێراندا.

ئەو کاتە بەمەبەستی خنکاندنی ئەو شۆرشە و ڕێگریی لە پەرسەندنی و بەهێزبوونی بەرەی سۆشیالیستی لە جەرگەیدا، وە لە ئیستاشدا کە ڕژێمی ئیسلامی ئێران لەبەرەی چین و ڕوسیادا نیشتەتەوە و خۆی ڕاگرتووە، هەر لەسەر بنەمای پەرەسەندنی ناکۆکییەکان و ئاڵۆزییەکانی سیستمی ئیمپریالیستی جیهانی ئەمڕۆیە کە ئەتوانی جەگەوەڵگەی هەبێت. هیچ یەکێک لە لایەنە دەوڵەتیی و ناوچەییەکانی دەرگیر لەم جەنگەی غەززەدا ناتوانن لەو یاسایانەی کە بەسەر ڕیڕەو و پرۆسەی ئەم ناکۆکی و ململانێیە جیهانیانەدا زاڵە دەرچن. ئەوە پرۆسەی زۆر واوەتر و بەرینترە کە هەموان لە نێویدا ئەتوانن شەڕ بکەن و ئەم کارەساتانە بە سەر ئینسانییەتدا فەڕز بکەن.

ڕەوت: هەر وەک ئەبینین لە ئەوروپا و تارادیەکیش لە ئەمریکا حزب و ڕێکخراوە سۆشیالیستی و ئازادیخوازەکان و تەنانەت بەشێک لە فیدراسیۆنە کریکاریەکانیش خاوەن هەڵوێست و کردارن لە بەرامبەر کیشەی فەلستیندا. بۆ ڕای تۆ ئەم دیاردەیە بە چی دەگەڕێتەوە؟

موئەیەد ئەحمەد: بەهۆی ئەوەی کە دەوڵەتی ئیسرائیل و سیاسەتەکانی لە بەرامبەر فەلەستینییەکان و وڵاتانی عەربیدا هەر لەسەرەتای دروستبوونییەوە تائیستاش درێژکراوەی بەرژەوەندییە ستراتیژی و جیۆ سیاسی و جیۆ ئابوورییەکانی ئیمپریالیزمی ئەمریکا و بەریتانیا و هێزە ئیمپریالیستییەکانی تری ڕۆژئاوایە، بزووتنەوەی سۆشیالیستی و کریکاری و سەرجەم ڕەوتە ئازادیخوازەکانی ناو ئەم وڵاتانە بە سروشتی دەرگیری ئەم کێشەیەی نیوان ئیسرائیل و فەلەستینەکان بە ڕاستەخۆیی لەناوخۆی ولاتانی خۆیاندا.

کیشەی فەلەستین و ستەمکارییەکانی ئیسرائیل بە دژی فەلەستینییەکان بەشیکە لە کێشمەکێشی سیاسی و کۆمەڵایەتی ناو خۆی کۆمەڵگەکانی ڕۆژئاوا، و هەردەم لەبەرامبەر ئەم کێشەیە و ڕووداوەکانی لە فەلەستین جەمسەرگیری فراوان دروست ئەبێت دەربارەیان. بەشیوەیەکی گشتی سۆشیالیستەکان و کرێکارانی پێشکەوتنخواز و ڕەوتی ئازادیخوازیی لەم کۆمەڵگایانەدا، بە پلەی جۆراوجۆر لە پەیگیری، هەڵوێست و سیاسەتی پشتگیریی لە فەلەستینییەکان و خەباتی هەقخوازانیان ئەگرنەبەر، و داوای کۆتایهینان بە سیاسەتی ئاپارتایدی نەژادی ئیسرائیل و سیاسەتە کۆلۆنییەکانی ئەکەن و داوای چارەسەری عادلانەی کێشەی فەلەستین ئەکەن.

هەر لەم ڕاستایەدا، ڕەوت و ڕێکخراوە سۆشیالیستەکانی ڕۆژئاوا بەگشتی هەم لەباری تیوری و هەم لە باری سیاسییەوە نەزەر و پلاتفۆرم و هەڵوێستی ڕێکخراوەییان هەیە دەربارەی ئەم کێشەیە و شیوەی چارەسەرکردنیی. هەڵوێستی جیاواز لەم ڕووەوە لە ناویاندا دیاردەیەکی بەرچاوە، و ئەوەندی من ئاگادر بم، ئەوە ئەبینم کە بەشیک لە ڕێکخراوە مارکسیستەکان چارەسەری کێشەی فەلەستین گرێ ئەدەنەوە بە بەرپابوونی شۆڕشی سۆشیالیستی لە تەواوی ناوچەکەدا و بە دروستبوونی دەوڵەتێکی سۆشیالیستی لە سەرتاسەری فەلەستیندا کە بەشیک بێت لە کۆنفیدراسیۆنێکی سۆشیالسیتی ناوچەکە، و ئەمەش نەک هەر تەنها وەک ئایدیالێکی دەخواز بەڵکو وەک چارەسەرێکی کرداری ئیستایی ئەبینن و بەتاکە ڕێگەی ئەناسن کە بتوانێ چارەسەری ئەم کێشە ئاڵۆزە بکات، و تەنانەت دروستکردنی دوو دەوڵەتی بە سیاسەت و تێڕوانینێکی ڕیفۆرمیستی ئەبینن.

تەیفێکی تر لە ڕێکخراوە شۆشیالیستەکان باس لەچارەسەری سیاسی ئەم کێشەیە ئەکەن لە چوارچێوەی ئەوەی مومکنە لە نیزامی سیاسی بورژوازی نێودەوڵەتیدا و داوای دروستبوونی دەوڵەتیکی سەربەخۆ بە فەلەستینییەکان ئەکەن کە بە تەریب لەگەڵ دەوڵەتی ئیسرائیلدا دەسەڵاتی تەواوی هەبێت.

ئەم هەڵوێستە و نەزرە سیاسیانە دەربارەی کێشەی فەلەستین هەر بە ئەوە ناگەرێتەوە کە ئەم ڕێکخراوە سۆشیالیستانە ئینتەرناسیۆنالیستن و لە بەرامبەر کێشەی فەلەستیندا هەڵوێست ئەنوێنن، بەڵکو بۆ ئەوەش ئەگەڕێتەوە کە ئەم هەڵوێستانەیان بەشێکە لە خەباتی ناخۆیی لە وڵاتەکانی خۆیاندا بە دژی بورژوازی دەسەڵاتدار کە بە هەمەلایەنەیی بەرگری لە دەوڵەتی ئیسرائیل و ستەمکارییەکانی ئەکات.
پێلەکی چینایەتی بورژوازی و ڕەوت و حزبەکانی دەسەڵاتدار لەم وڵاتانەدا هەر لە کۆنسەرڤەتیڤ و لیبراڵەکان و نیوفاشییەکانیانەوە هەتا سۆشیال-دیمۆکراتەکان لە بەرامبەر هەلوێست و سیاسەتەکانی سۆشیالیستەکاندا هەمیشە یەکگرتوون و بەرگری سەرسەخت لە ئیسرائیل و سیاسەتەکانی ئەکەن.

ڕەوت: کۆتایی هاتن بە ستەم لەسەر فەلەستینییەکان ئیمکانی هەیە لەم هەلومەرجەدا؟ لە کورت ماوەدا، خەڵکی فەلەستین پێویستە چی بکات، و لەدور مەوداش ڕێگای کۆتاییهێنان بەم چەوسانەوەیە چۆن دەبینی؟

موئەیەد ئەحمەد: لە ڕاستیدا کێشەی فەلەستین زۆر ئاڵۆزو پر لە تەعقیداتە و تایبەتمەندی خۆی هەیە، بەڵام هەر وەک مارکس ئاماژەی پێداوە "ئینسانییەت کێشەیەک ناهێنێتە بەردەمی خۆی کە پێشتر توخمەکانی چارەسەریی لەگەڵ خۆیدا نەهێنابێ". چارەسەری ئایدیاڵ هەر وەک هەندێک لە سۆشیالیستەکان دەریان بڕیوە چارەسەرە لە دیدگای سۆسیالیستی و شۆرشی سۆشیالسیتیەوە لە ناوچەکە و سەرتاسەری فەلەستین و ئیسرائیلدا، شۆرشیک کە ئینتیەرناسیۆنالیستی بێت و لەسەر بنەمای بەرژوەندی چینایەتی هاوبەشی پرۆلیتاریای ناوچەکە بەرەو پێش بچێ و بتوانی دەوڵەتێکی سۆشیالسیتی لەسەرجەم فەلستین و ئیسرائیلی ئسیتادا دابمەزرینی و بەشیک بێت لە فیدراسیۆنی دەوڵەتە شۆراییە سۆشیالیستەکانی ناوچەکە.
ئەم مەسود و بەرنامە سۆسیالیست و ئینتەرناسیۆنالیستیە پرۆلیتارییەیە کە ئەبێ بەردی بناغەی هەر سیاسەتێکی بێت لە بەرامبەر چارەسەری کێشەی فەلەستیندا و تەنانەت لە بەرامبەر پرۆژەی دوو دەوڵەتیشدا.
سۆشیالیستەکان بەدوای وەهمی ڕیفۆرمیستی دەوڵەتی بورژوازییەوە نین، بەڵام کێشەی فەلەستین و کارەساتێکی ئینسانی کە لە ئاکامی ئەم کێشەیەوە هاتەتە ئاراوە و فەڕزبووە بەسەر فەلەستینییەکان و خەڵکی ئازادیخوازی ناو ئیسرائیلدا، ئەوە ئەخوازی کە هەرچی زووتر

چارەسەرێکی بە پەلەی بۆ بدۆزرێتەوە. دامەزراندنی دەوڵەتێکی سەربەخۆی سیاسی کە تەواوی دەسەڵاتی سیاسی بدرێتە دەست جەماوەری فەلەستین بەدیار بوو ئاکامی پرۆژەی ئاشتی نێوان ئیسرائیل و فەلەستینییەکان بێت کە لە پەیمانی ئاشتی ئۆسلۆوە لە سالی ١٩٩٣ واژۆکرا. دیارە ئەم پرۆژەیە جێبەجێ نەکرا و هەتا هات ئیسرائیل سیاسەتی فراوانخوازی خۆی پەرەپێدا و بە کردەوە تێکی شکاند.
سەرباری ئەمەش ئەم پرۆژەیە لە باروودۆخی تەرازووی هێزی چیانییەتی کۆمەڵگەی فەلەستینیدا یانی دەسەڵاتی فەلەستینی ئیستا لە کەناری ڕۆژئاوادا حوکم ئەکا و ڕێکخراوی ئازادی فەلەستین هێزی سەرەکییەتی.
دروستکردنی دەوڵەتی سەربەخۆ لە فەلەستین کە وەک ئیسرائیل بەهرەمەند بێت لە دەسەڵاتدارییەتی سیاسی زەمینە ئەخلاقەنی کە ئەم کاراستە خۆیناوییە بەر پێبگریت و ستەمکارییەکانی ئیسرائیل لەسەر فەلەستینییەکان ڕابگرێت، و فەزا ئەکاتەوە تا خەباتی هاوبەشی چینایەتی پرۆلیتاریای فەلەستینی و ئیسرائیلی لە باروودۆخی دوور لە ستەمکاری قەومی بەرەوپێش بچێت. ئەمە دەوڵەتی دەخوازی کۆمۆنیستەکان نییە، بەڵام بەو ئەندازەیەی کە بتوانێ بەربگرێت بەم شەپۆلە بەردەوامەی خوێنڕێژیی لە فەلەستین و ئیسرائیلدا، و زەمینەی بەرەپێشچوونی خەباتی سۆشیالیستی و ئینتەرناسیۆنالیستی پرۆلیتاریا فەراهەم بهێنێ ئەتوانرێ جێگەی پاڵپشتیی کۆمۆنیستەکان بێت لە بواری چارەسەری مەسەلەی نەتەوەیی و کێشەی فەلەستین لە ئیستادا.

25 ئۆکتۆبەری ٢٠٢٣

عیشق لە نەوزاد بەندییەوە تا شۆپنهاوەر.. لەتیف بەوار

لەناو عەرەبدا شاعیر محەمەد ماغوت ئەو واقیعە ئازاراوییەی کە مرۆڤی کۆمەڵگاکەی تیایدا دەژی دەشیعرێنێت و بە هەتاهەتایە لە

تۆماری مێژوودا وەك گەواهیدانێك دەیهێنێتەوە، ئەوەتا لە قەسیدەی (فلسفة الحرمان)دا باسی فەرمانڕەواکانی کۆمەڵگاکانی خۆی دەکات و دیوە ڕاستەقینە نەگوتراوەکەیان کەشف دەکات و نەبوونی ئازادی و ژیانی ڕاستەقینە بە بەکارهێنانی هەموو ئەم دەستەواژەو زاراوانە بزر دەکات و وەك ئەوەی هەڵیانخەڵەتانبین بە سەبەی شتەکان و شتەکانیان لێ قەدەغەکردبین، ئەو ئاوها دەهێنێتەوە:

لقد أعطونا الساعات وأخذوا الزمن ،،
أعطونا الأحذية واخذوا الطرقات ،،
أعطونا البرلمانات وأخذوا الحرية ،،
أعطونا العطر والخواتم وأخذوا الحب ،،
أعطونا الأراجيح وأخذوا الأعياد،،
أعطونا الحليب المجفف واخذوا الطفولة ،،
أعطونا السماد الكيماوي واخذوا الربيع ،،
أعطونا الجوامع والكنائس وأخذوا الإيمان ،،
أعطونا الحراس والأاقفال وأخذوا الأمان ،،
أعطونا الثوار وأخذوا الثورة ..

لەناو کوردیشدا شاعیر نەوزاد بەندی تەنانەت پێ ڕاناگات بە دوای ڕەوانبێژیدا بگەڕێت تا جوانکاری زیاتر بە دیوی هونەریی کارە وێژەییەکانی ببەخشێت، هەندی لە بەهرەو توانایدا بێت بە وتارو چیرۆك و شیعرو نووسین.. دەربڕین لەو نامۆبوونەی گیانی دەکات لەناو ئەو واقیعەدا کە هەرگیز بە بەری ئەو ناخەن وەکو مرۆڤ، نەك تەنیا ڕەخنەو ساتیرەکانی ڕووەو دەسەڵاتە ، بەڵکو خواروخێچی وپێچو پەناکانی ناو کۆمەڵگاکەی وەکو کەسێکی تیمارکار دەخاتە ڕوو و ڕووبەڕووی هەموو چەوتییەکانیان دەکاتەوە بوونەتە هۆی ئەم هەموو قەیرانە قووڵانە، هەرچەندە لە کاتێکیدا دەزانێت کە کەس چیدی گوێ لە وشە ناگرن و ڕەنگە هەر فشاری خوێنی خۆی پێ بەرز بێتەوە! بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا ئەمە بە کەنارێك و دەرچەیەك دەبینێت بۆ خۆ خاڵیی کردنەوە لە هەموو مەراقە گەورەو گچکەکان، بێ ئەوەی بیر لە لەدەستدانی بەرژەوەندییەکان یان زوویر بوونی ئەم و ئەو بکاتەوە، ئەو ئاوها دەنووسێت:

بێزار نابن ،
ملیۆنە ساڵەی تریش ،
لە تێکدانی گوزەران و
ئەدەب و هونەر و جوانی..
تێرنابن و .. بێزارنابن ..لە وێرانکردنی ئاوەدانیی..

تر نابن و بزار نابن ،
ل سرهگرتنی سدان هزار گنجی خمبار و دشکاو..
ل خنکانی سدهایان.. له خ کوشتنی سدان لاو..
★ ★ ★
بام ئم زر بزار بووین..
بزار بووین ل زاراوکانی دسات ..دست ..ئنجومن
..کمپانیا .. حیزب .. تاوری چ و ه..
شان ..خان .. بزووتنو..
کخر ..ابر..
بزار بووین ل ناوکانی حوکمت ..کابین .. بودج .. سروود
..پژ..
هوای قی ب پل..
ل ناوی سرک..
ل پشگری فخامت..
ل پاشگری خوا بیه..
ل کادر و .. ل ئندام و..
چالاکوان و پرلمانتار..
ل کنا و بژر و اگیاندن..
ل گومرک و ل نوت..ل غاز

ئم شاعیر هست ناک دشکاو ب عشقکی ناکام، ئستاش ئو هستی یکم خسویستی هر ل ناخیدا زیندووو تپینی رژگار سخت و ئزموون جیاوزکان ل یادوریدا نیسیوتو، هر ئو عسقی داینمی جولکانی ئو و برهمکانی، ئو عسقش ل کمگای ئادمیزاد دابنراوو جنگ و کوشتار شونی گرتووتوو ب بدیدی جیهانو کرپی ساوای بتاوان دکوژرت و ئیمپیالیزمی جیهانییش ئاهنگی خشی ب دگت.
ئو ل زمار ۷۳ی ئاداری ۱۹۸۹ی گڤاری (کاروان)دا شاعیر ل ژر ناونیسانی (هزانی خشویستیدا) لگ دداریکیدا دت گو وکو هموو عشقیکی ناکام دوای لکدابران ک چیدی یکدی نابیننو، دی هوای ونبون و گورگ و خزانی پ ددات و بی دنوست؛ ددارکم ئم ژووان- دوا ژووان- دواگفتووگو دوابینین.. تش یادی من بکو وك چن من همیش تم لیاد، تنیا ئو عشق معنویش بس تا پی قوتار بین ل زومتی دونیا، من یاد کو ل هموو نهامتی و تفانکاندا چونک ئوبوو ئاونی راستقینی ژیانمان:

هەر کاتێك خەزان دەرکەوت و
گەڵای دارەکان هەڵوەرین
ئەو کاتە یادم کەرەوە..!!
هەر کاتێ گورگی ڕەشەبا،
هەڵمەتی بۆ ژوورەکەت برد،
ئەو کاتە یادم کەرەوە..!!

ئەم عەشقەی هەڕەتی لاوی و بە ناکام گەیشتن، ئێستاشی لەگەڵدا بێت زیاتر درەوشاندنەوە دەدات بە هەوێن و توخمە ستاتیکییەکانی ناو دەقەکانی و وا لەم دواییەدا باسی ئەو عەشقەی زانکۆ دەکات و دوای کۆشێ منداڵ و دووچاربوونی نەخۆشیەکی زۆر هێشتا دڵی لە ترپەو لێداندایە بۆی، بگر□ ئەو هەستە رەنگە هۆکارێکی ئیجابی بێت لە مانەوە لە ژیانداو یادەوەرییەکانی ئێستاش ئاسوودەهێن بن بۆی، بۆ نا؟ مەگەر مر□ق ه□میشە چاوی لەدووی ئەو شتانە نییە کە نییەتی و هەوڵی وەدەستهێنانیان دەدات؟ عەشقی راست و پاك ئاوهایە، کە متمانەو تێگەشتن تەنانەت تاك و خانەوادەکان دەگەیەنێتە ترۆپکی سەرکەوتن کە هەمیشە میهرو خۆشەویستی بە رەنگینترین و رازاوەترین سیما دەیڕازێنێتەوە، ئەو لێرەدا گەر لەگەڵ کەسێکی تریشدا بدوێ و تیری مەبەستی ئاراستە بکات ، بەڵام هێشتا ئەوی غائیب لە ناو کانگای ئەندێشەو داهێنانیدا کەسەرەسەیەکە کە نا بێت ناوی نەهێنرێت و فەرامۆش بکرێت، وەکو ئەو هەڵماتانەی منداڵی کۆیکردوونەتەوەو پاراستوونی، ئەمەش هەر وا بەشێك لە بوون و تەمەن و یادەوەری شاعیری داگیرکردووە، هەرچەندە لە تۆشدا بێت هەر بیری ئەوی دەکەوێتەوە:

فرمێسک ئیش کا بە تکاویی..
پیریی تا بێ ، تیری زیاتر با لەلاویی..
زانکۆ تا بێ دوورتر کەوێتەوە
جارێ له جارێکیان…
بە جۆرێ مەحاڵ بێ چاوم
بکەوێتەوە بە چاوی..
گرنگ نییە هیچ کامێکیان..
گرنگ ئەوەیه تۆ ماوی…

ئەم حاڵەتە لە شیعری (بریدا) شدا دووبارە خۆی دوپات دەکاتەوە، ئەوی شاعیر هەمیشە شتێکی بزرکردووە لە شوێنگەلێك، هەمیشە دوێنیشی خۆشترە لەمڕۆ، بۆیە بە حەسرەتەوە ئەمڕۆ لەیاد دەکات و دەگەڕێتەوە بۆ ئەو رۆژە جوانانە، هەرچەندە ئەمجارە ژینگەکە تاراوگە بێت،

بەڵام دیارە هەر ئەو ساتانە خۆشتربوون ئەگینا مەلی خەیاڵی شاعیر هەنافەت بە ئەو دوورایانەو ئەرێ لەیاد بکات، بەو مانایەی لاشە لەبەرەو گیان لەوە، بەشایەکیش لە مندا هەمیشە چاوەڕوانی پێبوونەوەیە..

بریدا..
ناوی تۆ تاوە بارانێک ، لە باشووری هەڵەنداوە ،
ئەخاتە ناو زەرفەکەوە و
بەم ئەنەرێ ..و ناگاتە من..
جەردەکانی کوردایەتی ،
ئەیکەنەوە ، بە دۆلار و نەوت ئەگۆڕێن
*
دوای تەواو بوون
ناخم پڕە لەو کەسانەی
هیوادار بووم یەک قسەیان لەگەڵ بکەم ،
بوار نەبوو..
هیواداربووم یەک پیاسەیان لەگەڵ بکەم..
یەک چا..
یەک قاوەیان لەگەڵ بخۆمەوە و..
کاتم نەبوو..
کاتیان نەبوو
وەک پەڕی باڵندەیەکی نەناسراو ،
زریانی ڕۆژگار بردنی..
زریانی ڕۆژگار بردمی..

خۆشەویستی مرۆڤ بە هەر شتێك بێت و لە هەر قۆناغێکی ژیانیدا بێت ئەوا خۆشەوستی پاك و باڵا دادەنرێت بە پاڵنەرێك بە سەرکەوتن و داهێنان ، وەك چۆن بیردۆزی <فیدروس> یش هەروابوو بە سوپایەك کە ئەگەرعەشقیان بە ئامانجەکانیان هەبێت و خۆشەویستی لە نەوانیندا بوونی هەبێت ئەوا هەر سەردەکەون، هەر خۆشەویستیشە کە وا لە مرۆڤ دەکات خودی راستەقینەی دەربخات، وەك چۆن زانستی دەروونناسی دەریخستووە کە جارانێك تێکچوونی مامەڵەو ڕەفتاری مرۆڤ دەگۆڕێتەوە بە شکست و نەبوون و یان لەدەستدانی ئەو خۆشەویستییە ، چونکە پێداویستییەکی گیانلەبەرانە کە مانای ژیانی پێ دێتە دی، ڕەنگە ئەمەش بێت وا لە هاشم سەراج بکات لیبیا و فریباو ئەوانی تر بە کراسێکی شینی تەنکی ئاودامانەوە لە شەودا ببینێت لەگەڵ یەکێ لە فەیلەسوفەکاندا لەگەڵی بدوێن و سەراپای تژی جوانی و حەز بکەن،

ئەمەیە ئەوەی نیمانە. بۆیە سوقرات وایدەبینێت ئەو عەشقەی نامێنێ و بەسەرچێ ئەوە راستەقینە نەبووە، خۆشەویستی بۆ ئەوانەیە نەمانبووەو یان لە دەستمانداوە، ئەو بەختەوەری لە جوانی و چاکەدا کۆ دەکاتەوە، هەرچەندە فەیلەسوفی رەشبینی ئەڵمانی (شۆپنهاوەر) وایدەبینێت کە خۆشەویستی پەردەیەکە بۆ حەزەکانمان و وامان لێدەکات بەدیهێنانی بەختەوەریمان لە کەسی بەرانبەردا ببینینەوە، ئەمەش فێڵێکی سروشتە بۆ وەچەخستنەوەو بەردەوام بوونی کۆمەڵگای مرۆڤایەتی لەسەر گۆی زەوی.

فەلسەفەی شاعیری بە ئەزموونیش نەوازاد بەندی بەجۆرێکە کە مادام هەموو شتە ماتریالیستەکان هەر دوایان دێت با عەشقکەمان بگوێزینەوە بۆ مەیدانی ئایدیالیست و دنیای خولیاو ئەندێشەو شیعر، ئەوسا لەگەڵ یەکدا بە نەمری دەمێنینەوە، ئەمەیە عەشقی مەجازی و پاکیزەی عاریفانی وەک خواجە حافیزی شیرازی و مەولانای رۆمی و بێخودو …تاد

ڕۆژێک کە نامەوێ بڕوا … ئەو شیعرەی نەوزاد بەندی□ کە دڵی تیا بەندبووەو دەیەوێت کات ڕاگیربکات، ئەو لێرەدا بە رونی جەخت لەسەر ئەو راستییەی سەرەوە دەکاتەوە و دەنووسێت:

ئەو ڕۆژەیشی کە من و تۆ
پێکەوە پیاسەیەک ئەکەین ،
وەک ڕۆژەکانی تر ئەڕوا..
با ئەو پیاسەیه هەر نەکەین ،
ئەو ڕۆژە خۆشە ، با نەڕوا..
ئەو کاتەی کە سەفەر ئەکەین..
لە کەناری دەریایەکا
لەگەڵ ئێوارە ، نان ئەخۆین…
ئەویش ئەڕوا..
کە ڕۆیشتیش ،
قەت ناپرسین کوا..
دە با ئەو سەفەرە نەکەین
ئەو نان و کەنار دەریایە..
ئەو ئێوارەیە ، با نەڕوا ؟
★ ★ ★
تەنها له شیعرا دەرکەوە..
گەر بۆت لوا

هەر هۆی ئەم دیدگایەشە، کە شاعیر خۆشەویستییەکەی بە توخمەکانی

گەردوونەوە دەبەستێتەوەو دەیانکاتە ملوانکەیەك بۆ گەردنی مەعشوقەکەی و گەر رۆژێك لە رۆژان بە یەکگەیشتن پێید□ بەخشێت، ئەو لە هەموو جوانی و دانەبڕان و ئەندێشەیەکدا (ئەو) دەبینێتەوە کە تەواوکەری بەشەکەی تری (من)ی شاعیرە، وشەو وێنەکان زۆر ئاڵۆز نین بەڵام هەموویان پێکەوە میهرەجانێکی ئا□□ و واڵایان سازاندووە کە شاعیر ئەوەی زەینی پەی پ□ ب□ردووە کردوویەتییە قوربانیی ڕێی جوانترین شێوازی دەربڕینی ئەو بۆ خستنە رووی هەست و سۆزو فام و دنیابینی خۆی.

کە باران هات پێی ئەڵێم ،
هەرچی کردووە ،
لەگەڵ خۆی بمبا..
دڵنیام لە ڕێ ، ئەتبینم..
کە بەفر هات پێی ئەڵێم ،
هەرچی کردووە ،
لە حەوشەکەمان خێمەیەک هەڵبا ،
دڵنیام لەوێ ، ئەتبینم..
تۆ..
لەناو باران و
بەفر و
درەخت و
شەقامە پاک و
ماکیاجکراوەکانای
تۆ..
لەناو شیعر و
چیرۆک و
فیلم و
دراما هەست بزوێن و
پڕ لە دا بڕانەکانای

بڵاوکراوەی نوێ \ بەو ڕۆژیانەدا تێپەڕیم.. کۆبەرهەمی شیعریی نەژاد عزیز سورمێ

لەم ڕۆژانەدا دەزگای (فام) بۆ چاپ و بڵاوکردنەوە ، کۆبەرهەمی شیعریی شاعیر و ڕۆژنامەنووس نەژاد عزیز سورمێ ی لە چاپێکی ناوازە و جیاوازدا بەناوی (بەو ڕۆژیانەدا تێپەڕیم) کە بەشێك لە ناو و نیشانی قەسیدەیەکە و بە پێوانەی 13.5*21 سم و 688 لاپەڕە بڵاوکردەوە.
ئەگەر گوزەرێك بە نێو ئەم کۆبەرهەمەدا بکەین ، دەبینین شیعری ماوەیەکی دوورودرێژی مێژوویی لەخۆ گرتووە هەر لە ساڵی 1975ـەوە هەتا کۆتایی 2022. بەمەیش شیعری چەند سەردەمێکی جیاوازمان بەر چاو دەکەوێت. شاعیر ورد لە سەردەمە جیاوازەکان ڕاماوە ، لەو ڕامان و قووڵبوونەوەیەدا ، چەندان وێنەی شیعریی بەرچاو دەکەون، کە لە ژینگە و بارودۆخی جیاواز لە دایك بوون.
شاعیر، لە جیاتی نووسینی پێشەکی بۆ کۆبەرهەمەکەی، بە شیعرێك لەبارەی گەورەیی شیعر دەست پێدەکات، لەم شیعرەدا، کە کلیلی چوونە نێو کۆبەرهەمەکەیە، شکۆ و پێگەی شیعر لای شاعیر بەدەردەخات:

ئەی شیعر..!
ئەی دادڕەسی زەمانی بەدنیهادی؛
زەمانی ژەهر
زەمانی دژواری و
هەموو زەمانەکان..
ئەی شیعر..!
ئەی سیلەی هەموو ڕووگەکان..!
ئەوەتا دەمبینی ڕوو لە تۆ دەکەم
هەموو کۆشك و باڵەخانە بەرزەکان
بە چوارداخێکی تۆ نادەم..

ئەی شیعر. سیلەی هەموو ڕووگەکان!
من لە ڕۆژێکی ڕەشانگی گوڵەی هاوین لەدایك بووم
تۆ نەبای ،
لە چزووی غەمزیەکدا دەمردم..

ئەی تەمەنی هەڵوەدا !
سیلەی ڕووگە و پەرستگاکان
دادڕەسی زەمانی بەدنیهادی..
ئەی شیعر… !

شاعیر لەو ماوە دووردودرێژەی شیعری تیا نووسیوە، لە هەموو قۆناغێکدا قسەی خۆی کردووە ، لە ئاوارەیی و دەربەدەری و دوورە وڵاتیدا. بەڵام کاتێ لە سەردەمی ئازادیدا، دەست لە بیناقای یەکتر دەنێین، توڕە دەبێ و بێ ئومێدی و دەردەسەرییەکانی ئەو ڕۆژگارە وێنا دەکات، لەو بێ ئومێدییەدا، دیسان پەنا دەباتەوە بەر شیعر. لەشیعری (باوێشکەکانی مێژوو)دا، بێزاریی مرۆڤ لەو ڕۆژگارەدا وێنا دەکات، هەقایەتی شەڕ و ناشیرینکردنی هەموو جوانییەکان و دروستکردنی دۆزەخ بە دەستی خۆمان، دەبینین:

لێوە بە بارەکان ژەهرن، کەف هەڵئەدەن
شەپۆلە ئارامەکان سەرشێتی هەڵیاندەلووشێ
ئەوە جارێکی تر منم لە چاوەڕوانی خۆمدا:
ئاسمانم بریندار..
ئەستێرەم نەوی..
خەونەکانم لە بێخەوە هەڵدەکەنم.
ئەوە جارێکی تر منم
چڕنووك لە کەنارەکانم دەنێم
گلێنەکانم دەکۆڵم.
جارێکی تر منم؛
سنووری نیشتمانی ناو گریان و پێکەنینم
دەکێشمەوە:
لە باکوورەوە: شەڕ
لە باشوورەوە: شەڕ
لە ڕۆژهەڵاتەوە: شەڕ
لە ڕۆژئاواوە: شەڕ

لە کۆپلەی کۆتایی ئەم شیعرەدا، بانگی شەهیدان و برسی و تینوو و ڕەنج بە خەسار و دڵشکاوەکان دەکات، بۆ دەسکەوتنی ئاسودەیی بچنە لای شیعر، چونکە لە ناو نائومێدی و سەرزەمینێکی بی هاوار و بانگدا ، تەنیا سێبەری شیعر ماوە دەستی بەڵێندەرانی شەڕ و هەتککەرانی مرۆڤایەتیی نەگەیشتبێتێ.

وەرن..وەرن!
هەر ئەو گۆشە بچووکە ماوە
هەناسەیەکی لێ مابێ

قومه ئاوێك و
لەتە نانێك و
دڵنەوایی و
زەردەخەنەیەكی تێدا بێ.
وەرن بەڵكو ئاسوودەییەكتان
لە بانیژە چكۆلەكەی شیعر دەسكەوێتەوە..
وەرن… وەرن..!
با ئەوانیش،
لە بەر ئاستانەی سەدەی بیست و یەكەمدا
لەناو باویشكەكانیاندا بنوون…
هەروەها شاعیر ڕوئیای خۆی لە مەنەفستێكدا دەربڕیوە لە بەشێكی ئەو مەنەفێستە شیعریەیدا كە لە ساڵی 2004 دا بڵاوی كردووەتەوە و لە ڕووپەڕی بەرگی پشتەوەی ئەم كۆبەرهەمەدایە دەڵێ :
(… ڕێگای هات و نەهات ، شكانەوەی هزر .. هەڵپەی تێهەڵێـنانەوە … ڕاكردن بەرەو ژیان ، بەرەو سەودای لاقـایی و
پیشەسازی حوسن و جەمال ..
ئاڵـوودە بوونی تاسە … ململانێی نەبڕاوە لەگەڵ زمان ..
ئەمانە سەدای زەنگەكە دەدەنەوە ، سپێدەدەمان بەوپەڕی ناز و ویقارەوە
شیعر لە خەوی پەمەیی جیا دەكاتەوە ..)
تا دەگاتە ئەوەی دەڵێ : (ئەشكی خوێنین
بە سەراپای
سرووشتی بەستەزمان دێتە خوارێ …
نمەكگیریە كوورە هە□اویساوەكانی شیعر
ئاسنی ساردیان پێ خوار بكرێتەوە ..)

هـۆكـاری سـەرەكی نەمـانی مـوچە چییە؟.. جمال بارۆكی

بمبەخشن كە ئەم وشانەی لیرەدا دەیخوێننەوە راستیەكانە و لەدەرگای دەروونی زۆربەمان دەدات و ئیتر نازانم هەڵوێستەیەك دروست دەكات یان نا؟ ئەم وتانە رەنگە زۆر نەگوترابن و نەبیسترابن، چونكە

دەزگاکانی راگەیاندنی حیزبەکان بە بازاڕگەرمی خۆیان هەر جارەو قەیرانێکمان پێ دەفرۆشنەوەو خەڵکی پێوە سەرقاڵ دەکەن.
ئەگەر لە من دەپرسن خەتای کێیە موچە نادرێت؟ من لە وەڵامدا دەڵێم: میللەت ... جاری دووەمیش دەڵێم: میللەت، جاری سێیەمیش دەڵێم: میللەت ئەنجا جوارەم جار دەڵێم: دەسەڵات... بەشتان دەسەلمێنم کە وەڵامێکی ڕاستە.
١- لەو ماوەی ٣٢ ساڵەی رابردوودا چی نەما لە زوڵم و ناحەقی و گەندەڵیی کە سەرانی دوو حیزبی دەسەڵات پێی هەڵنەستن؟ ئایا کەس نقەی لێوەهات؟ بەڵکو لە بەرانبەردا لە لایەن زۆرینەوە چەپڵەیان بۆ لێدەدراو لە هەڵبژاردنەکاندا دەنگیان پێ دەدرا، جا ئەو مارەی ئەوسا گەنجی کوردی رەمی دەکرد لە شەڕی ناوخۆدا ئێستا بوەتە هەژدیها.
٢- ئەوانەی باج و خەراج و پارەی ئاوو کارەباو تەنکەرە نەوت و گومرگەکان و سەرانەسەندن و تاد... کە دەکەنەوە بە سەرانی پارتی و یەکێتی کێن؟ مەگەر هەر ئەندامانی میللەت نین؟ هەر ئەوانە نین کە شەق لە مامۆستا هەڵدەدەن کە رەمزی پەروەردەیەو مامۆستای ئایینی لە زینداندان ئەشکەنجە دەدەن کە مارەیی دایک و باوکی مەسئولەکانیشیان کردووە لە کاتی خۆیدا؟
٣- لە کەی ملیۆنەك و چارەکەك موچە خۆری کوردستان کە دەکاتە یەک لەسەر چواری دانیشتووان، بە لایەنی زۆرەوە دەڵێم تەنیا ٥٠٠هەزاریان کارمەندی راستەقینەن، ئەوانی تر تابووری پێنج وجاسووس و ماستاوچی ئەو دوو بنەماڵەیەن، بەشێکیان ئەوانەن کە ریشەیان بەچارەنووسی ئەو دوو بنەماڵەیەوە گیربووە بە حوکمی ئەوەی شەهیدانەی مەردو کورەکانیان وەردەگرن کە ئەو دوو حیزبە بە کوشتیان داون لە رابردوودا بە مەرامە گڵاوەکانی خۆیان، واتە خوێن دەیانبەستەتەوە پێیانەوە.
٤- ئەم خاڵە لە هەمووی مەترسیدارترە؛ ئەویش ئەوەیە ببینن کە هەموو چینەکانی میللەت کاتێك باس هاتە سەر پارەو موچە ئەنجا دەنگیان لێ بەرزبووەوە، وەکو ئەوەی هەموو قەیرانەکان بەس لەوەدا ببیننەوەو ئەگەر موچە دابین بکرێت ئەوا با ئەو دوو دەسەڵاتە هەر بمێننەوە! ئەوەی کە بووە هۆی دزینی موچە ئەو بێ دادییە بوو کە یەکێتی و پارتی لەسەرەتای سەرهەڵدان و گەڕانەوەیان لە شاخ بە پێڵاوی لاستیکەوە کەوتنە ئەنجامدانی، هەموو خیانەت و تاوانێکیان کردو هیچ دادگایەك لێی نەپرسینەوە، هەر هەزارێکیش تاوانیشی نەکردایەو درۆیان و هەڵبەستایە ئەو دادگا لارو چەوتە گەورەترین سزای دەدا! ئەوان زەوی و زاری خەڵك و گشتیان داگرکرد کەس قسەی نەکرد، بوونە چاوساخی ئێران و تورکیا بۆ لەناوبردنی برا

کوردەکانمان لە ڕۆژهەڵات و باکور کەس ڕێگری لێ نەکردن، ئەوەی ویستیان لێ بووبێ لە ڕۆژنامەنووسان و چالاکوانان و دەنگی ئازادی میللەت تیرۆریان کردووە و کەس هەڵوەستی نەبووە، کەواتە ئێستا سەرەی هەموو میللەتە وەکو ڕەشەوڵاخ ئەو دوو دەسەڵاتە پێش خۆیانیان بدەن.

٥- بەداخەوە کە دەڵێم ئەم دەسەڵاتە هەڵقوڵاوی عەقڵی کوردییە، چونکە کورد دەڵێت: ئەوەی خۆم دەخۆم ئەوەی تۆش بۆ خۆم،ڕەنگە هەر ئەم هۆکارە زاتی و مەوزوعیانەش بن تا ئێستا کورد نەبووەتە خاوەنی بوونی سەربەخۆی خۆی، شوانەکانی میللەتی کورد شەریکی گورگن؛ چونکە ئەو داهاتەی لە کوردستان هەیە هەر لە خاڵە سنوورییەکان و نەوتی دزراوو گازو پارەی ئاو و کارەباو باجی جۆراوجۆرەکان و غەرامەکانی هاتوچۆو…تاد بەشی دوو دەوڵەت دەکات، بەس هەندە فەرخە مەسئولی دز پەیدابوون لە دەوری دوو دزە سەرەکیەکە دەیانەوێت کەبەکەی ملیاردەرە جیهانییەکان بکەن و هەشتا داوای پارە لە بەغدا دەکەن و کەچی لەولاوە مەشکی خەڵك بۆ سەربەخۆیی و ریفراندەم پێ دەکەن. وڵاتی کوەیت کە نزیکترین دراوسێمانە هەر هێندەی کوردستان نەوت ڕۆژانە بەرهەم دێنێت کەچی نرخی دراوەکەی کە دینارە سێ دۆلارو نیوە! ئەمەش هەر بە گاڵتەپێکردن ئازاین؛ پێیان دەڵێین: عەرەبی پێ پێتی، بەڵام بۆ ئامادە نین دوو دەسەڵاتی بارزانی و تاڵەبانی کە شێرپەنجەی کوردن لەناوبەرن ، کە تاکە جارەسەری هەموو قەیران و نەهامەتییەکانە.

چیرۆک بۆ منداڵان/ چۆن بوم بە هاوڕێی پەرتووک؟.. ڕەزا شوان

پار کە لە پۆلی پێنج بووم. خۆم دەمزانی لە وانەی "داڕشتن" لە زمانی کوردیدا، لە ئاستێکی نزم دام. کە مامۆستا سەرناوی بابەتێکی داڕشتنی بۆ دەنووسین بۆ ئەوەی بە وانەی داهاتوو لە لاپەڕەی کەمەوە، شەش دێڕی لەسەر بنووسین. خۆمم لێدەهات. بە هەزار حاڵ، شەش دێڕی کاڵ و کرچم دەنووسی. لە

رووم ناهات دەست هەڵبڕم و لەبەردەم هاوڕێکانی پۆلەکەمان و مامۆستاکەماندا بیخوێنمەوە.

زارای هاوڕێ و هاوپۆلم، کە قوتابییەکی زیرەک بوو. زیاتر لە دە دێڕی زۆر جوانی دەنووسی و لە پۆلدا دەیخوێندەوە. بە گومان بووم کە خۆی بابەتەکانی بنووسێت. تا رۆژێک مامۆستا وتی: بۆ هەفتەی داهاتوو لەسەر "خۆشەویستیی نیشتمان" بنووسن. لە هەفتەی دواتردا.
مامۆستا: کێ دێت داڕشتنەکەی بخوێنێتەوە؟
زارا دەستی هەڵبڕی و بەبێ پەڕاوی داڕشتن، بە ماوەی شەش خولەک راستەوخۆ بە زاری لەسەر خۆشەویستیی نیشتمان قسەیکرد. بە وشە و رستە جوانەکانی، سەرسامی کردین، سەرنجی هەموومانی راکێشا. چەپڵەیەکی قایم و درێژمان بۆی لێدا. گومانم نەما لەوەی کە خۆی نووسینەکانی دەنووسێت.
دوای ئەو وانەیە، وتم: زارا گیان تۆ ئەم وشە و رستە جوانانە لە کوێ فێربوویتە؟
زارا بە زەردەخەنەیەکی ناسک و بە زمانێکی شیرین: ژینا گیان ئەگەر دەتەوێت، ئەم نهێنییە بزانیت. رۆژی هەینی وەرە بۆ ماڵمان پێت دەڵێم کە لە کوێ فێربووم.
رۆژی هەینی مۆڵەتم لە دایک و باوکم وەرگرت. چووم بۆ ماڵی زارای هاوڕێم. زۆر بە رووخۆشی و گەرمییەوە پێشوازی لێکردم. بردمییە ژوورەکەی خۆی. پەرتووکخانەیەکی پڕ لە پەرتووک و گۆڤاری رەنگاوڕەنگی منداڵان، لە سوچێکی ژوورەکەیدایە. دوای چای خواردنەوە و قسەی خۆش و پێکەنین.
زارا بە زەردەخەنەیەکەوە سەیری کرد و دەستی راستی بە پەرتووکخانەکەی راکێشا و وتی: پەرتووک و گۆڤارەکانم، هاوڕێ دڵسۆزەکانم، ژینای هاوڕێی خۆشەویستم بۆ لای ئێوە هاتووە.
وتیشی: ژینا گیان من رۆژانە نزیکەی کاتژمێرێک پەرتووک و گۆڤار دەخوێنمەوە. نەک تەنیا بۆ وانەی داڕشتن، بەڵکو بۆ هەموو وانەکان سوودێکی زۆرم لێیان وەرگرتووە. پەرتووکخانەکەشم لە خزمەت دایە.. هەفتەی چەند پەرتووکێک بەرەوە و بیانخوێنەوە.
زۆر سوپاسی زارای هاوڕێم کرد. منیش چاوم لێیکرد و لە ژوورەکەی خۆمدا، پەرتووکخانەیەکی جوانم دانا. بە کۆمەڵێک پەرتووک و گۆڤاری منداڵان رازاندمەوە. تا دێت ژمارەی پەرتووکەکانم لە زۆربووندان. ئێستا کە لە پۆلی شەشم. لە وانەی داڕشتندا، لە دوای زاراوە، من دەست هەڵدەبڕم.

ڕاستەوخۆ بە زاری لەسەر بابەتەکان قسەدەکەم. لە هەموو وانەکانیشدا پێشکەوتووم.
من لە ئەستادا “هاوەڵی پەرتووک”م. خوێندنەوەش بووە بە خووی ڕۆژانەم. شانازیش بە زارای هاوەڵی دەسەزم دەگەڕێتەوە.

نەرویج: ٢٠٢٣

خەڵکی کوردوستان تەمبەڵن!..
نەوزاد بەندی

لە کۆتاییدا بۆم دەرکەوت ئەم میللەتە بەهۆی تەمەڵی و خەوخۆشییەکەوەیەتی وا ناچێتە سەر شەقام ، ئەوەتا دوای ئەوەی سە مانگ موچەیان لێ بڕی ، جا لە دەڤەری سەوزدا خۆی کوشت ، سەعات و نیوێک هاتە سەرشەقام !! .. من دەنیام ئەم میللەتە شفتە بووایە قبوڵی نەدەکرد ئەمدیواودیوی بکەی ، لایەکی ئەسووتا و لایەکی کاڵ ئەبوو ..وەک چۆن دەڤەرێکی زەرد و پاییزە و ..دەڤەرەکەی تری کەسک و بەهارە ، ئاخر توخوا شتی وا ئەبێ ؟ بەڵێ ئەبێ ..
مناڵی تەمەڵتان دیوە بەیانیان سەد بەهانە دەنێتەوە بۆ ئەوەی نەچێ بۆ قوتابخانە ، بەخوا بابە سەرم ئەشێ ، لووتم گیراوە ، نەخۆشم ، شەو تا بەیانی خەوم لێ نەکەوتووە ، سکم ئەشێ …با پێنج دەقەی تر بنووم ، ئەم میللەتە تەمەڵەیش بە هەمان شێوەیە ، سەیر ئەکەیت شەڕی غەزە و ئیسرائیلە ، ئەڵێ : خەتای غەزەیە ، ئەو دەستپێشخەریی کردووە .. یان ئەڵێ کە ئەنفال و کیمیاباران کراین ، جەماعەتی غەزە چییان بۆ کردین ؟ ..ئەی مولازم موحسین فەڵەستینیی نەبوو ؟!!
لە کاتێکدا ئەمانە خۆیشیان لە کاتی کیمیایی و ئەنفالەکەدا خەریکی کەیف و سەفای خۆیان بوون ، تەنانەت لە شاری سلێمانیدا خانوویان نەدەدا بە کرێ بە هەڵەبجەیی و گەرمیانییەکان پێیان ئەووتن قەدەغە و سەربەگەبەندن ..! .. ئینجا باسی مولازم موحسین ئەکا ، کەچی باسی جاش و تەواری و مستەشارە کوردەکان ناکا کە بەشداریی ڕاستەوخۆیان کرد لە سەرخستنی ئەنفالدا ، بەو حیسابەی ئەوان بە مادام فەوجە خائینمان هەیە ، ئیتر کورد هەمووی خائینە و ئەبێ وەک غەزە

جینۆساید بکرێ ..
باشە کاکە ، وا خەڵکی غەزە دوژمنی باوک و باپیرمانن ، ئەی بۆچی خۆپیشاندان□ ناکەن بۆ پشتگیریی جولەکەکان کە سەدەهایان لێ کوژراوە و لێ گیراوە و بێ سەر و شوێن کراوە ؟
لێرەدا ئیتر نازانن چی بڵێن ، بە پرخەیەک وەڵامت دەدەنەوە ..
ڕەنگە بڵێم تاکە قسەی نێچیرڤان بارزانیی کە بە دڵم بێ ، ئەوە بوو کە کاتێ نۆرە پۆستی سەرۆکوەزیرانی بوو ، ووتی : (خەلکی کوردوستان تەمبەلن) وابزانم بە زمانی فارسیش بیووتایە هەر وا دەرئەچوو ..بە ڕاستی وەسفێکی جوانی بۆ کرد ..
جاران کە مناڵ بووین و تەمەڵیی ئەیگرتین و لێی ئەخەوتین ، بانگیان ئەکردین هەستە برنج و گۆشتە ، وەڵاممان نەدەدانەوە ..بە حیساب خەوتووین و ئاگامان لێ نییە ، کە عەسریش لە برساندا لە خەو ڕائەپەڕین ، ناچاری شلەی سارد و سڕ و بنکڕی بنی مەنجەڵەکە ئەبووینەوە و وەک هار ئەمانخوارد ..
ئێ میللەتیش ئەگەر لە پرخەی خەودا نییە ، کە یەک ڕۆژ موچە دوا ئەکەوێ ، قورتمی ئەو دەسەڵاتە ئەگرم و پڕۆژە حیزبی و باڵەخانەکانی ڕائەگرم .. نەک دوای سێ مانگ بێ موچەیی ، ئینجا سەعات و نیوێک جادەیەک بگرن و دوای ئەوە بۆ ناو پێخەفەکانیان بگەڕێنەوە .. ئەمە مەدالیای خۆپیشاندانە نەک خۆپیشاندان خۆی ..بڕواتان بێ دەسەڵاتداران ئەوەندە پێکەنینیان بەم خۆپیشاندانانە دێت ئەگەر بەلایانەوە عەیب نەبووایە ، ئەیانووت دانەیەکی تریش بکەن پێخەفەکانتان عایدی ئێمەیە ..

ــــوێنەکە ناوەڕاستی لەندەنە ، ئەمڕۆ ، ئینگلیزەکان خۆپیشاندان ئەکەن لە دژی کۆمەڵکوژیی خەڵکی غەزه بە چەکی کۆکوژی جولەکە و ئەمریکا ـــــ

ژمارە ٢٦ی رۆژنامەی رەوت..

بۆ خوێندنەوەی ژمارە ٢٦ی رۆژنامەی رەوت کلیکی ئێر□ بکەن...

ئارامی لە لوتکەی تووڕەبووندا لە شیعری (لە دەستم دەی) عەبدوڵا پەشێودا.. سەدیق سەعید ڕواندزی

لە دەستم دە، یەکێکە لە شیعرە هەرە دیار و جوان و بە ناوبانگەکانی پەشێو، کە وەک خۆشی لە پێشەکی شیعرەکەدا ئاماژەی پێداوە ئەو کاتە ئەو شیعرە نووسراوە، کە مرۆڤ دەبێتە پارچەیەک لە ڕق و تووڕەیی. بەمەش مۆتیڤەکی دەروونی لە پشت نووسینی ئەو شیعرەوەیە. ئاماژە زمانەوانی و دەروونییەکانی شیعرەکە، کاردانەوەن لە هەنبەر کارێک کە کراوە و پەشێوی لە ناخەوە ئازارداوە و تووڕەی کردووە، کە ئەویش ناپاکی خۆشەویستەکەیەتی و پشتکردنە ئەو خۆشەویستییە بووە لەلایەن ئەویترەوە، کە چوار ساڵی خایاندووە، وەک ئەوەی لە دێڕی بڕێگەی ئاشکراو ڕووندا باسی دەکات. زمانی ئەو شیعرە، زمانێکی تووڕە و داخوزاییانەیە، بەڵام زمانی سڕینەوە نییە. لە ئاستی وشە و وێنەدا، زمانەکە بارگاوییە بە ڕق، بەڵام ئەو ڕقە، پانتایی زمان جێناهێڵێت و نابێتە هۆکار، بە ئاشکراکردنی هەموو شتێک، لە پەراوێزی ئەو پەیوەندییە خۆشەویستییەی لەگەڵ کچەکەدا هەیبووە، بە پێچەوانەوە بەڵکو لە دوا دێڕی شیعرەکەدا، ئارام دەبێتەوە و جارێکی دیکە خۆشەویستی ئەو، بە سەر ئەو هەموو هەستە لە ڕق و تووڕەیی زاڵدەبێت، کە لە سەرەتای خوێنەوەی شیعرەکە هەستی پێ دەکەین. بە درێژایی ئەو شیعرە، شاعیرلە حاڵەتێکی نێوان گومان و دڵنیایی، خۆشەویستی و ڕق دایە. گومان لەوەی ئەو کارە بکات کە مەبەستیەتی ئەویش ئاشکراکردنی هەموو شتێک و پەردەلادانە لە سەر ئەو پەیوەندییە نهێنییەی خۆشەویستی نێوان خۆی و ئەو، یاخود نەکردنی، دڵنیاشە لەوەی کە ئەو بە سەدان بەڵگەی ئاشکرا و ڕوونی پێیە، کە جەخت لەو پەیوەندییە ڕاستەقینە و دوولایەنەی نێوان هەردووکیان دەکاتەوە. کە بە داخەوە سەرەنجام لەلایەن ئەوی بەرامبەرەوە (کچەکە) کۆتایی پێهێنراوە و چووەتە ئامێزی پیاوێکی دیکە. بۆیە بە درێژایی شیعرەکە، پەشێو لە نێوان ئەو دوو دڵیە دایە، تا لە کۆتایی شیعرەکە و لە دوا دێڕدا،

خۆی یەکلایی دەکاتەوە کە ناتوانێت کارێکی وا بکات و لە دەستی دێ، بەڵام نایکات. زمانی ئەو شیعرە وەک ئەتمۆسفێرێک بە خێرایی لە ژێر هەستی ئەو تووڕەییەی شاعیر هەیەتی، بەرز دەبێتەوە، پاشان بە خێراییش دادەبەزێت. لە دەسپێکی شیعرەکەدا، پێشەو لە ئەنجامی کردەیەک کە هێشتا نەکراوە، ئاگادارمان دەکاتەوە، سەرەتا، ئەمە نازانین پێشەو بۆچی و لە بەرچی دەیەوێت کەسێک لە خۆشاوی شەوی پەردە بێ بەش بکات و ئەڵقەی پەنجەی پێ فڕێ بدات؟ پێشەو دەڵێت:_

لە دەستم دێ کاتژمێری کامەرانیت بووەستێنم
ئەڵقەی پەنجەت پێ فڕێ بدەم
نامەی بەختت بسووتێنم
کام شەوت گەش و ڕووناکە
ئەو شەوە پف لە چرا کەم

لەدەستم دێ، کە فرمانی ڕانەبڕدووی ڕاگەیەندراوە، ئاماژەیە بە کردنی کارێک کە هێشتا ڕووینەداوە، بەڵام بە دڵنیاییەوە دەتوانێت بیکات، پێشەو تا کۆتایی شیعرەکەی، ئەمە لەبەردەم ئەو دوودڵییە دەهێڵێتەوە، کە کارەکە دەکات یان نا؟ تا لە کۆتاییدا خۆی یەکلاییدەکاتەوە، کە ئەوە ناکات و بە پێچەوانەوە خۆشەویستی پەنگخواردووی ئەو، ڕێگە بەوە نادات ئەو کەسەی تا دوێنێ خۆشەویستی بووەو، ئەمڕۆ لە ئامێزی یەکێکی دیکەدا شەوە ئەرخەوانییەکانی بەڕێ دەکات، لە خۆشاوی پەردەی ژیان بێ بەشی بکات. ئەمەش جەختکردنەوەیە لەوەی شاعیر وێرای تووڕەبوونێکی زۆر لەو، بەڵام لە لوتکەی تووڕەبووندا، ئارام دەبێت و دان بە خۆی دادەگرێت و وەڵامی هەڵەو ناپاکییەکەی خۆشەویستەکەی ناداتەوە. شاعیر دوای ئەوەی ئەوە بەیان دەکات کە دەتوانێت مرۆڤێک و ژنێک بۆ ئەبەد لە چارەنووسی بوون و ژیان بێ بەش بکات و ژیانی بکاتە تاڵاوێک، ئەمجارەیان بە ئەوەی هۆکارەکانی ئەو (لە دەستم) دێیە، بە هەمووان بخاتە ڕوو، دێتە سەر بەڵگەی بەیەکەوە بوونی خۆی و ئەو، لێرەوەش پێشەو جۆرێک لە ڕەوایەتی بەو کردەیە دەدات کە چۆن ئەم پشتیکردەتە پەیوەندییەکی سۆزداری چوار ساڵە و پێشەوی جێهێشتووە. هەروەک دەڵێت:_

بەڵگەم پێیە
هەزار بەڵگەی ئاشکراو ڕوون
بەڵگەی چوار ساڵ بە یەکەوە بوون

پێشەو هەر لە درێژەی شیعرەکەیدا، دوای ئەوەی باس لە بەڵگەی بەیەکەوە بوون دەکات، ئەمجارەیان دڵنیایانەتر ئەو بەڵگانە دەخاتە ڕوو. یەک بە یەک باسی بەڵگەکان و ئەو ماوە زەمەنییەش دەکات، کە ئەو بەڵگانەی تیادا ئالوگۆڕکراون، وەک دڵنیایەک لەوەی کە دەتوانێت

ئەوەی مەبەستییەتی بیکات، یاخود بەڵگەکان خۆیان دەنە دەنگ و لە ئاست ئەو ناپاکییە قسە دەکەن. بەڵگەکانی پێشەو هەندە ڕوون و ئاشکران، کە تەنانەت پەیوەندیان بە جەستەی ئەویترەوە هەیە، واتا لەوە دەرچووە پەیوەندییەکی زمانی و ڕووکەشی، کە تەنها لە گێڕینەوەی ڕاز و نیاز لە ڕێی زمانەوە دەبەسترێت، بەرجەستە بێت ، بەڵکو سنوورە سوورەکانی بەزاندووەوە جەستەی ئەوەی، وەک نیشتمانی ئازادی خۆی بینیوە و جۆرێک لە خاوەندارییەتی هەبووە، کە ئەمەش ئەوپەڕی دوا سنووری هەبوونی پەیوەندیی نێوان دوو ڕەگەزە، چونکە مەحاڵە بە بێ خواستی ئەو، شاعیر بتوانێت پەنجە بە سنگی برسی و تەنووی خۆشەویستی ئەوەوە بنێت. بۆیە ئمجارەیان دەڵێت:_

تاڵێکی پرچت نەماوە تەر تەر بەنم نەکرد بێً
جێی دەرزییەک
لە سنگی برسیت نەماوە
پەنجەم پێی پێ نەبرد بێ
گەواهی دەدەن لەسەرت دارتەلەکانی شەقام
گەواهی دەدەن ئەوانەی نامەی تۆیان بۆ دەهێنام

نامەکان لێرەدا، ڕۆڵی گەواهیدەرێک بە سەر تاوانەکەوە دەبینن. دیارییەکان ونامەکان، ئامادەن گەواهی ئەوە بدەن کە شاعیر پەیوەندی لەگەڵ ئەو هەبووە و ئەو پەیوەندییەش، تا سنووری ڕامووسان و گاڵتە و گەمەی عەشق و سۆزداری ڕۆیشتووە. پێشەو هەریەک لە نامەکان و دیارییەکان، دەکاتە گەواهیدەر، وەک ئەوەی لە گەواهیداندا، دەبێ دوو کەس ئامادەیان هەبێ و پشتڕاستی بکەنەوە، کە ئەم، ئەمکارەی کردووە و دواتریش شایەنی سزادانە. بۆیەشە نامەکان و دیارییەکان، وەک بەڵگەی ئەو پەیوەندییەی نێوان خۆی و ئەو دەخاتە ڕوو، بەڵام لێرەدا هەر تەنها ئەوانە بەس نین، بەڵکو دارتەلەکانی سەر شەقام و ئەوانەی نامەی ئەویشیان بۆ هێناوە، گەواهی دەدەن و بێگومان چەند گەواهیدەریش زۆرتر بن، ئەوا هیچ گومان کردنێک لە کردەکە نامێنێتەوە، تەنانەت پێشەو بەوانەشەوە ناوەستێت، بەڵکو پەردە لە سەر ئەو پەیوەنییەی نێوان خۆی و ئەو، بە بێ ڕتووشی هەڵدەماڵێت و باسی قژ و سنگ دەکات، کە دوا سنووری ئەو پەیوەندییە نیشان دەات و بەمەش نەک هەر بەڵگەیەکی دیکە پێویست نییە، بەڵکو ئەوی بەرانبەریشی کە خۆشەویستەکەیەتی، دەخاتە بەردەم پرسیار و شەرمەزاری ئەوەی کە چۆن وازی لەو پەیوەندییە هێناوە و شەوی سووری کەسێکی دیکەی ڕازاندۆتەوە؟ پێشەو لەمەدا، توند و ڕقاوی بەرانبەر ژن نادوێت وەک ئەوەی کەسانێک لەو شیعرەدا تێیگەیشتوون و وێنای دەکەن، بە پێچەوانەوە، بەڵکو ڕەخنە و

سەرزەنشتی ئەوەیان دەکات، کە چۆن دەبێت بە ئاسانی پشت بکەنە عەشق و خۆشەویستی و لەبەر هەر جیاوازیی و تایبەتمەندییەک بێت، واز لە خۆشەویستەکەیان بهێنن؟ پێشەو هەر لە سەرەتای ئەو شیعرەوە وەک وتمان لە نێوان دووڕییەکی گەورەدایە و دەیەوێت بە جۆرێ هەستێکی تۆڵە سەنێنەوە، تۆڵە لە ئەو بکاتەوە، بگرە لە سەرەتای شیعرەکەدا، چاوەڕوانی ئەمە ئەوەیە، کە شاعیر بوون و مێژووی ئەو پەیوەندییە خۆشەویستییە بسڕێتەوە و نەفرەتی لە بکات و ئەمیش وەک ئەو بە وەفا و بەباک بێت، بەڵام بە پێچەوانەی هەموو ئەو چاوەڕوانییانەوە، لە دواین دێڕی شیعرەکەدا، پێشەو نەک هەر دەستبەرداری ئەو نابێت و ڕقی لێ نابێتەوە، بگرە هێشتا خۆشەویستی بۆ ئەو ماوەو ئەو خۆشەویستییەش ڕێگەی ئەوەی لێ دەگرێت، هەر جۆرێ کردەوە و ڕەفتارێکی ڕقاویانە بەرانبەر بە ئەوی کەنە خۆشەویستی بنوێنێت. بۆیە لە کۆتاییدا خۆی یەکلایی دەکاتەوەو دەڵێت:_

بەڵام چیبکەم؟ خۆشەویستیت نەهەنگێکە

خوێنی هەڵچووم دەخواتەوە

خۆشەویستیت ڕووبارێکە

قینی ڕەشم دەشواتەوە

تووڕەیی پێشەو، کە لە سەرەتاوە بە ئەتمەسفیرێکی بەرز دەست پێ دەکات، دواجار وەک لافاوێک، بە ئەوەی هیچ شتێک لەگەڵ خۆی ڕابماڵێت، دەنیشێتەوە. پێشەو نەک هەر ناتوانێت، ئەمانە بەرانبەر بەو بکات، بەڵکو دواجار خۆشەویستی ئەو، بەسەر هەموو ئەو نیگەرانی و تووڕەیی و خەمە زاڵ دەبێت و لە بەر وەفا بە ئەو خۆشەویستییە ئەوە ناکات کە لەدەستیشی دێت. بەڵام پرسیار لێرەدا ئەوەیە، پێشەو بۆچی لە نێوان کردن و نەکردنی ئەو کارانە و دەرخستنی بەڵگەکان، سەرەنجام هیچ شتێک ناکات؟ مەبەستی چییە، لەو هەموو باسانە و دواتریش، جارێکی دیکە خۆشەویستی بە سنووری خۆی بە ئەو دەردەبڕێتەوە؟ بە بڕوای من پێشەو مەبەستی ئەوە بووە، کە هیچ گومانێک لە ڕاستی هەبوونی ئەو پەیوەندییەی نێوان خۆی و ئەو نەهێڵێتەوە، بەڵکو هەمووان ئەو ڕاستییە بزانن ئەو خۆشەویستییە، بوونی هەبووەو ئەو ناپاکییەش کراوە، کە تیایدا خۆشەویستەکەی جێیهێشتوە و لە ژێر ڕووناکی چرای سووری ئامێزی گەرمی پیاوێکی دیکەدا، شەوانی سووری بە ڕێ دەکات. بەدرێژایی ئەم شیعرە، پێشەو نیگەران و تووڕەیە، بەڵام ئەگەر تووڕەبوون ببێتە فاکتی کردنی کارێکی هەڵە و کاردانەوەی توند دروست بکات، وەک ئەو یاسا فیزیکییەی کە دەڵێت هێزی کاردانەوەی کارێک، لە هێزی کارەکە بە گوڕترە، ئەوا پێشەو ئەوە ناکات، بەڵکو لە لوتکەی تووڕەبووندا، وێرای جەختکردنەوە لە سەدان بەڵگە، کە ئاماژەن بە هەبوونی ئەو

پەیوەندییە، ئارامی دەنوێنێت و دان بە خۆ دادەگرێت. گەر بە قووەی بچینە نێوەڕۆکی ئەو شیعرە، هەست بەوە دەکەین کە ئەمە بە ئەوەی ئەو کەسە بناسین و بینیبێتمان، ڕقمان لێی دەبێتەوە. من هەر کاتێک ئەو شیعرە لە بەرخەم دەڕۆمەوە، لە شاعیر زیاتر، هەستی ڕق و تۆڵە سەندنەوە دامدەگرێت بەرانبەر بە وانەی کە پشت دەکەنە خۆشەویستەکانییان. هەرچییەک و هەر چۆنێک بێت، ئەم شیعرە، یەکێکە لە شیعرە جوانەکانی پەشێو، شیعرێک نییە لە شکۆی ژن بدات وەک ئەوەی باس دەکرێت، بەڵکو ڕەخنەی دەکات، سەر زەنشتی دەکات، بە ئەوەی هیچ کاتێک عەشق و خۆشەویستی نێوان خۆیان و خۆشەویستەکانییان، بە هەر شتێک بێت نەگۆڕنەوە، بەڵکو بە وەفا و سۆزدار، خاوەن بەڵێن و پەیمانی خۆیان بن. دواجار دەڵێم زمانی پەشێو لەم شیعرەدا، زمانی نێر سالاریی و زمانی شکانەوەی ژن نییە، وەک ئەوەی کەسانێک تێی گەیشتوون، بەڵکو زمانی ڕەتکردنەوە و ڕەخنەگرتنە، بە ئاراستەیکی توندو تووڕە، ئەویش لە دەرەنجامی هەبوونی کردەیەک کە بەلای هەموومانەوە نەک هەر ئاسایی نییە، بەڵکو مایەی خەم و نیگەرانییەکی قووڵیشە. بەواناکەم کەسمان هەبێت، بەو تاقیکردنەوە تراژیدیە ڕەت نەبووبێت و نەبێتە هاودەمی خەمەکی بێ کۆتایی، کە تا مردن وەک سێبەر، پێمانەوە نووساوە.

*سەرنج/ ئەم وتارە، بەشێکە لە پڕۆژەی نووسینێک لە بارەی شیعرەکانی عەبدوڵا پەشێو، کە خوا یاربێت لە ئایندەیەکی نزیکدا وەک کتێب چاپ و بڵاو دەکرێتەوە.

*ئەم بابەتە لە (هزرو هونەری) ڕۆژنامەی خەبات ، ژمارە (146) ی ڕۆژی 26 /10/ 2023 بڵاوکراوەتەوە.

خاڵە هاوبەشەکانی لیر پاشا و کامەران ڕەئووف. حەیدەر عەبدولڕەحمان

لە پەراوێزی وێنەیەکی دراماتۆرگی نمایشی (لیر پاشادا) کە ئێستاکە لە فیستیڤاڵی نێو دەوڵەتیی شانۆ لە بەغدا نمایش دەکرێت، کامەران

ڕەووف تێڕامانێکی خۆی بۆ بەرجەستەکردنی دیمەنێک لە نمایشەکەدا نیشان داوە، لە پەراوێزی هەمان ئەو وێنەیەدا منیش بەو بەیانیە ئەو خوێندنەوەیەم بۆی کرد:

لەهەندێ حاڵەتی نواندندا ئەکتەر بەناچاری دەگەڕێتەوە سەر ڕەگەزی بنەڕەتی خۆی کە مرۆڤە…

مرۆڤیش لەهەموو حاڵەتێکدا دەکەوێتە ژێر چەند فشارێکی دەروونی جۆراوجۆر، ئەگەرچی ستانسلافسکی نایەوێ ئەکتەر دووچاری نامۆ بوون (تغریب) بێت و بەپێچەوانەوە لەچرکەکانی نواندندا، زێتر بیر لە پێرفۆرمانس بکاتەوە.

کامەران ڕەئووف لەو نمایشەدا بەڕاستەقینە لیر پاشایە، تا ئەو کاتەی لەسەر شانۆیە، لەهەمان حاڵەتی دەروونی لیر پاشا دەژیت، هەمان کاریگەرییەکانی لیر پاشای بەسەرەوەیە، وەک کاراکتەرێک کە لەتاو ئازارەکانی، بەتایبەت ئەو ئازارانەی بەدەست هەرە نزیکەکانی دەیچێژێ، خەریکە لەشێت بوون نزیکی دەکاتەوە.

ڕەنگە هەندێ جاریش ئەگەر خۆی هەوڵی ئەوە نەدات ، خۆی هوشیار کاتەوەو خۆی ڕاچڵەکێنێ، ئەوەی لەبیرچێتەوە ئەو کامەرانەو لیر پاشا نیە،

هونەری گەورەی ئەکتەر لەوە دایە، لەو چرکە سۆزداریانەی نواندندا، لەژێر کاریگەریەکانی کاراکتەر پارێزگاری لەپێرفۆرمانسی خۆی بکات و توانای ئەوەی هەبێت، بەدوای جوانترینیاندا بگەڕێ.

ئەو دەسەڵاتی هەبێت لە نێوان هەردوو ڕەگەزی کاراکتەرو ئەکتەردا هاوسەنگیەک دروست بکات، کە تێیدا هەم حاڵەتە دەروونیەکانی خۆی تێر کات، هەمیش هەست و چاوی بینەر پڕکات لەجوانی.

گرنگ ل□ نێوان هەردوکیاندا ئەوەیە ئاخۆ تا چەند بەو دەسەڵاتە جەستەیی و فیزیکیانەی هەیەتی، بینەر ب□وروژێنێ، بەتایبەت بەنواندن، پێرفۆرمانس، دەنگ و ئیلقاو ڕیتم.

گرنگ پاراستنی هاوسەنگی ئەو توخمانە، دەبنە سەرچاوەی بەهێز بۆ وروژاندنی بینەرو بوون بەپارچەیەکی زیندوو لەجەستەی نمایشدا.

هونەری گەورەی بەزیندوو ڕاگرتنی ئەکتەر و نەمردنی ئەکتەر لەسەرشانۆ، لەسەر پاراستنی جەستەو پەروەردە کردنی جەستە وەستاوە، کە هەندێ جار دەکەوێتە ژێر فشاری تەمەن و کاریگەریەکانی،.

بەڵام کاتێ کاراکتەرێک لەگەڵ تەمەنی ئەکتەر یەکتر لەباوەش دەگرن، وەک نزیک بوونەوەی لیر پاشاو کامەران ، ئەو کاتە بە شێوەیەکی سروشتی فاکتەرەکانی سەرکەوتنی نمایشیش لێکتر نزیک دەبنەوە.

زۆر جاران ئەکتەر ئاواتی ئەوە دەخوازێ، لەو تەمەنەدا کاراکتەرێک بدۆزێتەوە، لە تەمەنی خۆی نزیک بێت،

چونکە دیارە ، لەنواندنیشدا هەر تەمەنێک، بۆن و بەرامی تایبەتی

خۆی پێوەیە،

من دڵنیام بژاردە کردنی کاراکتەری لیر پاشا لای کامەران ڕەئووف بەڕێکەوت نەبووە، بەڵکو کۆمەڵێ فاکتەری هاوبەش هەبوونە لە نێوان ئەکتەرو کاراکتەر بۆ ئەو بژارەیە، لەوانە:

زەمەنی ئەکتەرو کاراکتەر زەمەنێکی لێکچوون، لەڕووی مەعدەنی ئەمڕۆی کۆمەڵگاو چاوەڕوانیە لۆژیکییەکانی خیانەتکاری و بێ نمەکی مر□ق.

دووفاقی و دوو ڕوویی، خۆگێل کردن لە ڕاستی و ژێرپئ خستنی بیروباوەڕ لە پێناو خود و پاراستنی بەرژەوەندییە تایبەتیکان.

دەبێ ئەوانەی بەدوای ڕاستیدا دەگەڕێن ، باجی ساولکەیی و نەفامی خۆیان بدەن.

بۆیە بژاردەی دووەمی لیر پاشا لە ڕووی زەمەن و دەرهاوێشتەکانی، هەمان زەمەنی نیو سەدەی بەر لە ئێستایە، کە شکسپیر بۆ نیشاندانی کۆمەڵگایەکی فاسیدی وەک ئێستا دەری بڕیووە.

کەواتە کامەران لەو بژاردەیە چەند ئامانجێکی گرنگی پێکاوە، کە بەهەر هەموویان دەبنە بنەما بۆ زامن بوونی سەرکەوتن.

دوو: بژاردە کردنی فۆرم و گەڕانەوە بۆ شانۆی مێژوویی بەو فۆرمە تایبەتیەی کامەران پێشکەشی کرد، پڕکردنەوەی بۆشای□کی گەورەیە لە ون بوونی فۆرمی کلاسیکی…کە بەشی زۆری دەرهێنەرانی ئێمە خۆی لێ دوورە پەرێز ڕادەگرن.. چونکە بەوە هەڵخەڵەتاون، کە داهێنان تەنیا ل□ فۆرمی مۆدێرن دایە وبینەر قەبوڵی فۆرمی کلاسیک ناکات، کەچی ڕاستیەکەی لەوە دایە ، دەسەڵاتی دەرهێنەر چەندە بۆ تێڕوانین و داهێنان، ئیتر جۆری فۆرم گرنک نیە ، بەقەد توانستی داهێنان..

زۆر جاران فۆرم خۆی بڕیار لەسەر خۆی دەدات، ئایا بەچ شێوازو ستایلێک خۆی پێشکەش بکات، هەر دەرهێنەرێک فۆرمێک بە شایەستە دەزانێت بۆ نمایش و هیچ فۆرمێک ڕەها نیە، بەڵام لای کامەران ئەم فۆرمە کلاسیکی□ ل□بو□شاوەترین فۆرم بووە،

ڕەنگە لای سەلاح قەسەب فۆرمێکی ترو لای عەقیل مەهدی یەکێکی تر.

لەهەموو حاڵەتێکا دەرهێنەر چ فۆرمێک بە گونجاو دەزانێ، ئازادەو ڕێژەیەک لە سەرکەوتن بە دەست دێنێ، بینەر ڕێژەکەی دیاری دەکات.

نابێت هێرشەکانی دەوڵەتی تورکیا قەبوڵ بکرێن!.. عوسمانی حاجی مارف

دەستپێکردنەوەی هەڕەشەیی هێرشەکانی ئێستای تورکیا بۆ سەر هەرێمی کوردستانی عێراق، بەبیانوی لێدانی پارتی کرێکارانی کوردستان، کە فڕۆکەی جەنگی و هەلیکۆپتەر و فڕۆکەی بێفڕۆکەوان و هێزی پیادەی بەکارهێناوەو زیانێکی گیانی زۆری لیکەوتەوە، دۆخێکی تەواو نائاسایشی لە ناوچەکەدا خولقاندوە، دەبێت دەست بەجێ مەحکوم بکرێت بەری پێبگیرێت.

بەڵام ئەوەی جێگا سەرنجە دەبینین لەهەمانکاتدا مەسرور بارزانی بە سەرۆکایەتی شاندێک بەر لە دەستپێکردنی ئەم هێرشە، لە ئانکەرە بوە و لەگەڵ ئەردوغان و هاکان فیدان کۆبۆتەوە، بەبێ ئەوەی هیچ لێدوانێکی ڕۆشن دەربارەی ئەو کۆبونەوەیە ڕاگەیەنن. دواتریش وەک دیمان کارەساتەکانی ئەو هێرشە بارزانیەکانی نەجوڵاند. هەروەها لەم بارەیەوە ئەوەی شایانی باسەو جێگای سەرنجی جدیە سەرۆکی تورکیا سەبارەت بە هێرشەکانی بۆ سەر هەرێم، سوپاسی حکومەتی هەرێمی کوردستانی کردوە، سوپاسێک بەمانای سەلماندنی دەسەزی بارزانی بە حکومەتی تورکیا، کە ئامادەیە تەواوی خەڵکی کوردستان بکاتە قوربانی بەرژەوەندی و سیاسەتەکانی حکومەتی تورکیا.

تورکیاش بەرلەوەی هێرشەکانی دەستپێبکات، بۆردومانەکانی بەسەر چیای مەتینا بەردەوام بوون. لەولاشەوە بەبێدەنگی کۆبوونەوەکانیشیان بەسادەیی تێپەڕاندووە.

ئامانجی تورکیا لەم هێرشە درندانەیەدا دەستبەسەرداگرتنی پێگەیەکی ستراتیژییە لەناو هەرێمی کوردستاندا. لەهەمانکاتدا ئەگەری ئەوەش زۆرە کە تورکیا بۆ تێکدانی زیاتری دۆخی سیاسی هەرێمی کوردستان و قوڵکردنەوەی زیاتری قەیرانەکان، ئەم هێرشانە دەکات، تا دەسەڵاتی سیاسی لە هەرێمدا زیاتر بخاتە ژێر هەژمەنی ئایندەی بەرژەوەندیەکانی خۆی لە ناوچەکەدا، جا حکومەتی هەرێم هەڵدەوەشێت یان دەمێنێتەوە، حکومەتی تورکیا لە هەر حاڵەتێکدا بێت، دەبێت بەرژەوەندیەکانی خۆی لە ناوچەکەدا بپارێزیت. یان بەمشێوەیە لە هەوڵی ئاسانکاری زیاترە بۆ دەخاڵەتی زیاتر لە ناوچەکەدا، تا دەستکەوتەکانی لەو ئالوگۆڕانەی پێشبینی دەکرێن، دابین بکات، هەروەها بارزانیەکانیش خۆیان رادەستی واقعیەتی

هەلومەرجێکی وەها کردووە، کە نازانن لەم کێشمەکێشەدا ئایندەیان چی بەسەردێت. ئەمەش جۆرێکە لە هەرەسهێنان، کە خۆیان خزاندۆتە ناو جەلالەی گەمەی سیاسەتەکانی دەوڵەتی تورکیاوە، کە لەئێستاوە قوربانییەکانی دەبینرێت.

لەپێش ئەم هەڕەشەدا، تورکیا دەستی گرتووە بەسەر زۆر شوێن و لەچەند ناوچەیەکیشدا بنکەی سەربازیی خۆی داناوە. لەسەر بنەمای خودی ڕاگەیەندراوەکانی تورکیا، زیاتر لە ٣٥ بنکەی لە هەرێمی کوردستانی عێراقدا دامەزراندووە. ئەمە ئامادەکارییەکی سادە نییە، بەڵکو چاوەڕوانی و دەخالەتەکە بۆ خۆ گونجاندن و بەدەستهێنانی دەستکەوتێکی زیاتر لە هەر ئاڵوگۆڕێک کە بەسەر ناوچەکەدا بەرجەستە دەبێتەوە.

لەبارەی ئەو هەڕەشە ئاسمانیانە بۆ سەر ناوچەکانی هەرێم، هەڵەیە ئەوەی ئێستا تورکیا ئەنجامی دەدات لە بۆردومان و کوشتن و کاولکاری و ئاوارەیی تەنها بە لێدانی پارتی کرێکارانی کوردستان لێکبدرێتەوە. ئامانجە سیاسییەکانی تورکیا لە ناوچەکەدا زۆر لە لیدانی پەکەکە فراوانترو هەستیارترە. هەر لەپێناو بەرژەوەندییە سیاسی و ئابورییەکانی و پاراستنی پێگەیەکی بەرز لە ناوچەکەدا، پرسی کوردیان کردۆتە پرسێکی ئاڵۆز و دەکاوی، بەناوی لیدان لە پەکەکەش بە هەمولایەکدا پەلدەهاوێژن. بەبیانووی بەرەنگاربوونەوەی چەکدارانی پەکەکە، هەزاران کیلۆمەتر چوارگۆشەی خاکی ناوچەکەیان داگیرکردووەو بە ئارەزووی خۆیان مانۆڕی سەربازی دەکەن و پێگەو تواناییەکانی تورکیا نمایش دەکەن و بەدوای سەرکەوتن و ئەو دەستکەوتانەن کە ڕێڕەوی سیاسی لە ناوچەکەدا پێیان دەسپێرێت..

لە کوردستانی سوریا، دەوڵەتی تورکیا عەفرین و سەرێکانیێ و گرێ سپی داگیردەکات. ئێستا ژێرخانی ئەو ناوچانە بۆردومان دەکات کە لەلایەن هێزەکانی سوریای دیموکراتەوە کۆنترۆڵکراون. ئامانج لێی چۆڵکردنی ئەو ناوچانەیە لە هێزە کوردیەکان، لە پشتی ئەمەشەوە ئامانجی ئەوەیە گۆڕانێکی دیمۆگرافیای ڕیشەیی بهێنێتە ئاراوە بە زیانی هێزە کوردیەکان.

هەڵبەتە حکومەتی تورکیا پێویستی بە بیانوو نەبووە بۆ بەرەنگاربوونەوەی هێزو گروپە سیاسیە کوردیەکان و سەرکوتکردنی خەڵکی کوردستان. هەمیشە لە نێو باقی وڵاتانی تردا پلەی یەکەمی هێناوە کە لە شەڕکردن و ڕاوەدونانی هێزە کوردیەکان، بگرە سەرکوتکردن و چەوسانەوەی خەڵکی کورد زمان و پێشێلکردنی مافەکانیان لە ناوخۆی تورکیا و لە دەرەویدا، لەمێژوی [illegible] ناسیۆنالستی تورکدا زۆرترین زیانیان بە کوردەکان گەیاندوەو دەگەیەنن، بەبێ گوێدانە ئەوەی چەکدار بێت یان مەدەنی.

ئەم بەربەریەتەی تورکیا لە ناوچەکەداو بە تایبەتی کە لە کوردستاندا پیادەی دەکات، شێوازی هەمان بەربەریەتە کە ئیسرائیل بەرامبەر خەڵکی فەلەستین ئەنجامی ئەدات. کارەکە مەحکومە و پێویستە بەرەی ئینساندۆست و ئازادیخواز بەدەنگ نەبن و بەری پێبگرن. لەهەمانکاتدا ئەو هیزانەش بەرژەوەندی سیاسی هیزەکەیان لەم درندەبونەی دەوڵەتی تورکیا دەبیننەوەو پشتیوانی دەکەن، پێویستە ریسوا بکرێن و لەسەر شانەی سیاسی بکرێنە دەرەوە.

ستار ئەحمەد مانفێستی مەرگی خۆی رادەگەیەنێت!.. لەتیف بەوار

دهڵێم چۆن باران
ئهمساڵی تێران و
تووڕهیه لهخاك
فرمێسکێك بۆ دارێك ناڕژێنێ
روومهتی مناڵێك گرینێك ناشواتهوه
بهو شێوهیه دهڵێم
لهخۆم دهرباز دهبم
لهتۆدا دهبمه ئاڵای گشتگیری
باوهش بهخاكا دهكهم

ستار ئەحمەد بەس شاعیری ئەمڕۆ نییە، بەڵکو ئەو لە زەمەنە جوانەکانی پێش راپەرینەوە دەست لەملانی شیعرە، هەر کونج و کەلەبەرێك شك ببات دەیگرێت و خەیاڵاتێکی خۆی بۆ دەنێرێ و دەیڕازێنێتەوە بە وشەی سازگارو وێنەی شیعریی جوان، بە هەردوو زمانی کوردی و عەرەبی دەنووسێت، ئەو شیعرانە تەعبیر لە دیدگاو ئەندێشەی ئەم مرۆڤە دەکەن کە لە هەناوی باوەگوڕەگوڕەوە لە مێژە خەمەکانی کۆپێیان سەندووە.
هەیە دەڵێت زۆربەی شیعرەکانی ئەم شاعیرە لە خولگەی رۆمانسییەتدا دەخولێتەوەو وشەکانی سادەو روونن، بەڵام لەلایەکی ترەوە هەموو

دەقێك هەڵگری چەندان سیماو دەلالەتن و هیچ دەقێك بێ لێدوان بەسەرماندا تێناپەڕێت، مەگەر چەق و خاڵی لێ وردبوونەوە لێ خۆ دەگرن، هەرواش لەم شیعرەدا گەر بە چاوێکی سادەوە بیخوێنینەوە دەبنین شاعیر باسی جۆژووان و ژاڵەی بەر ماڵ و دیدار دەکات.. لای خوێنەرێکی سادە وا دەردەکەوێت ئەمە شیعری غەزەلە، بەس گەر زیاتر بیخوێنینەوە بۆمان دەردەکەوێت کە ئەم شیعرە باسی نیشتیمان و لادانی شۆڕشگێڕانەو خەمە وجودییەکانی کەسانی هۆشیارو هەست ناسکی وەك شاعیر دەکەن، بەڵام ئافەرین شاعری بێ ئەزموون هەرگیز ماناکەت راستەوخۆ نادرکێنیت،ئەمەشە کە شیعر لە قسەی رۆژانە جیا دەکاتەوە، ئەوەتا لێرەدا شاعیر مانیفێستی مەرگی خۆی رادەگەیەنێت- بەس وەك شاعیرانی تر! بۆ نموونە ئەو ناڵێ بە گوللەیەك کەتایی بە ژیانی خۆم دەنم، وەك لە کۆپلەکەی سەرەوەدا دیارە، بەڵکو دەڵێت (باوەش بە خاکا دەکەم). ئەمەش بەرەنجامەکی مەعنەوییە بۆ ئەو هەموو نسکۆو کۆڵیانەی دووچاری خۆی و نەتەوەو نیشتیمانەکەی بووەتەوە، بەدەستی دەرەکی و ناوخۆ، تا دەیگەیەننە ترۆپکی بێ هیوابوون و مەرگی ماددی و مەعنەوی، ئەوەتا ئەو ژیان بە شەڕگە ناسدەکات و دەڵێت:

لەکام شەڕگەدا
پریاسکەی تاسە بکەمەوە
تازە رابوورد
ئەو کاتانەی بەدوو دەست
لوتکەمان دەگووشی و
خاکمان ماچ دەکرد
ئەو دەمانە
زەمەنی عەشق بوون

زەمەنی عەشق لەگەڵ پاکی و دڵسۆزی و خەبات و نیشتیمانپەروەریدا، بەڵام ئەفسوس هەموویان تاڵان کردو گەورەترین زیان لێی کەوتەوە سڕینەوەی هەستی ئینتیماو سەربەخۆیی و کوردایەتی بوو، لێرەوە دەرکەوت تەنیا جیاوازی شەڕکەرەکان ئەوەیە ئەوان پۆستاڵیان لەپێدابوو، ئەمان کڵاش، بەڵام بەرەنجامەکە هەر یەکە ئەویش : (ستەم).

جا ستەم ڕەشك بیکات یان سپیەك، کوردێك یان نا کوردێک هەر وەك یەکە، چونکە ستار شاعیرو نیشتیمانی مرۆڤایەتییە بۆ هەموو پاکی و راستگۆیی و مەسەلە رەواکانیان، چونکە ئەو دەزانێت هەستکردن بە ئازار چەنە کە خۆی چێشتوویەتی، ئیتر تەواوبوو شیعرو هەستی تەقدیسکردنی بتەکانی کوردایەتی کە زیاتر لە داگیرکاران زیانیان

بۆ بوون و مەسەلەی نەتەوەکەیان گەیاند.
تەنانەت ئەوی هەست پەپوولە هەر بۆ وشەی نەرمونیان پێشوازی لە نەهامەتییەکان و مەرگ دەکات وەك چۆن سەرەتای شیعرەکەی پێ دەکاتەوە: (بەدەم خەندەی گوڵەوە- شنەی با دەخۆمەوە)..هەر لە باوەشی ئەوانیشدا جاوانی لێکدەنێت.
لەم دەستەواژەیەوە بۆمان روون دەبێتەوە کە کەسی زیندوو شنەی با ناخواتەوە مەگەر بۆ دەرچوون نەبێت لە سیستەمی زیندەگی ماتریال و رواڵەت نەبێت و فێنی گیان نەبێت لە مردنێکی سەرمەدیانەدا، وەڵای ئەمەو ئاماژەکەی تری لەیەکەم کۆپلەدا باسمان لێوەکرد، بۆ ئەو خوێنەرانەی کە ورد نابنەوەو زۆر ڕۆناچن بۆ قوڵایی وشەکاندا ئاماژەیەکی پێداون کە ئەو لەم شیعرەدا لە بازنەی مەرگ دەخولێتەوەو عەشقەکەشی گشتگیرەو بۆ لێوی ئاڵ و کەزی و پرچی خەزاڵ نییە، ئەوەتا دەڵێت:

هەر کەرتێکم لە تۆدا
خۆی دەکاتە هاوەڵی مردن
بەرەو کوێ تەرمم هەڵدەگرن
لەپاڵ کام داردا دەمشۆنەوە
چۆن تەلقینم دەخوێنن
من خۆم دارەمەیتێکم

ڕەنگە خوێنەرێك بپرسێت کە دەڵێت شاعیر ئەم مەبەستانەی لە پشت دەقەکەیەوە بۆ ئامانج گرتووە؟
وەڵامی ئەم پرسیارەش زۆر ئاسانە تەنیا بەوەی: زمان سیستەمی دەلالەتەکانە، بەسە کە بڵێین هەموو دەقێك شایستەی لەسەر وەستانەو هەڵگری چەند پەیام و لێکدانەوەو ئاماژەیەکە، بەڵام مەخابن وەك چۆن پاشاگەردانی ژینگەی سیاسی لە واقیعی ئێستای باشووری کوردستان وەکو خۆر ئاشکرایەو جێی ئاماژە پێدان نییە، هەر بەم جۆرەش هەموو مەیدانەکانی تری ژیان بەشێك لەم بۆگەن بوون و کرمۆڵ بوونەی پێوە دیارەو تیایدا ڕەنگی داوەتەوە، ئەوەتا هەر دەزگایەکی ئەدەبی چەند مشەخۆرێکی لە خۆی کۆکردووەتەوە جگە لە خۆیان و تاقمەکەیان کەسی تر نابینن و ناخوێننەوە، کە هەرگیز نەدەبوو ئەمە لە مەیدانی ڕۆشنبیرییدا بوونی هەبووایە، چونکە ئەمە تاریکییەو بیری ڕۆشن ڕەفزی دەکاتەوەو بگرە لە دژی دەکۆشێت. من جگە لەوەی هەست بە چێژ دەکەم لە خوێندنەوەی پێچ وپەنای ئەم شیعرەی شاعیر ستار ئەحمەد دا، لە هەمان کاتیشدا سەرنجم بۆ ئەو لێکۆڵینەوە ڕەخنەیان دەچێت کە جاروبار لێرەو لەوێ بڵاودەبنەوەو کە دەچمە بنج و بنەوانیان

بەم دەردەكەوێت هەردووك لە (دەق نووس) و (ڕەخنەگر) جۆرێك پێتی پەیوەندی لە نەوانیانەدا هەیە، هەر وایەو ئەمەش ڕاستە بە ڤیستیڤاڵە ئەدەبییەكان و بڵاوكراوە ئەدەبییەكان، كە لە ڕاستیدا بابەتێكی شەرمهێن و قێزەونە.
ئەم شیعرە هەرچەندە لە رووكەشدا پڕە لە هەستی گەرموگوڕی خۆشەویستی و ژیان و بینینەوە، بەڵام لە ناواخندا پڕە لە ئاماژەی مەرگ، مەگەر بەرد لەم دێڕەدا گەڕانەوەیەك نییە بۆ نەبزاوتن و دابڕانی هەتاهەتایی و مردن؟

دابڕان بەچارەنووسی بەردم دەسپێرێ

هەر ئەم جیهانبینی و پێشبینە پاكەوانییەی شاعیرە لە هەموو شتێكدا مەرگێكی (كە) دەبینێتەوەو ئیزافەی دەكاتە سەر مەرگ و كۆتایی تراژیدییەكانی خۆی، ئەو لە سروشت و ژینگە ورد دەبێتەوەو ئامرازە شیعرییەكانی لێهەڵدەهێنجێت و پێكدەهێنێت، بۆ وێنە ئایا بێ بارانیی بە غەزەبی ئاسمان دەزانێت یان بە ملهوڕیی مرۆڤی چاوچنۆك و پێشكەوتنە تەكنەلۆژییەكانی مرۆڤ كە بونەتە گۆڕینی كەش و هەواو نەبارینی باران و هیچ حساب نەكردنێك بۆ پاراستنی ژینگەی گۆی زەوی؟ لە هەردوو حاڵەتەكە ساعیر ئەو ڕاستییە دەزانێت كە ئەمە نەهامەتییەكەو لە پەشیمانە، وەك ئەوەی بڵێت: منیش وەك باران بێزارم لە ستەمەكانی سەر خاك، لە كوشتارو كاولكاریی و ناقۆڵاییەكانی مرۆڤ، منیش وەك ئاو سەرچاوەی ژیانم بەڵام كە ئاو نەما هەموو شتێك ڕەنگی مەرگی لێ دەنیشێ و ئیتر هیچ حەزناكەم بژیم بە نووسینەوەی تراژیدیاو ناسۆرییەكان و مەرگەكان، ئەمە زیندوو كوژی مردوو پەرستین، ئەمەیە شاعیری دەی بابەگوڕگوڕ جاڕی مەرگ دەدات و كەس ڕاناچڵەكێنێت، بەڵام لە دوای ئەم هەموو قەیرانانە هێشتا زۆری ترمان لە پێشە، بەڵام هەرگیز لێوی وشكی منداڵە تینووەكان لە بیر ناكەم كە لەم شیعرەدا جێیان نەكەمەوە.

دەڵێم چۆن باران
ئەمساڵی تۆران و
تووڕەیە لەخاك
فرمێسكێك بۆ دارێك ناڕژێنێ
ڕوومەتی مناڵێك گرینێك ناشواتەوە

بۆ هەڵوێستی کۆمەڵگای نێودەوڵەتی مەترسیدارە.!..
لوقمان مستەفا

جەنگ و ململانێکانی نێوان ئیسرائیل و فەلەستین ڕەگ و ڕیشەی دەگەڕێتەوە بۆ کۆلۆنیالیزمی سەدەیەک پێش ئێستا.
بەڵام جەنگی نێوانیان لە ئێستادا لەکەرتی غەزەدا چڕبۆتەوە،هەرچەندە ئەم جەنگانە ناوبەناو سەرهەڵدەدات، هەرجارەی بە شێوەیەک لە شێوەکان شەڕ دەست پێدەکات، هەندێکیان ماوە کورت و هەنێکیشیان ماوە درێژ ،لە مێژووی ئەو جەنگانەدا ئیسرائیل چوار هێرشی سەربازی درێژخایەنی بۆ سەر غەززە دەستپێکردووە کە بریتین لە ساڵانی :- ٢٠٠٨، ٢٠١٢، ٢٠١٤ و ٢٠٢١، ٢٠٢٣ ی ئێستا.
هێرشەکەی ساڵی ٢٠٠٨ بریتی بوو لە بەکارهێنانی چەکی قەدەغەکراو لە ئاستی نێودەوڵەتیدا، وەک گازی فسفۆر، لە ساڵی ٢٠١٤ و لە ماوەی ٥٠ ڕۆژدا ئیسرائیل زیاتر لە ٢١٠٠ فەلەستینی کوشتووە کە هەزار و ٤٦٢ کەسیان هاووڵاتی مەدەنی و نزیکەی ٥٠٠ منداڵی تێدابووە.
لە میانەی ئەو هێرشەدا کە لەلایەن ئیسرائیلییەکانەوە ناوی ئۆپەراسیۆنی لێواری پارێزەر بوو، نزیکەی ١١ هەزار فەلەستینی بریندار بوون و ٢٠ هەزار ماڵ وێران بوون و نیو ملیۆن کەسیش ئاوارە بوون.
بەڵام هیچ جارێکیان بەقەد ئەمجارەیان ماڵوێرانکەر نەبووە.!!
ئەوەش بەهۆی هێرشی پێشوەختەو دەستپێشخەری بزوتنەوەی حەماس و ئەو دەسەڵاتی تەی کەلەوە حوکمرانە ،جەنگ هەڵگیرسا و لە هەردوولا بەتایبەت خەڵکی غەزەی سڤیل باجی ئەو هەڵانەیاندا ،حماس و هاوپەیمانەکانی پێشوەختە دەیانزانی کە سوتەمەنی شەڕەکە خەڵکی بێچەک و ژن و پیر و مناڵی بێتاوان دەبنە قوربانی.!
ئەوە بوو کە بینیمان هێرشی پێچەوانە و وەڵامدانەوەی چاوەڕوانکراوی ئیسرائیل بوو کە بێڕەحمانە و بە شێوەی عشوائی تا هەنوکەش لە زەوی و ئاسمان و دەریاوە بۆمب بارانی کەرتی غەزەدەکات ،دەست لە ژن و مناڵ و پیرو پەککەوتە ناپارێزێ.!
قەسابخانەیەکی بۆ خەڵکی بێ دیفاعی کەرتی غەزە دروسکردووە مەگەر

بەسەر خۆیان هاتبێ بەدەست نازییەکانەوە.
تاوانەکان هێندە قێزەون و گورچک بڕن سنوری هەموو تاوانە نەو دەوڵەتییەکانی بڕیوە.!! خەڵک و خاکەکەی بەیەکەوە تەخت دەکرێن و دەسوتێن، ئا ئەم تاوانە بە هەموو پێوەرێ جینۆسایدە.!
دیارە جینۆساید لە سادەترین پێناسەیدا کوشتنی بە کۆمەڵ دەگەیەنێت. گەر تەنیا وشەی "جینۆساید" بە نموونە وەربگرین، ئەوە چەندین کاری بێویژدان و دڵڕەقانە و دوور لە هەموو بەها بەرزە مرۆڤایەتییەکان لەخۆدەگرێت.
بەڵام ئەوەی جێگای سەرنج و تێڕامانە بێ دەنگی و بێ هەڵوێستی کۆمەڵگای نێودەوڵەتی و ڕێکخراوەکانی مافی مرۆڤی جهانیە لەمەڕ ئەم تاوانانە کە بەسەر ژن و مناڵی کەرتی غەزەدادێ.!
هەر کۆمەڵەی گشتی نەتەوە یەکگرتوەکان بوو لە ساڵی ١٩٤٦ لە یەکەم دانیشتنی خۆیدا بڕیارنامەیەکی پەسەند کرد کە جینۆساید بەپێی یاسا نێودەوڵەتییەکان تاوانە و نموونەی ئەو جۆرە ڕووداوانەی ژماردەوە (بەڵام پێناسەیەکی یاسایی تەواو بە تاوانەکە نەخستەڕوو). لە ساڵی ١٩٤٨، کۆمەڵەی گشتی نەتەوە یەکگرتووەکان ڕێککەوتننامەی ڕێگری و سزادانی تاوانی جینۆساید (CPPCG)ی پەسەند کرد کە بە یەکەمجار تاوانی جینۆسایدی پێناسە کرد. جینۆساید ڕەتکردنەوەی مافی بوونی تەواوی گرووپە مرۆڤایەتییەکانە، وەک چۆن کوشتن ڕەتکردنەوەی مافی ژیانی تاکەکانی مرۆڤە.
کەچی هەر ئەم ڕێکخراو کۆمەڵەیە ئێستا لەم گرژی و ئاڵوزیاندا بە پێش چاویانەوە جینۆساید ئەنجام دەدرێت متەقیان لەوە نایات.!!
بەڕاستی ئەم بێ هەڵوێستییەی نەتەوەیەکگرتوەکان و ڕێکخراوی بەناو مافی مرۆڤ زۆر مەترسیدارە،چونکە ڕێگە خۆشکەرە بۆ دوژمنەکانی ئەمەی کورد کە دەکرێت لەمە بەدواوە دەستکراوەبن و بێترس ودوودڵی ئەم هەلە بقۆزنەوە و هێرشەکانیان دەست پێبکەن و چاوەڕوانی کوشت و بڕێکی ئاوەها لەم چەشنەبین لەلایەن دوژمنە چاچنەکەکانمانەوە.!
لانیکەم فەلەستین چەندین دەوڵەتی عەرەبی و ئیسلامی پشتیوانی مادی و لۆجستی دەکرێن و ماکینە میدیایی زەبەلاحەکانی جیهان نەهامەتییەکانیان دەگەیەنێتە هەموو دونیا، بەڵام ئەمەی کورد نەک پشت و پەنامانێ بگرێ هەموو جیهان لەدژمانن.! ئەوە حاڵ و گوزەرانی نێوخۆی خۆمان هەر باسمەکەن کەچی پاشگەردانیەکە لەسایەی بیری تەسکی حیزبایەتی.

هەرێمی کوردستان دەبوو لە سالی ١٩٩٢ خاوەن دەستووری خۆی بێت.. د. نووری تاڵەبانی

پەسەند کردنی دەستورێکی تایبەت بە هەرێمی کوردستان بەندبوو بە سیستەمی دەستووری و شێوەی حوکمڕانی لە عێراق. دەستوورە لەمەوبەرەکانی عێراق، بە دەستووری ساڵی 1925 ەوە، کە یەکەم دەستووری عێراق بوو، وەزارەتی کۆلۆنیاڵی بەریتانیا ئامادەی کردبوو، پەرلەمانی عێراق لەو ساڵەدا پەسەندی کردبوو، هەروەها دەستوورە کاتییەکانی پاش ساڵی 1956 تا ڕاپەڕینی ساڵی 1991 وکۆچرەوە مەزنەکەی، کە (ناوچەی ئارام)ی لێ پەیدابوو ڕژێمی عێراقی ناچارکرد دەزگاکان لە بەشێکی فراوانی باشووری کوردستان بکشێنیتەوە. ئەو بڕیارەی ڕژێم بە مەبەستی ئاژاوە نانەوەبوو لەو ناوچانە، بۆیە بڕیاری سازدانی هەڵبژاردن درا لە لایەن (بەرەی کوردستانی) بۆ دیاری کردنی پەرلەمانێک، تاکو حکوومەت دیاری بکات بۆ بەڕێوەبردنی کاروبار لەو ناوچەیە. لە پێنجی مانگی تشرینی یەکەمی 1992، پەرلەمانی کوردستان سیستەمی فیدراڵی بۆ پاشەڕۆژی عێراق پەسەندکرد ، ئەوەش ڕێگای خۆشکردن بۆ دامەزراندنی قەوارەیەکی سیاسی (دە فاکتۆ)، تێیدا دەزگاکانی دەسەڵاتی ناوەخۆیی و پەیوەندی کردن بە دەرەوە و داکۆکی کردن لە سنووری ئەو بەشە ڕزگارکراوەی کوردستانی پراکتیزە دەکرد، واتە هەموو دەسەڵاتەکانی دەوڵەتی. دەبوو پاش ئەو هەنگاوە هەنگاوێکی قانوونی بەدوادابێت، بە پەسەندکردنی دەستوورێک بۆ ڕێکخستنی پەیوەندی نێوان دەزگاکانی هەرێم، تاکو هەریەکەیان ئەرک و دەسەڵاتی خۆیان بزانن وهاوڵاتیانیش ئاگاداری ماف و ئەرکەکانیان بن.

کۆمەڵێک لە قانووناسانی کوردستان داوایان کرد پەلە بکرێت لە دانانی دەستوور بۆ هەرێمی کوردستان، هەتا ئەگەر دەستوورێکی کاتیش بێ، چونکە دەستوور سەرچاوەی هەموو قانوونەکانە، لەوێدا شێوەی حوکمڕانی و چۆنیەتی دابەشکردنی دەسەڵاتەکان و ڕێکخستنیان دیاری دەکرێن. ئەم داواکارییە پشگیرییەکی فراوانی لێدەکرا لە لایەن خەڵکی کوردستانەوە.

لە ناوەڕاستی ساڵی 1992 پڕۆژەی دەستوورێکم بۆ هەرێمی کوردستان ئامادە کرد، لە چاپخانەی زانکۆی سەلاحەدین چاپکراو دابەشکرا بەسەر ئەندامانی خولی یەکەمی پەرلەمان و میدیا و کەسانێک لە قانووناسانی کوردستان، تاکو ڕاو سەرنجی خۆیان سەبارەت بە بنەما و ناوەڕۆکەکەی دەربڕن. پێشنیاز و سەرنجی بەشێک لە قانووناسان پڕۆژەکەی دەوڵەمەندتر کرد، پاشان پڕۆژەکە پاش دەستکاریکردنی بەپێی ئەو بۆچوون و سەرنجانە، خرایە بەردەستی دەزگایەکی قانوونی ڕەسمی، کە ئەندام بووم تێیدا بەناوی (دەستەی قانوونی باڵا)، تا لێی بکۆڵێتەوە و پەسەندی بکات. ئەو دەزگا قانوونیە پڕۆژەکەی بە شێوەیەکی ڕەسمی خستە بەردەست حکوومەتی هەرێم و پەرلەمانی کوردستان، بۆ ئومەدی تەماشاکردنی لە لایەن (لیژنەی قانوونی) لە پەرلەمان بۆ پەسندکردنی. باری سیاسی لەو سەردەمە لە عێراق و لە ناوچەکە زۆر ئاڵۆز بوو. هێزەکانی ڕژێم ئابلوقەی بەشێک لە شار و شارۆچکەکانی دابوو هەڕەشەی دەکرد ناوچەکە داگیر بکاتەوە. فڕۆکە سەربازییەکانی ئەمریکا و بەریتانیا، کە لە تورکیاوە ئاگاداری ناوچەکەیان دەکرد، لەگەڵ چەسپاندنی کیانێکی سیاسی بۆ کورد نەبوون. وەزیرانی دەرەوەی دەوڵەتانی ناوچەکە بە بەردەوامی کۆدەبوونەوە بۆ هەوڵی خنکاندنی ئەو کۆرپە تاکو نەکەوێتە سەرپێ. پڕۆژەی دەستوورەکە بۆ ماوەی پتر لە دە ساڵ لەلای نەپێچرایەوە، بەڵام لەو ماوە درێژەدا کەسانێکی زۆر لە ناوەوە و دەرەوەی کوردستان داوای دانانی دەستووریان بۆ ئەو بەشە ڕزگار کراوەی کوردستان دەکرد.

لە مانگی تشرینی دووەمی 2002 پەرلەمانی کوردستان پڕۆژەی دەستوورێکی پەسەند کرد، بەڵام وەک (پڕۆژە) مایەوە، بەندەکانی لەسەر بنەمای پڕۆژەکەی ساڵی 1991 داڕێژرابوون، بەڵام کەم و کورتی تێدا بوو.

لە نیسانی ساڵی 2003 ڕژێمی بەعس ڕووخا، ساڵێک باشتر قانوونی بەڕێوەبردنی دەوڵەتی عێراق بۆ ماوەی گواستنەوە پەسەندکرا، کە وەکو دەستوورێکی کاتی تەماشا دەکرا. ئەو پڕۆژە دەستوورەی لە مانگی تشرینی دووەمی 2002 پەسەندکرابوو، جگە لەوەی کەم وکورتی تێدابوو، نەدەگونجا لەگەڵ باری تازەی عێراق و کوردستان، بۆیە پێشنیازی چاوگێڕانەوەم بەو پڕۆژەیە کرد. لەسەرەتای مانگی تشرینی یەکەمی 2003 لەگەڵ لیژنەی قانوونی لە پەرلەمانی کوردستان کەوتینە چاوگێڕانەوە بەو پڕۆژەیە، لە پاش چەند کۆبوونەوەیەک، لە 22ی کانوونی یەکەمی هەمان ساڵ (پڕۆژەیەکی چاککراو) ئامادەکرا، بەدوا شێوەی خرایە بەردەستی سەرۆکایەتیی پەرلەمانی هەرێمی کوردستان، بەڵام هیچ کارێکی لەسەر نەکرا لەلایەن پەرلەمانەوە.

قانوونی بەڕێوەبردنی دەوڵەتی عێراق بۆ ماوەی گواستنەوە، لە ماددەی 53دا سیستەمی فیدراڵی بۆ عێراق قبوڵ کردبوو و دانی نا بە هەرێمی کوردستان نابوو لە چوارچێوەی ئەو سنوورە ئیدارییەی لە 19ی ئاداری 2003 لەژێر دەسەڵاتی حکوومەتی هەرێم بوو. لە بەندی 54ی هەمان ئەو قانوونەدا دانرابوو بە دەزگاکانی هەرێم، بەتایبەتی حکوومەت و پەرلەمان و دەزگاکانی دادوەریی، بۆیە پەرلەمانی کوردستان دەیتوانی بەردەوام بێت لەسەر جێبەجێ کردنی ئەرکەکانی سەرشانی، کە قانووندانان و دەستکاریکردنی قانوونەکان بوو تا ئەو دەمەی دەستوورێکی هەمیشەیی بۆ عێراق پەسەند دەکرێت. پەرلەمانی هەرێمی کوردستان لەو ماوەدا چەند قانوونێکی پەسەندکردو جێبەجێ کران لە لایەن دەزگاکانی هەرێمەوە. قانوونی کاتی بەڕێوەبردن چەند مەرجێکی دانابوو دەبوو ڕەچاو بکرێن لەلایەن پەرلەمانی هەرێم لەکاتی دانانی قانوونی تازە. ئەو مەرجانە لە بەندی 25 و پەرەگرافی (د) بەندی (43)ی هەمان ئەو قانوونە ئاماژەیان بۆ کرابوو. کەواتە پەرلەمانی هەرێم دەیتوانی هەموو جۆرە قانوونێک پەسەند بکات، بەمەرجێک پێچەوانەی ئەو دوو مەرجە نەبن. ئەو دوو بەندە تایبەت بوون بە سیاسەتی دەرەوە و داکۆکی کردن لە عێراق و دامەزراندنی هێزی چەکداری. لەو دوو بەندەدا دەسەڵاتی دی بە حکوومەتی ناوەند درابوو پەیوەندییان بە داڕشتنی سیاسەتی دارایی گشتی و دەرهێنانی دراو و ڕێکخستنی گومرگ و بازرگانی لەگەڵ دەرەوەو دانانی بودجەی گشتی بۆ عێراق، لەگەڵ ئەو کارانەی پەیوەندییان بە بانکی ناوەندییەوە هەبوو، هەروەها کاروباری ڕێکخستنی (مەقاییس و ئەوزان). لەبارەی سامانە سرووشتییەکانەوە، سامانی هەرێم و ناوچەکانی دیکەی عێراق، دەرهێنانیان دەبوو بە هاوکاری وسەرپەرشتی دەزگاکانی حکوومەتی ناوەند بێت. کاروباری پەیوەندیدار بە دەوڵەتنامە (جنسیە) وبێگانە وپەناهەندە، لە دەسەڵاتەکانی حکوومەتی ناوەند بوون. لەو پڕۆژە دەستوورەی بۆ هەرێمی کوردستان ئامادەکرابوو هەموو ئەو دەسەڵاتانە بە حکوومەتی ناوەند درابوون، بەڵام دەسەڵاتێکی زۆر بە دەزگاکانی هەرێمی کوردستان درابوون، بۆیە دەبوو ڕێکبخرێن و شێوەی بەکارهێنانیان دیاری بکرێت لە دەستووری هەرێمی کوردستاندا. لە ڕاستیدا پەسەندکردنی دەستوور بۆ هەرێمی کوردستان لەلایەن پەرلەمانی هەرێمی کوردستان لە دەسەڵاتی خۆیدابوو، چونکە ئەو پەرلەمانە هەتا بەپێی قانوونی کاتی بەڕێوەبردنی دەوڵەتی عێراق، ئەو مافەی بەو پەرلەمانە دابوو، چونکە دیتوانی قانوون پەسەند بکات تا ئەو ڕۆژەی دەستووری هەمیشەیی بۆ عێراق پەسەند دەکرێت، بەمەرجێک ئەو قانوونە بە پێچەوانەی بەندی 25 و پەڕەگرافی (د)ی 43 نەبێ.

دەستنیشانکردنی مافەکانی گەلی کوردستان لەو پرۆژەدا دەبووە چەسپاندنیان و پشگیریی بۆ گروپی کوردستانی لەناو (ئەنجومەنی نیشتیمانی عێراق)، کە دەیتوانی جەخت بکات لەسەر داواکارییەکانی گەلی کوردستان لە دەستووری هەرێم دەستنیشان کرابوون.

بۆچوونێکی تر هەبوو پێی باش بوو پەسەندکردنی دەستوور بۆ هەرێمی کوردستان دوابخرێت بۆ پاش پەسەندکردنی دەستووری هەمیشەیی عێراق. ئەم بۆچوونە هۆیەکەی سیاسیی بوو نەک قانوونی، چونکە سەرچاوەکەی باری سیاسیی بوو لە عێراق و ناوچەکە، وایان دەزانی پەسەندکردنی دەستوور بۆ هەرێم لەو کاتەدا بە کارێکی جوداخوازیی دەدرایە قەڵەم! بە بۆچوونی ئەو کەسانەی بەوجۆرە بیریان دەکردەوە چاکتربوو چاوەڕێی دەستووری عێراق بکرێت تا بزانین لەوێدا چی دەدرێ و چی قبووڵ ناکرێت، هەموو سەنگی کورد دەخرایە ناو یەک سەبەتەوە، کە (ئەنجومەنی نیشتیمانی عێراق) بوو، ئەگەر لەوێدا کارەکان یەکلایی نەکرابانەوە لە بەرژەوەندیی گەلەکەمان، لەو شەڕە دەستوورییە بە دۆڕاوی دەچووینە دەرەوە. لە راستیدا چاکتربوو کورد لە چەند بەرەیەکدا ئەو شەڕە بکات، لە (پەرلەمانی کوردستان) وەکو نوێنەری شەرعی خەڵکی کوردستان، مافەکانی گەلەکەمان لە دەستووری هەرێم بچەسپێنن و داوابکریت ئەو مافانە لە دەستووری عێراق دەستنیشان بکرێن. دەبێ ئەوەش لەبیر نەکرێت سەنگی خولی دووەمی پەرلەمانی هەرێمی کوردستان قورستربوو لە خولی یەکەمی، وەکو دەزگایەکی شەرعیی تەماشا دەکرا، چونکە لە ئاکامی هەڵبژاردنێکی شەرعییەوە دیاری کرابوو وبەپێی قانوونێکی عێراقی و لەژێر چاودێریکردنی دەزگای عێراقی ونێودەوڵەتیدا هەڵبژێردرابوو، حکوومەتی عێراق و دەوڵەتان و دەزگاکانی نێودەوڵەتی نەیاندەتوانی گوێ شل نەکەن بۆ داخوازییەکانی.

دەستووری هەرێم داواکارییەکانی گەلی کوردستانی تێدا دیاری کرابوون، دەبووە شیرێکی تیژ بە دەست گروپی کوردستانی لەناو (ئەنجومەنی نیشتیمانی عێراقی)، چونکە لە بڕگەی (ج)ی بەندی 61ی قانوونی بەڕێوەبردنی دەوڵەتی عێراق بۆ ماوەی گواستنەوە، ماف بە دانیشتوانی دوو لەسەر سێ لەسێ پارێزگاکانی عێراق درابوو، ئەگەر پڕۆژەی دەستووری عێراق ڕەت بکرێتەوە، پەرلەمانی کوردستان، کە نوێنەری سێ پارێزگا بوو، دەیتوانی ئەو پڕۆژەی دەستوورە بۆ عێراق ئامادە دەکرێت و مافەکانی گەلی کوردستانی تێدا نەبن، ڕەت بکاتەوە.

گروپی کوردستانی لەناو (ئەنجومەنی نیشتیمانی عێراقی) هەموو دەمێک دەیتوانی ئەم چەکە بخاتە بەرچاو ئەو لایەنانەی قایل نەدەبوون بە مافەکانی گەلی کوردستان. کورد دەبوو “شەڕی” دەستووری لەسەر هەموو بەرەکاندا بکات، لەناو (پەرلەمانی عێراق)، لەناو (پەرلەمانی

هەرێم) وبەهاوكاریی بزوتنەوەی ڕێكخراوە سیاسی و مەدەنییەكانی كوردستان و دۆستانی كورد لە دەرەوە، كە هەموویان دەیانتوانی فاكتەری چاک بن لەم "شەڕە" دەستوورییە ڕەوایەدا، تا هەموو مافەكانی گەلەكەمان، بەمافی دیاری كردنی چارەنووسەوە، لە دەستووری هەرێم و دەستووری عێراقدا بچەسپێن.

کاتێک هێزی سێهەم بەدژی ئینسانكوشتن دێتە مەیدانەوە!.. نوری بەشیر

بەجیا لە لایەنگرانی دوو هێزی ئینسانكوژو كاولكەر و كۆنەپەرستی حكومەتی ئیسرائیل و حەماس، هێزێكی دیكە لەمەیداندایە، ئەویش هێزی سێهەم، هێزی سەدان ملیۆنی ئینسانی ئازادیخوازە لەسەراسەری جیهاندا. ئەم هێزە نە لایەنگری كۆمەڵكوژییەكان و كاولكارییەكانی حكومەتی تیرۆریستی ئیسرائیلە بەبێ دەست پاراستن لە ژن و منداڵ و پیرو قوتابخانەو نەخۆشخانە و دانانی گەمارۆی ئاوو كارەبا و خواردن دژ بە خەڵكی غەززە، نە لایەنگری كاری كوشتن و رفاندن و تەقاندنەوەی حەماسە بەدژی خەڵكی مەدەنی ئیسرائیل.

بەڵام ڕاستییەكان تەنیا ئەوەنییە كە میدیای دەستەڕاستی بۆرژوازی دەربارەی ئەوەی كە لەغەزەو ئیسرائیلدا ڕوودەدات و بڵاویدەكەنەوە و سەرانی حكومەتەكانی بۆرژوازی ڕۆژاوا پاكانەی تاوانەكانی ئیسرائیل دەكەن بەبیانوی بەرپەرچدانەوەی تیرۆرەوە. خەڵكی هوشیارو بەئاگای جیهان ماهییەتی دژی ئینسانی و كۆنەپەرستانەی حكومەتە بۆرژواییەكانی ڕۆژواو سەرۆكەكانیان بە ڕادەیەك بۆ دەركەوتووە كە مەگەر تەنها لایەنگرانیان باوەڕیان پێ بكەن و چەپڵەیان بۆ لێبدەن. ئەگەر تەنیا راستییەكانیش هەر لە سۆشیال میدیاوە كە مەحدودە وەربگرین؛ ئاستی ئەو كوشتارو كاولكارییەی حكومەتی ئیسرائیل بەرامبەر خەڵكی مەدەنی غەززە بەڕێیخستووە، دەردەكەوێت. ئەو تاوانەی ئیسرائیل لە نەخۆشخانەی مەعمدانی ئەنجامیدا، ڕادەی دڕندەیی ئەو دەوڵەتەو ریسوایی سەرانی بۆرژوازی ڕۆژئاوایی نمایش

کرد.

بەڵام هەر لە سەرەتای رۆژی ٧ی ئۆکتۆبەرەوە هێرش و کوشتن و رفاندنەکانی حەماس و دواتر کۆمەڵکوژییەکانی دەوڵەتی ئیسرائیلەوە لەناو تەپووتۆزو هاتوهاواری حکومەتانی بۆرژوازی و میدیا چەواشەکارییەکانیانەوە، هێزێکی تر، ریزێکی تر نای بە ئینسانکوشتن وت، نای بە کوشتنی خەڵکی مەدەنی ئیسرائیل و نای بە کۆمەڵکوژی خەڵکی فەلەستین و غەززە وت، بەدژی کوشتارو کاولکاری وەستایەوە. بەڵام لەرێولەوە و بەشێوەی بچوک و بەبێ میدیا، بەڵام دوو هەفتەی رابردوو ئەم هێزە وەک کێوێک کە لە بیاباندا بەرزبێتەوە، هاتە مەیدانەوەو دەرکەوت، بەتایبەت ئەم هەفتەیەی دوایی لە ٢١ی ئۆکتۆبەردا ریزی چەند ملیۆنی خۆی لەسەراسەری دنیا نمایش کرد.

ئەم هێزە وەک هێزی سێهەم بەدژی کوشتار و بەدژی شەڕو تیرۆریزمی دەوڵەتی و غەیرە دەوڵەتی وەستایەوە، نایەکی گەورەی لەدژی ناتانیاهەو حکومەتەکەی وت، ئەم نایە لەناو ئیسرائیلەوە تا دەگاتە ئەمریکاو ئەوروپاو سەرجەم دنیا. ئەم هێزە وەک بەرەی سێهەم و رادیکال و ئینساندۆست و ئازادیخوازو کۆمۆنیست و کرێکاری هاتە سەر شەقامەکانی وڵاتەکانیان و بەردەم شوێنە سەرەکیەکان لە وڵاتەکاندا. ئەم هێزە خۆی نیشاندا لە: ئەمریکا لە واشنتۆن و نیۆرک، کەنەدا، بەریتانیا لەلەندەن و چەندین شاری دیکە، لە فەرەنسا، ئوسترالیا، لە یابان، ئیسپانیا، لە نیوزیلاند، لە ناوخۆی ئیسرائیلدا، لە ئەڵمانیا لە دوسڵدورف، بەهێزو بە دروشم و بانگەوازی گەورەی وەستانی دەستبەجێی کوشتارو کاولکاری سەر غەززە، بە بەرزکردنەوەی سەدان هەزار پلاکارتەوەو هەروەها لە ئەمریکا چوونە ناو بینای کۆنگرێس.

خۆپیشاندانەکان و رژانە سەرشەقامەکانی ئەم هێزە وەک نمایشێکی هێزێکی رادیکال، ئینسانی و دوور لەهیچ فەزایەکی قەومی و ئاینی و رەگەزپەرستی بوو. ئەگەر بە کەسێک لەنزیکەوە بەشداری کردبێت، وەک ئەمن لە بەریتانیا، بەجیا لە دروشم و وتنەوەی دروشمەکان بەدەنگی بەرز لە زۆربەی وڵاتەکان، یەک ناوەرەکی هەبوو. ئەوەی جێگای خۆشحاڵی و سەرنج بوو ریزێکی فراوان لە ئینسانەکان وەک ئەوەی لەسەراسەری جیهان دەعوەت کرابن بۆ کۆنگرەیەکی بەرگری لە ئینسان و پێکەوە یەک بیرو رێگای دژی شەڕو کوشتارو کاولکاریان هەبێت، بەجیا لەرەنگی پێست و نەتەوە و نەژادو دینیان، لە رێزێکی فراواندا دژی جەنگ و کاولکاری و تاوانەکانی ئیسرائیل لە غەزە وەستانەوە.

ئەوەی جێگای سەرنج بوو، لە خۆپیشاندانی لەندەندا، کە ژمارەیەکی زۆر گەورەو بەرچاو بەشدارییان کرد، مۆرکێکی مرۆڤدۆستانەو چەپی پێوەبوو… ڕێکخراوە کرێکارییەکان و سۆشیالیست و چەپەکان بەشداری بەرچاویان هەبوو. بگرە ژمارەیەکی بەرچاو خەڵکی جولەکە بەشداری خۆپیشاندانەکە بوون! ئەو دروشمانەی دەوترانەوە بریتی بوو لە: وەستانی کوشتاری خەڵکی غەززە، نا بۆ داگیرکاری فەلەستین، حکومەتی ئیسرائیل حکومەتێکی تیرۆریستە، ئازادی بۆ فەلەستین، شەرم بۆ بایدن، شەرم بۆ ماکرۆن و ریشی سوناک کە لایەنگری ناتانیاهۆو حکومەتی ئیسرائیل دەکەن.

ئەم هێزە ئینسانییە بۆیە گرنگە چونکە لەسەروو هەموو ئایدۆلۆژییەکی قەومی و دینییەوەیە. ئەم هێزە نەک تەنیا لە ئەمریکاو بەریتانیاو ئیسپانیاو بەڕۆشنی پەیامی خۆیان دا، بەڵکو لە ناو ئیسرائیلدا بەهەزاران کەسی ئینساندۆست و ئازادیخوازو چەپی خەڵکی ئیسرائیلی، چۆن لەسەراسەری دنیادا نایان بە کوشتاری ئینسان وت، لەوەش یەخەی ناتانیاهۆو حکومەتەکەیان گرت و رژانە سەرشەقامەکان و نایان بە کوشتارو کاولکاری ئیسرائیل لە غەززە وت و داوای دەستبەجێ وەستانی کوشتارو کاولکاریان کرد لە غەززە.

هەربۆیە زەرورە کە ئەم ریزە ملیۆنییە ئازادیخواز و مرۆڤدۆستییەی هەر وڵاتە بەهێز بکەین، لەدەوری خواست و داواکارییە ئینسانییەکانیان کۆبینەوە بەئەوەی وەک هێزێکی فشاری گەورە بۆ وەستانی هێرشەکانی حکومەتی ئیسرائیل بەسەر غەززە راوەستین، هەر ئەم هێزو بەرەی سێهەمەش دەتوانێت دوای فشاریان لەوەستانی کوشتارو کاولکاری غەززەو بۆ ئەوەی دووبارە نەبێتەوە، بتوانێت بارێکی تر بێتەوە مەیدانە بۆ چارەسەری یەکجاری کێشەی فەلەستین، ئەویش بە دروستبوونی دەوڵەتی فەلەستین لەپاڵ دەوڵەتی ئیسرائیلدا، ئەمە تەنیا پەیام و ڕێگاچارەی دروست و ئینسانییە بۆ کۆتاییهێنان بە کۆمەڵکوژی و کاولکاری لە ئیسرائیل و فەلەستین.

٢٤/١٠/٢٠٢٣

کناری دریا.. شیعر : مریم حیدر زاد.. ورگانی: پشک ناکام

” لب دريا “
شیعر : مریم حیدر زاد
ورگانی : پشک ناکام
“”””””””’

سردمی ئم
سردمی ختانن
سردمی ناوی سیر
سردمی ووشک بوونی گودان
چتری شی باران
شارکمان سری ناپژ
وعدکانی هموی دری
ئاسمانکی دوکاویی
دی عاشقکانی
شینی ئاسمانیی
خزگ لگ گواکی ووشک بوو
ل بلمکا دائنیشتین
دمان ئیا ب دریا
من و ت، تنها و تنها

مامان پر ل بربست
پشتی هر پنجری ک پرد
قفسکان پ ل باند
لوی ب خند
....
میهربان بوون محا
نمیلی عشقت هی
ن بیرکردنوت لکس هی

خزگ لگ گواکی ووشک بوو
ل بلمکا دائنیشتین

دڵمان ئەیا بە دەریا
من و تۆ، تەنها و تەنها

ئەوەنە بڕۆین کە کەناری دەریا
لە من و تۆ نەی بێ ئاگا
بەلەمەکە لەگەڵ خۆمان بەرین
تا ئەبەد لەوێ بین
شوێنێک کە نە ئاسمانی
نە دەنگی مردووەکانی
نە غەمی
نە جوڵانەوەکەی
نە گوڵی گوڵ فرۆشەکانی
وەک ئێرە ” ئاسن ” نیە
وەک ئێرە “ئاسن ” نیە

دوایی ووریا بە لە یادت بێ
کەس بەمە نەزانێ
گەر زیندوو بووین
جێ ژوانی سبەیمان
کەناری دەریا

گەر زیندوو بووین
جێ ژوانی سبەیمان
کەناری دەریا

ژیان به گه‌رمی و ساردی ده‌مرێت.. فەرهاد کەریم

بوومه‌ته دوو له‌ت، له‌تێکم شه‌ڕی ژیان ده‌کا و له‌تێکم شه‌ڕی مردن
شه‌ڕه‌کان نه‌رمن بۆ مردن و ژیان به نه‌رمی ژیان و مردن ده‌شێڵن
ژیان شێڵانی ده‌وێ، مردن گۆڕ، بمریت باشتره مردن
گه‌رمبووه ژیان به مردن، به مردن ساردبووه ژیان، بژیت باشتره ژیان
سارد ساردبووه بۆ کۆتر و□ ماسی و مامز

بـۆ شادی و شەـڕ مار و مر□ق زوڕناو ژەهر
ترسێك لە پێكەنینی مر□ق دەبینم، دەترسم بە پێكەنینەوە ژیان قووتدات
ترسێك لە خەوی مار دەبینم فڕین بچێتە خەونی قەپاڵ لە ئاسماندات
هاوڕێ ژەهر ماسی و باڵندە راوكا بە تەنیا بـڕوا بـۆ گۆڕ ژیان بخوا
لەتـێ گۆڕ و قومێ تەنیایی و هەناسەی ژان و مردن جێبێڵێ
بژی بـۆ شەڕی ژیان وەک تاژیی ماندوو و ماسی بریندار
وەک باڵندەی قەفەز نە زەویی هەیەو نە ئاسمان
وەک درەختێکی رەنگ زەرد دوور لە ئاو
مر□ق لە مردن دەترسێ و ژیان راو
گیرۆدە بووە بە خەمی مردن،
جوانی دەنێژێ بـۆ خەون
پڕبووە لە برینی شەرم
لە چاوەروانی مردم بـ□ زەمێ ژیان، بەیانیش نێت خۆشمدەوێ
چەند جوانە مرۆڤی تەنیا بە ژانەوە بـۆ ژیان دەڕوێ
لە دوێنێ زیاتر خۆشمدەوێی بەو هەموو ژانەوە ژیان
لە قەفەزی مردن وەرە دەرێ زەوی گەرم بووە بە مردن
بە مردن زەوی مردووە بگەڕێوە پێش مردن، ژیان شێڵانی دەوێ
سارد سارد بووە بە مردن، بمریت باشترە مردن، بژیت باشترە ژیان
ژیان بە گەرمی و ساردی دەمرێت، بە مردن دەمرێ، خۆت بشۆ بـۆنی مردنت لێدێ
مر□ق خ□ی بشوا دەریا و زەوی و ئاسمان پاک
غەریبی ژیان دەکەم مر□ق ل□گەڕێ دەبم بە کۆتر و مامز و ماسی
بیری سەگەکەم دەکەم مر□ق کوشتت
ژەهرە شادیت، شەڕت گۆڕ، گۆڕستانیت مر□ق
لە ئازاری مردن بگە وەک سێبەرت نەرم،
سەیری سێبەرتکە تینوو نیە بە خوێن، برسی نیە بە مەرگ
ناژیت بـۆ ژیان، کێڵگەی چەقۆیت و مردن دەگریت
بیری ژیان و سەگەکەم دەکەم
مر□ق خ□ت بشۆ بـۆنی گۆڕو جەنگ و گووت لێدێت......

پیرەمێـــرد و دەریـــای خـــوێن..
شیعری نەوزاد بەندی

پیرەمێردی ئاخر شـــــــــــەڕ
سووتاندی ووشکایی و تەڕ
دۆزەخی تاهەتایـــــــــــــــی
زامن کرد ، ڕۆژی مەحشەر

پیرەمێردی مناڵـــــــــــــکوژ
ژنکوژ ..پیرکوژ و خوێنـــمژ
لە دادگای ئیلاهـــــــــــــیدا
دار و بەردت دێـــــــنە دژ

پیرەمێردی خڵـــــەفاو
خوێنی لا بووە بەئاو
ئاوی لە خەڵک بڕیـــوە ،
هەیە فرمێسک و خوێناو

عێراقت خستە سەر پلێـــــت
ئەیدزێ هەرچی بوێـــــــــت
پارەی نەوت دەست بەسەرە
لای پیرەی شەڕانیی شـــــێت

دەسەڵات بە ئەستۆی ووردی
پێی ئەووت : دۆستی کوردی
تڕحێو لەم دۆستی کـــــــووردە!
ئەوەیشی نەئەبرا ، بـــــــــردی

زوڕناکانی لای خۆمـــــــــــــــان
پێیان ئەووت دۆستی کوردان!
زوڕنا لە پڕا گـــــــــــــــــــیرا
نەوت و نانیشـــــــــــی دۆڕان

Nawzad Bandy

سروت و سیمبول و ئایکۆنی ژمارە 40: .. ئەحمەد ڕەزا

گرنگترین ئەو وێنە هونەرییانەی خەیاڵ ئەیچنێ، نزیک کردنەوەی شتە دوور لەیەک و دژ بەیەکەکانە، خەیاڵی هونەریی بە تەنها بینینەوەو کۆپی کردنی هەست پێکراوەکان نییە، بەڵکو داڕشتنەوەو چنینی درک پێکراوەکانە، بە پێی ئاستی جوانبینیی هونەرمەند/ شاعیرەکە، لەو جوانکارییانەی بە خۆی گرنگە، تا لەڕێگەیەوە، هەم وێنە ئیستاتیکییەکانی خۆی گۆشە پێبدات و بەوجۆرەش چێژە ئیستاتیکییەکە بگوازێتەوە بۆ وەرگر.. لەم بارەیەوە د. جابر العصفور پێی وایە " چەشن و تواناو کاریگەرێتیی خەیاڵ پێوەری بەهای شاعیرە، کە چۆن بتوانێت لەنێوان ڕەگەزەکاندا گونجاندن و پەیوەندیی نوێ بدۆزێتەوە.. ئەمە بەهۆی پێدراوەکانی واقیعەوە خەیاڵی شاعیر بە ئەفرێنەری شیعر ئەزانین، بەڵام بە چنینێک تەواو جیاواز لە بەکارهێنانە واقیعییەکەی، بە مەبەستی گۆڕان بە شوێن پێشکەش کردنی دنیابینییەکی نوێدا" . ئەمەش پێچەوانەی میتۆدە کۆنەکانی ڕەخنەیە، لە ڕەخنەی هاوچەرخی ئەدەبیدا خەیاڵ بنچینەی وێنەی هونەرییە.

بونیادی کارە ئەقڵانییە پەتییەکانیش خەیاڵە، خۆسەرقاڵ کردن و بەردەوام خسنەگەڕی خەیاڵ، بنچینەی سیمبۆلیزم بەهێز ئەکات، کە لەڕێگەیەوە گۆشە بە سروت/ " طقس" ە تایبەت و کۆمەڵایەتییەکان ئەدات، هەر بەو هۆیەشەوە باوەڕهێنان بە جۆری ڕێوڕەسم/ " شعائر" پەیدا ئەبێت و سیمبولەکان کە مەعنەوییین * نەک ماددی- ، ئەکەونە ناو تۆڕی واتاکانەوە.

لە کۆمەڵگەی نوێدا، سروتەکان بەهۆی بەرفراوانبوونی ئەقڵانییەت و زانست و تەکنەلۆژیاوە، تەواو لە کزییداوەو لە بەنە ئاینییە بەرتەسکەکاندا نەبێت – بە مانا تەقلیدییەکەی- شوێنێکی بۆ نەماوەتەوە، گەر ئەو سرووتە نەگوێزرابێتە ناو بواری سیاسیی و ئابوریی و کۆمەڵایەتیی..

گەر وەک دورکهێم/ David Émile Durkheim ئەڵێت" بەردەوام ئاین لەڕێگەی سروتەکانیەوە بەرجەستە ئەبێت" بە مانایەکیتر پێدانی تایبەتمەندیی پیرۆزیی لە سروتەکاندا بە ئاین و وردەکارییەکانی، بەو جۆرەی زەینی مرۆڤەکان ئەگوازێتەوە بۆ بەرهەمهێنانی

سـەرمايـەيـەكى گەورەى سـيمبول، ئەم حـاڵەتـە لـە ڕێگەى بـە پيـرۆز
تەماشاكردنى دياردە نائاينييەكانيش لـە نەستدا هەمان واتا بەرهەم
ئەهێنێتەوە، بە تـايبەت لـ□ □□و□سـمە گشتييەكانـدا، سيسـتمێكى
سيمبوليى نوێ بەرهەمدێت وەك: □□و□سمەكانى مردن و چلەى مردووان و
لەدايكبوون و □□و□سمە ئايديۆلۆژييەكان و زۆريتريش…
بەم چەشنە سيستمە سيمبولييەكان ناتوانن خۆيان بەسەر بونيادەكاندا
بسـەپێنن، ئەگەر خۆيان وەك بونياد ڕێكنەخرابن، دەسەڵاتى سيمبوليزم
دەسـەڵاتى بونيادنـانى واقيعە و هەوڵ ئەدات بۆ دامەزرانـدنى
سيستمێكى ئەبستمۆلۆژيى. .. كەواتـە دووبارە سيمبولەكان دەگەڕێنەوە
بۆ خەياڵدان و زەبروزەنگى خەياڵيش ناهێڵن ئەقڵ و سۆز بەمانا
پەتييەكەيان لە خزمەتى سيمبولدا نەبێ، بە هيچ جۆرێكيتر كار بكەن،
بەوەش " شيعـر لە ڕێگە ڕاسـتەوخ□ري□كەى/ المباشريـة لائەدات و
سـيمبولەكان ئەجـوڵێنێت، كە لە كۆتايـيدا بيـرۆكە، يـان سـۆزێك
ئەگەيەنێت"
لە دەقى " مردووان گۆرانى زەوى دووەميان دەڵێن" بە جۆرێك شاعير
مومارەسەى سيمبولەكان ئەكات، وەك ئەوەى جيهانى ماددى و مەعنەويى
ئەو تەنها بريتى بێت لە سيمبول.. دروست ئەو ڕاستييە ئەسەلمێنێت
كە " مر□ق □وانگ□ى ئ□نترپ□لۆژياوە بوونەوەرێكى سيمبولى/ سروتييە
بە پلە يەك، بەهۆى خەياڵگەيەكى سيمبولييەوە پەيوەندييەكانى نێوان
خۆى و خۆى و ئەوانيـترو خۆى و شتەكـان ڕێكئەخـات، بەوجۆرەش
تۆڕێك لەماما دروست ئەكات" .
ئەم لێشاوى سيمبولانە بە جۆرێك ئەگوزەرێن كە بونيادێكى سروتيى
پێكئەهێنـن و دواتـر لە تەواوى دەقەكەدا ئاسـۆيەكى ميتۆلۆژيـى
دەرئەكەوێت.. لەوێشدا يەكێك لە سيمبولە ديارەكاى ميتۆلۆژيا ژمارە
" 40″ ە، كە بە درێژايـى مێـژووى نوسـراو لە سـروت و بۆنە
مێژووييەكاندا ئامادەيى هەيە.
سـەباح ڕەنجـدەر شـاعيرێكى نوێخـوازە، يەك□ك ل□ ديـارترينى ئەو
شاعيرانەى لە دنياى وێنەو سيمبولدا، بە ڕەهايى تيايدا قاڵ ئەبێت
و گرنگترين خوێند□و□ش بۆ دەقەكانى ڕەنجدەر، تەنها دۆزينەوەى
كۆدى خوێنـدنەوەى دەقەكـانييەتى، ل□ بەرئەوەى بەو ڕێگە تەقليـدييە
نانووسێت، كە لە دەقى هەموو شاعيرێكدا ئەبينرێتەوەو ڕاهاتووين
لەسەر ئەو شێوازگەري□ى كە شآعيرى كورد پێى ئەنووسێت، هەروەك
پێكهاتەى بونيادى دەقەكانيش لەوانيتر ناچێت، كەواتـە باشترە بڵێين
خـوێنەرى تـايبەتى خۆى پێويسـتە، لەبەر ئەم هۆكـارەش هەنـدێك لە
خوێنەران بە گشتيى ئەو جيهانە بە ئاڵۆزو تەمومژاويى وەسف ئەكەن..
پێشنيازى چارەسەر بۆ ئەم حاڵەتە دۆزينەوەى مەدلوولى ڕاستەقينەيە
بۆ دا□□كان و تێڕامانە لە هەر وێنەيەك بە تەنها بۆ چنينەوەى مانا

لە تەواوی وێنەکانی دوای خۆی.. هەرچەند ئەم جۆرە خوێندنەوەیە نزیکە لەوەی بە دەقە کلاسیکییەکان ئەکرێت، بەڵام وەک چارەسەرێک لەبەردەم کەشفکردنی ئەو جیهانەی پڕ لە سیمبولەدا، ئەبێتە ئەرک.
ژمارە " 40" بەناو دەقەکەدا هەڵژاوە، ژمارەکە لە میتەلۆژیای کۆن و نوێدا ئاماژەیە بۆ زۆرترین، وەک لە ئێستادا ملیارو ترلیۆن بەکار ئەهێنرێت.. بۆ نموونە ئەمە چەند بەکارهێنانێکی جیاوازییەتی لە مێژوودا:

لە میتەلۆژیای سۆمەرییەکاندا، " ئین- کی" خواوەندی پیرۆز، ژمارە 40 ی پێدراوەو " باسەم"ش یان " ماری ژەهرڕێژ" کە بوونەوەرێکی میتەلۆژییەو لەدوایەوە دێت، درێژییەکەی 40 باڵ بووە.

لە شارستانێتیی بابلییەکانیشدا. ئەستێرەی هەشوویی " سورێیا" 40 ڕۆژ لە پشتی خۆردا خۆی شاردووەتەوە، بەهۆیەوە باران و تۆف زریان هەڵیکردووەو بۆ دەرکەوتنەوەشی خەڵکەکە، 40 ڕۆژ ئاهەنگی کەتایی کارەساتەکانیان گێڕاوەو قامیش و زەلیان سووتاندووە.

لە شارستانێتیی فیرعەونەکانیشدا، باوەڕیان وابووە، گیانی مرۆڤ بە ماوەی 40 ڕۆژ لە جەستەی جیا نابێتەوە.

لە تەوراتیشدا لەبارەی زریانەکەی نوحەوە ئەڵێت: کاشکای 40 هەبووایە، لەبەرئەوەی دوای 7 ڕۆژ 40 شەو و 40 ڕۆژ باران و تۆف ئەخوڕقێنم و هەرچی لەسەر زەوی بێت ئەیسڕمەوە.

یونسی پێغەمبەریش خەڵکەکەی ئاگادار کردووەتەوە، کە ئەگەر تا 40 ڕۆژیتر باوەڕ نەهێنن و تۆبە نەکەن، شاری نەینەوا وێران ئەبێت.

(وإذ واعدنا موسى أربعين ليلة ثم اتخذتم العجل من بعده وأنتم ظالمون) " المائدة"

عیسا 40 ڕۆژ بەڕۆژوو بوو، کاتێ پەیامی پێگەیشت.

نەوەی ئیسرائیل 40 ساڵ لە بیابانی سینا ون بوون.

جالوت 40 ڕۆژ بەرەنگاری نەوەی ئیسرائیل بووەوە، تا دواتر داود پێغەمبەر تێکیشکاند.
دەیان چیرۆکیتر هەن لە شارستانێتییە جیاوازەکان و تەورات و ئینجیل و قورئان و لە ئیدیۆمە کۆمەڵایەتییەکانیشدا، تا ئەگاتە ئەوەی ژمارە 40 وەک ژمارەیەکی میتەلۆژیی تەماشا بکرێت، تەنانەت بەو پەندەشەوە کە دەوترێت خودا 40 هاوشێوەی بۆ هەر کەسێک

دروستکردووە.
ئاهەنگسازییەک و جۆرێک کەشی کەرن□فا□یی بە دەقەکەوە دیارە، کە گەرچی داهێنانێکی تاکەکەسییە، بەڵام پەیوەندییەکان لەگەڵ گروپیشدا ڕێکخراون و بە گشتیی وێنەی سروتێکی بە کۆمەڵ ئەگوێزنەوە.. ئەمەش لە چەندین وێنەدا دەرخراوە:

((لە ئاهەنگی چل ساڵەدا
چەندین گۆرانیبێژ بەشداربوون
یەکیان لەناو ڕووناکی چلپەڕدا
مەستانە ئاواز و تەزووی بە بەردی تەزیویش دەدا
گۆرانی چاوەڕوانی گۆرانیبێژە گەرووی نەخەڵەتێنێ.))

‘ بۆ بەڕێوەچوونی سروتەکان پێویستە سێ خاڵی سەرەکی ڕەچاو بکرێت، ئەوانیش چۆنێتی بەڕێوەچوونی □□و□سمەکان و بارگە سیمبولیەکان و دوبارە بونەوەیە’ جگە لەوەش هیچ سروتێک بەبێ بوونی کەسی پیرۆز ” سەرکردە/ هەڵکەوتوو” بەڕێوە ناچێت.

لەم دەقەشدا هەرسێ خاڵە سەرەکییەکە ڕەچاو کراوە، ئەوانیش: ڕێکخستنی سروتەکەیە لە شێوە ئاهەنگی تەقلیدیداو بارگاویی کردنی دەقەکەیە بە لێشاوێکی سیمبول و دووبارە کردنەوەی ژمارە 40 ە.. لە ناویشیاندا، سەرکردە یاخود هەڵکەوتوو، مەستانە ئاوازو تەزووی بە بەردیش دەدا.. مەبەست لەوەیە تەواوی ئامادەبووان بەر کاریگەرێتیی دەنگی ئەو کەوتوون، لە کاتێکدا ئەو کاری کردبێتە بەردیشو تەزووی پێدا بێت.

گۆرانیبێژێك دەنگ لێی یاخی بوو
باڵندەی چلئاواز بەناو ڕووناکی چلپەڕدا هات

یەکەم بونەوەر مێروولەیە بۆنی پەڵە دەکات
خۆی توند دەگرێ و باراناو لە شاری لا دەدا

ئەم دوو وێنەیە خاڵی هاوبەش و لێکچوویان هەیەو لەگەڵ ئەوەشدا هەر یەکەیان لە دۆخێکی جیاوازدان.. لێرەدا دوو وێنەی جیاواز لە بارەی ڕوودانی کارەساتەوە هەیە.. یەکەمیان ڕوودانی پەڵەو تەنیاییە بێ فریادڕەسەکەی مێروولەیە، کە پێشتریش بە هۆی بۆنکردنی پەڵەوە ئەزانێت بارانی پەڵە ئەیبات و بە ناچاریش لە دەرکی شارەکەدا، یان جێماوە، یان ناچارە، لە هەردوو بارەکەشدا شتێک بە هانایەوە نایەت.. لە وێنەی دووەمیشدا کە وێنەی سروتەکەیەو کاتێ گۆرانیبێژێک/ سەرکردەیەک دەنگی ئەنووسێت، باڵندەی چلئاواز پێی ڕائ□گات.

باڵندەی چلئاواز بەناو ڕووناکی چلپهڕدا هات
لەناو لەپی دوو هێلکەی چلخاڵی دانا
باڵی سووك لێکدا و چل جار له هێلکەکانی خشاند
خۆر گەرم بێ دەترووکێن و پرچی نه‌رم دایاند□ پۆشێ
دەبیەوە منداڵی دەست بە ترش و شیرینی به‌رات
هەر بۆ خۆی بوونەوەی گۆرانیبێژ بە منداڵی دەست بە ترش و نوقڵ و شیرینیی بەرات، ئاماژەدانە بە جۆرێکیتر لە سروتەکان.. لەو کاتەیدا کە دەنگی لێی یاخی ئەبێت و باڵندەی چلئاواز پێی ڕائەگات، بە تروکاندنی هێلکەکان لەبەر تینی گەرمی سروتەکەدا، جوجەڵە تروکاوەکە ئەبێتەوە بەو مناڵەی سروتی بەراتی بەڕێوە بردووە، بەو مانا سیمبولییەی، نەک هیوا بگێڕێتەو□ بۆ گۆرانیبێژ، بەڵکو ئەیکاتەوە بە مناڵەکەی بەرات و دەنگی بۆ ئەگێڕێتەوە.. بەمەش مەرجێکیتری سروت دووپات ئەکاتەوە کە جیاوازیی شوێنە لە دووبارە بوونەوەی کاتدا.. – وەک بەخۆدا کێشانی شیعەکان و گەڕانەوە بۆ زەمەنی کوژرانی ئیمامی حسێن وەک خۆی، لەبەرئەوە بەو هەموو گوژم و حەماسەوە بەخۆدا ئەکێشنەوە، شوێنەکان ئەگۆڕێن، لە دووبارە بوونەوەی زەمەندا.
" ک□م□گ□ بە وێنەی سیمبولیی، نەک ماددیی گوزارشت لە جوڵەی ئەکات، ئەوەش لە ڕێگەی نەریت و سروت و دامەزراوەکانییەوە" لەم دەقەدا گوزارشتێکی ڕەوان لە جوڵەی کۆمەڵگە کراوە، ئەو کۆمەڵگە گریمانەییەی لە دەقەکەدا خەمڵێنراوە.. بۆ نمونە، بەم وێنەیە گوزارشت لە دامەزراوەیەکی پڕ کینەو بوغز ئەکات، کاتێ دێو و دوژمن لە کەسێک پەیدا ئ□ب□ن، کە لە ئەزەلەوە بە ئاشقیی خوڵقابێت، لەبەرئەوە گۆشەگیرو مەلولی ئەکەن:
په‌ی چلباڵ و ئه‌نگوستیله‌ی چلنقێم
لە ماتی و مه‌لوولیم وردم□ بنەوە
خودا ئاشقی کردم پێناسه‌م پێنه‌کرا
دێو و دوژمنیشم لەزۆربوونن
دەستم خسته دەستی ڕووناکی چلپهڕی شیعر
دروشمێکم بۆ دێو و دوژمن زۆربوون نەدۆزییەوە.
هانا بردنە بەر شیعر، دەستەوسانییە بەرامبەر بە دۆزینەوەی چارەسەرێک، تا لە دێو و دوژمنەکان بگەیەنێت، کە ئەشق چییە.. بەمەش لە ڕێگەی دامەزراوەکەوە جوڵە کۆمەڵایەتیەکە ڕوون ئەکاتەوە، کە تۆڕێکی سیمبولییە.. هەروەک بەو لێشاوی سیمبول و بونیادە سروتییەوە، تەواو جوڵە کۆمەڵایەتیەکە ئەگەیەنێتە وەرگر.
" لە پشتی هەر زمانێکی شیعرییەوە، چینێک لە ئاماژەو سیمبول و ئەفسانەو بەشێک لە زمانی مرۆڤی سەرەتا هەیە، یەکەیەکە ئەبێتە

بەشێک لە قەوارەی زیندووی نەمر، شیعریش لە چنینە ناوەکی و پەیکەرە گشتییەکەی و هەڵوێست و ڕووداو و پاڵەوانەکانیدا بەو یەکەیە کاریگەر ئەبێت" لە بەرئەوەی ڕەگەکی هاوبەش لە نێوان چیرۆکە میللی و خورافیی و میتۆلۆژیی و دۆنکیشۆتییەکاندا هەیە.

بەهەمنی و بەدەنگیش ماومە تەوە و هەستەکانم لە ئاگرن
باڵندەی چلئاواز وەڵامی پێ بوو
ڕێگ لە گەڵا و گوڵ جوانترە
زەویش دەیشارێتەوە
ڕێگ سۆراخ دەکا و ناز بە بەروبووم دەدا
وەک بیابان ناولەپی بەتاڵ نییە.

هەستەکان لە ئاگرن، خۆخواردنەوەیە دژی ئەو دامەزراوە سیمبولییەی کە جوڵەی کۆمەڵگەکەی دەرخست، بەڵام ئەو باڵندە چلئاوازەی لە شوێنێکدا فریادڕەسی گۆرانیبێژە دەنگ خنکاوەکەو لە شوێنێکیتردا وەڵامدەرەوەی پرسیارە چەپێنراوەکانە، ئەو قارەمانەکی توانا لەڕاددە بەدەری خورافییە، کە لە هەموو تەنگژەکاندا وەڵامی پێیەو ئامادەیە..

ڕێگ لە گەڵاو گوڵ جوانترە.. ئەم جیهانبینییە، جگە لەوەی مانایەکی واقیعیی پێتیی هەیە، بە گەڵانی جوانترە بۆ بنەڕەتترە.. هەروەها گوزارشتە لە " هەمنیی و مەلولیی و بەدەنگییەکان" ی خود لە دەقەکەدا.. ئەوەتا ڕێگ چەند جوانترە لە گەڵاو گوڵ کەچی زەوی ئەیشارێتەوە، لەم گوزارشتەدا سێ مانای پێچەوانە ئەخوێنینەوە:
یەکەم لە بەر مانەوەو پاراستنی.. دووەم: پەراوێز خستنی جوانییەکان لە هەموو شوێنێکدا.. سێیەم بێئاگایی زەوی لە شاردنەوەی ڕێگ.. کە ڕەنجدەر خوێندنەوەی سێیەمی بۆ کردووە:

زەوی لە ڕێگ شاردنەوە ئاگادارەکەمەوە

دوای ئەوەی سێوەکە لە ئادەم وەرئەگرێت، ئەکەوێتەسەر زەوی و لەو نادادییە ئاگاداری ئەکاتەوە.

ئەوەی گرنگە بەم وێنەیەیتر لەسەر شاردنەوەی ڕێگ، ئەگاتە بونیادی جیهانە سروتییە خەمڵێنراوەکەو جیهانە میتۆلۆژییەکە بۆ ڕەوانیی ئەگەیەنێتە ئەمە:

ئادەم ئەگەر سێوەکەت تەواو نەخواردووە
شتێکی بدە من
نائومێدیی دەکوژم و هەستم تینی تێدەکەوێت
زەوی لە ڕێگ شاردنەوە ئاگادارەکەمەوە

لەگەڵ ئادەمدا لە بەهەشت بوون و پێکەوە دەرکردن بۆ سەر زەوی.. کۆتایی هێنان بە نەمریی و سەرەتای دەست پێکردنی کۆتایی و مردن.

ئەمڕۆ یەکەم زەنگم لێدا

چل شەو و ڕۆژ بەسەر مردووەوە نامێنمەوە
باخچەیەکم بە دیواری گۆڕستانەوە هەیە

ژیان درێژبێتەوە لە کۆمەڵە یادگارییەک زیاتر نا بێ
دەفتەری خامۆشییت دەکرێتەوە و هێڵەکانی درێژنا بنەوە
ئاگر فریوخواردووی بەختەوەرییە.
سیمبول و ئاماژەکانی مەرگ لە زۆر وێنەیتری دەقەکەدا بە ڕوونیی دیارن.

کتێب\ عەبدوڵڵا سەڕاج نوێکار و ئەزمونگەریی چیرۆکی کوردی.. سابیر رەشید

بۆ خوێندنەوەی ئەم کتێبە کلیکی ئێر□ بکەن..

SabirRAshid_SarajDownload

شەڕ و ڕەوەندی شۆڕش لە ئێران.. وەرگێڕانی: کاوە عومەر

بە پشتبەستن بە چاوپێکەوتنێک لەگەڵ کەناڵە جەدید ئامادەکراوە (ڕوونکردنەوە: ئەم چاوپێکەوتنە پێش بۆردومانکردنی نەخۆشخانەی المعمدانی ئەنجامدراوە)

حەسەن سال□حی: شەڕی ئێستای ئیسرائیل و حەماس بەتەواوی کاریگەریی لەسەر بارودۆخی سیاسی و کەشوهەوای ناوچەکە داناوە. هاوکات کۆماری

ئیسلامی بە هۆی پشتیوانی لە حەماس پێگەیەکی تایبەتی هەیە. بڕای ئەوە ئەم شەڕە تا چەند دەتوانێت دۆخی ناوچەکە و هەروەها دۆخی ناوخۆی کۆماری ئیسلامی بگۆڕێت؟

حەمید تەقوایی: پێموایە کاریگەری درێژخایەن و یەکلاکەرەوەی دەبێت. یەکێک لە هۆکارەکانیش ئەوەیە کە وەک ئێوە وتتان کۆماری ئیسلامی بە هۆی پشتیوانیی ئاشکرا و هەمەلایەنەی لە حەماس پێگەیەکی تایبەتی هەیە. بەڵام لە لایەنێکی ترەوە بارودۆخی سیاسی ئێران و کۆماری ئیسلامی وەک حکومەت لە ئێران تایبەتە، چونکە زیاتر لە ساڵێکە شۆڕشێکی گەورە لە ئێراندا بەڕێوەیە. هه روه ها شه ڕ کاریگەری گرنگی هه یه له سەر پێگه ی کۆماری ئیسلامی له مامه ڵه کردن له گه ڵ شۆڕشدا.

کۆماری ئیسلامی هەر لە یەکەم هێرشەکانی حەماس و کوشتاری دڕندانەی خەڵکی ئیسرائیلەوە بە تەواوی پشتیوانی حەماسی دەکرد و هەرچەندە دەیگوت هیچ زانیاری و ڕۆڵێکی ڕاستەوخۆی لە هێرشی حەماسدا نییە، بەڵام بە ئاشکرا ستایشی هێرشی دڕندانەی حەماسی دەکرد ، و کوشتنی دانیشتوانی مەدەنی ئیسرائیلی بەکارێکی ڕەوا دەزانی، ئەو بە قارەمانانە ناوی برد.

بەڵام کێشەی حکومەت ئەوەیە، کەلەدەی شۆڕشی ئێستادا هەموو بانگەشەکانی و هەموو ساویلکەفریودانەکانی کە لەگەڵە خەڵکی ستەملێکراوی فەلەستینە و دەشکاوە بە ئەو منداڵە فەلەستینیانەی کە لە ژێر بۆردومانەکاندا کوژراون و هتد. ، بە هیچ شوێنێک ناچن. هەموو ئەمانە بە تەواوی شەرمەزاری و گاڵتەجاڕانەیەو خەڵکی ئێرانیش بە پێکەنینەوە ئەم بانگەشانە ڕەتدەکەنەوە.

کۆمەڵگە و شۆڕشی ئێران، ڕۆڵی حکومەت لەم شەڕەدا هاوتا دەکات لەگەڵ تاوانەکانی دژ بە خەڵکی ئێران. حکومەتێک کە زیاتر لە چل ساڵە خەریکی کوشتار بووە و دیارە لە ماوەی یەک ساڵی ڕابردوودا تەقەی لە منداڵان کردووە، هێرشی کیمیاوی کردووەت سەر قوتابیانی کچ ، لە شەقام و لەگەڕەک وکوچەو کۆڵان و لە ئاسمان و زەویەوە تەقەی لە خەڵک کردووە و تا ئەمڕۆش، زیاتر لە ٥٠٠ کەسی کوشتووە و هەزاران کەسی زیندانی کردووە، حکومەتێکی لەو جۆرە ناتوانێت بانگەشەی ئەوە بکات کە ڕووبەڕووی تاوانەکانی حکومەتی ئیسرائیل یان هەر حکومەتێکی دیکە ببێتەوە. کۆماری ئیسلامی لە تاوانەکانی دژ بە خەڵکی ژێر دەسەڵاتی خۆیدا پێشەنگی لە حکوومەتی ئیسرائیل و هەموو حکومەتە کۆنەپەرستەکانی دیکە بردووە. بۆیە ئەم جۆرە بانگەشە و پڕوپاگەندەی ڕەژیم بە پشتیوانی لە خەڵکی فەلەستین و دژ بە ئیسرائیل لە نێو خەڵکی ئێراندا هیچ ڕەنگێکیان نییە. لەسەر

ئاستی جیهانی، بە هۆی دەزی شۆڕشی ژن ژیان ئازادیەوە ، تۆماری تاوانەکانی حکومەت لە بەردەم چاوی هەموو خەڵکی جیهاندایە.
هەربۆیە ئەو خراپ بکە:ک وەرگرتنێک کە ڕژیم دەیەوێت ئەنجامی بدات و هەوڵی کڕینی ڕووخسارێک و دۆزینەوەی پێگەیەک بۆ خۆی لەسەر بنەمای ئازارەکانی خەڵکی فەلەستین بە تەواوی بێمانایە و ناگاتە هیچ شوێنێک.

لە ناوچەکەشدا کۆماری ئیسلامی ئیتر کارائەکتەرێک نییە کە لە دیپلۆماسیەت و سیاسەتی نێودەوڵەتیدا حسابی بۆ بکرێت. سەیرکە ئێستا پرسی فەلەستین هاتەتە ئاراوە و ئەو حکومەتانەی هەڵوێستیان هەیە لەسەر ئەم پرسە و سەنگی یەکسانیان هەیە لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا بوار بە کۆماری ئیسلامی نادەن. ئێستا حکومەتی میسر و حکومەتی ئوردن و سعودیە ڕاوێژ دەکەن، هەندێکیان هەوڵی کۆتاییهێنان بە شەڕ دەدەن یان پێداگری لەسەر چارەسەری سیاسی کێشەکە دەکەن، ئەوان لە دیوی حیساب و دیالۆگدان لەگەڵ ڕۆژئاوا و مەیدانەکیان بۆ مانەوە و خۆدەربڕین بەدەستهێناوە. لەم نێوەندەدا پێگە و بۆچوونی کۆماری ئیسلامی لە دیپلۆماسیەتی ناوچەیی لە دەوری شەڕ و چارەسەرکردنی ئەو کێشەیەی کە بووە هۆی شەڕ، جێگایەکی نییە. هەروەک چۆن هەڵوێست و بۆچوونی حەماس هیچ جێگایەکی نییە. لە ڕوانگەی دیپلۆماسی و ڕاوێژ سەبارەت بە پرۆسەی شەڕ و کەشوهەوای سیاسی گشتی کە بەهۆی شەڕەوە هاتەتە ئاراوە،کۆماری ئیسلامی لەدۆڕاوەکانی شەڕە.
لە کۆتاییدا خاڵی کۆتایی ئەوەیە کە لەو شۆڕشەدا کە خەڵک ڕێبەرایەتی دەکات، شۆڕشی ژن، ژیان ئازادی، ئێستا خودی شەڕ و ڕۆڵی کۆماری ئیسلامی بۆتە پرس و گوتارێکی گرنگ. زۆر بەیاننامە و ئاگاداری لە لایەن ڕێکخراو و ڕێکخراوە خەڵکیەکان و دامەزراوە خەباتکاریەکانی وەک سەندیکای خانەنشینان، ڕێکخراوەکانی مامۆستایان، سەندیکای نووسەران، شورای کرێکارانی نەوت و هتد، کە هەڵوێستێکی زۆر ڕوون و ئاشکراوانەیان لە دژی ئەم شەڕە وەرگرتووە، بڵاو کراوەتەوە ، بە تایبەتی حەماس و کۆماری ئیسلامی. واتە ئەوان لە پێگەیەکی ئینسانی و تەواو پێشکەوتنخوازانە و شارستانییەوە دژ بە شەڕ هاتوونەتە مەیدان.
لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست تەنها ئێران ئەم دۆخەی هەیە. لە وڵاتانی عەرەبی و وڵاتانی ئیسلامی توانیویانە بە هەستی دژە ئیسرائیل و پشتیوانی لە حەماس هەندێک کەس بخەنە سەر شەقامەکان. ئەمە لە ئێراندا ڕوونادات. ئەگەر حکومەت دەست بە خۆپیشاندان بکات، خەڵک هەر لەوێ لەسەر شەقام وەڵام دەداتەوە، وەک ئەوەی تا ئێستا

کردوویانە. خەڵک ڕێگە نادەن حکومەت تۆمارێکی ئەرێنی بە خۆی دروست بکات بە بیانووی تاوانەکانی حکومەتی ئیسرائیل دژی خەڵکی کەرتی غەززە کە تاوانی زۆر قێزەون و شۆککەرن.
لە هەمووی ئەم لایەنانەوە، کاریگەریی شەڕ لە ئێران، بە لەبەرچاوگرتنی پێشکەوتنی شۆڕشی ژن ژیان ئازادی و بە لەبەرچاوگرتنی بەشداریی ڕاستەوخۆی کۆماری ئیسلامی لە جەمسەری تیرۆریستی ئیسلامیی ئەم شەڕەدا، پاڵنانی هەلومەرج و کەشوهەوای سیاسییە بەرەو لاوازی زیاتری کۆماری ئیسلامی و هێزی زیاتر بەشۆڕش. دەبەخشێت.

حەسەن ساڵحی: باسی شۆڕشی ژن ژیان ئازادیت کرد. ئایا ئەم شەڕە سێبەری نەخستۆتە سەر فەزای شۆڕشگێڕانەی ئێران ؟ ئایا مەسەلەی جەنگ و تاوانەکانی جەنگ کە ئەمە شاهیدی دەبین، بە ڕوونی سەرکوتەکانی حکومەت و بزووتنەوەی خەڵکی ئێران لە میدیاکان و بارودۆخی سیاسی ئێران بە گشتی پەراوێز ناخات؟

حەمید تەقوایی: بەڵێ ئەم ئەنجامەی هەبووە، بەڵام کورتخایەنە. بەگشتی کاتێک گۆڕانکارییەکی گرنگ لە جیهاندا ڕوودەدات، بتەوێ و نەتەوێ سەرنجی میدیا و ڕای گشتی لەدەوری کۆدەبێتەوە. بەم مانایە سروشتییە کە پێشهاتەکان و هەواڵەکانی تر ببنە پەراوێز. ئێستا سەرنجەکان بە تایبەتی لە ناوچەکەدا چوونەتە سەر ئەم شەڕە و ئەم بابەتەش بوتە مانشێتی هەواڵەکان و سیبەری بەسەر هەواڵەکانی پەیوەست بە تێکۆشانەکانی خەڵکی ئێرانی داپۆشیوە. بەڵام ئەمە پێش هەموو شتێک کاتییە و تێدەپەڕێت بە بۆچوونی من بە هیچ شێوەیەک بەردەوام نییە. لەمڕۆشدا دەبینرێت کە پرسەکانی تر دەبنە ناوەندی سەرنج لە کۆمەڵگادا.
دووەم: هەر مەسەلەی شەڕەش، کۆماری ئیسلامی دەکاتە ئامانجی ناڕەزایەتی و خەباتی خەڵکی ئێران و جیهان. هەرکەسێک بەڕاستی خوازیاری چارەسەری ئینسانی بێت بۆ قەیران و شەڕی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست دەبێ سەراپا لەبەردەم کۆماری ئیسلامیدا بوەستێ.
لە لایەکی دیکەوە بتەوێ و نەتەوێ شەڕ ڕەنگی سیاسی ئەم ململانێیە، واتە ئاوارەبوون و ئازارەکانی خەڵکی فەلەستین و چارەسەری ئینسانیانەی ئەم کێشەیە، بە هەمان شێوە دەخاتەوە ناوەندی سەرنج.
وە چارەسەری ئینسانی کێشەی فەلەستین، کە بە چارەسەری دوو دەوڵەت ناسراوە، واتە پێکهێنانی دەوڵەتێکی سەربەخۆ و یەکسانی فەلەستین شانبەشانی حکومەتی ئیسرائیل، بە تەواوی لەبەرانبەر دروشم و هەڵوێستی کۆماری ئیسلامییە دەوستێت، کە بوونی دەوڵەتی ئیسرائیل

قبوڵ ناکات و ڕایگەیاندووە کە ئیسرائیل دەبێت فڕێ بدرێتە ناو دەریاوە.
لە هەموو ئەو لایەنانەوە شەڕ با بەتگەلێک دەوروژێنێت کە لە چاوی خەڵکی ئێران و لە چاوی خەڵکی شارستانی جیهانەوە، دەستبەجێ و ڕاستەوخۆ کەماری ئیسلامی وەک یەکێک لە تاوانبارانی شەڕ ئاشکرا دەکات. واتە سیاسەت و پڕوپاگەندەی هەڵوێستە حکومییەکان کە نەک هەر نایانەوێت پرسی فەلەستین چارەسەر بکەن، بەڵکو بەشێکن لە کێشەکە و هەڵگیرسێنەری ئەو جۆرە شەڕ و دوژمنایەتیانەن.
خاڵێکی دیکە، وەک لە وەڵامی پرسیاری یەکەمدا ئاماژەم پێدا، ئەوەیە کە شۆڕشی ئێران خۆی پرس و خاڵ و گوتارگەلێک دەخاتە سەر مێز کە لە کۆمەڵگای ئێراندا گرنگ دەبێت بێ بە گوێدانە ئەوەی لە هەر شوێنێکی جیهان چی ڕوودەدات. هەر لەو شەڕەدا بوو کە کەماری ئیسلامی بەو شێوازە قێزەونە داریوش مێهرجووی و هاوسەرەکەی کوشت. کارەساتی شەڕەکە کارەساتی ئارمیتای لەبیر نەبردووەتەوە. ئێستا نزیکەی دوو هەفتەیە ئارمیتا لە کۆمادایە و ناوی ئارمیتا و ئیدانەکردنی تاوانکارانی دەسەڵاتدار بەهۆی هێرشکردنە سەری تا ئێستاش مەیدانێکی گرنگی دژایەتی حکومەتە لە سۆشیال میدیا و دیوار نوسینەکاندا.
به هه مان شێوه مەیدان و خه باته کانی دیکه ، وه ک بزوتنەوەی خانه نشینان که هه موو ڕۆژێک کۆڕ و کۆبوونەوەی ناڕه زایه تی ئه نجام ده ده ن، به هێزەوە به ڕده وامن، یان ناڕه زایه تی و مانگرتنی کرێکاری، نه ک نه ک کاڵ نه بووه ته وه ، به ڵکوو دروشمی “وازلێ فه له ستین بێهێنن، بیر له بارودۆخی ئێمه بکه نه وه ” ” هەروەها دوبارە گەڕاوەتەوە. بۆ دروشمی کۆبوونەوە و ناڕەزایەتییەکان زیاد کراوە”.
هەفتەی ڕابردوو سێ ڕۆژی مامۆستایان هەبوو، ڕۆژی منداڵان، ڕۆژی دژە سزای لەسێدارەدان. لەو بۆنانەدا زۆرێک لە ڕێکخراو و دامەزراوەکان لێدوانیان دەدا، بانگەوازیان دەکرد، ڕاگەیاندنیان بڵاودەکردەوە و دەهاتنە سەر شەقام، گفتوگۆ لە سۆشیال میدیا و هتد و هتد یان ئەنجام ئەدا لەدژی شەڕ، وەک لە سەرەوە ئاماژەم پێدا، زۆرێک لە دامودەزگا و ڕێکخراوەکان لێدوانیان داوە و شەڕیان مەحکوم کردووە.
بۆیە دەبێ بگوترێ لەژێر کاریگەریی پرسە جیهانییەکاندا، شۆڕشی ئێران نەک هەر ناوەستێت، بەڵکو بەرەیەکی نوێش بۆ هێرشکردنە سەر حکومەت دەکاتەوە. بە هۆی شەڕی نێوان ئیسرائیل و حەماسەوە، خەڵک دەستبەرداری ئامانج و داخوازی و دروشمی حەقی خۆیان نابن، یان چاویان لە تاوانەکانی کەماری ئیسلامی داناخەن. شەڕ ناتوانێت

بەردەیەک بەدات بە نموونە بەسەر کوشتنی داریوش مەهرجووی و هاوسەرەکەی یان تاوانەکانی دیکەی حکومەتدا.
شۆڕشی ئێران خاوەنی دینامیزمی خۆی و پرس و گوتاری تایبەتی خۆیەتی و ئیرادەی خەڵک بە ڕزگاربوون لە حکومەتێکی تاوانبار و گەندەڵ، هێزی بزوێنەرە کە شۆڕش بەرەو پێشەوە دەبات. هەروەها پرسی شەڕ خۆی لە گۆشەیەکی ترەوە تاوانەکانی کۆماری ئیسلامی دەخاتە سەر مێز و دەبێتە گۆڕەپانێک بۆ ئەوەی خەڵک زیاتر هێرش بکەنە سەر حکومەت.

حەسەن ساڵحی: هەشتا حزبوڵڵا بە هەموو هێزی خۆیەوە نەچووەتە ناو شەڕەوە. لە لایەکی دیکەوە دەسەڵاتدارانی کۆماری ئیسلامی هەڕەشەیان کردووە کە ئەگەر ئیسرائیل درێژە بە هێرشەکانی بدات، لەوانەیە هێزی دیکە بێنە مەیدان. حوسەین ئەمیرعەبدوڵڵاهیان وتی کە "گرووپەکانی بەرەنگاری لە دۆخێکی نایابدان" و "دەستەکان لەسەر بەلەپتکەیە". بەڕای ئێوە ئەگەری تەشەنەسەندنی شەڕ و چوونە ناو شەڕی حزبوڵڵا هەیە؟ لەم حاڵەتەدا مەودای شەڕەکە بۆ ئێران درێژ ناکرێتەوە؟

حەمید تەقوایی: ئەم ئەگەرە لاوازە. ئەم جۆرە هەڵوێستانەی کۆماری ئیسلامی دەگەڕێنمەوە بۆ بانگەشە بەردەوامەکانی. کە دەسەڵات تەپڵی بۆ لێ ئەدات ، بەڵام تەپڵێکی پڕوپووچە کە هیچ بەهایەکی کردەیی نییە. ماوەیەکی زۆرە حکومەت دەڵێت ئیسرائیل ڕوو لە لەناوچوونە، یان بانگەشەی ئەوە دەکەن کە ئیسلام دەست بەسەر جیهاندا دەگرێت، و کۆشکی سپی دەکەرێتە حوسەینییە، و ئەم جۆرە شانازیکردنە. لە مامەڵەکردن لەگەڵ شەڕدا هەمان میتۆدیان گرتەبەر. بەتایبەت دەزانن چونە ناو شەڕەوە، تەنانەت لە ڕێگەی حزبوڵڵای لوبنانەوە، بۆ حکومەتەکەیان گران دەبێت و پێگەی لەرزۆکی حکومەت لە ناوچەکە و لەوەش گرنگتر لە خودی کۆمەڵگای ئێران لاوازتر دەکات.
پێویستە ئاماژە بەوە بکرێت کە پرسی فەلەستین تەنیا لە حەماس و حیزبوڵڵادا کورت نابێتەوە. ئەم پرسە زۆر کۆنترە لە تەمەنی بزووتنەوەی ئیسلامی سیاسی. ئەم بزووتنەوە تێرۆریستییە و بەتایبەتی ڕژیمی کۆماری ئیسلامی، نەک هەر چارەسەری ئینسانیانەی پرسی فەلەستین، واتە چارەسەری دوو دەوڵەتی قبوڵ ناکات، بەڵکو بەشێکە لە کێشەی خەڵکی فەلەستین و هۆکاری توند بوونەوەی شەڕ و ئاوارەیی و ئازارەکانی خەڵکی فەلەستینە. دژایەتیکردنی خودی بوونی دەوڵەتی ئیسرائیل و دروشمی لەناوبردنی ئیسرائیل چارەسەری بۆ هیچ کەسێک دابین ناکات، بەڵکو تەنها دەتوانێت ببێتە هۆی بەهێزبوونی ڕاستی توندڕەوی ئایینی لە ئیسرائیل و بۆ هەمیشە هەڵگیرساندنی

دوژمنایەتی و ململانێ و شەڕی بەربەریەکانی وەک شەڕی ئێستا، و تەواو.
فروفیشاڵی پڕوپاگەندەیی کۆماری ئیسلامی لە دژی ئیسرائیل دەبێ لەم چوارچێوەیەدا دابنرێت. حکومەتەکان خۆیان بە هیچ شێوەیەک بەدوای چارەسەری سیاسی و سەربازیدا ناگەڕێن. ئەم دژە ئیسڕائیلیزمە تەنیا پرسێکی شوناس و ئایدیۆلۆژیی بزووتنەوەی ئیسلامی سیاسییە، لە بنەڕەتدا بە پاساوهێنانەوە و ڕەوایدان بە سیاسەت و هەڵوێستە کۆنەپەرستانەکانی ئەم بزووتنەوەیە.

حەسەن ساڵحی: لەگەڵ بەردەوامبوونی شەڕ، زیاتر و زیاتر سەرنج بۆ تاوانەکانی ئیسرائیل ڕادەکێشرێت. وە تا ئێستا ئەو هەواڵانەی پەیوەستن بە بۆردومانی قورسی ڕۆژانەی غەززە و پچڕانی کارەبا و ڕێگریکردن لە هاتنی ئاو و خۆراک بۆ ئەم ناوچەیە بۆتە بابەتێکی گرنگ لە چاوی جیهان و میدیاکاندا. ئایا ئەم مەرجانە لە ڕووی ڕیکلامەوە لە بەرژەوەندی کۆماری ئیسلامی نین؟

حەمید تەقوایی: خاڵی یەکەم ئەوەیە، هەرچەندە حکومەتی ئیسرائیل کوشتاری جەنگی بە قەبارەیەکی زۆر گەورە ئەنجام دەدات، بەڵام تاوانەکانی حەماس لەبیر نەکراون. هەروەها نەتەوە یەکگرتووەکان ڕایگەیاندووە کە هەردوولا تاوانی جەنگیان ئەنجامداوە، واتە بەپێی یاسا نەودەوڵەتییەکان پێویستە هەردوو حەماس و حکومەتی ئیسرائیل بخرێنە بەردەم دادگا. دەمەوێت بڵێم ئەمە پرسێکی دوولایەنەیە. لە حەوت ڕۆژی ڕابردوودا و دوای هێرشی دڕندانەی حەماس، حکومەتی ئیسرائیلیش سیاسەتێکی دڕندانەی بۆردومان و کوشتنی بەردەوام و قورسی خەڵکی غەززەی دەستپێکردووە، ڕێگری لە چوونە ژوورەوەی ئاو، خۆراک، دەرمان، کارەبا و…هتد بۆ ناو کەرتی غەززە کردووە کە هەموو ئەمانە دڕندەیی لێ دەکەوێتەوە، تەنانەت بەپێی یاسا نەودەوڵەتییەکان بە تاوانی جەنگ دادەنرێت. ئەم تاوانانە ئێستا بەتەواوی بوونەتە جێگای سەرنجی زۆربەی جیهان. تاوان پاساو بە تاوان نادات. حەماس چ تاوانێکی کردبێت، هیچ حکومەتێک، هیچ هێزێک مافی ئەوەی نییە ئەو جۆرە کارە قێزەونانە بەرامبەر خەڵکی بێتاوان ئەنجام بدات.
خەڵکی شارستانی جیهان مافی خۆیانە ناڕەزایەتی دەربڕن بەرامبەر بەم دڕندەییە، بەڵام کۆماری ئیسلامی و حەماس لە پلەی یەکەمدا ناتوانن وا خۆیان نیشان بدەن کە ستەمیان لێ کراوە و سکاڵا کاربن.
وەک چۆن تاوانەکانی حەماس دژی خەڵکی ئیسرائیل هیچ شانازییەک بە حکومەتی ئیسرائیل نادات، تاوانەکانی حکومەتی ئیسرائیلیش حەماس و

لایەنگرانی کۆماری ئیسلامی بەبەری ناکەن. تەنانەت کلیپی خەڵکی فەلەستینی دەبینیت کە دەڵێن سەرکردەکانی حەماس و منداڵەکانیان لە بەیروت و وڵاتانی دیکە دەژین و ئەمەیان کردووە بە گۆشتی بەر تۆپ. تەنانەت لە میدیای عەرەبیشدا دەبینیت کە باسی ئەو ڕاستییە دەکەن کە حەماس نوێنەرایەتی خەڵکی فەلەستین ناکات. دەڵێن حەماس یان دەرئەنجامەکانی هێرشەکەی بە سەر خەڵکی فەلەستین نەبینیوە یان گرنگی پێنەداوە. وە ڕاستییەکە ئەم دووەمیانە، چونکە ڕوون بوو کە حکومەتی ئیسرائیل نەک هەر چاودێری هێرشی حەماس ناکات، بەڵکو شەڕ و کوشتاری کارەساتبار کە ئەمە شاهیدین دەست پێدەکات. حەماس پێی وابوو بەم شێوەیە دەتوانێت جەماوەری بە خۆی پەیدا بکات. بەڵام خەڵک دەبینن کە حەماس و هەروەها کۆماری ئیسلامی کە پەروەردەی کرد، تەنیا دەتوانن ئاگری شەڕ هەڵبگرن و بەهانەو پاساوێک بدەنەوە بە حکومەتی فاشیستی ئیسرائیل بۆ سەرکوتکردنی زیاتری خەڵکی غەززە و دواخستنی چارەسەری پرسی فەلەستین . لایەنەکان پاساو بە یەکتر دەهێننەوە.

بەڵام پێویستە خاڵێک ئاماژەی پێبکرێت. حەماس لە هەموو جیهاندا بە هێزێکی تیرۆریستی ئیسلامی ناسراوە و کۆماری ئیسلامیش وەک لایەنگری ئەو لە جیهاندا ڕیسوا دەکرێت و هەر بۆیە ناتوانن لە تاوانەکانی حکومەتی ئیسرائیل سەرمایە بۆ خۆیان دروست بکەن. بەڵام ئەمە لە حکوومەتی ئیسرائیلدا نییە. حکومەتی ئیسرائیل لە ئاستی نێودەوڵەتی و بەتایبەتی لە وڵاتانی ڕۆژئاوادا وەک حکومەتێکی دیموکراسی و شارستانی ناسێنراوە، لە کاتێکدا حکومەتێکی تیرۆریستییە تەنانەت هەرگیز پابەند نەبووە بە بڕیارنامەکانی نەتەوە یەکگرتووەکانەوە و لە ڕووی هەڵوێست و سیاسەتەوە هێرشە دژی ئینسانییەکانی هیچی لە هێزە تیرۆریستییەکانی وەک حەماس کەمتر نییە.

ڕاستییەکە ئەوەیە کە هەردوو لایەنی ئەم شەڕە تیرۆریستن و دەیانەوێت پێش ئەم شەڕە پێگەی خۆیان سەقامگیر بکەن. تاوانی هەر هێزێک پێویستە لە ئەستۆی ئەو هێزە خۆی بنووسرێت، ناکرێت تاوانەکانی حەماس بە بیانووی تاوانەکانی حکومەتی ئیسرائیل پشتگوێ بخرێت و بە پێچەوانەوە کوشتنی خەڵک لەلایەن حکومەتی ئیسرائیلەوە ناتوانرێت پشتگوێ بخرێت بەهۆی تاوانەکانی حەماسەوە.

لەم نێوەندەدا، پرسی ڕیشەیی ئەوەیە کە مافە سەرەتاییەکانی خەڵکی فەلەستین پێشێل کراوە و زیاتر لە ٧٠ ساڵە پەنابەرە فەلەستینییەکان دەیانەوێت ژیانێکی مرۆڤانە وەک خەڵکێک لە خاکی خۆیاندا بژین.کە بەردەوام پاشکشەی پێکراوە ، بەردەوام پەراویزخراوە، و تا ئەمڕۆش قبوڵی ناکات.

ئه مانه بناغه ی ئه و کێشه یەن که نه کۆماری ئیسلامی و نه حه ماس

و نە هیچ هێزێکی دیکە ی ئیسلامی ناتوانێت ونایەوێت چارە سەری بکات. هێزە پێشکەوتنخواز و چەپ و ئازادیخوازەکان ئەم چارەسەرەیان بەدەستەوەیە و دەبێ هەر بەم چارەسەرەوە بەرامبەر هەردوو ئەم هێزە کۆنەپەرستانە بە توندی بوەستین.

حەسەن ساڵحی: ئاسۆی ئەم شەڕە و کاریگەرییە مامناوەند و درێژخایەنەکانی لەسەر کۆماری ئیسلامی و بارودۆخی سیاسی ئێران بە گشتی چۆن دەبینن؟

حەمید تەقوایی: کۆماری ئیسلامی وەک هەمیشە هەوڵی ئەوە دەدات کە سەرمایەی سیاسی لەم چەوساندنەوەی خەڵکی فەلەستین و لەو تاوانانەی کە بەرامبەریان ئەنجام دەدرێت دروست بکات، ومتمانە و ڕەوایەتی پێ بکڕێت. بەڵام وەک وتم تا ئەو جێگەیەی کە پەیوەندی بە خەڵکی ئێرانەوە هەیە، ئەم خەباتانە بە هیچ شوێنێک ناچێ چونکە خەڵک تاوانی خراپتری لەم حکومەتەوە بینیوە. بۆیە ئەم تێکۆشانە هیچ یارمەتییەکی کۆماری ئیسلامی نادات.

له ناوچه که شدا له ڕووی دیپلۆماسی نێوده وڵه تی و هه ڵوێستی حکوومه ته کانه وه کۆماری ئیسلامی له خاڵی کۆتایدایه چونکه خه ڵکی جیهان کۆماری ئیسلامی و حه ماس به ته واوکەری یه ک ده بینن و ئاماژه به ئه و هێزه ناکه ن که کێشەکەی بۆ چارەسەرکردنی ئەم کێشەیە دروستکرد. بۆیە کۆماری ئیسلامی لە دیپلۆماسییەتی ناوچەیی و هێزە ناوچەییەکاندا جێگای نییە.

خاڵی گرنگتر ئەوەیە کە ئەم شەڕە نەک بەتەواوی حکومەتی ئیسرائیل لەقاو دەدات، بەڵکوو هێزە ئیسلامییەکانی بەرانبەریشی زیاتر گۆشەگیر و پەراوێز دەخات لە بیروڕای گشتی و لە پەیوەندی و سیاسەتەکانی ناوچەکەدا.

بۆیە کاریگەرییە درێژخایەنەکانی ئەم دۆسیەیە بە گشتی ئەوەیە کە هەم هێزە ئیسلامییەکان و هەم حکومەتی ئیسرائیل خۆیان لە پێگەیەکی لاوازتردا دەبیننەوە. لە بیرت نەچێت لە ئیسرائیل بزووتنەوەیەکی گەورە لە دژی نەتانیاهو بەهۆی سیاسەتە ڕاستڕەوە توندڕەوە و کۆنەپەرستانەکانیەوە ڕوویدا و ئەمەش کۆتایی نەهاتووە. لەوانەیە بە ئێستا بە بیانووی شەڕەوە ڕووپێشیکیان لەسەر دانابێت، بەڵام ئەم بزووتنەوەیە لە قووڵایی کۆمەڵگای ئیسرائیلدا بەردەوامە و بەچوونی من بەم زووانە دەست پێدەکاتەوە.

لە ڕێگای یەکەمدا، بە کۆماری ئیسلامی کە شۆڕشێکی مەزن کە لە هەموو جیهاندا دانپێدانراوە و جەماوەریی هەیە، بەرەوڕووی تەحەدا بووەتەوە، شەڕی ئێستا تەنیا ڕیسوا و گۆشەگیریی زیاتری لێدەکەوێتەوە. کۆماری ئیسلامی لاوازتر دەبێت و ناوبانگی خۆی لە

ناوچەکە و لە خودی ئێراندا لەدەست دەدات.
خەڵکی ئێران بەم ئاڵایەوە مەیدانەکی نوێی خەبات دژی حکوومەت دەکاتەوە کە بە مەبەستی کۆتاییهێنان بەم شەڕهەڵگرسێنەرانە، و بە یارمەتیدان، یارمەتییەکی زۆر چارەنووسساز بە چارەسەری ئینسانی کێشەی فەلەستین، نەک هەر حەماس بەڵکوو بە هەمان شێوە پێویستە کۆماری ئیسلامی لە ناوچەکە پاک بکرێتەوە و فڕێ بدرێتە لاوە ئەمە هەڵوێست و پرسەکی ئینسانی و تەواو پێشکەوتنخوازانەیە کە پێموایە خەڵک و شۆڕشی ئێران ئاڵای ئەوە بەرز دەکاتەوە. وەک وتم لە ئێستادا لەدوان و بانگەواز بەم ئاراستەیە لە کۆمەڵگادا دەبینین و ئەم ڕەوتە بەرفراوانتر دەبێت.
بۆیە لە مامناوەند و درێژخایەندا کۆماری ئیسلامی دۆڕاوی ئەم شەڕەیە و ئەمەش بە مانای بەهێزکردنی نەک تەنیا شۆڕشی ژن ژیان ئازادی ، بەڵکو هەر هێزێک لە ناوچەکە و لە جیهاندا کە خوازیاری چارەسەری ئینسانیە بۆ کێشەی فەلەستین. مەرجی ئەمەش بریتییە لە نەهێشتنی ڕاستەڕەوی توندڕەو لە ئیسرائیل و نەهێشتنی هێزە ئیسلامییەکان لە بەرەی بەرامبەردا. خەڵک زیاتر و زیاتر لەم شتە تێدەگەن و ڕەحی ئەمەش بەرەی سێیەم، واتە بەرەی شۆڕشگێڕی ژن ژیان ئازادی زۆر بەهێزتر دەکات.

١٧ی ئۆکتۆبەری ٢٠٢٣، ٢٥ی میهری١٤٠٢

کتێب\ گەردەلوولی سیاسەت.. فوئاد سدیق

بۆ خوێندنەوەی ئەم کتێبە کلیکی ئێرە بکەن..

FuadSdiq_GardalwliSyasatDownload

ساتیرەچیرەک: هەڵمەتی هەڵبژاردن.. هەرش رەسوڵ

ناڕەزایەتیی هاونیشتمانان، بە تایبەت مامۆستا و فەرمانبەران بەردەوامیی هەبو. لە هەندێ شوێن و بەردەم بارەگای سەرەکیی حکومەت و نوێنەرانی گەل خێمەیان هەڵدا، کورسیی پلاستیکیان تێدا دانا، یان حەسیر و لەتە فەرش و کەمباریان تێدا راخست، بە رۆژ و شەو تێیدا دەمانەوە. مەنتاربەی گەورە و مایکیان هێنابو، وتاری حەماسیان لەوێ پێشکەشدەکرد و هوتافی ئاگرینیان دەگوتەوە.

بەو قرچەقرچی گەرمای هاوینە، کە دەتگوت خۆرەکە باوەشی بە زەویدا کردوە، چوبونە ناو قات و چاکەت و هەلەگەکی ڕەشەوە و بۆینباخەکەشی توند بەستبو، کورد گوتەنی "خۆی جەڕاندبو!"، ئیتر لەگەڵ تیمەکەیدا، کوچە و کۆڵان و ماڵ بە ماڵی گەڕەکەکانی شار دەگەڕا. لە شەقامە سەرەکییەکانەوە بۆ شەقامە لاوەکییەکان، لە گەڕەکە گەورەکانەوە بۆ گەڕەکە گچکەکان، هیچی نەدەپەڕاند.

هەر لە سەری کۆڵانەکەوە کە دەچوە سەر شەقامەکی گشتیی، لوتی بە خێمەیەکی گەورە تەقی، کە ژمارەیەکی زۆر خەڵک لە بەردەمیدا وەستابون و هیتریش لە ناوەوەی بون.

"ئەمە خێمەیەکی خۆپێشاندەرانە، کەوێینە بۆ بێپەلە نەچینە ناویانەوە، دەرفەتە." ئەمەی گوت و چاوەڕێی وەڵامی تیمەکەی نەکرد بەرەو ناو خێمەکە بە هوتافی "بڕوخێ دز، بڕوخێ دز" ملینا، کامێرامانەکەشی بە دوایدا رایکرد تاکو ئەو چرکەساتە تایبەتانەی جەنابی کاندید تۆماربکات و یەکسەر لە پەیجەکەی لە (فەیسبوک) پۆستیان بکا و بنوسێت: "نها.. پەرلەمانتاری ئایندە لەناو خۆپێشاندەران و لەگەڵ خەمی گشتییدا."

بەڵام یەکسەر چەند کەسێک لێیان نزیک بونەوە و یەکێکیان بە دەنگی بەرز پێیگوت: "فەتە فەت، ئەرێ پرسەیە، دزی چی و روخانی چی؟"

ئەو کە لە ژیانیدا دەیان هەڵوەستی روگیر و ئابڕوبەرانەی بەسەردا هاتبو یان دیبو، ئەو تەریقکردنەوەیەی ناو خێمەی پرسەکە هیچ شەرمەزاریان نەکرد. بە پەلە فاتیحایەکی خوێند و بە دەنگی بەرز

سەرەخۆشیی لە کەسوکاری مردوو□کە کرد و خواحافیزی کرد. تەنانەت لە دەرەوەی خێمەکە بە چاو ئاماژەی بۆ تیمە هاوکارەکەی کرد کەوا کارتەکانی بانگەشە لێرەش دابەش بکەن.

چەند کۆڵانێک لەولاترەوە، لە دەستی راست لە دەرگای یەکەم ماڵیاندا نەیانکردوە، ئینجا یەکسەر بەرەو دەرگای دوەم ماڵ چون. دەرگایەکی سێ تاکی گەورە. کەمێک قەرەباڵغ دیاربو. چەند پیاوێک لەبەر دەرگاکە وەستابون.
“کوڕینە ئەمەیان پرسەیە، با خۆمانی پێداکەین و لێرەش فاتیحەیەک بخوێنین.”
تا ژوری میوانی ماڵەکە نەوەستان. فەرمو فەرمو کردیاننە ژورەوە. جەنابی کاندید بە بڕوا بەخۆبونێکی زۆرەوە هەر بە پێوە دەستەکانی راگرت و بە دەنگی بەرز گوتی: “ئەلفاتیحە.”
ئەو پیاوانەی لە ژورەوە بون بە سەرسامییەوە لەگەڵ کاندید و تیمەکەیدا فاتیحایەکیان خوێند. “ئینشاڵڵا خوا عەفوی کردوە و تەمەنی درێژی بۆ ئێوە جێهێشتوە…” خەریک بو زیاتر لەسەری بڕوا، خاوەن ماڵەکە پێی بڕی: “کاکە وەڵا ئەمە پرسە نیە و خەریکم ژن بۆ کوڕەکەم دەگوازمەوە!”

‎کانونی دوەمی ٢٠٢٠

دوو دێڕ.. شیعری نەوزاد بەندی

ـــدێڕی یەکەم ـــــ

کە نازانم بۆ گۆڕاوی

کە نازانم بۆ ڕەنجاوی ..

کە دیارنییە ، بەجێماوی .. ؟ تێکشکاوی ..

دەرکراوی …؟

یان لە پۆستێکی باڵادا دانراوی ..

ک یاساغ ب

ل گ شاعیر و ماعیرا

قسه بکی ب اشکاویی ..؟

ل کسپکی سیاسیدا ،

دیل و دست بسرکراوی ..؟

ل شکی عشایریی

ک ئارایشتیان کردوو و

بت کیسی سسیال یان کمایتیی ،

بند کراوی .. ؟؟

گرنگ نیی هیچ کامکیان

گرنگ ئویه ت ماوی …

با وک خی ب ، چاوانی ..

دربار ی من با نزانی ..

گرنگ نیی

واهیمی قو .. بچوون ..چوون

یان چاو و او ..

چیت ب درکوتوو ل ناکاو ..

گرنگ ئوی ت ماوی ..

شار نیمن ئاو و موچی

تاریک داب گش و کوچی ..

گرنگ نیی هیچ کامکیان ،

گرنگ ئوی ت ماوی

گرنگ نییە قسە بکەی ..

حاڵ و هەواڵم بپرسی ..

جەژن بڕوا بە تاساویی ..

دڵ هەر ئیش کا بە شکاویی ..

فرمێسک ئیش کا بە تکاویی ..

پیریی تا بێ ، تیری زیاتر با لەلاویی ..

زانکۆ تا بێ دوورتر کەوێتەوە

جارێ له جارێکیان …

بە جۆرێ مەحاڵ بێ چاوم

بکەوێتەوە بە چاوی ..

گرنگ نییە هیچ کامێکیان ..

گرنگ ئەوەیه تۆ ماوی   ..،

ـــــدێڕی دووەم ــــ

ئەو شەوانەی باران ئەبارێ ،

من نانووم ..

بە دیارییەوە ئێشک ئەگرم ..

نەک دڵۆپەیەک زامدار بێ و

پێویستی بە فریاگوزاری خێرا بێ ..

نەک ئاوازەکەی ڕاگرێ کە ببینێ هەموو خەوتون ، کەس گوێ ناگرێ ..

نەک کۆمەڵێ دڵۆپە برسیان بێ و

کەس نەبێ تیکە نانێکیان بۆ حازر کا ..

نەک هەندێکیان سەرمایان بێ و

کەس نەبێ چایەکی گەرم و

بەتانییەکیان بۆ بێنێ ..

نەک کۆمەڵێ دڵۆپە لە هەورەگرمە،

یاخی بن و ..

پێویستیان بە یارمەتی بێ ..

* * *

لە شەوێکی پڕ لە بۆن و

بەرامەی خاک ..

پڕ لە ئاواز ..

ئەبێ سودی خەوتن چی بێ ؟

ڕەهەندی باوککوژی ل□ □ □□مانی حەسار و سەگەکانی باوکم دا.. ئاراس سەعید

“دەستپێک و سەرەتا”

باوککوژی

میتۆلۆژیایی”باوککوژی وەکوو ڕەهەندێکی سیمبوولی و کولتووری دەگەڕێتەوە بۆ کۆنترین پنتی کۆمەڵە بەراییەکانی مرۆڤ. ئەمەش لە کتێبی “تەوتەم و تابۆ”ی “سیگمۆند فرۆید” دا دەبینینەوە، کاتێک لە یەکێک لە کۆمەڵگە بەراییەکاندا باوکێکی ستەمکار دەیەوێت کوڕەکانی بچ□ پێنێت و لە سێکسکردن لەگەڵ ژنانی ناو هۆزەکەی بێبەشیان بکات، بەوهۆیەوە کوڕەکان باوکیان دەکوژن[1].لە میتۆلۆژیایی یۆنایشیدا “ئەفسانەی ئۆدیب” تراژیدیترین چیرۆکی باوککوژییە، لەلایەن

شانۆنووسی یۆنانی (سۆفۆکلیس – Sophokles)ەوە نووسراوە. پوختەی چیرۆکەکە لەبارەی خێزانی پاشای سیبینەوە دەوێت، کاتێک (لایۆس) پاشا و شاژنە (جۆکاسبە) لە لایەن عەرافەکەوە پێیان ڕادەگەیەندرێت، لە ئایندەدا ئەوان دەبنە خاوەنی کوڕێک، کاتێک کوڕە گەورە دەبێت باوکی خۆی دەکوژێت و دایکی لەخۆی مارە دەکاتەوە.

کاتێک (ئۆدیب) لە دایک دەبێت، جۆکاسبەی دایکی بەئەوەی پێشبینینی عەرافەکە نەیەتەدی، بڕیار دەدات کوڕەکەی لەناوبەرێت. بەڵێ ئۆدیبی کۆی ڕادەستی شوانێک دەکات و پێی دەڵێت: ئەم منداڵە بەرە دارستانێک بە دارەکەوە بیبەستەرەوە تاوەکوو دەمرێت. بەڵام شوانەکە دڵی بە منداڵەکە دەسووتێ و فرمانی گەورەکەی بەجێناهێنێت، بەڵکو منداڵەکە دەداتە دەستی خزمەتکارێکی (کۆرینتۆس) پاشا و پێی دەڵێت: بیبە بۆ خۆت. خزمەتکارەکەی کۆرینتۆس، منداڵەکە دەباتەوە بۆ گەورەکەی و ئەویش دەیکاتە کوڕی خۆی. کوڕەش لەژێر سایەی پاشادا دەژێت و دەبێتە شازادە، بەڵام هەتا گەورە دەبێت نازانێت کە کوڕی ڕاستەقینەی (کۆرینتۆس) نییە. ڕۆژێکیان عەرافی پەرستگەی دەلفی پێی رادەگەینێت: کە گەورە دەبێت، باوکی دەکوژێت و پاشانیش دایکی لەخۆی مارە دەکات. ئەویش بەئەوەی لەم قەدەرە شوومە خۆی ڕزگار بکات، بڕیار دەدات کە کۆشک و مەملەکەتەکە بەجێبهێڵێت. کاتێک کە لەڕێگەی دەلفیەوە دەچێتە دەرە، لەڕێگە لەگەڵ پیاوێکی پیرەپیاوێکی ئینکاردا دەبێتە شەڕیان و پاشان کۆنتڕۆڵی خۆی لە دەستدەدات و ئەو پیاوەو خزمەتکارەکەی دەکوژێت، بەبێ ئەوەی بزانێت کە ئەوەی کوشتوویەتی، باوکیەتی و پاشای سیبینە و دواتریش شاژنە جۆکاسبەی دایکی مارە دەکاتەوە و کاتێک دەزانێت باوکی خۆی کوشتووە و لەگەڵ دایکی خۆیدا سێکسی کردووە، لەنێو ئازاری هەستکردن بەگوناهدا دەتلێتەوە و لە ئەنجامدا چاوی خۆی کوێر دەکات [2].

“گرێی ئۆدیب”

فرۆید بە تێڕامان لە (ئەفسانەی ئۆدیب) چەمکی باوککوژی لە سایکۆلۆجییدا تیۆریزە دەکات. بەپێی ئەو تیۆرییە، (لیبیدۆ- Libido) مەتیقی کردەی باوککوژییە، ئەمەش جۆرێکە لە گرێی دەروونی بە (گرێی ئۆدیب – Oedipus complex) ناودێری دەکات. گرێی ئۆدیب بەناوبانگترین تیۆریی سایکۆلۆجییە، کە شوناسی سوبێکتی سێکسی شرۆڤەدەکات. بەپێی ئەو تیۆرییە (گرێی ئۆدیب) ئەوە پیشان دەدات کە مرۆڤ لە تەمەنی منداڵیدا، هەستێکی نائاگایی سەرنجڕاکێشی بەرامبەر بە دایبابی ڕەگەزی بەرامبەر و ڕکابەری و ڕق لەگەڵ دایبابی هاوڕەگەز بە درووست دەبێت.

فرۆید دەڵێت: هەموو مناڵێک و هەموو مرۆڤێک بەم گرێیەدا تێدەپەڕن. یەکەم ئۆبێکتی لیبیدۆ بۆ کوڕ، دایکییەتی. ئەو دایکی خۆی خۆشدەوێت و ڕقی لە باوکەتی، چونکە دایکی ئەمی وەک مەعشوقێک داگیرکردووە. پاشان بەهۆی هەڕەشەی باوکەوە دووردەکەوێتەوە و ناچارە ڕوو لە ژنێکی تر بکات، کە شێوەی لە دایکی دەچێت. ئەم دوو هەستە، لە مرۆڤدا زۆر ئاشکرا و ئاگایانە نین، بەڵکو (نەستەکی) و نائاگایانەن[3]. پێشتر بینیمان لە تراژیدیایی سۆفۆکلیسدا ئەدیب نازانێت ئەوەی کوشتویەتی باوکی خۆیەتی، بەڵکو (لیبیدۆ) ئەو ماتە وزە سێکسییە، دەکەوێتە سنووری (ئید) ەوە و دواتر لە لایەن (ئیگۆ) و (سوپەرئیگۆ) وە ڕێکدەخرێت و دابەش دەکرێت. بەپێی دەروونشیکاری فرۆید، (ئید) دیوە تاریکەکەی ناوەی ئێمەیە، کۆگایی جۆشوخرۆش و پاڵنەرە سێکسییەکانە. فرۆید پێی وایە: ئۆبێکتی هەستبزۆونی کوڕ بریتییە لە دایک، دەیەوێت دایکی ببێتە موڵکی ئەو. نائاگایانە لەژێر فشاری ئەنگێزە لیبیدۆییەکاندا بە ئەوەی دایکی بەدەست بهێنێت، دەکەوێتە ڕقبەرایەتی لەگەڵ باوکیدا.

لە ئەنجامی ئەو ڕقبەرایەتی گرێییەکی دیکە دروست دەبێت کە بە (گرێی خەساندن) ناودێر دەکرێت. گرێی خەساندن گوزارشت لە ترسی منداڵی نێرینە دەکات بەرامبەر بە باوک، بەوەی کە ئەگەر ویستی سێکسی بەرامبەر بە دایکی بنوێنێت، ئەوا باوکی بە بڕینی ئەندامی نێرینەی سزای دەدات و دەکەوێتە قۆناغی متبوونەوە. بۆیە لە میتۆلۆژیای سۆفۆکلیسدا، کاتێک ئەدیب تێدەگات لەگەڵ دایکی خۆی خەوتووە، هەست بە گوناه دەکات و لە سزای ئەمەدا چاوەکی خۆی کوێردەکات. بەپێی فرۆید، ئەم خۆکوێرکردنە، جۆرێکە لە خۆخەساندن، واتە لەجیاتیی ئەوەی باوکی بیخەسێنێت، ئەدیب خۆی ئەم سزایە بەسەر خۆیدا پیادەدەکات. فرۆید بەتێڕامان لە لیبیدۆی نێرینە، (گرێی ئەدیب) ئاوەژوو دەکاتەوە و (گرێی ئەلکترا) لە کچاندا دەدۆزێتەوە. بەپێی شیکارییەکانی فرۆید، ئۆبێکتی لیبدۆی کچانە، مەیلی سێکسیە بە باوک. ئەشقی کچ بە باوکی دەبێتە هۆی ئەوەی لە دایکی دوور دەکەوێتەوە و لەبەرئەوەی کچ (چووک) ئەندامی نێرینەی نییە، بۆیە هەستێکی نائاگایی سەرنجڕاکێشی بەرامبەر بە باوکی و ڕکابەری و ڕقی لەگەڵ دایکی بۆ دروست دەبێت، ئەم ئیرەیبردنە بە (چووک) ڕقی کچ بەرانبەر دایکی زیاتر دەکات کە بۆچی دانەیەکی وای بەو نە بەخشیوە[4].

“حەسار و سەگەکانی باوکم”

ڕەهەندی سیکسواڵیتە

ڕۆمانی "حەسار و سەگەکانی باوکم" یەکێکە لە شاکارە ئەدەبییەکانی (شێرزاد حەسەن) کە پێش دنیای ئازادی نوسراوە و هەشتا دەقێکی زیندووە و کاریگەری خۆی لەدەست نەداوە. تێکستەکە دەربارەی دوونیابینی کۆمەڵایەتی و سیاسی و ئایینی و خێزانی کۆمەڵگەی کوردی دەوڵەت کە تێدا باوک وەکوو سیمبولی دەسەڵات پێکەربەندی شوناسی سێکسی بکەر دادەڕێژرێتەوە. باککوژی وەکوو قوڵترین پنتی تێکستەکە لە دووگێشە نیگا دا دەردەکەوێت. لەنیگایی یەکەمیدا وەکوو فۆڕمێکی کولتووری و سیمبولیی خۆی نمایش دەکات. لەنیگای دووهەمدا باوک وەکوو ڕەهەندێکی بایۆلۆژی و سایکۆلۆجی دەردەکەوێت. دەتوانین بڵێین، کەی بیرۆکەی ڕۆمانەکە لە ژێرکاریگەری ئەفسانەی باککوژی ئۆدیب نووسراوەتەوە. لەڕووی سیۆسیۆلۆجییەوە حەسار بریتییە لە دەستنیشانکردنی سنووردارکردنی سێکسوالیتە، لەلایەن سیستەمە پاتریاریکییەکانەوە. دەکرێت حەسار گوزارشت بێت لە کۆمەڵگەی پاتریاریکی لەڕێگەی نەرم و بەهاکانییەوە، شوێنی سێکسوالیتە دەستنیشان دەکات و لە چوارچێوەی ئایین و مۆڕاڵی دەستەجەمعیەوە قەتیسی دەکات. وەکوو (ئەو کۆمەڵگە بەڕاییەی باوکێکی ستەمکار دەیەوێت کوڕەکانی لە سێکسکردن لەگەڵ ژنانی ناو هۆزەکەی بێبەش بکات.)

حەساری باوک پڕە لە ژنی جوانکیلە و کیژۆڵەی نازدار، وەلێ بابە، کوڕەکانی لە سێکسکردن لەگەڵ ژنانی نەو حەسارەکە بێبەش دەکات و دەیان چەپێنێت، زمانی هەرکەسێک دەبڕێت وشەی حەرام دەربڕێت، وەی بەحاڵی ئەو کەسەی خەون بە حەرامەوە دەبینێت.

حەساری باوک گوزارشتە لە سیستەمی پاتریاریکی ئایینی کە چۆن سێکسوالیتە کۆنتڕۆڵ دەکات. وەکوو ئەوەی (میشێل فۆکۆ) لە (مێژووی سێکسوالیتە)دا دەڵێت: لە سەدەی هەژدەهەمدا کۆنتڕۆڵکردنی سێکس دەچێتە ئەستەی "پۆلیس" لە کاتێکدا پۆلیس ناتوانێت ئەم ئامانجە بەهێنێتەدی. پۆلیسی سێکس بەمانایی توندووتیژکردنەوەی قەدەغەیەک نیە بەڵکو پێویستی بە ڕێسابەندکردنەوەی سێکسە لە ڕێگەی گوتاری بەکەڵکهاتوو گشتییەوە. فۆکۆ دەڵێت: پێشووتر وشەکان بەبێ هیچ کۆدێک دەگوترانەوە، بەڵام پۆلیسی زمانی و تەکنیکەکانی زمانەوانی وشەگەلی عەیبە و ناشرینی داهێنا و سێکس لە نێو زماندا کۆنتڕۆڵکرا. جگە لە خێزانی (هاوسەرانە و ژووری دایک و باوک) ئیدی هەر زمانێک لەبارەی سێکسەوە بدوایە دەبوو بێدەنگ بکرێت. گوتاری ئایینی، گوتاری پەروەردەیی، گوتاری زانستی هەموو گوتارەکان کەدکران. منداڵەکان تەمێکران لەسەر نەگوتنی هیچ شتێک لەبارەی

سێکسەوە. ئیدی سێکسواڵیتە بە بێدەنگی مایەوە و بارسوڕانی ئازادانەی لە نێو زماندا کۆنتڕۆڵکرا. ئەگەر کەسێک لەبارەی ویست و خولیای سێکسی ئەوانیتر بدوایە، دەبوو گوێیەکانمان بخەوێنن، دەممان لە بارەی خولیاو ویستەکانماوە دابخەین. ئا لێرەوە دەسەڵاتی زمانی، سێسکواڵیتەی لە نێو تەکنیکی زمانەوانیدا کرد بە تابۆ، دەبوو وشەکان و گوتارەکان بپاڵێوین و لە فلتەریان بدەین[5].

بابە دەڵێت: هەرکەسێک بێتە ئەم حەسارەوە پێویستە بخەسێندرێت. هەرکەسێک خەونێکی سێکسی ببینێت دەبێت بیچەپێنێت. کەس بۆی نیە له حەسارەکەی بابەدا بیر لە شتی خراپ بکاتەوە. بەدیدی فۆکۆ: چەپاندنی سێکس پەیوەستە بە تەکنیکەکانی دەسەڵاتەوە، کە هەژموونی خۆی بەسەر سێکسدا دەسەپێنێت. کاتێک دەسەڵات توانای کۆنتڕۆڵکردنی جوڵەی سێکسی نابێت، ئیدی پڕۆسەی چەپاندن و سەرکوتکردن دەستپێدەکات.

باوک لەنیگای یەکەمدا وەکوو ڕەهەندێکی سیمبولی و کولتووریی، بەشداری دەکات لە داڕشتنەوەی پەیکەربەندی شوناسی سێکسی مرۆڤ. کووشتنی باوک بەمانایی تێکشکاندنی کۆی ئەو بەربەستە کۆنکرێتانەی کە ئازادییە گریمانەکراوەکانی مرۆڤ سنووردار دەکات. کوشتنی ئەو پۆلیسەی کۆمەڵایەتییەی کە دەوڵەت، منداڵەکانی بگۆڕێت بە تایپێک لەمرۆڤی گوێڕایەڵ و چەپێنراو. باوک زیاتر لە چەند مانایەک هەڵدەگرێت، باوکی خێزانی، باوکی ئایینی، باوکی ڕووحی، باوکی ئیدۆلۆژی، باوکی کۆمەڵایەتیی. بەدەربڕینێکی دیکە، باوک بەمانایی کۆی ئەو سیستەمە پاتریاریکەی دوونیا بینی سێکسواڵیتەی ئەمەی لەسەر بوونیادنراوە. بەدەربڕینێ نیتچەیەکە: تێکشاندنی باوک، یەکسانە بە مەرگی نۆڕم و ئەخلاقی ژێردەستە.

ڕەهەندی سایکۆلۆجی

لەنیگای دووهەمی ڕامانەکەدا، باوککوژی وەکوو ڕەهەندێکی سایکۆلۆجی بەسەر تێکستەکەدا زاڵە. دەتوانین "گرێی ئۆدیب" لە کارەکتەری گێڕەڕەوەدا دەستنیشان بکەین، کاتێک دەڵێت: "دواژنی بابە نەبوایە، قەت نەم دەتوانی بیکوژم، وەی لە ڕابی هەشتا بوکی مانگێک بوو، کە ڕۆژێکیان پەرۆزی لەگرتم و لەسەر ناعوررەکە، بە قرێجەکەوە قۆرە بەقەرەم وەستا. لاونیو تەم ڕاما. مەکربازانە پتر خۆی بەسەر شوورەکەدا شۆڕکردەوە و مەکربازانە سنگ و قورسایی هەردوو مەمکی سوخمەیان دادەی و باخەڵی کراسە تەنکەکەیان پتر بە خواتر داخزاند

و جۆگەلەی زۆر تەنگی نێوان هەردوو مەمکەکانی گێژی کردم. لەوەدا بوو سەرم گێژ بخوات و بۆ نێو ناعوورەکە سەرانگرێ بم. بێ شەرمانە پێی وتم: سەیری چی دەکەیت خەسیوی نامەرد؟! درۆ دەکەیت…ئەگەر غیرەت لە دەمارتا هەیە ئەمشەو باوکت ل□ باوەشی مندا دەبێت، شەو نۆرەمە."

بۆ "گرێی ئۆدیبی" گێڕەرەوە، ئۆبێکتی زڕ دایک لیبدۆیی سێکسیی□. گ□□□□و□ ئەوە نمایندە دەکات کە هەستێکی سێکسی سەرنجڕاکێشی بەرامبەر بە زڕدایکی بۆ درووست دەبێت و دەیەوێت بەتەواوی بەدەستیبهێنێت و جۆش و خرۆشانەکانی (لیبیدۆ) دەیباتە شەڕ و ڕکابەری و ڕق لەگەڵ لەگەڵ باوکیدا و لێرەوە بیرۆکەی باوککوژی لا گەڵاڵە دەبێت. ئۆبێکتی هەستبزێونی کوڕ بریتییە لە دایک، دەیەوێت دایکی بب□تە موڵکی ئەو. نا ئاگایانە لەژێر فشاری ئەنگێزە لیبیدۆییەکاندا بۆ ئەوەی دایکی بەدەستبهێنێت، دەکەوێت□ □ق ب□رایەتی لەگەڵ باوکیدا.

بەپێ سایکۆلۆجی فرۆیدی، لەئەنجامی ئەو □ق ب□رای□تی گرێییەکی دیکە درووست دەبێت، بە "گرێی خەساندن" ناودێر دەکرێت. گرێی خەساندن گوزارشت لە ترسی منداڵی نێرینە دەکات بەرامبەر بە باوک، بەوەی کە ئەگەر ویستی سێکسی بەرامبەر بە دایکی بنوێنێت، ئەوا باوکی بە بڕینی ئەندامی نێرینەی سزای دەدات و دەکەوێتە قۆناغی متبوونەوە. خەساندن لە ڕۆمانی حەسار و سەگەکانی باوکم دا، لە دوو نیگادا دەردەکەوێت. لە نیگای یەکەمیدا؛ بابە پشیلەکان و کرێکارەکانی حەسار دەخەسەنێت. وەکوو ل□ ن□قل□تەکەدا دەڵێت: ("چاکە هەر شەوی یەکێکیان دەخەسنێم." واتا: پشیلەکان. لەنیگای دووەهەمیدا، گێڕەرەوە خودی خۆی دەخەسەنێت و دوای کوشتنی باوکی، وەکوو سزایەک لە گۆڕەکەیدا پاڵ دەکەوێت تا کرم تێی دەدات و دەمرێت. ئەمەش لە کۆتایی ترازیدیای(سۆفۆکلیس) بەدیدەکەین کاتێک پاڵەوانی ئۆستوڕەکە بە سزای کوێرکردن، خۆی دەخەسێنێت.

بۆ لیبیدۆی کچانە باوک ئۆبێکتی سێکسیی□، لە کچانی حەساردا، بەشێوەیەکی بەرچاو خۆی ئاشکرا دەکات. کاتێک گێڕەرەوە باوکی ناو حەسارەکە دەکوژێت، کچەکان بەمەرگی بابە نیگەرانن و دەڵێن: "کوا چیت لە باوکی عەگید و چەنگەلمان کرد؟ کوا چیت لە مێردی خاسمان کرد؟ ئەو پیاوەی منداڵی نێو بێشکەیان پێ دەترسان؛ ئەو پیاوەی چاپوکترین سوار و چاترین حەیران بێژ بوو." کاتێک منداڵ خۆی دەخەسەنێت، لە دایبابی ڕەگەزی دوور دەکەوێتەوە دەیەوێت کەسێکی دیکە، هاوشێوەی ئۆبێکتی لیبیدۆی سێکسییەکەی بدۆزێتەوە. ئەمەش لە

دوای مەرگی باوکی حەساردا دەردەکەوێت، کە یەکێک لە کچەکانی حەسار عاشقی شێلەی زەنوان دەبێت.

لە ڕۆمانەکەدا لیبدۆیی سەکسی کوڕانە بەکووشتنی باوک دەچەپێنردێت، وەلێ لیبدۆی سەکسی کچانی حەسار بەڕوونی خۆی نیشان دەدات، کاتێک گێڕەوە لە بارەی جۆش و خرۆشانەکانی خوشکەکانییەوە دەدوێت و دەڵێت: “خوشکە قەیرەکانم بۆنی پیاویان نەکردبوو، لە حەیبەتان دەچوونە گژ ئەسپەکەی باوکم”. بۆ تێکەڵکێشکردنی تیۆری سایکۆلۆجی فرۆیدی لە خوێندنەوەی تێکستەکە، تیۆری شیکاری خەونەکان لە نیگایەکی دیکەی ڕۆمانەکەدا دەردەکەوێت. کاتێک باوکە بەدزییەوە دەچێتە ژووری نووستنی کچەکان، لە جووڵەی لێوان و پێڵووی چاوەکانیان ورد دەبووەوە سەرپۆشی تۆڕی هەڵدەدایە سەردەموچاوی زەردهەڵگەڕاوی خەم لێنیشتوویان، تا بزانێت بەدەم ڕاپەڕینەوە لەخەوەوە ناوی چی نێرینەیەک دێتە سەر زاریان. بەپێی تیۆریی فرۆید، خەون ناوەڕۆکێکی ئاڵۆز و شاراوەی لیبدۆییەوە نەستەکییەکەوە هەیە، لە خەوندا خۆی تێردەکات. بەدەربڕینێکی دیکە، سیناریۆی خەون لەپاشماوەی چەپێنراوەکانی ڕۆژدا درووستدەبێت، لە کاتێکی نائاگاییدا دەردەکەوێت و خۆی تێردەکات. فرۆید دەڵێت: هەر خەونێک بەدیهاتنی ئارەزوویەکی نەستەکی چەپێنراوە[6].

ئارەزووە لیبدۆییەکانی کچانی حەسار لە خەونەکانیاندا تێر دەکەن. هەندێکیان لەترسی ئەو باردۆخە نەستەکییە، خۆیان دەبەستەوە، نەوەکو بەدەم خەونەوە بڕۆن و ئارەزووەکانیان لە شتەکانی دەوروبەر تێربکەن. سایکۆلۆجی فرۆیدی گرنگییەکی ئێجکار بە سیمبولەکان دەدات لە فۆڕماسیۆن ی خەونەکاندا. سیمبوولەش لە ڕۆمانەکەدا هەن لە نموونەی (شمشێر و گۆچان و سەندە) گوزارشتن لە (ئەندامی زاوزێی نێرینە).

سەرچاوەکان:

سيغموند فرويد: الطوطم والحرام. ترجمة جورج طرابشي، الناشر:دار الطليعة للطباعة والنشر، 2008.

The legend of Oedipus
https://www.greekmythology.com/Myths/Mortals/Oedipus/oedipus.html

Sigmund Freud: The Book of :(The Psychopathology of Everyday Life and (The Interpretation of Dreams ..1899) ..pdf

4.Sigmund Freud:(The Interpretation of Dreams ..1899)..pdf

ئاراس سەعید: لەبارەی مەژووی سێکسوالیتە، ماڵپەڕی چاوی کورد. بڕوانە:
https://chawykurd.com/2023/02/22/%d9%84%db%95%d8%a8%d8%a7%d8%b1%db%95%db%8c-%d9%85%db%8e%da%98%d9%88%d9%88%db%8c-%d8%b3%db%8e%da%a9%d8%b3%d9%88%d8%a7%da%b5%db%8c%d8%aa%db%95%d9%88%db%95/?fbclid=IwAR3S26X_r9OpyOLQ3obRHjEdnRNk0iBrXv0hcfu9x4q0PjcbuIt9wBWvD_o
(The Interpretation of Dreams.(1899
شەرزاد حەسەن: حەسار و سەگەکانی باوکم. چاپەمەنی مانگ، چاپی چوارەم، 2021.

گفتوگۆ لەگەڵ شانۆکار ژیار ئیسماعیل.. ئامادەکردنی: کامەران حاجی ئەلیاس

ژیار ئیسماعیل: ڕەخنە ئاراستە و رێرەوی ژیان بەرەو پێش دەبات و گۆرانکاری دروست دەکات
ژیار ئیسماعیل: شانۆ کاریگەری بنچینەیی لەسەر کۆمەڵگە و ژینگە و شێوازی ژیانی تاک هەیە
ژیار ئیسماعیل: ناتوانم بیربکەمەوە ئەگەر شانۆکار نەبم
خاتوونی هونەرمەند “ژیار ئیسماعیل” یەکێکە لەو ئەکتەرانەی کەشوێن پەنجەی لە نێو شانۆی کوردی دیارە، بەشداری چەندین شانۆگەری کردووە، خاوەنی خەڵاتی باشترین ئەکتەری فیستیڤاڵی شانۆی منداڵان بووە لە هەولێر،کارەکانی لە (کوردستان ،ئێران ،سوێد، ئەڵمانیا) نمایش کراوە،لەم ماوەی دوایی توانی بڕوانامەی ماستەرلەژێر ناونیشانی (ئەرکی پەداگۆجی نوێ لە نمایشی شانۆیی منداڵان) بەدەست بهێنێت. ئەمە بۆ زیاتر ئاشنا بوون بە کارو چالاکییەکانی ئەم هەڤپەیڤینەمان لەگەڵیدا سازداوە.

*سەرەتا پێمان باشە باس لە چۆنییەتی ئاشنا بوونت بە هونەری شانۆ

بکەیت .

- من ژیار ئیسماعیل حەوێزلە 1989 لە شارە جوانەکەی هەولێر لەدایک بووم ، دەرچووی پەیمانگا و کۆلیژی هونەرە جوانەکانی هەولێرم لە بەشی شانۆ/ نواندن ، هەڵگری بڕوانامەی ماستەر زانکۆیی سەلاحەددین –هەولێر2022 بە ناونیشانی(ئەرکی پێداگۆجی نوێ لە نمایشی شانۆی منداڵان) ، نزیکەی لە 25-30 نمایشی شانۆ وەک ئەکتەر بەشداریم کردووە ،خەڵاتی باشترین ئەکتەری شانۆی منداڵان پێدراوە لە فیسفا□ی شانۆی منداڵان لە هەولێر لە ساڵی2010، بەشداری چەندین نمایشی شانۆیم کردوو□ لە (تورکیا،ئێران،سوێد ، ئەلم□انیا) لە ئێستادا مامۆستام لە بەرێوەبەرایەتی چالاکی قوتابخانەکان خزمەت بە جیهانی منداڵان و شانۆی قوتابخانەکان دەکەم ، وەک د□ب□ل□ر کاری دۆبلاژ بۆ دراما و فیلمە بیبانییەکان دەکەم ، سەبارەت بە ئاشنا بوونم بە هونەری شانۆ د□گ□ت□وە بۆ بنەماڵە و خێزانەکەم کە چەندین هونەرمەندی تێدا پەروەردە بووە ، باوکم لەساڵی 1952 لە شاری ڕانیە وەک ئەکتەر ڕۆڵی گێراوە ، وە دوو خوشکی گەورەتر لە خۆم دەرچووی شانۆن و ئەکتەری دیارن ، جگە لە کەسە نزیکەکانی ناو بنەماڵەکەم کە ئەکتەر و شێوەکار و میوزیک ژەنی بە توانان بۆیە ئەو جیهان و ژینگەیی من تێیدا گەورە بووم زۆربەیان هونەرمەند بوون ،کە بۆ من بوونەتە رێنیشاندەر و شانازی .

*ئێوە لە خێزانێکی هونەرین تاچەند ماڵەوە هۆکار بوون بۆ ئەوەی هونەری شانۆ هەڵبژێرت؟

- بێگومان ، کاریگەری زۆر ئەرێنییان لەسەرم هەبووە ، وە دایک و باوک و خوشک وبرا هەمیشە پاڵپشت و رێنماییکارم بوونە هەمیشە هۆکاری بڕوا بە خۆبوون و بەردەوامی منن ، ئەمەش وایکردووە بەردەوام بم و دان ب□□م هەمیشە کارەکەم ، پیشەکەم ، هونەرەکەم بە بەرزی سەیر بکەم و دڵسۆز بم بۆیان .

*سەرەتا بە هونەری نواندن دەستت پێکرد بەڵام لەم دواییەدا کاری دەرهێنانیشت کردوو□ زیاتر خۆت لە کامەیان دەبینتەوە؟

- ڕاستە چونکە من لە پەیمانگا و کۆلێژی هونەرە جوانەکان پسپۆری نواندنم تەواو کردوو□، هەمیشە تواناکانی خۆمم لە ئەکتەر و بەرجەستە کردنی ڕۆڵ بینیوەتەوە، بەڵام هەر لەوە

نەمامەوە دەستم بەکاری دەرهێنان کرد بە نمایشی شانۆی منداڵان کە لە فیستیفاڵی چالاکی قوتابخانەکان نمایشکرا بە ناوی (سەمای کچە پەمەییەکان) هەستم کرد دەتوانم لە دەرهێنانیش سەرکەوتوو ببم تا بتوانم زیاترخزمەت بە هونەری شانۆ و نمایش و جیهانی منداڵان بکەم ، بەڕای من ئەکتەری سەرکەوتوو دەتوانێت ببێتە دەرهێنەر و ڕاهێنەری باش .

*هونەرمەندێکی دیار کراو هەیە کاریگەریان لەسەربەرێزتان هەبووبێت؟

▪ کە وتمان هونەر واتە بە هەموو بەشەکانییەوە بۆیە دەڵێم، بەڵێ هەر هونەرمەندێک هونەرێکی ئاست بەرز پێشکەش بکات ، بێگومان کاریگەری دەبێت چێژی لێدەبینم و دڵخۆش دەبم .

*وەکو شانۆکارێکی ئەکادیمی لە ئێستادا شانۆی کوردی چۆن دەبینی؟

▪ بەداخەوە، شانۆی کوردی خەریکە بەرەو داڕمان و ڕووخان دەچێت ، بە تایبەت لە شاری هەولێر کە ئەوەش جێگای داخە .

*چۆن دەڕوانیتە رەخنەو رەخنەگری شانۆ لە کوردستان ؟

▪ یەکێک لەگرنگترین ئەو هۆکارانەی کە لە کۆمەڵگەدا لە پێشکەوتن و گۆرانکاری ڕیشەیی دەستی باڵای هەیە، ڕەخنەیە تا ڕەخنە نەبێت بونیاد نابێت ، چونکە ڕەخنە ئاراستە و رێرەوی ژیان بەرەوپێش دەبات وە گۆرانکاری دروست دەکات ، وە چارەسەری ئەو کێشانە دەکات، کە بەتە هەی دەست نیشان کردنی ئەو کەم کوڕییەی لەو ناوەندە هەیە ، بەڵام ئایا ئێمە لە شانۆی کوردی ڕەخنەگرمان هەیە؟ ئایا شانۆکاران رۆحی ڕەخنە لێگرتنیان هەیە؟ ئایا تا ئێستا دەرهێنەرانی کورد و شانۆکار لە حەزوو ئارەزووەکانی بینەران شارەزان دەزانن ئەوان چیان دەوێت ؟ بێگومان تا ڕادەیەکی زۆر وەڵامەکان بە نەخێرە بۆیە ناتوانین نەڕەخنە گری ئەکادیمی و نە شانۆیەکی باشمان هەبێت، دەتوانم بڵێم ڕەخنەگری شانۆی کوردی بە پێنجەی دەست دەژمێردرێن .

*تاچەند شانۆ کاریگەری لەسەر کۆمەڵگا هەیە، راستە شانۆ قوتابخانەی گەلە ؟

▪ هونەر بە گشتی و هونەری شانۆ بەتایبەت کاریگەری بنچینەیی لەسەر کۆمەڵگە و ژینگە و شێوازی ژیانی تاک هەیە ،شانۆ

دەتوانێت گۆرانکاری ڕیشەیی لە کۆمەڵگە بکات ، بەشداریب□ت لە بەرەو پێش چوونی کایەکانی ووڵات ، لە پاراستنی کلتور، لە بەها کۆمەڵایەتییەکان ، هەستکردن بە بەرپرسیاریەتی ، هەستی نیشتمان پەروەری ،وە ئەوەی زۆر گرنگە زۆربەی دەروناسان و پەروەردەناسانی هاوچەرخ درکیان بە ڕۆڵی شانۆ کردوە لە پرۆسەی فێربوون و بە رێگایەکی کاریگەرو باش دادەنرێت بۆ پەروەردە کردنی تاکێکی تەندروست لە ناو کۆمەڵگە . بۆیە شانۆ هەم ئاوێنەی گەلە، هەم ئاوێتەی گەلە .

*لەم دواییەدا ماستەر نامەت لەسەر شانۆی منداڵان بەدەست هێنا ئەگەر بکرێت باس لە ناوەڕۆکی ماستەرمانەکە بکەیت؟

▪ تێنزی ماستەر نامەکەم لەژێر ناونیشانی (ئەرکی پێداگۆجی نوێ لە نمایشی شانۆیی منداڵان) وەک یەکەم نامەی ماستەر لەسەر ئاستی کوردستان لە بابەتی (پێداگۆجی) بە پلەی نایاب پەسەند کرا ، لەم تێنزە ئەکادیمییە دا شییکاری بۆ سێ نمایشی شانۆی مندڵان کراوە، کە تاچەند شانۆ کاریگەری لەسەر پەروەردە و فێرکردنی فێرخوازان هەیە ، کە لە ئێستادا لە ووڵاتە پێشکەوتو خوازەکان(شانۆ، دراما ،تەکنیک، سینەما) وەک گرنگترین هۆکاری فێربوون بەکاردێن ،دەتوانن زۆرترین ئەنجام بدەن بە دەستەوە . وە کارم لەسەر خودی مامۆستا کردوە کە وەک ئەکتەر ڕۆڵ دەبینێت بە مەبەستی فێرکردن، بۆیە پێویستی بە میتۆد و تەکنیک و لێهاتوویەکی زۆر دەبێت، گرنگی دان بە جەستە و دەنگی کە دوو بواری گرنگ لە شانۆدا، مامۆستاش لە پۆل بتوانێ سوود لە شانۆی پۆل ،رۆڵ بینینی فێرخوازان ببینێ بۆ پرۆسەی فێرکردن وەک(کۆنفۆشیۆس) فەیلەسوفی یۆنانی دەڵێت " پێم بڵێ بیرم دەچێتەوە، نیشانم بدە ڕەنگە بیرم بمێنێت ، بەشداریم پێبکە هەرگیز بیرم ناچێتەوە" ئەمەش گرنگی لایەنی کرداری و پراکتیکی وانە وتنەو پرۆسەی فێربوون دەردەخات ، کە چیتر فێرکردن لە سیستمی بانکی پاولۆ فرێری نەهێلینەوە ،کە فێرخواز مێشکی وەک بانک تەنیا زانیارییەکان وەربگرێت. دەبێت هەنگاوی نوێ بنێن بگەینە ئاستی ووڵاتانی پیشکەوتوو ،لە پرۆسەیپەروەردەو فێربوون فێرخواز سەنتەر بێت ، ڕەخنەگر بێت ، داهێنەر بێت ،بۆئەمەش پێوستمان بە میتۆناسی (پێداگۆجی)ە، تا کارامەیی مامۆستا بگاتە ئەو ئاستەی لەرێگەی شانۆ ، چیرۆک ، یاری ، ژینگەیی ئازاد و چێژ بەخش فێرخوازی داهێنەر دروست بکات .

*چۆن دەڕوانیتە ئاستی شانۆی منداڵان لەکوردستان؟

-بەداخەوە ئاستی شانۆ بەگشتی لاوازە، کە ئەم خاڵەش گرفتی سەرەکی تێنزی ماستەرەکەمە کە هۆکارەکانی خراونەتە ڕوو.
گرنگترین ئاستەنگ لەبەردەم شانۆی منداڵان و شانۆی قوتابخانە ئاستەنگی کۆمەڵایەتییە کە تێڕوانینی بەشێک لە خێزان وایە کە شانۆ ڕێگە خۆشکەرە تا فێرخواز لە وانەکان دور بکەوێتەوە ،ئەم ڕوانگە هەڵەیەش بە داخەوە بە شکستی فێرخواز کۆتایی دێت، هەروەها مامۆستا و بەڕێوەبەری قوتابخانەکان تەنانەت بەشێک لە پسپۆرانی پەروەردەش بەشدارن لەو ئاستەنگە ، چونکە شارەزایی چەمکی شانۆیی پەروەردەیی نین ، کە شانۆ هۆکار و گەیەنەرێکی گونجاو باشە بۆ سەرکەوتنی پرۆسەی فێرکردن. خودی شانۆکاران و مامۆستایانی شانۆش لە وئاستەنگییە بەدەر نین ، زۆربەی دەرچووانی پەیمانگا و کۆلێژی هونەرە جوانەکان لە بوارەکانیان دوورن و تەنانەت وەک مامۆستاش ئامادە نین وانەی هونەر بە گرنگ سەیر بکەن لە قوتابخانەکان ، بە داخەوە بەئاگان لەوەی هەموو وانە زانستییەکان بە ئەوەی بە سەرکەووتوانە بە ئامانج بگات دەبێت بە هونەری شانۆدا تێپەڕ ببیت ،چونکە پیشەی مامۆستا بەئاگا یا بە ئاگایانە خۆی لە ئەکتەر و نواندن دەبینێتەوە .

*ئایا هەموو حەزو ئارەزووەکانت لە شانۆدا بەدیهاتووە؟

- ناتوانم بیربکەمەوە ئەگەر شانۆکار نەبم ، دەبوایە چی بام؟ هونەر و شانۆ ئەو ڕێگایەیە کە هەرگیز هەستم نەکردوە پەشیمان بم لە هەڵبژاردنیان .
*ئەمە زۆر سوپاست دەکەین بۆ ئەو دەرفەتەی بە ئێمەت بەخشی هیوای سەرکەوتنت بۆ دەخوازین.

- منیش ڕێز و خۆشەویستیم هەیە بۆ ئەو بەسەر کردنەوەتان.
هەڤپەیقین – **کامەران حاجی ئەلیاس**

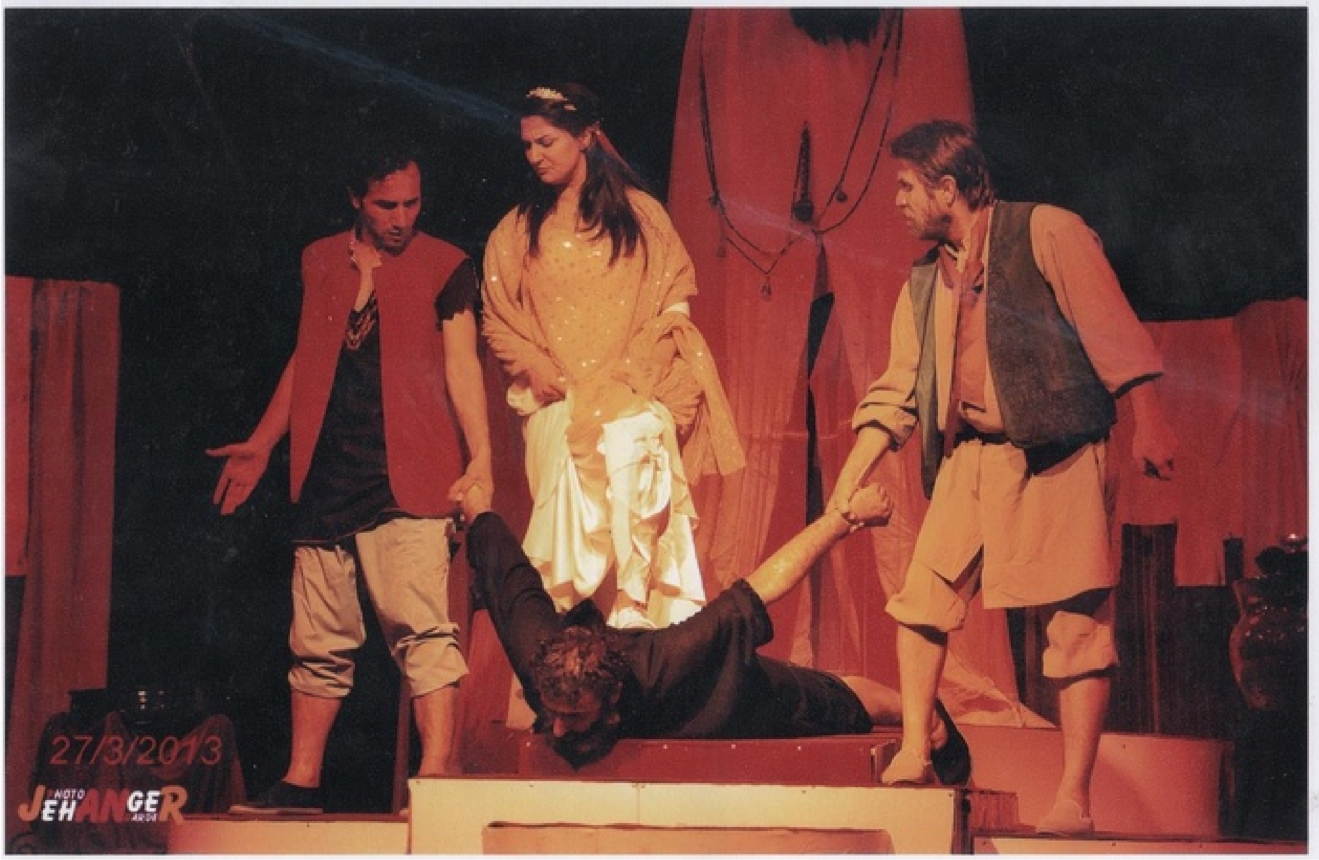
27/3/2013

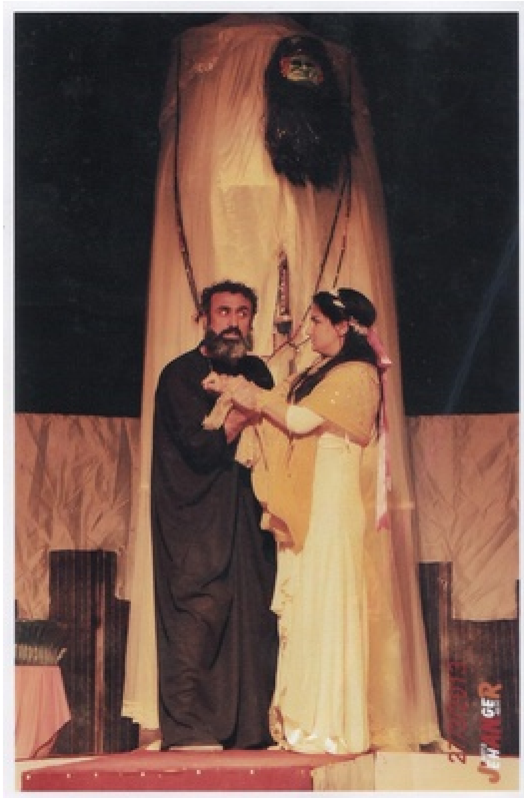

ســروود وەک فــاکتەری دنەدان.. سەردار جاف

پێشەکی

پێش ئەوەی رۆچینە نێو باسەکەمانەوە دەمانەوێت لەوەها هەنگاوێکەوە دەست پێبکەین کە د□ بنە هۆکاری سەرهەڵدانی سروود و خودی سروودیش د□ بێتە فاکتەرێکی سەرەکی دنەدان بۆ بەرخودان و هەلگیرساندنی شۆڕش و رۆحی گیانبازی لای تاکی کۆمەڵ ، ئیدی لە پێناو پرسێکی دەستنیشانکراو دا ژیلەمۆیەکی رووی و خەفەوە بوو دەکاتە بورکانێک و دامرکاندنەوەی زۆر زەحمەت دەکات ئەگەر ئەو شۆڕش و راپەڕینە بە ئامانجە دیاریکراوەکانی نەگات .

کەواتە سروود لە نەوەی سیاسەتە ودەتوانین بڵێین سیاسەتە بە باوکی هەر یەک لە (جەنگ و شۆڕش و راپەڕین) دادەنرێت ، و بەر لە دەسپێکی هەریەک لەکۆڕانی سیاسەت و گرتنەتەری تەژمی خوێنر َشتن ، رێگاگەل ورێوشوێنی ئاشتیانە و دیپلۆماسیانەی هەمەجۆر هەن دەبنە

مایەی دوور خستنەوەی گیان لە دەستدانی مرۆڤەکان ، کە دانوستان و دەمودووی سەر مێز هەن شێنوکەوی پرسەکان دەکرێت و لە لایەن دوو لایەنی نەیارەوە دەخرێتە پێش چاو بە توێژینەوە و بەرچاو روونی و دوورکەوتنەوە لە خوێنڕشتن ، ئەو کات هەر لایەنە وهەم بیروبەچوون و بیروڕاکانی لایەنی بەرامبەری لا گەڵاڵە دەبێت ، هەم لە تێڕوانین و رامان لەو بیرویەچوونانە ئامانج و مەبەستەکانی تا ئاستی بە دەستهێنان و کەموکوڕی لاروون دەبێتەوە و هاوکات لێکدانەوە و شرۆڤەی ڕەوشەکە دەخاتە پێش چاو ، جگە لە ئامادەسازییەکانی تەکنیکی سەربازی و ئابووری و کاردانەوەی لای خەڵک و زۆر شتی دیکەی جەنگ ، ئامادەسازییەکانی سروودیش لە بەرچاو دەگیرێت کە لە زۆربەی شەڕەکان بە لەشکرێکی تایبەتی ناوزەد دەکەن .

ڕەنگە هەندی لە ژانرەکەمان دوور بکەوینەوە و پەل بە ئەملاولا بکوتین لە هەر سیاسەت بە سروودەوە پەیوەستە ، بۆیە زەرووریەتە بە کورتی تیشکی بخەینە سەر ، پەیوەست بوونەکەیش بەم جۆرەیە :

سیاسەت, جەنگ, شۆڕش, راپەڕین, سروود

سیاسەت چییە ؟

((دەربڕی پرۆسیسەکی دروستکردنی بڕیار و دابینەری – ملزمی هەر کۆمەڵگایەکە و بەها ماددی و مەعنەوییەکان لە خۆ دەگرێت و ئاماژەیەکە بە داواکاری و گوشاربەکاربردن لە ڕێگای بەدەستهێنانی ئامانجەکان لە چوارچێوەی پلانی تاکەکان و کۆمەڵە و دامەزراوەکان و دەستبژێرەکان بە پێی ئایدیای دیاریکراوی خۆیان لە سەر ئاستی ناوخۆیی و هەرێمایەتی و نێودەوڵەتی ، سیاسەت بە خوی پەیوەندی نێوان میر و ڕەعییەتە کە حاکم دەسەڵاتێکی باڵایە لە کۆمەڵگاکانی مرۆڤایەتی ، دەسەڵاتی سیاسی بە واتا باڵادەستی تواناکان بە سەر ڕەعییەتەکاندا ئیدی کار بکەن یان کار نەکەن لە جۆرەکارێکدا بیانەوە ئەنجامی بدەن یان نەیانەوێت)) .

سروود ، وەک هێزی مقاوەمەت و بەرخودان و فیداکاری تۆکمەتر دەکات لە پێناو پرسە نەتەوەیی و نیشتیمانی و ئاینییەکان بە هەمان شێوە دیفاکتۆیەکی گرینگی بواری سیاسی و فاکتەرگەلی هوروژاندنی هەموو پرسەکانە ، بە ڕۆحێکی حەماسییەتەوە لە بەردەم شاڵاوی غەدر و غوبن و خیانەت و چەوساندنەوە دەوەستێتەوە ، هاوکات سروود لە جەنگی نێو دەوڵەتاندا ڕۆڵی سەرەکی بینیوە ، ڕەنگە زۆرمان سروودەکانی شەڕی عێراق و ئێرانمان بە بیردا بێت ، تەنانەت سروودی وا هەبوون سنووری جەنگەکانی دەبەزاند و لە لایەنی بەرامبەرو لای تاکەکان دەگوترانەوە . هەروەک ئاماژەمان پێدا و باسمان لە (جەنگ و شۆڕش و راپەڕین) کرد پێمان باشە بە کورتی لە سەر هەریەک لەم حاڵەتانە

بدوێین .

جەنـــــــــــگ :

پێمانوایە رۆچوونە نێو وردەکارییەکانی سیاسەت مەودایەکی دوور و درێــژی دەوێــت و بە ئەنجــامیش نــاگەین و هەر ئەم بە ئەنجـام نەگەیشتنەی خەڵکیـــش رووە و جەنگـــی بـــردوون ، بۆ ئەوەی دوور نەکەوینەوە و هەر لە سنووری خۆمانەوە دەست پێبکەین ، جەنگی عێراق و ئێران بە درێژترین و خوێناویترین جەنگی سەدەی رابردوو دادەنرێت ، کە زیاتر لە یەک ملیۆن مرۆڤی تێدا کوژراوە و 400 چوار سەد ملیار دولاریش تێچووی ئەو جەنگە بووە ، هەروەک گوتمان پێش جەنگ کۆمەڵێ دانوســتان و گفتــوگۆ هەن بگیــرێتە بەر بەڵــام لەم جەنگــدا ئەگەر بەراورد بە خودی جەنگەکە بکەین هەست دەکرێ نێوبژیوانی لە نێوانیاندا زۆر کزو لاواز بووە و هەردوولایش مەیلی جەنگیان هەبووە ، ئیدی هەر یەکەو پاساوێکی بۆ خۆی هێناوەتەوە سیاسیانە هەوڵی چەواشەکاری و چاوبەستی خەڵکی خۆیان کردووە و ئالییەتی شەڕیان خستۆتەگەڕ و دواتریش سروودبێژان بۆ جەنگەکە و هاندانی خەڵک بەرەو بەرەکانی شەڕ سروودی حەماسییانەیان چڕیو□ ز□ر جاریش بە باڵای دەسەڵاتداران سروودەکان گوتراون ، ئێستایشی لە گەڵ بێت راست و دروســتی جەنگەکە نادیــارە و لە نــاوخودی عێراقــدا دوو بەرە هەن بەرەیەکیان باس لە رەوایەتی دەکەن و بەرەکەی دی پێچەوانەن . ئەمە مشتێکە لە خەروارێــــک کە زۆر نــــزیکە لە خۆمــــان و لە نێــــو رووداوەکانیــدا ژیــاوین ، بینیمــان کە ســروود چ هەڵلایەکــی دروســت کردبــوو لەو ســەردەمەدا چ لە عێــراق چ لە ئێــران ، کەواتا□ ســروود ئالییەت و میکانیزمێکی هاندان و دنەدانە بۆ بەردەوامی جەنگ .

ش□ـــــــــــ□□ش :

شۆڕش بە دەســتەواژە سیاســییەکەی بەواتــا قورتــار بــوون لە رەوشــی هەنووکەیی چەقبەستوو و گواستنەوە بەرەو قۆناغێکی دیکەی باشتر یان خراپتــر ، شۆڕش هەرچەنــدە بۆ خۆی دەســتەواژەیەکە سۆسیالیســەکان دایانهێناوە و بەمجۆرە لە چەندین وڵاتدا شۆڕشی چەکداری روویداوە جگە لەوەیش شۆڕش لە چەند جۆرێکدا خۆ دەبینێتەوە لەوانە :

1 ــ شۆڕشی کۆنباو ، کە شۆڕشی فەرەنسی 1789 بە یەکێ لەو شۆڕشانە دادەنرێت .

2 ــ کودەتا سەربازییەکان کە لە لایەن سەرکردە سەربازییەکانەوە ئەنجام دەدرێت .

3 ــ شۆڕشی نیشتیمانی دژ بە داگیرکەری ئیستیعمارین لەوانە شۆڕشی خەڵکی جەزایر .

4 ــ شۆڕشی نەتەویی کە دەسەڵاتدارانی هەر یەکێک لەو وڵاتانەی لە

چەند نەتەوە و زمان و ئایین پێکدێن و زۆرینەی دەسەڵات پێشێلی مافی ئەوانی دی دەکات و هەوڵی سڕینەوەی خاک و ناسنامەی دەدات ، لەوانە ، شۆڕشەکانی کورد و فەلەستینییەکان و پڵنگەکانی تامیل و بیابانی ڕۆژئاوا و ناکۆرنۆ کەراباغ و چەندانی دیکە …….
هەر یەکە لەم شۆڕشانە زەمینەی لەبــار و رســکاوی خۆی هەیە و بەدەنگەوە چوونی خەڵکی هەیە و بە هەمان شێوە سروود لەم شۆڕشانەدا سەرقافڵەن و لە پێناو مەبەست و ئامانجێکی پیرۆز سەر هەڵدەدات ، دەشێ بڵێین پیرۆزی لەم شۆڕشانەدا بوونیان هەیە چونکە زاڵم و زۆردار ئەوانی دی دەچەوسێننەوە و کورسی فەرمانڕەوایەتی توندتر دەگرنە دەست . هاوکات هەقی خەڵکی دی پێشێل دەکەن بۆیە سروود لەم حاڵەتانەدا گیانی خۆفیداکردن گشتگیر دەکات .
راپەڕیــــــــن یان رابوون :
هەرچەندە هەندێک پێیان وایە ئەمەیش لە بازنەی شۆڕشدایە بەڵام ئەمە پێمــان وایە هەم لە رووی سیســتماتیکی گۆڕانــی ژیــان و بەرخودانەکانەوە هەم لە رووی گۆڕانکاری بە سروودەوە جیاوازە لە شۆڕش ، چونکە لە شۆڕشدا سروودەکان حەماسین و تەنها ئەو حەماسییەتە وا سەردەمی بە سەردەچێت و سروودی هێمن و ئارام و لە سەرخۆ جێی دەگرێتەوە ، کەواتە لێرەوە بۆمان ساغ دەبێتەوە کە سروود بە پێی ســەردەمەکان گــوتراوە ، ئەگەر دیقەتــی ســەردەمی شەڕی چەکداری و مقــاوەمەت بــدەین ســروودەکانی پڕ لە تۆنــی حەماســییەت بــووە بە شۆڕگێڕان گــوتراوە و ئێســتایش کە ســەردەمی رژانە ســەر شەقامە سروودەکانیش بە پێی سەردەم هەوڵی کپبوونەوەی حەماسییەتی بۆ دراوە . ئەوەی پێی دەوتری بەهاری عارەبی و سبەینێش دەشێ بە پایز بە شوێن و وڵاتانی دی وەسف بکرێ ، ئەو قۆناغە گۆڕانکاری و بەرەو پێشچوونــانەیە کە پێشتــر و زوو لە فەلســەفەکانی سۆسیالیســتی دەمانخوێند و کەچی بەو دیدەی ئەوان نەشکایەوە و بە ئاراستەیەکی دی هەنگاوی نا .

ســــــــروود چییــــە …؟

زۆرجار لە هزرماندا بیر دەکەینەوە ئاخۆ سروود چییە … ؟ بنەماکانی چین و ئاخۆ هەریەکێک لە ئبەَمە ئاساییە ببێتە سروود بێژ چونکە زۆرمان پێمانوایە سروودبێژان چ دەنگێکی بە سازو خۆشیان نییە ، گڕێکی حەماسییە و هەڵدەقوڵێت ، هەوڵدەدەین ئەرکەکانی سروودبێژ و ماهیەتی سروود روون بکەینەوە و جەخت لە لایەنە شاراوەکانی بکەین ، هەرچەندە بە خۆی بە سەرەتایەکی سانا دەژمێردرێت .
سروود بە خۆی دەنگێکی هونەری سروشتییە پێشکەش بە خەڵکی دەکرێت و هەر یەکێــک بە پرســە هەســتیارەکەی ســوودی لێــوەردەگرێت و بە چێــژ

وەرگرتن لە سروودەکان گیانبازی لا دەخوڵقێت ، چونکە گوێگرتن لە سروود خۆی لە خۆیدا تەقینەوەیە بە رووی زوڵم و زۆرداری و رەتکردنەوەی بندەستییە ، ئەمە بە سەردەمانی پێشوو باو بوو ، ئێستا بە ئەو بەهار و پاییزانەی دێنە ئارا سروود بە ئەوە چێژی لێوەردەگیرێت کە مافی مرۆیی و هاوڵاتی بوون هەبێت و باڵادەستی دیکتاتۆریەت رەت بکاتەوە ، کاتێک زوڵم و زۆرداری و چەوساندنەوە و پێشێلکارییەکانی مافی مرۆڤ و تاکی کۆمەڵ قۆڵبەستکردنی ئازادی و لە پێکەوتنی بیروراکان و هەناسەکێشانی ئازادی بیری نەتەوەیی و چینایەتی و هەژماردنی مرۆڤ وەک مرۆڤ لە نەخشەی ژیانی رۆژانە دەسڕدڕێتەوە ئەو کاتانە مرۆڤەکان لە هەوڵە و کۆششدا دەبن بە نەهێشتنی ئەو کڵۆمدانانەی دەرگاکانی سەرفیرازی ، سروود بە هەر شۆڕش و رابوون و راپەڕینێک نەخشە رێگای جۆشدانی شۆڕش و راپەڕینەکانە .

سروود بریتییە لە پارچە مۆزیکێکی نیشتیمانی و نەتەوەیی و ئایینی وروژاندن و هاندانی پێوە دیارە و بە بەژن و باڵای نیشتمان و نەتەوە وخەباتی گەلەکەیدا هەڵدەدا ، سروود و گۆرانی دوو ناوی یەک کرۆکن ئەویش لەرانەوەی وتەی کێشدار و بە کێش لە سەر ریتمێکی دیاریکراو لاواندنەوەکەیشی هاوتەریب دەبێت لە گەڵ مۆزیکدا هەندێ جاریش بە بێ ژەنینی مۆزیکیش دەچڕێت ، ئەوەی باوە لە سەر دەستەواژەی تەکنیکیدا باوە هەڵگوتن بە نیشتمان و نەتەوە و ئایین پێی دەگوترێ سروود و ئەویشی بە بەژن و باڵای جوانی و خۆشەویستیدا هەڵدەڵێت پێی دەگوترێت گۆرانی ، بە پێی سەردەم و رۆژگارەکان هەر یەک لەم دوو ناوە (سروود و گۆرانی) هەر جارەی یەکێکیان لە برەودا بووە و لە ناو کۆمەڵێکی دیاریکراودا باو دەبێت ، بە نموونە لە سەردەمی سەرەتای ئیسلامدا ناوی سروود بێژان پەرەسەندووتر و گەشەکردووتر بووە لە گۆرانیبێژان ، بەم پێیە دەتوانین بڵێین قۆناغەکانی (جەنگ و شۆڕش و راپەڕین) ن ، کە گەشە بە سروود دەدەن ، و گۆرانی لەم زەمەنەدا باوی نامێنێ و هۆکارەکانیش زۆرن ، بە نموونە لە ساڵانی هەشتاکانی سەدەی رابردوو و شەڕی عێراق ئێراق و بەردەوامی بزاڤی رزگاریخوازی نەتەوەیی کورد وایکرد بوو هەموو ماڵێک یان هەموو خانەوادەیەک یا دوو و زیاتر قوربانی هەبێت ، کۆست کەوتنیش وەک دیارە و باوە لە کۆمەڵگاکاندا ، سەردەمی گۆرانی بە تەواوی دەسڕێتەوە و تاکیش یان زۆر لە ئەمە و مانان بە چێژ وەرگرتن لە ئاواز و مۆزیک لە بەر خۆوە وڕێنەیەکی میلۆدی تێدا روو دەدات و رەنگە بە هۆی ئەو داب و نەریتەی کۆمەڵگاوە نەنگ بێت یان بکەوێتە بەر تانە و تەشەر کە لە بەر خۆوە گۆرانی بڵێت ، ناچار پەنا بە سروود چڕین دەبات و سروودیش بە خۆی

جۆرێک لە هەڵچوونی شۆڕشگێڕی دەورووژێنێت نەخاسمە بۆ ئەو خانەوادانەی یەکێکیان لە سەنگەرەکانی پێشمەرگایەتی لە دەست دەدا یان ڕۆڵەیەکیان بە هۆی ئینتیمای سیاسی بۆ یەکێ لە گروپە سیاسییەکانی بزاڤی ڕزگاریخوازی نەتەوەییمان لە سێدارە دەدرا ، کە زۆربەی شەهید و قوربانییەکانی ساڵانی هەشتاکان لە ناو کوردا لە سێدارە دراون و دوای ئەوە شەهیدانی سەنگەری پێشمەرگایەتی دێن و پاشتر ئەو شەهیدانە دێن کە لە شەڕی عێراق ئێران گیانیان لە دەست داوە ، لە سەردەمی ئیمڕۆشماندا هەرێمی کوردستان لە سایەی ئەو خۆشگوزەرانییەوە ناوی سروودبێژەکانی لە بیرکراوە و تەنها گۆرانیبێژان بەدەر کەوتوون و بە ڕۆژگاری ئەوان واتا گۆرانیبێژان لە قەڵەم دەدرێت و زۆرێک لە ئێمەی ئەدیبان گلەوگازندەمان زۆرە کە دەسەڵات ئەو بایەخەی بە گۆرانیبێژی و هونەرمەندی دراما دەدات بە نووسەرانی نادات ، لە کاتێکدا نووسەرانیش هەوێنی بەرهەمەکانیان .
سروود لە کۆی گشتیدا میلۆدییەکە بە پێی بنەچە ئاوازییەکەی دەستاو دەست دەکرێت و لە کاتی جەنگ و شۆڕش و ڕاپەڕینەکاندا دەگوترێنەوە و لە گەڕەک و بانان منداڵان لاسایی ئەو کاتانە دەکەنەوە و سەنگەر لە یەک دەگرن و جاروباریش یەک دوو مندالە ئەو سروودە هەژێنەرانە دەڵێنەوە ، سروود لە بنەڕەتدا پێویستە کەسی دەنگ خۆش و بەسۆز و حەماسی بیڵێتەوە ناکرێ هەر یەکێک لە ئێمە هەستێت و سروود بچڕێت لەناو کوردا ئەو دەنگانەی زیاتر بە سروود لەبار بوون ، (شڤان پەروەر ، تایر تۆفیق ، ناسری ڕەزازی ، لالە ڕەنجدەر ، ئازاد خانەقینی ، کاڵێ ، نەجمەی غوڵامی ، فواد ئەحمەد ، ئیبراهیم محەمەد ، کامەران عەبدولڕەحمان ، تاهیری خەلیلی ، وهتد)
بەداخەوە تا ئێستا لە ناو کورد دا تیپێکی مۆزیک تایبەت بە سروودمان نییە کە ئەمە ئەرکی وەزارەتی ڕۆشنبیرییە تیپی سروودی نیشتیمانی دابمەزرێنێت و برەوی پێبدا ، چونکە پەرە سەندنی گۆرانی و لەبار بردن و جاڕدانی مەرگی سروود خۆی لە خۆیدا ڕۆحە نیشتیمانییەکە لە ناو تاکی نەوەی دادە دەسڕێتەوە و ئەو گیانە نیشتیمانی و نەتەوەییە لە بار دەچێت لە کاتێکدا ئێمە تا ئێستا لە شۆڕشێکداین بەرەو دەوڵەتێکی سەربەخۆ .
سروود لە کۆمەڵێ بنەمای تەکنیکی هونەری پێکهاتووە هەر ئەمەیش وای کردووە کاریگەری بەسەرەوە هەبێت ، لە سەرەوە بە وردی هەموو ئاماژە بوون بە سەرهەڵدانی سروود و ئەو هۆکار و فاکتەرانە چین سروود دێننە ئاراوە و ئێستایش چاکتر وایە لە پێکهاتەی سروود ورد ببینەوە ، سروود لە چەند پێکهاتەیەک دروست دەبێت کە ئەمانەن :
١ ـــ سروودبێژ ، تاکە دەنگە بە تەنها سروودەکە بە لەرەو حەماسەتەوە دەڵێت و ئەگەر جووڵەی شۆڕشگێڕی و ڕاپەڕین و جەنگ

بنوێنێت ئەوا زیاتر سەرنج راکێشتر و حەماسیتر دەبێت .
ب ـ کۆڕاڵ ، ئەو کۆمەڵە دەنگ ساز و خۆش و گەڕن کە لە پاش سروود بێژەوە سرووده‌کە دەڵێنەوە .
ج ـ بەیار ، ئەو گۆڕانی دەنگەیە لە نزمەوە بەرەو توند و ڕەق دەڕوات .
د ـ وەڵام ، ئەو دەنگە هاوارەیە کە سروودبێژ دەیچڕێت و وەک ئەوە وایە لە دوورەوە دەنگێک ببیستیت .
ه ـ ڤولو ، یان سبرانو ، جوولەیەکی لاسارییە بە تایبەت بە ئەوەی تازە دەست بە سروود گوتن دەکەن ، دەنگێکی نزمە وەک ئەوەیە گوێبیستی دەنگی مناڵێک دەبیت لە نزیکەوە .
و ـ هارمۆنی ، دەستەواژەیەکی رۆژئاواییە و لە گۆرانییەکانیان بە کاری دەهێنن و هارمۆنی هاتەتە ناو زانستی سرووده‌وە بە گۆڕینی چەمکی ئاوازەکەی . لە چەند چینێک پێک دێت ، بە دەنگی ئاسایی دەردەبڕدرێن ، ئێستا بە دوو چین ناسراوە .
1 ـ چینی یەکەم ، ئەو دەنگەیە لە گەڵ کۆڕاڵ دەبیسترێت ، ئاوازێکی جیاوازە لە چینی سرووده‌کە دەنگ هەڵبەینێک دەدات کە چێژی لێوەردەگیرێت .
2 ـ چینی دووەم ، ئەمەیش جۆرە دەنگێکە نە بەرز دەبێتەوە نە نزم لە بەرزبوونەوەی ئاوازەکە ، کەشێکی جێگیری دەبێت .
ز ـ باکگراون ، ئەو دەنگانەیە لە پشتی سرووده‌کەوە گوێبیستی دەبین ، چینەکە لە هەموو ئاوازی سرووده‌کە جیاوازە و بریتییە لەو هاتوهاوارە بەرزبوونەوە و دابەزینەی .
ح ـ ورووژاندنی دەنگ ، ئەو دەنگ هارووژاندن و کاریگەرییانەیە لە دەرەوەی سرووده‌کە هەن ، وەک دەنگی تەقینەوە و باران و دەنگی فرۆکە و...... تاد هەن .
هەرچەندە ئەمە شارەزاییەکی هونەری گۆرانی و سروودمان نییە و چاکتر وایە ئەم لایەنە بە ئاواز دانەر و مۆزیکژەنەکان دابنێین ، وەلێ ئێمە تەنها وەک ئاماژەیەک وەبیرهێنانەوەیەک پێکهاتەی سروودمان خستە بەر دیدتان . هەروەها لە سروودا پسپۆڕی دەنگ هەیە ئەویش بە شارەزایانی ئەندازیارانی دەنگ جێدەڵین ، لە گەڵ ئەوەیشدا هارمۆنی کۆمەڵە چین و گەمەی هونەری تێدایە کە هەر یەکە بە ناوێک و دەستەواژەیەکن ، هەروەک گوتمان مۆزیک ژەنەکان پسپۆڕیان لەو بارەوە هەیە .
لە سروودا هەندێ جووڵە و ئاماژەکانی سەر هەن پەیوەستە سروودبێژ ئاشنایەتی لە تەکدا هەبێت ، بە نموونە لە کاتی وەستانی تایبەت بە گۆرانی و سروود پەیوەستە خۆی و کۆڕاڵ بە ئەندازیەک هەردوو پێیەکانیان لە یەکدی جیا بکەنەوە ئاماژەی حەماسیەتی تێدا بێت

دەستەکان بە گورج و گۆڕی و بە تینەوە بجوڵێندرێت و سەر بەرز بکرێتەوە و بەملاولادا جوڵەی پێبکرێ و پەیڕەوی چاوەکانیش لە کاتی پێویستدا دابخرێن و هەڵببەدرێن جۆرێک لە سەرنج راکێشان بخولقێنێت .

سروود و سروودی نیشتیمانی

خەسڵەتە بنچینەییەکانی سروودمان لە سەرەوە خستە روو کە لە رووی هونەرییەوە رەنگە جیاوازییەکی ئەوتۆ لە نێوان سروود و سروودی نیشتیمانی نەبێت ، سروودی نیشتیمانی ئەو پارچە مۆزیک و دەنگەیە کە لە بۆنە نیشتیمانی و نەتەوەییەکاندا پێشوەختە بەکاردەبرێت ، سروودە نیشتیمانییەکان بە شێوە جیاجیاکان لە بۆنە جیاوازەکانیش بەکاردەهێنرێت ، لە جەژنە نیشتمانییەکان و ئاهەنگەکان و لە هەندێ وڵاتیش لە بۆنە وەرزشییەکان و دەسپێکی رۆژانەی قوتابخانەکان وەک باوێکی نیشتیمانی کە رۆحی نیشتیمانی و نەتەوەیی لای منداڵانی وڵاتدا هەمیشە جۆشی پێدەدات و هەموو سپێدەیەک بە گوێیاندا دەزرنگێتەوە ، لە هەندێ وڵاتی دیکەیش سروودی نیشتیمانی لە پێش دەسپێکی شانۆگەری و فیلمی سینەماکان لێدەدرێت ، زۆریش لە ئێزگە و تەلەفزیۆنەکان وەک نەریتێک لە گەڵ کردنەوەی ئێزگە لە هەموو سپێدەیەکدا و لە گەڵ داخستنی ئێزگە لە دوا دوای شەودا بە کاری دەهێنن و لێدەدرێت ، بەڵام بە داخەوە لای ئێمە زۆربەی ئێزگە و تەلەفزیۆنەکان سروودی ئایدیاکەی خۆی لێدەدات و ئامادە نییە سروودە نیشتیمانییەکەمان لێ بدات ، ئەگەر بەیان بلوە سروودی عێراقی لێ دەدەن .
ئەم سروودە لە هەندێ وڵات بە سڵاوی کۆماری یان سروودی شاهانە یان سەرۆکایەتی ناسراوە ، ئەمڕۆ وای لێهاتووە بۆ هەموو کارێک و جێگەیەک سروودێک هەبێت ، سروودی پارێزگاکان و هەرێمەکان .
جیاوازی لە بەکارهێنانی سروودی ئاسایی و سروودی نیشتیمانی ئەوەیە لە بەکاربردنیا ، کە سروودی نیشتیمانی هەموو رۆژێک بەکار دەبرێت و زۆرجار رۆژانە گوێبیستی دەبین ، سروودی ئاسایی یان بە دەگمەن گوێمان لێ دەبێت یانیش لەو کاتانەی دیاریمان کرد ((جەنگ و شۆڕش و راپەڕین)) ەکان بە بەردەوام گوێبیستی دەبین ، کەواتە بە دنەدان و هاندانە بەرەو ئەو سێ حاڵەتە .
مێژووی سروودە ئاساییەکان کۆنە و بۆ بەر لە ئیسلام دەگەڕێتەوە ، بەڵام سروودی نیشتیمانی لە سەدەی نۆزدەدا بایەخ و گرینگی خۆی بە دەستهێناوە ، لە هەندێکیان زۆر لەم مێژووە کۆنترە ، کۆنترین سروودی نیشتیمانی ناسراو و دیار ، سروودی نیشتیمانی هۆڵەندییە بە ناوی (هیت گێشینگ) کە لە نێوان ساڵانی (1568 ــ 1572) لە

میان□ی ش□شی هۆڵەندادا نووسراوە ، هەروەها سروودی (کیمی جا یۆ
) ی ژاپۆنی) کە وشەکانی لە قەسیدەیەک وەرگیراوە لە میانەی
حوکمڕانی (هییان) لە نێوان ساڵانی (794 ـــ 1185) نووسراوە ،
بەڵام بەم جۆرەی ئێستای تا ساڵی (1880) بەکار نەهاتووە .
هەرچەندە ئیبراتۆڕیەتی عوسمانی لە سەدەی سیانزەدا باسی لەوە
کردووە کە سروودی نیشتیمانی جیاواز بخرێتە جێبەجێ کردنەوە بەڵام
تا سەدەی نۆزدە سروودی شاهانەی نەبووە ئەمەیش لە کاتێکدا بەر
جەستە بووە کە دوای ئەوەی هێزی سەربازی رێکخستووە و تیپی جۆق
ومۆسیقای سەربازی دامەزراندووە لە سەر شێوازی رۆژئاوا ئەوەیش لە
سەر دەستی سوڵتان مەحموودی دووەم بووە .
ئەوە ماوەتەوە بڵێین کە لە هەندێ وڵاتدا سروودی نیشتیمانی یان
سروودی شاهانە بە شان و شەوکەتی میر و پادشا و سەرۆک و
ئایدیۆلۆژیاکانی حوکمڕاندا دەگوترێت ، بە تایبەتی وڵاتانی کەندا
و ئەو وڵاتانەی دیکتاتۆریەت خۆی بە سەر خەڵکەکەدا سەپاندووە ، (
وگن المدی) ی سەردەمی رژێمی پێشوو باشترین بەڵگەی بەردەستمانە
لەم بارەیەوە .

جیاوازی نێوان سروود و گۆرانی :

لە سەرەوە باسمان لەوە کرد کە سروود بۆ نیشتیمان و نەتەوە و
ئایین دەگوترێتەوە و گۆرانیش بۆ جوانی و ئەوین و عیشقی دڵداری
دەگوترێتەوە ، هەرچەندە هەندێک پێیان وایە جیاوازی نەماوە لە
نێوان سروودو گۆرانی بەو پێیەی ریتم و ئامێری مۆزیکیش بۆ سروود
بەکاردێت ، بە تایبەت لەم رۆژگارەیشدا کە سروودی هێمن و ئارام و
لە سەرخۆ هاتۆتە ئاراوە و سروودی حەماسی ئەو باوەی نەماوە ،
بەڵام سروود هەر لە قاڵبدانی خۆی جێگیرە و گۆرانیش نەمازە لە
ئیمڕۆدا پانتاییەکی ئەوتۆی گرتووە و سیناریۆی وا داڕێژراوە بۆ
گۆرانی ئەگەر سروود هاتبێتە جێی گۆرانی زەمەنی زوو و پێشتر ئەوا
گۆرانی زیاتر پەرەی سەندووە و گەشەی کردووە ، بۆیە ئەو
جیاوازییانە هەر هەن ، ئیمرۆ کەم گۆرانی هەیە کۆراڵی هەبێت کەچی
بە زۆری کۆراڵی هەیە و هەندێجاریش بێ کۆراڵە ، ریتمی سروود
ریتمێکی سەربازی و شەرانگێزییە لە بەرامبەردا ریتمی گۆرانی ریتمی
ئاشتبوونەوە و دەست لە مل کردنی ئاشقانە ، گۆرانی زۆرجار وا رێک
دەکەوێت کچ و کورەکە بۆ یەکتری دەڵێنەوە ، تۆنی گۆرانی لە
میلۆدییەکەیەوە بەدەر دەکەوێت و نەرم و نیانی و باسکردن لە لار و
لەنجە و قژی کالڕ و چاوی کەژالڕ زەقبوونی گۆرانی دەردەخات و
دەنگی زبرە تۆنی بەرز و نزمی سروود و کۆراڵ و نەزمی سەربازی
گیانی سروود زیاتر بە دەردەخات .

سروود هاندان و دنەدانە بە گەیشتن بە شەهادەت و سەرفیرازی لە پێناو نیشتیمان و نەتەوە و ئایین کەچی لە بەرامبەردا گۆرانی هاندانە دنەدانە بە ئەوین و دڵداری و عیشقی خۆشەویستی نێوان دوو رەگەزی لە یەک جودا کە کۆتاییەکەشی گەر بە یەکگەیشتن بێت بە پرسەیەکی سیکسی کۆتایی پێ دێت . گۆرانی لە سەردەمی ئاشتەوایی و خۆشگوزەرانیدا پەرە دەسەنێت و لە کاتی جەنگەکاندا مردنی جاڕ دەدرێت ، کەچی سروود لە جەنگ و شۆڕش و راپەرین بست بە بست باڵا دەکات و لە ئاشتیدا مردنی جاڕ دەدرێت .

دەرئەنجام :

لە ئاکامی ئەم لێکۆڵینەوەیە بۆمان ساغ دەبێتەوە کە سروود بە هەموو پێوەرە هونەری و تەکنیکی و وشە و ئاواز و ریتم و داڕشتنی دەقەکەیەوە هەوڵدانە بە نزیککردنەوەی گەنجان و خوێنگەرمانی پرسە سیاسییەکان بەرەو رووی خەبات و مقاوەمەت و گیانبازی لە پێناو ئامانجێکی پیرۆز کە لە هزریدا باوەڕێکی بتەوی پێی هەیە و گیانیشی لە پێناودا بە قوربان بکات باکی نییە ، ئەگەر گیانفیداکردن لە پێناو ئایدیۆلۆژیەتێکی سیاسیش بێت ، گرینگ قەناعەتە و ئەو سروودانە دەبنە هۆکاری دنەدان و ورووژاندنی حەماسەت ، زۆر بە ئەم پرسە دوور ناکەوینەوە شەڕی ناوخۆی کوردستان باشترین بەڵگەی بەردەستن کە زۆر کەس و ئەستایشی لە گۆڕەدا بێت لە پێناو ئایدیۆلۆژییەتی قەناعەت پێکردن و باوەڕ بوونی بەو ئایدیایە بە سروودێکی حەماسەتەوە ئامادەیە خۆی بە قوربانی بکات ، کەواتە سروود هیچی کەمتر نییە لە فیشەکی جەنگاوەرێک کە لە بەرەکانی جەنگەوە بە لایەنی بەرامبەری دەنێت ، لە زۆر وڵاتیش سروود بە لەشکرێکی دیکەی سەربازی لە قەڵەم دەدەن .
لە کۆتاییدا دەڵێین کە لە سەرەتای شۆڕش و بزاڤی رزگاریخوازی نەتەوەییمانەوە لە 11 ی ئەیلوولی 1961 ەوە تا بە ئەمڕۆ دەگات سروود رۆڵێکی بەرچاو و دیاری بینی لە هاندانی گەنجان و لاوانی نەتەوەکەمان بە ناو سەنگەرەکانی پێشمەرگە و بەمەیش هەر خانەوادەیەکی کورد مێژوویەکی سەرفیرازی بە خۆی تۆمار کرد و ئەو سروودانەی کە بە ئەو بزاڤە نەتەوەییە گوتراون وەک گیانی ئەو شەهیدانە بە زیندوویی لە هزری هەر یەکێکمان دەمێنێتەوە .

بە ئەم لێکۆڵینەوەیە سوودم لە (ویکیبیدیا الموسوعة الحرة) لە ئینتەرنەت وەرگرتووە .

شنەی بــــا دەخۆمەوە.. ســــتار ئەحمەد

بەدەم خەندەی گوڵەوە
شنەی با دەخۆمەوە
لەکوێی جەستەمدا
گوێ لەدەنگی تۆ بگرم
بوومەتە پارچەی شکاوی شووشە
هەر کەرتێکم لە تۆدا
خۆی دەکاتە هاوەڵی مردن
بەرەو کوێ تەرمم هەڵدەگرن
لەپاڵ کام داردا دەمشۆنەوە
چۆن تەلقینم دەخوێنن
من خۆم دارەمەیتێکم
لەژاڵەی بەر دەرگەی ماڵەکەتان
سازیان دام و
بەبەرامەی تۆ
بزەیان پێبەخشیم
لەخۆم ناگەم
لەتۆشدا گومان دەمگەستێ
چاوەڕوانی دەمفڕێنێ
ژوان ئاڵای بەربەستم بۆ هەڵدەکا
خۆزگە بەخۆر دەمپێچێتەوە
دابڕان بەچارەنووسی بەردم دەسپێرێ
لەچیدا شانۆی بەخشین بنوێنم
لەکام شەڕگەدا
پریاسکەی تاسە بکەمەوە
تازە رابوورد
ئەو کاتانەی بەدوو دەست
لوتکەمان دەگووشی و
خاکمان ماچ دەکرد
ئەو دەمانە

زەمەنی عەشق بوون
مەودای دڵو خۆزگە
پەنجەو قەڵەم بوون
ئەمێستا بارێك لەتریفە
پڕ دەمێك وشە داناگیرسێنێ
پەرچەمی رستەیەك ناكاتەوە
شیعرێك لەپاژنەی هەنگاوا نادوێنێ
دەڕۆم چۆن باران
ئەمساڵی تۆران و
تووڕەیە لەخاك
فرمێسكێك بۆ دارێك ناڕژێنێ
رووەمەتی مناڵێك گرینۆك ناشواتەوە
بەو شێوەیە دەڕۆم
لەخۆم دەرباز دەبم
لەتۆدا دەبمە ئاڵای گشتگیری
باوەش بەخاكا دەكەم

ستار ئەحمەد

ئاشبەتــاڵێک بەڕێـوەیە.. گۆران هەڵەبجەیی

دووجۆر دەسەڵات هەیە،جۆرێکیان ئەوەیە کە بەپێی بەرنامە دەروات بەڕێوە ،حسابی ورد بۆ هەموو هەنگاوێک دەکات، ڕەخنەو هەڵوێستی خەڵک و ئۆپۆزشیؤن بەهەند وەردەگرێت، کەمترین گەندەڵی و تەجاوەزات تێیانـدا ڕوودەدات،دامەزراوە حکومیەکـان دوور لە دەســتتێوەردانی حیزب کاری خۆیان دەکەن ، دادگاکان هەیبەت و پێگەی خۆیان هەیەو دەسەڵاتیان بەسەر گەورەترین پلەداری دەسەڵاتدا دەشکێت، هاوڵاتی مافی پارێزراوە و کەس ناتوانێت دەستی بۆ بەرێت.
دایاری کردنی بەرنامەو کارکردن بۆ جێبەجێکردنی ئەرک و ئیلتزامە ،بەڵام مەرج نیە هەموو بڕگەو بەندو خاڵەکانی جێبەجێ بکرێن، گرن خەباتکردنە بۆ بەرجەستەکردنی زۆرترین خاڵ و بڕگەیان ئەویش بەپێی

و توانا و دەرفەت.
کەواتە لەم جۆرە سیستەمەدا کارەکان بەباشی بەڕێوە دەچن،خەگەر شکستیەک لەکاتی بەڕێوەبردنی وڵاتدا ڕوویدات ئەوە کاریگەری قوڵی لەسەر ڕەوتی کارەکان نابێت، چونکە دیموکراتیەت و دەستاودەستکردنی دەسەڵات زەمانەتی ئەوە دەکەن کە بەپێی پرەنسیپ و یاساکان لەداهاتوودا چارەسەری ئەو شکستیە بکرێت. کەواتە شکستی یا ئاستەنگیەکان لەم حاڵەدا کاتین نەک بەردەوام.
ئەم جۆرە دەسەڵاتانە تاڕادەیەکی زۆر ڕەنگدانەوەی خواستی خەڵکەو دەچێتە خانەی دەسەڵاتە مەدەنیەکانەوە.

لەجۆری دووەمی دەسەڵاتدا ،کە لە ڕۆژهەڵاتی نەویندا باون، کارەکان تەواو پێچەوانەن ،لەم جۆرە حکومەڕانیەدا یاساکانی بەڕێوەبردنی وڵات و کاری دامەزراوە حکومیەکان گرنگیەکی ئەوتۆیان نیە،ئەوەی گرنگە حیزب و دەستی حیزبە لەو پێگانەدا، لەو دەزگایانەدا حزب هەمووشتەکەو سەرجەم جومگەکانی کۆمەڵگا لەژێر هەژموونیدایەو بڕیاردەرو سەپێنەر هەرحیزبە.
٣٢ ساڵە لەهەرێمی کوردستان یەکەتی و پارتی سواری کۆڵی خەڵک بوون ،لەم ماوەیەدا نەیانتوانیوە ژیانێکی نیمچە شایستە بە خەڵکی هەرێم دابین بکەن، نەک هەر ئەوە بەڵکو ڕۆژ لەدوای ڕۆژ مانگ لەدوای مانگ ساڵ لەدوای ساڵ گوزەرانی خەڵک بەرەو خراپتر ڕۆشتوە.
گەر پرسیار ئەوە بێت کە ئایا لە توانایاندا هەبووە یاخود دەرفەت لەباربووە بە باشکردنی گوزەرانی خەڵک یا نا؟ بەڵێ هەبووەو دەیانتوانی، بەڵام نەیانویستوە.دانا ئەو گشت توانا دارایی و دا هاتانەی لە بەردەستدابوون گەر بە شێوازێکی ئەقڵانی بە خزمەتکردنی هووڵاتیان بەکاریان بێنایە ئەوە بەدەنیاییەوە دەیانتوانی گوزەرانی خەڵک زۆر باش بکەن.
ئەم دووحیزبە هەر لەسەرەتاوە ، واتە لە دوای ڕاپەڕینەوە ماهیەت و بەرنامەی خۆیان ئاشکرا کرد ،نیشانیاندا کە ئەوان بە خزمەتی خۆیان هاتوون نەک بە خزمەتی خەڵکی چەوساوەو بەشمەینەت. هەر بۆیەش دەستیان بەهەرچی بگەیشتایە کە پارەی بکردایە، یا سەرچاوەی داهات بووبێت ،ئەوە دەستیان بەسەردا گرتوە،حیزب و جووت بنەماڵە بوونە نەهەنگ و هەموو شتێکیان قووتدا، هیچ کایەو بوارێک نەما حیزب یا دوو بنەماڵەی بارزانی و تاڵەبانی دەستی بەسەردا نەگرن . بە تێپەڕبوونی ساڵ، جووت حیزب و لەپاڵیدا چووت مالبات بوونە گەورەترین سەرمایەدار و هێدی هێدی درێژبوویەوە بە خوارەوە بۆ نەوەکانی دوای خۆیان.
لە ڕووری سیاسەت،کۆمەڵایەتی، پەروەردە و خوێندن ،تەندرووستی و

سەرجەم بوارەکانی دیکە کە پەیوەندی ڕاستوخۆیان بەژیانی ڕۆژانەی خەڵکەوە هەیە وێران کران.

بەم هۆیەوە بێزاری و ناڕەزایی هاوڵاتیان گەشتوە ئاستێکی مەترسیدار،سیمای ئەم ناڕەزاییانەش لە توڕەبوون و بێ ئومێدی وچاوەڕێی خراپتر و دژوارتر خۆی دەبینێتەوە.

لە ڕەوش و حاڵەتێکی ئەوها نالەبار و دژواردا دەسەڵات هیچ چارەسەرو ئ□□□ت□رناتیڤێکی پێ نیە، بەڵکو بەردەوام بوون لەسەر هەمان ڕەوت بە درۆ و چاوەشەکاری و پاساوی نادرووست بۆشکستیەکان بە چارەسەر دەزانێت.

گەر نیەتی چارەسەر لە نێو بڕێک لە سەرانی هەردووحیزبدا هەبێت ، ئەوە بەدڵنیاییەوە هیچی لێ سەوزنا بێت، چونکە بڕیاربەدەستەکان چاکسازی ناخوازن، هاوکات دەرفەتیش نەماوەو کات درەنگە.

ئەم شکستیانە وای کردوە کە هاوڵاتیان، ڕێکخراوە خێرخوازیەکان،دۆستانمان،نوێنەری وڵاتان لە کونسوڵخانەکان، نوێنەری نەتەوە یەکگرتوەکان لە ئێراق و کوردستان، هەموو ئەمانە سەرانی هەردوو حیزبیان لە ئاکامە خراپەکانی بەردەوامبوونی ئەم دۆخە ئاگادارکردوەتەوە ، لێ ئەوەی دیارە سەرانی دەسەڵات گوێیان بەم دەنگە دڵسۆزانە نەداوە.

فەرزکردنی بەغدا ئەجندەکانی بەسەر هەرێمداو هەوڵدان بۆ لاوازکردنی هەریم کە هەندێک لەو فشارانە کاریگەری هەبوە و سەری گرتوە،بەجۆرێک لە ئێستادا هەرێم لەوپەڕی لاوازیدایە، بڕیارو کارەکانی حکومەتی هەرێم و هەندێک لە دامەزراوەکانی هیچ ئەرزشێکیان نیە،حکومەتی کارب□□ک□ر لە ئێستادا ڕۆڵی پۆستەچی دەبینێت بەوەی چی لەبەغداوە بێت ئەمان دابەشی دەکەن.

دەست□شتوانی هەردوو حیزب بەباشی دەرکیان بە مەترسیەکانی ئەم ڕەوشەکردوە، بەڵام دیارە پارە و دەسەڵات بێباکی کردوون،هێندە هەیە هەندێک لەسەرکردەکانی هەردوولا دان بە مەترسیەکەدا دەنێن و باسی ناڕەزایی و بێزاری خەڵک دەکەن و هەستیان ب□ لەدەست دانی دەرفەت کردوە.

بۆیە من وای دەبینم ئەمە سەرەتایەکە بۆ دۆڕاندنێکی مەزن ، ب□ لەدەستدانی هەمووشتێک ، بۆ شکستی یەکجارەکی، بۆ ئاشبەتال□ی دەسەڵاتی سەپێنراوی جووت حیزبی چەتەو مافیا.

گەر ئەمە ڕوویدا کەداوا و خواستی زۆرینەی خەڵکی کوردستانە، ئەودەمە هیچ کردەو پەشیمانیەک داد نادات چونکە خۆیان سەبەبکار و تاوانبارن.

فەزای رۆشنبیری کوردی.. سەلاح جەلال

لە کوێوە دەست پێبکەین لە بواری رۆشنبیری کوردی؟ لەم بارودۆخە زەمەنێکی بەبێ ئاگایی ب□ی□و□، ئەرک و گرنگی میدیایی چۆن پەیوەندیان بەوانی ترەوە بەرجەستە کردووە؟ لە روداوە مێژویی و کودەتا ئەنتۆلۆژیەکاندا چی خوێندنەوەو ئامادەکاریەک کراوە؟ چۆن بەڕوی روداوەکانی واقیعدا کراوەتەوەو بەرھەمھێنان لە فەزا و پانتاییەکاندا دەکات؟

لەقەیرانی ون بونی روخسار و مەرگی جەدەل و مەعریفەیەدا چۆن ڕەش لە سپی جیا بکەینەوە؟ پەیام و گرنگی رۆشنبیری و رۆشنبیر چییە؟ ئێستا بەهەمو داهێنەر و گڕوگاڵکەرێک دەگوترێت رۆشنبیرو نوسەر.

میدیا پێشبڕکێی گۆڕان کاری و دەرخستنی نادیارو زانیاری نوێ و هۆشیارکردنەوە و عەقڵیەتی گفت وگۆکەر لەسەر روداو و پەیوەندی و ئامراز و هۆکارەکانی گەیاندن و لێک تێگەیشتن لە هەڵوێست و ئەزمون و فەرەیی شێواز و مامەڵەی گشتگیری و دۆزینەوەی زمانی نوێ دەخاتە ژێر شەپۆلی بیرکردنەوەو گومان بۆ گۆڕانی بنەڕەتی.

کاری رۆشنبیر خوێندنەوەو گۆڕینی وێنەی خۆی و کێشەیە لەگەڵ فیکری خۆیدا، تێکشکاندنی تەباییە لەگەڵ دەسەڵات، هەڵوێستە کردنە لەو شتەی بیری لێدەکەینەوە، شەڕی ئێستاش جەنگی گۆڕانکاریە لە دەستور و یاسا و پێشکەوتن و داهێنان و ئیشکردن و خۆدۆزینەوە و پێشبڕکێ و رای جەماوەرییە.

نەدەسەڵات بۆ رەخنە هەیە و نە وەهم بۆ رۆشنبیری و نەخستنە سەر و جەدەلێک بۆ زانیاری و خوێندنەوەی روداوی رۆژانە و ئەرکی تری رۆژنامەنوسی هەواڵ و داهێنانی رۆشنبیری هەیە، رۆشنبیر چاوێکی ترە بۆ سیاسی و پرۆژەیەکی ج□گ□ر□ بۆی و پەیوەندی راستەوخۆ و ناڕاستەوخۆی بەکێشەی فیکری و سیاسی و کۆمەڵایەتی و ئابوری و هەمو هێزی جوڵانەوە و پەیوەندی وگۆڕان لەگەلڕ سروشت و واقیعدا . بە دۆزینەوەو دەرخستنی کردار و مومارەسەو هەڵوێستەکانەوە.

ئاشکرایە لە کادری حیزبێکەوە هەتا مامۆستا و پزیشک و فەرمانبەر و رێکخراوە پیشەییەکان و. . تاد رۆشنبیرن، وەکو (عەلی حەرب) ئاماژەی پێدەکات:

(ڕۆشنبیری بەمانا گشتگیرییەکەی دروست کردنی ژیان و کارکردنە لەسەر سروشت، شێوەیەکە لە شێوەکانی گەیاندن و ئاڵوگۆڕ، بەم واتایە مرۆڤ بە ڕۆشنبیری نابێت. ئەگەر لە کەسانی کاری فیکری بێت یان لەکەسانی کاری دەستی، لە بنەڕەتدا مرۆڤ بەبێ فیکر نییە). 1. ل38

توێژەکانی ڕۆشنبیری زۆر ئاست دەگرنەوە، کامەیە داهێنەر و ئەرک و سیفاتەکانی؟ ئەوانەی ئەرکی گۆڕانیان لە ئەستۆدایەو بە فیکرەکانیان ئەمڕۆ جیهان دەگۆڕن؟ چۆن لە پانتاییەکانی فیکر و مەعریفەدا کار دەکەن؟ کام نامەیەیان پێیە بۆ ئێستا و ئایندە؟ چۆن دەڕواننە بۆ جیهانی بون؟چۆن دیوار و بەربەستەکان تێکدەشکێنن؟ چۆن دەمانخەنە ناو گومان و بیرکردنەوە و پرسیارەوە .

کاری بیرمەند تێپەڕاندن و خستنە سەر و دەستنیشانکردنی گرفت و قەیرانەکان و کێشە و ململانێ و نادیار و شتە ونەکان و دامەزراندنی چەمکی نوێ و تێکشکاندنی چەمکی باوە کێشەی لەگەڵ فیکری خۆیدایە و هەوڵی دامەزراندنی دەسەڵاتی ڕۆشنبیری دەدات.

هەمو دەسەڵاتێکی دیموکراتی زیاتر بایەخیان بەم هەڵبژاردەییەی ڕۆشنبیری داوە(لینین) (پوشکین) بەواقیعی تر و باشتر دەزانێت لە (مایکۆفسکی) ئەو بەدەنگی شۆڕشی برۆلیتاریا لەقەڵەم دەدات، دوای سەرکەوتنی شۆڕش دەپوکێتەوە.

چاوێک بە زۆر لەو نوسینانەدا بخشێنین لە ڕۆژنامە کوردییەکاندا بڵاودەبنەوە، جگە لەنوسینی سەرپێی هیچی تر نین، توانای بە دواداچون و پرسیار و خوێندنەوەی رابردو ئێستاو بەدواداچونی ڕووداوو دایەلۆگییان نییە. زۆر چاوپێکەوتن لەکەناڵەکان گەنگرەکانیان هیچ ماناو شێواز و جەوهەری پرسیاریان تیادا نییە، میدیا و بڵاوکراوەی ئازاد نییە.

ئەرکی ڕۆشنبیر گۆڕینی واقیع و بەرەو پێشبردنییەتی، شکاندنی بەربەستەکانی فیکری چەق بەستو دیواری تاریک و سنورە.

کەسی پرسیارکەر ئەوەی دەیخوێنێتەوە دەیگوازێتەوە بۆ پرۆژەیەکی بەرهەمهێن. بە ئەرکە مەعریفییەکانی. یاخود پێگەی لە پرۆژەی گرنگی گۆڕانکارییەکاندا؟

میدیای کوردی ئاسۆی مەعریفیان نەکردۆتەوەو پرسیاریان نەهێناوەتە ئاراوە، زۆربەی لاپەڕەکان بۆ باسە سواوەکانی مێژوو پاڵەوانێتی و هەڵدانەوەی لاپەڕە زانراوەکانی رابردوو برین کولاندنەوە و هتد. بەش دەبنەوە.دەبو بە پرسیارو بەدواداچون و گۆڕان پڕبکرایەتەوە. بەزانیاری و داهێنان و بە جیهانی بون.

چی بە دواداچونێک بۆ جوتیارانی کورد کرا؟ چۆن وەزارەتی کشتوکاڵ و پیشەسازی و ئاوەدانکردنەوە وکارەبایان خستۆتە ژێر پرسیارەوە؟ ئەی بە کێشە کۆمەڵایەتییەکان و شارستانی و کرێکارانی مەعریفە و

ڕاگەیاندن چی کراوە؟ لە سەدان پرسیاری گرنگ ڕوبەڕومان دەبنەوە لە کەشی ئەنتەلەژی و مەعریفیەکاندا.
ئایا کۆمەڵگەی کوردی ئێستا لە چی ئاستێکدایە؟چی قۆناغێکی لە گەشەسەندنەکاندا بەیوە؟ بەرەو کوێ دەچێت؟ کامەیە پێگەی لە مۆدێرنەتە و پێش مۆدیرنیتەو بەجیهانی بون، دەکرێت کۆمەڵگەیەک بەناو ئەو هەمو گۆڕانە باڵایانەی دەسەڵاتدا تێپەڕێت و نەتوانێت گۆڕانێکی ڕیشەیی بکات؟ ئەمەش کاری کەسەکانی فیکر و بەشەکانی میدیایی و زانکۆکان و نامەکانی ماجستێر و دکتۆرایە.
بۆچی نەتوانراوە بەرەو گۆڕانکاری بچین؟ئەمەش دەگەڕێتەوە بۆ دەسەڵات زۆربەی کەسەکانی ڕۆشنبیری دامەزراوەکانیان خستۆتە خزمەتی دەسەڵاتەوە، بەم شێوەیەش هەمیشە بیرو پرسیاریان کوشتووە و ئەمەشیان کردۆتە سەما کەری پاڵەوانێتیەکان، ئەم هەژانە کاری بواری ڕۆشنبیری بو بتوانێت دەسەڵاتی خۆی هەبێت، هیچ ناتەبایەک نەبووە و دەسەڵاتی ڕۆشنبیریش بەرجەستە نەبووە، ئەویش دەسەڵاتی ڕەمزیە واتە دەسەڵاتی قسە و نوسینە، بەرامبەر شمشێر و دارایی وەک (علی حرب) ئاماژەی پێدەکات .
کورد تا ئێستا بە شداری هیچ شۆڕشێکی پیشەسازی و بۆرژوازی و کشتوکاڵی و ریشەیی نەکردووە هەرووەک (فیصل دەراج) ئەو ڕەخنەیە لە فەزای عەرەبی دەگرێت، بەردەوام لە جیهان بە دابڕاوی و لە ناوخۆشدا بەدواکەوتویی ماوەتەوە.
میدیاو ڕۆژنامە و فەزاکانی ڕۆشنبیری لە ناوەندی قەیرانەکانەوە نەژیاونەتەوە هەتا ناکۆکی پرۆژەکان لە نێوان دەسەڵات و مەعریفە دروست ببێت و فەزایەکیان نەخوڵقاندووە بەرەو زمانێکی ڕۆشنبیری و کۆمەڵگەیەکی مەدەنی بچین و لەدایەلۆگی شارستانی و بە جیهانی بووندا بەشداری بکەین و بەشداری لە گۆڕانەکانی بە جیهاندا بکەین و بەروی واقیع و بزوتنەوەو ئاڵۆزایەکانیدا بکرێینەوە.*
لە سەدەی بیرکردنەوە و پێشبینی جەنگی هەسارەو گەردونی چۆن بیر بکەینەوە و چۆن پرسیارەکانمان بەرهەم بهێنین؟ پێشبڕکەی زانستەکان پێوانەی ژمارەیی بەیوە و پرسیاریش لە سەر ڕۆشنبیری کوردی لە جیهانی لە هەمو ئەو بۆشاییە فیکری و مەعریفی و فەلسەفی و زانستیانەی هەیەتی لە پەیوەندی و پرۆژەو کردار و خوێندنەوە و بەرهەمهێناندایە؟ چۆن دەڕوانینە شوناس و کەلتور و بەجیهانی بون؟ لای (علی حرب) بەجیهانی بون پەیوەستی خوێندنەوەیەکە بە لۆجیکی نوێگەریانە و مەودای بونگەری و بە زمانی روداو و لۆجیکی تێگەیشتن مامەڵەی لەگەڵدا دەکرێت نەک وەکو دۆزەخ یان بەهەشت سەیر بکرێت.
ئەمەش نەمانتوانیوە جەدەلێک بکەین؟ کامەیە ئەو پرۆژانەی بونەتە هێڵی جیاکەرەوە؟.

چۆن بتوانین ئێستایەک بۆ ئایندە ئامادە بکەین و باس لە شوناسی رۆشنبیری بکەین؟کاتێک (عەلی حرب) ئاماژە بە شوناسنامەی رۆشنبیری دەکات:
(دوبارە داهێنانەوە و پێکهێنانەوە و بەزانستی کردنی کۆبونەوە و بەکۆمپیوتەرکرنی ئابوریەکان و بەعەقڵکردنی سیاسیەکان و بە گەردون کردنی بیرو زانینەکانە). 2 ل20.
چۆن ئەو هەورە تاریکانە ببەین بۆ گوندی گەردونی؟ئایا چی پرسیارێکی زیندو لەدایک بووە؟ چۆن بتوانین لەو گەردەلولانەدا زەویەک بدۆزینەوە؟ کاتێک پێویستمان بەدامەزراندنەوەی نوێ هەیە، دەکرێت لەسەر چەمکەکانی ئەمڕۆ خۆمان دابمەزرێنین؟ لەکاتێکدا رابردومان پڕە لەو تاریکیانەی هیچ جێگە و سنورێکیان نەهێشتۆتەوە لەو زەمەنە درێژانەی داگیرکاری و داخراوی کوردستانەوە بۆ کرانەوە.
لەدەریای گومان و پرسیارەوە و چۆن بچین بە پێشهات و روداو و ئەگەرەکان؟ ئایندەش لەسەر داهێنانەکانی ئەمڕۆوە پێشبینی دەکرێت، بە جیهانی بونیش ئەگەرێکە روبەڕوبەڕومان بەتەوەو توانای جەدەلی سواوی نیە، پرسیارەکانی ئێستاش تەڕکاریەکن لە ئێستا و ئایندە و رابردوماندا و پێویستە بە توانا و هێزێکی داهێنەرانە پەرەیان پێبدەین، رۆشنبیری زیندو هەمیشە رەگ و ریشاڵی خۆی دەکاتەوە و لەگەڵ رەوتە ژمارەیی و پێوانە گەیەندراوە چرکەییەکەی گەردوندا گەشە دەکات و دیوار و ئاستەنگەکان دەبڕێت و لە سنوری نەتەوەو رۆشنبیریەکان دەپەڕێتەوە.
ئێستامان جیاوازە لە رابردو ، جیهان بچوک بۆتەوە بە وێنەو چەمک و سیمبوڵ و باگراوی کردن و دۆزینەوە، بە شاشەیەک هەڵگری چالاکی و ئاکار و بەها و هەڵوێست و بیرو روانینمانە و بە هەمو مێژو رەنگ بووە بە روداو و کارەساتەکانەوە هەموی یەک چرکەیە.
ئەوەی گرنگە خوێندنەوەی پێگەکانی رۆشنبیریە ئەو پەیوەندیانەیە بونەتە داڕشتنی ئێستایەکی تاریک، ناچارین بیانبڕین و ئەرک و خاڵی وەرچەرخان بزانین؟ لە پەیوەندیەکان بە جیهانی دەرەوە و ناوخۆ، لە سڕینەوە و نوسینەوە، لە کردار و نامە و گەیاندنەکان، لە تاریکی و روناکی، لە لابردن و بونیادنان، لە ئامڕاز و وەرچەرخان و بەرهەمهێنان…هتد.
وەهمەکانی رۆشنبیری چیە؟ چۆن مەدەرنیزم کەلەپوری خوێندۆتەوە؟ ئایا دەتوانین زەمەنی سەر بە مەدەرنیزم لە ئەشکەوتی (جاسەنە)وە دیاری بکەین(شێخ مەحمودی) ڕۆژنامەی بانگی حەقی تیا دەرکرد؟ بەهاوکێشە بە بونی یەکەم چاپخانە لەچیاکانی لوبنان(عەلی حەرب) ئاماژە بە زەمەنی مەدەرنیتەی عەرەب دەکات، چی هێڵێکی رەخنەیی لە

هاتن و چونی ئەم پرۆژە فیکریانەدا کراوە؟ یان تاکەکانی بەجیهانیکەر چۆن تایبەتمەندێتیەکانیان راڤە کردووە؟ کاتێک پرسیار و کێشەکانی گەردون و جیهان بە درێژایی مێژو بەسەرمانا کەڵەکە بون. لەکاتیکدا جیهان لە ڕۆشنگەری و من بیردەکەمەوە کەواتە من هەم و پرسیارەکانی بون و کەسی بیرکەرەوەی نوێوە بە بونگەرایی هات و دواتر دەیەها پرسیاری تری دۆزیەوە، ئێستاش بەهۆی شۆڕشی زانیاریەکان و ژمارەکان لە زەویەوە چووە ناو ئاسمان و بە گەردونیەت.

پەیوەندیەکانی بە جیهانی بون و ئاستەنگەکانی ڕۆشنبیری کوردی و شوناس و کەلتور و زمان و نەبونی خاڵی هاوبەشی ئەوەزن ، کوردستان بە سەر چوار پارچەدا دابەش بووە هەریەکەیان سەر بە کەلتورێکی جیاوازە، چۆن جەدەلێک بکەینەوە؟ لای (علی حرب) شوناس ئاوەتەیە و روی جیاوازی هەیە نەکو تەنیا ڕەهەند و رویەکی هەبێت و کەلتوریش دەکاتە دو جۆر کەلتوری پێشەسازی ژیان لە ڕێگای سیستەمەکانی ماناو سەرچاوەکانی دەلالەت و سیستەمەکانی سیمبولیزمی ناهۆشمەندی خەیاڵی کەی نەتەوەیەک لە نەتەوەکان یان هۆزێک لە هۆزەکان دروستی دەکات. کەلتورەکەی تریش ئەهلی ڕۆشنبیری بەرهەمی دەهێنن.

چۆن خستنە سەرو مانادار کردن و هەڵوەشاندنەوەی شتە باوەکان بکەین؟ کوا فەرهەنگ و بەشارستانی کردن و کارکردن لەو گوندە جیهانیەی شوێن و زەمەنیشی گۆڕیوە؟ کامەیە ئەو گۆڕانکاریانەی لە شەپۆلەکانی نوێخوازی و لە ڕێکخراو و یانە و دەستە ڕۆشنبیریەکاندا لە حیزبەوە بە دەوڵەت کراوە؟ یاخود لەو هەمو ئامرازو پەیوەندیانەی دروست دەبن؟ بەرامبەر بە کام موفرەدەو زاراوەیە دانراوە؟ توانرا شێوە کرمانجی سەرو خوارو بگەیەنێ ئاخافتن نەک یەکگرتن یاخود جیاکردنەوە؟ ئەوەی گرنگە بوار و هەژانی ڕۆشنبیری بەو ڤیستیڤاڵانە بە ناوو یەکتر ناسین و شتی تر کراون و دەرکردنی سەدەها ڕۆژنامە و گۆڤار و بڵاوکراوە ناکرێت.

سەختە بتوانین جیهانی چەمکی نوێ دابمەزرێنین وەک (عەلی حرب) ئاماژە بەوە دەکات فیکری عەرەبی هەتا ئێستا نەگەیشتەتە داهێنانی زاراوەیەکی تایبەتی یان بینای جیهانی چەمکی نوێ بەشداری لە دەوڵەمەند بونی فیکری جیهانیدا بکات.

چۆن بەشداری گۆڕانەکان بکەین؟ چی جیاکاری و شوناسێکی ڕۆشنبیری و کەلتوری راڤە کرا؟ کاتێک شوناس پەیوەستی بەکرانەوە هەیە لە فەزای بەرهەمهینانەدا، چی کرا بمانگوێزنەوە لە بەدەنگیەوە بە پرسیار، لەواقیعەوە بە زەویەکی داهێنەرانە؟

ئایا زەمینەی شۆڕش و ئامادەکاریەکانی چی بووە لە بوارەکانی مەعریفە و فەلسەفە و زانستەکاندا؟

چۆن جەدەلێک لەسەر پەیوەندیەکانمان دروست بکرێت، بە ئەوەی دەسەڵاتێکی هاوشێوەی گەلان دابمەزرێنێت؟ ئەی چۆن بتوانرێت باس لە پەیوەندیەکانی دەسەڵات و مەعریفە بکرێت؟ کامەیە زەوی لەدایک بونی دەسەڵات و مەعریفە؟ کامەیە ئەو ڕەگەی تیۆری و مەعریفی و زانستی و فەلسەفیانەی دەسەڵاتی کوردی لەسەر دامەزراوە و ئەو ڕاقەیەی لە وەرگرتنی تیۆری جیهانیەوە کراوە؟ کامەیە ماناکانی دەسەڵات و مەعریفە؟ دەبێت بگەڕێینەوە بە ڕەگەکانی فەلسەفە و زانستەکان نەگەیشتوینەتە زەمەنی سفر تیایاندا.
بزوتنەوەی نەتەوەیی کورد بەتەمایەی گۆڕان لە زۆر بواری شارستانی و کۆمەڵایەتی و سیاسی و جیهانەتی و بە هاوکێشە بەو بارە داخراو و دواکەوتوییەی بەدرێژایی مێژو کورد تێکەوتووە و قوربانی گەورەی داوە.
مێژویشی دەگەڕێتەوە بۆ مێژوی دێرینی جیهان، بەهۆی سەختی و چڕی و داخراوی ناوچەیی و ناوخۆیی و دەرەوە و دوری لە ڕۆژهەڵاتی ناوەراست و نەبونی سنوری دەریایی و هاوبەشی نەکردنی لە گەشەسەندنەکانی جیهاندا نەیتوانیوە بەشداری لە پەیوەندی جیهانەتیدا بکات و سود لە گەشەو قۆناغەکانی وەربگرێت و بەدابڕاوی ماوەتەوە تا سەدەی 21 بەبێ بەشداری لە پریشکی ئەو گۆڕانە گرنگ و ڕیشەییە باڵایانەی لە جیهاندا رویان داوە.
شۆڕشێکی تیۆری دانەمەزرا، وەرچەرخانێکی ریشەیی بکات و دوای راپەرینیش ئەو گۆڕانکاریە ریشەییانە نەکرا جگە لە زانیاری وەرگرتن لە تیۆری جیهانی تیۆرێکی خۆی نەبووە.
کار و جیاوازی لە نێوان سەنتریالیزمی دیموکراتی شارو شاخدا نەکردووە، زیاتر لە پرسیارەکانی پاراستنی ئاسایشی نەتەوەییەوە درێژە بەو ترایژیا دراوە، پێویستە بپرسین: کامەیە پێکهاتەکانی ئاسایشی نەتەوەیی و ستراتیژو پرۆسیس و پلانەکانی چییە؟ سنور و جوگرافیا؟ئایا کۆمەڵگەی کوردی چۆن دەخوێندرێتەوە؟ تەکنەلۆژیای نیە و نابێتە کۆمەڵگەیەکی پیشەسازی و زانستی کشتوکاڵ و بازرگانیشی نیە نابێتە کۆمەڵگەیەکی کشتوکاڵی؟ ئایا چی پاشکەوتێکی ئابوری و ئامار و جیاکاریەک هەیە بە جەنگ و گرانی و روبەروبونەوەی پێشهاتی ترسناک؟ کامەیە بواری بازرگانی تەنیا کەرتی تایبەتیەو ئەم بازاڕە ڕەشییەی لێکەوتەتەوە، زۆر بواری ئابوری تەواو پشتگوێ خراوە؟،کامەیە سوپا و زانستی سەربازی و مەعریفی بەر بڵاوی جەنگ؟ ئاسایشی نەتەوەییش سەرەتا ڕەگ و ڕیشەی نەتەوە و پیگەکانیەتی، ئەمەش ئەنجامی ئەوەیە شۆڕش خویندنەوەیەکی قوڵی بە ئەو چەمکانە نەکردووە و نەیتوانیوە سۆسیۆلۆژیایەکی تایبەت بەو کۆمەڵگەیە دابڕێژێت و پراکتیکی بکات چەمکە باوەکان بگۆڕێت بە

چەمکی نوێ وەک(لینین و ماوتسی تۆنگ و هۆشی منە و جۆز جۆز تیتۆو ئیمام خومەینی) ودەیانی تر لە جیهاندا کردیان.
باس لە خاڵی وەرچەرخان بکەین دەبێت بگ□□ینەوە بۆ رەگ و ریشاڵی فەلسەفەو گۆڕانکارییە زانستی و مەعریفیەکان، ئەوەی چەمکی داهێنان و گۆڕانی هەڵگرتبێت شۆڕشەو پابەندی خستنە سەرە لە بوارەکاندا، وەک ئەوەی خوالێخۆشبو(ناسری سوبحانی)لەسەر دەقی قورئانی و فەرمودەکان دەیکرد، یان (فاروق رەفیق)دەیەوێت لەبواری بیرو فەلسەفەدا بیکات، یان کۆمەڵێک هەڵبژاردەی رۆشنبیری لە بواری رەخنە دەسەڵات و مەعریفەدا دەیکەن و کردنەوەی ئەو وێستگانەی کارەبا لە فیزیای کارەباییدا و کردنەوەی پ□□اوتەی نەوت بەشێکن لە داهێنان، پێویستە بایەخ بە کەسانی داهێنەر بدرێت. ئەرکی (رۆجیس دوبریە)یەکە لە بواری شۆڕش و میدیولۆژیادا بیکات.
شۆڕشی بیر و زانیاریەکان دامەزراندنی فەزا و کەشێکی نوێیە بتوانین بەرەو جیهانێکی داهێنەر بچین. بە هەژان و گۆڕانکاری و هۆشیارکردنەوە و توێژینەوە و پرسیار و گومان.. هتد. ئەم وەرچەرخانە گرنگی ئێستایە هەتا لە بوارەکانی زانین و زانیاری و خوێندنەوە و بەرهەمهێنانداا مانای بیرکردنەوە لە ئەرک و کار و گۆڕانکاریە لەهەمو بنەماو بونیادو چەمکە سواوەکانەوە بەرەو فەزای کراوە و داهێنان.
* / سودم لە هەمو کتێبەکانی عەلی حەرب وەرگرتووە .
لە گوڤاری گۆڤاری شەن لە 2010/:1/2دا بەناونیشانی(پرسیارەکانی رۆشنبیرو فەزای رۆشنبیری کوردی)دا بڵاوبۆتەوە. جارێکی تر ئەبیدۆرم کرد و کورتم کردەوە.
1- ڕوهام النخبە ڕو نقد المپقف” علی حرب “– الگبعە الپانیە / ١٩٩٨، المرکز الپقافی العربی/ ل.38
2-باسی کۆتاییەکان / کردنەوەکانی بە جیهانی بون و تەڵەزگەکانی شوناسنامە / علی حەرب/ وەرگێڕانی لە عەرەبیەوە سەلاح حەسەن پاڵەوان/چاپی یەکەم 2006 هەولیر.ل20.
لەگۆڤاری رێبەر ژمارە(17) پایزی 2023 دا بڵاوبۆتەوە.

کوچک لە ئاگر گەرمتر! (١)، سەرنجێکی کورت لەسەر شەڕی غەززە.. عەبدوڵا ساڵح

ئەم کاولکاری و ڕەشەی کوژییەی کە دەوڵەتی ئیسرائیل لە دژی دانیشتوانی فەلەستین لە کەرتی غەززە دەستی داوەتە، و جەنگێکی پاکتاوکردنی "ئایینی و نەتەوەیی" دەست پێکردوە کە دەکرێ بە هۆلۆکۆستێکی تر ناوزەد بکرێ، گوایە لە تۆڵەی ئەو هێرشەی بزووتنەوەی (حەماس)ە کە لە بەرەبەیانی ڕۆژی (٧)ی ئۆکتۆبەری ئەم ساڵ (٢٠٢٣) لە پەلامارێکی کتوپڕدا کردیە سەر شار و شارۆچکەکانی ئیسرائیلی دەوروبەری غەززە، کە کوشتن و بەدیل گرتنی سەدان هاوڵاتی ئیسرائیلی و بیانی لێکەوتەوە.

لێرەدا من ناچمە سەر ئەو بابەتەی کامە لایەن خەتابارە و دەبێ سزای دەرئەنجامی خەتاکەی خۆی وەربگرێ، چونکە ئەو باسە لە ناوەرۆکی ئەم کورتە بابەتە دوورمان دەخاتەوە، بەڵام ئەوەی کە دیار و ئاشکرایە و دەبێ بگوترێ لە کەرتی غەززە، نزیک بە دوو ملیۆن و سێ سەد هەزار کەس خزێنراونەتە سەرزەمینێک کە ڕووبەرەکەی تەنیا بەنزیکەی (٣٦٠) کیلۆمەتر دووجا هەژمار دەکرێ و لە هەرچوار لاوە گەمارۆ دراوە (ئسرائیل – میسر – دەریا)، ئەم حەشاماتە هەموو دەرگاکانیان لێداخراوە و تاکە شوێنێک کە دەستیان پێڕابگا بۆ دەربازبوون لەم ئاگربارانە و ڕاکردن لە مردن، خودی مردن خۆیەتی!

سەرباری هەموو ئەو گرفتانەش دەسەڵاتێک لەم کەرتە حاکمیەتی هەیە کە هیچ بەهایەک بە ژیان و گیانی ئەو دانیشتوانانە دانانێ و لە پێناو بەدیهێنانی ئامانجە ستراتیجیەکەی خۆی کە دروستکردنی ئیمارەتێکی ئیسلامییە هاوشێوەی ئەوەی لە ئەفغانستان حاکمە، دەست بە هەموو جۆرە کردارێک دەبا، تەنانەت ئەگەر قڕکردنی سەدان هەزار کەسیشی بەدواوە بێ و لەو هەوڵەشیدا پیشتیوانی مادی و مەعنەوی لە وڵاتە کۆنەپەرستەکانی ناوچەکە وەک (ئێران، تورکیا و قەتەر) وەردەگرێ.

دەرئەنجامە دەرەکییەکانی ئەو بارودۆخە لەسەر ئاستی ناوچەیی و نێودەوڵەتی کرۆکی ئەم باسەی ئێمەیە، ئەگەر کوردستانی عێڕاق لەڕێی هەڵوێست دەربڕین لەسەر ئەم شەڕە لە تۆڕە کۆمەڵایەتییەکاندا بەنموونە وەربگرین، لایەک دەبینین ئیسلامی سیاسی هەموو تاوانێکی کوشتنی خەڵکی مەدەنی ئیسرائیل بەدەستی (حەماس) و ڕێکخراوە

ئیسلامییەكانی تر پاكانە دەكات، لایەكی تریش دەبینین بەشێك لە ناسیونالیزمی بەرچاوتەنگی ڕەگەزپەرستی كورد وا هاتەتە مەیدان و لەپشت تاوانەكانی دەوڵەتی ئیسرائیل وەستاوە و بێشەرمانە بەرگری لەو كۆمەڵكوژییە دەكا كە نەتەنیاهۆی جینایەتكار دەستی داوەتە بە پاساوی تاوانەكانی حەماس، كە هیچ پەردەیەك ناهێڵێتەوە و ڕووی دژە ئینسانی خۆی بەڕوونی دەردەخا كە چەندە دڵخۆش و شادە بەكوشتنی خەڵكی سڤیل.
تەنانەت ئەوانەی لەڕۆژگارێكدا داردەستی ڕژێمی تاونباری بەعسیش بوون هاتوون بەردی “كوردایەتی” لەسنگی خۆیان دەدەن و لەتەك ئەم فاشیزمەی دەوڵەتی دەستەڕاستی ئیسرائیل دەوەستنەوە!! خۆئەگەر ئەو پشووە بایە ئازاد و دڵفێنككەرەوە نەبایە كە لەلای مرۆڤدۆستەكان و كۆمۆنیست و چەپەكانی كوردستان هەڵیكردووە و دروشمی نەفرەت لە جەنگ، نا بۆ كوشتنی خەڵكی سڤیل، ئیدانەی تاوانەكانی دەوڵەتی ئیسرائیل و كوشتنی بەكۆمەڵی منداڵان دەكەن، بەڵێ ئەگەر ئەو پشووە بایە نەبایە بۆگەنی ئیسلامی سیاسی و ناسیۆنالیزم و ڕەگەز پەرستی لە كوردستان قێی دەكردین.
لەسەر ئاستی نێودەوڵەتیش، هەر هەمان بەرەبەیانی شەڕەكە دەوڵەتە ئیمپریالیستەكانی جیهانی بە ڕابەری ئەمریكا هاتنەسەر خەت و دەستیان لەپشتی نەتەنیاهۆ دا و لەتەكیدا شان بەشان وەستانەوە بە تۆڵەكردنەوە لە خەڵكی بێدیفاعی غەززە لەژێر ناوی بنبڕكردنی حەماس، دروست سیاسەتێك كە دەڵێ: (گۆمەكە وشك بكە تا ماسیە پیس و هارەكە بكوژی). ئەوەتا (بایدن)ی ئەمریكا و (ڕیچی سۆناك)ی بەریتانیا چنگ لەسەر شان و بەپەلە خۆیان گەیاندە ئیسرائیل تا ئاگری ئەو شەڕە خۆشكەن.
ئەگەر هێزە نێودەوڵەتیەكان ئیسرائیل وەك مۆرەی خۆیان لەناوچەی خۆرهەڵاتی ناوەڕاستدا سەیربكەن كە بەبێ سێ و دوو بەرژەوەندیەكانیان دەپارێزی، ئەوا ئەم ناسیۆنالیستە كوردە بەرچاوتەنگانە دەبێ چاوەڕێی چی بكەن لەم سیاسەتی پاكتاوكردنەی ئیسرائیل و هاوپەیمانانی!؟ خۆ ئەوەتا ئەمریكا بەبەر چاوی جیهانەوە لە ئاقار تاوانەكانی ئەردۆگانی چنگ بەخوێن لە كوردستانی سوریا و لە كوردستانی عێڕاق بێدەنگی هەڵبژاردوە و گڵۆپی سەوزی بە ئەم دیكتاتۆرە ئیسلامییە هەڵكردوە تا ئەویش بەبێدەنگی درەوی لاشەی خەڵكی سڤیل بكا لەژێر ناوی شەڕ دژی (پەكەكە).
ئەو بەرچاو تەنگە ناسیونالیستانە لە ئەفسەرەكانی سوپای فاشیستی ئیسرائیل و سەرانی دەستەڕاستی ڕەگەزپەرستی ئیسرائیلیش توندڕەوتر خۆیان دەخەنەڕوو! ئەوان ئەو بەشە لە دانیشتوانی خودی ئیسرائلی نابینن كە بەكۆمەڵ دژی ئەو ڕەشەكوژییە دەوەستنەوە و هەڵوەستی

مرۆقدۆستانە دەردەبڕن.
ئەوەتا بەگوێرەی سایتی (بی بی سی -عەرەبی) دوێنێ نزیک بە (٣٠٠) کەس لە واشنتۆن دەستگیرکراون کە ئەندامی دوو گرووپی چەپی ئیسرائیلین و لە پێناو ڕاگرتنی ئەو شەڕەدا هاتونە بەردەم تەلاری کاپیتۆل (کۆشکی سپی) بۆ دەربڕینی ناڕەزایەتی دژی سیاسەتەکانی دەوڵەتی ئیسرائیل و هاوپەیمانانی و بە مەبەستی وەستانی ئەو شەڕە.
هەر هەمان سەرچاوە ئەمڕۆ نوسیویەتی دەڵێ: ڕۆژنامەی (هائاریتس)ی ئیسرائیلی ئەمڕۆ لە وتاری نوسەرێکدا بەناوی (لەغد عەن لیفی) بەناونیشانی (شەڕی غەززە دەبێ دەست بەجێ بوەستێ) نووسیویەتی (ئەم حەمامی خوێنە دەبێ بوەستێ، ناکرێ کوشتن بەکوشتن وەڵام بدرێتەوە)!
ئاخۆ ناسیۆنالیستە کوردەکانی لای خۆمان دەڵێن چی لە بەرامبەر ئەم هەڵوێستانە؟ پێم وایە باشترین وەسف بۆ ڕەفتاری دژی ئینسانی ئەوان ناونیشانەکەی ئەم نوسینە کورتەیە.
*-___
(١) کەوچک. بەو سێ بەردە دەوترێت کە ئاگر لە بەینەکەیاندا دەکرێتەوە.

٢٠ – ١٠ – ٢٠٢٣

وێنە.. محەمەد بەرزی

وێنەیەکم کێشاوە

لە باخچە هەڵواسراوە

دارێکی چڕ و بەرزە

گەڵا جوانەکەی سەوزە

لق و قەدی قاوەیی

پڕە لە چرۆی سپی

ژێرەکەی نەرمە گیایە

بەرخ و کارژەڵەی تیایە

مامەستا هات و بینی

لە خۆشیانا پێکەنی

دووجار وتی : ئافەرین

زۆر جوانە بۆ هەڵواسین

١٤ / ١٠ / ٢٠٢٣

دانی ئەژدیهاچاندن و نووقومبوونی غەززە لە دەریادا.. بەکر ئەحمەد

“بریا ڕۆژێک بەخەبەر بێم و ببینم غەززە نوقمی دەریا بووە”، ئەمە خولیا گەورەکەی “ئیسحاک ڕابین”ە، سەرەکوەزیرانی پێشووی ئیسرائیل لە ساڵی 1992 دا (١) . بێگوومان ، ساڵێک لەوەو پێش, ئەو و یاسر عەرەفات ، خەلاتی ئاشتی وەردەگرن بۆ ئیمزاکردنیان لەسەر ڕێکەوتننامەی ئوسلۆ.

“رابین” وەک جەنەراڵێک و سیاسییەک، ئەو ئاڵوگۆڕە گەورانەی بینی بوو کە لە سەر نەخشەی سیاسی غەزەددا خۆی نمایش دەکرد و نەخشەو پلانەکانیشی بەشێک بوون لەو چارەسەرانەی کە لەلایەن ئەو و دەسەلاتدارانی دیکەی ئیسرائیلەوە خراوەتە ڕوو.

ئەگەر سلێمانی لە فەنتازیای زۆر کەسدا شاری “هەڵمەت و قوربانییە”، ئەوە غەززە لە پێش هەموو ناوچەکانی دیکەوەیە لە فەلەستیندا. بە تایبەت لە دوای ١٤ی حوزەیرانی 2007 دا کاتێک حەماس لەم ڕۆژەوە ئیدارەی غەززەی دەکەوێتە دەست. ئەم ناوهێنانە وەک هیچ شانازییەک ناکرێت بە گەردنی حەماسدا هەڵبواسرێت کە بزوێنەری “شاری هەڵمەت و قوربانی” بوونی غەززە بێت، بەلکو ئەم خۆ.جیاکردنەوە سیاسییە لە ئیدارەی فەتح ، غەززە دەکاتە ناوچەیەکی گەمارۆدراوی ژێر دەسەلاتی یاساکانی ئاوارتە. دۆخێک کە وا لە

غەززەییەکان دەکات کە بە پەیداکردنی نانی رۆژیشیان دەبێت لە رێگای توونێلە ژیرزەمینییەکانی نێوان غەززە و میسرەوە خۆراکیان پێ بگات.

ئەم هەلومەرجە، کارێک دەکات کە غەززە و غەززەییەکان بخاتە سەر ئاگر و هەموو ساتێک ئامادەبوونی ئەگەری تەقینەوەی رق و کلپەی نارەزایەتییەکانیان لەسەر پێ بێت.

نەهامەتییەکە لەوەدایە کە دەسەلاتی خەماسی نەیتوانیوە ئەو هەلومەرجە بگۆرێت کە دەسەلاتدارەتی ئیسرائیل ڕۆژانە لە فراوانکردنەوەی نیشتەجێ تازەکان و پیادەکردنی سیاسەتی ئاپارتاید بەرانبەر فەلسەتینیەکان و خەلکی غەزە بە تایبەتی پیادەی دەکات.

بۆیە کەنارەکی بچکۆلە لەو سەرزەمینەی کە پیی دەڵێن غەززە، دەبێتە ئەو مەنجەلە لەسەرئاگرنراوەی کە هەموو تراژیدیای ئینسانی فەلەستینی تیا کۆدەبێتەوە. غەززە لەرەوە دەبێتە فەلەستینێکی بچکۆلە و بەو مێژووەدا دەبرێتەوە کە فەلەستین لە 1948 وە پیایدا تێپەڕیوە. بەڵام بۆ جاری دووم.

ئەم هەلوومەرجە تایبەتییەی غەززە کە هەشتا لە کەناری دەریادایە و نوقووم نەکراوە، دەبێتە شوێنی پلاندانانێکی تایبەتی دەسەلاتدارانی ئیسرائیل لە سەرەتای هەشتاکانەوە بۆ ئەوەی ئاڵوگۆڕێک پێک بێت. بۆ جلەوگرتنی کۆمۆنیست و چەپ و فەتح و هێزە مەدەنییە ڕادیکالەکانی دیکەی ناو ئەم کەرتەی کە لە ناوچەکانی دیکەی فەلەستین دابڕێنراوە، ئیسرائیل رێگادەکاتەوە کە لەپاڵ سەرمایە گووزاری زەبەندی سعودییەکاندا، دەستبداتە قومارێکی ئیجگار گەورە و چاوپۆشی لە دامەزراندنی ئەم باڵەی ئیخوان موسلمین بکات لە غەززەدا. لە زمانی "ئیسحاق سەگەق"وە کە موتەسیریفی سەربازی غەززە بووە لەو کاتەدا، بە پێی هەواڵێک کە لە ساڵی 1981 دا لە نییۆرک تایمزدا بلاوکراوەتەوە، بوودجەیەکی گەورە و وەردەگرێ و دەیداتە ئیخوانەکانی غەززە. سەیری لینکی هەوالەکە بکە لێرەدا(Opinion | Casting Blame in the Israel-Gaza Conflict – The New York Times (nytimes.com)).

بە سویدی دەڵێن: ئەوەی "با" بچێنێ، زریان دەدوورێتەوە". بە زمانی ئەفسانە یۆنانییەکە، ئەم جۆرە لە ڕەفتارنواندن پییدەوترێت: هەژدیها چاندن. ئەفسانەی ئەژدیهاچاندن واهیی دێتە گێڕانەوە.

کادمەس شازادەیەکی فینیقی بووە. وەختێک "ئەوروپا"ی خوشکی دەفڕێنن لە لایەن "زیوس"ەوە، دەکەوێتە سەفەری گەران بەشوێنیدا تا پەیدای بکات. بەلام بە بێ هیچ دەرئەنجامیک. وەختێک دەگاتە "دیلفی"، داوای ئامۆژگاری لە "ئۆراکڵ"ی خواوەند دەکات. ئۆراکڵ پێی دەڵێت: " لە

جیاتی گەران بەدوای ئەوروپای خوشکدا، باشترە واز لەو کارە بێنێت و دوای مانگایەکی سپی بکەوێت و لە کوێدا دەوەستیت و دەیەوێ ئیسراحەت بکات، لەویادا شارێک دروست بکات. کادمۆس مانگاکە دەبینێت و دەبینێت لە شوێنێکدا دەوەستێت، هاوەلەکانی بانگدەکات بچن لەو دارستانە نزیکەی شوێنی حەوانەوەی مانگاکەوەیە ئاو بێنن تا سوپاسی “زیۆس”ی پێبکات. بەڵام سەرچاوەی ئاوەکە لە لایەن ئەژدیهای “ئارێز”ەوە کە خواوەندی جەنگی یۆنانییەکانە چاودێری دەکرێت. کاتێک پیاوەکانی کادمۆس نایەنەوە و ئەو خۆی دەچی بزانێت چییان بەسەردا هاتووە، دەبینێ هەموو پیاوەکانی کوژراون و بە ناچار خۆی دەکەوێتە جەنگی ئەژدیهاکە و لە دەرئەنجامدا دەیکوژێ. لەو کاتەدا “بالاس”ی خواوەندی ئەسینا دادەبەزێتەخوار و فەرمانی پێدەکات، نیوەی دانی ئەژدیهاکە بچێنێت و نیوەی دانەکانی دیکە بدات بە “لایتیس”. لە دندانی چێندراوی ئەژدیهاکەوە، جەنگاوەرانێکی پڕچەک سەوزدەبن و دێنە دەر کە دەکەونە کوشت وکوشتاری یەکتری و تەنانەت جەنگی خۆیشی.

بۆیەش ئەوەی لە سیاسەتدا بەسەرکەوتنێکی کادمۆسیانە ناودەبرێت، هیچ شتێک نییە جگە لە چینەوەی بەروبوومەکانی شکستی خۆ ئەگەر چی بڕیار بوو وەک سەرکەوتن بۆ خۆ تۆماربکرێت. ئەمە ئەو پەیامەیە کە ئەفسانەکە دەیگێڕیتەوە.

ئیستا ددانی چێنراوی ئەژدیهاکەی خۆ لە غەززەدا، نەک هەر گەورەبووە و هێزەکانی دیکەی دەووروبەری خۆی لووشداوە، بەلکو لەو ئاستەداشدایە کە کەڵبەی خوێناوی خۆی لەجەستەی خودی ئیسرائیل گیرکردووە.

بەڵام بەرلەوەی قسەلەسەر “هەژدیها چاندن” و دانەگەورەبووکانی بکرێت، خودی غەززە جیگایەکی تایبەتی هەیە. ئەوەی کە چالاکی و جموجۆڵی سیاسی لەم کەنارەی دەریادا لە هەشتاکانەوە هێند گەورەیە کە مۆسادی ئیسرائیلی ناچاردەکات ئەو کارە بکات کە لەسەرەوە ئاماژەم پێدا، غەززە لە دوای گەندەڵبوون و بەگەنکردنی ئیدارەی “فەتح”ەوە دەبێتە سەنتەری مقاوەمەت لە بەرانبەر ئیسرائیلدا.

دەسەلاتی فەتح لە دوای بەدەسەلاتگەیشتنیەوە، فەرمانبەرێکی ئیداری ملکەچە و ئەو دۆخە بەسەردەبات کە دەسەلاتی کوردی لە سەرەتای نەوەدەکانەوە تا ئەمڕۆ کردوویەتی.

غەززە ئەو سەرزەمینەیە کە لە پاش دەسەلاتگرتنەدەستی ئیدارەی عەرەبی خۆیەوە ، تالاوەکانی ئاپارتاید و دەسەلاتێکی راسیستی بە گۆشت و خوێنەوە تاقیدەکاتەوە و ئیدارەی خۆمالەیش لە بەیاننامە دەرکردنی سەرکۆنەکردن بەولاوە، کارێکی دیکەی نەکردووە. تەنانەت لە چالاکی موخابەراتی ژێربەژێردا، زانیاری هەموو هیزە ئۆپۆزسیۆنەکانی

ژیردەسەلاتی خۆیان وناوچەی غەززەیشییان داوەتە مەساد.
غەززە لەمەدا ، ئەو بەشەی دەرەوەی دەسەلاتی "فەتح"ە کە دەیەوێت پرسی ئینسانی فەلەستینی و ئاپارتاید لە گشتییەتی خۆیدا نەمێنێ. ئەمە بەرھەمی دابراندنی غەززەیە لە ناوچەکانی تری فەلەستین. بە کورتییەکەی بەشێکی دابراوی تەوقدراو، ھەموو بناغە ستراکتەرییەکانی ئەوەی پێیدەوترێت کێشەی فەلەستین ، لە خۆدا کۆدەکاتەوە.
بەڵام ئایا ئەمە بەرھەم و چالاکی سیاسی "حەماس"ە؟
لە ڕاستیدا وەلام بە نایە. ستەم لەوێیەوە و لە بیست و چوار سەعاتدا چاولێک نانێ و حەماس لەوێ بێت یان نەبێت، ئابڵۆقەدانی ئەم ناوچەیە نارەزایەتی دەکوڵێنێت.
حەماس لەوێیە و سواری ئەم شەپۆلی نارەزایەتیانە بووە. ھاوکات ئینسان دەتوانێ ئەوەش بڵێ کە حەماس ئەم نارەزایەتییە کەپێگرتووەی ناو غەززە بەو ئاراستەیەدا دەبات کە لەگەڵ ئەجێندای سیاسی خۆیدایە. بەڵام بوونی حەماس و نەبوونی، ئەم مافی موقاوەمەتکردنەی ھاوڵاتییان لەبەرانبەر سیستەمێکی راسیستیدا ناکرێ لەکەدار بکات و ھەڵویستییان بخاتە ژیر پرسیارەوە.
ئاماژەکان بەرەوە کوێ دەڕۆن؟
چۆڵکردنی غەززە بە مانای ھەڵبژاردنی ئەگەری ئاوەرەکردنی 2 ملیۆن ئینسان بە ئەوەی وەک ھەموو فەلەستینییەکانی ترلە کەمپەکانی ئاوارەیدا بژین. لە پراکتیکدا: یانی ھاتنەدی خەونی لە دەریادا نوقوومکردنی غەززە.
دەرھەنانی دانەکانی حەماس و تەسلیمکردنی ئیدارەی غەززە بە فەتح، دەکرێ ئەلتەرناتیڤێکی گوونجاوتر بێت کە کۆمەلگای نێتەوەیی سەری ڕەزامەندی بۆ دەلەقێنێ.
دەرھەنانی دانەکانی حەماس و داگیرکردنەوەی غەززە لەلایەن ئیسرائیلەوە.
یان، تەوەگلانی ھەموو ناوچەکە لەشەڕێکی ماڵوێرانکەرانەدا.

لە ئیستادا خەونی نووقومبوونی غەزە، ھەر بە تەنھا خەونێکی ئیسرائیل نییە. زۆرن ئەو دەسەلاتانەی بە نھێنی ئەم خەونە دەبینن. بەڵام غەززە لەوێیە، بە حەماسەوە. چونکە بنەما سەرەتاییەکانی سەرکوت و بێحورمەتیکردن بە ئینسان، لە ئاستە نێونەتەوایەتییەکەیدا لەسەر شانەی غەززە و لە نیگای مندالانی دەست وقاچ پەڕیودا خۆی نمایشدەکات. دەڵێن: منداڵانی غەززە لەخەو ڕادەچڵەکن، نەلەبەر کابووسەکانی ناو سەریان، بەلکو لە ترسی ئەوەی لەبیریان چووبێت ناوی خۆیان لەسەر قۆڵیان بنووسن. ئەوان ڕادەچڵەکن و بە پەلە سەیری سەرقۆڵی خۆیان دەکەن. تا لە لەوە

دڵنیا ببنەوە کە لە ئەگەری بۆمبارانی مالەکانیاندا، کاتێک کەسێ جەستەی ژێرخاک و پەردووەکان دەردەکێشێ، بزانرێت کێ کچ و کوڕی کێێە.

نەبینینی ئەم ستەمە سیستیماتیک و ئاپارتایدە ڕۆشنەی کە کەمایەتییەکی هاوڵاتییان دەیانەوێ لەسەر خۆیان و زۆرایەتی کۆمەلگای فەلەستین نەمێنێ، ڕەوایەتی قەتل و عامی غەززە نادەتە دەست هیچ کەسێک.

تەنانەت ئەگەر تەرەفێکی ئەم جەنگە حەماسیش بێت.

با ئەم وێنەیە کەمێک ڕۆشنتر بکرێتەوە.

گریمان چەند ڕۆژێکی بەر لە شانزەی سێی ساڵی 1988و ئیسلامییەکانی کوردستان و یەکێتی و پارتی هەلەبجە دەگرن و بەعسیش بە هەموو چەکێک شار دەخاتە ژێر گەورەترین ئابڵۆقەی ئابووریی و بۆردوومانی زەمینی و ئاسمانییەوە. بۆ هەڵوێستوەرگرتن لەبەرانبەر سیناریۆیەکی وەک ئەوەی سەرەوەدا کام هەڵوێست لە پلەی یەکەمدایە بۆ تاوانبارکردنی لایەنەکانی دەرگیر لە جەنگدا: گرتنی شاری هەڵەبجە لەلایەن یەکێتی و پارتیی و ئیسلامییەکانەوە یان کیمیابارانکدنی شارێک. بە بڕوای من هۆی کیمیاییبارانکردنی شارێک ناخرێتە تەرازووی کۆششی سەربازیی بۆ گرتنی شارێک و هیچ کەسێکی خاوەن موڕاڵی سیاسیی ناتوانێت بڵێ ئەگەر ئەو هێزانە ئەو کارەیان نەکردایە، بەعسیش وای نەدەکرد. تەنها لە دەسەڵاتێکی فاشیستی دەوەشێتەوە کە بە شێوەیەکی دەستەجەمعی سزای سەدان هەزار هاوڵاتی بدات بەوەی چەند هێزێکی سیاسی بە پێێ بەرژەوەندییەکی تایبەت شارێک دەگرن و دەوڵەتیش غازی کیمیاوییان بەسەردا دەڕێژێت. ئەوەی لە غەززەدا دەگووزەرێ هەمان شتە. دوو ملیۆن ئینسان خراونەتە قەفەسێکی داخراوەوە. بەوەی حەماس دەسەلاتدارێتی ئەم ناوچەیەی بەدەستەوەیە، هیچ دەوڵەتێک بە ناوی لێدان لەم دەسەڵاتەوە بۆی نییە تازەترین چەکەکانی سەردەم بەسەر ماڵ و منda□ی ناوچەیەکی دوو ملیۆنیدا ببارێنێت کە دەرفەتی هەڵهاتنیشیان لێسەندرابێتەوە. تۆ کاتێک وەک هاوڵاتییەکی کورد پێتوانییە دەسەڵاتی بەعس حەقی خۆی بوو شارێک کیمیاباران بکات بەوەی کۆمەڵێک چەکداری سەر بە گرووپێکی ئۆپۆزیسیۆن شارەکەیان خستۆتە ژێر کۆنترۆڵی خۆیانەوە، بە هەمان شێوەش ناتوانیت پێتوابێ ئیسرائیل حەقی خۆیەتی دوو ملیۆن ئینسان بخاتە ژێر چەکی فسفۆڕیی و سەرتاپای پێداویستییەکانی کۆمەڵگایەک لە بناغەوە هەڵتەکێنێت. یان پێتوابێت ئەمە جەنگی تێرۆریستەکانە وبا بەربنە گیانی یەکدی. لێرەدا بەرگ و ڕەنگی ئایدیۆلۆژی حەماس و یەکێتی و پارتیبوون مانایەکیان نییە. بەڵکو ئەوەی جێی سەرنجە، بە ڕەهینەگرتنی ژیانی دوو ملیۆن ئینسانە لە

شوێنێکدا بەوەی حەماس دەسەڵاتدارێتی ناوچەکەیە.
لەم گۆشەنیگایەوە سەیری جەنگی ئێستای غەززە نەکرێت، دەکرێ ببیتە بەشێک لەو لەشکرەی خەو بە نووقومبوونی غەزەوە دەبیین لە دەریادا. یان خستنە ژێر چادریان لە بیابانی نێوان میسر و ئیسرائیلدا.
بەڵام غەززە لەوێیە، چونکە بناغەکانی سەرکوت لە ئیسرائیلدا بە تەواوەتی خۆیەوە ئامادّەیی هەیە.

بەکر ئەحمەد
10,20 ,2023

Hamas, Israel och Palestina av Bitte Hammargren -1 ((aftonbladet.se

---

گالیلۆ، هێزی ڕاکێشانی زەوی.. بریا محمد همزە

هەموو زستانێک میری مەزنی توسکانی چەند مانگێکی لە پیزا بەسەردەبرد. مامۆستا تایبەتەکەی بەردەوام لەگەڵی دەڕۆیشت. ئەم مامۆستایە ناوی ڕیسی بوو وانەی بە کوڕەکانی میری مەزن و هاوڕێکانی دەوتەوە: ڕیسی هاوڕێیەکی خانەوادەی گالیلێو بوو مامۆستایەکی تایبەتی زیرەکی ماتماتیکیش بوو. جارێک یان دووجار ڕێگەی بە گالیلۆ دابوو کەلای دەرگاکەوە دابنیشێت و گوێ لەوانەکانی بگرێت. گالیلۆش زۆر حەزی لە ماتماتیک بوو. لە کاتی دەست بەتاڵی دا لێکۆڵینەوەی لەسەر دەکرد و لەتاقیکردنەوەکانیدا بەکاری دەهێنا. لەساڵی 1585 دەبوو زانکۆ جێبهێ□□□ت، لەبەربێ پارەیی. چیتر هیوای بەوە نەمابوو تا ببێت بە پزیشک بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا زۆر خەفەتی پێنەخوارد، ماتماتیک بیرۆکەیەکی نوێی پێبەخشی، ئەویش زۆر خۆشحاڵبوو لە ماڵەوە لێکۆڵینەوەی لەسەر بکات.
ڕیسی یارمەتی داو هەندێ کتێبیشی دایەو پێیووت: دەبێت ئەرخەمیدس و ئیوکلید بخوێنیتەوە: ئەگەرچی ماوەیەکی زۆر لەمەوبەر ژیاون، بەڵام ئێمە هێشتا کتێبەکانیان بەکادەهێنین. ئەرخەمیدس وەک تۆ وابوو هەمیشە سەرقاڵی ئەنجامدانی تاقیکردنەوە بوو. گالیلۆ پێکەنی ئەو

چیڕۆکەی ئەرخەمیدس و گەرماوەکەی دەزانی. بەلایەوە باشترین چیڕۆک بوو. ڕۆژێک پاشای سیراکوس ئەرخەمیدس بانگدەکات بەلای خۆی و پێی دەڵێت، تکا دەکەم سەیرێکی ئەم تاجە بکە بزانە لەزێڕ دروستکراوە یان لە کانزای جۆراوجۆر؟ دەمەوێ بزانم لەبەرئەوەی پارەیەکی زۆرم پێداوە. ئەرخەمیدس تاجەکەی هەڵگرت وادەرکەوت لە زێڕ دروستکرابێت، بەڵام لەوەشدەچوو کانزای جۆراوجۆر لەناواخنی زێڕەکەدا بێت، چۆن بتوانێت بیدۆزێتەوە؟ پاشاکە پێیوت بڕۆ ماڵەوە و بیری لێبکەوە. هەندێ تاقیکردنەوەیان لەسەربکە خەڵک دەڵێن گوایە تاقیکردنەوەکانت زۆر زیرەکانەیە. ڕۆیشتە ماڵەوە و زۆر بە وردی بیری لێکردەوە. بەڵام وەڵامەکەی دەست نەکەوت تا دواجار هیلاک بوو، لەبەرئەوە چووبەرەو گەرماوی گشتی (حەمامی دەرەوە). لەلای ئاوی خۆشتنەکە وەستاو تەماشای کردهێشتا پڕنەبوو، پاشان چووە ناوی و ئاوەکە بە سەرەوە بەربووەوە. کاتێک لەناویا دانیشت لەپرێکدا بیرۆکەیەکی بۆهات بەزمانی گریکی هاواریکرد: ئیوریکا دۆزیمەوە!.

ڕایکردە سەرجادەکە و بەپەلە ڕۆیشتەوە ماڵەوە. خەڵکەکەی سەرجادەکە سەریان سوڕما لەبەرئەوەی ئەرخەمیدس هیچی لەبەردانەبوو. مەشکی سەرقاڵبوو بەم بیرۆکە سەیرەوە، لەبەرئەوە لەبیری چووبوو جلەکانی لەبەربکات لەماڵەکەی خۆیدا چەند تاقیکردنەوەیەکی بچووکی ئەنجامداو پاشان ڕاستەوڕاست چوو بەلای پاشا پێیوت گەورەم، وەڵامی پرسیارەکەتم دۆزیەوە ڕێمبدە تاقکردنەوەیەکت پیشان بدەم.

بڕێ زێڕوزیوی لەسەر مێزەکەدا دانا لەبەردەم دوو دەفردا پاشان دەستی پێکرد، تاجەکەی تێ کێشی چوار پاوەندە، ئەم توێڵ زێڕێش چوار پاوەندە هەروەها ئەم توێڵ زیوەش بەهەمان شێوە. بەڵام زێڕ قورسترە لەزیو، کەواتە دەبێت توێڵ زیوەکە گەورەتر بێت، ئەی وانیە؟ پاشا وتی بێگومان. ئەرخەمیدس لێی پرسی باشە حەزدەکەیت یارمەتیم بدەیت؟ ئەم دەفرە گەورەیە پڕە لەئاو ئەگەر زێڕەکەی تیادابنێیت، بەشێک لە ئاوەکە دەتەدەرو دەچێتە ناو دەفرەکی بچوکتر. ئەو بڕە ئاوە بپێوە، بەپێی ئەم نیشانەیەی لەناو دەفرەکەدایە نەزۆر نەکەم.

ئەرخەمیدس زێڕەکەی دەرهێنا. ئینجا دەفرە گەورەکەی پڕکردەوە و دەفرە بچوکەکەی خاڵی کردەوە ئەمجارە زیوەکەی تیا دابنە، کاتێک ئاوەکە هاتە دەرەوە بەهەمان شێوە ئەو بڕە ئاوەش بپێوە.

پاشاکەش بەوجۆرەی ئەرخەمیدس وتی، کارەکەی ئەنجام دا، ئەرخەمیدس بەردەوامی دا بە قسەکانی: ئێستا تاجەکە دەخەینە ناوی ئەگەر بەتەواوی زێڕبوو ئەوا ئاوەکە دەگاتە لای نیشاندەری یەکەم، ئەگەر لە زیویش دروستکرابوو ئەوە ئاوەکە دەگاتە لای نیشاندەری دووەم. تەماشایانکرد ئاوەکە لەنێوان دوو نیشاندەرەکە وەستابوو، ئەرخەمیدس هاواری لێبەرزبووەوە : ئەوە وەڵامی پرسیارەکەتە:

تاجەکە بەتەواوی زەڕینەو زیویشی تێدایە. گالیلە ئەو چییەکەی بەدە بوو، دەیویست ئەو تاقیکردنەوانە بە خۆشی ئەنجام بدات.

•

شەڕی فەلەستین – ئیسرائیل و داڕووخانی وەهمیی گەورەی مەساد.. فەرمان محەمەد

هێرشی لەناکاو بە سەر ئیسرائیل شکستی شۆککەری دەزگە هەواڵگرییەکان پیشان دەدات، کە ئەمە یەکێکە لە گەورەترین شکستەکانی هەواڵگریی ئیسرائیل لە دوای شەڕی یۆم کیپوری ساڵی ١٩٧٣ەوە؛ کە توانای هێرشەکە ناتواندرێت کەم بکرێتەوە یان بە زاراوەیەکی کەمتر بخرێتەڕوو.
وردبینیی هێرشەکە سیستەمی هەواڵگریی ئیسرائیلی شۆککرد، کە ئەمەش شکستی هەواڵگریی و بەرگرییە، کە نەیتوانیووە بەرگریی پێویست بە هاوڵاتیانی مەدەنیی ئیسرائیل دابین بکات. ئەمە جۆرێکە لە پیرە هاربەر و یانزدەی سێپتەمبەر بە ئیسرائیل، کە تا ئەمڕۆ واقیعێک هەبووە، بەڵام ئەم شکستە بەرەوڕووی واقیعێکی دیکەی کردینەوە.
واقیعێک کە تێگەیشتنێکی دیکەمان پێدەدات لەمەڕ سیستەمی بەرگریی پێشکەوتوو و تەکنەلۆژیای سەردەم، لەهەمبەر هێزێک بە تاکتیکی کلاسیک و چەکی ئاسایی.
ئیسرائیل هەمیشە شانازی بە بەرگرییە سنوورییەکانی خۆیەوە دەکرد، کە هیچ چاوێک بەڕواڵەت نەتواندرێت بچێتە ژوورەوە، بەتایبەتی سیاج و دیواری پێشکەوتووی سنووریی و دیواری کۆنکرێتی لە نزیک غەززە، بەڵام لەم هێرشەدا دەیان چەکدار بە کەرەستەی زۆر سادەی جەنگ لە چەند شوێنێک لە ڕێگەی ئاسمانیی، وشکانیی و دەریاییەوە دزە دەکەنە ناو سنوورە قەڵادارە قورس و سەختەکانەوە، کە لە پشوویەکی کورتدا وڵاتەکەیان بێئاگا گرت.
هێرشەکە دەزگەی ئەمنیی ئیسرائیلی لە دۆخێکی نائاساییدا ڕاشڵەقاند و سەرکەوتوو بوو لە کاڵکردنەوەی پێگەی گەورە و بێوێنەی چەندین ساڵەی ئیسرائیل. بەرپرسانی ئیسرائیل بەهۆی ئەو هێرشە

بەونەیەی حەماس ڕووبەڕووی پرسیار دەبنەوە و پرسیار لەسەر شکستی دەزگەی هەواڵگریی بەناوبانگی مەساد دەوروژێندرێت، لەکاتێکدا بەگوێرەی هەواڵێکی بی بی سی، ئیسرائیل خاوەنی بەرفراوانترین، زۆرترین بودجە و تۆڕی هەواڵگرییە لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا.

شکستی دەزگە هەواڵگرییەکانی ئیسرائیل

شکستەکە زیاتر سەرنجڕاکێشە بەو پێیەی کە خزمەتگوزارییە ئەمنییەکانی ئیسرائیل، سەرچاوەیەکی بەرچاو بۆ چاودێریکردنی کۆمەڵگەی فەلەستین و لە نێویاندا حەماس، لەڕێگەی تۆڕەکانی سەرچاوەی مرۆیی و هەروەها تەکنەلۆژیای چاودێریکردنەوە تەرخان دەکەن. شکستەکە تەنیا لە کۆکردنەوەی هەواڵگرییدا نەبووە، بەڵکوو پێدەچێت بێتواناییەکی سیستماتیکی هەبێت بۆ کۆکردنەوە و شیکردنەوەی داتا هەواڵگرییەکان. لە کاتێکدا کە دەزگەکانی وەک مەساد، فەیلەقی هەواڵگریی و دەزگەکانی ئاسایشیی لە ڕابوردوودا ستایشی سەرکەوتنەکانیان لێدەکرا، بەڵام ئەم ڕووداوە پرسیار و گومانی خستووەتە ڕوو. بەلە بەرچاوگرتنی ناوبانگ، دووربینیی،ئەزموون، دەستکراوەیی و ڕەخساندنی ژینگەی نێودەوڵەتیی دەزگە هەواڵگرییەکانی؛ بە تایبەت مەساد، ئێستا لەژێر پرسیاردان و هەڵسەنگاندنی بۆ دەکرێتەوە.

هۆکارەکانی پشت شکستەکەی مەساد

- قەبارە و خێرایی هێرشەکە؛ گەورەیی هێرشەکە لەگەڵ جێبەجێکردنی خێراییدا، میکانیزمەکانی بەرگریی ئیسرائیلی لە دۆخێکی خراپ و بێهیوادا هێشتەوە.
- بێتوانایی هەواڵگریی ئیسرائیل؛ بێتوانایی لە پێشبینیکردن یان بەرپەرچدانەوەی “ئۆپەراسیۆنی لافاوەکەی ئەقسا”، کێشەیەکی قووڵی چەسپاو پێشان دەدات، شارەزایانی هەواڵگریی و سەربازیی باس لەوە دەکەن کە نەیانتوانیووە بچنە ناو تۆڕی پلاندانانی ئاڵۆزەوە، کە لەلایەن حەماسەوە دارێژراوە.
- وەهمی ئەتۆمیی ئێران؛ هەندێک لە شارەزایان پێیانوایە کە ئیسرائیل ئەوەندە بە تەواویی سەرقاڵی بەرەنگاربوونەوەی ئێران و هەوڵەکانی پووچەڵکردنەوەی بەرنامە ئەتۆمییەکەی کۆماری ئیسلامیی بووە، کە حەوشەی ماڵەکەی خۆی پشتگوێ خستووە. ئەمە خەڵکی خستووەتە ناو هەستێکی ساختەی ئاسایشەوە.
- وردبینیی هێرشەکە؛ وردبینیی هێرشەکە سیستەمی

ئاگادارکردنەوەی ئیسرائیلی شۆککرد و پلانی وردی پشت هێرشەکە
دەنیاییی ئەوە دەدات کە هەم هەماهەنگ و هەم بە تەواویی
چاوەڕواننەکراو بووە، کە ئیسرائیلی لە زۆرترین حاڵەتی
لاوازیدا گرت.

پاڵنەرەکانی پشت تۆفانی ئەقسا

گرژییەکانی پێش هێرشەکە، چەند مانگێک پێش ئەم هێرشە پڕ بوو لە گرژیی، کە لە پرسەکانی وەک تووندوتیژیی مزگەوتی ئەقسا و بەردەوامیی گەمارۆ و داگیرکاریی سەرچاوەی گرتبوو.

پلانی لەخەودا گیران

ئیسرائیلییەکان بەشێوەیەکی نائاسایی لەخەودا گیران، سەرەڕای ئەوەی ئیسرائیل یەکێکە لە بەهێزترین هێزی سەربازیی ناوچەکە؛ کامێرای ئەمنیی سەرسنوور، بوونی کارمەندانی هەردووک کۆمپانیای شین بێت و مۆساد لە مەیدانەکەدا، هەستەوەری وێنەگرتنی گەرمیی/جووڵەی پێشکەوتوو و تەنانەت سیاجکردنی سنووری ئاسن، بەڵام هێرشەکە زیاتر شۆککەرە بەو پێیەی دوای ٥٠ ساڵ لە شکستی ئیسرائیل دەوڵەت لە هێرشێکی لەناکاودا، کە میسر و سووریا ئەنجامیاندا. بێگوومان دەزگەی هەواڵگریی پشکی خۆی لە بەرپرسیاریی هەڵدەگرێت. بەهۆی نەبوونی زانیاریی، سەرەڕای ناوبانگ، توانا و هەژموونی هەواڵگریی. ئەمەش گەورەیی، وردیی پلانەکە و بەتوانایی زیاتریی دەزگەی هەواڵگرییەکانیان دەردەخات. هێرشەکە بەو ئامادەکارییە کراوە، کە زۆربەی ئەندامانی بزووتنەوەکە ئاگاداریی وردی پلانەکە و کاتی جێبەجێکردنی نەبوون، بەڵام بەشداریکردنی هەزاران چەکدار، ڕاهێنانی تووند و فراوانیی هێرشەکە و خەوتوویی دەزگەی هەواڵگرییەکان، جیهانی ڕاچڵەکاند.

ئەلی مارۆن، سەرۆکی پێشووی هێزی دەریایی ئیسرائیل ئاماژەی بەوەدا، کە "هەموو ئیسرائیل لە خۆی دەپرسێت: کوا IDF، کوا پۆلیس، کوا ئاسایش؟ شکستێکی گەورەیە؛ پلەبەندییەکان بە سادەیی شکستیان هێناوە".

هەروەها ڕۆژنامەی تایمز ئەفی ئیسرائیلیی لە زاری ئامۆس یادلین، بەرپرسی پێشووی هەواڵگریی IDF ـەوە نووسیویەتی "هێرشەکە دەنگدانەوەکانی جەنگی یۆم کیپوری وەرگرتووە – هێرشێکی دیکەیە کە بە شکستی هەواڵگریی دیاری کراوە"، کە بە دەیان ئیسرائیلیی؛ دزەکردنە کوشندەکەی حەوتی ئۆکتۆبەر، یەکسەر یادەوەرییە ئازاربەخشەکانی جەنگی ئۆکتۆبەری ١٩٧٣ی زیندوو کردەوە.

پەنجەی تۆمەتی ئیسرائیل

بە زیادبوونی لەکەوتە ئەمنییەکان، ئیسرائیل پەنجەی تۆمەتبارکردنی خۆی ئاڕاستەی تاران دەکات، بەهۆی ڕێکخستنی هێرشەکانی حەماس. ڕەنگە هێرشەکان لەدایکبووی توڕەیی بن، بە تایبەتی لە ڕەفتاری چەند مانگێکی هاوپەیمانیی نەتەنیاهۆ، لەوانەش ئیستفزازی مزگەوتی ئەقسا، بەڵام ئێران و ئەو هێزانەی کە پشتیوانیان دەکات، ئامانجێکی ستراتیژیی درێژخایەنتریان هەیە، ئەویش پووچەڵکردنەوەی ئاسایکردنەوەی پەیوەندییەکانی نێوان سعوودیە و ئیسرائیلە، هەنگاوێک کە ئەمریکا لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا چەسپاندوویەتی، بەڵام لە چاوی ئێراندا فەلەستینییەکان لە دوا سپۆنسەری کاریگەرییان بێبەش دەکات.

فەرمان محەمەد

ئیتاڵیا / زانکۆی بۆڵۆنیا

شیعری (حەز)ی دەکەش قادرم خوێندەوە.. لەتیف بێوار

ئەدیسۆن هەر وشەیەك بوو کردی بە دەزێڕەوەی ئەلیکتریك و ڕووناکی، کاتێك دایکی نامەی قوتابخانەی ە خوێندەوە کە لەبەر زیرەکی جێی نابێتەوەو نابێت چیتر بچێتەوە، لەکاتێکدا کە گەورە بوو دوای داهێنانەکەی ڕاستی نامەکەی بۆ دەرکەوت کە لەبەر تەمەڵی بووە!.

کەواتە وشە زۆر کاریگەرو گرنگە بۆ سەر پرۆسەی داهێنان و گۆڕانکاری، وەک نموونەی ئەو مامۆستایەی لەناو قوتابییە منداڵەکاندا ئاوات بەوە دەخوازێت بۆ نموونە مێژووی کەسایەتییەکی گرنگ ببینێتەوە لە داهاتوودا بە تەرو تەسەلی و دروستی لە دووتوێی پەرتووکێکدا نووسرابێتەوە، بەئاگا لەوەی دوای دەیان ساڵ قوتابییەك لەوانە بەو کارە هەڵدەستێت و مامۆستاش وەفاتی کردووەو ئاگای لە بەرەنجامی ئەو وتەیە نییە کە جارێك لە جاران لە پۆلدا درکاندوویەتی.

دوا دەرکەوتنی فەرهاد پیرباڵ لە ڤیدیۆیەدایە کە لەناو حەشاماتێکدا کتێبە چاپکراوە تازەکەی دەکێشێت بە زەوی داو دەڕۆت:

دوازدە هەزار دینارى تەچووەو کەس بە هەشت هەزار لێم ناکڕێتەوە!
لای هەندێك ئەمە مردنی مەعریفەی دەگەیەنێت و لای هەندێکی تریش کۆمیدیای واقیعی کوردییە.

بەگومان لە هەر دەورو زەمانێکدا وشەی کاریگریی خۆی هەر هەیە، بە نموونە من لە چاوخشاندنم بە باتەکانی رۆژی ٢٠/١٠/٢٠٢٣ی ماڵپەڕەی دەنگەکان زۆر شادمان بووم کە دەقی ((حەز))ی دەکەش قادرم خوێندەوە، وەهای ئەوەی چەند رەهەندێکی لە خۆ گرتووە، نیشانەی ئەوەشە کە هەشتا هەست و وشەو جوانی گیانی تیا ماوەو بەیەکجاریی نەکراوەتە کاڵای دنیای سەرمایەداری و بزنس و ماهییەتی خۆی لە دەست نەداوە، هەرچەندە کەم تا زۆر دنیا بەرەو جەهل و نەخوێندنەوەو نامۆڵاەی دەچێت، بەڵام دەکەش بە ئەوەی هیچ موکافەئەیەکی ماددی چنگ بکەوێت لە ماڵپەڕەی (دەنگەکان)دا ئەو هەوڵەی خۆی خستوەتە بەر دیدی خوێنەران، لە لایەکی تریشەوە دەبێت ئەوە بزانین کە هەموو وشەیەك دەخوێندرێتەوەو سەنگ و بەهای خۆی پێ دەدرێت و کەسانێکی ورد بین و عەوداڵی دنیای گیان و هونەرو ئیستاتیکا و ئەفراندن هەر دەمێنن و هیچ وشەیەك تێناپەڕێت بەسەریاندا کە خوێندنەوەی لە دەست بدەن.

((حەز))

تۆ ئاوازێکی غەمگینی بەسەر دوا هەنسکمەوە
هەنسکی من
ئاوازێکە لە میلەدی بەفربارینەوە بەربەتەوە
نەو دوا دێڕی شیعرێکی شەرمنەوە
شەرمنی تۆ
دوا نیگای دەنگی ژیانەوەی سلێمانیی و
ترۆپکی حەزێکی شێتانە
ئای یادی بەخێر
من و تۆ خوێنی هوەیدا
کەوتەتە سەر نینۆکی پەنجەتووتەمان.
حەوشەی پشتەوەمان
کۆڵانێکی غەمگینە و دەمانباتەوە سەر خوانێکی حەزێکی شێتانە
شێتانە وەک توانە لە ترۆپکی چێژ لە نیوەی شەودا.
سلێمانیی
دەکەش قادر

***بایۆگرافی دەق:**

گرنگی دەق لە درێژی و کورتیدا نیە، بەڵکو دڵکەش هەوڵدەدات لە دەقێکی کورتی ١٣ دێڕیدا زۆر رەهەندی جیاواز کۆبکاتەوە، راستە لە رووکەشدا سیمای قوتابخانەی رۆمانسی پێوەدیارە، بەڵام لە هەمان کاتدا دەتوانین شتانێکی تری لێ بفامینەوە، بگرە خوێند□ن□وەی واقیعی شاعیریشی تێدا بەرجەستە دەبێت، چ وەك تاكێکی تایبەت یان وەك تاكێکی گشتگیراو.

*

***کاکتەرەکانی ناو دەق:**

چوار بوونەوەر د□ج□و□□ن لەم دەقەدا، شاعیر ناچارمان دەکات وەرچرخانێك بکەین بەلایاندا و مانایان پێ ببەخشین، یان بەدوایاندا بچین، ئەوانیش هەر یەك لە:

١- من: خودی هۆنەر.

٢- تۆ: کەسی دوێندراو.

٣- هوەیدا. کەسایەتی خوێناوی ناو دەق.

٤: سلێمانی، گەشە دەکاتەوە دیارە گەشەش دوای سیس بوون دێت- رەهەندی جی□ پۆلەتیکی.

*

***کۆدی نەست(حەوشەی پشتەوەمان):**

یان دەتوانم بڵێم دنیای تاکی کوردی، بە دەسەڵاتدارو بێدەسەلاتەوە، رەنگە بێدەسەڵات بیکاتە رێگای ئاودیوبون و گەشتن بە مەبەستەکانی ئەودیوی ژیانی رۆژانەو رووکەش، دەسەڵاتداریش بیکاتە پانتاییەك بۆ شتنەوەی پارەو ئەنجامدانی تاوانەکان. ئەم پنتە جێی زۆر رامان و لەسەر وەستانەو جێگەی خۆی لە ئیعرابدا گرتووە لە ژیانی هەر یەك لە ئێمەداو هەر یەك بە جۆرێک لە یادەوەری و نەستماندا ماناو وێنەیەك دەبەخشێت و زیاتر رۆچوونی دەلالەت لێرەدا بۆ خوێنەران جێ دەهێڵرێت، هەرچەندە لەم دەقەدا خەمەکانی تاکی مێینە بە شێوەیەکی گشتی بەرجەستە د□ب□ن و خوێندنەوەیەکیشە بۆ باری س□س□ی□ل□ژی و ک□ل□توورو جۆری بیرکردنەوەی تاکەکان و ژیانکردن لە واقیعی شاعیرداو بەربەستە کۆمەڵایەتیەکان.

*

*وێنەی شیعریی:

شاعیر توانیویەتی چەند وێنەیەك لە دنیای ئەندێشەدا دەربهێنێت و دەقەکەی پێ رووپۆش بکات، وەك ئەو کانزایانەی بە ئاوی زێڕ رووپۆش دەکرێن، بۆچی نا، خۆ مەگەر ئەمە بە گرنگترین پێکهاتە شیعریەکان دانار□ت؟

لەو وێنە پر ناسۆرە وردبنەوە کە شاعیر دەرگای شیعرەکەی پێ واڵا دەکات:

(تە ئاوازەکی غەمگینی بەسەر دوا هەنسکمەوە)
ئەگەر هەنسك بە تەنێك یان جەستەیەك لەك بدەینەوە کە خۆی لە خۆیدا
بەرەنجامی گریانەو گریانیش نیشانەی ناسۆرو نەهامەتی و خەمگینییە،
کە زەربەی تاکی کوردو بەتایبەتی ڕەگەزی مێ لەگەڵی رووبەرربوونەوەی
ویست و حەزەکانیان بە واقیع دوچاری دەبن، دیارە کە لێرەدا (ئەوە)
کە دەبێتە ئەم ئاوازە خەمبارە بەسەر دوا هەنسکی شاعیرەوە، کە
وێنەیەکی جوان و گونجاوە لە هەردوو رووی مەجازو واقیعەوە.
بەڵــام بە پێچەوانەی وێنەکەی نــاو دێڕە شیعــری(دوا نیگــای دەنگــی
ژیانەوەی سلێمانیی) ەت، کە لێرەدا نەنگییەك هەیە لە خولقاندنی
ئەم وێنەیەو گونجاندنی (نیگــا ی دەنــگ) پێکەوە، چــونکە دەنــگ لە
خەیاڵیشدا جێی نابێتەوە کە بدرێتە پاڵ نیگا و بەرجەستەی مانایەکی
مەجازی بکات، لام وایە بەم جۆرە ڕەواوتر دەبوو:
(دوا نیگای ژیانەوەی سلێمانی)
*

***وشەسازیی:**

شاعیر لەم ١٣ دێڕەدا چەند زاراوەیەکی دووبارە کردووەتەوە وەك:
(هەنسك، شەرمن، حەزەکی شێتانە، بەڵام ئەوەی جیی باسە
ئایــا ئەم شیعــرە کە بە شێــوەیەکی ســروشتی لە نــاخی دانەرەکەیەوە
هەڵقوڵیوە لە بەهای شیعرەکە کەم دەکاتەوە؟ یان جەختکردنەوەی
شاعیر دەنوێنێت لەسەر ئەوەی کە خوێنەر زیاتر لێیان رابمینێت؟
وەڵای ئەوەی لێرەدا (دەمانباتەوە سەر خوانەکی حەزەکی شێتانە)بەر
هەڵەیەکی ڕێزمانی دەکەوین، کە دەبوو بەس حەز/ پاشگری (ەکی)ببوایە
چــونکە (خــوانەکی)شی هەر دەگەڕێتەوە ســەر حەزەکە، کەواتە دەبــوو
ئاوهای لێبهاتایە:
(دەمانباتەوە سەر خوانی حەزەکی شێتانە).
*

خاڵبەندی و ڕێنووس:

وەك چۆن لە تاقیکردنەوە ڕەسمییەکانی خوێندنگاو زانکۆکاندا ١٠%ی
نمرە لەســەر خاڵبەنــدی و ڕێنــووس دادەنرێــت، هەرواش لە شیعــردا
ئاسانکــاری بە خــوێنەر دەکــات لە تێگەشتنــی مانــاو نەرمــی بە
زنجیرەبەستی کۆپلەکان دەدات.
بە نموونە ئەم دێڕە(ئاوازەکە لە میلەدی بەفربارینەوە بەربەتەوە)
پەیوەستە بە دێڕی دوای خۆی(نەو دوا دێڕی شیعرەکی شەرمنەوە)بەیە
داشەك دوای وشەی شەرمنەوە- ببوایە باشترو ڕەوانتر دەبوو لە رووی
(بەیان)ـەوە.
پەلەپەلکردنــی شــاعیرو پێــدانەچوونەوەی دەق دوای یەکەم ڕەشنــووس
کێشەیەکە زۆر شاعیر پێوەی گیرۆدەیە، ئەم دێڕەش (شێتانە وەک توانە

لە ترۆپکی چێژ لە نیوەی شەودا) زەحمەت لای خوێنەر دەسازێنێت تا لەهەڵە ڕێنووسیەکە تێبگات و وشەی (توانە) راست بکاتەوە و بیکات بە (توانەوە)، جگە لەمەش دانانی خاڵ پێش ئەم دوو رستەیە بە کێشەی تەکنیکی کۆپی و پەست دەگەڕێمەوە هەڵەی شاعیر نەبێت:
کەوتەتە سەر نینۆکی پەنجەتووتەمان.

شەتانە وەک توانە لە ترۆپکی چێژ لە نیوەی شەودا.
*

دواپەیام:
هیوای سەرکەوتن و بەردەوام بوون بۆ شاعیر دەخوازم و دەتوانم بڵێم هەموو کۆشش و کارێکیش ماددەی لە پشتەوە نییە وەك هەندێك کەسی چاوچنۆك دنیا هەر لەو سەنگەیەوە دەبینن، بەڵکو ئەم گەردوونە زۆر لەوە بەرفراوانترە لە بەرژەوەندی ئابووریدا لە تیغ و چواچێوەی بدەین، لەکاتێکدا کەسانێك توشی هەڵدیرو تاوان بوون بە هۆی پارەوە لە ژیانداو نەرێنیانە بیر دەکەنەوە و دەجوڵێن، بەڵام لە لایەکی ترەوە نموونەی پرشنگداری وەك شاعیر هەن کە بایەخی دنیای گیان و ئەدەب و هەست و نەست و دەربڕین و وشە لایان هەر داینەمۆیەکە کە دەیانجوڵێنێت لە ژیانداو بیدەنگ دەش دانامینن بەرانبەر سەختییەکان و لە دوتوێی وشەو زاراوەکاندا خۆیان دەدۆزنەوە و هەوڵی داهێنان دەدەن، ئەمش جۆرێکە لە هۆشیاریو مەعریفەت و ڕۆشنبیریی، کە سەرقاڵ بوونی تاکەکان دووریان دەخاتەوە لە بەشبوون و بوونە سووتەمەنی جەهل و درێژەپێدەری قەیرانە جۆراوجۆرەکان کە وادەزانین هەر کەسانی نێو دەسەڵات لێی بەرپرسیارە، بەڵام لە راستیدا مەنجەڵ سەرقاپی خۆی دەدۆزیتەوە، هیچ میللەتێکی هۆشیاریش بوونی نییە فەرمانڕەوای گەلەر بیبات بەڕێوە.

سەرگەردان.. شیعر: ایرج جنتی عطایی.. وەرگێڕانی: پشکۆ ناکام

لە ئازاری ڕێگا ، شەکەتی
گەیشتن و نەگەیشتن
هەڵکێشان و هەڵنەکێشانی

ئاخێک بۆ گەیشتن
غەمی سەرگەردانیم
ڕاستگۆیانە بە تۆم ووت
ناوێک کە " نهێنی شەو " م بوو
عاشقانە بە تۆم ووت
گەر ئازارێک لە جەستەما بوو
گەر " پێ " یەکانم سڕ بوون
هەر زوو بە تۆم ووت
گەر دەردم دێرین بوو
منی سەرگەردانی ساکار
تۆم بە ڕاستگۆ زانی
ئەمە بۆم شکست بوو
لەگەڵ ئەوەشا
تۆم بە عاشق زانی

بە درێژایی ڕێگا
کە ئاسۆ بەرامبەرم بوو
حەماسی تۆ ، ووزەی ڕێگەی من
ناوی تۆ ، " هاوسەفەر"م بوو
منی دڵ شووشە لەهەر شوێنێ
کە شکانن بوو ، شکەستم خوارد
لە ژێر کۆڵە شاخی غەم
هەر دانیشتن بوو کە دانیشتم
لاوازیی و بە پێ ڕۆشتن
عەشقی تۆی برد لە یادم
هاواری تۆم کرد و دووبارە
بووم بە خوێنی ناو دەماری ڕێگا

سەرەڕای هەڵاوی شێ ی "با"
لە دەشتایی ناوەڕاستی هاوینا
قامچیەکانی دەستڕێژ
لە چلەی زستانا
نەیانتوانی ، نەیانتوانی
" کینە " م لێ بسێنن
لە منی شەکەت بووی شەکەت
حەماسی ڕۆشتنم لێ بسێنن

ئێستا کەگەیشتوومەتە ئێرە

پڕە لە چیرۆک بۆ ووتن
پڕ لە نیازی تۆ
بۆ ئاخ هەڵکێشان و گوێ گرتن
تۆ بۆ خودی خۆم غەریبی
بە جیا لە غەمم ئەتبینم
خۆم پڕ لە گۆرانی
تۆ بێ دەنگ ئەبینم

کێ دەنگتی یا بە مانگ
کێ مانگی لێرەوە برد ؟
کێ ناوی تۆی یا بە خۆر
کێ خۆری یا بە هەور؟
لێم گەڕێ بۆ خۆم بم
هاودەنگی گۆرانییەک بە
لە گەڵ” زنجیر”ی ئەمشەوا
هاودەنگ بە
و
….ڕزگار بە

راپەڕینی جەماوەری لە ئێران و ب□راوەی ستراتژیکی!.. عەبدولڕەحمان گەورکی

چاوخشانێک بەسەر ساڵێک راپەڕینی جەماوەری لە دژ بە دیکتاتۆرییەت لە ئێران!
عەبدولڕەحمان گەورکی، نووسەر و شر□ق□کاری سیاسی

لە ساڵی ١٩٧٩ کە دیکتاتۆرییەتی ح□م□□زاشای پەهلەوی لە لایەن خەڵکی ئێرانەوە رووخێنرا، ئەستەم بوو وابزانین کە پاشماوەکانی ئەم دەسەڵاتە جارێکیتر لە دژی خەڵکی ئێران بێنەوە گۆڕەپانەکە و لایەنگری بکەن لە دەسەڵاتی دیکتاتۆرییەتی مەزهەبی. بەڵام بەداخەوە لەم راپەڕینەی ئێستادا ئەوە روویدا و ژەهری خۆیان ڕژاندە ناو

راپەڕین. هەی ئەم کارە چ بوو؟
لای هیچ کەسێک شاراوە نییە کە پاشماوەکانی دەسەڵاتی دیکتاتۆریی شا بە ملیارەها دۆلار لە موڵک و ماڵی خەڵکی ئێرانیان دزی و چوونە وڵاتانی رۆژئاوا و لە پێنج دەیەی رابردوودا بەو داراییە دزراوانەی خەڵکی ئێران بوو کەوتنەوە سەر پێ!
نا با دەسەڵاتی پاشایەتی و نا بە دەسەڵاتی مەزهەبی!
هەروەک لە ساڵەکانی دواتر و تا ئەمڕۆش بە روونی بینراوە کە دەسەڵاتی دیکتاتۆرییەتی ئایینی، لەسەر هێڵی میراتی دیکتاتۆرییەتی حەمەڕەزاشای پەهلەوی پێکهاتووە و موڵک و ماڵی خەڵکیان تاڵان و بە سەدان هەزار کەسیان بێ ماڵ و حاڵ و ژمارەکی زۆریشیان کوشتار کردووە. کارنامەی ٤٤ ساڵەی رابردووی دەسەڵاتی ئایینی بەڵگەنامەی حاشا هەڵنەگری ئەو راستییەیە کە هەر دوو دیکتاتۆرییەتی شا و دیکتاتۆرییەتی ئاخوندی تەواوکەری یەکتر و دوو دیوی دراوی سیستەمی دیکتاتۆرین و هۆکارێکی هاوبەش و دانەبڕاویان لە دوژمنایەتیکردنی گەلدا هەیە لە ئێراندا. هەر بۆیە دەبینین لە کات و ساتە دژوار و مێژووییەکاندا، بە پشتیوانیکردنی هەندێک کۆڕ و کۆمەڵەی کۆلۆنیالیستی، دەبنە یارمەتیدەری یەکتر بۆ ئەوەی رێگە نەدەن گەل بگات بەو ئاوات و خواستەی لە مێژینەی هەیەتی!
ئەوەی لە ئاستی نێودەوڵەتی و ناوچەیی کەدەنگی لەسەرە، “نەگەڕانەوەی چەرخی زەمەن” و “شۆڕشی نوێی دێموکراتیکی خەڵکی ئێرانە” بە تایبەتی لە دوای راپەڕینی ئەمجارەدا. هەر لەبەر ئەم هۆکارەیە کە خەڵکی ئێران بوێرانە دروشمی “نا با دەسەڵاتی پاشایەتی و نا بە دەسەڵاتی مەزهەبی” یان پێکەوە بەرز کردەوە.

رابردوویەکی راست و درووست!
خەڵکی ئێران هەرگیز لە رووخاندنی دەسەڵاتی دیکتاتۆری حەمەڕەزاشا پەشیمان نەبوونەتەوە. ئەوان هەمیشە لە “شۆڕش”دا بوون بە ئەستایشەوە بە رووخاندنی دیکتاتۆرییەت لە ئێران و سەرەڕای سەرکوت و کوشتار، کۆڵیان نەداوە و دەستبەرداریش نابن. ئەمەیش پرۆسەیەکی یاسایی و سروشتیی بزووتنەوەی گەلانە لە پێناو گەیشتن بە سەرکەوتن لە بەرانبەر دەسەڵاتە دیکتاتۆرەکاندا. بەڕێز مەسعوود رەجەوی لەو بارەوە دەڵێ: “راپەڕین و راپەڕینی زیاتر و هاوکات بەرەنگاربوونەوە، واتا ئاگردان و هەنگاونان و دواجار رووخاندنی دەسەڵات”. ئەمە سروشت و نەخشەڕێگا و دواچارەنووسی ئەو خەبات و شۆڕشەیە کە لە ٤٢ ساڵ لەمەوبەرەوە سەری هەڵداوە و بە زەرەک ئاگرە سوورەدا تێپەڕیوە. ئەو شۆڕشەی کە بە رووباری بە خرۆشی خوێنی شەهیدانیەوە، بەردەوامە، شکێنەرە، سووتێنەرە، سەر هەڵدەدات و

دەپشکوێت لە هەموو شوێنێکدا. ئەمەیە ڕێگای سەرکەوتن”.

رۆڵی ژنان لە راپەڕیندا!

یەکێک لە لایەنە جیاکەرەوەکانی راپەڕینی ئەمجارە لە بەراورد لەگەڵ راپەڕینەکانی پێشوو، رۆڵی “ژنان”ە لە گۆڕەپانی سیاسی و بەرەنگاربوونەوەی دیکتاتۆرییەتدا. راستییەک کە موقاومەتی ئێران لە ساڵی ١٩٨٩ەوە بە دیاریکراوی “کەشف”ی کردووە و خستوویەتیە بواری جێبەجێکردنەوە و ئێستایش لە ریزی خەبات و بەرخۆداندا کاری پێدەکات وەک گۆڕانکارییەکی گەورە لە ریزەکانی موقاومەتدا. لەم پەیوەندییەدا بەڕێز رەجەوی دەڵێت: “لە راپەڕینی ساڵی رابردوودا پێگەی ژنان بە تێکشکانی ئاستەنگەکانی فیۆدالی-ئاخوندی بەرەو ئەوە دەچێت کە خوێندنەوە و لێکدانەوەی چینایەتی و روانگەی چەوسێنەرانە تێپەڕێنێت و پێگەی راستەقینە و پێویستی خۆی بگرێتەوە”. موقاومەتی ئێران بە پێچەوانەی تێڕوانینە شکڵی و کاڵییەکان بە پێگەی ژنان، پەروەری شیاو و شایستەی ژنانی لە گۆڕەپانی پراکتیکی کۆمەڵایەتی و لە بەرەنگاربوونەوەی دیکتاتۆرییەتدا دۆزیوەتەوە.
پێگە و بایەخی هەر کەس و بزووتنەوەیەک لە بەرەنگاربوونەوەی دیکتاتۆرییەتدا، بە قەدەر ئەو نرخەیە کە لەم ڕێگایەدا پێشکەشی دەکات. بەڕێز مەسعوود رەجەوی لە پەیامی ئەمدوایییەیدا وتی: “بە ئەمە، پەروەر، خەبات و خۆڕاگرییە لە بەرامبەر ستەمکاری و کۆلۆنیالیزم و کۆنەپەرستیدا. دژ بە دیکتاتۆرییەت و دژ بە وابەستەیی و دژ بە چەوساندنەوە”. کەوایە ئەڵتەرناتیڤی راستەقینەیش، هەڵقوڵاوی خەبات و بەرخۆدانە لە بەرانبەر دیکتاتورییەتدا کە پێی لە ناو شەقام و دڵی لە ناو خەڵکی ئێراندایە. سەردەمی وتەی زارەکی و دووبارەبوونەوەی پەیتاپەیتای دیکتاتۆرییەت و وابەستەیی لە ئێران بەسەر چووە و لەگەڵ سروشتی ئازادی و سەربەخۆییدا ناکۆکە و لە کۆمەڵگای ئێراندا هیچ کڕیارێکی نییە. لە راپەڕینی ئەمدواییەی خەڵکی ئێراندا جارێکیتر سەلمێندرا کە پڕوپاگەندەکارانی دیکتاتۆرییەت و وابەستەیی لە ئێران، بە ئابڕووترن لەوەی بە دروشمی رەنگاوڕەنگ و بریقەدار بە شتێک بگەن!
بە وتەی ڕێبەری شۆڕشی نوێی خەڵکی ئێران، ئەڵتەرناتیف وەک بینایەک وایە کە پێویستی بە خشت و کەرەستەی خۆیەتی و یاسامەندی خۆی هەیە. بە تەپ و تۆزکردن و ئیدیعاکردن دروست ناکرێت. قسەی روون لەم پەیوەندییەدا ئەوەیە کە سیستەمی دیکتاتۆرییەت لە ئێران خۆی لە خۆیدا ناکەوێت. بەرەنگاربوونەوەی دیکتاتۆرییەت و درووستکردنی ئەڵتەرناتیف، پێویستی بە تێچوو و ڕێکخستن و هێز هەیە. رژێمی دیکتاتۆری لە ئێران بە چاوبڕین لە لایەناتیتر ناڕووخێنرێت. دەبێت

قەڵەی لە هەڵکەیت و سینگت بکەیتە قەڵغان بۆی. باجەکەی بدەیت و خۆتی بە ماندوو بکەیت و هەوڵی بۆ بدەیت!

توندوتیژی یان رق و قینی پیرۆزی گەل!

ئەزموون سەلماندوویەتی ئەوانەی داوا لە خەڵکی ئێران دەکەن کە خۆیان لە توندوتیژی دوور رابگرن و رق و قینی پیرۆزی گەل بەرامبەر بە دەسەڵاتی دیکتاتۆری بە"توندوتیژی" ناو دەبەن، هەر ئەوانەن کە دوورن لە "شۆڕش" و "خەڵک" و بەم قسانە دەیانەوێت پێناسە و سروشتی خۆیان بشارنەوە. خەڵکی ئێران باش لە بیریانە کە "چۆن و بۆچی" خومەینی دژایەتیی خەباتی چەکدارانەی کرد لە دژی دەسەڵاتی دیکتاتۆرییەت شا و، لە ژێر دروشمی "هەموومان پێکەوە" رێبەرایەتیی شۆڕشی بە تاڵان برد و دەسەڵاتەکی دیکتاتۆرییەتی دڕندەتری بەسەر خەڵکی ئێراندا سەپاند.

ستراتیژی راست و دروست و پراکتیکی!

وەک چۆن بەرەنگاربوونەوەی سیستەمەکی دیکتاتۆری زانستە، ستراتیژی بەرەنگاربوونەوەی دیکتاتۆریش بابەتێکە بە "کەشف کردن" و دەزینەوە. سەرکەوتن بەسەر دیکتاتۆرییەت کاتێک مەیسەر دەبێت کە بەپێی ئەم پرەنسیپە بێت. ستراتیژیی (شانەکانی شۆڕش) لەو پرەنسیپەوە وەرگیراوە. ئەگەر رووخاندنی دیکتاتۆرییەت و دامەزراندنی دیموکراتییەت "بژاردەیەکی مومکین"ە، ئەوا بە دڵنیاییەوە لەسەر بنەمای ئەم "کەشفکردن"ەیە!
لە ژێر رۆشنایی ئەم کەشفکردنەدایە کە "خەباتی چەکدارانە و شۆڕشگێڕانە" لە دژی دیکتاتۆرییەت لە ئێران، پێویستە و دەبێت بە ئەرێنی وەڵام بدرێتەوە. چونکە سروشتی "چەکدارانە" و "شۆڕشگێڕانە"ەکەی، لەلایەن دیکتاتۆرییەتەوە بەسەر خەڵکی ئێراندا سەپێنراوە و هەر کەسێک و بزووتنەوەیەک دژی بە گەل و نیشتمان لەبدات، پێویستە بە کردە کاری بێ بکات و لە تانە و لەمەی سازشکاران نەترسێت و سڵ نەکاتەوە. هەر کەمتەرخەمی و دواکەوتنێک لەم تێگەیشتن و کەشفکردن و کارکردنەدا، بە سوودی دیکتاتۆرییەتە!
خەڵکی ئێران ئەم راستییەیان بە ئەزموون کردووە. هەربۆیە لە سەر شەقامی خەبات و شۆڕشدان و لە شێوەی (شانەکانی شۆڕش)دا بەرامبەر بە دیکتاتۆرییەت وەستاون. "بەستنەوەی سیاسەت بە شەڕافەت"یش بەرهەمی راستەوخۆی ئەم تێڕوانینەیە کە لە مێژوودا (نەمری) و (ئایندە) بۆ خۆی تۆمار دەکات.
کەوایە براوەی ستراتیژیی راپەڕین لە دژی دیکتاتۆرییەت لە ئێران، (موقاومەتی ئێران)ە، کە تیایدا هەم ژنان رۆڵی سەرەکییان هەیە و

هەمیش لەسەر بنەمای ستراتیژەکی دروست دامەزراوە کە رەگ و ریشەی لە ناوخۆی ئێران داکوتیەوە و توانیویەتی هەر لە سەرەتاوە خۆی لەگەڵ راستییەکان رێک بخات.

کۆتایی

میمی پاشگر و منی پیاو.. ناڵە حەسەن

١
من نامەوێت
ڕوخسار و جەستەم بگۆڕم و
خۆم بکەم بە ژن
بەڵام حەزدەکەم
منی پیاو
بە خەیاڵ و مێشکی ژن
بیربکەمەوە و شیعر بنووسم
بە چاوەکانی ژن بڕوانم و
بە هەستەکانی ژنیش خەون ببینم
٢
کاتێک
لەسەر سەکۆیەکی بڵندەوە
بە دەنگێکی نێرینەی گڕەوە
لەنێو گوتارەکانم دا دەڵێم
(ژنەکەم ، ئۆتۆمبێلەکەم ، خانووەکەم ، دەمانچەکەم ،
قاسەکەم ، سامانەکەم
کورسییەکەم ، تاجەکەم ، دەسەڵاتەکەم …. !)
منی پیاو
خۆم وەک کۆیلەیەک دێتە بەرچاو
کۆیلەی کاڵا و کۆیلەی زەوی و
کۆیلەی شتومەکە بێ گیانەکان
بۆیە ڕقم لە میمی پاشگر و

لە هەموو میمەکانیتر دەبێتەوە
٣
کاتێکیش
ئەم هەموو جەنگ و خوێن و
کوشتن و مردن و
تاریکی و تێنوێتی و
برسی□تی و کۆچکردنە دەبینم
منی پیاو
خۆم وەک دڕندەیەک دێتە بەرچاو
بۆیە ڕقم لە پیاوبوونی خۆم دەبێتەوە
٤
شەرمەزارم
کە نەمتوانی وەک مرۆڤ
عاشقانە بژیم و
لەگەڵ کوڕ و کچە دڵ پڕ ئومێدەکان
دەست بخەینە ناو دەستی یەکتری و
بەدەوری مەشخەڵی ئاگرێکی گەش
سەما دابەستین و
گۆرانییەکانی موحیبەت و
سروودەکانی ئازادی و
بەستەکانی خۆشەویستی بڵێینەوە
٥
چاو بەرەوژێرم
کە نەمتوانی وەک مرۆڤ بژیم
بە هەورازەکانی جوانی هەڵگەرێم و
هەر لەشوێن خۆم
لەنێو
گۆمە شینکە پڕ قەوزەکانی ناشیرینی مامەوە
بۆیە دەمەوێت
منی پیاو
لەنێو کیشوەری میمی پاشگر و
لەنێو نیشتیمانی پیاوەتی خۆم بڕۆمە دەرەوە !

ئۆکت□ بەری

٢٠٢٣

بـبـەخشە ، من بـە سەرۆكت نازانم..
شيعرى/ نەوزاد بەندى

لـە شارێكايت ،
كارەباى تيا نيـ□ و
لـە هەموو جێيـەكيش زياتر ،
خەڵكى بە كارەبا ئەمرن..
شەقامێكى تێدا نيـە لـە سەد لاوە
بڕبڕەى پشتى نەشكابێ و
لـە هەموو جێيـەكيش زياتر
خەڵكى ئۆتۆمبيل لـێ ئەخوڕن ..
تۆيش هەر ڕۆژەى ،
بە كەتنێكى تازەوە دەردەكەويت و ..
ئەيشتەوێ پێت بڵێم سەرۆك ؟
كەى لـە پۆستى سەرۆكايەتيى تێر ئەخۆى ؟
ئێمە دەمێكە لـە پۆستى
هاووڵاتيبوون تێر بووين و ..
ڕەحمەت ئەنێرين بۆ ئەوەى
كە زوو سەرى خۆى
هەڵگرت و ڕۆى ..
كەى لـە چاكەت و بۆينباخ
پەست ئەبيت و
لـە تى شێرتێكا ، نەفەسێ
بە هەردوو بن باڵت ئەدەى ؟
بە غەبغەبەى سوور هەڵگەڕاو
بە هەردوو بنڕانت ئەدەى ؟
ئێمە دەمێكە چاكەت و
بۆينباخمان سەد جار بە نەفرەت كردووە ..
ئێمە دەمێكە هەر كەسێ بەم هاوينە ،
لـە قات و بۆينباخايە ،
لـەلامان وەكو دارتووە
لـەلامان وەكو مردووە ..

★ ★ ★

بێزار نەبووی
لە دەرکەوتنی ڕۆژانەت
لەسەر شاشەی ڕۆژنامە و
لاپەڕەی تی ڤی ؟
بێزار نەبووی لە هەڵەی گەورەی سیاسی و ..
ڕێزمانی و ..
هەڵوەراندنی
پەڕ و باڵ و
موچە و ماڵ و
وەزع و حاڵی هاووڵاتیی ؟
بێزار نەبووی لە هەزار جار
کوشتن و
دیسان کوشتن و
کوشتن و دیسان کوشتنەوەی
مێگەلێ بێجگە لە لاتیی
نەیدیوە ساڵێکی هاتیی ؟
بێزار نەبووی ،
لە ملیۆنەها کۆمێنتی پڕ لە جنێو ؟
لە هەزارەها پەتپەتێن ..
لە هەزارەها خەتخەتێن ؟

★ ★ ★

بێزار نابن ..
سەد ساڵی تر ، بێزار نابن ..
نە لە زێرابی نەوت و غاز ..
نە به دۆنم خاک فڕاندن ..
نە لە لاسایی دیکتاتۆرەکانی مێژوو ..
کە ووشک بوونەوە و با بردنی وەکو مێروو ،
هیچ فێر نابن …
بێزار نابن ..
هەزار ساڵی تر هەڵمژن ،
داهاتووی میللەتێکی خێر نەدیو ..
بیکوژن ڕۆڵەی گەلێکی
لەوەتەی هەیە دڵتەزیو ..
بێزار نابن ،

ملیۆنێ ساڵی تریش ،
لە تێکدانی گوزەران و
ئەدەب و هونەر و جوانی ..
تێرنابن و ..بێزارنابن ..لە وێرانکردنی ئاوەدانیی ..
تێر نابن و بێزار نابن ،
لە سەرھەڵگرتنی سەدان ھەزار گەنجی خەمبار و دڵشکاو ..
لە خنکانی سەدەھایان ..
له خۆ کوشتنی سەدان لاو ..
* * *

بەڵام ئێمە زۆر بێزار بووین ..
بێزار بووین لە زاراوەکانی دەسەڵات ..دەستە ..ئەنجومەن
..کۆمپانیا .. حیزب .. تاوەری چۆڵ و ھۆڵ ..
شانە ..خانە .. بزووتنەوە ..
ڕێکخەر ..ڕابەر ..
بێزار بووین لە ناوەکانی حوکمەت ..کابینە .. بودجە .. سروود
..پڕۆژە ..
ھەواڵی قۆڕی بە پەلە ..
لە ناوی سەرۆک ..
لە پێشگری فەخامەت ..
لە پاشگری خوا بیھێڵێ ..
لە کادر و .. لە ئەندام و ..
چالاکوان و پەرلەمانتار ..
لە کەناڵ و بێژەر و ڕاگەیاندن ..
لە گومرک و لە نەوت..لە غاز ..
لە ووشەی خاڵی سنووریی ..
سەرکردایەتی.. لە وەزیر ..
لە ھەڵبژاردن ..
لە دروشمی بریقەدار ..
بێزاربووین و ئەڕشێینەوە ،
بە بینینی لاندکرۆزەر ..
ق□لا ..لەگزس ..
تاوەر ..مۆڵ .. ملیۆنان دۆلار ..
لە شەڕی پارتی و یەکێتی
لە شەڕی سۆفی و سەلەفی ..
لە شەڕە باڵ ..
بێزار بووین لە ھەموو شتێ ..

ھەمووی ھەڵگرن بۆخۆتان ..
بەڵام توخوا كەی تێر ئەبن ؟
چ ساڵێ ئینتەلا ئەكەن ؟
كەی ئەڕۆنە ھەوای خۆتان و ڕا ئەكەن ؟
بەڵام
ھەرچی سەروەتی دنیایە ،
ھی ئێوە بێ ،
نە تێر ئەبن
نە بە سەرۆكتان ئەزانین ..
گەر ڕۆژانە پەنجا نووسەریش تیرۆر كەن ..
شەق لە سەری خوێندكار ھەڵدەن ..
مامۆستا بكەن بە فتبۆڵ ..
ھەر بە سەرۆكتان نازانین ..
ھەرچی ئەڵماسی دنیایە ،
بە گەردنی مێینەكانتانەوە بێ،
كەسمان پێیان ناڵێین خاتوون ..
ھەرچی سوپای دنیا ھەیە ،
لە چوار دەورتان ئێشكگر بن ،
شەوێ بە ئارامیی نانوون ..
چونكە ئەزانن ..
چاك ئەزانن ،
نەك ھەر میللەت ،
درەخت و بەردیش
بێزار بوون ..
ناچارم دیسان پرسیار كەم ،
كەی بێزار ئەبن ،
لە سەفتە دۆلاری دزراو
لە ڕشتنی خوێنی دیل ..
دزینی موچەی فەرمانبەر ..
ڕاگرتنی □□و□و□ی ئەدەب و ھونەر ..
فرۆشتنی ڕەوشت و دین ..
خاك ..
ھیوا ..
ئاوات ..
زانست ..
ئاڵا ..
كورد ..

ڕێزمان ..
شەرەف ..
کەرامەت ..

لێکت□رازان لەنێوان تیۆرو پراکتیکدا.. حەیدەر عەبدولرەحمان

بۆ یەکەمجار لەساڵانی هەشتاکان بوو، لەئەکەدیمیای هونه ره جوانه کانی بەغدا(دانا ڕەئووف)م وەك گەنجێکی تینوو بۆ شانۆ ناسی، جارجارەش لەپەراوێزی نمایشێکی قوتابیانی ئەکادیمیا، یەکترمان دەبینی، زۆر بەچڕی دەخزاینە نێو گفتوگۆی گەرمی شانۆیی.
جارێکی تر هەر لەو سەردەمەدا لەگەڵ بینینی نمایشی (باخچەی ئاژەڵان) لەسلێمانی، لەگەڵ {دانا ڕەئووف) بەیەك گەیشتینەوە.
ئەو کات دانا، هاوکوف لەگەڵ چەند گەنجێکی دیکەی ئەکادیمی لەشانۆی ئەزموونگەری، لە هەوڵی ئەوە دابوون، فۆرمێکی نوێ بەشانۆی کوردی ببەخشن و بینەری کورد ل□□□و□ت□کی نوێ ڕابێنن، کە فریاد ڕەسێکی ئەو فۆرمە واقیعیە تەقلیدیە بێت شانۆی کوردی تێدا دەژیا، بەڵام ئەزموونگەری نەیتوانی وەك ڕیبازیك شوێنی خۆی بکاتەو□ و پانتاییەك لەشانۆی کوردی داگیر بکات و بەئاسانی پووك نەبێتەوە.
زۆر ئارەزووم بوو دوای تێپەڕ بوونی زەمەنێکی درێژ (دانا ڕەئووف) وەك دەرهێنەر لەسەر شانۆدا ببینم، بۆ وەڵامدانەوەی کۆمەڵێ پرسیار کە بەردەوام لەمێشکمدا گینگڵیان دەخوارد.
وەك پرسیاری ئەوەی: ئایا (دانا ڕەئووف) دوای ئەو هەموو پێشکەوتنە فیکری و تیۆریەی لەو ساڵانەی دوایدا لەئەوروپا بەدەستی هێنا، ئایا بەهەمان شێوە، توانیویەتی لەڕووی پراکتیکیشەوە توانستە زانستی وفیزیکی و لابورییەکانی خۆی پەرە پئ بداو وەك پێویست سوود لەشانۆی ئەوروپی و پێشکەوتنەکانی ببینێ؟
ئایا (دانا ڕەئووف) بەخۆی و ئەزموونی چەند ساڵەی لەکوردستان و ئەوروپا ئێستا دەتوانێ وەك دەرهێنەرێکی خاوەن ئەزموون، لەسەر پێی خۆی بوەستێ و شان بەشانی دەرهێنەرەکانی کوردستان لەسەر شانۆ

ڕکابەری لەسەر داهێنان بکاو ل□قیستیقا□□ نێو دەوڵەتیەکاندا سەرکەوتن بەدەست بێنێ؟
دەیان پرسیاری دیکە، منیان بەخۆیانەوە سەر قاڵ کرد.
بەڵام کاتێ خۆی و بەرهەمەکەیم لەنمایشی (لێکترازان)بەچاوی خۆم بینی، وەك چاوەڕوانیم دەکرد نمایشەکە وەڵامی تەواوی پرسیارەکانی دامەوە و لەهەموو ئەو تەمومژییە رزگاری کردم.
بەر لەهەموو شتێ دەڵێم، ڕاستی من هەستم بەهاوسەنگ بوونی ئەو دوو لایەن□ ت□□ورییەو پراکتیکیە نەکرد کە (دانا) وەك مەعریفەو کولتوورو تێکست ومیتۆدەکانی دیکەی شانۆ وەك کتێب و توێژینەوەو وتاری ڕەخنەیی بڵاویان دەکاتەوە، لەگەڵ فۆرم وتەکنیك و ستاتیکای شانۆیی لەسەر شانۆ وەك پراکتیك بینیمان.
بێ شك، ئەگەر بەدیدێکی ڕەخنەیی و لۆژیکی و زانستی دوور لەهیچ پێوەرێکی دیکەی مەزاجی هەڵی سەنگێنی و ئەو بەراوردە مەودا دوورەی نێوان شانۆ لەکوردستان وشانۆ لە ئەوروپا لەبەرچاو بگری، ئەوە لۆژیك وا دەخوازی، کە دەبوا ئەزموونی (دانا) زۆر لەوەندەی ئێستا دەوڵەمەند تر بێت و زۆر لەئەنجامەکانی ئەو ئەزموونانەی پەخشی سەر شانۆکارەکانی کوردستان بکردایەو زۆریشی لێ فێر بوونایە، وەك چۆن لەڕووی تیۆرییەوە سوودییان لێی بینیووە، لەڕووی پراکتیشەوە دەبوا هەروا بێ.
وەك چۆن کاتێ سەڵاح قەسەب چووە یوگسلافیا ، لەوێ ئەزموونی شانۆی (وێنە) ی لەگەڵ خۆی هێنایەوەو قوتابیەکانی ئەکامیای شانۆی ل□ بەغدا ڕاهێناو بەدەیان قوتابی لەسەر ئەو ئەزموونە ڕاهاتن، بەهەمان شێوە دەبوا (دانا ڕەئووف) لە ڕووی پراکتیکیەوە، وەك دەرهێنەرێکی ئەکادیمی بەلانی کەم خۆی بەهێزتر کردایە..
بەگشتی وڕاشکاوی ئەوەی چاوەڕوانیمان دەکرد، لەئاست خۆزگەکانی ئێمە نەبوون وەك ئاواتمان بۆی دەخواست
ڕەنگە فاکتەری هەرە بنەڕەتی لەو چەند خاڵەدا گرد ببنەوە:
یەكەم : ئەوەندەی دانا سەرقاڵی نووسین و توێژینەوەی شانۆیی بووە، ئەوەندە کاتی بۆ هونەری دەرهێنان و نواندن و تەکنیك و ڕاهێنانی ئەکتەر لەڕووی فیزیك و جەستەو دەنگ وئیلقاو پێرفۆرمانسەوە تەرخان نەکردووە
دووەم:هەموو پیشەیەك لەوانەش شانۆ، بەموماره□س□ بوونی بەردەوام و دوور لەداپچڕان پێشکەوتن بەخۆیەوە دەبینیت، بەڵام من وا هەست دەکەم ئەومومارەسەیە لای (دانا رەووف) کەمتر بووە لەوەی بۆ دەرهێنەرێك پ□یوستن و دەرفەتی کەمتری بۆ ڕەخساوە و سوودێکی ئەو تۆی لە ئەزموونەکانی ئەوروپا وەرنەگرتووە.
دانا ـــ لەهەندێ بواردا باس لەوە دەکات کەلە سوید چالاکی هەبووە و

لەشانەی پاشایەتی کاری کردووە، بەڵام هیچ لەو چالاکیانە نەگەیشتۆنەتە کوردستان و نەبوونەتە بنەمایەك بۆ گەشەو سەقامگیر بوونی توانستەکانی لەبواری دەرهێناندا.

دەق

لەو بەرهەمەدا دەرهێنەر خۆی نووسەری دەقە، ویستیەتی فەلسەفەیەکی وجودی بە سەردەمێکی نامۆی مرۆڤایەتی داڕێژێ، کە تێیدا مرۆڤایەتی بەرەو لەکترازان و دابڕان دەبات و خۆپەرستیەتی و نەرگزیەتی تێدا زاڵە.
سەردەمێك مرۆڤ تێیدا دەستەمۆی بێ هودەیی و بئ ئومێدی دەكات، زۆر جاران سەلوای مرۆڤ دەبێتە تەنیا بوکەڵەیەك کە جێی مرۆڤی بۆ بكاتەوە، بە حەسرەتی ئەوە دەبێت، کەسێك هەبێت گوێ ی لێ بگرێ و ئەویش ئازارە دەروونیەکانی بۆ هەڵڕێژێ.
دەقەکە زمانێکی سادەو ڕۆمانسیانەی هەیە و پشت بەدیالۆگ دەبەستێت، کەمتر پەنا بەڕوداو دەبات، بەڵام کەمێك درێژە دادەی تێدا کراوەو بە خوێندنەوە ئاساییە، بەڵام بە نمایشی شانۆیی، ناچاری ئەوەت دەکات ئامادەی بکەیت و کورتی بکەیتەوە و هەندێ لەدیمەنەکانی هەڵگریت.
بۆیە هەستم دەکرد، بونیاتی درامی دیمەنەکان مکەم نین و پرۆسەی هەڵوەشانەوەو بونیات نانەوە لەدەقەکەدا هەیە.
پرسی کات دەرهێنەری ناچار کردووە بە چارەسەرکردنی کێشەی یەکسان بوونی دەق و کات.
چونکە زۆر جاران کورتی و درێژی دەق بەپێی جوگرافیاو شارستانیەت و ئاستی هوشیاریی و کولتووری و کۆمەڵایەتیەوە دەگۆڕێت، بۆیە لەسەردەمی ئێستادا ئامادەکاری بۆ دەق دەکرێت.
زۆر جاران هاوسەنگ نەبوونی کات و دەق دەبێتە هۆی شێواندنی نمایش لەڕووی دەرکەوتن یا بزر بوونی کارەکتەرەکان، هەندێ جاریش ئامانج و فەلسفەی نمایش دەشێوێنێ.

وێنەی درامی:

بینەر لەنمایشدا هەمیشە چاوەڕێ ی وێنەی درامیە، لەو وێنانەی بونیاتی درامی گەشە پئ دەدەن.
لە (لەکترازان)دا قەیرانێك لەوێنەی درامی هەیە، بەدەر لەچەند دیمەنێکی کورت، لەوانە سەمای کۆتایی (هلند ئیبراهیم) لەگەڵ بوکەڵەکەی وگەمەی بلقە ڕەنگاوڕەنگەکان و هەڵدانی کاغەزەکانی شاعیر.
دەکرا دەرهێنەر نمایشەکە تەرتر بکات لەوێنەی درامی، بە

بەرزکردنەوەی ریتمی نمایشەکەو رزگارکردنی لە سارد بوونەوە مەیین کە هەندێ جار باڵی بەسەر هۆڵەکەدا دەکێشا.

ئەکتەر

چاوەڕوانی ئەوەمان دەکرد ئەو کۆمەڵە ئەکتەرە بە توانایە، کە پڕن لە ئەزموونی بەپێز و بەرهەمی دیارو بەرچاو، فاکتەرێکی یاریدەر بن بۆ سەرکەوتنی دەرهێنەر، بەڵام ئەو دەرفەتە وەك پێویست دەستەمۆ نەکرا، بۆ ئەوەی هێزو توانستی هەموو ئەو ئەکتەرانە لەسەر ڕووپەڕی بەرهەمەکەدا ڕەنگ بداتەوە، یا ببنە دەمارێکی سەرەکی لە ئەکتیف بوونی دەسەڵاتی دەرهێنەر.

پێم وایە دیسان هەر هۆکاری تر هەبوون بۆ نادیاری ئەکتەر لەسەر پانتایی نمایشکەو کاریگەری لەسەر وروژاندنی بینەرو بەتێن کردنی ریتمی نمایشەکە. لەوانە :

زۆری ژمارەی ئەکتەرەکان و کەمی دەرفەتی دەرکەوتن و نەڕەخسانی هەلی پێویست بۆ نواندنی ئەکتەرەکان و دەرخستنی تواناکانیان.

ئەم بچووك کردنەوەی ئەکتەر، کێشەی بۆ دروست کردنی شوناسێك بۆ هەر یەك لە کاراکتەرەکان دروست کردبوو.

کەهەم بێبەش بکرێن لەدەرخستنی توانا و بەهرەیان، هەمیش بینەر بێبەش بێت لە ناسینی کاراکتەرەکان لە ڕەهەندە جیاجیاکانیاندا.

بینەری کورد لەپەراوێزی چەندین ئەزموونی جیا جیادا ئاشنا بەتوانست و دەسەڵاتی زۆر لەو ئەکتەرانەیە، بۆیە کاتێ پەرفۆرمانسی ئەو ئەکتەرانە لە ئاستێکی نزمتر لە خۆیان دەبینێ، ناچارە پرسیاری زۆری لادروست بێت و بەدوای وەڵامەکانیاندا بگەڕێت.

هەر بۆ نموونە شەماڵی عەبەڕەش لە نمایشی (باوك) دا ڕۆڵێکی مێژوویی بینی وگەیشتە ئاستێك تا تەمەن مابێت ئەو دەرفەتەی بۆ ناڕەخسێتەوە ببێتەوە ئەو باوکەی جاران، بەڵام لەو نمایشەدا زۆر بچووك بۆتەوەو زۆر لە بەها هونەرییەکانی لە دەست دەدات، کەتێیدا بینەر دووچاری نیگەرانی بکات

شیلان عەبدوڵا لەنمایشی (بەردی سەبوری) ئاسەوارێکی بەجێ هێشت بای دە ساڵی بێدەنگی و بەزیندوو ڕاگرتنی بکات، کەچی لەو بەرهەمدا ئاسەوارێکی لە زەهنی بینەردا بەجێ نەهێشت.

ئه کته ره بە تواناکانی تریش چەشنی گۆران عەبدوڵا، محەمەد هوشیار، گۆران نامیق ، دیاری عومه ر، ره وه ند ئه حمه د، هلند ئیبراهیم، لارؤ یاسین، توانایه کی زؤریان نیشاندا، به لام شوینه واريكي دياريان به جى نه هيشت.

زۆری ژمارەی ئەکتەرەکان و کەمی دەرفەتی دەرکەوتن و نەڕەخسانی هەلی پێویست بۆ نواندنی ئەکتەرەکان و کرفت بوون بؤ دەرخستنی

تواناكانیان.

سینۆگرافیا

ڕووی دووەمی بۆشای□كان لە لێكترازاندا لایەنی ستاتیكای نمایشەكە بوو، بەتایبەت لەڕووی سینۆگرافیاوە، چونكە زۆر جاران سینۆگرافیا دەبێتە ئەلتەرناتیف بۆ پڕكردنەوەی زۆر لە بۆشای□كانی شانۆ، بەڵام ل□□□ر□دا كێشەكە لە خودی سینۆگرافیادا هەیە كە زۆر لە توخمەكانی تێڕ نەكراون.

سینۆگرافیا لە شانۆدا هونەرێكە و تایبتمەندی خۆی هەیە و ڕەنگە پیشەی دەرهێنەرێك نەبێت بۆ پڕكردنەوەی بۆشای كاری سینۆگرافیا بكات، چونكە سینۆگرافیا لێكەوتەی ڕاستوخۆی لەگەڵ بینەردا هەیەو زۆربەی سەرچاوەكانی سینۆگرافیا كاریگەری خۆیان بەسەر چاوو ئیحساس و سایكۆلۆژیەتی بینەرەوە هەیە، كە تۆ سنۆگرافیات لاواز بوو ، ئامرازێكت بە دەستەوە نامێنێ بۆوروژاندن، غەیرە زمان و دیالۆگی وشك نەبێت، من وەك بینەر هەموو پەنجەرەكانی ئیحساسم خستبووە سەر پشت، چی بكەم كە تەنیا شنەیەك لەو پەنجەرانە ئیحساسیان نەجولاندم.

بینەر كاتێ دەكەوێتە ژێر تەوژمی سینۆگرافیا، خۆشی نازانێ چ كەهرۆموگناتیسێكی جەستەیی و ڕۆحی دەیهەژێنێ، بەڵام كە ئیحساسی مرد، خۆشی نازانێ لەكوێوە دەڕوخێ.

لە ئەسڵ دا بینەر نایەتە شانۆ بۆ ئەوەی گوێ ی لە وشەی بریقەدارو فەلسەفەی سواو بێت، بەڵكو بۆ ئەوە دێتە شانۆ ڕۆحی خۆی بشواتەوە و هەست بكات سەر لەنوێ لەدایك دەبێتەوە.

كل التفاعلات:

١١٢Didar Haider Nanakali، ومحسن حمد و١١٠ أشخاص آخرين

ریفراندۆمی سەربەخۆیی كوردستان و بارودۆخی هەرێمی كوردستان.. جمال سلیمان

ریفراندۆمی سەربەخۆیی كوردستان لە ٢٥/٩/٢٠١٧ رووداوێكی مێژوویی مەزن و گرنگ بوو . لەو ریفراندۆمە زیاتر لە ٧٣./. خەڵكی كوردستان

بەشداری کرد ، لە ٩٤./. ی لە ژمارەی بەشداربووان دەنگیان بە سەر بەخۆی کوردستان دا .
لەو ناو ئەوانەدا سەرکردایەتی و جەماوەری هەموو حزبەکانی کوردستان بە ئارەز و ویستی خۆیان دەنگیان بە سەربەخۆی کوردستان دا. جگە لە جولانەوەێکی تازە نەبێت ، بەدەر لەو یەکریزیەی ئەوسای کوردستان بە پرسی سەربەخۆیی ، کە ئەوان بە نەخیر و بەشداریان لە ریفراندەم نەکرد .
بە بۆنەی تێپەربوونی شەش ساڵ بەسەر ریفراندەم ، پێرۆزبایی لە هەموو گەلی بەشداربووی کوردستان دەکەم.
دیارە لە سیستمی دیموکراسی تەواودا ، ریفراندوم مافێکی ئاسایی و مافی چارەی خۆنەسین لە نەتەوەیکگرتووەکان بە مافێکی رەوای دەزانن بە هەموو گەلانی ستەمدیدە وەک لە {میثاقی} رێکخراوی جیهانی نەتەوە یەکگرتووەکاندا هاتووە .
دیارە هەموومان دەزانین کە دەستوری عیراقی نەیی ساڵی ٢٠٠٥ ی ، دوای روخانی رژێمی دیکتاتۆری بەغدا ، سەرکردایەتی حیزبەکانی کوردستان رۆڵێکی گرنگیان هەبوو لە دیباجەی دانانی دەستور و دامەزراندنی دەوڵەت و حکومەتی عیراق و زۆربەی کورد و کوردستانیان و هاووڵاتیانی عیراق بە گشتی دەنگیان بەو دەستورەدا.
بەڵام بە داخەوە بوونی تێگەیشتنی جیاواز لەو دەستورە ، تا ئێستا وەک خۆی جێبەجێ نەکراوە و چەندین جاریش پێشێل کراوە ، لە لایەن حکومەتی بەغدا ، کە سەرۆک وەزیران و ئەندامەکانی پەرلەمانی عیراق ، لە حزبە سیاسیەکانی زۆرینەی مەزهەبی شیعەن . هەروەها هەرێمی کوردستانیش لە پێشێلکردنی ئەو دەستوورە بەدەر نەبووە ، لە نەتیجەی کردارەکانی نا دەستوریانەی حکومەتی ناوەند لە بەغدا بەرامبەر هەرێم.
رێفراندەمی سەربەخۆیی کوردستان ، زادەی کاردانەوەی کورد بوو، لە پێشێلکردن و جێبەجێ نەکردنی چەند برگەێکی گرنگ لە دەستور لە لایەن حکومەتی عیراقەوە ، بە نمونە { مادەی ١٤٠ جێ ناکۆک لەسەرەکان} و {مادەی ٩ یەکەم ، برگە جێبەجێ کردنی توازنی نەتەوەی و نیشتمانی لە بەشداریکردن لە نەو هێزە ئەمنیەکان و دامودەزگاکانی دەوڵەتی عیراق.} . دەقی عەرەبیەکەی {المادة ٩ اولا : تتكون القوات المسلحة العراقية والاجهزة الامنية من مكونات الشعب العراقي، بما يراعي توازنها وتماثلها دون تمييز أو اقصاء وتخضع لقيادة السلطة المدنية وتدافع عن العراق ولاتكون اداة لقمع الشعب العراقي ولاتتدخل في الشؤون السياسية ولا دور لها في تداول السلطة .
يحظر تكوين ميليشيات عسكرية خارج اطار القوات المسلحة. } .
لە ٢٠١٤، پەیوەندیەکانی حکومەتی هەرێمی کوردستان لەگەڵ بەغدا ،

چەندین کێشەی دەستوری تێکەوت لەسەر ناکۆکی مەلەفی نەوت و گازی هەرێم . کە بووە هۆی برینی بوجە و شایستە داراییەکانی هەرێمی کوردستان.

دوای هاتنی داعشیش کێشەکان قوڵتر بوون ، دوای شکەست و پاشەکشەی سوپای عیراقی لە ناوچەکانی موسڵ و کەرکوک . بۆیە هێزەکانی هەرێم بەشایی ناوچەکەیان پڕ کردەوە . بە بێ بوونی ڕێکەوتنی پێویست لە بەینی هێزە کوردیەکان لە لایەک و لەگەڵ حکومەتی فیدراڵ لە لایەکی ترەوە . لە کەرکوک هێزە کوردستانیەکان ، بە بێ بوونی سیاسەتێکی یەکگرتووی حەکیمانە و ڕێکەوتنێک لە ئیدارەدانی کەرکوک ، بە ململانێکی زەقی حزبی لە بەینی حزبەکانی کورد پەرتوازەیی ، کە بووە هۆی ڕوودانی ، چەندین هەڵەی سیاسی ئەمنی لە مامەڵە کردن بەرامبەر پێکهاتەکانی تری کەرکوک لە عەرەب و تورکمان.

هەژموون و دەستوەردانی هێزەکانی دەرەکی لە عیراق بە گشتی لە هەرێمی کوردستانیش بە تایبەتی ، بەردەوام و لە زیاد بوون دابوو ، ئەوەش بە بیانووی جوراو و جۆر و بە بەدواداچوون و لێدانی گروپە چەکدارەکانی ئۆپۆزسیۆنی کوردی ووڵاتانی تورکیا و ئێران ، کە لە نێو خاکی هەرێمی کوردستان . کە ئەوە بە پێ دەستوری عیراق پێشێل کردنی سەروەری خاکی هەرێمی کوردستان و سیادەی دەوڵەتی عیراقی فیدراڵە و بە پێچەوانی یاساکانی پارستنی سیادەی نێودەوڵەتیە .

هەمووان ئەوە دەزانین ، کە مافی چارەی خۆنوسین {حق تقرير المصير} بە پێ یاسای نەتەوەیەکگرتووەکان مافێکی ڕەوای میللەتانە. بۆیە ئەو مافە هەمیشە خەون و ئاواتی لە میژینەی کورد بووە و لە پێناویدا خەباتی کردووە و قوربانی زۆریشی داوە ، هەربۆیەش زۆرینەی کورد لە ریفراندوم دەنگی بە سەربەخۆیی دا.

سەبارەت بە مافی سەربەخۆیی کوردستان ، ڕاستەکی مێژوویی هەیە ، کە دوای ئەنجامدانی ریفراندەم بۆمان دەرکەوتوە ، کە لە بەرژەوەندی هیچ دەوڵەتێک نەبووە و نیە کە بە فیعلی پشتگیری لە سەربەخۆیی کوردستان بکات . هەر بۆیە زلهێزەکاندا لە ناوچەکەدا بەردەوام کوردیان بەکار هێناوە بۆ بەرژەوەندیەکانی خۆیان . تازەترین نمونەش کە ئەو ڕاستیە دەسەلمێنێ بە دیدی دەوڵەتان بەرامبەر کەیسی کورد ، لێدوانێکی سەرۆکی پێشووی وولاتە یەکگرتووەکانی ئامریکا {ترامپ} ، کە لە بانگەشەی هەڵبژاردنی سەرۆکایەتی ئامریکا لە ساڵی ٢٠١٦ ، کاتێک پسیاریان لێ کرد ، کە رای چیە سەبارەت بە کورد ؟ ، { لە وەڵامدا ووتی کورد شەرکەری باشن دەتوانین بە کاریان بهێنین} .

ئەستاش هەموو ئەو دەوڵەتانەی کە لە هەرێمی کوردستان ، کونسولخانەیان هەیە لە هەرێم ، پەیوەندیان لەگەڵ کورد لەسەر

بنچینەی بەرژەوەندیەکانی سیاسی و ئابوری خۆیان و پشتگیری مرویی و ڕەوشەنبیری فەرهەنگیە بە کورد ، لە چوارچیوەی هاوپەیمانی دەولیە دژی ئیرهاب لە ناوچەکەو جیهان ، بە ڕێکەوتن لەگەڵ حکومەتەکانی عیراقی فیدراڵ .

دەبینین لە یادی شەشەمین ساڵرۆژی ریفراندۆمی سەربەخۆیی کوردستان ، زۆر لەو لایەنە کوردستانیانەی کە بەشداریان کرد بوو و دەنگیان بە بەڵی دابوو بە سەربەخۆی ، رەخنەی زۆریان هەیە لە ریفراندۆم . رخنەکانیان زیاتر سەبارەت بەوەی کە ریفراندۆم ، بوەتە هۆی لە دەستدانی نیوەی خاکی کوردستان ، مەبەستیشیان لە پارێزگای کەرکوک و ناوچەکانیەتی ، کە بە ماوەیەک لە ژێر دەستەڵاتی هێزەکانی هەرێمی کوردستان دابوو لە دوای هاتنی داعش .

دیارە بە پێ دەستوری عیراق کە کورد واژۆی لەسەر کرد بوو لەساڵی ٢٠٠٥ ، کەرکەک وەک پارێزگایەک سەر بە حکومەتی ناوەندە ، هەرچەندە زۆرینەی کوردە بەڵام فرە پێکهاتەی نەتەوەیی و مەزهەبیشی تیایە ، لە رووی ئەداریەوەش بە شێوەیەکی هاوبەش لە بەینی کورد و هەموو پێکهاتەکانی تری نەتەوەیی و بەو ناوچانەش کە مادەی ١٤٠ ی دەستوور دەیانگرێتەوە .

دوای دامەزراندنی حکومەتی فیدراڵی عیراق ، لە کەرکوک و دیالی و شوێنەکانی تر ، لە بەینی هێزەکانی پێشمەرگەی هەرێمی کوردستان و سوپای حکومەتی مەرکەزیدا، {مەراکزی عملیاتی مشترک} هەبو دژی باندەکانی چەکداری رێخراوی تیرۆریستی {القاعدە} ، کە ئەوسا لە زۆر ناوچەکانی عیراقدا بە بەغدای پایتەختەوەش هەبوون .

لە ساڵی ٢٠١٤دوای پەیدا بوونی رێکخراوی تیروریستی داعش ، کە لە موسلەوە دەستیان پێکرد و لە ماوەیەکی کورت ، یەک لەسەر سێ ١/٣ خاکی عیراقیان کۆنترۆڵ کرد ، تا گەیشتنە دەروازەی شاری بەغدا له ابو غریب ، کە لەوێ هێرشەکەیان شکەستی هێنا لە لایەن هێزەکانی عیراق بە پاڵپشتی هێزەکانی هاوپەیمانان و ئامریکا.

لە کاتی یەکەم هێرشی داعش لە موسل و هەڵاتنی سێ فرقەی جەیشی عیراقی ، دوای ئەوەی کە شەریان پێنەکرا داعش کۆنترۆڵی موسلی کرد . ئەو کات هێزەکانی هەرێم لە کەرکوک ، کە دەبوایە کورد بە پاراستنی ناوچەکە هەماهەنگی لەگەڵ هێزەکانی حکومەتی فیدراڵدا بکەن . بەڵام هێزەکانی کورد لە جیاتی هەماهەنگی ، دەستیان بەسەر کەرکوک و ناوچەکانی تر و بیرە نەوتیەکان داگرت و ئاڵای کوردستانیان لەسەر چیای حمرین چەقاند لە بەرچاوی هەموو جیهان و نەتەوە یەکگرتوەکان .

دیارە نەتەوە یەکگرتوەکان و دەوڵەتانی هاوپەیمانیەتی دژی ئیرهاب کە حزوریان هەیە لە کوردستان و عیراق بە گشتی ، لە چواچیوەی

رێکەوتن بووە لەگەڵ حکومەتی عیراق بە پێ دەستور .
دوای ئەوە لە گەرتنەوەی موسل لە شەری دژی داعش هێزەکانی پێشمەرگەی هەرێمی کوردستان بە هەمئاهەنگی لەگەڵ هێزی هاوپەیمانان ، هاوکاری تەواوی هێزەکانی حکومەتی فیدراڵیان کرد ، کە چەندین شەهیدوو بریندار لە هێزی پێشمەرگەی کوردستان کەوت .
دیارە لە کەرکوکیش لە شەری دژی داعش ، کورد زیاتر لە سێ هەزار پێشمەرگەی شەهید و پێنج هەزار قوربانی دا.
دوای ئەوەی هێزەکانی حشد و سوپای عیراق ، لە شاری حەوێجە کەتاییان بە دەستەڵاتی داعش هێنا . هەوڵیاندا بە گەراندنەوە و ئاسایی کردنەوەی بارو دۆخەکە بۆ پێش هاتنی داعش ، ئەو بار و دۆخەی کە کورد لە دانانی دەستور واژۆی لەسەر کرد بوو سەبارەت بە کەرکوک .
پێش رووداوی ١٦ی ئۆکتۆبەری ساڵی ٢٠١٧ ، بە گەراندنەوەی بارودۆخەکە لە کەرکوک بۆ دۆخی پێش هاتنی داعش ، سەرکردایەتی حزبەکانی هەرێم ، بە دەنگ داواکانی حکومەتی بەغدا و دەوڵەتانی تری ناوچەکە و جیهان نەهاتن . هەر بۆیە هێزەکانی حشد و سوپای عیراق هێرشیان کردە سەر شاری کەرکوک و ناوچەکانی و لە ماوەیەکی کورت دا دەستیان بەسەر داگرت . ئەوەش پێشێل کردنی دەستوری عیراق بوو ، برگەی ٩ ی دەستوری ، کە تیادا هاتووە ، نابێ بە هیچ جۆرێک هێزە چەکدارەکانی عیراق بەکار بهێنرێت دژی هاووڵاتیانی عیراق بۆ کپ کردنی کێشەکانی ناوخۆیی ، ئەمەش دووبارە دەقی ئەو بڕگەیەیە بە زمانی عەرەبی وەک لە دەستور عیراقدا هاتووە ، { المادة 9
أولاً: تتكون القوات المسلحة العراقية والاجهزة الامنية من مكونات الشعب العراقي، بما يراعي توازنها وتماثلها دون تمييز أو اقصاء وتخضع لقيادة السلطة المدنية وتدافع عن العراق ولاتكون اداة لقمع الشعب العراقي ولاتتدخل في الشؤون السياسية ولا دور لها في تداول السلطة .
يحظر تكوين ميليشيات عسكرية خارج اطار القوات المسلحة . } .
هێرشەکەیان بەرەو هەولێر لە شەری شارۆچکەی پردی وەستێنرا ، بە هۆی بەرگری هێزی پێشمەرگە و فشاری سیاسی . لەو هێرشانەی هێزەکانی عیراق بۆ پێشێلکردنی زەقی دەستور ، لەبەر چاوی ئامریکا و هاوپەیمانان ، زیاتر لە سەدان هاووڵاتی و پێشمەرگە شەهید بوون و مالی هاووڵاتیانی کوردی عیراقی لە شاری دوز و ناوچەکانی کەرکوک سوکایەتیان پێکرا ، تاوانێکی زۆر ئەنجامدرا لە پێشێل کردنی مافەکانی مرۆڤ و هەزاران هاووڵاتی کوردی بە دفاع لە ماڵ و مولکی خۆیان دەرکران .
دوای وەدەرنانی هێزەکانی هەرێمی کوردستان لە کەرکوک ، کە هەی

سەرەکییەکەی ، نا تەبایی و ناکۆکی ململانێ حزبەکانی کوردستان بوو ، لە ناوخۆی هەرێم و لە کەرکۆک و نەبوونی یەک بریار و یەک خیتابی سیاسی یەکگرتوو بۆ چۆنیەتی مامەڵە کردن لە بەرامبەر بەغدا سەبارەت بە کەرکوک.

لە عیراقی فیدراڵ کە زۆرینەی حزبە شیعەکان ئێستا حکومرانی عیراق دەکەن ، لە زەمانی رژێمی دکتاتۆری سەدام لە ژێر زوڵم زۆرداری ، بە شێوەیەکی درندانە دووچاری کوشتن و ئیعدام و ئەشکەنجە دەبوون .

خوشک و برا شیعەکان ، بەتایبەتی ئەوانەی سەر بە حزبە سیاسیەکانی شیعە بوون ، لە پێش راپەرینی ساڵی ٩١ و دوای راپەرین لە لایەن شۆرشی کورد و هەروەها لە دویدا لەلایەن حکومەت هەرێمی کوردستانەوە ، هاوکاری و یارمەتی و داڵدە ئەدران لە کوردستان ، تا رۆخانی رژێمی سەدام لە ساڵی ٢٠٠٣ . بۆیە کورد و شیعە و زۆرێک لە پێکهاتەکانی تری عیراق هەمیشە یەک هەلویست دژی زوڵم و زۆرداری و دیکتاتۆریەتی بەعسی سەدامی بە یەکەوە خەباتیان دەکرد .

بۆیە هەڵوێستی مەرجەعیەتی شیعە لە { النجف الاشرف } ، بەردەوام پشتگیری مافەکانی کوردیان کردووە و دژی ستەمکاران.

بۆ نمونە لە ساڵی شەستەکانی سەدەی رابوردوو، لە کاتی شۆرشی کوردستان ، کاتێک دەستەڵاتدارانی حکومەتی شۆڤێنی ئەوسای بەغدا ، داوایان لە مەرجەعی شیعەی ئەوسا، { اية الله العظمى السيد محسن الحكيم} کرد ، بۆ دەرکردنی فەتوای { تکفیر } کردنی شۆرشگیرانی کورد ، ئەوسا مەرجەعی شیعە دژی حکومەتی بەغدا وەستایەوە و پشگیری لە مافەکانی کورد کرد ، فەتوایاندا کە هەر لایەنێک تەکفیری موسڵمانانی کورد بکات ئەوا خۆی کافر دەبێت.

بۆیە ئێستاش دەبینین کە مەرجەعیەتی بەرێزی شێعە هەمان هەڵوێستی هەیە بەرامبەر کورد .

بەڵام بە داخەوە لە عیراقی نوێ ، لە ٢٠١٤ وە کەسانێک هەن کە ژمارەیان زۆرە ، لە نێو هەندێک لە حزبە سیاسیەکانی شێعە ، ئاراستەیەکی دژ بە کورد و قەوارەی هەرێمی کوردستان پەیرەو دەکەن . بە نەفەسێکی هەمان سەقافەتی دوژمنکارانەی بەعسی ئەنفالچی ، هەڵوێستی خەراپ بەرامبەر بە مافەکانی کورد و هەرێمی کوردستان دەنوێنن . ئەوانە لە ژێر پەردەی ئینتمای مەزهەبیان ، لە نێو دامودازگاکان و هێزە ئەمنیەکانی حکومەتی فیدراڵی عیراق کار بەدەستی گەورە و موتەنفیزن ، بە جۆرێک رۆڵی کاریگەریان هەیە لەسەر بریارەکان و هەڵوێستی ئەو حزبانە ، بۆ چارەسەری کێشەکانی هەرێم لەگەڵ بەغدا . بەردەوام کێشە دروست دەکەن لە بەردەم ئەو رێکەوتنانەی حکومەتی فیدراڵ و حکومەتی هەرێمی کوردستان بە

چارەسەری کێشەکان. بۆیە باشترە کە ئەو حزبە تێکۆشەرانەی شیعە ، هەڵوێستە بکەن هۆشیار بن و بەدواداچوونی جدی بکەن لەو جۆرە ئاراستەیەی کە زەرەر بە بەرژەوەندییەکانی یەکپارچەیی خاک و ئاسایشی نیشتمانی عێراق دەگەیەنن. دیارە بە درێژایی مێژوو لە مەزلومیەتی شیعە ، بۆ یەکەم جار دەرفەتی حوکمرانی دەوڵەتی عیراق یان بۆ ڕەخساوە ، کە دەبێ بە شێوەیەکی دادپەروەرانە حوکم بکەن و دژی ستەم و زۆرداری وەک پەیڕەوانی ڕێبازی سید الشهداء { امام الحسین علیه السلام} کە هەتا دونیا ماوە سومبلی شۆرشی مەزڵومانن دژی زاڵمان و زۆرداران لە جیهان .

بۆیە کورد ، بە لەبەرچاو گرتنی ئەوبارودۆخەی ئێستا ، دەبێ بە سیاسەتێکی حەکیمانە یەکگروو بە خیتابی یەکریزی ، بە سوود وەرگرتن لەم دەرفەتانەی کە هاتۆنەتە پێش ، هەوڵی جیدی بدرێت بە باشترکردنی پەیوەندییەکان و لێک تێگەیشتن لە گەڵ حکومەتی فیدراڵ بۆ چارەسەری هەموو کێشەکان بە پێی دەستور.

لە دوای ئەم هەموو شیکردنەوەانەی سەرەوە ، بۆ زانیاری ئەو کەس و لایەنانەی کە ڕەخنەیان بە شێوەیەکی نەرینی هەیە دەربارەی ریفراندۆم . ئەگەر ریفراندۆمیش نەکرابوایە ، بەرژەوەندییەکانی سیاسەتی دەولی لە هەریمی کوردستان هەر وەک ئێستا دەبوو سەبارەت بە مافەکانی کورد. هەروەها سەبارەت بە دۆخی کەرکوکیش دەبوایە بە پێی دەستور هەر بگەڕێتەوە ژێر ئیدارەی دەستەڵاتی حکومەتی مەرکەزی ، حکومەتی عیراقیش هەر ئەو سیاسەتەی ئێستای پەیڕەو دەکرد بەرامبەر بە کورد..

ئێستا بارودۆخی هەرێم ، لە ژێر کۆمەڵێک کێشە و هەڕەشە و فشاری ناوخۆیی و دەرەکی دایە ، کە ڕەنگدانەوەی خراپی هەیە لەسەر حکومەت و خەڵک و قەوارەی هەرێمی کوردستان ، کە ئەمانەن :

- یەکەم مەترسی هەژموونی و فشاری دەستێوەردانی دەرەکی ، لەسەر ناوخۆی کوردستان لە ڕووی ئەمنی و سیاسی و ئابوری لەلایەن دەوڵەتەکانی دەوروبەر و هێرشەکانی درۆنی و بالیستی لەسەر ناوچەکانی هەرێم ، هەمووی مەترسی جدین لەسەر چارەنوسی هەرێم و گەلی کوردستان .
- کێشەکانی کەڵەکە بووی وئابووری و دارایی لە مێژووی حوکومرانی هەرێم بە قەرزەکانەوەش.
- فشارە ناوخۆییەکان لەسەروی هەمویانەوە ، کێشەی دواکەوتنی موچەی فەرمانبەرانی هەرێم و خراپی بژێوی خەڵک و بازار .
- فشارەکانی حکومەتی مەرکەزی ، سەرەڕای ڕادەستکردنی

مەلەفەکانی نەوت و غازی هەرێم ، لایەنەکی ئاراستەکراو لە نەو دەستەڵات لە حکومەتی ناوەند ، بەردەوامن لەسەر سیاسەتی فشاری ئابلوقەدان ..

بەیە ئێستا لە هەموو کاتێک زیاتر ، باشترە ، کە سەرکردایەتی سیاسی کورد بە تایبەتی هەردوو حزبی دەستەڵاتداری هەرێم بە هاوکاری هەموو حزبەکانی تری کوردستان ، هەنگاوی سیاسی فیعلی بنێن بۆ کۆتایی هێنان بە پەرتەوازیی ، بڕیاری یەکلاکەرەوە بدەن بۆ کۆتایی هێنان بە ململانەکانی کۆن و تەقلیدیەکان :

- یەکەم راگرتنی هێرشە مەدیایەکان بەسەر یەکتری و کۆتایی هێنان بە تەخوێنی کردنی یەکتری ، چونکە هەموو لایەک بەرپسیارن لە خراپی دۆخی هەرێم ، دەستبەردار بوون لە سیاسەتی بەکار هێنانی خراپی دۆخەکە بۆ ململانەی دیعایەی هەڵبژاردن و شکانی یەکتری. پێویستە ململانەکانی سیاسی بۆ هەڵبژاردن لەسەر بنەماکانی دیموکراسی بێت ، بە پێشبرکی لەسەر پێشکەش کردنی باشترین بەرنامەی سیاسی و بۆ بەرژەوەندیەکانی خەڵکی کوردستان ، بە پێشکەشکردنی خزمەتگوزاری بە باشترکردنی بژێوی بە خەڵک بە گشتی و بۆ پاراستنی یەکریزی هەرێم و هینانەدی دادپەروەری نیشتمانی و کۆمەڵایەتی وە بە چارەسەری کێشەکان بێت لەگەڵ حکومەتی ناوەندی.
- دووەم ، زەمینەسازی بۆ سازدانی کۆبونەوەیەکی فراوان لە لایەن سەرەکی حیزبەکانی کوردستان بە یەکەوە ، ئاشتەوایی و رێکەوتن لەسەر دانانی سیاسەتێکی هاوبەشی یەکگرتو بۆ پرسە چارەنوسازەکان و کێشەکانی هەرێم لەگەڵ حکومەتی ناوەندی .
- پێکهێنانی ئەنجومەنێکی باڵا لە هەموو پارتەکانی هەرێمی کوردستان بۆ دانانی نەخشە رێگایەک ، بۆ چۆنیەتی پاراستنی قەوارەی هەرێم و ئەنجامدانی هەڵبژاردنێکی پاک بە بەشداری کردن لە حکومەتێکی نیشتمانی فراوان ، کە خزمەت بە خەڵکی کوردستان بکات .
- بریاردان لەسەر دانانی دەستور بۆ هەرێمی کوردستان . چونکە دەستور فاکتەری بنچینەیە بۆ رێکخستن و بە دامەزراوەکردن و بە یاسا کردنی حکومەتی هەرێمی کوردستان .
- سوود وەرگرتن لەو هەل و دەرفەتانەی کە لە نەتیجەی رووداوی ئەو گۆڕانکاریانەی کە لە سیاسەتی ململانی دەولی لە عیراق و ناوچەکە و جیهان بە گشتی . گەڕاندنەوەی موتمانە لە بەینی حکومەتی هەرێم و حکومەتی فیدرالە .

▪ سیاسەتی حەکیمانەی هەرێمی کوردستان ، بە هەمئاهەنگی لەگەڵ ناوەند لە چوارچیوەی سیاسەتێکی یەکگرتوو، کە ئویش خۆی دەنوێنێ لە { بە هێزبوونی سیادەی عیراقی فیدرال□ ، ت□نیا لە رێگای بەهێز کردنی هەرێمی کوردستان و پاراستنی سەروەری خاکی هەرێمی کوردستاندایە ، کە دەبێتە هۆی پاراستن بەهێز بوونی سەروەری خاکی عیراقی فیدرال□ ، پ□چوانەکەشی راستە بە هەمان شێوە .

باشترە بۆ حزبە سیسیەکانی کوردستان وە حکومەتی ئایندەی هەرێم ، ئەو راستیە لەبەر چاو بگرن لە دانانی بەرنامەکانی سیاسیاندا بۆ حوکمرانی ، کە تاکی هاووڵاتی کورد ، پێویستی بە دوو شتی بنچینەیی هەیە بۆ بەردەوام بوون لە ژیانێکی ئارام و ئاسوودە ، ئەوەش { نان و ئازادی } یە ، ئەو دوو فاکتەرە هەمیشە هۆی گورانکاریەکان بوون ، لە جولەی مێژووی سیاسەت و حوکمرانی و دەستەڵات و پێشکەوتنی کۆمەڵگاێکی یەکگتووی وابەستە بە نیشتمان . راگرتنی هاوکێشەی ئەو دوو پێویستیە سەرکیانە ، دەبێتە مایەی دادپەروەری نیشتمانی و کۆمەڵایەتی و سەقامگیری خۆشگوزەرانی و پێشکەوتنی ووڵات مسۆگەر دەکات لە حکومرانێکی سەرکەوتو .

بە پێچەوانەوە ، لە نەبوونی ئەو هاوکێشەیە ، دەبێتە هۆی بەرپا بوونی بشێوی وئاشووب و لە دەستدانی کۆنترۆڵ بۆ چاوەسەری کێشەکان. ئەوەش لە ئەنجامدا دەبێتە هۆی شکەستهنانی هەموو ئەو دەستکەوتانەی کە بە خەباتی خوێناوی گەلی کورد و کوردستان ، کە بە درێژایی زیاتر لە سەدەێک بەدەست هێنراوە .

بۆیە باشترە کە سەرکردایەتی کورد و هەروەها تاکی کورد ، بە هوشیاری رووبەرووی ئەو هەوڵ و پلانە سیاسی و ئەمنیانەی ناوخۆیی و دەرەکی ، کە لەمیدیاکانی سێبەر و تابووری پێنجەم ب□□او دەکرێنەوە ، بە سوود وەرگرتن لە هەڵە سیاسیەکان و نەبوونی یەکریزی لە بەینی هێزە کوردستانیەکان لە هەرێم لە مەلەفە جیاوازەکانی حزبەکانی دەستەڵات ، بە مەبەستی فۆرماتکردنی مێشکی تاکی کورد بۆ سرینەوەی ئینتیمای بۆ گەل وخاک و نیشتمانی کوردستان .

ئەو هەموو هەوڵانەی دژ بە هەرێم دەکرێت ، هەموو ئەو هەوڵانەیە ، کە لە چوارچیوەی { كلمة حق يراد بها باطل}، کە مەبەستیان بۆ لەبار بردنی هەرێمی کوردستانە .

میدیای چەواشەکاری تابوری پێنجەم ، کە زانیاری نادروست لەسەر رۆخانی هەرێم ب□□او دەکەنەوە ، بە ئاماژە لەسەر

لەدوانەکانی هەندی گۆقار و کەسانی میدیکاری ئەمریکی دژ بە هەرێمی کوردستان ، ئەو کەس و لایەنانەی کە لە ناوخۆی کوردستان ئەم جۆرە پرۆپاگەندانە بڵاو دەکەنەوە نەشارەزان لە چۆنیەتی کار و میکانزمی میدیای ئازاد لە ئامریکا . لە مێژوی ململانێ سیاسیەکان لە بەینی هەردوو حزبە دەستەڵاتداری ئامریکا دژ بە یەکتری بە پێ یاسای ئازادی میدیایی ، بەرەوە دەچێت بە جۆرێک کە کاریگەری هەیە لەسەر گۆڕانکاری دەستەڵات ، بە بەکار هێنانی جۆرەها زانیاری دژی یەکتری و دژی سیاسەت و سیستمی حوکمرانیو کیانی ئامریکا . بە دەستاو دەستکردنی دەستەڵات لە بەینی هەردوو حزب ، بەو پێوەنگە دەبوایە دەمێک بوو ووڵاتە یەکگرتووەکانی ئامریکا بروخێت .
بۆیە تاکی گەلی کوردستانی دەبێ هۆشیار تر بێت لە پلانی دوژمنان . پاراستنی قەوارەی سیاسی هەرێمی کوردستان زۆر گرنگە ، چونکە بە خەباتی خوێناوی میللەتێک بە دی هاتووە .
بە بیزاریش لە ئەدای حکومەت وکەم و کورتی و هەڵەکانی حکومرانی و ململانێ حزبەکان و خراپی بژێوی خەڵک ، ئەوا هەڵبژاردن سەنگی مەحەکە بە هاوڵاتی ، کە بە دەنگی خۆی ئازادە موتمانە بە هەر حزبێک و کەسێک بدات ، کە بەرنامەی سیاسی باشتر پێشکەش بکات.
ئەو ووڵاتە دیموکراسیە پێشکەوتوانەی کە لە رۆژ ئاوا و شوێنی تر کە بە سیستمی دیموکراسی دەوڵەتی پێشکەوتویان دامەزراندووە . دەوڵەتی وا هەیە دوای ٣ سەد ساڵ لە دامەزراندن ئێنجا گەیشتوونەتە ئەم پێشکەوتنە لە شارستانیەت . دیارە ئەوەش دوای تێپەربونی گەل ووڵاتەکەیان بە بارودۆخی دژوار، لە شەر وبرسیەتی.
بۆیە ئومید هەیە کە هەرێم و خەڵکی کوردستان ، لەریگای یەکریزی دەرباز بن لەو ناخۆشی ئەو کێشانەی کە تەنگیان بە بژێوی خەڵک هەڵچنیوە .
سەرەرای ئەوە دەبێ بزانین کە کورد پێشتر ئەزمونی حوکمرانی نەبووە ، لە هەمان کاتدا دوژمنی بەهێزی دەرەکی زۆرە ، کە بەردەوام کار بۆ ئەوە دەکەن ، کە کورد نابێ قەوارەی سیاسی خۆی هەبێت . بە گوتەی سەرۆکی یەکێک لە دەوڵەتانی هاوسێکانمان چەند ساڵێک لەمەوبەر ، ووتی ئەگەر قەوارەیەکی سیاسی کوردی لە قارەی ئافریقاش هەبێت زۆر بە جدیانە هەوڵی تێکدانی ئەدەین .
بۆیە پێویستە لە سەر سەرکردایەتی کورد لە حیزبەکان ، لە پێناو پاراستنی بەرژەوەندیەکانی گەل وهەرێمی کوردستان بە

گشتی . هەوڵی جیدی بدەن بۆ یەکرێزی و کۆتایی هێنان بە نەخۆشی پەرتەوازەیی .
باشترین سیاسەت بۆ کورد لە ئێستادا ، بە یەکرێزی دانوساندن و گفتوگۆ لەگەڵ حکومەتی بەغدا بکەن بۆ بە دەستهێنانی شایستە دارییەکان خەڵکی کوردستان ، کە دەبێتە مایەی خۆشگوزەرانی بەختەوەری خەڵک و پاراستنی پێگەی هەرێمی کوردستان .
لەگەڵ ڕێزما.

جمال سلیمان
٢٨/٩/٢٠٢٣

سەبارەت بە شەڕی تراژیدیائامێز لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست.. حەمید تەقوایی

بە پشتبەستن بە چاوپێکەوتنێک لەگەڵ کەناڵی ئاسمانی کەناڵ جەدید ئامادەکراوە

حەسەن ساڵحی: حیزب لە بەیانامەکانیداسەبارەت بە شەڕی نێوان هێزە ئیسلامییەکان و ئیسرائیل،ئەو شەڕەی بە شەڕێکی کۆنەپەرستانە لە دژی خەڵکی لە هەردوولا زانی. گومانی تێدا نییە کە حەماس هێزێکی کۆنەپەرستە، بەڵام ئایا ئازارەکانی خەڵکی فەلەستین لەم کارەدا جێگای نییە؟ لە لێکدانەوەی کۆتاییەدا ئایا ئەم شەڕە بەهۆی ئاوارەبوونی دەیان ساڵەی فەلەستینییەکان و تاوانی حکومەتەکانی ئیسرائیلەوە نییە لە دژی ئەوان ؟

حەمید تەقوایی: لە ئاستێکی بنەڕەتیدا بە دڵنیاییەوە هەر بەوجۆرەیە. ڕیشەی ئەم کێشەیە ئازار و مەینەتی خەڵکی فەلەستینە، کە لە خاک و ماڵ و گوندی خۆیان ئاوارە بوون و هەموو ڕۆژێک ئەم کێشەیە ڕەهەندی کارەساتبارتری وەرگرتووە. مافە سەرەتاییەکانی

خەڵک پەشێل کراوە و بەشێکی زۆری خەڵکی فەلەستین تا ئێستاش لە وڵاتانی جیاجیادا ئاوارەن و تەنانەت لەو شوێنانەی کە تێیدا نیشتەجێ بوون، لە کەرتی غەززە و لە کەرتی ڕۆژئاوا، نەک هەر بەبەشن لە سەرەتاییترین بارودۆخی ژیان، بەڵام سێبەری ڕەشی حکومەتی ئیسرائیل بەردەوام بەسەر سەریانەوەیە. ئەمە کارەساتە و ڕوونە کە لە ڕوانگەی سیاسی وکۆمەڵایەتیەوە ڕەنگی کێشەکە لەبەردایە.

لە لایەکی ترەوە هیچ گومانێک لەوەدا نیە کە ئەمە شەڕێکی کۆنەپەرستانەیە. هەردوولا له هەرشه کانیاندا خه ڵکیان کردووه ته ئامانج و نه ته وه یه کگرتووه کان به فه رمی ڕایگه یاند که هەردوولا له چه ند ڕۆژی ڕابردوودا تاوانی جه نگیيان ئه نجام داوه . ئەم لایەنانە هەمووی ڕاستن، بەڵام کاتێک کە لە ڕووی مێژووییەوە دەگەڕێینەوە سەر ڕیشەی کێشە ، تاوانێکی دیکە ڕوویداوە، کە بەتەواوی یەکلایەنەیە. کارەساتەکە بۆ ئاوارەبوونی ملیۆنان کەس لە خاک و ماڵ و حاڵی خۆیان دەست پێدەکات و زیاتر لە ٧٠ ساڵە ئەم بابەتە بەردەوامە. تا چارەسەری کۆتایی ئەم پرسە نەکرێت، ئەمە ناوەناوە شاهیدی شەڕی خوێناوی لەو شوێنەیە دەبین. ئه مه برینێکی قووڵه له سه ر جەستەی خەڵکی فه له ستیندا و ڕێگا چارەی کۆتاییهێنان به و شه ڕانه چاره سه رێکی ئینسانیە بۆ ئه م کێشه یه . تراژیدیاکە ئەوەیە کە لەم شەڕەدا کە ڕوویداوە خەڵکی فەلەستین نوێنەرایەتی ناکرێت.

کێشەی فەلەستین بووەتە هۆی ئەوەی لە چەند دەیەی ڕابردوودا هێزی جۆراوجۆر بێنە مەیدان و شەڕ لەگەڵ داگیرکەرانی ئیسرائیل بکەن. هێزەکانی وەک ڕێکخراوی ئەلفەتح، کە ڕێکخراوە ناسیۆنالیستی و چەپەکان تێیدا چالاک بوون، بەڵام هێزە ئیسلامیەکان جێگەیەکی ئەوتۆیان نەبوو. دوای ئەوەی ستراتیژی گشتی ئەمریکا بۆ دروستکردنی پشتێنەی سەوز لەدژی یەکێتی سۆڤیەت پێشنیار کرا – کە تئەندازیاری دامەزراندنی موجاهیدینی ئەفغانستان و بەرزکردنەوەی خومەینی لەخۆگرتبوو – حکومەتی ئەمریکا و هاوپەیمانە ڕۆژئاواییەکانی بڕیاریاندا پشتیوانی هێزەکانی دەسەڵاتی فەلەستین بکەن لە پرسی فەلەستینیشدا مەیدانێک بدەن بە هێزە ئیسلامیەکان و حەماسیش لەبەرەوە دەست پێدەکات. سیناریۆیەکی هاوشێوەی بردنەپێشەوەی داعش. بەڵام شێوەیە پرسی خەڵکی فەلەستینیان ڕفاند و کردیان بە ململانێی نێوان ئایینە جیاوازەکان. تا ئەو کاتە ململانێی نێوان هەردوولا لەسەر هەڵاواردنی نەتەوەیی و پرسی دەوڵەتی فەلەستین و مافی چارەی خۆنووسینی خەڵکی فەلەستین و هتد بوو. بەڵام بە ئەنقەست و بە

ئاگادارییەوە خستیانە چوارچێوەی ململانێی نێوان ئیسلام و جولەکە. لە حکوومەتی ئیسرائیلدا کوتلە توندڕەوە ئاینییەکانی وەک حکوومەتی ئێستای نەتانیاهۆ دەستی باڵایان هەیە، کە هەموو شەرعیەت و هۆکارەکانی بوونی وڵاتەکەی لە تەورات و بەڵێنی خاکی بەڵێندراوەوە وەردەگرێت.

ئەم چوارچێوە ئایینییە بە تەواوی لە بەرژەوەندی ئیسرائیل کاردەکات، چونکە بنەمای کێشەکە کە ئاوارەبوونی خەڵکی فەلەستینە، وەک ململانێ و شەڕی مەزهەبە ئاینیەکان بەلاڕێدا دەبات ودەشێوێنێت. بەڵگەلێک هەن کە بە ڕوونی نیشانی دەدەن کە ناتانیاهۆ بە ئەنقەست سیاسەتی بەهێزکردنی حەماسی پەیڕەو کردووە بە ئامانجی دووبەرەکی نانەوە لە ڕیزی فەلەستینییەکاندا (لە نێوان فەتح و حەماس) و بە کردەوە پلانی پێکهێنانی دەوڵەتی سەربەخۆی فەلەستینی ڕەتکردووەتەوە.

لە لایەکی دیکەوە هێزگەلێکی وەک حیزبوڵڵا، حەماس و کۆماری ئیسلامی هەن کە ئاڵای ڕەشی جیهادی ئیسلامییان لە دژی زایۆنیستەکان هەڵکردووە. لەهەردوولاوە مەسەلەکە بووەتە ململانێ و شەڕێکی مەزهەبی، لەکاتێکدا بنەمای مەسەلەکە بەهیچ شێوەیەک ئایینی نییە و هیچ پەیوەندییەکی بە جیاوازی ئایینییەوە نییە. مەسەلەکە تایبەتە بە ئاوارەکردنی خەڵکی ناوچەیەک لە ماڵ و حاڵی خۆیان و ئەمەش پرسێکە کە دەبێت چارەسەر بکرێت.

وەک ئاماژەم پێدا، هێزە ئیسلامییەکان و حکوومەتی ئیسرائیل لە چوارچێوەیەکی ئایینیدا هەردوو کیان پرسەکەیان بردووەتەوە و هەر لەبەر ئەمەشە کە ئێمە شاهیدی ئەو کارەساتانە دەبین کە ئێوە باستان کرد. لە مێژوودا دڕندانەترین تاوان لە شەڕە ئایینییەکاندا ڕووی داوە و نموونەیەک ئەم شەڕەی ئێستایە.

حەسەن ساڵحی: هێرشێکی وەها بەرفراوانی هێزە ئیسلامیەکان بۆ سەر ئیسرائیل بێ وێنەیە. بەشێک لە چاودێران پێیان وایە کە ڕەهەندەکانی ئەم شەڕە بە هۆی پشتیوانی سیاسی و سەربازی کۆماری ئیسلامیی حەماس و حیزبوڵڵا یە. بۆچوونی ئێوە لەم بارەیەوە چییە؟

حەمید تەقوایی: گومانی تێدا نییە کە کۆماری ئیسلامی یەکێکە لە هێزە سەرەکییەکانی پشتیوانی نەک هەر حیزبوڵڵا و حەماس بەڵکوو لە بزووتنەوەی تیرۆریستی ئیسلامی سیاسی لە ناوچەکە و لە جیهاندا. زۆر ڕوونە کە کۆماری ئیسلامی هەمیشە لە ڕووی دارایی و سەربازی و

سیاسییەوە پشتیوانی ئەو هێزانە بووە. بۆ کۆماری ئیسلامی، بەتایبەتی پرسی فەلەستین ئا□ا□ی□کە بۆ پاراستنی پێگەی خۆی و پاساودانی سیاسەتە کۆنەپەرستانەکانی لە ناوچەکە و تەنانەت لە دژی خەڵکی ئێرانیش.

هەر بۆیە ئەم شەڕە بەناچاری پێی کۆماری ئیسلامیشی تێدەکەوێت. بێگومان خامنەیی بۆ ئەوەی نەکەوێتە ژێر فشاری ڕاستەو، ڕایدەگەیەنێت کە ئێمە ڕاستەوخۆ لەم شەڕەدا بە شداریمان نەکردووە، بەڵام لە هەمان کاتدا ڕایدەگەیەنێت کە ئێمە پشتیوانی حەماس دەکەین، ئەمانە گەنجی ئازای فەلەستینین و پاڵەوانن و هتد. بە واتایەکی تر، کوشتنی منداڵ□ان و ئەو کارەساتانەی کە حەماس بەسەر خەڵکی ئیسرائیلدا هێناوە، لە ڕوانگەی کۆماری ئیسلامییەوە هەنگاوێکی جێی ستایش و ئازایانە و قارەمانانەیە. هەموو جیهان ئەمەی بینیوە و هەمووان دەزانن کە کۆماری ئیسلامی سەر بەم بلۆکە سەروو کۆنەپەرستانەیە لە ناوچەکەدا.

بەدیاریکراوی کۆماری ئیسلامی لە بواری سیاسەتی ناوخۆ و ناوچەییدا دەیەوێت ئەم شەڕە بۆ بەهێزکردنی خۆی و بارودۆخی قەیراناوی خۆی بەکاربهێنێت، لە دژی شۆڕش لە ناو ئێران و لە ناوچەکەدا بۆ ئەوەی ڕێگری لە نزیکبوونەوەی سعودیە و ئیمارات لە ئیسرائیل و پەیمانی ئیبراهیم و هتد بکات. هەر لەبەر ئەم هۆکارانە کۆماری ئیسلامی پێویستی بەم شەڕە هەیە و دەیەوێت کەڵک لەم شەڕە وەربگرێت. بەڵام ئەوەندەی پەیوەندی بە کۆمەڵگای ئێرانەوە هەیە، ئەم جۆرە هەوڵانەی ڕژێم سەرکەوتوو نابێت. بەپێچەوانەوە ناڕەزایەتی بەرامبەر ئەم شەڕە دەگۆڕێت بۆ گۆرەپانەیەکی دیکە لە خەبات و ناڕەزایەتیی خەڵکدا. ئەمە حکومەتێکە کە ڕووبەڕووی شۆڕشێکی مەزن بووەتەوە و بە لەگەڵ هەر هەنگا و هەوڵێکیدا زیاتر بەرەو ل□□واری لەناوچوون د□چ□ت. دڵنیام ئەم شەڕە بە زیانی کۆماری ئیسلامی کۆتایی دێت.

حەسەن ساڵحی: دوای کوشتنی جەرگبڕو نامرۆڤانەی بەشداربووانی فێستیڤاڵێکی میوزیک لە باشووری ئیسرائیل و موشەکبارانی چەند شارێکی ئەم وڵاتە و کۆمەڵکوژی دانیشتوانی گوندە سنوورییەکان لەلایەن حەماسەوە، حکومەتی ئیسرائیل لەگەڵ بۆردومانی بەردەوامی غەززە.، دەستپێکردووە بەهێرشێکی تۆڵەسێنانەی بەرفراوان ڕایگەیاندووە کە ئەمە تەنها سەرەتایەکە. ئایا ئامانجی نەتانیاهۆ، ئەوەیە کە حەماس بەتەواوەتی تێکبشکێنێ و دوبارەی کەرتی غەززە بلکانێتەوە بە ئیسرائیلەوە؟

حەمید تەقوایی: باس لەوە دەکەت کە ئەم هێرشە ئاسمانییە بەردەوام و بۆردومان و مووشەک باران و هتد، لە ڕۆژانی داهاتوودا هێرشێکی زەمینیشی لەگەڵدا بێت. ئیسرائیل زیاتر لە ٣٠٠ هەزار سەربازی لە سنووری غەززە کۆکردۆتەوە بۆ مەبەستی دەستپێکردنی لەشکرکێشی زەمینی. ئەوان خۆیان ڕایانگەیاند کە ئەمە کۆتایی کارەکانی حەماسە، بەڵام هێشتا ڕوون نییە کە ئایا کۆتایی هاتنی کارەکانی حەماس بە مانای کۆتایی هاتنی ئەو ئۆردوگایە لە کەرتی غەززە کە لە بەردەستی فەڵەستینییەکان بەجێیان هێشتووە یان نا. پێویستە ئەمە ببینرێت، بەڵام لە هەر حاڵەتێکدا بڕیارە غەززە بە تەواوی لەناوببەن. جەنەراڵێکی ئیسرائیلی ڕایگەیاند کە کەرتی غەززە دەگەڕێنینەوە بۆ سەردەمی بەردین. واتە بەرد لە سەر بەرد دانانێین. ئەوان پلانێکی وایان هەیە و بە بیانووی ئەوەی کە دەیانەوێت حەماس لەناوببەن، تەواوی کەرتی غەززە لەناو دەبەن، ئەمەش لە ڕاستیدا کۆمەڵکوژییەکی بێ وێنەی لێدەکەوێتەوە. یەکێک لە تاکتیکەکانی هێزەکانی حەماس پەنابردنە بۆ ناو خەڵک. بنکەکانیان لە ژێر زەوی و ژێر نەخۆشخانە و قوتابخانە و...هتد و مرۆڤ وەک قەڵغانی مرۆڤ بەکاردەهێنن. هەر جۆرە هێرشێک بۆ سەریان دەبێتە هۆی لەناوچوونی هەموو نیشانەکانی ژیان لە کەرتی غەززە. ئەوان بە ڕوونی ڕایانگەیاندووە کە دەیانەوێت هەمان شت بکەن. بیانوویەکیان هەیە بۆ لەناوبردنی هەموو شتێک لە کەرتی غەززە. بەڵێ، بەڕاستی هێزەکانی حەماس وەک داعش کوشتارێکیان ئەنجامداوە، ئەمەش وا دەکات مووی لەشی هەرکەسێک ڕاست بێتەوە. کوشتارێک کە تەنانەت لە تاوانی جەنگیش تێدەپەڕێت. بەڵام تاوان پاساو بۆ تاوان نادات. حکومەتی ئیسرائیل دەیەوێت بە کوشتاری خەڵکی غەززە تۆڵە لە حەماس بکاتەوە.

تا ئێستا ڕوون نییە کە هێرشەکانی ئیسرائیل لە کۆتاییدا بەرەو کوێ دەڕوات. لەوانەیە دووبارە داگیرکردنی کەرتی غەززە بێت یان دووبارە لکاندنی بە ئیسرائیلەوە. بەڵام ئەنجامەکەی هەرچییەک بێت، ئەم شەڕە بەکوشتاری بێ وێنەی لەگەڵدا دەبێت. کارەساتێک کە پێم وایە جیهان، خەڵکی شارستانی جیهان، تەحەمولی ناکات و لە بەرامبەردا دەوەستنەوە. بەڕای من وەستانی دەستبەجێی شەڕە کە لەمەوە داوای دەکەین، دەبێتە پرسێکی بەپەلە بۆ هەموو هێزێک و هەموو حکومەتێک کە توزقاڵێک بەها بۆ ژیانی مرۆڤەکان قایل بێت. دەبێت لە دژی ئەم شەڕە بوەستین. لە بارودۆخی ئێستادا حکومەتی ئەمریکا و حکومەتەکانی ئەوروپا بە بیانووی هێرشی دڕندانەی حەماس ڕایانگەیاندووە کە لەبڕاوانە وبە تەواوەتی پشتیوانی لەحکومەتی ئیسرائیل دەکەن. بەڵام پاراستنی ئەم پێگەیە لەگەڵ بەردەوامبوونی

ش□□ک□ قورستر دەبێت. چونکە تاوانە جەنگییەکانی حکومەتی ئیسرائیل زیاتر دەبێت و قورستر دەبێت پاساو بۆ لایەنگرانی ئیسرائیل بھێنرێتەوە. بەرگریکردن لە ئیسرائیل بە بیانووی ئەوەی کە حەماس دەستی بە ھێرشەکە کردوووە، چیتر جێگەی خۆی لە بیروڕای گشتیدا نا بێت.

ھیوادارم ئەم دۆخە ببێتە ھۆی ئەوەی جیھانی شارستانی ڕاپەڕێت لە دژی ئەم تاوانبارانە بوەستێت و ڕێگە نەدات ئەم کوشتارانە بەردەوام بێت.

حەسەن ساڵحی: دەسەڵاتدارانی کۆماری ئیسلامی ھێرشی حەماسیان وەک سەرکەوتن بۆ خەڵکی فەلەستین ئاھەنگ بۆ دەگیڕان و پێشکەشکارانی تەلەفزیۆنە فەرمیەکانی کۆماری ئیسلامیش بێ شەرمانە کوشتنی منداڵان و خەڵکی بێ دیفاعیان وەک دەستدرێژیکار پاساو بۆدەھێناوە. ئایا ئەم شەڕە لە بەرژەوەندی کۆماری ئیسلامیدایە؟ کاریگەرییەکانی لەسەر بارودۆخی سیاسی ناوچەکە و ئێران و شۆڕشی ئێستا چی دەبێت؟

حەمید تەقوایی: کۆماری ئیسلامی ھەوڵ دەدات زۆرترین سوود لەم شەڕە وەربگرێت بۆ بەرژەوەندی خۆی، ھێزی خۆی نیشان بدات، بانگەشەی ئەوە دەکات کە ھێشتا دەسەڵاتی ڕێکخستنی شەڕێکی لەو شێوەیەی ھەیە و ھەوڵ دەدات ھێزە ئیسلامییەکانی خۆی لە ناوچەکەدا بەھێز بکات.. ھتد. بە گوتەی کۆماری ئیسلامی، ھێرشی حەماس گورزێکە لە حکومەتی “داگیرکەری قودس” و زیاتر تەپڵی دژە ئیسرائیل لێدەدات.

بەڵام لە کۆمەڵگای ئێراندا ئەم قسانە کڕیارێکیان. خەڵکی ئێران تاوانەکانی ئەم حکومەتەیان بینیوە کە بە بەراورد لەگەڵ تاوانەکانی حەماسدا ڕەنگی پێو□ نامێنێت. ئەگەر حەماس لە یەک ھێرشدا ھەزار کەسی کوشت، کۆماری ئیسلامی لە ماوەی دەسەڵاتی خۆیدا دەیان ھەزار کەسی ھەر ئێران کوشت. نەک لە شەڕدا، بەڵکو وەک حکومەتێک ھاوڵاتیانی خۆی کۆمەڵکوژ کردوووە. دوا حاڵەتیش کۆمەڵکوژی ١٠٠ ک□س ل□ □□ژی ھەینی خوێناوی زاھیداندا بوو. ئەمە حکومەتێکە کە تەقەی لە چاوەکان کردووە و تەقەی لە منداڵان کردووە و کیمیابارانی قوتابخانەی کچانی کردووە و دەستدرێژی کردووەتە سەر زیندانییەکان و تاوانی دیکە. ھەرکاتێک حکومەتێکی لەو جۆرە تاوانەکانی حکومەتی ئیسرائیل ئاشکرا بکات، خەڵک تەنھا بە زەردەخەنەیەکی تاڵ و □ڵامی دەداتەوە. دەڵێن سەرەتا دەستە خوێناویەکانت لە شوێنێک بشارەوە، ئینجا ئەوانی تر ئاشکرا بکە! خەڵک دەمێکە دروشم دەڵێنەوە، فەلەستین بەجێبھێڵن، بیر لە ئێمە

بکەنەوە. بۆیە ئەم فەلەستیندۆستیە لە کۆمەڵگای ئێراندا هیچ جێگایەکی نییە.

ئامانجی ڕێژیم قەناعەت پێکردنی خەڵکی ئێران و بەدەستهێنانی خۆشەویستی نییە. دەزانێت تازە کار لەکار ترازاوە. مەبەستی هێزنواندن و ترساندنی کۆمەڵگایە. دەیەوێت نیشان بدات کە نەک هەر لەرزۆک نییە، بەڵکو تەحەدای ئیسرائیلی کردووە. بەڵام ئەمە کورتخایەن و ڕاگوزەرە. هەروەک وتم لە درێژەی ئەم شەڕەدا کارەساتێکی وا ڕوودەدات کە هەڵگیرسێنەرانی دەکەونە بەر نەفرەت و توڕەی زیاتر لە لایەن خەڵکی نەک تەنیا ئێران بەڵکو خەڵکی ناوچەکە و خەڵکی فەلەستین خۆی و خەڵکی جیهانی شارستانی. بەم مانایە لە درێژخایەندا کۆماری ئیسلامی دۆڕاوی ئەم شەڕەیە.

ئەوەی کە ئەوان لە تیقیەکانی خۆیانەوە بەرگری لە کوشتاری منداڵان و خەڵکی ئیسرائیل دەکەن وەک کوشتنی دەستدرێژیکار، بۆ خەڵکی ئێران جێگەی سەرسوڕمان نییە. ئەمە حکومەتێکە لەسەر تاوانی بەهایی بوون خەڵک دەکوژێت، لەسەر تاوانی بێ حیجاب دەکوژێت، لەسەر تاوانی لادەر و کوفر و سوکایەتی بە پیرۆزییەکان و هتد دەکوژێت. بە شێوەیەکی سروشتی ئەم کەسانە پێیان وایە تەنانەت منداڵێکی ساواش وەک دەستبەسەرداگرتن دەبێ بکوژرێت. ئەم لۆژیکە تەنیا بە خوێنڕێژانی وەک کۆماری ئیسلامییە، هیچ کەسێک کە هەستی مرۆڤایەتیی هەبێت نەک هەر ئەو جۆرە پاساوانە قبوڵ ناکات، بەڵکو توڕەیی و ڕق و کینەی بەرامبەر بەو تاوانبارانە زیاتر دەبێت و ئیرادەی بە ڕووخاندنی ئەم حکومەتە بەهێزتر دەبێت.

بەڕای من ئەم شەڕە مەیدانی شەڕێکی نوێ لە بەردەم شۆڕشی ژن ژیان ئازادیدا دەکاتەوە. گۆڕەپانی خەبات لە دژی حکومەتێکی شەڕخواز کە سەرمایەی سیاسی لە نەهامەتیەکانی خەڵکی فەلەستین و ئیسرائیل بنیاتناوە. شۆڕش لە ئێران تاکە ڕێگاچارەی ڕاستەقینەیە کە بتوانێت سەری ماری ئیسلامی سیاسی کە کۆماری ئیسلامییە بدا بەزویدا و بەم شێوەیە خەڵکی ناوچەکە لە دەست هێزە ئیسلامییەکان ڕزگار بکات. خەڵکی ئێران ئەمە دەزانن، خەڵکی جیهان ئەمە دەزانن و من پێم وایە ڕووی شۆڕشی ئەم شەڕە بە کۆماری ئیسلامی دەمێنێتەوە و دۆڕاوی ئەم شەڕە کۆماری ئیسلامی دەبێت.

حەسەن ساڵحی: هێزە ڕاستەڕەوەکانی ئۆپۆزسیۆن کە بە زۆری پاشایەتیخوازەکان، هێرشی دڕندانەی حەماس دەخەنە ئەستۆی خەڵکی فەلەستین و پڕوپاگەندەکانیان دژی فەلەستینییەکان و عەرەبەکان

چڕتر بووبێتەوە. پێت وایە ئەگەری ئەوە هەیە ئەم پڕوپاگەندە ڕەگەزپەرستانەی هێزە ڕاستڕەوەکان بۆ لە بەرچاوگرتنی دوژمنایەتی خەڵکی ئێران لە گەڵ هێزە ئیسلامییەکاندا جێگایەک لە کۆمەڵگادا بکاتەوە؟

حەمید تەقوایی: ڕەنگە ئەوانیش لایەنگریان هەبێت، بەڵام جێگایەک نادۆزنەوە. ئەم شۆڕشە شۆڕشی ژن ژیان ئازادییە. شۆڕشی نەتەوەیی-نیشتمانی و پیاو نیشتیمان ئازادی وکوروشی هەخامەنی و شانازیکردن بە دێرینەکانەوە و هتد نییە. ئەمە شۆڕشێکی نەتەوەیی نییە، شۆڕشێکی ئینسانییە. خەڵک خۆی ئەمەی ڕاگەیاندووە، دروشمی سەرەکی شۆڕش ئەمە دەڵێ. هەر لەبەر ئەم هۆکارانە، تەنانەت ئەمڕۆش هێزە پاشایەتیخوازەکان لە نێو خەڵکدا جێگەیەکی ئەوتۆیان نەبووە.

بەڵام ئەوەندەی پەیوەندی بەم شۆڕشەوە هەیە، وەک هەر بەوجۆرەی کە ڕوونم کردەوە، هەر لەسەرەتاوە کە کێشەی فەلەستین هاتە ئاراوە، ڕەگ و ڕیشەکەی ناڕەزایەتی بوو بەرامبەر بە ئاوارەبوونی خەڵک لە وڵات و ماڵی خۆیان و لە پێناو بەدەستەوەگرتنی چارەنووسی خۆیان، کە خواستێکی پێشکەوتنخوازانە و مرۆڤدۆستانەیە. بەڵام کاتێک ئەم خواستە مرۆڤانەیان لە لەفافەی ئایینی و قەومی و ڕەگەزیدا پێچایەوە، بوار بۆ مانۆڕکردنی هێزە ڕەگەزپەرستەکان هەبوو. هێزی ئۆپۆزسیۆنی ڕاست و بەتایبەتی پاشایەتییەکان بەشێکن لەو هێزە قەومی و ڕەگەزییانە. ئەوان تۆپی ئێران و ئێرانیبوون لێدەدەن و دژە عەرەب و دژە ئەفغانین. لەم دوایيانەدا شایەتحاڵی ڕق و کینەیان بووین بەرامبەر بە کۆچبەرانی ئەفغانستان. نەفرەتکردن لە عەرەبەکانیش بەشێکە لە ناسنامەی ئەوان. دژی خەڵکی فەلەستین و حەماس و تاوانەکانی دەخەنە ئەستۆی خەڵکی فەلەستین. لە تویتێکدا نووسیم حەماسهەر ئەوەی کە کۆماری ئیسلامی نوێنەرایەتی خەڵکی ئێران دەکات، نوێنەرایەتی خەڵکی فەلەستین دەکات! واتە هیچ، مانای ئەوەیە حەماسیش وەک کۆماری ئیسلامی دوژمنی خەڵکە.

لەم نێوەندەدا، هێزە ڕاستڕەوەکان کە ناسنامەکەیان ئێرانیبوون و ڕەگەزپەرستی ئێرانی و گەورەیخوازی فارسەکانە بەرامبەر بە بیانییەکان و کۆچبەرانی ئەفغانی و عەرەب و فەلەستینییەکانە، کەواتە خۆیان بەشێکن لە کێشەی خەڵک. سیاسەتی ئەوان ئەوەیە چاو لە تاوانەکانی ئیسرائیل دابخەن و تاوانەکانی حەماس لە پێی خەڵکی فەلەستین بنووسنەوە. ئەمە هێڵ و پێگەی ئەوانە. ئەوان بانگەشە دەکەن، دروشم دەڵێنەوە، هەڵوێستیان لەسەر ئەمە هەیە و بە بڕوای من یەکێک لە ئەرکەکانی هێزە پێشکەوتنخوازەکانی وەک حزبی ئێمە

ئەوەیە کە لە دژی کۆماری ئیسلامی و دژی هێزە ئیسلامییەکان و دژی حکومەتی ئیسرائیل و دژی هەموو ڕەگەزپەرستەکان وهێزە قەومی ناسیۆنالیستیەکان، لەوانەش ڕەگەزپەرستی ئێرانیبێینە مەیدان. هەموو ئەمانە نەوت بە ئاگری ئەم شەڕەدا دەکەن و دەبێت بەریان پێبگیرێت.

حەسەن ساڵحی: هەروەک لە سەرەتای چاوپێکەوتنەکەدا ئاماژەت پێکرد، پرسی فەلەستین و ئاوارەبوونی خەڵکی فەلەستین، پرسێکە کە مێژووی□ک□ی هێندەی تەمەنی حکومەتی ئیسرائیلە، کە بووەتە ناوەندێکی قەیران و شەڕی ماڵوێرانکەر لە ناوچەکەدا. چارەسەری ئەم کێشەیە چییە؟ پێشمەرجەکانی چارەسەرکردنی پرسی فەلەستین چین؟

حەمید تەقوایی: بێگومان لەم بارودۆخەی ئێستادا مەرجی یەکەم ئەوەیە کە بە زووترین کات ئەم شەڕە بوەستێنرێت. لە دڵی ئەم شەڕەدا هیچ چارەسەرێکی سیاسی واقیعی و مومکین لە ئارادا نییە. ئەرکی یەکەم ڕاگرتنی شەڕە. ڕوونە کە حکومەتەکانی ڕۆژئاوا سیاسەتێکی لەو شێوەیەیان نییە. لە لایەکی ترەوە لە بلۆکی بەرامبەر ئەوان و هێزە ئیسلامییەکان و بلۆکی ڕووسیا – چین نەک هەر ئامانجیان ئەوە نییە دەستبەجێ شەڕەکە ڕابگرن، بەڵکو هەموویان بە جۆرێک لە جۆرەکان سوودی لێ وەردەگرن. بۆیە کێشەکە دەگەڕێتەوە بۆ دەسەڵاتی خودی خەڵک و هێزە پێشکەوتنخواز و ئازادیخوازەکانی جیهان بۆ ڕێکخستنی ناڕەزایەتییەکی بەرفراوان لە دژی شەڕ و دەستبەجێی ڕاگرتنی ش□□□.

لە پێوەند بەو پرسیارەی کە چارەسەری پرسی فەلەستین چییە، دەب□ ب□□□م کە چارەسەرەکە، بە پێچەوانەی ئەوەی کە پێدەچێت، یان باشتر ب□□□م، پێچەوانەی ئەو هەوڵ و ڕێوشوێنانەی کە چەندین ساڵە بۆ ئاڵۆزکردنی گیراوەتەبەر، ل□ بنەڕەتدا شتێکی ئاڵۆز نیە. ئەم چارەسەرە ماوەیەکی زۆرە پێشنیار کراوە، تەنها ئیرادەی سیاسی لەلایەن حکومەتەکانەوە نییە بۆ چارەسەرکردنی. وەک وتم دەردو ئازارەکانی خەڵکی فەلەستین ئامرازێکە هەم بۆ بزووتنەوەی ئیسلامی سیاسی و هەم بۆحکومەتی ئیسرائیل بۆ پاراستنی پێگە و دەسەڵاتی خۆیان، هەر بۆیە نایانەوێت ئەم پرسە چارەسەر بکرێت. بەتایبەتی حکوومەتی توندڕەو و ڕاستڕەوی نەتانیاهۆ کە هەوڵی سەپاندنی یاسا ئایینیەکانی ئایینی جوولەکە دەدات بەسەر کۆمەڵگادا، سوود لە ململانێ لەگەڵ هێزە ئیسلامییەکانی وەک حەماس وەردەگرێت.

لەم دۆخەدا ئیرادەیەکی سیاسی بۆ چارەسەرکردنی کێشەکە بوونی نییە،

بەڵام چارەسەرکردنی کێشەکە شتێکی ئاڵۆز نییە. هەمان ڕێگایە کە ماوەیەکی زۆرە وەک چارەسەری دوو دەوڵەت پێشنیار کراوە و ئەمڕۆ لەبیر کراوە. چارەسەری دوو دەوڵەت لەسەر بنەمای ئەوەی کە خەڵکی فەلەستین وەک خەڵکی ئیسرائیل مافی ئەوەی هەیە کە بەهرەمەند بێت لە دەوڵەتی سەربەخۆی خۆیدا. پێویستە جیهان دان بە مافی هەبوونی خاک و دەوڵەتی فەلەستینی سەربەخۆ و یەکسان لە پاڵ دەوڵەتی ئیسرائیلدا بناسێت. وشەی سەرەکی “مافی سەربەخۆ و یەکسان”ە و نەک حکومەتەکان وەک حکومەتی خۆبەڕێوەبەر و لە ڕاستیدا لە ژێر چاودێری حکومەتی ئیسرائیل لەگەڵ هێزە ئیسلامییە هەوساربچڕاوەکان. حکومەتێک کە خەڵکی فەلەستین بەڕاستی بتوانێت لە هەلومەرجێکی ئازاد و دیموکراسیدا هەڵیبژێرێت و بتوانێت کۆمەڵگەیەکی تایبەت بە خۆیان هەبێت شانبەشانی دەوڵەتی ئیسرائیل وەک حکومەتێکی سەربەخۆی. خەڵکی ئیسرائیل، خەڵکی فەلەستین، خەڵکی جیهان نەک هەر کێشەیەکیان لەگەڵ ئەم ڕێگایە نییە، بەڵکو بە تاکە ڕێگای ئینسانی و ڕاستی دەزانن. هەمووان دەزانن کە مەحاڵە ملیۆنان کەس لە خاک و ماڵ و حاڵی خۆیان ئاوارە بکرێن و چاوەڕێی ئەوە بکەن کە شەڕ ڕوونادات و خەڵک تەسلیم دەبێت و ڕۆژانە زیاتر و زیاتر لە ژێر فشاردا بێت. ڕۆژانە شوێنی نیشتەجێبوونی جولەکەکان فراوانتر دەکەن، تەنانەت لە هەمان ئەو ناوچانەی کە بەخشیویانە بە فەلەستینییەکان. ڕوونە کە ئەمە دەبێتە باروتی تەقینەوەی چەندین شەڕ، وەک چۆن تا ئێستا بووە. بۆ چارەسەری ئەم کێشەیە دەبێت ماف بدرێت بە مافخوازان. پێویستە دان بە مافی ئینسانی خەڵکی فەلەستین و دەوڵەتی سەربەخۆی فەلەستیندا بنرێت.

به داخه وه ئه م چاره سه ره به هۆی دامه زراندنی حکوومه ته کانی وه ک نه ته نیاهۆ له ئیسرائیل و هێزه هەوساربچڕاوه کانی وه ک حه ماس و حزبواللە زیاتر و زیاتر دەست پێڕانەگەیشتوو دەکه وێت بەرچاو. هەر بۆیە پخستنەلاوە و پەراوێزخستنی ئەم هێزانە پێشمەرجی یەکەمە بۆ چارەسەرکردنی ئەم کێشەیە. پێویستە خەڵکی جیهان لەپاڵ داوای کۆتایی هێنان بە دەستبەجێی شەڕ جەخت لەسەر ئەم چارەسەرە مرۆییە بۆ کێشەی لەمێژینەی فەلەستین بکەنەوە.

حەسەن ساڵحی: پێویستە هێزە پێشکەوتنخوازەکان و خەڵکی جیهان و بەتایبەتی خەڵکی ئێران لە وەڵامی ئەم شەڕە بەربەرییەدا چی بکەن؟

حەمید تەقوایی: بە گشتی ئەو جۆرە شەڕانە خۆشبەختانە لەلایەن هێزە پێشکەوتنخوازەکانی جیهانەوە ئیدانە دەکرێن و بزووتنەوەیەک لە دژی دروست دەبێت، دێنە سەر شەقام و ناڕەزایەتی دەردەبڕن. پێویستە لەم

حاڵەتەدا دیاریکاوەشدا بێتە سەر شەقامەکان دژی هەردوو لایەنی شەڕەکە. بێ گومان خۆپیشاندان و ناڕەزایی جۆراوجۆر لە دەرەوەی وڵات بەڕێوە دەچێت. هەندێکیان لایەنگری ئیسرائیلن، هەندێکیان لایەنگری حەماسن، بەڵام هەڵوێستی ئینسانی هەڵوێستی سێیەمە. پێویستە دژی هەردوولا بێت. وە ڕاگەیەنێت کە ناتوانرێت لە ڕێگەی ئەم هێزانەوە پرسی فەلەستین چارەسەر بکرێت. ئەمانە لە بوونی ئەم ململانێیە دەخۆن. لەسەر ئەم بنەمایە دەسەڵاتی خۆیان، سامانی خۆیان بەدەستهێناوە و دەیانەوێت بیهێڵنەوە. بۆ چارەسەرکردنی شەڕەکە، پێویستە خەڵکی فەلەستین و ئیسرائیل و خەڵکی هەموو جیهان یەکبگرن.لە دژی شەڕ و لەدژی هەڵگیرسێنەرانی شەڕ، بێنە سەر شەقامەکان ، بۆ کۆتایی هاتنی دەستبەجێی شەڕ و جەخت لەسەر چارەسەری ئینسانی پرسی فەلەستین بکەنەوە.

پێموایە لەم نێوەندەدا خەڵکی ئێران و شۆڕشی ژن ژیان ئازادی ڕۆڵێکی زۆر گرنگ دەگێڕن. وەک وتم کۆماری ئیسلامی قاچێکی گرنگی ئەم شەڕەیە. دەیەوێت سوودی لێ وەربگرێت بۆ ئەوەی ڕێگەی خۆی لەم دۆخە ناجێگیر و مەترسیدارە ڕزگار بکات کە شۆڕش بۆی هێنا. بەدڵنیایی لە بەرامبەر ئەم هەوڵانەدا پێویستە، شۆڕشی ژن ژیان ئازادی زیاتر لە ڕابردوو جەخت لەسەر دروشم و داخوازییە ئینسانییەکانی خۆی بکاتەوە و ڕێگە نەدات حکومەت لە سایەی ئەم شەڕەدا بزووتنەوەی شۆڕشگێڕانەی ئێستا پاشکشە پێبکات. لە دژی ئەم شەڕەدا، پێویستە شەڕ و هێرشەکی دیکە بۆ دروشمی کۆتایی هاتنی دەستبەجێی شەڕ و بمرێت خامنەیی شەڕخواز و بە تەحەدایەک بە کۆماری ئیسلامی وەک لایەنگری هێزە ڕەشە ئیسلامییەکانی وەک حەماس وحزبواللە.

ئێران تاکە وڵاتێکە کە شۆڕشێکی مەزنی لەدژی بەبەرەی پشتی ئیسلامی سیاسی تێیدا بەڕێوەدەچێت، پێویستە سەرنجی خەڵکی جیهان بۆ شۆڕشی ئێران وەک بەرەیەکی گرنگ لە بەرەنگاربوونەوەی ئەم جۆرە شەڕە ناوچەییە ڕابکێشرێت. ئەم شۆڕشە تا زیاتر بەرەوپێش بچێت و دواجاریش کە کۆماری ئیسلامی دەڕوخێنێت، خەڵکی جیهان و خەڵکی ناوچەکە بەتایبەتی لە شەڕی هێزە تیرۆریستە ئیسلامییەکان ڕزگار دەکات. بە شێوەیەکی واقیعی و بابەتیانە، شۆڕشی ئێران دەبێتە بەرەیەکی گرنگی خەبات دژی کۆماری ئیسلامی و بە وەستاندنی نەک هەر ئەم شەڕە بەڵکو بە دەبێتە هۆی کۆتایی پێهێنانی یەکجاری بە شەڕ و دوژمنایەتییەکانی نێوان فەلەستینییەکان و ئیسرائیلییەکان لە داهاتوودا.

١٢ی ئۆکتۆبەری ٢٠٢٣

تەنگەژەی گومانە بە هیواکان..
شیعری شوان شەفیق

کەوتوومەتە گەمەکی قووڵەوە
مانگ زەنگیانەیە بەدەستمەوە!
بەرچاوم لێڵە
تەنها ئاسمانم لێ دیارە،
پێ دەچێ لەم شوێنە پاپۆڕێک تەک شکا بێ
دەبێ سەرنشینەکانی لە کوێ بن؟
وا کەس دیار نییە
دەست دەگێرم
داخۆ دەتوانم بگەم بە دەروازەی ڕزگاربوون!

پەیژەیەکی دارین بەجێ ماوە
پلیکانەکانی بەرگەی سەرکەوتنم ناگرێ
بە کەڵەك و ڕزیووە!
لەو لاشەوە
لە ژێر پێمدا دەفلیقێتەوە "هەقیقەت"
قوڕاو دەمووچاوی داپۆشیووم
ختووکەم دەدا هەستەکانم،
وردە وردە هەزم بەرەو لاوازی دەچێ چ ناسەرەکێ!

دەنگێک دەبیستم
لە دوورەوە دێ
دەنگێك ئاشنایە بە گوێکانم
دەمەوێت بێمە دەر و ناتوانم
دەمەوێت هەنگاو بنێم و ناتوانم
وەک ئەو مشکەم لێ هاتووە
کە سیکەتینی بۆ خراوەتە سەر کارتۆنەکی ڕەق
دەبێ بۆ خواردنی چەند سەلک پەنیر سزا درابم؟
سەر بەرز دەکەمەوە
ئاسمان تەنراوە بە ئەستێرە
ئەستێرەی بەختم لە کوێیە؟

هاوینم لا پاییزە و
پاییزیشم لە زیزە
ماسی حەزم ڕاو کراوە
لەم وەرزی قاتوو قڕیەدا
ژیان لە مرۆڤ تێکدراوە!

بێ ورە نیم،
دەبێت ڕۆژ هەڵبێتەوە
ئەو لیتەیەی تێی کەوتووم
چاوەڕێم وشک بێتەوە
گووژمیش دەخۆم
گیانم دەجەڕێنێ
سەرم لە شێواوە
بیرکردنەوەش
لە خاڵی سفردا تەزیووە!

دیدارێک لەگەڵ هونەرمەندی شێوەکار بەفرین ئیبراهیم

بەفرین ئیبراهیم: لە کوردستان گرنگی بە هونەرە جوانەکان وەک شێوەکاری و پەیکەرتاشی نادرێت
بەفرین ئیبراهیم :پرۆژە و ئاواتم ئەوەیە بتوانم هونەری کوردی بە جیهان بناسێنم
هەڤپەیڤین- کامەران حاجی ئەلیاس

خاتوونی هونەرمەند” بەرفرین ئیبراهیم” هەرلەسەرەتایی قۆناغەکانی ژیانی منداڵی حەزوو ئارەزووی بۆ هونەری نیگار کێشان هەبووە،هەروەها لە بواری نواندیش بەهرەیەکی باشی هەیە بەشداری چەندین کورتە فیلمیش کردوە، خاوەنی چەندین پیشانگای شێوەکارییە،کاریگەری هونەرمەندی جیهانی (ڤانگۆک)،لەسەر کارە هونەرییەکانی ڕەنگی داوەتەوە لە تابلۆکانیدا زیاتر بابەتی ئافرەت و ژینگە لە خۆ دەگرێت بەهۆی دەست ڕەنگینی لە هونەری شێوەکاری

داواکاری زۆری لەسەر تابلۆکانی هەیە هاوڵاتیان لە رێگەی تۆڕەکۆمەڵایەتییەکان داوای تابلۆکانی دەکەن بەمەبەستی ئاگادار بوون لە چالاکییە هونەرییەکانی ئەم هەڤپەیڤینەمان لەگەڵی سازدا.

- ئەگەر بکرێت بۆ خوێنەرامان باس لە ژیانی هونەری خۆتان بکەیت.
- من بەفرین ئیبراهیم بە”بەفرین چەلەبیانی ” ناسراوم ،خەڵکی مەهابادی ڕۆژهەڵاتی کوردستانم و پێشتر لە ئێران 6 پێشانگای شێوەکاری و 2 پێشانگای کاریکاتێرم کردۆتەوە، بەڵام ئەمە چەندساڵێکە لە سلێمانی دەژیم و لە دوو گەلەری دایمەند و نەوا ئیشی هونەری دەکەم و هەروەها لە ڕێگای تۆڕە کۆمەڵایەتییەکان داواکاری خەڵک وەرئەگرم و تابلۆی شێوەکاری بۆیان دەکێشمەوە .
  *بەکامە هونەرمەندی شێوەکاری کورد یاخود جیهانی سەرسامیت و کاریگەریان لەسەرت هەبووە؟

- زیاترین کەسێکی هونەرمەندی گەورە لەسەر من کاریگەری هەبووە ڤانگۆک بووە کە هەم بە کارەکانی و هەروەها ژیاننامە و شێوازی جیهانبینی کاریگەری لەسەر من داناوە و تەنانەت چەند بەرهەمێکم کێشاوەتەوە و هەروەها ئیلهامم لە تابلۆکانی وەرگرتووە بۆ کارەکانی خۆم.
- چۆن هەڵسوکەوت لەگەڵ رەنگەکان دەکەیت و بە جوانکردنی تابلۆکانت بەکار دەهێنیت؟
- من هەم بە ڕەنگی ڕۆنی و هەم بە ئەکریلیک ئیش دەکەم بەڵام زیاتر ڕەنگەسەرەکییەکانم هەیە و خۆم تێکەڵاویان دەکەم و ڕەنگی تازەیان لێ دروست ئەکەم لە هەمان کاتدا هیچکات ڕەنگە سەرەکییەکان بە تەنیا بەکار ناهێنم و هەوڵ دەدەم بە تۆنێکی دڵخواز و تایبەتی خۆم بیانگۆڕم و بەکاریان بهێنم. من کاتێ تابلۆیەک دەکێشم خۆم لە نێو تابلۆیەکە دەبینمەوە لەگەڵیدا دەژیم هەست دەکەم لەو دونیاییەدا دادەبڕێم.
- بابەتەکانی تابلۆیەکانت چین؟
  -بابەتی تابلۆکانم هەمووشتێک لەخۆ دەگرێت بەهۆی ئەوەی کە من بەپێی داواکاری خەڵک کارئەکەم و ئەوانیش هەمووشتێکی جۆراوجۆر داوا دەکەن بەڵام وەک حەزی خۆم کە زیاتر بابەتی ژن و ژینگە لە کارەکانم هەڵدەبژێرم چونکە هەست ئەکەم زوڵمیان لێ کراوە.
- قوتابخانەکانی هونەری شێوەکاری زۆرن وەکو (واقعی ،

سوریالی ، تەجریدی ..) تە زیاتر لەکام قوتابخانەی هونەری کار دەکەیت؟

- ئەوانەی کە داواکاری خەڵک بن زیاتر واقعی یان ڕیئالن و وێنەی کەسێکی تایبەت یان سروشت و گیانداری بەڵام خۆم زیاتر کاری سوریئالم پێ جوانترە و هەروەها ئیمپێرسیۆنیزم و کارەکانی مامۆستا ڤەنگۆک سەرنجم ڕادەکێشن و کار لەو بوارانەش دەکەم.

*پێتان وایە بەهرەی خۆرسک ،بنەمایەکی سەرەکییە بۆ ئەوەی هونەرمەند داهێنان بکرێت؟

- پێموایە هەموو مرۆڤێک جۆرە بەهرەیەکی تێدایە و خۆرسکیش گرنگە بەڵام ئەوەی کە کەسێک پێشدەخات هەوڵدانی بەردەوام و بێ وچانە و چەندە کاتی زیاتر بۆ شتێک دابین بکەی ئەوەندە تێیدا شارەزا دەبیت بۆیە دەڵێم بەردەوامی و هەوڵدان.
- ئەو کێشەو گرفتانە چین کەدەبنە ڕێگر لە بەردەم کاروانی هونەریت ؟
- بەداخەوە بەربەستیش هەر هەیە بەتایبەت لە کوردستان گرنگی بە هونەرە جوانەکان وەک شێوەکاری و پەیکەرتاشی نادرێت و لە دانانی پێشانگایەکی نێودەوڵەتی کە ناتوانین بیکەین تا هەڕەشەی هەندێ کەسانی توندڕەو کە دەڵێن کارەکەت حەرامە تووشی زەحمەتی و ناخۆشی دەبین.

*پرۆژەی داهاتووتان هەیە؟

- من بەردەوام دەڵێم پرۆژە و ئاواتم ئەوەیە بتوانم هونەری کوردی بە جیهان بناسێنم و هیوادارم ڕۆژێک بتوانم لە زۆربەی وڵاتان پێشانگای هونەری کوردی بکەمەوە.

JUST
BE

حەز.. شیعری دڵکەش قادر

تۆ ئاوازێکی غەمگینی بەسەر دوا هەنسکمەوە
هەنسکی من
ئاوازێکە لە میلۆدی ب□فبارینەوە بەربۆتەوە
نێو دوا دێڕی شیعرێکی شەرمنەوە
شەرمنی تۆ
دوا نیگای دەنگی ژیانەوەی سلێمانیی و
ترۆپکی حەزێکی شێتانە
ئای یادی بەخێر
من و تۆ خوێنی هوەیدا
کەوتۆتە سەر نینۆکی پەنجەتووتەمان.
حەوشەی پشتەوەمان
کۆڵانێکی غەمگینە و دەمانباتەوە سەر خوانێکی حەزێکی شێتانە
شێتانە وەک توانە لە ترۆپکی چێژ لە نیوەی شەودا.
سلێمانیی
دڵکەش قادر

سایکۆلۆژیای وێنەکانی منداڵان.. رەزا شوان

شێواز و رێبازی دەربڕین و گوزارشتکردن، لە هەست و سۆز و لە خەیاڵ و بیر و ه□□ش و لە پێداویستییەکان و لە کێشە دەروونییەکان و گەیاندنیان بە کەسانی تر، لە لای منداڵان جیاوازییان هەیە لەگەڵ گەورەکاندا. گەوەرەکان بە قسەکردنی راستەوخۆ یا بە نووسین دەریان دەبڕن و گۆزارشتیان لێدەکەن و بە کەسانی تریان دەگەی□ن. بەڵام منداڵان بە زۆری لە رێی وێنەکێشانەوە گۆزارشت لە ناخی خۆیان دەکەن و دەیانخەنە سەر پەڕەی کاغەز.

وێنەکانی منداڵان، زمانێکی جیهانییە کە هەموو منداڵانی جیهان بەشداریی تێدا دەکەن. بێگومان هەموو منداڵان لە هەموو

قەناغەکانی تەمەنیاندا، لە ماڵەوە و لە باخچەی منداڵان و لە قوتابخانەی بنەڕەتیدا، ئارەزوویەکی زۆریان بە وێنەکێشان هەیە، زیاتر لە هەموو چالاکییەکانی تر حەزی لێدەکەن. پەروەردەی هونەری وانەیەکی گرنگە لە پرۆگرامی قوتابخانەی بنەڕەتیدا. منداڵ بەبێ هونەر منداڵێکی بێ دایک و بێ باوکە. وێنەکێشانی منداڵان، تەنیا چالاکییەکی ئەبستراکی (ناهەستی) ی بێ مەبەست نییە، بەڵکو گوزارشتە لە هەستەکانی ناخی دەروونیان، لە خەیاڵ و خەون و لە هیواکانی ئەمڕۆ و داهاتوویان، لەو شتانەی خۆشیان دەوێت یا خۆشیان ناوێت. لە خۆشی و ناخۆشییەکانیان، لە گرفت و لە کێشە دەروونییەکانیان. لە پێداویستییەکانیان،...هتد.
سەرەڕای ئەوەش چێژ و خۆشییەکی زۆر بە منداڵان دەبەخشن. لە کاتی وێنەکێشاندا چەند بەشێکی مێشکیان چالاکتر دەبێت و خەیاڵیان فراوانتر دەبێت.
(چارلی چاپلن) دەڵێت:"من میهرەبانی لە منداڵەکەوە فێربووم، کاتێک کە بینیم لە پەڕاوی وێنەکێشانەکەیدا، خۆری بە رەنگی رەش رەنگ کردبوو، تاکو باوکە کرێکارەکەی لە کارکردندا ئارەق نەکات".
(پابلۆ پیکاسۆ) ش دەڵێت" کە منداڵ بووم، چوار ساڵم بەسەربرد، تاکو وەکو مایکل ئەنجیلۆ وێنە بکێشم. بەڵام هەموو تەمەنم لە راهێناندا بەسەربرد، تا بتوانم وەکو منداڵێک وێنە بکێشم" دەشڵێت:"زۆر شت لە هونەری زارۆکانەوە فێربووم".
وێنەکانی منداڵان ئاوێنەی بێگەردی زادەی هۆش و خەیاڵ و دەروونی پاکی منداڵانن.
منداڵان خاوەنی هونەری وێنەکێشانی تایبەتی خۆیانن. دەستوور و رێباز و ستایلی خۆیان هەیە. پەیوەندییان بە بنەماکانی هونەری کۆن و نوێ و تازەوە نییە. منداڵان لە تابلۆکانیاندا، کۆن و نوێ و رێبازی هەموو قوتابخانە هونەرییەکانی وێنەکێشان بەرجەستە دەکەن. ئازادن کە چۆن خۆیان حەزبکەن و بیانەوێت ئاوها تابلۆکانیان دەکێشن و رەنگیان دەکەن. بۆیە نادروستە و نابەجێیە، ئەگەر بە پێوەری ئاکادیمی، پێوانەی وێنەکانی منداڵان بکرێن.
وێنە گوزارشتێکی هێمایی هونەرییە، هەروەکو رستەی ئاخاوتن کردنە. دەکرێت وێنەکانی منداڵان، پەیامێکی ئاراستەکراوبێت بە دایکان و باوکان و مامۆستاکان و بە هەموو ئەوانەی لە دەوروبەریانن. دەشێت وێنەکانیان چەندین گلەیی و گازندەیان لەخۆگرتووبوون، یا گوزارشتبن لە خۆشی و خۆشەویستی و لە گەشبینی و هیواکانیان.

وێنەی منداڵان چییە؟ مەبەست لە وێنەی منداڵان، ئەو هەڵکارییە ئازادەیە، کە منداڵان گوزارشتی لێدەکەن و دەیخەنە سەر کاغەز و دار و دیوار و بەرد و شەقام یا هەر ڕوویەکی تر، تەنانەت لەسەر جەستەی خۆشیان وێنە دەکێشن. منداڵان لەو کاتەوە دەست بە وێنەکێشان دەکەن، کە پەنجە ناسکەکانیان دەتوانن پێنووس و فرچە، یا تەباشیر بگرن. واتە لە تەمەنی (١٠) مانگانەوە کە هێشتا گەوگاڵ دەکەن و بە تەوای پێیان نەگرتووە تا باڵقبوون. کە بە شانازی و چاوگەشی و خەندەوە وێنەکانیان، پێشانی دایکان و باوکانیان دەدەن و چاوەڕێی کاردانەوە و وەڵامیان دەکەن. بەڵام ئایا هەموو دایکان و باوکان، ئەوە دەزانن کە چ واتا و مەبەستێک لە پشتی هەڵکاری و وێنەکانی منداڵانەوە هەیە؟ ئەی دەزانن بە چی شێوازێک وەڵامیان بدەنەوە؟ ئایا دەتوانن لە ڕێی ئەو هەڵکاری و وێنانەوە، بچنە ناو جیهانە بەرین و پاک و سەیر و سەمەرە و ئەفسوناوییەکەی منداڵان؟ وەڵامی ئەم پرسیارانە لە لای خودی دایکان و باوکانە.

ئەم قۆناغەی منداڵێ زۆر گرنگە، پێویستە دایکان و باوکان پێداویستییەکانی وێنەکێشان و ڕەنگکردن، لە پێنووسی ڕەنگاوڕەنگ و بۆیەی ئاوی و فرچە و کاغەز بە منداڵەکانیان دابینبکەن و بیانخەنە بەردەستیان. با بە ئەوپەڕی ئازادی و بە ئارەزووی کامی دڵیان، هەڵکاری و وێنەبکێشن. دەستخۆشی و ئافەرینیان بکەن.

(پاپلۆ پیکاسۆ) دەڵێت: ”هەموو منداڵێک هونەرمەندە، کێشەکە لەوەدایە کە چۆن بە هونەرمەندی بمێنێتەوە”.

منداڵان لە ڕێی وێنەکێشانەوە، گوزارشت لەو شتانە دەکەن کە هەستیان پێدەکەن، نەک ئەو شتانەی کە دەیانبینن. ئامانجی سەرەکیشیان هونەر و داهێنان نییە، بەڵکو ڕوونکردنەوە و گوزارشتکردنە لە هەستە دەروونییەکانیان.

(ویلهام فیولا) دەڵێت: ”منداڵ ئەوەی دیزانێت وێنەی دەکێشێت نەک ئەوەی دەیبینێت”.

(مایکل ئەنجیلۆ) ش دەڵێت: ”مرۆڤ بە ئەقڵی وێنە دەکێشێت نەک بە دەستی”.

(ڤینست ڤان کۆخ) یش دەڵێت: ”خەون بە وێنەکێشانەوە دەبینم، دواییش وێنەی خەونەکەم دەکێشم”.

(پیکاسۆ) ش هەمان را و بۆچوونی هەیە و دەڵێت: ”من وێنەی ئەو شتە ناکێشم کە دەیبینم، بەڵکو وێنەی ئەو شتە دەکێشم کە بیری لێدەکەمەوە”.

کەواتە ویلهام و ڤان کۆخ و پیکاسۆ، شتە بینراوەکان وەلاوە دەنێن و شۆڕدەبنەوە بۆ دیوەکانی ناوەوەی ناخیان. کە بە راستی ئەوە کار و بەچوونی منداڵانە، کە بە تەواوی لاسایی سروشت ناکەنەوە، بەڵکو منداڵان ئەندازیارن و تەمارکاری ناخین. بەپێی (نیل جایمان) دەڵێت" گەورەکان ئەو رێگایانە دەگرنەبەر کە منداڵان دۆزیویانەتەوە".

بێگومان شەفافییەت و عەفەوییەت لە وێنەکانی منداڵاندا بەدی دەکرێن. بۆ نموونە:

منداڵان وێنەی رووبارێک دەکێشن، ماسییەکان لەناو ئاوەکەیدا دیارن. وێنەی دایکان و باوکانی خۆشەویستیان دەکێشن، کە باڵایان لە باڵای چیای هەڵگوردیش بەرزترن. وێنەی خۆر دەکێشن کە پێدەکەنێت. وێنەی کەسێک دەکێشن و بە بۆیەی ڕەش دەموچاوی ڕەش دەکەن چونکە خۆشیان ناوێت. زۆر جار منداڵی کراوە و دڵخۆش، وێنەی خانوویەکی گەورە، لە ناوەڕاستی لاپەڕەکەدا دەکێشێت و بە هەموو ڕەنگە گەشەکان بۆیەی دەکات، ئەم خانووە، بە لای منداڵانەوە هێمای ئاسوودەیی و خۆشەویستییە بۆ خێزانەکانیان. منداڵانی گەشبین و متمانەبەخۆ، وێنەی خۆیان بە گەورەیی لە ناوەڕاستی لاپەڕەکەدا دەکێشن. بەڵام منداڵانی شەرمن و نەکراوە و بە کۆمەڵایەتی نەبوون، وێنەکانی خۆیان بە بچووکی دەکێشن. ئەگەر لە گۆشەیەکی لاپەڕەکەدا کێشای، بە واتا منداڵێکی گۆشەگیرە. ئەگەر وێنەی گوڵ و خۆری گەشیان کێشا، بە واتا گەشبین و هیواخوازن، ئەگەر… هتد. تا رادەیەکیش جیاوازی لە نێوان وێنەکانی کچان و کوڕاندا هەیە. کوڕان بە زۆری حەز لە کێشانی وێنەی ئۆتۆمبێل و فڕۆکە و تۆپ و سروشت دەکەن، کچانیش حەز لە وێنەکێشانی بووک و زاوا و هەڵپەڕکێ و لە گوڵ و گوڵزار و پەپوولە و خانوو دەکەن. بێگومان باردوخی ئەو ژینگەیەی کە لێی دەژین، کاردانەوە و ڕەنگدانەوەیان لە وێنەکانیانی منداڵاندا هەیە.

سایکۆلۆژیای وێنەکانی منداڵان، یەکێکە لە لقەکانی زانیاری دەروونی، کە باس لە راستییە سایکۆلۆژییەکانی پەیوەندار بە سەرهەڵدان و پێشکەوتنی وێنەی منداڵان لە هەموو قۆناغەکاندا دەکات و جیاوازییەکانی لە هەموو روویەکەوە دەردەخات.

لێکۆڵینەوە لە سایکۆلۆژیای وێنەکانی منداڵان، گرنگییەکی زۆریان بۆ پەروەردەکاران و دەروونناسانی منداڵان و پزیشکانی دەروونناسی منداڵان و دایکان و باوکان و مامۆستاکان و شیکارانی وێنەکانی منداڵان هەیە. چونکە هێلکاری و وێنەکانی

منداڵان کەرەستەیەکی گرنگن بۆ تێگەیشتن: لە دەروون، هەستەکان، پاڵنەرەکانی منداڵان و بۆچوونیان دەربارەی خۆیان و کەسانی تر، لە نەخۆشییە دەروونییەکانیان. گەلێک لە کێشە نەرێنیی و ئەرێنییەکانی منداڵانیش دەردەخات. نەرێنی وەک گرفتاربوونیان بە (سترێسی و دوودڵی) ئەرێنیش وەک (ئاسوودەیی و شادی). شیکردنەوەی وردی زانستییانەی وێنەکانی منداڵان، یارمەتیدەرە بۆ تێگەیشتن لە منداڵ و بۆ چارەسەرکردنی ئەو کێشانەی پێوەی دەناڵێنن. یارمەتیی پسپۆرانی دەروونناسی منداڵان دەدات، بۆ تێگەیشتن و شیکردنەوەی کەسایەتی و تایبەتمەندییەکانی منداڵێتی.

ئەو هێلکاری و ه□□ت و پەڵەتانەی کە منداڵانی بچووک دەیانکێشن، لە زانیاری دەروونناسیدا، هەمان و مەبەستێک یا زیاتر دەگەیەنن. نەک وەکو هەندێک کەس ئەو هێڵکاریانەی منداڵان، بەبێ مانا و بە پڕوپووچیان دادەنێن. پزیشکان و شیکارە دەروونییەکان، لە ڕێی شیکردنەوەی ئەو هێلکاریانەوە، کە بە بە زاراوەی زانیاری بە (گرافۆلۆژی) ناودەبرێت، واتا لێکدانەوە و شیکردنەوەی وێنەی کێشراو. لە زۆر ڕووەوە کێشەکان و ململانێ و نهێنییە دەروونییەکانی ناخی منداڵان شیدەکەنەوە. چونکە وێنەکانی منداڵان هۆکارێکە بۆ خامۆشکردن و بەتاڵکردنەوەی هەڵچوونە دەروونییەکانیان. ڕێگایەکیشە بۆ پەیوەندی و ناردنی پەیام بۆ گەورەکان. هەر لە ڕێی ئەم پەیامەشەوە شیکارانی وێنەکان و پزیشکانی دەروونناسی منداڵان، دەتوانن کێشە دەروونییەکانی منداڵانی موفتەلابوو، بخەنە ناو بازنەوە و چارەسەری گونجاویان بۆ بدۆزنەوە.

ئەگەر بە وردی و تەسەلی، لە هەموو ڕوویەکەوە، باس لە لێکدانەوە و شیکردنەوە و سوودەکانی وێنەکێشانی منداڵان و ڕۆڵ و ئەرکەکانی شیکارانی دەروونی و پزیشکان و مامۆستاکان و دایکان و باوکان بکەین و باس لەو ڕێنگانەش بکەین کە منداڵان، بەپێی ئارەزوو و مەبەستەکانی خۆیان بەکاریان دەهێنن، باس لە شوێن و قەوارە و شێوەکانی وێنەکانیان و لە مانا و مەبەستەکانیان بکەین. باسێکی دوور و درێژە و چەندین لق و چڵی لێدەبێتەوە. بە نووسینی چەند پەڕەیەک کۆتایان نایات. هیوادارم لە دەرفەتێکی کەدا، زیاتر تیشک بخەمە سەر ئەم بابەتە گرنگە.

ڕەزا شوان

نەرویج: ٢٠٢٣

محەمەد ساڵح ئەلقەزاز، ئەو ڕابەرە کرێکارەی عەرشی پاشایەتی هەژاند، کێ بوو؟.. عەبدوڵا سڵێمان(مەشخەڵ)

چینی کرێکاری عێراق؛ لە دوای جەنگی جیهانیی یەکەم لە ئەنجامی پێویستی بازاڕی سەرمایەی جیهانی و پلانە درێژماوەکانی بەریتانیا؛ لەم گۆشە و ئەو گۆشەی عێراق، کە تا دەهات لەڕووی چەندایەتی و چۆنایەتییەوە گەشەی دەکرد و زیاتر پێدەگەیی. ئەو چینە بەبەراورد بە چینی کرێکاری وڵاتانی تر بەتایبەتی ئێران و تورکیا، درەنگتر هاتە مەیدان و درەنگتریش کەوتە سەر پێی خۆی. چینی کرێکاری عێراق وەک چینی کرێکاری گشت وڵاتە دواکەوتووەکان؛ بەچەندین ساڵ بەر لە بۆرژوازی پیشەسازی نیشتمانی دروستبوو. لەهەناوی خۆشیدا هەر لە هەنگاوە سەرەتاییەکانی دروستبوونییەوە کەوتە جووڵە و مانگرتنی تاک تاک و خۆبەخۆ(عەفەوی) وەک مانگرتنەکانی کرێکارانی هێڵی شەمەندەفەر لە ساڵەکانی ١٩٢٢، ١٩٢٣، ١٩٢٥، و ١٩٢٦ هەنانەدەرەوەی چەندین ڕابەر و هەڵسوڕاوی بەرجەستەی کرێکاریی. هەرچەند ئاستی هۆشیاری هەندێک لەو ڕابەرانە بەپێی پێویست نەبوو، بەڵام کاریگەری خۆیان دانا بەسەر مێژووی کرێکارانی عێراقەوە. لەدەیەی بیستەکان؛ چینی کرێکار لە عێراق پێ دەنێتە مێژوویەکی نوێ، هەم دەست بە ڕێکخرابوونی خۆی دەبات و هەمیش داواکارییە ئابوورییەکانی دەباتە ئاستێکی باڵاتر. لەم نێوەدا یەکێک لە بەرجەستەترین ڕابەری کرێکاری لەو دەیەیە و دەیەکانی دوواتریش کە عەرشی پاشایەتی هەژاند محەمەد ساڵح ئەلقەزازە.

بەڵام محەمەد ساڵح ئەلقەزاز کێ بوو؟

محەمەد ساڵح ئەلقەزاز؛ لە بنەماڵەیەکی خوێندەواری غەیرە کرێکاری لەشاری بەغدا لەدایکبووە. کەسایەتییەک بوو لەدەرەوەی بزووتنەوەی کرێکاری عێراق کە ژیانی خۆی وەک هەڵسوڕاوەکی کرێکاریی و خەباتگێڕێکی نەقابی و لە نێوجەرگەی بزووتنەوەی کرێکاریدا بردە سەر. ئەم ڕابەرە بەرجەستەیە کە بە بیروباوەڕ کۆمۆنیست بوو، ڕۆشنبیرێک و ئینگلیزی زانێکی باشیش بوو؛ یەکەمین کەس بوو کە

ئیجازەی کۆمەڵەی پیشەوەرانی لە مانگی تەمموزی ساڵی ١٩٢٩ لە وەزارەتی ناوخۆی کابینەکەی نووری سەعید وەرگرت. ئەم کۆمەڵەیە ڕۆڵێکی گەورەی گێڕا لە بردنەپێشەوەی خەباتی کرێکاران لە کۆتایی دەیەی بیستەکان و دەیەی سییەکان و تا لە ساڵی ١٩٣٣ ناوی کۆمەڵەکەی گۆڕی بۆ یەکێتی نەقابەکانی کرێکارانی عێراق. وتارە شەفەهییەکان و نووسینەکان و نامەکانی ئەم ڕابەرە بەجۆرێک کاریگەر بوون لەسەر کرێکاران کە بەلێشاو کرێکاران و بێکاران پەیوەندیان پێوەی دەکرد و ببووە جێ متمانەی هەژاران و بێکاران و سەرجەم کرێکارانی عێراق. محەمەد ساڵح ئەلقەزاز لەلایەکەوە لە پەیوەند دابوو لەگەڵ بیرۆی کرێکارانی جیهان تا بتوانێت سۆپۆرتی پێویست بە چینی کرێکاری عێراق بەدەست بهێنیت و لەو رێگەیەوە بتوانێت حکومەتی پاشایەتی ئەوکات ناچار بکات کە یاسا کارێکی گونجاو بۆ کرێکار دابڕێژێت. لەلایەکی تریشەوە توانی ئاستی هۆشیاری کرێکاران بەرێتە سەر و نەک تەنها کۆمەڵەکەی، بەڵکو تەواوی ڕێکخراوە کرێکارییەکان و هێزە سیاسییە ئۆپۆزیسیۆنەکان و ڕۆژنامە و گۆڤارەکانی ئەو سەردەمە بەکاربهێنێت بۆ گەیاندنی خەم و دەنگی کرێکاری ستەمدیدەی عێراق بە ڕای گشتی. حکومەتی کۆنەپەرستی پاشایەتی و کابینەکەی نوری سەعید درێغییان نەکرد لە سەرکووت و زیندانیکردنی کرێکاران؛ هەرچەند ئەم سەرکوتانەش دەبوونە هۆی خاوبوونەوەی خەبات، بەڵام هەرگیز ڕەوڕەوەی ئەو خەباتە ڕووەو پێشەوە نەوەستا. محەمەد ساڵح ئەلقەزاز ئاستی هۆشیاری هێندە بەرز بوو کە جوان لە پلان و تەڵەی دەسەڵات و سەرکوتگەران و کۆمپانیا بیانییەکان تێدەگەیشت و دژکرداری دەنواند. بێجگە لەمەش نووسەران و ڕۆشنبیرانی سۆشیالیستی ئەو سەردەمەش هانی بزووتنەوەی کرێکارییان دەدا و دەستگیرۆیی ئەو بزووتنەوەیان دەکرد، وەک چیرۆکنووس مەحموود ئەحمەد ئەلسەید و حسەین ئەلڕەحاڵ (کە بە یەکەمین کەسی مارکسی دادنرێت لە عێراق) و عەبدوڵا جەددوغ و ئیبراهیم ساڵح ئەلقەزاز.، کە ئەمەی دوایان واتە ئیبراهیم برای محەمەد ساڵح ئەلقەزاز بوو و ئینسانێکی تێکۆشەری مارکسیستی بوو. شایانی باسە ئەندامانی ئەم کۆمەڵەیە دوور لەچاوی پۆلیس؛ لەماڵی یەکێکیان یان لەناو فارگۆنێکی بەتاڵدا بەنهێنی بەبۆنەی یەکی ئایارەوە ئاهەنگیان گێڕاوە. محەمەد ساڵح ئەلقەزاز جگەلەوەی سەرۆکی کۆمەڵەی پیشەوەران بوو، گۆڤاری (الصنائع)یش دەردەکرد. دەوڵەت و کۆمپانیا بیانییەکان چەندیجار هەڕەشەیان لە ئەلقەزاز کرد و تەنانەت بە نامە کە بەناوی (پێشمەرگەیەکی بیانییەکان) نووسرابوو، لە نیسانی ساڵی ١٩٣١دا کەتیایدا هەڕەشەی کوشتن لە ئەلقەزاز و ئەندامانی کۆمەڵەی پیشەوەران کرابوو. ئەلقەزاز

چەندیجار زیندانی کرا و سزای مالی درا. دیارە ئەم دۆخەی محەمەد ساڵح ئەلقەزاز بە تەنها ئەوی نەگرتبەوە، بەڵکو گەلێ سەرکردە و ڕابەری کرێکاریی تر وەک محەمەد مەکی ئەلئەشتەری و عەبدوڵا ئەلبەدری و محەمەد یاس ئەلبەیاتی گیران و ڕەوانەی بەندیخانە کران. بەڵام دیارە ئەو هەڕەشە و چاوسوورکردنەوانە چۆکیان پێدانەدا و بگرە سوورتریان کرد لەسەر داخوازییەکانی کرێکاران. تا دەگاتە ئەو ئاستەی کە یاسین ئەلهاشمی سەرۆکی (حزب الاخاء الوطني) لەسەرەتای دەیەی سییەکانی سەدەی ڕابردوو؛ داوای لە ئەلقەزاز کرد کۆمەڵەی پیشەوەران بکاتە لقێکی حیزبە سیاسییەکەی، بەڵام محەمەد ساڵح ئەلقەزاز ئەو داوایە ڕەتی دەکاتەوە.

ئەلقەزازی لەنێو هەموو سەرکردە ئۆپۆزیسیۆنەکاندا (یاسین ئەلهاشمی و ڕەشید عالی ئەلگەیلانی و حیکمەت ئەبوتمەن) تەنها و تەنها متمانەی بە حیکمەت ئەبوتمەن دەکرد و لە هەموو کاروبارێکدا ڕاوێژی پێدەکرد. ئەلقەزازی بەیەکەمین سەندیکالیستی لەمێژووی عێراق دادەنرێت. تەنانەت ئەلقەزاز لەساڵی ١٩٣٧ بەکۆمەکی یوسف مەتی ڕۆژنامەنووسی مارکسیستی و نوری روفائیل و جەمیل تۆما ئیجازەی یانەی هێڵەی شەمەندەفەر وەردەگرێت، کە ببووە جێگەی کۆبوونەوەی کرێکارانی هێڵە شەمەندەفەر و کۆمۆنیستەکانی ئەوکاتی عێراق، بەڵام دواتر بەعسییە فاشیستەکان لەساڵی ١٩٦٩ ناوەکەی دەگۆڕن بۆ یانەی زەورا. محەمەد ساڵح ئەلقەزاز لە خەباتی خۆیدا پێداگری لەسەر یەکێتیی و یەکپارچەیی کرێکارانی عێراق و ئازادییەکان و باشترکردنی ژیان و دۆخی کارکردنی کرێکاران کردووە.
ئەلقەزاز لەماوەی ژیانی کۆمەڵەی پیشەوەران ١٩٢٩ تا ١٩٣٣ کۆمەڵەی کاری گرنگی ئەنجامدا وەک :
یەک : کۆبوونەوەی بەردەوامی گشتی کرێکاران و قسەکردن لەسەر دۆخی نالەباری ژیان و تاوتوێکردنی ماف و داخوازییەکانیان.
دوو: ناونووسکردنی کرێکارانی بێکار و هەوڵدان بۆ دۆزینەوەی کار

بەیان و هەندێکجار بەینەوەی مووچە بەیان لە سندوقی کۆمەڵە.
سێ : پەیوەندکردن بە چەندین دکتۆر تا پشکنینی کرێکار و خانەوادەکانیان ئەنجام بدەن بەخۆڕایی.
چوار : کردنەوەی قوتابخانە بۆ کرێکارانی نەخوێندەوار و تەرخان کردنی مامۆستای خۆبەخش بۆ ئەو مەبەستە.
پێنج : هەوڵدان بۆ بردنە سەری شارەزایی کرێکار و ناردنی کرێکار بۆ خوولەکانی دەرەوەی عێراق.
شەش : پێداگری لەسەر بایەخدان بە کرێکارانی عێراقی و ناردنەوەی کرێکارانی بیانی و پڕکردنەوەی شوێنەکانیان بە کرێکارانی عێراقی.
شەش : پێداگری لەسەر یاسای کارێک کە زامنی مافەکانی کرێکارانی عێراق بکات.
حەوت : گەورەترین مانگرتنی کرێکاریان بەرێخست لە ساڵی ١٩٣١ لەمێژووی بزووتنەوەی کڕێکاری عێراقدا.
ئیتر بەمشێوەیە ئەلقەزاز تا دەهات جیددی تر و بەعەزمتر پێی لەسەر بەرژەوەندی چینایەتی کرێکاران دادەگرت و لەولاشەوە دەسەڵات سەرەتا هەوڵیدا کە محەمەد ساڵح ئەلقەزاز قایل بکات بەوەی کە ئیشەکی باشی هەبێت و واز لە چینی کرێکار بهێنێت، بەڵام ئەلقەزاز ڕەتی دەکاتەوە و پێداگری دەکات لەسەر بڕوا و بیرکردنەوەکانی خۆی لەپێناو چینی کرێکاری عێراقدا. ئەم سەرسەختییەی محەمەد ساڵح ئەلقەزاز و ئەو ئازایەتیی و خۆڕاگرتنەی کە بووبەوە هۆی ناو و ناوبانگی، لەبەرئەوە تووشی ڕاونان دەبێتەوە بۆ سلێمانی و عانە و دیالە و ڕژێمی عێراقیش ٤١ داوای لەسەر تۆمار دەکات و چوار ساڵ زیندانی دەبێت و تا ساڵی ١٩٥٤یش ڕێگەی پێنادرێت سەفەری دەرەوەی عێراق بکات. ئەلقەزاز وەڵامی حکومەتی پاشایەتی سەرکوتگەری ئاوا دەدایەوە(ئێمە ناترسێین!). بۆیەش محەمەد ساڵح ئەلقەزاز لەبەرامبەر هەموو ئەو ناڕەحەتی و ئازار و کەسپ و ڕێگرانەی هاتنە بەردەمی، ورە بەرزتر و تووندوتۆڵتر هەنگاوی نا تا بوو بەو ئەستێرە پرشنگدارەی ئاسمانی خەباتی چینی کرێکاری عێراق. تا بووە ئەو ناوەی کە تا چینی کرێکاری عێراق و خەباتی ئەو چینە مابێت، ناوی ئەویش لەسەر دەی خەباتی چینایەتی دەنووسرێت.
لەکۆتایشدا جێی خۆیەتی دەقی وتە بەنرخ و گرنگەکەی ئەلقەزاز بنووسینەوە کە هۆشیارانە قامک دەخاتە سەر کێشە گەورەکەی خەباتی چینایەتی کرێکارانی عێراق. ئەلقەزاز دەڵێت (ئێمە بە تەواوی لاواز بووین و کەسێک نییە داوای مافەکانمان بکات و لەبەردەم میری و کۆمپانیاکاندا ببێتە نوێنەرمان و لەو مەسەلانەدا کە پەیوەندیان بە ئێمەوە هەیە ڕێکمان بخەن؛ ئەم بەدەسەڵاتییەشمان ئەنجامی ناکۆکی نێوان خۆمانە. یەکێتییش ئەگەر بەشێوەیەکی ڕاست و دروست

پێک نەیەت ئەنجامی هەستپێکراوی نابێ. ڕێکخستنیش تەنها بۆ ڕێگەی دروستکردنی کۆمەڵە و نەقابەوە دەبێ. سەبارەت بەم هۆکارانە و بۆ یارمەتی کرێکارە هۆشیارەکان نزیکەی دوو ساڵ لەمەوبەر چەند داخوازییەکمان پێشکەش کردووە، تاوەکو ڕێگەمان بدرێ ئەو کۆمەڵانە پێکبهێنن.)

بەمجۆرە محەمەد ساڵح ئەلقەزاز لەگەڵ بزووتنەوەی کرێکاری عێراق لێک هەڵدەپێکرێن و ئەم کەسایەتییە دەبێتە ئایکۆنێکی گەش و درەوشاوە لە مێژووی خەباتی چینایەتی کرێکارانی عێراق.

دوو تێبینی :

یەک؛ زۆرم هەوڵدا مێژووی ژیانی ئەم رابەرە کریکارییەم دەست نەکەوت تا بزانیاری زیاتر بابەتە دەوڵەمەند بکەم.

دوو؛ بۆ نووسینی ئەم بابەتە سوودم لەم سەرچاوانەی خوارەوە وەرگرتووە :

١-مێژووی چینی کرێکاری عێراق دکتۆر کەمال مەزهەر ئەحمەد وەرگێڕانی فوئاد مەجید میسری لەبڵاوکراوکانی ناوەندی کەمەن چاپی دووەم ٢٠١٩.

٢-انقلاب بكر صدقي بقلم حسين الجاف جريدة الزمان

٣-حول الحركة النقابية و نظالات العمال في العراق بقلم عدنان الصفار

٤-الطبقة العاملة العراقية وحركتها النقابية تاريخ ونضالات وآفاق مستقبلية بقلم مصطفى محمد غريب موقع ايلاف

کەنەدا ئایاری ٢٠٢٢

عەبدوڵا سەڵمان(مەشخەڵ)

ئەوانەی لە نیشتمانی خۆیاندا غەریبن(*).. و: نەژاد عزیز

سورمێ

بە پێچەوانەی (نووففەری) کە وتی : نەزانیی کۆڵەکەی ئاسوودەییە (ئەبوو حەییانی تەوحیدی) لەو باوەڕەدایە: عەقڵ ڕووناهی ڕۆحە و نەزانی لێڵایەتییەتی…
کەچی لەگەڵ ئەو نرخاندنەی عەقڵیش لەلایەن ئەو پێشەنگە مەزنەی عەقڵانییەت لە فەلسەفەی ئیسلامی دا ، وای لێ هات بەرگی بە پینەی پۆشی و ڕێی دەروێشی گرتە بەر و بە ڕۆح و بە هەستە نادیارەکانییەوە عەوداڵی ڕێگای نوور بوو…
جوامێر لەوەی زیاتری لە دەست دا نەبوو… ئەوەی زەمانە بە ئەبوو حەیانی تەوحیدی کرد ، بە هەر کەسێکی دی کردبا هەروای دەکرد…
چونکە نە عەقڵ و نە مەنتیق قەبووڵیانە لە پێشترین نووسەر بکەوێتە لێواری برسیەتی و ناچار بێ گیای بیابانان بخوا و پاشان وەك ناڕەزایی دەربڕینیش کتێبەکانی بسووتێنێ.
سەرەڕای ئەوەش ژیربێژایەتی و هاوسەنگی لە بیرکردنەوەدا بمێنێ و لەگەڵ چەرخێکدا بێتەوە کە هەرچی تێدا بووە بە دزێوی و نەزانییەوە هەڵدەسەنگێنرێ. خوا هەڵناگرێ (دکتۆر ئیحسان عەباس) لە وتارەکەیدا بە بۆنەی ئاهەنگی هەزارەی ئەبوو حەییان لە قاهیرەدا باشی بۆچووە کە پێشنیازی ئەوەی کردووە ، کردەوەی سووتانی کتێبەکانی تەوحیدی بە سەرەتای نوێخوازی عەرەبی دابنرێ .
ئەبووحەییان بە ڕووی لاسایی کردنەوە و یەکئەنوایی درێژدادڕی و شێوازی کۆنی نووسین ڕاپەڕی ، بە قەد ئەوەی لە تافی لاویدا دژ بە هەموو شێوەیەکی زوڵمی سیاسی دا دەچوو و داوای عەدالەتی کۆمەڵایەتی دەکرد…
لەو ڕاستەشدا بە ڕادەیەك زیاد دەڕۆیشت ، پێی وابوو عەدالەتی سوڵتان لە خێر و بیری زەمانە چاترە…

بەم پێیە زۆر لە نووسینەکانی بۆ بەرچاو ڕوونی چینی دەسەڵاتدار بوو… لەگەڵ ئەوەی لە ڕەچەڵەکێکی باڵایش نەبوو ، بەوەی نەوەی خورمافرۆشێکی بەغدایی بوو… بەڵام لە بیرکردنەوەی سیاسی و کۆمەڵایەتیدا…لە شێوە و شێوازی نووسین دا باڵا بوو…
هەر ئەوە کە وتویەتی: (وشەی جوان لە کەنیزەی پاکیزە شەریفترە…)
کەم وا ڕێك دەکەوێ ئەدیبێکی نوێخوازی کۆنی عەرەب هەبێت وەك تەوحیدی ، بەو جیددیەت و بەو تین و تاوە هەڵسوکەوتی لەگەڵ کاری □وناکبیری دا کردبێ و هێزی بیرکردنەوەی بۆ گۆڕان هەبێ .
ئەبووحەییان بەوەش تاوانبارە کە بەشداری لە داڕشتنی نامەکانی

(اخوان الصفا)دا كردووە كە لە سەدەی چوارەمی كۆچی یەوە ویستوویانە لە ڕێگای ڕوونایی دان بە زانست و ڕۆشنبیری كۆمەڵگەی ئیسلامی نوێ بكەنەوە…
(بە ڕاستی) دكتۆر جابر عصفوریش لەوەدا نیشانەی پێكاوە كە لە وتاری ڕێزلێنانی ئەبوو حەیان دا وتی: تەوحیدی وەك سیمرغ و سەمەندەر مرد پاشان لە خۆڵەمێشی خۆیدا ژیایەوە…

هەموو ئەو هەوڵە عەرەبیانەی دراون (لەم بارەیەوە) گەورەترین بەڵگەن بۆ نوێخوازی و دەسەڵات شكانی بەسەر نوێ كردنەوە و ڕووبەڕووبوونەوەی سەردەمەكان… هەر سەبارەت بەوەشەوە بوو ، ڕووناكبیرانی سەردەمی ڕێنیسانس عاشقی ئەبووحەیان بوون…
ئەو لە زەوق و شەوقی ئەو نەوەیە نزیك بوو كە هیچیان لە یەك ئەنوایی سەدەكانی ناوەڕاست و سەردەمەكانی داڕووخاندا نەبینی شایانی ژیاندنەوە بێ…
بۆیە دەبینی باز بەسەر چەندین سەدەدا دەدرێ و تەوحیدی هەڵدەبژێرێ ببێ بە سومبولێكی باڵای ڕوونبینی…

لەوانەیە پەیوەندی و تێكەڵی نێوانی ڕووناكبیر و دەسەڵات ، لای ئەو وەچەیە و هەموو وەچەكان كاری بە هەڵبژاردنی ئەو ڕێبازەوە هەبوو بێ… چونكە (توحیدی) تاقیكردنەوەیەكی نموونەییە بۆ دیراسەت كردنی پەیوەندی بەینی ڕۆشنبیر و دەسەڵات كە چەندین وەچەی پێ مژوول بووە و تا ئێستاش داڕێشتراوێكی قەبووڵكراوی بۆ نەدۆزراوەتەوە…

(ابو حیان) هەر بەو مەزەندەیەش پەیوەندی بە (ابن العمید) و (ابن عباد) كرد…
ئەو پێی وابوو (ڕۆشنبیر) ئەگەر لە (وەزیر) باڵاتر نەبێ دەبێ یەكسان بێ پێی.
ئەو (ڕووناكبیرایەتی) دەخستە پێش (سیاسی)(!!!). كە سیاسییەكانیش بە چاوی سووكەوە لێیان ڕوانی و لە كۆڕ و مەجلیسەكانیاندا دەریان كرد ، وەك (وەزیر مهلبی) پێی كرد ، ئیتر هۆشیار بووەوە و گەیشتە ئەوەی كە سیاسی ، ڕووناكبیری وەك خووڕام نەبێ ناوێ و هەرگیز وەك هاوبەشێك لە مەسئولیەتدا چاوی لێ ناكا…

بەم جۆرە قۆناغی (یاخی بوون) لای(ابوحیان) كۆتایی پێ هات و تاقیكردنەوەی تەسلیم بوون لە ژیانی دا دەستی پێ كرد ، بە ڕادەیەك گەیشتە قۆناغی (سواڵ لە دەسەڵات) وەك لە كۆتایی دیالۆگەكانی لەگەڵ (ابن سعدانی) وەزیردا هاتووە كە لە كتێبی (الامتاع و المؤانسە)دا كۆی كردووەتەوە ، ڕەنگە تەوحیدی وای بە خەیاڵدا

هاتبێ ئەگەر لە دەسەڵات دوورکەوێتەوە سەربەخۆی ڕۆشنبیری بداتێ ، کە لە تافی لاوییەوە خەونی پێوە دەبینی.
بۆیە دەبینی بیر لەوە دەکاتەوە ببێ بە هاوبەشی بەقاڵی ئەو کوچەیەی کاری لێ دەکرد ، بۆ ئەمەش داوا لە (ابو الوفاء)ی مهندسی برادەری دەکا هەزار درهەمی بۆ ئەو مەبەستە بداتێ…

لەوانەبوو ئەگەر پێی بدابووایە ، لە سواڵ و سەدەقە و ئیهانە بیپارستبا ، کە لە قۆناغی وازهێنانی لە خەونە تۆباویەکانی دووچاری بوو و بە تەواوی تەسلیم بە مەنتیقی دەسەڵات و دەسەڵاتداران بوو. دیارە ناتوانین بەو ساتییە حەقی ئەم پیاوە بدەین ، چونکە پەیوەندی بەینی ڕۆشنبیر و دەسەڵات لە بنەمای شیرەخۆری هاوبەش ئاڵۆزترە کە (معاویەی کوڕی ابوسفیان) لە سەرەتای دەوڵەتی ئەمەویدا دانابوو ، کاتێ بە ئەبووبەکری کوڕی عوسمانی کوڕی حارسی وت (کە زۆر دەچووە دیوەخانەکەی بۆ ئەوەی کارێکی لێ داوا بکا ، یا شتێکی لێ بخوازێ):

- برازا…ئەوەیە دونیا…
  یا لەگەڵ ئێمەدا شیر دەخۆی ، یان ئەوەتا وازمان لێ دێنی.
  سەرەتا تەوحیدی ڕێبازی شیرەخۆری ڕەت کردەوە ، لە دوایدا پێی ڕازی بوو،
  بەڵام پاشی چی؟
  دوای ئەوەی مانگاکان بۆ تووك بوون و شیر چکی کرد و دونیاش ئەوی بەرەو چارەنووسی گریکی و ئەو دیماهییە کارەساتاویە خەمناکە برد کە وای لێکرد بە برسیەتی و ئاوارەیی و دەربەدەری سەربنێتەوە .
  نیشتمان لە ژیانی ئەودا لە مەنفا چاکتر نەبوو… ئەگەر وانەبووایە ، نەیدەگوت: غەریبترین غەریب ئەوەیە کە لە نیشتمانی خۆیدا غەریبە.

(*) لە (محی الدین لاذقانی) یەوە ، ڕۆژنامەی – الشرق الأوسط – بە سووکە دەسکارییەکەوە .

کۆنگرەیەکی لاوازیان ناسیۆنالیستەکی شکستخواردوو؟.. عوسمانی حاجی مارف

بەهێزترین چاوەڕوانییەکانی ناو پێنجەمین کۆنگرەی یەکێتی نیشتمانی کوردستان ئاماژەیان بەئەوە کردوە، کە سەرۆکبونی بافڵ تاڵەبانی یەکلاییکرایەوە. لەڕێگەی ئەو لێدوانانەش کە بە میدیاکان دراوە، کۆنگرەکە بە شەرعیەتدان بە تایبەتمەندی سەرکردایەتیکردنی بافڵ تاڵەبانی لە یەکێتی نیشتمانیدا داڕێژراوە، لەهەمانکاتدا ئاماژەن بەئەوەی کە کۆنگرەکە سەرۆکبونی بافڵ بە حزبەکەیان پیرۆزکرد.
هەروەها هەموارکردنەوەی پەیڕەوی ناوخۆی یەکێتی نیشتمانی کوردستان یەکێک بوو لە ئەرکەکانی کۆنگرەی پێنجەم، بەو ئاراستەیەی ناوەندگەرایی حزب بەهێزتر دەبێت. ئەو ناوەندگەرییەی لێرەدا ئاماژەی پێکراوە، واتە هەڵوەشاندنەوەی سەرکردایەتی هاوبەش لەناو ئەو حزبەدا کە لە کۆنگرەی چوارەمەوە پەسەندکرابوو، واتە ئەرکی سەرکردایەتیکردن یەکلایەنە بە بافڵ تاڵەبانی سپێردرا.
هەڵبەتە پێش کۆنگرە تەواوی ئەو نەخشانەی بە یەکلاییکردنەوەی پەسەندکردنی سەرکردایەتی بە بافڵ و گۆڕینی پەیڕەوی ناوخۆ هەنگاوی بۆ دەنرا شاراوە نەبون. تەواوی ئەندامانی یەکێتی ئەوانەی بەشداری کۆنگرەکە بون و ئەوانەش بەهەر هۆکارێک بەشدارییان نەکرد، ئاگاداری ئەم ئاراستەیەن کە یەکێتی نیشتمانی لەم کۆنگرەیەدا پاکسازییەکی ڕێکخراوەیی لە ئاستی سەرکردایەتییەکەیدا دەکات.
مەسەلەیەک پێویستە بیخەینە بەرچاو، یان ئەو سەرنجانەی لەسەر ئەم کۆنگرەیە پرسیاری دروستکردوە، بەتایبەتی بەشێک لەو سەرکردایەتییەی پێشووی یەکێتی کە بافڵ دەستبەرداریان بووە، نیگەرانن و دەڵێن ئەم کۆنگرەیە کۆتایی یەکێتییە، یان ئەو یەکێتییەی جارانی جەلال تاڵەبانی نامێنێت، یان یەکێتی لە قەیرانێکی ڕێکخراوەیی و نەبونی ڕابەریەکی کارادا گەمە سیاسیەکانی دەکات.
ئەم قسانەو هەر دەستەواژەیەکی تر کە بەدەوری ئەوەدا پرسیار دروست دەکەن، کە بنبەست و قەیرانەکانی ناو هێزەکانی یەکێتی نیشتمانی دەخەنە ئەستۆی ناکارایی سەرکردایەتی کوڕەکانی تاڵەبانی و لاوازی ئەم کۆنگرەیەش هەر لەو چوارچێوەیەدا دەخەمڵێنن. ئەوەی کوڕەکانی تاڵەبانی و دەستەوتاقمەکەیان توانایی سیاسیان لاوازە، گومانی تیا نیە، بەڵام ئەوە نادروستە ئاستی کێشەو قەیران و بنبەستی یەکێتی

نیشتمانی لەو چوارچێوەیەدا لێکبدرێتەوە کە کوڕەکانی تاڵەبانی و سەرکردایەتی یەکێتی بە ناکارا پێناسە دەکرێن، بەدوای ئەوەشدا ئاستی لاوازی کەنگرەکەش بە هەمان پێوانە دیاری بکرێت.
ئەوەی پێویست دەکات با لە چوارچێوەی لێکدانەوەکانی کەسانی ناڕازی لە بەرامبەر سەرکردایەتی ئێستای یەکێتی و لایەنگرانی سەرکردایەتی ئێستا بێتە دەرەوە، بە تایبەتی لە بەرامبەر ئەوانەی کە جەلال تاڵەبانی دەکەنە سومبل و هەمای بێوینەی ڕێبازێکی سەرکەوتوی سۆشیال دیموکرات لە کوردستاندا. گوایە خۆشیان درێژە بەهەمان ئەو ڕێبازەی "مام" ئەدەن، باشتر وایە بە ڕاست کەینەوە کە جەلال تاڵەبانی و هەڤاڵەکانی هەر لەسەرەتاوە نمونە و هەمای بزوتنەوەی بنبەست و بێئاسۆی کوردایەتیان لە خۆیان نیشانداوە، بە ئەم جۆرە ئەزمونەش دەکرێ ئەم خالانە دیاری بکەین؛
یەکەم/ بەجیا لەوەی بزوتنەوەی کوردایەتی هەر لەسەرەتاوە بزوتنەوەیەکی ناکامە و فەلەج بووە، بەو مانایەی بەرجوازی کوردی نەیتوانیوە هاوشانی بەرجوا ناسیۆنالستەکانی دەوروبەری، بەسەربەخۆیی لەگەڵ سەرهەڵدان و گەشەی سەرمایەداری لە ناوچەکەدا خۆی بگونجێنێت، بەڵکو بە پێگەیەکی لاوازو خۆهەڵواسین و پاشکۆ بون بە بەرجوازی وڵاتانی ترەوە، لەگەڵ ڕێڕەوی ئابوری سەرمایەداریدا هەنگاویان ناوە. هەربۆیە زۆرجار بزوتنەوەی کوردایەتی کەوتەتە جێگاوڕێگایەکی کۆنەپەرستانەوە وەک ئەپۆزیسیۆنێکی کۆنەپەرست لە بەرامبەر "چاکسازی کشتوکاڵی" لە دەرەبەگایەتی بۆ سەرمایەداری وەستاونەتەوە. تائێستاش کاریگەری پاشماوەکانی عەشیرەتگەریان لەسەرماوەو بەکاریدەهێنن و سودی لەوەردەگرن. پارتی دیموکراتی کوردستان و بارزانی وەک حزب و ڕابەری بزوتنەوەی کوردایەتی، نوێنەری سەرسەختی ئەو سومبولە کۆنەپەرستی و عەشیرەتگەریە بوون.
ئەم حزبەو بەسەرکردایەتی بەرزانی لەلایەک کەزادەو بەرهەمی ئەو واقعیەتەی جێگاوڕێگای خودی ئەو بزوتنەوە کوردایەتیە ناکامە و فەلەج و کۆنەپەرستەیە بون، لەهەمانکاتدا بەخۆشیان لەسەر ڕێڕەوی پاراستن و بەرجەستەکردنەوەی هەمان ئەو ناکامەی و فەلەجیە ڕەنگدانەوەیان بوەو هەڵسورانی سیاسیان ئەنجامداوە. لە لایەکی ترەوە دوپارچەبونی ئەو حزبە لە ناو بزوتنەوەی کوردایەتیدا، بە مەلایی و جەلالی کە هیچ ڕێڕەوێکی جیاوازی ئایدۆلۆژی و شێوازی کاری سیاسی و پراتیکی ڕێکخراوەیی تیا نیشان نەدرا، هەروەها حەتمیەتی مێژوویی بە قەیران و بنبەستی بزوتنەوەی کوردایەتی وەها بەرجەستەکردەوە، کە بە هەتاهەتایە دەبێت لایەنگرانی بزوتنەوەی کوردایەتی خۆو بەیەکەیزی کوردەوە ببینن. لەهەمانکاتدا لەسەر واقعیەتی دیاردەی خولقاندنی کارەسات بەسەر دانیشتوانی

کوردستانەوە، هەمیشە حاڵەتێکی چاوەڕوان کراودە بێت.
دووەم/ گەر لە ناواخنی پێگەی لاوازو کۆنەپەرستی بزوتنەوەی کوردایەتیەوە، لاپەڕەکانی مێژووی بارزانی و تاڵەبانی هەڵبدەینەوە، ئەوە ئەو لۆژیکە دێتە بەردەممان کە دوپارچەبونی پارتی دیموکراتی کوردستان بە مەلایی و جەلالی گورزێکی گەورەی تر بووە لە بزوتنەوەی کوردایەتی. لەهەمانکاتدا هەمیشەو بەردەوام تاڵەبانی بەهەر هەوڵ و سەختگەری و پێداگریەک کاری لەسەر کردبێت و گەورەترین هێزو نفوزی خۆی فراوان کردبێت، نەیتوانیوە لەبەرامبەر پێگەو مەوقعیەتێک کە بارزانی لە ناو بزوتنەوەی کوردایەتیدا بەدەستی هێناوەو نوێنەرایەتی کردووە وەک هێزی ئەوەڵ و حیزبی دایک ناسراوە، جێگای بگرێتەوە، تا ئەو ئاستەی جەلال تاڵەبانی دانی بەوەدا نا کە لەبەرامبەر بارزانیدا وەک کارێکی سیاسی لە ژیانیدا هەڵەی کردووە.
واقعیەتی سەرنەکەوتنی تاڵەبانی لە تەواوی مێژوی هەڵسورانی ژیانی سیاسیدا لە بەرامبەر بارزانیدا، نیشانەیەکی گرنگی قەیران و بنبەست و شکستی تاڵەبانیە لە ناو بزوتنەوەی کوردایەتیدا. واتە بەمانایەک جەلالیەت هەر لەسەرەتاوە بە بنبەستی و قەیرانەوە لەدایکبووە. دامەزراندنی یەکێتیش بەهەمان پرۆسەی کێشمەکێش لەگەڵ بارزانیدا هەنگاوەکانی نەخشاندووە، کە لەناو تەواوی ڕوداوە سیاسیەکانداو لەناو بزوتنەوەیەکی ناکامە و فەلەج و بنبەست و بێئومێدو کۆنەپەرستدا، لە بەرامبەر پارتی و بارزانیەکاندا، کە بەهێزی ئەوەڵی ئەو بزوتنەوە کوردایەتیە ناسراوە، قوماری کردووە.
تاڵەبانی تەواوی ژیانی سیاسی لەو بوارەدا بەکار هێنا، جگە لەوەی سەرکەوتنی بەدەست نەهێنا، دواجار عەرەقی شەرمی پەشیمانی ڕاگەیاند.
سێیەم/ تەواوی هێزە سیاسیەکانی نەو بزوتنەوەی کوردایەتی بەو پێگە سیاسیەی کە لە ناو بزوتنەوەیەکی لاوازو کورتبینی کوردایەتیدا، هەڵسورانی سیاسی دەکەن، ناچار بون لەلایەک وەک هێزی چەکدارو فریادڕەس دەرکەوتەکانی هەڵسورانی سیاسیان بەیان کەن، لەلایەکی تریشەوە بە پاشکۆبون و پابەندبون بە نەخشەو بەرژەوەندی سیاسی وڵاتان و لایەنی تر، هەمیشە بەبێ مەرج و بەبێ سنور ملکەچیان نواندووە. ئەو دەورانەی بەرژەوەندیەکانی دەوڵەتی ئەمریکا لە ناوچەکە بەگشتی و لە عێراق بە تایبەتی بەرجەستەبێتەوە، بە ئاشکراو بێپەردە تەواو لەخزمەتی نەخشەو سیاسەتەکانی ئەمریکادا بونی خۆیان سەلماندووە. دواتریش دەستکەڵەیەکی تەواویان لە گەڵ تورکیا و ئێراندا ئەنجامداوە. لەهەمانکاتدا حکومەتی بەغداش هەمیشە قیبلەنمایان بووە.
گەرکەمێ وردتر لەسەر مەوقعیەتی تاڵەبانی و یەکێتی نیشتمانی

بڕوانین، بەتایبەتی بەدوای بەدەستەوەگرتنی زۆنی سەوز، دەبینین پەیوەندی و خۆڕادەستکردنی تاڵەبانی بە کۆماری ئیسلامی زۆر لەوکاتەی کە بارزانی لە پەیوەند بە شای ئێرانەوە چارەنوسی جوڵانەوەکەی دیاری کردبوو، تاڵەبانی زیاتر خۆی و هێزەکەی بە ئێرانەوە بەستەتەوە. بەمانایەک ئەمە واقعیەتی ڕۆڵی یەکێتی نیشتمانیە کە لە پاشکۆبوونی بە بەرژەوەندیەکانی کۆماری ئیسلامیەوە ئاشکراو بەرچاوە. لەهەمانکاتدا هیچ یەک لە بەرپرسانی باڵای یەکێتی نەک بەهیچ جۆرێک لەبەرامبەر ئەم سیاسەتەدا نیگەرانی و ناڕەزایەتییان دەرنەبڕیوە، بەڵکو بەتەنها ئومێد بە هەڵسانەوەو سەرکەوتنی هێزەکەیان کاریان کردوە.

ئەوەی جێگای سەرنجە ئەم جۆرە لە مامەڵەی سیاسی تاڵەبانی و یەکێتی، تەنها توانیویەتی پاریزەری هێزی چەکداری و دەسەڵاتداریان بێت لە زۆنی سەوزدا، بەڵام هیچکات نەیانتوانی هەڵی ئەوە بەدەست بهێنن وەک هێزی یەکەم لە تەواوی کوردستاندا لە مەیداندا بن.

ئەمەش ئەو گرفت و خاڵە لاوازەیە کە لە تەواوی مێژووی هەڵسورانی تاڵەبانیدا کێشەیەکی بنەڕەتیان بووە، بە شکستێکی گەورە لەسەر سەری تاڵەبانی و تەواوی سەرکردایەتی یەکێتیدا شکاوەتەوە.

ئەتوانین بڵێین گەر بەگشتی تەواوی کۆنگرەکانی یەکێتی بانگەوازی هەر جۆرە شانازیەک بکات بە هێزەکەیەوە، بەڵام هیچ کات نەیانتوانیوە حاڵەتی ئۆپۆزیسیۆنی لە بەرامبەر بارزانیدا تێپەڕێنن. کۆنگرەی پینجەمیش لە دوو خەسڵەتدا دەناسرێتەوە؛ پابەندبوون و ملکەچی زیاتر بە کۆماری ئیسلامی ئێران، هەروەها پاشەکشەی زیاتریش لە بەرامبەر پارتیدا. ئەمە نیشانەکانی هێزێکی ناسیۆنالستی شکستخواردووە، کە بەرچاو ڕۆشن نیە لەبەرامبەر ئەگەری ئەو پێشهات و ئاڵوگۆڕانەی لە ناوچەکەدا پێشبینی دەکرێت، چۆن مامەڵەدەکات. ئەوەی شایانی باسە ئەو کەس و دەستانەی ناو ڕیزەکانی یەکێتی کە وەک ئۆپۆزیسیۆن لە بەرامبەر کۆنگرەی پێنجەم و بافڵدا وەستاونەتەوە، هیچ لاریان لەسەر ئەوەنیە کە یەکێتی تەواو بەتە بەشێک لە کۆماری ئیسلامی. ئەتوانم بڵێم لاهورو هەر سەرکردەیەکی تری پێش کۆنگرەی پێنجەم، ئەم کۆنگرەیەیان بەدەستەوە بوایە هەمان کاری بافڵیان دەکرد بە نزیکبونەوەی زیاتر لە کۆماری ئیسلامی. ئەمەش ئەو ئایندە مەترسیدارەیە کە دانیشتوانی کوردستان بەگشتی و زۆنی سەوز بەتایبەتی چاوەڕوانی دەکات.

واتە لاوازی کۆنگرەی پێنجی یەکێتی لەسەر بنەمای پێگەو ڕۆڵی سیاسی و هاوسەنگی هێزەکەی دەپێورێت کە نەیتوانیوە لایەنی یەکلاییکەرەوە بێت لە هەلومەرجی سیاسی کوردستان و عیراق و ناوچەکەو ئاڵوگۆڕەکاندا. لەلایەکی ترەوە پێگیری و بەرجەستەبونەوەی ئەو

پاشکۆ بونەیەتی بە بەرژەوەندیەکانی کۆماری ئیسلامی ئێرانەوە.
یەکێتی نیشتمانی هێزێکە لەچاوەڕوانی ئەوەدایە کە ڕوداوەکان و ئاڵوگۆرەکان بەئاقاری کام قەدەردا چارەنوسی دەنوسێت. هەر هێزێک لە دوڕیانێکدا گیری کردبێت و ئایندەی لەدەستی خۆیدا نەبێت، هەمیشە لە دەورانی بنبەستی و لە قەیراندا دەبێت. لەئاکامدا لەبەردەم شکستێکی حەتمیدا ڕوبەڕوو دەبێتەوە، جا بە سەرکردایەتی بافل بێت یا لاهورو هەر سەرکردەیەکی تر، هەمان ئەنجامی دەبێت.

دەقی تەمەن / ٣٦.. ناڵە حەسەن

خۆم لەنێو ڕوونا کی□کی چوارگۆشەیی شاردۆتەوە
تا ونبوونی پایز و ڕەشبینی کاتژمێرەکان
کەس نەمدۆزێتەوە
گەردەلوولی ناو خەیاڵم وەک چاوی ئەستێرەکان
پڕبووە لە گومان
برژانگەکانیشم لەگەڵ میلۆدی□ ئیر□سی□کان هەڵدەوەرن
چاوەڕوانی تیشکێکی شینی شەوانەم
کە لەنێو خۆرئاوابوونی شیعرەکانم بدرەوشێتەوە
زەمەنیش لەنێو مەمکۆڵەکانی ئاگر ڕاکشاوە و
هێدی هێدی بەدەم وڕێنەوە خەو دەیباتەوە !
٢
ڕەنگ و نەخشەی سەدەفی ڕێگا دوورەکانە
دەرەختەکانیش کش و مات خامۆش خامۆش دەڕوانن
ساقەسۆرەی هەوێردەکانم لەناو هەور جێهێشت
منیش هاتمەوە سەرزەوی
بەشە ڕوونا کی خۆمم جیاکردەوە و
دەرگام لەسەرخۆم داخست و
وەکوجاران گەڕامەوە نێو خەون بینین
٣
با خۆڕسکانە هاتۆتە بوون
پەیوەندی بە زەمەن و مێژوو و وەرزەکانەوە
نی□□
مۆم و فانۆسەکان ناچنەوە سەر ڕەگی ڕوونا کی

گەردەلوول لە ناو بێدەنگیدا
بەزمانێک قسە دەکات
خۆیشی وشەکانی خۆی و دەنگی خۆی ناناسێتەوە
٤
دیاری تۆ لەنێو نادیاری مندا
وەک تریفەی مانگ دەرکەوتووە
دوور مەکەوە و لە چاوەڕوانیم
گەڕانەوەت بە نەگەڕانەوەی من مەسپێرە
من لەنێو بوون و نەبوون دا
هاوکێشەیەکم هێشتا شیکاریم ڕوون نەکراوەتەوە
٥
هۆ ژنە
نیگا سپییە چاو ڕەشەکە
دەزانم ئێستا لێم یاخیت و
شیعرەکانم ناخوێنیتەوە
بەڵام / ڕۆژێک دادێ
دیوانەکانم لەباوەش دەگریت و
بەدەنگێکی نەرمی پڕ سۆز
دەمخوێنیتەوە
بەڵام بەداخەوە ئەوکاتە من لێرە نیم …!
٦
لەنێو بیابانی غوربەتدا چەقیوم
کۆڵارە سپییەکانی چارەنووسیشم
تا دێت بەهوودە لێم دوور دەکەونەوە
بازنەکانی شەو و ڕۆژ و وەرزەکانم
لەنێو ڕەنگەکانی تاریکیدا دەسووڕێنەوە
وەرە بمبە و با چیتر
پەپوولە غەمگینەکانی نائومێدیم
لەنێو گەردەلوولە ڕەشەکییەکانی مەرگ
بێ ئاراستە و بێ مەبەست نەخولێنەوە
٧
گەر ئەمجارە
دەستم لە لچکە کراسی
نیشتیمانم گیربێتەوە
دڵۆپە بارانە مێینەکان و
شەونمی سەرلەوی گوڵە تەنیاکان و
کرمە خەمەکییەکانی ناولەپی خاک

هەموویان ئاشت دەکەمەوە
یادەوەرییەکانم لەسەر سینگی بەفر و
لەسەر ڕووی ڕووبارەکان دەنووسمەوە
سێبەری ژێر هەر درەختێک
دەکەم بە ماڵی خۆم و ئیتر ناڕۆمەوە
٨
قەدەری من وایە
خۆرەتاو بەسەر پشتی
جەستەی نائومێدییەکانم تێدەپەڕێ
دەمارە سەوزە گیاییەکانی ناولەپیشم
دەبن بە تەزوبا و لەم دوور دەکەونەوە
منیش لەڕانەوە لە باکووری ئەم غەریبییەم
بە نیگایەکی خەواڵووی خۆڵەمێشییەوە
دەمم بە شەونمی سەرگەڵای
درەختێکی شەنگەبی کردەتەوە و
تابلۆی ئومێدەکانم
بە قەڵەمەکانی لەو و
فلچە قەترانییەکەی برژانگ و
سەرا و سپیاوی گۆنای کچێکی پاییزی ڕەنگ دەکەم !
٩
ئاسۆ / گەڕانەوە بەرەو ماڵ
ژن / تاشەبەردێک بەسەرشانی ڕووناکییەوە
باران / پیرەمێردێکی ڕیش سپی و دونیادیتە و خاوەن ئەزموون
لە بەر سەرخۆشبوونی خەونە ورد و درشتەکانم
هێشتا نەپرژاومەتە سەر ئەوەی بیرەوەرییەکانم بنووسمەوە
تاریکیش هەمیشە بە جوانی پەلکە زێڕینە دەچەمێتەوە
١٠
تارایەکی شینم
بەسەر بوخچەی نهێنییەکانی
خۆم و ژنێکی شەرمن داداوە
پێش ئەوەی کەڵوو هەڵبەنن
جارجارە دەیاندەمە دەم باو
یان جەگەڵەکە بە شوێنەکانیان دەکەم
لەخۆڕا نەبوو کاتێک گوتم
ژیان عەشقێکی شێتانەیە
بۆیە هەرجارێک لە بەر سەرقاڵیم
بۆ ماوەیەک لە ژووری نهێنییەکان دووردەکەومەوە

کاتێکیش لە پەنجەرەوە سەیریان دەکەم و دەبینم
تارا شینەکە ڕەش هەڵگەڕاوە / ڕەش ڕەش ڕەش
١١
پەرستگەی عەشقە ئیرۆسییەکان
پێویستییان بە پرستگە نییە
نەک تەنها ڕۆژانی یەکشەممە
هەر کاتێک
دێیت من لەوێم
لە ژوورێکی چراخانی
لەسەر چوارپایەی ئاگر
وەک موریدێکی هەڵوەدا و شێت
ڕووت ڕووت
شاگەشکە و حەپەساو .. چاوەڕێم
١٢
لەنێو ڕۆژگارە گرمۆڵەبووەکان و
بەدەم هەنگاوە هێواشە فۆبیاییەکانم
لەنێو خەیاڵە ماندووەکەم و
ناخە شەقار شەقاربووەکەی مەملەکەتی غوربەتم
سەرەداوەکان و پشکۆ چاوگەشەکانی
قەسیدەیەکی درێژم دەزییەوە
بە پەڕەمووچەی باڵەکانی تاوسێکی یاخی و بەرزەفڕ
دەربەدەری ئەو قەسیدەیەم نووسیەوە
ناویشمنا دەقی تەمەن …!
١٣
ڕۆژئاوای / جەستەم خوێنی لە بەر دەڕوا
باکوورم / لە هەورازە بەندەکانی چیا سەرکەشەکان
سروودی ئازادی دەخوێنێ
ڕۆژهەڵاتم / لەگەڵ ڕەشەبا و گەردەلوول
پەرتەوازە بووە بەنێو گەردووندا
باشوورم / بۆ لەتێک نان هاوار دەکات
چەند شەکەت و مانووە ئەو جەستەی من !
١٤
جوانی چاوەکانی ڕژان
تاریکی بوو بە قەزاخەیەک
هەموومان چووینە نێویەوە
چیتر ماڵە شێدارەکەی قەدپاڵەکان و
کوخە کلۆرەکەی پیرەدارەکان

ئاهەنگی شادومانی ساز نادەن و
چی□ک□ بەرئاگردانییەکانی بەهەشت ناگێڕنەوە
١٥
خۆم لەبۆنی خۆڵی پاش باران هەڵدەسووم
وردە ئەستێرەیەک لە تەنیایی خۆی بێزارە و
بەدوای خۆرەتاودا ڕادەکا
منیش بە تەباشیرێکی سوور
لەسەر دیواری قوتابخانەیەک دەنووسم
ڕووناکی ڕاستی قینە سەرچاوەکەی لە ئاگرە
ئاگر چەند جوان و دڵگیرە ئەی خودا

ئۆکتۆبەری ٢٠٢٣

ڕەنگە ببم به وڕێنە.. شەماڵ بارەوانی

هەڵەبووم
چارۆگی ئۆمێدم لەسەر بەردی بەڵێنەکانت هەڵخست

دەبوا لەو ڕۆژەوە دوا وەرزی ژوانم بپێچابوای□ تەوە
کە هەنگی خیانەت چزووی لە خەونەکانی پەپوولەیەکی بێناز گرت

کێ دەڵێت جارێکیتر قەدەر دەرفەتی چنینەوەی هێشووە خەندەیەکیترم پێدەخشێت

بڕۆ، تۆ ئەو ئاسمانە نەبوویت ئەستێرەی بەختی من لە ئامێز بگریت

جگە لە تر□پ□ی هەنسکی کۆترێکی ڕەنجاو، چیتر گوێ بۆ هیچ سەمفۆنیایەکیتر ناگرم

چ فریوێک بوو ئەم فەسڵی پێکەنینە

هەناسەکانم ئاوسن بە عەدەمێکیتر
و

د□□م□وە ناو چوارچێوەی زامەکانم

لێم گەڕێن
من خووم به خەڵو□ تەوە گرتووە
و
دەمەوێ لەگەڵ تەنیایی دا جووت بم

تکایە،
ئەم ئێوارەیه بکوژێننەوە
و
با هەر شەوەزەنگ شمشاڵی حوزن بژەنێت

نەدەبوو هەرگیز سیزیفانە گەمژەیی بنوێنم و لە کەناری سەرابدا ئەو
هەموو سەوڵەی عەبەس لێبدەم
و
خەونەکانم هێندە نهلیستانە غلۆرکەمەوە دۆڵی بێهۆدەیی

من تووزانم هەڵوەرینێکی ناوەختە ل□ پڕ دێت و سەبەتەی هەناری بەختم
به کاڵی دە□ نێتەوە

باسی ڕەهەندەکانی عیشقم بۆ نەکەن
ئەو هێڵانی بۆ ماچم ڕۆنا
تراویلکە دەرچوو

ڕەنگە تا جارێکیتر زەمەن بگەڕێتەوە
ڕەنگی منداڵی وشەکانم وشک بکەن
و
دێڕەکانم هەمووی بخنکێن

ڕەنگە ببم به وڕێنە و
تنۆک تنۆک بڕژێمە ناو جوگرافیای کاڵبوونەوە

ئاگـــــادارکردنەوەیەک بۆ مامۆستایان.. نەوزاد بەندی

دەسەڵاتی کوردیی لە ساڵی 1992 تا ئێستا بایکۆتی میللەتی کردووە و خەریکی پرۆژە و مۆڵ و ڤێلا و تاوەرەکانی خۆیان و خێزانەکانیانە .. لە دەرەوە و ناوەوەی وڵاتدا ..
ئەمەیش بەداخەوە ! لە جیاتی ئەو دەسەڵاتە بگۆڕین ، هەستاوین لاسایی ئەو ئەکەینەوە و .. قوتابخانە میللییەکان بایکۆت ئەکەین و خەریکی وانە ووتنەوەین لە قوتابخانە ئەهلییەکاندا کە مناڵی بەرپرس و دەست ڕۆیشتووەکانی تێدا دەخوێنن ..
بە ڕاستی دەسەڵات هیوایەتیی ئەم جۆرە سیستمی خوێندنەیە ، خوێندن بۆ مناڵی بەرپرس و دەوڵەمەندەکان و .. نەخوێندەواریش بۆ مناڵی بێ لایەن و هەژارەکان ..
ئینجا لە هەموو دنیادا کاتێ کە کۆمەڵێک خەڵک مان دەگرن ، دوای چەند ڕۆژێک ئەگەر بزانن بایکۆتەکەیان کار ناکاتە سەر دەسەڵات ، بایکۆتەکە ئەگۆڕن بۆ جۆری تر کە کار بکاتە سەر دەسەڵات و ئاڕاستەکانی پێ بگۆڕێت ، کەچی لای خۆمان بایکۆتی مامۆستایان نەک هەر کاریگەریی نییە بۆ سەر دەسەڵات و بڕیارەکانی ، بگرە ختوکەی دەدات و گەز گەز باڵای پێ دەکات ، کەچی بە داخەوە لەسەر هەمان بایکوت و هەمان ختوکەدانی دەسەڵات بەردەوامین .
کاتێ شارەکانی هیرۆشیما و ناگازاکی لە یابان دووچاری هێرشی چەکی ناوکیی بوونەوە ، پرۆسەی خوێندن نەوەستا ..سەدام حسێن بە سەدام حسێنیی خۆیەوە لەو هەموو شەڕە وێرانکەرانەیدا ، نەیهێشت پرۆسەی خوێندن ڕاوەستێت ، چونکە وەستاندنی پرۆسەی خوێندن واتا گەڕانەوە بۆ چاخی بەردین و ژیانی ئەشکەوت ..
خۆ وەستاندنی پرۆسەی خوێندنی هەژاران و .. بەردەوامیی پرۆسەی خوێندنی کوڕە مەسئول و دەستڕۆشتووان ، ئەمەیان نەک هەر گەڕانەوەیە بۆ ئەشکەوت ، بەڵکو تۆخکردنەوەی پرۆسەی ڕەگەزپەرستیی و چینایەتییشە ..
من دڵنیام مامۆستایان لە بایکۆتەکەیاندا مەبەستیان لە زەبرگەیاندنە بە دەسەڵات نەک قوتابی هەژار و نەدار ، بەڵام ڕاستییەکە بەوجۆرە کەوتەوە ، بۆیە دەسەڵات خۆی لێ کردووە بە کەڵەی شەربەت و بە کەماڵی ئیسراحەتەوە چێژ لەو حاڵەتە ترسناکە وەردەگرێ کە تیایدا میللەت خۆی سزای خۆی ئەدات ..هەتا کوڕی هەژار و بێلایەنیش نەخوێندەوارتر بکرێت ، دەسەڵات بەهێزتر و ملئەستوورتر

ئەبێ و .. سبەینێ خەڵکێکی زیاتری دەستئەکەوێ بیانکا بە چەکدار و بە مەرامەکانی خۆی بەکاریان بێنێ ..
هیوادارم مامۆستایان ئەو ڕاستییە تاڵ و تفتە بزانن ..بڕۆن قوتابخانەکان بکەنەوە و .. لە دوای وانەکان ، ناوەڕاستی شارەکان و ڕێگا سەرەکییەکان بتەنن و خۆپیشاندان بکەن ..

(وێنەکە پۆلێکی خوێندنە لە شاری هێرۆشیما دوای ئەوەی بە چەکی ناوکیی وێران کرا)

ڕێگەی ئاوریشم.. فەرمان محەمەد

یان بەستنەوەی مرۆڤ و هونەر، ئایین و کولتوور، بیرۆکە و تەکنەلۆژیا، بازرگانیی و ئابووریی لەنێوان ژیارە جیاوازەکان و ستراتیژیی هەڵگیرساندنی سەردەمێکی نوێی جیهانخوازییدا

ڕەنگە گوێت لە ڕێگەی ئاوریشم بووبێت، ئەو ڕێگە بازرگانییە کۆنەی، کە ڕۆژێک لە ڕۆژانی ئیمپراتۆریەتی ڕۆمدا، بەنێوان چین و ڕۆژاوادا دەکشا. هەر وەک چۆن ئاوریشمی ڕۆژهەڵاتیی بۆ یەکەمجار گەیشتە ئەورووپا هۆکارەکە بۆ ئەو پەندەی کە دەڵێت چین نامۆ نییە بۆ گۆزەر کە بڕینی هەموو ڕێگەکانە و بەدەستهێنانی هەموو شتەکانی ترە کە خۆی نییەتی.

ڕێگەی ئاوریشم واتای چییە؟

ڕێگەی ئاوریشم زنجیرەیەک تۆڕی بازرگانیی کۆن بوو کە چین و ڕۆژهەڵاتی دووریان بە وڵاتانی ئەورووپا و ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستەوە دەبەستەوە. ڕێگەکە کۆمەڵێک بنکەی بازرگانیی و بازاڕی لەخۆگرتبوو، کە بۆ یارمەتیدان لە گواستنەوە و ئاڵوگۆڕی کاڵاکان بەکاردەهێنران و سێ کیشوەری بەخۆوەگرتبوو: ئەورووپا، ئەفریقا و ئاسیا. هەر بۆیە بەڕێگەی ئاوریشم ناسرابوو.

ئەم ڕێگەیە وشکانیی و دەریایی بوو، بەڵام ئێستا ڕێگەی ئاوریشمی مۆدێرن، کە بە جۆری دووەمی ڕێگەکە ناودەبرێت تەنێ ڕێگەی دەریایی لەخۆگرتووە، ئەمەش بەهۆی خێرایی گواستنەوە و پێشکەوتنی دەریایی

سەردەم.

لە ساڵی (٢٠١٣)ـەوە سەرکردایەتیی چین بە ڕاگەیاندنی دەستپێشخەریی پشتێن و ڕێگە (BRI) وەک "پڕۆژەی سەدە" بە سەرکەوتوویی کاریگەرییەکی زۆری لەسەر شانۆی جیهانیی درووستکردووە. زیاتر لە ١٥٠ وڵات پەیوەندییان بە BRI کرد و بە سەدان ڕێککەوتن واژۆ کران و دانانی پلانی زیندووکردنەوەی ڕێگەی ئاوریشمی لە ساڵی (٢٠١٣)وە خستەکار و چین بە فەرمیی دەستیکرد بە نۆژەنکردنەوەی ڕێگەی ئاوریشمی مێژوویی لە سەردەمی سەرۆک شی جینپینگ بە ستراتیژی ٩٠٠ ملیار دۆلار بە ناوی "یەکپشتێن، یەک ڕێگە (OBOR) پڕۆژەکە ڕێگەیەک بوو بۆ باشترکردنی پەیوەندییەکانی چین لەگەڵ زیاتر لە ٦٠ وڵاتی دیکە لە ئاسیا، ئەورووپا و ڕۆژهەڵاتی ئەفریقا. وادەی تەواوکردنی ئەم پڕۆژەیە، ئامانجی ساڵی (٢٠٤٩)ی هەیە کە هاوکات دەبێت لەگەڵ سەتەمین ساڵیادی دامەزراندنی کۆماری گەلی چین (PRC)

هەروەها بە دەستپێشخەری پشتێن و ڕێگە (BRI) ناسراوە، چەندین ڕێڕەوی وشکانیی و دەریایی تێدەپەڕێنێت. پشتێنەی ئابووریی ڕێگەی ئاوریشم بۆ پلەی یەکەم لەسەر بنەمای زەوییە بۆ بەستنەوەی چین بە ئاسیای ناوەڕاست، ئەورووپای ڕۆژهەڵات و ئەورووپای ڕۆژاوا، لەکاتێکدا ڕێگەی ئاوریشمی دەریایی سەدەی بیست و یەکەم لەسەر بنەمای دەریایە، کەنارەکانی باشووری چین بە دەریای ناوەڕاست، ئەفریقا، باشووری ڕۆژهەڵاتی ئاسیا و ئاسیای ناوەڕاست دەبەستێتەوە.

چین ئەم وەبەرهێنانە بە ڕێگەیەکی گرینگ بۆ باشترکردنی گەشەی ناوخۆییی خۆی دەبینێت. هەروەها وەک ڕێگەیەک بۆ کردنەوەی بازاڕی بازرگانیی نوێ بۆ کاڵای چینیی، کە هەرزانترین و ئاسانترین ڕێگە بۆ وڵاتەکە دەستەبەر دەکات بۆ هەناردەکردنی کەرەستە و کاڵاکانی.

ڕێگەیی ئاوریشمی مۆدێرن چییە؟

ڕێگەی ئاوریشمی دەریایی سەدەی بیست و یەکەم ڕێگەیەکی دەریایی پلانبۆداڕێژراوە، کە پڕۆژەی ژێرخانی بەندەر و کەنار دەریاکانی یەکگرتووی تێدایە، ئەم ڕێگەیە لە کەنارەکانی ڕۆژهەڵاتی چینەوە بەرەو ئەورووپا، هیندستان، ئەفریقا، زەریای هێمن و لە ڕێگەی دەریای باشووری چین و زەریای هیندیی دەبڕێت.

سوودەکانی ڕێگەی ئاوریشمی نوێ چین؟

ڕێگەی ئاوریشمی نوێ، سەکۆیەکی بۆ قووڵبوونەوە و فراوانکردنی پەیوەندییەکانی نێوان چین و ناوچەی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستی بۆ قازانجی هەردووکلا ڕەخساندووە. مەردخای چازیزا، مامۆستای باڵا لە کۆلێژی ئەکادیمیی ئەشکەلۆنی ئیسرائیل، ئاماژە بەوە دەدات کە “BRI” بووەتە جێگەی سەرنجی سەرەکیی سیاسەتی دەرەوەی چین لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست.

بۆچی ئەو ڕێگەیە ئەوەندە گرینگە

ڕێگەی ئاوریشم کە بە شێوەیەکی گشتیی بە یەکەم ڕێڕەوی بازرگانی جیهانیی لە مێژوودا ناسراوە، مەودا و گرینگییەکی زۆر زیاتری هەبووە لە ئاڵوگۆڕی کاڵا سادەکاندا. بەڕاستی ئەو ڕێگە بەشومارە بەیەکەوە بەستراوەتەوە وەک ئامرازێک بۆ ئاڵوگۆڕی بەرهەمدارانەی هونەر، ئایین، کولتوور، بیرۆکە و تەکنەلۆژیا، کە درێژییەکەی 4000 میلە، نزیکەی 6437 کیلۆمەتر درێژبووەتەوە بەسەر هەندێك لە دیمەنە ترسناکەکانی جیهاندا، لەوانە بیابانی گۆبی و چیای پامیر.

بۆچی پێی دەگوترێت ڕێگەی ئاوریشم؟

وەك گوتمان ڕێگەی ئاوریشم تۆڕێکی بازرگانی فراوان بوو، کە ئەوراسیا و باکووری ئەفریقای لە ڕێگەی ڕێڕەوی وشکانیی و دەریاییەوە بەیەکەوە دەبەستەوە. ڕێگەی ئاوریشم ناوەکەی لە ئاوریشمی چینییەوە وەرگرتووە، کە کاڵایەکی بەهادارە و بازرگانەکان بۆ درێژایی ئەم تۆڕە بازرگانییانە دەیانگواستەوە. پێشکەوتنی تەکنەلۆژیا و زیادبوونی سەقامگیری سیاسیی بووە هۆی زیادبوونی بازرگانی و ئێستاش زیندوو دەبێتەوە. لە ساڵی ٢٠١٣ لەلایەن سەرۆک شی جینپینگەوە ڕاگەیەندرا و بڕیارە ڕێڕەوێکی بازرگانیی دووانەییی تازە کە ناوچەکانی نێوان چین و دراوسێکانی لە ڕۆژاوا بکرێتەوە: دیارترینیان ئاسیای ناوەڕاست، ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست و ئەورووپایە.

چ وڵاتێک لە ڕێگەی ئاوریشمدا بوون؟

چەندین وڵات دەکەوتنە نێو ڕێڕەوی ڕێگەی ئاوریشمەوە، بەشێک لەو وڵاتانەی لە دنیای ئەمڕۆدا هەرێمی دێرینی جادەی ئاوریشمیان پێکهێنابوو بریتین لە ئازەربایجان، چین، کۆریا، میسر، ئیندۆنوسیا، ئێران، عێراق، ئیتاڵیا، ژاپۆن، کازاخستان، قرگیزستان، مالیزیا، مەنگۆلیا، پاکستان، ڕووسیا، سریلانکا، سووریا، تاجیکستان، تورکیا، تورکمانستان، ئۆکرانیا و ئۆزبەکستان.

بۆچی دەستپێشخەرییەکە نیگەرانیی لێدەکەوێتەوە؟ بەتایبەت ئەمریکا!

بەپێی پلانی کارکردنی پشتێن و ڕێگەوبان کە لە ساڵی ٢٠١٥ بڵاوکرایەوە، دەستپێشخەرییەکە ڕێگە وشکانییەکان (پشتێنە) و ڕێگە دەریاییەکان (ڕێگە) دەگرێتەوە بۆ ئامانجی باشترکردنی پەیوەندییە بازرگانییەکان لە ناوچەکەدا بۆ پلەی یەکەم لە ڕێگەی وەبەرهێنانی ژێرخانییەوە.

ئامانجی ئەو پلانە ٩٠٠ ملیار دۆلارییە، وەک چین لەم دواییانەدا ڕوونیکردەوە، هەڵگیرساندنی "سەردەمێکی نوێی جیهانخوازییە"، سەردەمێکی زێڕینی بازرگانیی، کە سوودی بۆ هەمووان دەبێت.

پەکین دەوڵەت لە کۆتاییدا بڕی ٨ تریلیۆن دۆلار قەرز دەدات بە ژێرخانی ٦٨ وڵات. بەپێی ئامارەکانی کۆمپانیای ڕاوێژکاری جیهانیی ماکینزی، کە کۆی گشتیی ژمارەی دانیشتوانی جیهان دەکاتە ٦٥% و یەک لەسەر سێی بەرهەمی ناوخۆیی جیهانیی.

بەڵام ڕوانگە و پێداچوونەوەکانی باقی وڵاتانی تری جیهان تێکەڵاو بوون، چەند وڵاتێک گومانیان لە نیازە جیۆپۆلەتیکییە ڕاستەقینەکانی چین دەربڕی، لە کاتێکدا هەندێکی دیکە بەشداریان لە لووتکەیەکدا لە پەکین کرد بۆ ستایشکردنی قەبارە و پانتایی پڕۆژەکە، پڕۆژەکە سەلماندی کە فراوان، گران و مشتومڕی لەسەرە.

دەستپێشخەری پشتێنە و ڕێگەوبانی پەکین کە چەند ملیارد دۆلاری تێدەچێت، بە ناوی پلانی مارشاڵی چینیی ناوزەندکراوە، کە هەڵمەتێکە دەوڵەت پشتگیریی دەکات بۆ باڵادەستیی جیهانی، پاکێجێکی هاندان بۆ گەشەسەندنی ئابووریی، هەروەها هەڵمەتێکی بازرگانیی بەرفراوان بۆ شتێک کە پێشتر ڕوودەدات، وەبەرهێنانی چینی لە سەرانسەری جیهاندا.

لە ماوەی پێنج ساڵدا کە سەرۆک شی جینپینگ پلانە گەورەکەی خۆی بۆ بەستنەوەی ئاسیا، ئەفریقا و ئەورووپا ڕاگەیاند، دەستپێشخەرییەکە گۆڕاوە بۆ دەستەواژەیەکی فراوان بۆ وەسفکردنی نزیکەی هەموو لایەنەکانی بەشداریکردنی چین لە دەرەوەی وڵات.

پشتێنە و ڕێگە، یان yi dai yi lu، "ڕێگەیەکی ئاوریشمیی سەدەی بیست و یەکەم"ـە، کە بە شێوەیەکی سەرسوڕهێنەرانە لە پشتێنەیەک لە ڕێڕەوی وشکانی و ڕێگەی دەریایی لە ڕێڕەوی کەشتیوانیی پێکهاتووە.

لە باشووری ڕۆژهەڵاتی ئاسیا تا ڕۆژهەڵاتی ئەورووپا و ئەفریقا،

“پشتێن و ڕێگە” نیوەی دانیشتوانی جیهان و چارەکێکی بەرھەمی ناوخۆی جیهانیی پێکدەھێنن.

ھەموو شتێک لە پارکێکی گەشتیارییەوە کە سەر بە ترەمپە لە ئەندەنووسیا تا کەمپێکی جاز لە شاری چۆنگچینگ، ناوی پشتێن و ڕێگەیان لێنراوە. وڵاتان لە پەنەما تا ماداگاسکار، باشووری ئەفریقا تا نیوزلەندا بە فەرمی بەڵێنی پشتیوانیان داوە.

هاوکاتیش لەگەڵ بەرفراوانبوونی پانتاییی پشتێن و ڕێگە، نیگەرانییەکانیش بەھەمان شێوە بەرفراوان دەبن، کە ئەمە جۆرێکە لە ئیمپریالیزمی ئابووریی کە کاریگەرییەکی زۆر بە چین دەدات بەسەر وڵاتانی دیکەدا. جەین گۆلی، مامۆستای یاریدەدەر لە زانستگەی نیشتمانیی ئوسترالیا، بە ھەوڵێک بۆ بەدەستھێنانی ھاوڕێ و کاریگەریی لەسەر خەڵک وەسف دەکات. گۆلی دەڵێت: “ئەوان ئەم دەستپێشخەرییە زۆر گەورەیەیان پێشکەش کردووە کە خەڵکی ترساندووە.” “لەبری ئەوەی ھێزی ئابووریی خۆیان بەکاربھێنن بۆ دۆزینەوەی ھاوڕێ، لەکاتێکدا ترسی زیاتریان درووستکردووه. بەپێی وتەی شان وەنھوا، مامۆستای زانستگەی جیاۆتۆنگ لە شیان، سیاسەتی دەرەوەی واژۆکراوی شی” یەکەم ھەوڵێی گەورەیە لەلایەن حکوومەتی چینەوە بۆ گرتنەبەری ڕێبازێکی چالاکانە بەرەو ھاوکاریی نێودەوڵەتیی و بە وەرگرتنی بەرپرسیارێتی.

ترسە گەورەکە لێرەدایە ھەندێک نیگەرانن کە فراوانبوونی بازرگانیی چین لە سەرانسەری جیھاندا، ئەوە لە کۆتاییدا دەبێتە ھۆی فراوانبوونی سەربازیی. کە لەم ماوەیەدا چین یەکەم بنکەی سەربازیی خۆی لە دەرەوەی وڵات لە جیبۆتی دامەزراند. شیکاران دەڵێن: نزیکەی ھەموو ئەو بەندەر و ژێرخانی گواستنەوەی دیکە کە درووست دەکەن، دەتوانن دوو بەکارھێنانیان ھەبێت ئەمیش: مەبەستی بازرگانیی و مەبەستی سەربازییە.

جۆناسان ھیلمان، بەڕێوەبەری پڕۆژەی پەیوەستکردنەوەی ئاسیا لە CSIS دەڵێت: “ئەگەر بتوانێت کاڵا ھەڵبگرێت، ئەوا دەتوانێت سەرباز ھەڵبگرێت” ئەمەش ئەو ترسەیە کە ڕکابەرەکانی چین ھەیانە و ترسی لەدەستدانی ھەژموون و ڕابەرایەتی جیھانیان ھەیە.

ئاسیای ناوەڕاست و ڕێگەی ئاوریشمی ئەمڕۆ:

ڕیچتەفن لە داڕشتنی بیرۆکەی ڕێگەی ئاوریشمدا، ئاسیای ناوەڕاستی نەک تەنیا وەک پردی وشکانیی نێوان ژیاره دوورەکان، بەڵکوو وەک

سەرچاوەیەکی داهێنەری کولتووریی لە خۆیدا دەبینی. هەروەها وەک خاکێکی جێناکۆکی دەبینی، هەرێمێک کە وەک گۆڕەپانی کاریگەری سیاسیی و سەربازیی کاری کردبوو. لە ڕاستیدا، کۆنترۆڵکردنی ڕێگەی ئاوریشم، بە تایبەتی پەیوەندییەکەی لە ئاسیای ناوەڕاست، کارێکی ڕژد بوو بۆ زلهێزە کۆلۆنیالیەکانی سەتەی ١٨ کە “یاریی گەورە”یان دەکرد. ڕووسەکان و ئینگلیزەکان لە سنووری خواستەکانی خاکی خۆیاندا کێبڕکێیان دەکرد بۆ کۆنترۆڵکردنی ئەفگانستان. ڕودیارد کیپلینگ، نووسەری کۆلۆنیالیزمی ئینگلیزیی، چیرۆکی خەیاڵیی کیمی لە بەرانبەر ئەم پاشخانەدا داناوە، پاڵەوانەکە بە یەکێک لە ڕێگه بازرگانییە مێژووییەکان بە درێژایی ئەو شوێنەدا دەڕوات کە ئێستا سنووری ئەفگانستان و پاکستانە و بەشداریی لەو شتەدا دەکات کە ڕەنگە ئەمڕۆ پێی بڵێین: سەرگەرمییەکی فرە کولتوریی، که ئەمەش بەلای دەوڵەمەندکردن و نرخاندنی ڕێگەی ئاوریشم دەشکێتەوە.

فەرمان محەمەد

ئیتاڵیا/ زانکۆی بۆڵۆنیا

‎ ‎

ئەدەبی فۆلکلۆری منداڵان بە نمونەی حیکایەت و چیرۆک.. توێژینەوەی: هەینی کەمال موحەمەد و کەنار سەباح

بۆ خوێندنەوەی ئەم توێژینەوەیە کلیکی ئێر□ بکەن...

HainyKamal_KanarSabahDownload

خەونی شاعیرێک لە دواساتەکانی تەمەنیدا.. سەدیق سەعید ڕواندزی

زەمەنی دەروونی لە کردەی نووسینی شیعریدا، دەکەوێتە پێشەوەی زەمەنە فیزیکییەکە. بەو مانایەی شیعر سەرەتا دەرەنجامی ڕامان و بیرکردنەوەی شاعیرە لە ئاست دیاردەکانی ژیاندا و دواتر کۆنتاک لەگەڵ ڕووداو و دیاردە بەرجەستەییەکانی ژیان دەکات. لێرەوەش شاعیر زۆرجار لەو زەمەنە فیزیکییە دادەبڕێت و دەکەوێتە نێو زەمەنی دەروونی خۆیەوە، کە دنیایەکی دیکەی تایبەتە لەو دنیا واقیعییەی ئەو لە ئاستی فیزیکیدا تیایدا دەژیت و بە پێوەری کات پێوانە دەکرێت. بەڵکو ئەو لە نێو زەمەنێکی دیکە دایە، کە زەمەنی دەروونی نێو شیعرە و هیچ پەیوەندییەکی بە زەمەنی دەرەکییەوە نییە کە شاعیر فیزیکیانە تیایدا دەژیت. بۆیە زەمەنی نێو شیعر، دادەبڕێت لەو زەمەنە دەرەکییەوە کاتێ شاعیر باسی زەمەنێک لە شیعر دەکات، ئەوا دەگەڕێتەوە سەر ئەو زەمەنە دەروونییەی نێو ناخی خۆی، کە پێشتر زەمەنێکی فیزیکی بووە و بە پێوانەی کاتەکانی ڕۆژ و مانگ و ساڵ ڕۆیشتووە. بۆیە کاتێ شاعیرێک باس لە زەمەنی خۆی دەکات، ئەوا زەمەنی ئەو، تایبەتە بە ئەو و هیچ پەیوەندییەکی بەوە زەمەنەوە نییە، کە هەمووان تیایدا دەژین و دوای چەند ساتێکی دیکە، ئەویش دەبێتە زەمەنێکی فیزیکی و ڕابردوو. دەزار، لە دواین شیعری خۆیدا، کە کورتە شیعرێکی چەند دێڕییە و بەرلە ماڵئاوایی یەکجارەکی بە چەند ڕۆژێکی کەم نووسیویەتی، تاسە بۆ زەمەنێک دەخوازێت، کە ئەو بە زەمەنی خۆی ناوی دەهێنێت. شاعیر لەو شیعرە کورتەیدا، پانۆڕامای ژیانی خۆی، بەرلە ماڵئاوایی یەکجارەکی دەنێتەوە بەرچاو و بە تاسەوە باس لە زەمەن و تەمەن و ڕۆژگاری ڕابردووی خۆی دەکات ، بە بێ ئەوەی بەراوردی زەمەنی ئێستای بکات، کە بە بڕوای من شتێکی جوانی تێدا نەماوتەوە، شایەنی ئەوە بێت بەراوردی بکەین بە ڕابردوو. هەڵبەتە، سرووتێکی سایکۆلۆژییانەیە، مرۆڤ کاتێ هەست دەکات بەرەو مەرگ دەڕوات، ئەو هەستەی لا دروست دەبێت، کە وێنە و یادگارییەکان و بیرەوەرییەکانی ژیانی، وەک پانۆڕامایەک بێتەوە بەرچاو و لەوەوەش ئاخ بۆ بە سەرچوونی ژیانی و تەمەنی هەڵبکێشێت، چونکە لەلایەکەوە دەزانێت کە مەحاڵە جارێکی دیکە ئەو ژیان و تەمەنە دووبارە بێتەوە، لەلایەکی دیکەوەش

ڕووبەڕووی چارەنووسەکی نادیارکە مەرگە دەبێتەوە، بەڵام دڵزار لەو شیعرەیدا، بەرلە تەمەنی، تاسەی گەڕانەوەی زەمەنی ژیانی دەخوازێت و بیر لە بە سەرچوونی زەمەنی ژیانی دەکاتەوە نەک تەمەنی. بێگومان تەمەنی مرۆڤیش بە پێی زەمەنەکان بە سەر دەچێت و کۆتایی دێت، بەڵام زەمەن لێرەدا، بە هیچ شێوەیەک پەیوەندی بە زەمەنی تاکەکەسی خودی شاعیرەوە نییە، بەڵکو ڕەهەندێکی دوورتری هەیە. شاعیر لە سەرەتای شیعرەکەیدا دەڵێت:_

بێزارم ڕۆیی زەمەنم
سەد و یەک ساڵەی تەمەنم
ئای چەندە بە تینە تەنم
هەر ئێسک و پێسکە بەدەنم

دەسپێکی شیعرەکە، بە بێزاری دەست پێ دەکات. هەموومان لە ساتێک لە ساتەکانی ژیان، هەست بە بێزاری دەکەین، ئەو بێزارییەمان ڕەنگدانەوەی ئەو بارە سایکۆلۆژییە، کە دەشێ بە هۆی بەرکەوتن و بینینی ڕووداوێک، کارەساتێک، نا ئومێدییەک بێت، بەڵام بێزاری دڵزاری شاعیر، بێزارییەک نییە ڕەنگدانەوەی ئەو بارە سایکۆلۆژیی و جەستەیە بێت کە تیایدا دەژیت، بەڵکو دەرەنجامی ڕۆیشتن و بە سەر چوونی زەمەنەکە، کە ئەو بە زەمەنی خۆی ناوی دەبات. لێرەوەش ئەو پرسیارەمان لا دروست دەبێت، کە ئایا زەمەنی شاعیر کام زەمەنە؟ هەڵبەتە، شاعیر تەمەنێکی زۆر ژیا، بەڵام نەهامەتی و ناخۆشی وچەرمەسەری سیاسی و کەسی و نەتەوەیی زۆریشی لەو ژیانە بینی. لە بیرەوەرییەکانی کەریم شارەزادا، نووسەر باس لەوە دەکات، کە بەردەوام بەعسییەکان فشاریان دەخستە سەر دڵزار تا پاکانە بکات و لە شیوعییەت پاشگەز بێتەوە، بەڵام ڕۆژێک ئەو فشارانە نەیان ڕوخاند. زەمەنی دڵزار، زەمەنی سەختی سیاسی و نەتەوەیی ئەمەیە، بەڵام زەمەنێکیشە پڕ لە جوانی و مرۆڤدۆستی و تێکۆشانی سیاسیانە. زەمەنی دڵزار لێرەدا، زەمەنی هەموو ئەو ئەدگارە جوان و پڕ بەها و مەڵالە کەسی و مرۆییانەیە، کە لەو ساتانەی تیایدا ژیاوە بوونیان هەبووە. زەمەنی دڵزار، ئاماژەیە بە ڕابردووێکی پڕ لە جوانی و خەبات و هەستی بەرزی مرۆیانە، بە پێچەوانەی ئێستا کە زەمەنی ناشرینی و کاڵبوونەوەی هەموو ئەدگارێکی جوانی مرۆیانەیە. گەر سەرنج بدەین دەبینین دڵزاری شاعیر، زەمەنی پێش تەمەن خستووە، واتا سەرەتا زەمەنەکەی بە سەر چووە دواتر تەمەنی، چونکە ئەو دەزانێت ژیان و تەمەنێک لە نێو زەمەنێکی پڕ لە جوانیدا، جوان دەبن و بە پێچەوانەوەش. بۆیە کە باسی رۆیشتنی زەمەنی دەکات، ئەوا باسی نەمان و ڕۆیشتنی هەموو ئەو بەهایانەش دەکات، کە ئەو زەمەنەیان پێ دەناسێتەوە، هەر لە سادەیی ژیان و بەختەوەریی

ڕوحییانە و مرۆڤدۆستی و هەستی بەرزی مرۆیانە لە نێو مرۆڤەکاندا، دەنا ئەگەر لە ئاستی سیاسییەوە بەوانیینە زەمەنی دەزار، دەبینین زەمەنی چەوسانەوە و کوشتن و خوێن و بێ بەهاکردنی مرۆڤەکانە، بەو پێیەی ئەو خۆی وەک شیوعییەک چەرمەسەری زۆری لە ژیان بینیوە . زەمەن لێرەدا، هەر تەنها مانایەکی پێوانەیی و کاتی نییە، بەڵکو هەموو ئەو ڕواڵەتانەی ژیان دەگرێتەوە، کە ڕەنگڕێژی ژیانی ئەو ساتی دەزار و کۆمەڵگەی کوردییان کردووە. لێرەوەش ئاخ هەڵکێشانی دەزار بۆ ئەو زەمەنە، لە ڕاستیدا تاسەیە بۆ گەڕانەوەی ئەو زەمەنە کە ئەو ئەدگارانەی تیادا بووە. بەڵام پرسیار لێرەدا ئەوەیە، دەزار بۆچی باسی ڕۆیشتنی زەمەنی دەکات؟ بە بڕوای من، ئەمە هەر تەنها پەیوەست نییە بەو ڕواڵەتانەی ژیانی مرۆڤەکان لەو سەردەمدا، بەڵکو دەزار لە ناخەوە و سایکۆلۆژیانە بەراوردی زەمەنی ئێستای بە زەمەنی دوێنی کردووە و لە پەراوێزی ئەو بەراورد کردنەشەوە، ئەو هەستەی بۆ دروست بووە کە بە خەیاڵ بگەڕێتەوە زەمەنی خۆی، چونکە زەمەنی ئێستا زەمەنی ناشرینییەکان و نەمانی بەها و خەسڵەتە مرۆییەکانە، زەمەنی هەڵپەرستی و نامیهرەبانی و خود ئەڤینییە، کە دەشێ هەموو ئەو دیاردانەی ژیانی ئێستا بە جۆرێک لە جۆرەکان دەزارییان ئازار دابێت، بۆیە باسی ڕۆیشتنی زەمەنی خۆی دەکات و زەمەن لە پێشەوەی تەمەن دادەنێت، چونکە تەمەن هیچ چێژێکی نییە، ئەگەر لە زەمەنێک نەژیایت پڕ لە خۆشەویستی و جوانی و مرۆڤدۆستی، بۆیە زەمەنی دەزار، زەمەنی هەموو ئەو شتە جوانانەیە، کە ئەو دوای سەد و یەک ساڵ تەمەنیش، ناتوانێت لە بیریان بکات و تاسەی بینینەوەیان هەر دەکات. لە دوای زەمەن، ئەمجارەیان دەزار وەسفی باری سایکۆلۆژیی و جەستەیی خۆی لە سەرووبەندی دوا ساتەکانی ژیانیدا دەکات. پێ دەچێت دەًزاری شاعیر، هەستی بە نزیکبوونەوەی ڕۆژی مردنی خۆی کردبێت، بۆیە بەو شیعرە کورتە کە دواین شیعرێتی و لە سەر چەرپا نووسیویەتی و چەند ڕۆژێکی کەم دوای شیعرەکە دەمرێت، پانۆڕامای ژیانی خۆی دەنێتەوە بەرچاو. شاعیر لە ئاستی جەستەییدا باسی خۆیمان بۆ دەکات و دەڵێ:

ئای چەندە بێ تینە تەمەنم
هەر ئێسک و پرووسکە بەدەنم

لێرەدا ئەمە، وێنەی مرۆڤێکی بێ هێز، بێ دەسەڵات، بێ توانا لە ڕووی جەستەییەوە دەبینین، کە پیریی تەنگی پێ هەڵچنیوە. بێگومان پیریش یەکێکە لەو وێستەگە پڕ ئازارانەی ژیانی مرۆڤەکان، کە تیایدا هەموو خەون و ئاواتێک هەرەس دەهێنن و مرۆڤ بە ئومێدەوە ناژیت، چونکە دەزانێت نە لە ڕووی ژیانەوە، نە لە ڕووی تەمەنیشەوە، وەک گەنجێتی لێ نایەتەوە. دەزار لەو شیعرەیدا،

جەستەی بێ تینی خۆی، ڕۆیشتنی زەمەن و تەمەنی، هەمووی وەک فلمێکی سینەمایی لە چەند چرکەساتێکی کەم و لە دوو توێی ئەو چەند دێڕە شیعرییەدا دێنێتەوە بەرچاو. ئیدی ئێمە دەزانین کە دۆخی جەستەیی و ژیانی ئەو مرۆڤە چۆن بووە، ئەم بارودۆخە، هەر مرۆڤێک تێیدا بژیت، کاردەکاتە سەر دەروونی و نائومێد و داڕووخاوی دەکات، بەڵام دڵزار تەنها لە ئاستی جەستەییدا هەست بە بێ توانایی و نەمانی هێز دەکات، دەنا لە ڕووی ڕوحییەوە هێشتا بە هێزە و بەو ئومێدەو□ د□وانێتە ژیان، کە خەونەکانی دەبنە ڕاستی. ئەو ئاسوودەیە ڕوحیەی شاعیر، وێرای جەستەیەکی بێ هێز و تەنها ئێسک و پرووسک، بە بڕوای من پەیوەندی بەو زەمەنەوە هەیە، کە شاعیر بە زەمەنی خۆی ناوی دەبات و ئەو زەمەنەش ڕابردووە. واتا شاعیر، بە جەستە لە ئێستا دەژیت، بەڵام بە ڕوح، بە یادەوەریی و بیرکردنەوە لە نێو جوانییەکانی ژیانی دوێنێی دایە و هەر ئەمەشە ئەو هەستەی لادروست کردووە، کە بە تاسەوە باس لەوە بکات کە زەمەنی ئەو ڕۆیی. ئەوەی لێرەدا دەڕوات زەمەن نییە بە تەنها وەک پێوانەیەکی پێوانەکردنی کات لە ڕووی□ فیزیکییەکەی، بەڵکو هەموو ئەو ئەدگارە جوانانەشن کە ژیانی ئەو ڕۆژگارە پێکدەهێنن، هەر لە خەونی گەنجی و خۆشەویستی و مرۆڤدۆستی و تێکۆشانەوە بگرە، تا ئەو هەستە مرۆییە قووڵەی مرۆڤەکان هەیانبوو بە پێچەوانەی ئێستا. زەمەنی دڵزار، زەمەنی شاعیر نییە بە تەنها، بەڵکو زەمەنی ڕۆژگار و زەمەنی هەموو ئەو مرۆڤانەیە کە لەو کاتدا بوونیان هەبووە ودەشێ ئێستا لە ژیاندا نەمابن. ئەو خۆ بواردنەی شاعیر لە زەمەنی ئێستا و گەڕانەوە بۆ زەمەنی ڕابردوو وەک باسمان کرد، دەشێ دەرەنجامی ئەو پەیوەندیی و بەرکەوتنە بێت، کە مرۆڤ لەگەڵ ژیانی بە ناو پێشکەوتووی خاڵی لە بەها مرۆڤایەتییەکانی ئێستا هەیەتی. وەک چۆن لای هەموومان بەردەوام نوستالۆژیای گەڕانەوە بۆ ڕابردوو هەیە، هەمان هەستیش لای شاعیر بەڵام بە زەمەنێکی دوورتر هەیە. ئەو مانەوەیە لە نێو یادگارییەکانی زەمەنی دوێنێ و ژیانی ڕابردوو، لە ڕووی ڕوحییەوە ئاسوودەیەک بە شاعیرد□ بەخشێت و ئەو ئاسوودەیە، لە ڕووی توانا و هێزی جەستەییەوە گڕووتینێکی پێ نادا، چونکە بە تێپەڕبوونی ڕۆژگار، مرۆڤ بەرە و بێ هێزی و پیری دەچێت و جارێکی دیکە، توانای بایۆلۆژی وەکو خۆی لێ نایەتەوە، بۆیە شاعیر بە جەستە لاوازە، بەڵام بە ڕوح ئاسودەیە و کاتێ سەیری ژیانی خۆی دەکات، لە پەراوێزی ئەو ژیانەی تیایدا ژیاوە، هەست دەکات وەک مرۆڤ ژیاوە و پەرێزی پاکە و باکی بە هیچ شتێک نییە، بۆیە لە شیعرەکەدا، هیچ فۆبیایەکی ترس لە مردن نابینرێت. بەدەربڕینێکی تر، گەر مرۆڤ لە سەرە مەرگ و لەدوایین ساتەکانی تەمەنیدا،جۆرێک لە ترس و دڵەڕاوکێ

و نائومێدی بە دروستت بێت، بەو پێیەی دەمرێت و بەرە و چارەنووسێکی نادیار دەچێت، ئەوا دڵزار ئازایانە بەرەو مەرگ دەڕوات و ئەوەندەی چاوی لە ژیان و ڕابردووە، ئەوەندەی خەونی ئەوەیە نەتەوەکەی بە مافەکانی بگات، ئەوەندە کاردانەوەی کەسی و فۆبیای دەروونی لە مردن نییە. واتا نزیکبوونەوە لە مردن وەک ڕووداوێکی تۆقێنەر، ئەو هەستەی لای شاعیر دروست نەکردووە، نائومێد و داڕووخاو بێت، بە پێچەوانەوە ئەو هێشتا ڕوحێکی خۆڕاگرانەی هەیە و تەنها بەدەنی لاوازە، کە ئەمەش هێمایە بۆ ئەوەی شاعیر لە ڕووی دەروونییەوە هیچ ترسێکی لە مردن نییە و تەنها ئاخ بۆ زەمەنێک هەڵدەکێشێت کە بە سەر چووە. بە بڕوای من دڵزار ئەوەندە کەسێکی شۆڕشگێڕ و چەپ و وابەستە بە بیرو باوەڕی چینایەتی و مرۆڤدۆستی بووە، تەنانەت تا دوایین چرکەساتی تەمەنی پاشگەز نەبۆتەوە لە بیر و باوەڕەکانی، کە ئەمەش یەکێک لە دیارترین خاسیەتەکانی مرۆڤی بە هەڵوێست، تێکۆشەر و تێگەیشتوو و هوشیار، کە هیچ کاتێک ئامادە نییە سەوداو مامەڵە بە بیروباوەڕە مرۆییەکانی خۆی بکات و هەڵوێست و کردارو بیروباوەڕی خۆی مەزاد بکات و بفرۆشێت. دڵزار لە سەرە مەرگدا، خەونی ئەوەیە کوردستانی گەورە ببێتە بە هەشتی جیهان. بێگومان شاعیر دەزانێت کوردستان ئێستا چوار پارچەیە، بەڵام لە شیعرەکەیدا وەک یەک خاک و یەک نیشتمان و یەکەیەکی جوگرافی و نەتەوەیی ناوی دەهێنێت، ئەمەش ئەو پرسیارەمان لا دروست دەکات کە بۆچی شاعیر کوردستانی گەورە وەک بە هەشت وەسف دەکات؟ ئەمە لەلایەکەوە ڕەت کردنەوەی ئەو دیفاکتۆ سیاسیەیە کە کوردستانی لە یەک پارچەوە کردۆتە چەند پارچەیەک و شاعیر بە ڕەهایی ئەو واقیعە ڕەت دەکاتەوە، لەلایەکی دیکەشەوە ئەو کوردستانی گەورە، وەک ئامانجێکی بەدی هاتووی دوور لە ئایندەدا دەبینێت. ئامانجێک کە هیچ ئەگەر وگومانێک هەڵناگرێت، هەروەک خۆشی دەڵێت:_

جا برایان تێکۆشەران
بە بڕوای من ئەو ڕۆژەدێ
کوردستانی گەورە و گران
دەبێتە بەهەشتی جیهان

شاعیر تا ئەو کاتەی لە ژیان بووە، خەونێکی هەبووە، ئەویش ڕزگاربوونی کوردستان و یەکگرتنەوەی پارچەکانی. لە دوایین ساتەکانی تەمەنیشیدا، هەر بە تاسەی ئەو خەونەوە بەرە و مەرگ دەچێت. شاعیر لە بری ئەوەی نائومێد و خەمگین ببێت، کە بەرە و مەرگ دەچێت و دەستبەرداری ژیان دەبێت، بە پێچەوانەوە ئاواتی ئەوەیە کە کوردستان لە دوا ڕۆژدا ئازاد ببێت و ببێتە بەهەشت.

شاعیر هیچ ئەگەرێک بۆ ئەو ڕۆژە دانانێت، بەڵکو بە یەقینەوە چاوەڕوانی ئەو ڕۆژە دەکات و بەمەش ئەو خەونەی نەوە یەک لەدوای یەکەکانی کورد هەیانە، دڵزار دەیسپێرێتە نەوەی داهاتوو. خەونی شاعیر لێرەدا بڕوایە نەک خەون و خەیاڵێکی ئاگوزەر، شاعیر بە بڕواوە پێشبینی ئەو ڕۆژە دەکات کە کوردستانی گەورە دروست دەبێت و پاشانیش دەبێتە بەهەشتی جیهان. بەمەش دڵزار، خەونی بونیادنانی دەوڵەتی کوردی لە وەهمدا نابینێت، بەڵکو بە بڕواوە موژدەی ئەو ڕۆژە دەدات. بەمەش خەونێک کە تا شاعیر لە ژیاندا بووە و خۆزگەی ئەوەی خواستووە بێتە دی، کوردستانی گەورەیە و کاتێکیش دەزانێت مەرگ دێت و هێشتا ئەو خەونە نەبێتە واقیع، بە هەمان ئەو خەونەوە کە لە دواساتەکانی تەمەنیدا هەیەتی چاوەکانی لێک دەنێت و ئەو کوردستانەش کە لە دواڕۆژدا وەک بەهەشت دەبێت، دێتە دی. دڵزار، لە دوایین ساتەکانی تەمەنی، خەیاڵ و بیری لای کوردستانی گەورەیە و بە هێزی تەن و گیان و ئەو دۆخە سەختە جەستەییەی تێیدایە، لە بیر دەکات و تەنها ئاواتی ئەوەیە، ئەو خەونەی کە ئەو لە ژیانیدا بۆی نەهاتە دی و نەیبینی، بە نەوەکانی داهاتوو بێتە دی. خەونێک و خۆزگەیەک کە هەر بە تەنها هی شاعیر نییە، بەڵکو هی هەمووانە. دڵزار، دەسپێکی ئەم شیعرەی بە بێزاری دەست پێ دەکات و بە هۆی پیرییەوە، جەستەی تەنها ئێسک و پێستەو زەمەنی خۆشی بەسەر چوو، ئیدی ئەمانە هەموویان ئەو هەستەیان لای شاعیر دروست کردووە، بە بێزارییەوە وەسفی ئێستای ژیانی خۆی بکات. بەڵام دواتر، ئەمجارەیان بە پێچەوانەوە خۆی زۆر دڵشاد و بەختەوەر دەبینێت و بڕوای وایە لە داهاتوودا، کورستانی گەورە دروست دەبێت و دەبێتە بەهەشتی سەر ڕووی زەمین. لێرەدا، ئەو پرسیارەمان لا دروست دەبێت کە بۆچی دڵزار سەرەتا بە بێزارییەوە باسی ژیانی خۆی دەکات و لە کۆتاییشدا، بە دڵشادی و ئاسوودەییەوە، وەسفی ژیانی دەکات؟ بێگومان ئەم بێزارییە پەیوەندی بەو تەمەنەوە نییە، کە شاعیر لە ژیاندا بەڕێی کردووە، بێزاری دڵزار لەوە سەرچاوەی گرتووە، کە دەمرێت و کوردستانی گەورە، کە خەونی هەزاران مرۆڤی کورد بووە بەرلە مەرگییان، بە داخەوە نابینێت، ئیدی بێزارە لەوەی کە سەدو یەک ساڵەی تەمەنی ڕۆیشت و ئەو خەونەی نەهاتە دی، بۆیە لە سەرە مەرگدا، ئومێدی ئەوەی هەیە، ڕۆژگارێک بێت کوردستانی گەورە ببێتە بەهەشت لە جوانی و خۆشیدا. ئەم خەونە، ئەو هەستە دەروونییەی لا دروست دەکات، کە زاڵ بێت بەسەر بێزارییەکەی و بە پێچەوانەوە خۆی بە دڵشاد و بەختەوەر بزانێت، چونکە بڕوای وایە ڕۆژگارێک هەر دێت، ئەو خەونەی ئەو دەیبینی و تا لە ژیاندا بوو نەبووە ڕاستی، بێتەدی. ئەمە دەریەخات کە وەرای ئەوەی دڵزار کەسێکی شیوعی و چەپ

بووەو بڕوای بە خەباتی چینایەتی هەبووە، بەڵام کورستانیانە بیری کرۆتەوەو خەونی ئەوەی هەبووە وەک کوردێک، دەوڵەتی کوردی دروست بێت و کوردستان ببێتە بەهەشت.

*ئەم بابەتە لە هەفتەنامەی ڕێگای کوردستان ژمارە(1336) ی ڕۆژی 11/4/2023 بڵاوکراوەتەوە.

بەربەریزمی حەماس و حکومەتی ئیسرائیل ئایندەی مرۆڤایەتی تاریک دەکا!.. ئاسۆ کەمال

ئەگەر وەک مرۆڤ بڕوانینە ئەم شەڕە تەنیا مرۆڤ دەبینین کە دەکوژرێ، ئەمەش بنەمای هەڵوێستمانە لەم کوشتارە گشتیە کە جگە لە بەربەریزم هیچی تر نیە. پاساوی ئەم کوشتارانە بەوەی بە ڕەوایەتیدان بە سەرکوتنی لایەک و ئاڵایەک و چارەسەری کێشەیەکە، ئەمە ئەو ئامانجەیە کە ئەم شەڕە و کوشتار و تۆقاندن و تیرۆرە بەدوایەوەیەتی!
هەفتەیەکە دوو هێزی تیرۆریست کەوتونەتە کوشتاری گشتی خەڵکی ئیسرائیل و فەلەستین. ئەمە وەک خەڵکی کرێکار و هەژار و ئازادیخواز دەبێ بپرسین ئەم بەربەریەتەیان لە پێناو چیدایە؟
حەماس لە ڕۆژی هەڵبژاردنیەوە،١٧ ساڵە لەمەوبەر، لە غەزە کەوتە تیرۆری حزبە فەلەستینیەکانی تری وەک فەتح تا دەسەڵاتی تیرۆریستانەی خۆی لە غەزەدا داسەپاند. لەو کاتەوە تا ٧/١٠/٢٠٢٣ کە نزیک بە هەزار ژن و مناڵ و دانیشتوی ئیسرائیلی کوشتاری گشتی کردن، کاری لەسەر هەشتنەوە و درێژپێدانی دەسەڵاتی تیرۆریستانەی کردوە، نەک تەنیا لە غەزە، بەڵکو وەک پشتوێنە و بەشێکی قوتبی تیرۆریستی لە ناوچەی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست کە ئێران و سوریا و حزب اللە و گروپە تیرۆریستیەکانی تری ناوچەکەی پێکەوە لە ستراتیژێکدا کۆکردۆتەوە. ئەم ستراتیژیە بریتیە لە پاراستنی بەرژەوەندی ئابوری و سیاسی ئەم بەشە لە ئیسلامی سیاسی کە لەم ناوچانەدا دەسەڵاتدارە. دەسەڵاتی حەماس و حزب اللە و جمهوری ئیسلامی ئێران لە هەر شوێنکدا

بن نوێنەری خەڵکی ئەو ناوچەیە ناکەن، بەڵکو ئەوانن کە ژیان و چارەنوسی ئەو خەڵکەیان کردەتە بارمتەی سیاسەتی تیرۆر و سەرکوتی خۆیان. بونی حەماس لە ناو خاکی داگیرکراوی فەلەستیندا و دوژمنایەتی لەگەڵ دەوڵەتی ئیسرائیلی داگیرکەردا هیچ لە تیرۆریست بوون و کۆنەپەرستی حەماس کەم ناکاتەوە و کردەوەی کوشتاری خەڵکی مەدەنی ئیسرائیل لەم مانگەدا نیشانی دەدا کە ئەمە چ هێزێکی بەربەریە کە ئایندەی غەزە و ناوچەکە چەندە تاریکە و مرۆڤایەتی لە ژێر چ هەڕەشەیەکدایە لە سایەی ئەم هێزە و هاوپەیمانەکانیدا.

حکومەتی ڕاستڕەوی ئیسرائیلیش، دیوی دوەمی ئەم بەربەریزمەی سەرمایەداری ئەمڕۆ نمایش دەکا. کوشتاری خەڵکی سیڤیلی غەزە و بڕینی ئاو کارەبا و خۆراک لێیان لە ئێستادا تاوانێکی تیرۆریستانەی هاوشانی تاوانەکەی حەماسە و هیچی لەو کەمتر نیە. هێشتنەوەی داگیرکاری و ئاپارتیادی ئەم دەوڵەتە هەمیشە نائارامی و شەڕی کردەتە بەشی خەلکی ئیسرائیل. بیانوی سەرکوتی تیرۆریزمی حەماس هیچ لە بنەمای سیاسەتی ئاپارتاید و دژی مرۆڤایەتی حکومەتە بورژوازیەکانی ئیسرائیل ناگۆڕێ و پاساوی ڕەوا بونیان نادات. ئەمە بەهیچ شیوەیەک بەرگری لە خەڵکی ئیسرائیل نیە، بەڵکو هێشتنەوەی ئەم خەڵکەیە لە سایەی دەوڵەتێکدا کە ئەمڕۆ نەک تەنیا بە هۆی داگیرکاریەوە، بەڵکو وەک بەشێک لە پێشبڕکێی سەرمایەداری جیهانی لە قوتبی ئەمریکا و سعودیە و وڵاتانی تری ڕۆژئاوا و کەنداودا خەریکی شەڕ و ململانێیە بۆ سازدانەوەی ناوچەی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست بە پێی بەرژەوەندی و نەخشە ئابوری و کاپیتالیستیەکانی کۆمپانیاکانی وزە و پاوانکردنی بازاڕ لەلایەن ئەم دەولەتە سەرمایەداریانەوە.

ئەمڕۆ ئەم گەرم بون و فراوانبونەوەی ئەم شەڕانە پێمان دەڵێن کە مرۆڤایەتی لە بەردەم دەورەیەکی نوێی بەربەریزمی سەرمایەداریدایە. هەربۆیە ئەمڕۆ بانگەوازی بۆ ئاشتی ژیانی حەماس و حکومەتی نەتنیاهۆ و گەڕانەوە بۆ پڕۆژەی دوو دەوڵەتی ئیسرائیل و فەلەستینی نەتەوە یەکگرتوەکان بەر بەم هێزە بەربەریانە ناگرێت تا خەڵکی فەلەستین و ئیسرائیل نەکەنە قوربانی شەڕی تیرۆریستانەیان. کۆتایی هێنان بەم بەربەریزمە پێویستی بە خەباتێکی جیهانی هەیە کە ئەمڕۆ مرۆڤایەتی دەبێ دەستی بداتێ تا لە ئایندەیەکی تاریک کە کێشمەکێشی ئەم هێزانە دەیسەپێنێ خۆی ڕزگار بکا. خەڵکی ئیسرائیل و فەلەستین لە جیاتی کەوتنە دوای ئەم هێزە بەربەری و تیرۆریستانە دەبێ دژی هەر دوو لایان ڕابوەستن و هەر دوو لایان لە دەسەڵات بخەن. ئەمە ستراتیژێکە کە زیاتر لە ٧٠ سالە پێویستی خۆی لە ئیسرائیل و فەلەستیدا سەلماندوە، ئەگەر خەڵکی ئەم ناوچەیە نەیانەوێ دەیان

ساڵی تر لە سایەی دۆخێکی تاریکتری وەک ئەمڕۆدا بۆ دەسەڵاتانە نەژین و چاوەڕێی مەرگ نەکەن. بانگەوازی ئاشتی و دامەزراندنی دوو دەوڵەت و هەر بەدیلێکی تر دەبێ کاری ئەم بەرە مرۆڤایەتیە بێت لە ئیسرائیل و فەلەستیندا، نەک چاوەڕوانی و لایەنگری لە یەکێک لەو بەرانەی حکومەتی ئیسرائیل و هێزە ناسیونالیست و ئیسلامیەکانی فەلەستین بین تا مل بۆ ئاشتی یان کۆتایی هێنان بە داگیرکاری بهێنن. ئەم ڕاستیە نەک بۆ فەلەستین بەڵکو بۆ ئۆکرانیا و ڕۆژئاوای کوردستان و هەر جەهەنەمێکی تری ئەمڕۆی شەڕی دەوڵەتە سەرمایەدارییەکان ڕاستە. مرۆڤایەتی لەبەردەم دەورەیەکی نوێی بەربەریزمی سەرمایەداریدایە. هەربۆیە یان بەربەریزم یان سۆشیالیزم و ڕزگاربون لە دەست سەرمایەداری ڕێگاکانی بەردەم کۆمەڵگەی مرۆڤایەتین.

عەشق قەرەجێکە.. بەختیار محەمەد

پێم خۆشە ماچت کەم
ئەو کاتەی ماچ حەرامە
لە هەموو شوێنێکی ئەم شارە.
پێم خۆشە لەگەڵت
شان بە شان
پیاسە‌ بکەم،
ئەو کاتەی لەم شارەدا
لە نێوان من و تۆدا،
نەك هەر عەشق
پێکەنینیش حەرامە.
پێم خۆشە هەر سەیرت کەم
ئەو کاتەی نەزەر
لەهەموو شوێنێکی ئەم شارە
لە نێوان من و تۆدا حەرامە.
پێم خۆشە‌ بتدوێنم
ئەو کاتەی شەرم

وەك جەللادێك
وشەکانم دەدا لە سێدارە.
پێم خۆشە هی من بیت
وەك هاوسەرێك لە ماڵەکەم بیت،
ئەو کاتەی تەنیا
لە خەون و لە خەیاڵدا
بە دەستووری شەیتان
لەگەڵت دەخەوم.
پێم خۆشە پێکەوە
شەوێك هەنگوینی عەشق تام کەین،
ئەو کاتەی لە هەموو شوێنێك
ژەهری تەنیایی پڕە لەم شارە.
پێم خۆشە شەوێك
وەك مانگ
لە شەوی عەشقت هەڵبێم،
تا لەبەر تریفەی حەزدا
ئەڵماسی جەستەت ببینم،
ئەو کاتەی لە هەموو شوێنێکی ئەم شارە
جەستەی ڕووت
وەك شەیتانی لەعین تاوانبارە.
ئاخ! ئەی کچی خواوەندی شەرم!
ئێستا دەزانم،
کە لە هەموو شوێنێکی ئەم شارە
شاری تۆبە و بەرماڵ و منارە
عەشق قەرەجێکە
کەس خۆشی ناوێ
بەدفەساڵە و بەدچارە.

بەختیار محەمەد

دەرکەوتە سوورياليیەکان لە دیوانە شیعری (بەرەواژ)ی نارین ڕێستەم* دا.. ڕووخۆش نەبی عەوڵا

توێژینەوەیەکە پێشکەشی ئەنجومەنی فاکەڵتیی ئاداب کراوە لە زانکۆی سۆران وەك بەشێك لە پێداویستییەکانی بەدەستهێنانی بڕوانامەی بەکالۆریۆس لە زمانی کوردی/ بەسەرپەرشتی د. کازم شێخ حسێن

پوختە

پوختەی ئەم لێکۆڵینەوەیە، باسکردنە لە یەکێک لە ڕێبازەکانی ئەدەبیی، ئەویش سوورياليزمە، لێرەدا دەمانەوێ سوورياليزم بناسێنین و پراکتیزەی بکەین لەسەر دیوانێکی شاعیری کورد نارین ڕێستەم ئەو دیوانەش (بەرەواژ)ـە، کە شایەنی باسە ئێمە لە لایەنی تیۆریی ویستوومانە بەشێوەیەکی ئەکادیمیی تیۆری بابەتەکە بخەینەڕوو چ لەڕووی زاراوە، چەمک، مێژوو، سەرهەڵدان و بنەماکانی، لە لایەنی پراکتیکیش پشتمان بەم دیوانە بەستووە، کەمێک شیعرمان هێناوەتەوە تاکو توێژینەوەکەمان لە لایەنی پراکتیکی دەوڵەمەند بکەین و نموونە بۆ لایەنی تیۆرییەکەمان بهێنینەوە، لەڕێگەی ئەم توێژینەوەیە دەمانەوێت بیسەلمێنین بەرهەمەشیعری بەرەواژی نارین ڕێستەم سوورياليیە یان نا.

وشە کلیلییەکان: سوورياليزم، بەرەواژ، نارین ڕێستەم، بنەماکانی سوورياليزم، وێنەی نالۆژیکیی، سەرووی واقیع، تایبەتمەندییەکانی سوورياليزم.

پێشەکیی

سوورياليزم وەک ڕێبازێکی ئەدەبیی سەرەتا لە ئەدەبی ئەورووپی سەری هەڵدا، دواتر لە ناو نەتەوەکانی تر بڵاوبوویەوە و ئەدیبە کوردەکانیش سوودیان لە ئەدەبی تری دونیا وەرگرتووە و ئەم ڕێبازەیان گواستووەتەوە بۆ ناو ئەدەبی کوردیی، نارین ڕێستەمیش یەکێکە لەو شاعیرانەی کە سوودی لە ڕێبازی سوورياليزم وەرگرتووە و لە شیعرەکانی بەرجەستەی کردووەتەوە. زۆرجار باس لە سوورياليبوونی شاعیر دەکرێت و لای کەمێک نووسەر بۆ شاعیرێکی سوورياڵی دانراوە،

ئەمەش بۆیە ئەم ناونیشانەمان هەڵبژارد بۆ ئەوەی بە شێوەیەکی ئەکادیمی و زانستی شیعرەکانی نارین ڕەستەم لە نێوان سووریالیبوون و سووریالی نەبوون یەکلایی بکەینەوە. ئەوە بخەینەڕوو شیعرەکانی تا چەند لەگەڵ تایبەتمەندییەکانی سووریالیزم دێنەوە.

دیوانی (بەرەواژ)ی نارین ڕەستەم قسەی لەبارەوە دەکرێت کە سووریالیی بێت، بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا دەستەیەکی تر هەن کە پێیانوایە سووریالی نییە، ئەم کێشەیە بووە هۆی ئەوەی ئێمە لەم توێژینەوەیەدا ئەوە ڕوون بکەینەوە و نیشانی بدەین، کە چەندە ئەم دیوانە بەپێی تایبەتمەندییەکانی سووریالیزم نووسراوە.
هاوکات چەند پرسیارێک بە تەریبیی لەم توێژینەوەیەدا دەکشێت و وەڵامیان دەدەینەوە، بۆنموونە: ئایا سووریالیزم لە دیوانی شیعری نارین ڕەستەمدا ڕەنگی داوەتەوە؟ ئایا چەند بنەمای سووریالیزم ڕەنگی داوەتەوە؟ ئەو تایبەتمەندییانە کامانەن کە لای سووریالییەکان جێی بایەخن و لای نارین ڕەستەم ڕەنگیان داوەتەوە؟ سووریالیبوون و سووریالی نەبوونی ئەم بەرهەمە لە چیدایە؟ ئەمانە گرینگی خۆیان هەیە و لە ڕێگەی ئەم توێژینەوەیەوە بەشێوەیەکی زانستیی ئەم بابەتە یەکلا دەکرێتەوە.

بەشی یەکەم

زاراوەی سووریالیزم

زاراوەی surealism لە دوو بەش پێکهاتووە، sur واتە سەر، realism واتە واقیع، هەردوو وشەکە بە یەکەوە بە واتای (سەرووی واقیع) دەگەیەنن. لە بارەی بەکارهێنانی زاراوەکە یەکەم کەس کە ئەو زاراوەیەی بەکارهێنا گیوم ئەپۆلێنیر بوو، لە کۆنفڕانسێکدا لە بارەی ڕووحیاتی نوێ لە ساڵی ١٩١٧ بەکاریهێنا، دەبێ ئاماژە بەوەش بدەین گیوم ئەپۆلێنیر لە شانۆگەرییەکی خۆیشیدا بە ناوی (مەمکەکانی بێیاتریس) ئەم زاراوەیەی بەکارهێناوە، هەر لە سەرەتای شانۆگەرییەکەدا ئەپۆلێنیر داوای سەرووی سروشتی دەکرد. پاشان ئەندرێ برێتۆن ئەم وشەیەی قۆزتەوە و لە مانیفێستی سووریالیزمدا دووپاتی کردەوە و ڕێبازەکەی خۆیانی پێ ناوزەند کرد. (پیرباڵ، ٢٠٠٩: ٢٢٧، عەبدوڵا، ٢٠١٣: ١٨) لێرەشەوە ئەم زاراوەیە بە ڕێبازێکی ئەدەبی بەکارهات.

چەمکی سووریالیزم

سووریالیزم چەمکێکی بەرفراوانە چەندین پێناسەی بۆ کراوە، ئەمەش لێرەدا بۆ ڕوونکردنەوەی چەمکی سووریالیزم چەند پێناسەیەک دەخەینەڕوو:

ئەندرێ بروتۆن لە پێناسەکردنی سووریالیزم دا دەڵێت: ((بزووتنەوەیەکی زاتی و دەروونییە، بە نووسین یا بە قسەکردن، یا هەر شێوازێکی دەربڕین بێت، لە بابەتێکی سرووشتی لە بیر و ناهۆشمەندی ئادەمیزادەوە هەڵدەقوڵێت، دوور لە دەسەڵاتی عەقڵ و یاسای کۆمەڵەوە))، (بەسیڕ، ٢٠١٥: ٢٥١) کەواتە سووریالیزم لای ئەندرێ بریتۆن سرووشتێکە لە دەرەوەی عەقڵی مرۆڤ، دوورە لە هەموو یاسایەکی کۆمەڵگە. لە پێناسەیەکی تریشدا بەهەمان شێوە پێناسەی سووریالیزم کراوە بەوەی کە ((بریتییە لە تەعبیرکردن و بیرکردنەوە لە دەرەوەی چوارچێوەی کۆنتڕۆڵکردنی ئاوەز و عەقڵ)). (عومەر، ٢٠٠٥: ٨٨) واتە سووریالیزم ئەوەیە گوزارشت لە شتەکان بکەیت بە ئەوەی بکەویە ژێر کۆنتڕۆڵی عەقڵ.
سووریالیزم لە ئینسکلۆپیدیایی فەرەنسیدا وەها پێناسەی بۆ کراوە کە: ((فەلسەفەیەکە لەسەر بنچینەیی بڕوابوون بە واقیعێکی بەرز، لە هەندێ شێوەی باو درووست بووە، کە تا هاتنی پشتگوێ خرابوون، هەروەها بە هێزی گەورەی خەون و گەمەی فیکری هەڵدەستێت، بۆ لە ناوبردنی هەموو بزاقە دەروونییەکان لە ڕێی چارەسەرکردنی کێشەکانی ژیان)). (عەبدوڵا، ٢٠١٣: ١٨) لەم پێناسەیەدا بۆمان دەردەکەوێت سووریالیزم لەسەر کۆمەڵێک بنەما دامەزراوە تاوەکو هاتنی سووریالیزم گرینگی بەو شێوە باوانە نەدراوە بۆ نموونە خەون یان خەیاڵ، یان گاڵتەوگەپ و یاخیبوون. لە پێناسەیەکی تردا هاتووە: ((هونەری سووریالیزم هەڵسوکەوتی وەهای تێدایە، کە بەهیچ جۆرێک لە هەڵسوکەوتی ئادەمیزاد ناچێ، چونکە ئادەمیزاد ملکەچی کۆمەڵێک یاسا و نەریتی کۆمەڵایەتییە، جا هونەری سووریالیزم خۆی بە هیچ کۆت و زنجیرێک نابەستێتەوە)). (بەسیڕ، ٢٠١٥: ٢٥١) هەر بۆیە سووریالیزم ئادەمیزاد تا ئەوپەڕی ئازادیی دەبات، دایدەبڕێنێ و جیای دەکاتەوە لە مرۆڤی ئاسایی.
سووریالیزم جیا لە ئەدەب لە چەندین هونەری تریشدا ڕەنگیداوەتەوە کەواتە: ((سووریالیزم نەک تەنیا لە بواری ئەدەبییات، بەڵکوو لە چەندین بواری تری وەک فۆتۆگرافیی، سینەما، شانۆ، مۆسیقا و نیگارکێشانیشدا زۆر فراوان ڕەنگی داکوتاوە لای هەندێک کەسیش بووە بە شێوازی ژیانکردنیان))، (پیرباڵ، ٢٠٠٩: ٢٣٣) کەواتە سووریالیزم جیا لە هونەرەکان وەک شێوازێکی ژیانیش پەیڕەوی لێدەکرێت، لە ڕەفتار، کردار و گوفتاری ئەو کەسانە ڕەنگدەداتەوە کە پەیڕەویی لەم شێوە ژیانە دەکەن.

مێژووی سەرهەڵدانی سووریالیزم

وەک هەر ڕێبازێکی تر سووریالیزمیش مێژووییەکی خۆی هەیە جیای

دەکاتەوە لە ڕێبازەکانی تر و کەمێک ڕابەر هەن، کە دەستییان هەبووە لە سەرهەڵدانی.
لە دوای ئەوەی ڕێبازی دادایزم کۆتایی پێهات و کەمێک وێرانکاریی، بەسەروبەری لە دوای خۆی بەجێهێشت پێویست بوو ڕێبازێک بهێت ئەم کەشانە چارە بکات و هەندێک شت بونیات بنێتەوە، ئەوە بوو سووریالیزم وەک ڕێبازێکی ئەدەبیی هاتە ناو دونیای ئەدەب و یەکێک لە ڕابەرانی کە ناوی ئاندریە بریتۆن بوو ئەم هەوڵەیدا بە یارمەتی ئەو داروودەستەی لە ڕێبازی دادایزم مابوونەوە، ئەوە بوو قوتابخانەیەکی نوێیان بە ناوی سووریالیزم دامەزراند ئەم هەوڵە لە ساڵی ١٩٢١ درا، ئەو دەستەیە پێک هاتبوون لە ئاندریە بریتۆن، ئاراگۆن، پۆل ئیلوار، فیلیپ سووپۆ، بیردسنووس، پێنجامین پرێ و هەندێ شاعیر و نووسەری دیکە. ئەم دەستەیە قوتابخانەی سووریالیزمییان لە ساڵی ١٩٢٢ دامەزراند، هەر دوای ئەمانەش ئەندرێ بریتۆن هەڵسا بە بڵاوکردنەوەی مانیفێستی سووریالیزم لە ساڵی ١٩٢٤، (حوسێینی، ٢٠٠٦: ٢٢٠، پیربابۆ، ٢٠٠٩: ٢٣٠) بەڵام پێش ئەم هەوڵانە هەوڵێکی تر درابوو لە لایان فیلیپ سووپۆ، ئەندرێ بریتۆن، ئاراگۆن و پۆل ئێلوار ئەویش بڵاوکردنەوەی گۆڤارێک بوو کە بە یەکەم گۆڤاری سووریالیی دادەندرێت بە ناوی (لێتیراتوور) لە ساڵی ١٩١٩. (پیربابۆ، ٢٠٠٩: ٢٣١) ئەم گۆڤارە بە دەستپێک و سەرەتایەک دادەندرێت بۆ سووریالیزم.
لەدوای ئەوەی لە شەقامێکی گەورەی پاریسدا بنکەیەک بە ناوی (نووسینگەی لێکۆڵینەوەی سووریالیستی) کرایەوە و بەیاننامەی سووریالیستی لە بڵاوکرایەوە بە سەرکردایەتی ئەندریە بریتۆن و یەکەمین ژمارەی گۆڤاری ((شۆڕشی سووریالیستیی)) بە ڕێبەرایەتی پیرناڤیل و پێنجامین بڵاوکرایەوە، ئەم گۆڤارە تاوەک ساڵی ١٩٢٩ بەردەوام بوو، هەموو ئەم هۆکارانە بوونە هۆی ئەوەی سووریالیزم بگاتە لووتکە لە ساڵی ١٩٢٤، و لەو پەڕی چالاکی دابێت، بەڵام سووریالیزم هەر لە لووتکە نامێنێتەوە، بەڵکوو لە ساڵی ١٩٢٥ ئاندریە بریتۆن و پیرناڤیل لە گۆڤاری شۆڕشی سووریالیستی لێکدی جیابوونەوە و پیرناڤیل ڕووی کردە حزبی کۆمۆنیست. (حسێینی، ٢٠٠٦: ٢٢٢ – ٢٢١) بەمەش سووریالیزم بەرەو کاڵبوونەوە چوو.
سووریالیزم بەم پێیە بە سێ قۆناغ تێدەپەڕێت قۆناغی یەکەم لەساڵی (١٩٢٤ -١٩٢٥)، قۆناغی دووەم لە ساڵی (١٩٢٥ – ١٩٣٠)، قۆناغی سێیەم (١٩٣٠) بە دوواوە. (بەرواری، ٢٠١٠: ٢٢٨) هەر بۆیە سووریالیزم هات و ڕێبازەکانی پێش خۆی ڕەتکردنەوە و کەمێک یاسا و بنەمای دانان بە بەرەوپێشچوونی.

هۆکارەکانی سەرهەڵدانی سووریالیزم

سەرهەڵدانی سووریالیزم وەک هەر ڕێبازێکی تر کۆمەڵێک هۆکاری لە پشت بووە، کە ڕۆڵیان بینیووە لە سەرهەڵدانی ئەم ڕێبازە وەک:

١ – ئەو تیۆرەی سیگمۆند فرۆید داینا، لە بارەی دەروونی مرۆڤ و کاریگەریی ئاستی نەست بەسەر مرۆڤەوە. جا سووریالییەکان سوودیان لە تیۆرەکەی فرۆید وەرگرت و سوودیان لە جیهانی نەست وەرگرت.

٢ ئەو کاولکارییەی جەنگی یەکەمی جیهانیی لە دوای خۆی بەجێیهێشت، بووە هۆی ئەوەی خەڵکەکە تووشی نائومێدیی و ڕەشبینیی ببن لەو دۆخەی پێیدا تێپەڕیین و دژ بەو یاسا و نەریتانە بووەستنەوە، لەمەوە یاخی دەبن و پەنا بۆ سووریالیزم دەبەن.

٣ پاش جەنگی یەکەمی جیهانیی یەکێک لە کەسایەتییەکان بەناوی ژاک ڤاشێ، کە ئەندرێ بریتۆن ناوی لێنابوو (وەستای گوێنەدان بەهەموو شتێک) بەشێوەیەکی ئاڵۆز و نادیار خۆی کوشت، کاریگەریی ئەو بەسەر سەرهەڵدانی سووریالیزم و بە تایبەتی (ئەندرێ بریتۆن) حاشا هەڵنەگرە.

٤ کوژانەوەی ڕێبازی دادائیزم کە بۆ ماوەیەکی کەم بەر لەو ڕێبازە سەری هەڵدابوو. (گەردی، ٢٠١٧: ١٨٩)

٥ هەردووک فەلسەفەی هیگڵ و کارل مارکس، فەلسەفەکەی هیگڵ داوای ژیانێکی تازەی دەکرد و دەیویست ڕابوردوو لە بەین بەبات، فەلسەفەکەی کارل مارکسیش، کە داوای ڕووخانی ڕژێمی سەرمایەداریی دەکرد و هەوڵی دەدا ڕژێمی سۆشیالیستیی جێگەی بگرێتەوە. (حسەینی، ٢٠٠٦ : ٢٢١) هەر بۆیە دەبینین سووریالیزم وەک ئەم فەلسەفانە هەوڵ دەدات ڕابوردوو وەلاوەبنێت و جیهانێکی تازە بۆ خوێنەر دەستنیشان بکات.

٦ ئەو دۆخە نالەبار و جەنجاڵانەی شارستانییەتی تازەی سەدەی بیستەم، کە مرۆڤیان لە ئەورووپا تووشی بێومێدیی، سەرلێشێوان و هەرەس کردبوو، هۆکارێکی دیکەی سەرەکیی بوون لە پەیدابوونی ئەم ڕێبازە. (پیربال، ٢٠٠٩: ٢٢٩) هەموو ئەو هۆکارانەی باسکران بوونە هۆی سەرهەڵدانی سووریالیزم، کە دواتریش وەک قوتابخانەیەکی ئەدەبیی ناسێندرا.

سەرهەڵدانی سووریالیزم لە ئەدەبیاتی کوردییدا

سووریالیزم لە ئەدەبیاتی کوردیی لە بواری شیعردا بەر لەوەی وەک ڕێبازێک بناسێندرێت و بە کاریگەریی بێتە ناو ئەدەبی کوردییەوە، پێشتر لە ئەدەبیاتی ئێمەش هەر لە کلاسیکەوە هەندێک نموونەی شیعری کلاسیکیی دەبینین، جۆرێک لە بنەماکانی سووریالیزمی تێدا ڕەنگ دەداتەوە و بێئەوەی ئاگاداری ئەو ڕێبازە بن و پێڕەوییان لەو

ڕێبازی کردبێت نموونەی ئەمەش شیعری شێخ ڕەزای تاڵەبانیی، مەلا حافزی مەهابادیی ... بەڵام سەرهەڵدانی سووریالیزم لەناو هونەری کوردیی بە هونەری شێوەکاریی دەستپێدەکات لەلای (ئەنووەر تووفیق) جگە لەوەی چەندین تابلۆی سووریالیی کێشاوە، ژیانێکی سووریالیانەشی هەبووە. لە ساڵانی ١٩٧٠- ١٩٨٠ چەندین بەرهەم بڵاوکرانەوە، کە بووە هۆی گەشەپێدانی سووریالیزم وەک دیوانی (ئاو) و (لم نیازمه)ی عەباس عەبدوڵڵا یووسف یان بەرهەمە شیعرییەکانی هاشم سەڕاج و ئەنوەر مەسیفیی. سەبارەت بە دەرکەوتنی چیرۆکی سووریالیی لە ئەدەبیاتی کوردییدا چیرۆکەکانی لەتیف حامید بە سەرەتایەک دادەنێن بۆ سەرهەڵدانی شێوازی سووریالیی، ئەم چیرۆکانە لە ساڵانی ١٩٧٠دا بڵاوکرانەوە و هۆیەکی گرینگ بوون بۆ بەرەوپێشبردنی سووریالیزم. (پیربال، ٢٠٠٩: ٢٧١) هەربۆیە ئەدەبیاتی کوردیش بێبەش نەبووە لەم ڕێبازە و توانیوویەتی لەناو ئەدەبیاتی کوردیی جێگەی خۆی بکاتەوە و چەندین شاکاری بەرز بنووسرێن، کە دەچنە چوارچێوەی ئەم ڕێبازەیەوە.

ئامانجەکانی سووریالیزم

هەر ڕێباز، تیۆر و قوتابخانەیەک، کۆمەڵێک ئامانج لەخۆدەگرێت و لەپێناو ئامانجێک کار دەکات، لێرەش باس لە ئامانجەکانی سووریالیزم دەکەین.

1- سەرنجی خوێنەر، گوێگر و تەماشاکەر بەلای خۆی ڕابکێشێ، بە هۆی ئەو هێزە جادووییەی کە هەیەتی، کە بناغەکانی پەنهانیی، داهێنان، شتی سەیر و لادان لە هەموو شتە ناسراوەکان دەگرێتەوە، واتە ئەو کاتەی تابلۆیەک یان شیعرێک یان هەر بەرهەمێکی ئەدەبیی دەبینین و لامان نامۆیە، غەریبە و تێیناگەین سەرنجمان بۆ لای خۆی ڕادەکێشێ.

2- خەونێکی هەمیشەیی بە چەشنە وەرگرەکانی هونەر بەرپا دەکات، ئەم چەشنە وەرگرانە لەژێر خەوەتی سووریالیزمدا هەست بە بەختیارییەکی بێهاوتا دەکەن و ئازارەکانیان بیردەچێتەوە، مەبەست لەوەی ئەوەیە ئەوکاتەی مرۆڤ دەگاتە دۆخی نائاگایی، ئەوە مرۆڤ لەم دۆخەدا نائاگایی ئازارەکانی بیردەچێتەوە و بەختیار دەبێ.

3- پێکهێنانی جیهانێکی تازە و سەرسووڕهێنەر کە لە چوارچێوەکەیدا، ئادەمیزاد ڕاستی خۆی دەدۆزێتەوە، دەزانێ چییە و بۆچی دەژێت. (بەسیم، ٢٠١٥: ٢٥١) واتە ئەو کاتەی مرۆڤ لەڕێگەی سووریالیزم دەستی دەگات بە سەرەوەی سرووشت لە چوارچێوەی ئەوەدا، جیهانێکی نوێی بۆ دێتە بەرهەم.

4- چێژ وەرگرتن بە هەر ئامرازێک و بە هەر شێوەیەک بێت، ئامانجێکی دیکەی سووریالیزم بوو، بەپێیەش دەبینین سووریالیستەکان بەشێوەیەکی

فراوان خوویان دابووە گەمە و یارییەکانی ئەدەبیی، ئەم گەمە هونەریی و یارییە ئەدەبییانە ژانرێکی تازەبوون کەوتنە ناو ئەدەبیاتی مرۆڤایەتییەوە، خوێنەر بەم گەمە ئەدەبییانەوە خۆی سەرقاڵ دەکرد. (پیربال، ٢٠٠٩: ٢٣٣) ئەو ئامانجانەی باسکران لە ئامانجە هەرە سەرەکییەکانی سووریالیزم بوون، کە سووریالیزم هەوڵیان بۆ دەدات.

بنەماکانی سووریالیزم

سووریالیزم پێڕەویی لە کۆمەڵێک بنەما دەکات، کە ڕێبازەکەی لەسەر بنیاتناوە و پشتی پێدەبەستێت، لە گرینگترینیان:

یەکەم / تەقاندنەوەی هەستی نائاگایی

بە یەکێک لە بنەماکانی سووریالیزم دادەندرێت، کە سووریالییەکان گرینگی پێدەدەن و هەوڵدەدەن دۆخی نائاگایی لە شوێن ئاگایی، ئەقڵ و لۆژیک بەکاربهێنن، ئەم گرینگیدانەی سووریالیستەکان دەگەڕێتەوە بۆ تیۆرەکانی فرۆید، ئەو کاتەی فرۆید دەروونی مرۆڤی دابەش کرد بە سێ جۆر لە دۆخی ئاگایی، پێش نائاگایی، نائاگایی، بەپێی ئەم تیۆرە کە فرۆید داینا، گرینگترین بەشی بۆ نائاگایی دادەنێت. (عەبدوڵا، ٢٠١٣: ٥٠) بۆیە شاعیر لە نووسینەکانیدا ئەو هەستی نائاگاییەی کە هەیەتی دەریدەبڕێت، بەو واتایەی دۆخی نائاگایی لەسەرووی دۆخی ئاگایی دادەنێن. لێرەشەوە بەو ئەنجامە دەگەین سووریالیستەکان ((نائاگایی وەک حاڵەتێکی سایکۆلۆژی سەیر ناکەن، بەڵکوو وەک چەمکێکی فەلسەفی لێکی دەدەنەوە و پەیوەندی نێوان خەون و نائاگایی ڕوون دەکەنەوە و لە ڕێگەی خەونەوە بوار بە نائاگایی ڕەخسا بە ئەوەی لە شێوەی ئاگایی و هۆش خۆی بنوێنێت)). (هـ س پ: ٥٢) بۆیە سووریالییەکان لە کاتی کارکردنیاندا بەرهەمەکانیان بەشێوەی نائاگایی دێننە بەرهەم.

دووەم / لاشەی بەتام

لاشەی بەتام یەکێکی ترە لە بنەماکانی سووریالیزم، سووریالییەکان باوەڕیان بە هێزی کۆکەرەوەی کۆمەڵێک کەس بوو، وای بۆ دەچوون ئەو هێزەی کۆمەڵێ کەسە سوودی زیاتریان پێدەگەیەنێت، بۆیە شاعیرانی سووریالیی لە دەوری مێزێک کۆدەبوونەوە، پارچەیەک کاغەزیان دەهێنا، هەر شاعیرێک لە نۆرەی خۆی شتێکی لێ دەنووسی، جا نووسین بە یان خەتێک بێت، بەم شێوەیە نۆرەکە دەسووڕایەوە، لە کۆتاییدا نیگارێکی جوان یان کۆمەڵێ ڕستەیەکی غەریب و سەرسووڕهێنەر پێکدەهات، دەتوانین بڵێین ئەم بنەمایە بۆیە بەو ناوە ناونراوە، چونکە یەکەمین نموونەی سووریالییەکان بوو بە ناونیشانی “لاشەی

بەتام، شەرابی تازە دەخواتەوە" جگە لەم نموونەیە چەندین نموونەی تر هاتنە بەرهەم، کە بەشێوەی کاری بەکۆمەڵ درووست بوون، بۆ نموونە "سەدەفی سنگال، تانی سێ ڕەنگ دەخوات" یان "بووخاری باڵدار، باڵندەی گەلی خەڕەتاندووە" ئەمانە لە بواری نووسیندا، لە بواری تابلۆشدا کۆمەڵێک بەرهەم لەبەردەستن بە نموونە مرۆڤێک، کە سەری قرژاڵ بە و زۆر شتی تریش هاتوونەتە ئاراوە. (حسەینی، ٢٠٠٦: ٢٣٥، ٢٣٦) هەر بۆیە سووریالییەکان سوودیان لە هێزی کۆمەڵ وەردەگرت. دەتوانین بڵێین ئەم بنەمایە وەک یارییەکی نووسین وایە کە لەلایان کۆمەڵێک شاعیر دێ و دەچێت، هەر یەکێک لەوانە ڕستەی یان وشەی پێش خۆی تەواو دەکات، بێئەوەی ئەو کەسە بزانێ ئەوەی پێش خۆی چی نووسیووە. (عومەر، ٢٠٠٥: ٩٠)

سێیەم / نووسینی ئۆتۆماتیکی

ئەم هونەرە یەکێکە لە بنەمایەکانی سووریالیزم (ئەندرێ برێتۆن) لە بەیاننامەی یەکەمی سووریالییەکاندا ڕایگەیاند و وەک یاسا و دەستوورێک چەسپاندی. (مەنتک، ٢٠١١: ٣٢) دەتوانین بڵێین لە نووسینی ئۆتۆماتیکییدا، نووسەری سووریالی هەوڵدەدات لە دەست ژاوەژاو و قەرەباڵغیی ڕزگاری ببێت و جڵەوی بیرکردنەوەی بداتە دەست قەڵەمەکەی. بەواتایەکی تر قەڵەمەکە کەسەکە ببات تاوەک دۆخی نائاگایی و ئۆتۆماتیکیی بۆ ئەوەی شت بنووسێت، بە ئازادانە بینووسێت و ئەم تەکنیکە بە بنەمایەکی گرینگی سووریالییەکان دادەندرێت. (هـ س پ، هـ ل) واتە بێگوێدانە ئەقڵ و بیرکردنەوە لە شیعر نووسین، ڕێک بینووسێت. یان دەشێت بڵێین نووسینی ئۆتۆماتیکیی واتە ((نووسەر لە هەر کاتێکدا بێت دەست بداتە پێنووس و بێئەوەی بیربکاتەوە، بێئەوەی خۆی بخاتە ژێر ڕکێفی لۆژیک و کۆنتڕۆڵی عەقڵەوە، بە بیرکردنەوە بە شیعر نووسین، ئەوەی دێتە سەر دڵ و زمانی یان خەیاڵی یەکسەر بینووسێتەوە. ڕەسەنایەتی ئەم تەکنیکە یاخود بنەمایە لەوەدایە باشتر خۆت لەدەست هەموو جۆرە کۆنتڕۆڵێکی بیرکردنەوە، عەقڵ و لۆژیک ڕزگار بکەیت. لەو کاتەدا پێویستە هەموو جۆرە پەیوەندییەکی خۆت بە دونیای دەرەوە بپچڕێنیت، تەنیا بە پەلەپەل ئەو شیعرەی لە کانگای خۆت تۆمار بکەیت. ئەم هونەرە پێش هەموو شتێک بە ئەوەبوو، کە مرۆڤ خۆی لەدەست شارستانیەتی درەزنی هاوچەرخ بدەزێتەوە و بتوانێ، بەهرەی سرووشتی ناو خودی خۆی بتەقێنێتەوە و توانای خۆڕسکی خۆی بدەزێتەوە)). (پیرباڵ، ٢٠٠٩: ٢٦٧) کەواتە نووسینی ئۆتۆماتیکی ئەوەیە بێئەوەی خۆت بدەیتە دەست بیرکردنەوە و عەقڵ دەست بە نووسین بکەیت.

چوارەم / شێتیی

سووریالییەکان لەدیاریکردنی شێتیی وەک بنەمایەک، ئەوە مەبەستی خۆیان هەبووە، چونکە هەروەک دەزانین شێتەکان لە دونیادا بەشێوەیەکی سەیر ڕەفتار دەکەن، قسە و هەڵسوکەوتیان لە مرۆڤی ئاسایی جیاوازە، بۆیە دەتوانین بڵێین ((خۆیان لە دنیای ئەستاماندا بۆ ئەکابەرییە، بیر و هۆشی شێتان بەشێوەیەکی ناکۆک و بە سەروبەر و سەرخۆشی تەدەپەڕێت، بیر و هزر و زەینی ئەوان تەنیا لەبەر چاوی خەڵکانی ئاساییدا پچڕ پچڕ و لێڵ و مغەوەشە، چونکە شێتان عادەتی ژیانی ڕۆژانەیان لەدەستداوە، ئەم شێتانەی کە کۆمەڵگە بە تۆمەتی سەرپێچی لە دابونەریتەکان تەڕیی کردوون، لە دونیای وەهم و خەون و جێبەجێکردنی داواکانی دەرووندا دەژین و هەموو کارێک لای شێتەکان و لەوەندەر حەڵاڵە و جایزە)). (حسەینی، ٢٠٠٦: ٢٣١) سووریالییەکان گرینگی بەم وێنەی شێتانە دەدەن، چونکە دوورە لە ژیانی واقیعی. لە پێناسەیەکی تردا هاتووە دەڵێ: ((شێتیی لای سووریالیستەکان ڕزگاربوون بوو لەدەست کۆتوبەندەکانی عەقڵ، کەواتە شێتەکان زۆربەی ئەو ڕێگەیانە شارەزان کە دەمانگەیەنن بە جیهانی ناهۆشیاریی، ئەو ڕێگەیانەی کە لە ناو زەینی عاقڵەکاندا گیراون و ئەمەی عاقڵە ناتوانیین پێیاندا بڕۆین، جیهانی شێت بە سووریالیزم گەنجینەیەکی لەبنەهاتووە، چونکە پڕە لە جوانییەکانی نائاگایی و ناهۆشیاریی)). (پیربال، ٢٠٠٩، ٢٦٥) لەمەوە دەزانین شێتەکان لە دونیای نائاگاییدان و بە ویستی خۆیان ڕەفتار دەکەن. شێت لای سووریالییەکان ئەو مانایە دەگەیەنێت کە ((شێتەکان دەروونیان شێواوە و لە دەرەوەی سنووری عەقڵە و لەژیک قسە دەکەن ئەمەش یەکێکە لە ویستەکانی سووریالییەت)). (گەردی، ٢٠١٧: ١٩٦) هەر بۆیە سووریالییەکان لەڕێی شێتییەوە بە ویستی خۆیان دەگەن. سووریالییەکان لە ڕێگەی ناهۆشیارییەوە دەیانویست جوانییە نائاگاییەکان بدۆزنەوە. زۆرجار مرۆڤی ئاسایی پەی بە هەندێک شت نابات وەک ئەوەی شێتەکان لەڕێگەی نەستەوە پەی بە هەندێک شت دەبەن.

پێنجەم / خەون

خەون بە بنەمایەکی گرینگ لای سووریالیزم دادەندرێت، خەون یەکێکە لە بنەما هەرە سەرەکییەکانی سووریالیست، چونکە کاتێک مرۆڤ بەهۆی جەنجاڵیی ژیان، ژاوەژاو و بیرکردنەوە لە ژیان ماندوو دەبێت، پەنا بە نووستن دەبات، ئینجا خەون دونیایەکی ئازادە، ئازادییەکی ڕەها. ئەمەش ڕێک ئەو شتەیە کە سووریالییەکان دەیانویست و پەنایان بە دەبرد. هەموو شتێک لە جیهانی خەون دەسکەوتنی ئاسانە، مرۆڤ لەم

کۆتوبەندەی عەقڵ قوتاری دەبێ و ئازادیی بەدەستدەهێنێت). (مەنتک، ٢٠١١: ٢٩) کەواتە دونیای خەون ئەو دونیایەیە کە سووریالیستەکان تێیدا دەگەنە سەرووی واقیع. سووریالییەکان ئەو وێنانەی لە دۆخی خەون دەیبینن، بێئەوەی دەستکاریی بکەن و ڕێکخستنی لۆژیکیی بۆ بکەن دەیخەنە سەر کاغەز و دونیای نەست بە باڵاتر دەزانن و لە سەرووی دونیای هەست دایدەنێن. (پرهام، ٢٠٠٣: ١٣٧) یەکێک لە بیرمەندەکانی سووریالیزم کە ناوی (سلڤادۆر دالی)یە لە هەموویان زیاتر ئارەزووی لە خەون هەبووە، لە کتێبێکی خۆیدا بە ناوی (ژنی ژنی نادیتەنی)دا دەڵێت: ((هەموو ڕۆژەکەی خۆمان بە نائاگایی و ناهۆشیارییەوە بە دوای وێنە لەدەستچووەکانی ناو خەونەکانمان دەگوزەرێنین، هەر بۆیە کاتێ وێنە خەوناوییەکەی خۆمان دەبینینەوە، یەکسەر وا تێدەگەین کە ئێمە ئەوەمان لە پێشتر لە شوێنێکی دیکەدا دیووە)). (فەرهاد پیرباڵ، ٢٠٠٩: ٢٦٥) هەر بۆیە سووریالییەکان خەون بە دونیای ڕاستیی دەزانن. سووریالییەکان (خەونی شەوانیان بە ڕاستترین تۆمار و دەربڕی باری دەروونی بۆ مرۆڤ دەزانن. بۆیە زۆرجار ئەوە لە (سان بۆل ڕۆ) دەگێڕنەوە کە دەچوو دەنووست لە پشت سەرییەوە تابلۆیەکی هەڵدەواسی لێی دەنووسی "شاعیر سەرقاڵی کارە"). (عەبدوڵا، ٢٠١٣: ٥٩) ئەگەر بمانەوێت نموونەیەک بۆ ئەم بنەمایە بهێنینەوە نموونەیەکی فیلیپ سوپۆ دەهێنینەوە، کە لە خەوندا نەبێت عەقڵی مرۆڤ دەرکی پێ ناکات "لە خەوێکی قووڵ دەچێت کە چیا بەسەر دەریاوە مەلە دەکات" ئەم ڕووداوە لە خەوندا نەبێت عەقڵی مرۆڤ دەرکی پێ ناکات. (هـ س پ، هـ ل).

شەشەم / گاڵتەوگەپ (هونەری گاڵتە پێکردن)

ئەم بنەمایە کاردەکات بۆ ئەوەی شتە نابەجێیەکان ڕەتبکاتەوە و بەشێوەیەک کە (کاتێک تۆ دەتەوێت دەسەڵاتی ستەم و ئەم جیهانی درۆیە وێران بکەیت، لە سەرەتادا پێویستە ئەو دەسەڵات و جیهانە ڕیسوا بکەیت، گەمەپێکردن و گاڵتەپێکردن بەو دونیا و دەسەڵاتە دیارە شێوازێکی کاریگەری ڕیسواکردن و وێرانکردنە، کەواتە بۆ ڕیسواکردنی دەسەڵات و شکستپێهێنانی چوارچێوەی ستەم، هەروەها بۆ خۆبەتاڵکردنەوە لە غەم و حەسرەتی پەنگخواردووی دەروون، گەمە و گاڵتەپێکردن، کاریگەرترین چەکی دەربڕینە. گەمە و گاڵتەپێکردن ڕێگە خۆش دەکات بۆ ئەوەی پەیوەندییە باوەکانی نێوان شت و دیاردەکان تێکبشکێندرێت و لە پەنجەرەیەکی دیکەی عەنتیکەوە بڕوانینە دونیا، کە هەم دڵت خۆش دەکات و چێژێکت پێدەبەخشێ، هەم فەریشت دەکات). (پیرباڵ، ٢٠٠٩: ٢٦٣) کەواتە ئەم گاڵتەوگەپەی سووریالییە بۆ خۆبەتاڵکردنەوەیە لەو جۆرە ستەم و دەسەڵاتەی هەیە

بەشەوەی پێکەنینامێز. هەر بۆیەش (سووریالیزم ڕەوشتێکی هەیە ئەویش ئەوەیە، دەیەوێت بەرگێکی پێکەنیناویی بەبەر شتەکاندا بکات، بۆ ئەوەی ئەو شتانەی، کە لە جیهاندا هەن ببنە مایەی گاڵتەجاڕیی و خەڵک لەو شێوازە کۆنانەی لەسەری ڕاهاتوون، بەوشێوەیە ڕزگار بکات، ڕەنگە ئەمە ڕێگەیەک بێت بۆ جۆرێک لەسەراوەڵاکردنی ژان و غەمە پەنگخواردووەکانیان لە بەرانبەر ناکۆکیی و ناتەبایییەکانی واقیع). (حوسێن، ٢٠٠٧: ٢٢٨)

بەشی دووەم

نارین ڕۆستەم و سووریالیزم

نارین ڕۆستەم یەکێکە لەو شاعیرە کوردانەی، کە پەیڕەویی لە ڕێبازی سووریالیزم لە نووسینی دەقەکانی دەکات، کەمەڵێک نووسەریش ئەم ڕاستییەیان دووپات کردووەتەوە لەوانە:

تەلار تاهیر لە بارەی نارین دەڵێت: ((نارین ڕۆستەم لە سەردەمێکی جیاوازتر لەوانی پێشوو بە تەوژمێکی تر و بە ژانرێکی تر، سەر بە ڕێبازی سووریالیزمە)). (تاهیر، ٢٠٢٢)

کەژاڵ ئەحمەدیش لە بارەی سووریالییەتی شیعرەکانییەوە دەڵێت: ((کچی شاعیری دیار ڕۆستەم باجەڵانە، نارین ئەو تاقانە کچە سووریالییەی نووسەری بواری شیعری کوردییە، کە هەم هاوچەرخانە دەنووسێت و هەم یاخیی و دژە باوە)). (ئەحمەد، ٢٠٢٢)

نارین ڕۆستەمیش لە بارەی بەرهەمەکەی خۆیەوە (بەرەواژ) دەڵێت: ((بەراواژ دونیایەکی ئاسایی نییە، دونیایەکی نائاسایییە، کەی شیعرەکانیش دونیایەکی نائاسایین)). (kurdsat daily،٢٠٢٢) بۆیە ئەگەر سەیری شیعرەکانی نارین ڕۆستەم بکەین دەبینین سووریالیزم لە شیعرەکانی ڕەنگی داوەتەوە.

یەکەم: ڕەنگدانەوەی بنەماکانی سووریالیزم لە دیوانە شیعری (بەرەواژ) دا

هەموو ئامانجی سووریالیزم ئەوەیە، کە کار لەسەر جیهانی نەست دەکەن، ئینجا چ شتێک بەو جیهانی نەستەیان بگەیەنێت گرینگی پێدەدەن وەک خەون، شێتایەتیی و منداڵیی … تاد. ئەمەش لێرەدا هەوڵدەدەین ئەو بنەمایانەی سووریالیزم کە لە دەقەکەدا بەرجەستەبوون لەگەڵ ئەو شتانەی، کە سووریالییەکان بایەخی پێدەدەن بیانخەینەڕوو، شایەنی باسە ئەم بەرهەمە (بەرەواژ)، کە کەمەڵێک شیعرێک لەخۆدەگرێت، تا ڕادەیەک سووریالیین، ڕەنگ و بۆنێکی سووریالیان هەیە لە چەند شیعرێکی کەم نەبێ سووریالییەکی تەواو لە شیعرەکانیدا نییە، بەڵام لە سووریالیزمیش نزیک بوونەتەوە و بە

ڕەنگوبۆنەکی سووریالیانەی نووسیووە.

1- نووسینی ئۆتۆماتیکی

ئەم بنەمایە لای سووریالیستەکان گرینگییەکی زۆری هەیە، چونکە ئەم بنەمایە خۆزەحمەتکردن و لەبەردانیشتنی شاعیر بەدەم شیعرەکانی تێدا نییە، هەرچی بۆی هاتنبێ نووسیویەتی، بۆ نموونە لە شیعری بووکەڵەی سووپەرماندا بەشێوەیەکی دیار ئەم بنەمایە بەرچاو دەکەوێت و شاعیر لەم شیعرەدا جڵەوی داوەتە دەست قەڵەم و ئەم جڵەودانە دەست قەڵەمەش چەندین ڕستە و دەستەواژەی سەیر و غەریبیان لای ئێمە درووستکردووە، ئەم دەربڕینانە بەڵگەی ئەوەن، کە لەبەردانیشتنی شاعیری تێدا نەبووە، بەڵکوو نووسینەکی لە خۆوەیە، بۆ نموونە دەڵێت:

جامخانە بە تۆپەکی فوتبۆڵ زرمەی لێ هەستا،
بووکەڵەیەکی سووپەرمان دەرپەڕی.
بەسەر کێڵگەیەکی وشکدا دەفڕێت
هەور دەگوشێت، برووسکەیەک فڕێ دەدات و
هیچ نابارێت
لە خوارەوە، جووتیارێک کەوتووە.
زیندانەکی نهێنی دەدۆزێتەوە،
گوریس هەڵدەدات
زیندانییەکان دەیکەن بە جۆلانە.

ئەم دەربڕینانەی لای سەرەوە هەروەک دیارە سەرچاوەی نووسینی ئۆتۆماتیکین ئینجا لە درێژەی شیعرەکەدا دەڵێت:

لە قاوەخانەکان …
بە ڕەحەتی قاوە دەڕژێننە دەمی پێکەنینەوە،
نەوەک بخەوێت:
دەیخواتەوە و هەڵنج دەدات
سووپەرمان، پێتێیەکی پێدا دەدات،
لە ناو جامخانە شکاوەکە دەنیشێتەوە،
پارچە شووشەیەک هەڵدەگرێ.
قۆڵی هەڵدەکات دەماری نییە. (ڕۆستەم، ٢٠٢١ : ١٩)

لە ڕووی ناوەڕۆکەوە ((ئەم شیعرە باس لە سووپەرمانێک دەکات لە کۆمەڵگەیەکی وەها دەبێتە بووکەڵە، ئەگەر هەور بگووشێت و برووسکەش بهاوێژێت ئەوا کۆمەڵگەیەکی وشک هەیە هیچ دڵۆپێک نابارێت، سووپەرمان پەتێک بۆ زیندانییەکان هەڵدەدات، بەڵام زیندانییەکان لە خەون و بیری ئازادییدا نین، بۆیە پەتەکە دەکەن بە جۆلانە، ئەمە گوزارشتێکی ئەمڕۆیی دۆخی کۆمەڵگەی کوردییە، جا سووپەرمان لە

ک□تاییدا دەستەوەستان دەبێ؛ قۆڵی خۆی بۆ خۆکوژیی هەڵدەکات، بەڵام سووپەرمانەکە بووکەڵەیە و زیاتر نییە تا دەماری هەبێ)). (محەمەدەسوورە، ٢٠٢٢) ئەم ن□اوەڕۆکە تایبەتمەندیی سووریالیی تێدایە، چونکە سووریالییەکان دژی نەگۆڕان دەوەستنەوە، سووریالییەکان دەیانەوێ دونیایەکی نوێ و سەردەمی نوێ دابمەزرێنن نەک هەر لەڕووی ناوەڕۆک، ئەگەر لە ڕووی وشە و دەستەواژەش سەیری ئەم شیعرە بکەین دەبینین کە چەند دەستەواژەیەکی سەیری تێدایە کە سووریالیین بۆنموونە: هەور دەگوشێت، بروووسکەیەک فڕێ دەدات، لە قاوەخانەکان بە ڕەحەتی قاوە دەڕژێننە دەمی پێکەنیەوە، بووکەڵەی سووپەرمان قۆڵی هەڵدەکات دەماری نییە، ئەم وشە و دەربڕینانە تەواو سووریالیین. لێرەوە بۆمان دەردەکەوێ ئەم شیعرە لە خۆوەیە و شاعیر پێش ئەوەی بیری لێبکاتەوە نووکی قەڵەم سازاندوویەتی.

2- تەقاندنەوەی هەستی نائاگایی

تەقاندنەوەی هەستی نائاگایی هەندێک وێنەی نالۆژیکی و زۆر دوور لە واقیع بەرچاو دەکەون، زمانێکی تێکهـەڵ کە ڕەنگ و بۆنێکی سووریالیی داوەتێ، کۆکردنەوەی ئەو شتانە بەیەکەوە لەشیعرێکی ئاساییدا زۆر باو نییە، بەڵام لە شیعری سووریالییدا ئاسایییە و هەموو شتەکان پێکەوە کۆدەکەنەوە، وەک ئەم نموونە شیعریییە:

دەستێک بە شەش پەنجەوە
کۆمەڵێک پەنجەی قرتاو لە زبڵخانەیەکدان،
درێژترینیان هی جەنگاوەرێکە،
شەڕێک قەوما و شەڕەفی نیشتیمان
هاتە گۆڕێ و ئێ …
با دەست بە وشەوە بگرین
تایەی لۆریی زبڵڕێژەکە
قرچەی لە شتێک هەستاند
پەنجەی مامۆستای بیرکاریمانە
گەنگەرین پەڕاندی
تا ئەو وانەی پێگوتین
پێنج کۆ پێنج نەبوو بە دە.

ئەم ن□اوەڕۆکە باس لە زبڵخانەیەک دەکات کە کۆمەڵێک جێی پەنجە بەسەر چەند شتێکەوەن کە فڕێ دراون یان کۆمەڵێک ئەزموونی جیاواز لە ناو کۆمەڵگەدا تووشی سەرگەردانیی بوون جا دەڵێت درێژترین پەنجە هی جەنگاوەرێکە. واتە ناخۆشترین چیڕۆک هی جەنگاوەرێکە کە ب□ ش□ش□وە ماندوو بووە، شەڕێک قەوما و شەڕەفی نیشتمان هاتە گۆڕێ و ئێ ئەم ئێیە مەبەست واتە هیچ لە گۆڕێ نییە و دەڵێت با دەست بە

وشەوە بگرین. تایەی لۆریی زبڵڕێژەکە قرچەی لە شتێک هەستاند واتە چەرخی زەمانە هەموو ئەو شتانەی شکاند. دڵی هەمووانی شکاند. باس لە عەقڵی مامۆستای بیرکاریی دەکات کە نەگۆڕە وەک نەخۆشیی گەنگەرین لێکی دەداتەوە، نەخۆشیی گەنگەرین پەنجەکان ڕەش دەکات، عەقڵی مامۆستای بیرکاری ڕەش بووە، چونکە عەقڵێکی ماتماتیکیی و وردی هەیە تا ئەو وانەی پێدەگوتین پێنج کۆ پێنج نەبوو بە دە. واتە تا عەقڵ لە کۆمەڵگە وجودی هەبوو شتەکان یاسا لەسەر ڕۆیشتوو بوون. (چاوپێکەوتن، عەزیز)

هەروەک دەبینین چەندین وێنەی نالۆژیکی لەخۆگرتووە و لە دواتردا دەڵێت:

با فوو لە عەلاگەیەکی ڕەش دەکا
پەنجەی دکتۆری تێدایە
دکتۆر ئاڵوودەی هێرۆیین بوو،
سەماعە بە ملیەوە …
بۆ دۆزینەوەی سەرەسیفۆن
هەناوی تەنەکەزبڵ نەما نەیپشکنێ
مووسێک پەنجەی ژەهراویی کرد.
ئەم کارتۆنە بێدەرگەیە
پەنجەی مێژوونووسی تێدایە
مێژوونووس
ل□ نێوان وشەکانی (سەرۆک) و (بەرمیل)
فاریزەی لەبیرچوو.
پەنجەی پێنجەم و شەشەم
خاوەنەکەیان لێبووکێکە،
قرتاندی.
کە دەگری و پەنجەکانی دەموچاوی
دەشارنەوە،
دەیەوێ لە کونێکی گەورەترەوە
پێکەنینی جەماوەر ببینێ. (ڕۆستەم، ٢٠٢١: ٧)

لە درێژەی ناو□□ک□کەدا دەڵێت: لێرەش باس لەوە دەکات کە زەمەن هەموو شتێک لەگەڵ خۆی دەهێنێ دکتۆر ئاڵوودەی هێرۆیین دەبێت. واتە دکتۆر تووشی خۆلەبیرکردن دەبێت بە دوای دابەتی لاوەکییەوە دەبێت، مووسێک پەنجەی ژەهراویی کرد؛ گوزارشتە لەوەی کۆمەڵگە درزێک یان ناخۆشییەک یان فیتنەیەک شەقی کرد، ئەم کارتۆنە بێ دەرگەیە چوارچێوەی هەرێمی کوردستان بێ دەرگەیە، دواتر باس لە مێژوو دەکات؛ مێژوونووس جیاوازیی ناکات لەنێوان سەرۆک و بەرمیل، بەرمیل چەندە ناشیرین بێت سەرۆکیش وایە، پەنجەی پێنجەم و شەشەم

خاوەنەکەیان لەبووکەکە قرتاندی؛ ئەو لەبووکە دەیەوێ پێکەنینی جەماوەر ببینێ، پەنجەی پێنج و شەش دەنووشتێنێتەوە. (چاوپێکەوتن، عەزیز)

ئەم شیعرە چەندین دەربڕینی نالۆژیکیی تێدایە وەک، کۆمەڵێک پەنجەی قرتاو لە زبڵخانەیەکدان، پێنج کە پێنج نەبوو بە دە، هەناوی تەنەکەزبڵ، ئەم کارتۆنە بۆ دەرگەیە، ئەم دەربڕینانە ماوەیەک پەنگخواردووی ناخی شاعیر بوون، بەڵام دواتر تەقاونەتەوە و کۆمەڵێک وێنەی نالۆژیکیی کە لەگەڵ واقیع یەکناگرن دروستبوون. ئەم وێنانەش بێگومان بەرهەمهێنەری دۆخی نائاگایی شاعیرە، کە لە نەستیدا ماونەتەوە و دوای ماوەیەك تەقاونەتەوە.

3- خەون

ئەوەی سووریالییەکان دەیانەوێت ئەوەیە لە ڕێگەی خەون بگەن بە دونیای سەرووی واقیع و خۆیان لەو دۆخەی تێیدان ڕزگار بکەن، بۆ ئەمەش پشت بە خەوتن دەبەستن، چونکە لەو کاتەی مرۆق دەخەوێت، دەکەوێتە دۆخی نائاگایی و ئەو شتانەی لە خەون دەیبینێ لە واقیعدا بوونی نییە، ئەم کۆپلەیە لە شیعری سێ برادەر دەرخەری ئەم ڕاستییە کە دەڵێت:

من چەند هەفتە جارێک
بۆ خۆکردنەوەی کەرەستەی شیعریی
سەرم لە دەرەوە هەڵدەکێشا
شەوانیش لەناو ئارەقەی خەو ڕادەچڵەکیم
بە تەلەفۆن خەونەکەم بە ناو گوێچکەی
بەرگدرووەکەدا دەڕژاند.
ڕەق، زۆر ڕەق
نابێتە کراس. (ڕۆستەم، ٢٠٢١: ١٢)

ئەم شاعیرە خەونێکی دیووە کە لە گوتنەکەدا دیارە لەگەڵ دونیای ڕاستییدا نایەتەوە، بۆیە بەرگدوورەکە پێی دەڵێت نابێتە کراس، لەم شیعرە خەونەکە ناگەڕێتەوە کە چییە، بەڵام دیارە کە کەوتووەتە دۆخی نائاگایی و خەون بە شتێک دەبینێ کە لەگەڵ ڕاستیی ئەوە نایەتەوە.

4- گاڵتە و گەپی سووریالیی

یەکێکی ترە لەو بنەمایانەی سووریالیزم، کە نارین لە شیعرەکانی خۆی بەکاری هێناوە، نارین گاڵتەوگەپ بەرانبەر بە چەند شتێک بەکاردەهێنێت، کۆمەڵگە، دونیای خێزان.

أ- گاڵتەکردن بە کۆمەڵگە

وەک ئەم نموونە شیعرییە کە گاڵتە بە کۆمەڵگەیەک دەکات دەڵێت:
ئێکسپایەر
بەزەیی موشتەرییەکانی نادییەک تاقی
دەکاتەوە
پشیلەیەکی زەردی ئاساییە
لە نزیک مێزی دادوەرەکە دەمیاوێنێ
دادوەر دەفتەرەکەی دەردێنێ
ژمارەیەکی دیکە، دەخاتە سەر
دادپەروەرییەکانی
کوتەک جگەر لە شیشەکەی بەردەمی
دەکاتەوە و
بۆی هەڵدەدات:
“لە پێناو خەڵک”

لێرەدا دادوەرەکە کەسە ئاساییەکە وەک مەبەستێک بۆ خۆی بەکاردێنێ کە دەڵێی دادپەروەریم کردووە، کوتەک جگەر لە شیشەکەی بەردەمی دەکاتەوە و دەڵێت لە پێناو خەڵک، خۆی لەپێش چاوی خەڵک بە باش نیشان دەدات و کەسەکە بەکاردەهێنێ لە دواتردا دەڵێت:
بازرگانەکە بە پشە پش
تۆپەڵێک کلێنس بە لوولدراوی،
لە کەجەپ دەسوێ و لە قاپێک
بەڕێزەوە دەیخاتە بەردەمی.

زەنگی ئاگاداریی نووسەرە عەبەسییەکە
لێی داوە،
کەمێکی دیکە باڵانسی وشەی دەبێتە سفڕ
لە کەسانی ئەوە دەڕوانە
کە بە ئەو هێشتا هەوادارن
لەم کۆپلەیەی هەمان شیعردا ئەوا نووسەریش کەسەکە لەو سەردەمەی ئێستا بۆ مەبەستی خۆی بەکاردەهێنێ:
بوتڵێک بیرە دەوەشێنێ پشیلە شەلە شەل
دەکەوێتە تۆڕی یوتیووبەرێک
لە کامێرای یوتیووبەر
پشیلە هێڵنج دەدات و
گۆشت و ئێسقانی خەڵک دەتفێنێتەوە
وەرن بۆ بە سڵاو …
هەر کەس، پارچەی خۆی بباتەوە و بژی. (ڕۆستەم، ٢٠٢١: ٢٥)

ئەم شیعرە باس لە دژایەتیی چەند چینێک دەکات بەرانبەر بە تاکی کۆمەڵگە، ئینجا ئەو چینانە تاک بە مەبەست و بەرژەوەندیی خۆی بەکاریان دەهێنێت کەسێکە چینی ئاساییە، بەڵام بەدەست چینی سەردەستەوە دەتلێتەوە و پەنا بە هەریەک لە دادگە، بازرگان، یووتیووبەر و نووسەر دەبات، بەڵام هەموویان بە مەرامی خۆیان بەکاری دەهێنن. (محەمەدە سوورە، ٢٠٢٢)

ب- گاڵتەکردن بە دونیای خەزان

وەک لەم نموونە شیعرییە دەردەکەوێت:

کەڵاو
باوکم ویستی خەمەکیەکەی بشارێتەوە،
کەڵاوەکی چەرمی کردە سەر و
بوو بە شاعیر.

برایەکەم بە مووسی خراپ پرچی دەتاشی
سەری لوول داو فڕێی دایە ناو بازنەی
کەڵاوەکی ڕەش،
دەیویست برینەکانی سەری بشارێتەوە
بووبە ئیماندار.
من کەڵاوەکی جادوویم لەسەر نرا و بزر بووم.

ئەو کەڵاوەی باوکمی کرد بە شاعیر،
لە چەکمەجەی دۆڵابەکە پاڵکەوتووە.

کەڵاوی برام بوو بە قیڕ و
بە سەرییەوە نووسا

من بە دوای کەڵاوە جادووییەکەدا دەگەڕێم:
بزری کردم و بزر بوو. (ڕۆستەم، ٢٠٢١: ٥)

شیعری کەڵاو باسکردنە لە دونیایەکی خەزانیی، باوکێک هەیە کە دەیەوێ لە ڕێگەی بوون بە شاعیر خەمەکانی بشارێتەوە، کەڵاوەکی چەرم دەکاتە سەری و ئەم کەڵاوە چەرمە دەموچاوی دادەپۆشێت، کەپلەی دووەم برایەکەیەتی سوود لە مووسی هەرزان وەردەگرێت کە سەری برینداری دەکات دەیەوێ برینەکانی بشارێتەوە دەبێت بە ئیماندار، کە [illegible] سەری هەڵدەداتە ناو بازنەی کەڵاوەکی ڕەش؛ واتە مەشکی خۆی تەسلیمی دین دەکات، ئەو کەڵاوەی باوکەکە دەکات بە شاعیر لە چەکمەجەی دۆڵابەکە کە دەکەوێت؛ واتە کە دەبێ بە شاعیر مرۆق هەردەم لە گۆڕاندایە، مرۆق تێیدا جێگیر نییە، بەڵام کەڵاوی براکە کە

کردوویەتی بە ئیماندار ئایینە، ئایینیش ڕەنگ و ڕیشەی قووڵترە و بە ناخی مرۆڤ ڕەنگ دادەکوتێت و بەهێزترە، کە دەڵێ کڵاوی برام بوو بە قیڕ و بە سەرییەوە نووسا مەبەست لێی ئەوەیە کە ئایدۆلۆژیای دینیی مرۆڤ بەزۆر دەتوانێت لێیەوە بێتە دەرەوە، چونکە زووتر و خێراتر مرۆڤ گیرۆدەی دین دەبێت، جا شاعیر لەو نێوەندەدا ون و سەرگەردان دەبێت. بۆیە دەڵێت من بە دوای کڵاوە جادووییەکەدا دەگەڕێم بزری کردم و بزر بووم. (محەمەدەسوورە، ٢٠٢٢) لێرەدا بەمان دەردەکەوێت شاعیر بەشێوەیەکی گاڵتەئامێز باس لە دەخەکی خەزانیی دەکات کە دەڵێت کڵاوی باوکم لە چەکمەجەکە پاڵەوتووە، یان کڵاوی برام بوو بە قیڕ و بەسەرییەوە نووسا.

دووەم: هەندێ خەسڵەت و تایبەتمەندیی سووریالیزم لە دیوانی بەرەواژدا

وەک پێشتر خستمانەڕوو لە شیعرەکانی نارین ڕۆستەمدا تەواوی بنەماکان ڕەنگیان نەداوەتەوە، بەڵام تام و بۆیەکی سووریالیی بەسەر زۆربەی شیعرەکانیەوە باڵی کێشاوە، خۆی لەم بارەیەوە دەڵێت: ((شیعر پ[illegible]ن ناکەم، ئەوە کاری من نییە. من باوەڕم بە سرووشتیبوونی شیعرە، بەزۆر چوارچێوەی بۆ درووست ناکەم. (بەرەواژ) شیعری وەهای تێدایە، فەی بەسەر سووریالیزمەوە نییە و هیی وایشی هەیە، بەسەر پێتی سووریالیزمدا بازبازێنێتی. ئەوجا سووریالیزم ڕێبازێکی ئەدەبیی تازە نییە تەواوی شیعری پێوە خەریک بکەین، یا کات بە نوێخوازیی بدەین، بەڵام چۆن؟ گرفتی ئێمە ئەوەیە، بە ناوی نوێخوازییەوە هەرچی بکەوێتە بەر دەستمان، بە ناو شیعری هەڵدەدەین: (شانە، گەڵانەوە، ئەفسانە، شێوەکاریی، نوکتە و قسەی نەستەق …) خۆ هەندێکجار ئەوە جوانە، بەڵام میوانەکان ئەوەندە زۆرن، جێگە بە شیعر نامێنێتەوە و لە ماڵەکەی خۆی دەردەکرێت.)). (چاوپێکەوتن، ڕۆستەم) وەک دەبینین خۆیشی دان بەوە دادەنێت شیعرەکانی بە تەواوی سووریالیی نین، بەڵام سوودی لە تایبەتمەندییەکانی ئەم ڕێبازە وەرگرتووە، ئەمەش لێرەوە هەندێک لەو شتانە دەخەینەڕوو، کە لای سووریالییەکان جێی بایەخن و بە جیهانی نەستیان دەگەیەنێت.

1- یاخیبوون

یاخیبوون یەکێکە لە سیما دیار و بەرچاوەکانی سووریالیزم، بۆیە دەبینین سووریالیزم بەشێوەیەکی زەق و بەرچاو لە بەرهەمی شیعری (بەرواژ)دا بەرچاو دەکەوێت، لە بەرهەمی شیعری بەراواژ یاخیبوونەکە بە سێ شێوەیە:

أ- یاخیبوون لە زمان

ئەگەر بێتوو سەیری ئەم بەرهەمە بکەین چەندین وشە و دەستەواژەمان ڕووبەڕوو دەبێتەوە، کە لادانیان تێدا کراوە، بۆ نموونە هەر خودی ناونیشانی بەرهەمەکە خۆی کە نووسراوە (بەرەواژ) واتە ئاوەژوو پیتی (ژ) بە سەراوبن نووسراوە، هەر خۆی ناوی بەرهەمەکە بەڵگەیە بۆ سوورياليیبوونی شیعرەکانی، یاخیبوون لە زمان وەک لەم نموونە شیعرییەدا دەردەکەوێت:

ئەگەر شیعری قوتوو بۆ لادانی زمان و لەزمان وەربگرین که شاعیر یاخیبووه و ئەوه دەسەلمێنێت که سووریالیيه، بۆ نموونە لەم وێستانەی خوارەوەدا:

قووتوو

قوتوویەکی بەسەرە ماڵەکەمان

هەندێك جار شەکری تێدەکرێت و

زۆر جاریش خوێ.

کە خوشکم چووە ناو جلی بووکێنیەوە،

ماڵمان شەکردان بوو

(ناگەینە کۆتایی، شەکردانەکە بەشی

خواردنەوەی پیاڵەیە چاییەکیشی تێدا نامێنێ).

ئەو ڕۆژەی بەلووعەی تانکی ئاوەکەم لە

دەست پەڕی و

خوێن به دەماری تانکیدا هاتە خوارێ

قوتووەکە پر ببوو لە خوێ

لێرەدا کۆمەڵێک وشە و وێنەی نالۆژیکی بەرچاومان دەکەون بۆ نموونە: خوێن بە دەماری تانکیدا هاتە خوارێ، دەماری تانکی یان ماڵمان شەکردان بوو. ئەمانە وێنەی نالۆژیکین و لەگەڵ واقیع یەک ناگرن و لادانیان لە زمانی ئاسایی درووستکردووە. لە بەشەکانی دواتر کە دەڵێت:

دەرمانخانەکان لە جیاتی دەرمان، بلیتی

یانەسیبیان دەفرۆشت.

بانگدەر (أکبر)ــــــەکەی (اللە)ی قووت دایەوە.

لە ناوەڕاستی ئەم قووتووەدا،

ئاسمان پارچەڕایەخێکی موتفەڕکە،

هەڵواسراوە

هەر پەڵەهەورێکی چڵکنی بکەوێتە سەر،

دایکم بە گەسك لایدەبات

(ئەوە دەشارمەوە کە دایکم بۆ قەرەوێڵەیەکەوە

نووساوە و پەڵەهەورە چڵکنەکان دەژمێرێ).

بە سواری گەسکەکە بەسەر قوتووەکەدا
دەفڕم،
باوکم …
پێکێک عەرەق هەڵدەدا و
فوو بە فانۆسەکەدا دەکات
من لە گەسکەکە بەردەبمەوە و
بەناو قاپی جاجیکدا دەکەوم،
تەباغەکە کوژاوەتەوە
بەشی ساڵێکی دیکە نەگبەتی کوڵاوە. (ڕۆستەم، ٢٠٢١: ٢١)

ناوەڕۆکی ئەم شیعرە ((باس لە منداڵیی کەسێک دەکات کە ماڵەکەی خەیانی بە شێوەیەکی زۆر جیاواز بینیووە، ماڵێک لەشێوەی قوتوو، کە سەری نەبووە و زۆر جار خوێ لەو ماڵە کراوە و جاروباریش شەکر، منداڵ هەر لە گچکەیییەوە هەست بە تاڵیی و شیرینی ژیان دەکات، هەر لەگەڵ ئەوەی خوشکەکەی مێرد دەکات شیرینیی دەچێژێت و تامی خۆشیی دەکات، بەڵام ئەوەندە ناخایەنێت ئەم شیرینییە ناتوانێت تا سەر بۆ تەنیا بێ بۆ دزەکەی بژێت کە تاڵییە، ئیدی ماڵەکە دەبێت بە خوێ و تاڵیی. دواتر دەڕوات بەلووعەی تانکی ئاوەکەم لەدەست پێیی، خوێن بە دەماری تانکیدا هاتە خوارێ لە دەستپەڕینی بەلووعەی تانکی ئاو کەوتنە نێو ژیانێکی ترەوە، کە ژیانی خوێ و شیرینییە ژیانی دووانەکانە، دواتر هەروەک منداڵ دەمێنێتەوە، دەرمانخانەش بە شوێنی فرۆشتنی بلیتی یانەسیب تێدەگات، ئاسمان کە سەری ئەم ماڵە بوو، دایکی بە گەسک هەورە چڵکنەکان لادەبات. دواتر بە ناوی قاپی جاجیک دەکەوێت)). (محەمەد دەسوورە، ٢٠٢٢) ئەم نموونانە وەک (قووتویەکی بەسەرە ماڵەکەمان، ماڵمان شەکردان بوو، خوێن بە دەماری تانکیدا هاتە خوارێ، ئاسمان پارچە ڕایەخێکی موتفەڕکە، من لە گەسکەکە بەردەبمەوە) ئەم نموونانە لادانی زمانیی و یاخیبوونی زمانن، چونکە لە زمانی ئاساییدا کە ئەم دەستەواژانە بەکاردەن، لەنگیی لە قسەکردن درووست دەکەن، بەڵام لە ئەدەبدا داهێنان درووست دەکات.

ب- یاخیبوون لە نەریتە کۆمەڵایەتییەکان

شاعیر لە نەریتی کۆمەڵایەتی یاخی بووە کە شتێکی نابەجێبوون لای شاعیر، بۆنموونە لەم شیعرەدا:
شەڕە پشیلە
لە قاپووتێکی دەستی دوو
شیعرێک پژمی
پێشانی دایکمم دا

جنۆکەی لێ دەرکرد و بە قورئان ڕاوی نا
ناومان لێنا شەڕەپشیلە
لە کن عەڕیزە نووسی ناسنامە
کە قەڵەم گەیشتە سەر ڕەگەز
سەرەو خوارم کرد
فرمێسکێکی لێ کەوت
نی□تی
دەرکراین (ڕۆستەم، ٢٠٢١: ٢٩)

سەبارەت بە ناوەڕۆکەکەی باس لە سەردەمانی ڕاوبردوو دەکات، شاعیر بە سەرنجدان لە ڕابوردوو شتێک دێتە بوون و پێشانی دایکی دەدات، ئەو لەگەڵ دایکی بەهۆی کۆنیی شتەکە و زۆر سەرنجدان لێی، دایکی بە قوڕان ڕاوی دەنێت، ناویان لێنا شەڕە پشیلە؛ واتە شتێکی ئاڵۆزە تێیناگەیت، لەکن عەریزەنووسی ناسنامە کە قەڵەم دەگاتە سەر ڕەگەز سەرەوخواری دەکات، باوەڕی بە نێر و مێ نا بێت و فرمێسک لێ کەوتنەکەش گوزارشتە لەوەی لەوکاتەوە لە ئازار و ناخۆشیدا دەژیم کە باوەڕم بە نێر و مێ نەبوو. (چاوپێکەوتن، عەزیز)

لەم کۆپلانەی سەرەوە یاخیبوون بەرچاو دەکەوێت دەبینین شاعیر لەوە یاخی بووە کە لەلای عەڕیزەنووس قەڵەم گەیشتووەتە سەر ڕەگەز یاخی بووە، لەو کاتەوە بڕوای بە جیاوازیی نێوان نێر و مێ نییە. دواتر دەڵێت:

کتێبخانەی گشتی…
تایبەت بە بێناسنامان لە بەشی ئەرشیف
زبڵدانێکیان هەبوو
بازمان بەسەردا
لە گەڕانەوە
ماتۆڕی پۆلیسی ژینگە هەڵی داین
شیعرەکە کەوتە ناو زەلکاو
لەو زەلکاوە قولابی شاعیران
بۆق
زبڵ
ئاویان
بۆ شیعر ڕاوکرد
تا وشکی کرد
لە لێواری زەلکاو
قۆپچەی قاپووتم دەکردەوە
شەڕەپشیلە هەر نەگەڕایەوە. (ڕۆستەم، ٢٠٢١: ٢٩)

ناوەڕۆکی ئەم بەشە کتێبخانەی گشتیی تایبەت بە بێناسنامان لە بەشی

ئەرشیف زبڵدانەکیان هەبوو؛ واتە باس لە قەرەباڵغیی شار دەکات کە عادەتی شار هەمیشە وایە کە کۆمەڵێک کەسی پەراوێزی تێدایە. کەواتە کەسەکە کەوتووەتە پەراوێزەوە، دەڵێ بازمان بەسەردا، واتە ویستم ئەوە تێپەڕێنم، ویستمان هەنگاوێک بەرەو پێشەوە بڕۆین لە کاتی گەڕانەوە ماتۆڕی پۆلیسی ژینگە هەڵی داین؛ واتە ڕێگرێکمان بۆ پەیدا بوو هەڵی داین؛ ڕێگرەکە واتە دەسەڵات، حکومەت هەڵی داین پۆلیس مەبەستی چاودێریکردنی دەسەڵاتە هەڵیان دەدات، شیعرەکە کەوتە ناو زەلکاو واتە دۆخی مەعریفەکە کەوت خەڵک وەرینەگرت دەکەوێتە ناو زەلکاو لەو زەلکاوە قوولابی شاعیران، بۆق، زبڵ، ئاویان بە شیعر ڕاوکرد؛ واتە کە دۆخە نوێکە کەوت خەڵکی هیچپووچ و بێمەعریفە لەو زەلکاوە ڕاو دەکرێن و بەهایان پێدەدرێت.
(چاوپێکەوتن، عەزیز)

لە کۆپلەی کۆتایی ئەم شیعرە یاخیبوونە لە نەریتە کۆمەڵایەتییەکان چونکە (ئافرەت پشتگوێ خراوە، واقیعێک نیشاندەدات، کێشەی جێندەریی کۆمەڵگەی کوردیی باس دەکات، و گوزارشتە لە ژنێک کە فڕێدراوەتە لێواری زەلکاو، بۆیە ڕەهەندی وجودیی و مرۆییەکەی ژن وندەبێت و ناگەڕێتەوە). (نەوزاد، ٢٠٢٢).

بەکورتیی یاخیبوونی شاعیر بۆ یەکسانیی، دیموکراسیی و ئازادییە، ئەوەتا خۆی لەبارەی شیعر و ئازادییەوە دەڵێت: ((مامۆستاکانی من لە ئەدەبیاتدا، هیچ کام لە شاعیرانی بەناوبانگ و نووسەرانی داهێنەر نەبوون. ئەو ڕۆژنامەنووسە سەرەتاییانەی کە کارەکانیان هیچ یاسایەکی ڕۆژنامەوانیی نەیدەگرتنەوە و لە پێناو وشەی (ئازادیی)دا کوژران و دەستگیر کران، مامۆستای من بوون. شیعرنووسین مامۆستای وەهای دەوێت ئازادییت لە ناودا بچێنێت، ئەوەی دیکە لە قووتدانی کتێبەکانەوە فێری دەبیت. وێنەکان لای من بە جۆرێکن، ئەگەر ڕۆشنبیریی کورد لە ناوەڕاستی شارەکەی خۆیدا لەبارەی (ئازادیی)یەوە بنووسێت، سەبەتەیەک نانی گەرممان پێشکەش دەکات، پڕ لە وردەچیڵەکی: بۆنی ئارەقە، هەڵمی نان و سووتانی دەست. ئەو ڕۆشنبیرەیش کە لە دوورەوە فیکە بۆ ئازادیی شارەکەی لێدەدات، ئەو نانە ساردوسڕەمان دەرخوارد دەدات کە تازە لە بەفرگر هاتووەتە دەرێ. ئێ خۆ دەکرێت هەردووکیان تەرمی ئازادییان بە کۆڵەوە بێت، بەڵام وەک (هێمن) دەڵێت: گەرچی لای ئاغا خەیاڵی خاوە میللیەت// من لەلام باشە هەتا ماوم خەیاڵی خۆم دەکەم))
(چاوپێکەوتن، نارین)

2– دونیای منداڵیی

سووریالییەکان گرینگییەکی زۆریان بە منداڵیی داوە، چونکە دونیای

منداڵییان وەک خەون تەماشا کردووە، ئەگەر سەیریشیان بکەین ئەم دوو شتە وەک یەک وان، چونکە وەک چۆن سووریالییەکان لە خەوندا ئازادن لە دونیای منداڵییشدا، ئەوە منداڵ ئازادە و گرینگی بەهیچ نادات، یاخود شەرم لەهیچ شتێک ناکات لە ڕووی ڕەفتار و قسەکردنییەوە، لەو تەمەنە منداڵ دۆخی نەستیی هەیە، بەڵام زۆرجار لەو تەمەنە منداڵ بە ویستی خۆی کپ دەکرێت، ئەم کپکردنە دەبێتە گرێ لای منداڵ، بۆیە زۆرجار دەبینین ئەوانەی کە داهێنانیان لە بواری ئەدەبدا کردووە، دونیای منداڵییان ناتەواو بووە، ئەمە وەک تەقاندنەوەی هەستی نائاگایش وایە کە گەورە دەبن ئەوەی لە دەروونیاندا ماوەتەوە بەشێوەی نائاگایی دەریدەبڕن، هەر بۆیە دەبینین نارین ڕۆستەم وەک شاعیرێک زۆر سوودی لە منداڵیی وەرگرتووە، بەتایبەت لە "بەرەواژ"دا بەنموونە لە شیعری حەمام بەر ئەم دونیای منداڵیییە دەکەوین کە دەڵێت:

باوکم شاعیر بوو
ڕۆژێک گۆی زەوی کەوتە ژێر دەستی
لە چەپاوی کەڵانێک دەریهێنانین
هەڵی داینە ناو تەشت و
لە بەردەم دەرگای حەمامی بازاڕ ڕژاین
هەر یەک لە ئێمە
کاغەزی زەرد بە ناوچەوانمانەوە
جوان بیانشۆن
چڵک و برینەکانیان داماڵن
دەمەوێ بە پاکی بیانبەمە ناو شیعرەکمەوە
من لەوە بچکۆڵەتر بووم کە دەبینرام
سابوون قاچی هەڵخلیسکاندم و کەوتم
هاوارم کرد…

شاعیر گوزارشت لە دۆخی منداڵیی دەکات کە کۆمەڵگە پێی خلیسکاندووە و زیڕەی پێکردووە دواتر دەڵێت:

برایەکەم منداڵ نەمابوو
عەبایەکی ڕەش بوو
بە بزماری ژەنگاوی دیواری حەمام
هەڵواسرابوو
خوشکم…
بە دوای شانەی پرچیدا ڕۆیشت
نەگەڕایەوە
بە شەو

ئەمە کراین بۆ باشترین شیعر
باوکم…
خەڵاتی بەرزکردەوە
گۆی زەوی لە دەستیدا خزی
دەرگای ئەم حەمامە دامەخەن
من دەمەوێ لەم شیعرەدا
بێمە دەرەوە. (ڕۆستەم، ٢٠٢١: ٣٣)

شیعری حەمام کۆتا شیعری دیوانی بەرەواژە، ناوەڕۆکی ئەم شیعرە باس لە دونیای منداڵیی شاعیر دەکات، شاعیر لە ڕێی جێناوی کەسی سەربەخۆی "ئێمە" گوزارشت لە دۆخیی خێزانی خۆیان دەکات، کە تووشی نەخۆشیی و خەمناکیی بوون، بۆیەش ڕەنگی زەردی بۆ بەکارھێناون، کەسانێک کە خەمناک بن و نەخۆش بن ڕەنگی دەموچاویان زەرد دەبێت، لەم خێزانەدا خوشک و براکان بە گوێی یەکێکی گەورەتر دەکەن و ئەرکیان پێ ئەنجام دەدرێت. لەم شیعرە شاعیر لە قۆناغی منداڵییدا ڕەشبین دەبێت لە قوژنیچکێک یان گۆشەیەکی ماڵەوە سەیر دەکات، ھەر بۆیە کە منداڵەکە گەورە دەبێت دەکەوێتە ململانێ لەگەڵ کۆمەڵگە، بۆیە سابوون قاچی ھەڵدەخلیسکێنێ و زیڕەی پێدەکات، واتە کۆمەڵگە دەیکەوێنێ، لەو کۆپلەیەش کە دەڵێ بەرایەکەم منداڵ نەمابوو عەبایەکی ڕەش بوو بە بزماری ژەنگاویی دیواری حەمام ھەڵواسرابوو؛ لێرەدا مەبەست لەوەیە کە منداڵەکە براکەی منداڵ نەبوو لە ڕووی ڕەفتارەوە وەک گەورەکانە، بۆیە وەک عەبایەکی ڕەش وەک پاسەوانی نەریت چاودێریی بەرانبەر دەکات و ھەڵواسراوە؛ لێرەدا گوزارشتە لەوەی برا ھەر کە منداڵ نامێنێت دەبێتە پارێزەری ناموس. بزماری ژەنگاوییش ئاماژە بە ئەوە دەدا ئەم دەستەڵاتە ساختە و لەرزۆکە نۆڕمێکی ژیانە و زوو یان درەنگ ئاوا دەبێت. لە دواتر باس لە خوشک دەکات بەو مانایەی ئێمەی خوشکان ھەردەم بە دوای شانە و بووکەڵە و … تاد دەبردرێین، تا لە ڕوانینی ئەواندا جێگەمان ببێتەوە، تا چەند دوای ئەمانیش بکەوین ئەوا لە ناسینی خۆمان دوورتر دەکەوینەوە، دواتر باوک ھەیە دەیەوێت کەرەستەکان/منداڵەکانی بکات بە باشترین شیعر بەڵام گۆی زەوی لە دەستیدا دەخزێت؛ واتە خێزان لە دەستیدا دەخزێت، شاعیر لە کۆپلەی کۆتاییدا دەیەوێت بڵێت: من نامەوێ چیتر کەرەستەی کەس بم، دەمەوێ لەم شیعرە بێمە دەرەوە لە حەمامی بازاڕ، واتە لە کۆمەڵگەیەکی نەریتیی و خاوەن دەنگە دەنگ دەیەوێت بێتە دەرەوە. (محەمەدەسوورە، ٢٠٢٢)
بۆیە شیعری حەمام بە دونیای منداڵیی دادەندرێت کە سووریالیەکان گرینگی پێدەدەن.

ئەنجام

ئەو ئەنجامانەی لە کۆتاییی توێژینەوەکەدا پێی گەیشتین، بریتین لە:

- لە شیعرەکانی نارین ڕۆستەمدا لە کۆی بنەماکانی سووریالیزم تەنیا چوار بنەما لە شیعرەکانیدا بەرجەستەبوونەتەوە، کە ئەوانیش بریتین لە (نووسینی ئۆتۆماتیکی، تەقاندنەوەی هەستی نائاگایی، خەون و گاڵتەوگەپی سووریالیی).
- جگە لە بنەماکانی سووریالیزم کە لە شیعرەکانی شاعیر ڕەنگیانداوەتەوە، هەندێک لەو شتانەی لای سووریالییەکان جێگەی بایەخن لە شیعرەکاندا ڕەنگیانداوەتەوە، کە ئەوانیش بریتین لە (دونیای منداڵیی و یاخیبوون).
- شیعرەکانی نارین ڕۆستەم جگە لە هەندێک شیعر نەبێت، ئەوانی تر ڕەنگدانەوەیەکی تەواوی ڕێبازی سووریالیزم نین، واتە بە تەواویی مانا خەسڵەت و تایبەتمەندییەکانی سووریالیزمیان تێدا بەرجەستە نەبووە، بەڵام سوودی لە هەندێ خەسسڵەت و تایبەتمەندیی سووریالیزم وەرگرتووە، ئەمەش وایکردووە شیعرەکانی نارین ڕۆستەم تام و بۆیەکی سووریالیان هەبێت و بە گشتیی کەشێکی سووریالیی بەسەر شیعرەکانیدا زاڵبێت.

لیستی سەرچاوەکان

کتێبەکان

- ئەحمەد مەحموود عەبدوڵا، (٢٠١٣)، سووریالیزم لە شیعری کوردیدا (دوای ڕاپەڕین – ١٩٩١)، سلێمانی، بەڕێوەبەرایەتی چاپ و بڵاوکردنەوەی سلێمانی.
- حەمە مەنتک، (٢٠١١)، سووریالیزم لە ئەدەبی نوێی کوردیدا، چاپی یەکەم، هەولێر، دەزگەی ئاراس.
- ڕەزا سەید حسەینی، (٢٠٠٦)، قوتابخانە ئەدەبییەکان، و: حەمە کەریم عارف، چاپی یەکەم، هەولێر، دەزگەی موکریانی.
- سیروس پرهام، (٢٠٠٣)، ڕیالیزم و دژە ڕیالیزم لە ئەدەبیاتدا، و: حەمە کەریم عارف، دهۆک، دەزگەی سپیرێز.
- سەردار ئەحمەد گەردی، (٢٠١٧)، ڕەخنەی ئەدەبی، چاپی یەکەم، هەولێر، چاپخانەی هێڤی.
- فەرهاد پیربال، (٢٠٠٩)، ڕێبازە ئەدەبییەکان، چاپی سێیەم،

سلێمانی، ناوەندی ئەندێشە.
- کامل حەسەن بەسیر، (٢٠١٥)، مێژووی ڕەخنەسازی، چاپی یەکەم، سلێمانی، ناوەندی غەزەلنووس.
- نارین ڕۆستەم، (٢٠٢١)، بەرەواژ، چاپی یەکەم، سلێمانی، دەزگەی نووسیار.
- هەقی بەرواری، (٢٠١٠)، ڕێبازێن ئەدەبی، چاپی یەکەم، دهۆک، چاپخانەی هاوار.
- هیمداد حوسێن، (٢٠٠٧)، ڕێبازەکانی ئەدەبیی، چاپی یەکەم، هەولێر، دەزگەی ئاراس.

فەرهەنگ
- موحسین ئەحمەد عومەر، (٢٠٠٥)، فەرهەنگی زاراوەی ئەدەبی و ڕەخنەیی، چاپی یەکەم، هەولێر، دەزگەی چاپ و بڵاوکردنەوەی ئاراس.

چاوپێکەوتن
- چاوپێکەوتن لەگەڵ د. کەیفی عەزیز، سەرۆکایەتی بەشی زمانی کوردی، ڕێکەوتی ٢٦-٤-٢٠٢٣.
- چاوپێکەوتن لەگەڵ نارین ڕۆستەم، نامەی ئەلیکترۆنی لە تۆڕی کۆمەڵایەتی فەیسبووک، ڕێکەوتی ٢١-٤-٢٠٢٣.

سەرچاوەی ئەلیکترۆنی
- kurdsat daily، ٢٠٢٢، کۆڕێکی شیعر خوێندنەوە بۆ شاعیر نارین ڕۆستەم سازدەکرێت {ئۆنلاین} ڕێکەوتی دوا سەردان ١٣ ی ئایاری ٢٠٢٣ لە: https: //youtu.be/RNlcUZ9C-68
- تەلار تاهیر، ٢٠٢٢، نارین ڕۆستەم و سووریالیزم. {ئۆنلاین}. ڕێکەوتی دوا سەردان ١٤ ی ئایاری ٢٠٢٣ لە: https: //nusyar.com/archives/1492
- سرووشت نەوزاد، ٢٠٢٢، شیعری شەڕەپشیلە چارەنووسێکی باشی نییە. {ئۆنلاین}. ڕێکەوتی دوا سەردان ٢٥ ی حوزەیرانی ٢٠٢٣ لە: https: //nusyar.com/archives/1197
- سۆران محمدە سوورە، ٢٠٢٢، شیعر و شاعیریی و خوێندنەوەیەک بۆ بەرهەمەشیعری بەرەواژی نارین ڕۆستەم. {ئۆنلاین}. ڕێکەوتی سەردان ٣٠ ی نیسانی ٢٠٢٣ لە: https: //dengekan.info/archives/author/soranmihemedesure
- کۆژاڵ ئەحمەد، ٢٠٢٢، ئەو شاعیرەی ژیان بەردێک بوو بەر سەری کەوت کەچی دەی شکاند. {ئۆنلاین}. ڕێکەوتی دوا سەردان ٢٠ ی حوزەیرانی ٢٠٢٣ لە: https: //nusyar.com/archives/1299

- نارین ڕەستەم سەلام، لە دایکبووی ساڵی ١٩٩٢ ی هەولێرە، دەرچووی کۆلێژی هونەرە جوانەکان بەشی (شانۆ)یە، یەکەم شیعری لە تەمەنی ١٥ ساڵییی بە ناوی (باخ) نووسیووە و دواتر لە (گۆڤاری کاروان) بڵاوکراوەتەوە، خاوەنی دوو کتێبی شیعرییە، (پاڵەوانە کارتۆنییەکە ٢٠١٣، بەرەواژ ٢٠٢١) دە ساڵە وەک ڕۆژنامەنووسێکی ئازاد لە دەزگەکانی کەی ئێن ئێن، ئێن ئاڕ تی، دەنگی ئەمریکا کاری کردووە.

قەیرانی حەماس لە مەسەلەی فەلەستیندا.. عوسمانی حاجی مارف

هێرشی غافڵگیرانەی حەماس بۆ سەر ئیسرائیل، بەرەبەیانی ڕۆژی شەممەی ٧ی تشرینی یەکەمی ٢٠٢٣ خەڵکی ئەو ناوچانەی نزیکی کەرتی غەزەی لە خەو هەڵسان. هەزاران چەکداری لیواکانی عیزالدین ئەلقەسام هێرشیان کردە سەر شارۆچکەکانی تەنیشت کەرتی غەززە، بەهاویشتنی هەزاران موشەک لە غەززەوە بەرەو تەلئەبیب و قودس و شارەکانی باشوور کە ژمارەیەکی زۆر قوربانی لێکەوتەوە.

ئەم دیمەنە شۆکهێنەرە بێوێنەیە لەلایەن فەرماندەی گشتی حەماسەوە، بەدەستپێکردنی ئۆپەراسیۆنی “لافاوی ئەلئەقسا ” دژی ئیسرائیل ناوزەد کرا کە نزیکەی 5 هەزار مووشەک ئاراستەی شارەکانی ئیسرائیل کرا و لەچەند لاوە هێرشی زەمینی بۆ سەر چەند ناوچەی ئیسرائیل ئەنجام دراو سەدان کەس بەدیل گیران و سەدانی دیکەش کوژران.

هیزەکانی ئیسرائیل، بە هەڕەشەی تۆڵەسەندنەوە، بۆردومانی ناوچەکانی غەزەی ئەنجامدا، کە لەئەنجامدا بەهەزاران کەس بە کوژراو بریندار لەهەردولا بونە قوربانی، لەهەمانکاتدا وێرانکارییەکی گەورەی بەدوای خۆیدا هێناوە.

لە ڕاستیا بابەتەکە لێرەدا ئەوەمان دەخاتە پێشچاو کە ئەتوانین بڵێین “لافاوی ئەلئەقسا” کردارێکی کوتوپر و سوپرایز نییە، واتە چاوەڕوانکراو بوو، چونکە لە ژێر ڕۆشنایی ئەو سیاسەتانەی کە

حکومەتی ئێستای ئیسرائیل پەیڕەوی لێدەکات، لە دوای پێکهێنانەوەی حکومەتی ئیسرائیل لە دەورەی تازەداو کۆتایی ساڵی ڕابردوو، ئەم حکومەتەی کە بە توندڕەوترین حکومەت لە مێژووی دەوڵەتی ئیسرائیلدا پێناسە دەکرێت، بەئاشکرا و بەجۆرێک کوشتنی فەلەستینییەکان ڕادەگەیەنێت و داوای قڕکردنیان دەکات. ڕۆژنامەی نیویۆرک تایمزی ئەمریکی لەم بارەیەوە لە سەرەتای ئەمساڵەوە ڕاپۆرتێکی بڵاوکردبووەوە، کە پێداگری لەسەر چاودێری چۆنیەتی زیادکردنی مەترسییەکانی حکومەتی ڕاستڕەوی ئیسرائیل لەسەر ناوچە داگیرکراوەکانی فەلەستین دەکات، دەوڵەتی ئیسرائیل هەنگاوی مەترسیدار لە بەرامبەر فەلەستینییەکاندا نیشان ئەدات.

بۆیە پەرچەکرداری هێزەکانی حەماس بەجۆرێک لە ڕەنگدانەوەی هەوڵێکدایە کە پێشوەخت دەوڵەتی ئێستای ئیسرائیل هەڕەشەکەی بە سەر دانیشتوانی فەلەستین ڕاگەیاندووە، ئەمەش ئەو فرسەتە دەخاتە بەر بزوتنەوەی حەماس کە مەرامە سیاسییەکانی و جوڵەی سەربازی لەم ڕێگەیەوە بەکار بهێنێت و کارەساتێکی لەو چەشنە پێشوەخت بخولقێنێت.

بەڵام ئەوەی دەگەڕێتەوە بە ئەم کردارە سەربازییەی حەماس و خولقاندنی کارەساتێکی لەو چەشنە، لەوە واوەترە کە تەنها وەک پەرچەکردارێک لەلایەن حەماسەوە لەکەدانەوەی بۆ بکرێت، بەڵکو ئەمجۆرە لە بەکارهێنانی فرسەتێک بۆ ڕاگەیاندن و عەمەلی کردنەوەی جەنگی حەماس لە بەرامبەر ئیسرائیلدا، کارێکە لە دەرەوەی چوارچێوەی ئەو ئاڵوگۆڕو پێشهاتانەیە کە وەک نەخشەو پڕۆژەیەک لەلایەن ئەمریکاو ڕۆژئاواوە خراوەتە ئەجندای هەوڵدان بۆ جۆرێک لە گێڕانەوەی ئارامی سیاسی و کۆتاییهێنان بە ناجێگیری سیاسی لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا، بۆ ئاراستەی دابینکردنی ئاسایش بۆ سەرمایەگوزاری، کە هەنگاوەکانی ئەم پڕۆژەیە لە پەیوەندییەکانی ئەمریکا و ئێران و سعودیەو دامەزراندنەوەی حکومەتی عێراق و هەوڵدان بۆ ئارامکردنەوەی دۆخی سوریا… نیشانەکانی ئەو هەوڵانەن. هەڵبەتە جێبەجێکردنی پڕۆژەیەکی لەم چەشنە دوای نزیکەی چەندین دەیە لە نائارامی و گێژاوی ناجێگیری سیاسی لە ناوچەی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا بەئاسانی نایەتە دەست. چەندین گرفت و کێشە لە بەردەم ئەم پرۆسەیەدا خۆی مەڵاسداوە، بەتایبەتی کێشمەکێشی نێوان تەواوی لایەنەکان بەتایبەتی کێشمەکێشی ووڵاتانی زلهیزی دنیا و جیاوازی بەرژەوەندییەکانیان گرفتێکی بەرجەستەو گرانە لەم پرۆسەیەدا. گرفتێکی تری بەرچاو، بڵاوبونەوەی بەربڵاوی چەندین هێزی میلیشیاییە بەشێوازی جۆراجۆر لە پەیوەند بە هێزە قەومی و ئیسلامی و تائیفییەکانەوە. لەمانەش گرنگتر چارەسەرنەکردنی کێشەی فەلەستین

و کێشەی کوردە کە هۆکارێکی جدی و مێژووی ناجێگیری سیاسیە لە ناوچەکەدا.

لەم پرسەیەدا هەرجۆرێک لە هەوڵدان بە ئارامبونەوە لە ناوچەکەدا بچێتە سەر هەنگاوی جێبەجێکردنەوە، کۆتاییهێنان بەهیزە میلیشیاکان مەسەلەیەکە کە دەبێت کاری لەسەر بکرێت. بۆیە پڕۆژەیەکی لەم چەشنە گرفت و ناکۆکیەکی فراوانی لەسەر دۆخەکەو پرۆسەی کۆتایی بە دەورو دەسەڵاتی هێزی میلیشیا پێکهێناوە. بزوتنەوەی حەماس و هەر هێزێکی میلیشیا پەلەقاژەی بەرەنگاری لە پێناو مانەوەی هێزەکەیاندا دەکەن. ئەم کردارە "لافاوی ئەلئەقسا" لەلایەن حەماسەوە، هەر شێوازێکی توانای هونەری شەڕو بەرەنگاری لەبەرامبەر ئیسرائیلدا ڕاگەیاندبێت و هەرلایەنێکی لە پشت بێت، بەڵام لەم هەلومەرجەدا، هەوڵدانەکە بۆ زیاتر زەمینە خۆشکردن لە پێکهێنانی دۆخی نائارام و گێژاوی سیاسی زیاتر، بەئاراستەیەک کە سودمەندبیت بە مانەوەی هێزە میلیشیاکەی و دەسەڵاتی لە فەلەستیندا، یان هەوڵئەدات لەم ڕێگەیەوە ڕێگایەک پەیداکات بۆ ئەو بنبەست و قەیرانەی وەک هێزێک لەبەرامبەر نوێنەرایەتی کردن بە کێشەی فەلەستین دەرگیریان بووە.

ئاکامەکانی ئەم ڕووداوە بەتایبەتی لە وەڵامدانەوەی ئیسرائیل بە حەماس، ڕاگەیاندنی جەنگە. ناتانیاهو وەک لایەنی ئیسرائیل ئەوەی دوپاتکردەوە، کە لە ئامادەباشیدان بۆ جەنگ و تۆڵەسەندنەوەیەکی توند لە حەماس. بەمشێوەیە دۆخێکی زۆر نالەبارتر لەسەر دانیشتوانی ناوچەکە دەخولقێنن و تاماوەیەکی نادیار دۆخی شەڕو مەترسی کاری تیرۆرستی دەخەنە ناو ژیانی خەڵکەوە. لەهەمانکاتدا بەمجۆرە کردارانە بۆماوەیەکی نادیار ئەو پڕۆژەیەی بۆ ئارامی سیاسی کە ئەمریکاو ڕۆژهەڵات بۆ ئاسایشی سەرمایەگوزاری پیادەی دەکەن، دەخەنە دواوە.

لەگەڵ ئەگەری هەر مەترسیەکدا کە بەدوای ئەم کارە سەربازیەی حەماس بەرەوڕووی ناوچەکە دەبێتەوە، لەهەمانکاتەدا کێشەی فەلەستین پێچیدەترو لەنێو گێژاوێکی سیاسی بێچارەتردا دەمێنێتەوە، چونکە حەماس وەک دەسەڵاتێکی گەندەڵ و تالانچی، دەمێکە شکستی هێنا لەوەی بتوانێ نوێنەرایەتی ڕاستەقینەی چارەسەری کێشەی فەلەستین بکات، لەهەمانکاتدا هاوشانی حزبوڵا و بەشێکی زۆری هێزە ئیسلامیەکان لە ناوچەکەدا پاشکۆی نەخشەو سیاسەتەکانی کۆماری ئیسلامی ئێرانن.

لەهەمانکاتدا پێموایە ئەو هەوڵانەی ئەمریکاو ڕۆژهەڵات و ووڵاتانی زلهێزی دنیا دەخالەتیان لە ناوچەی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا، بەئاراستەی ئارامکردنەوەی ناوچەکەیە بۆ ئاسایشی سەرمایەگوزاری، واتە بە قازانجیان نیە ئەم پرۆسەکە ڕاگرن، چونکە وەڵامدانەوە لە بەرامبەر بەگەرمکردنی دۆخی جەنگ، دەیانخاتە بەر قەیران و

پاشەکشەو شکستی زیاترەوە، بەتایبەتی هەر شکستێک کاریگەری داشکانەوەی زیاتر لەسەر پێگەی دەوڵەتی ئەمریکا لە ناوچەکەدا دادەنێت، بە مانای مانەوەو بەرجەستەکردنی سەرمایەگوزاریە، هەڵبەتە ئاراستەی ڕووداوەکان و کیشمەکێشی ووڵاتانی زلهێزی دنیاو ووڵاتانی ناوچەکە، ئەگەری چاوەروانیە لە ڕودان و پێشهاتی چەندین ئاراستە، بە مانای کارەساتی تر لە ئایندەی هەلومەورجی سیاسی ناوچەکەدا.

ئەوەی پێویستە پێداگری لەسەربکرێت، لە گونجاوترین و باشترین ڕێگای بەرگرتن بەم جۆرە هەڕەشانە لە سەر دانیشتوانی ناوچەکە و گێڕانەوەی ئارامی بە دانیشتوانەکەی، هاتنەمەیدان وخرۆشانی جەماوەریە لە فەلەستین و ئیسرائیل لە سوریا و لوبنان و عێراق.. بە دەرپەڕاندن و پاککردنەوەی تەواوی ئەو هێزو لایەنانەی باڵادەستی لە داگیرکاری و تاڵانیان کرۆدتە بنەمای هەڵسورانی سیاسی و هۆکارن لە خوڵقاندنی شەڕ و تیرۆر و نائارامی و ناجێگیری سیاسیدا.

لەهەمانکاتدا چارەسەری کێشەی خەڵکی فەلەستین کە گرێ و مەسەلەیەکی مێژویی و جدیە، پێویستە بەڕێگاچارەی دامەزراندنی دەوڵەتی سەربەخۆی فەلەستین کۆتایی بەم کێشەیە بهێنرێت، تا ئەم کێشەیە بەهەڵواسراوەیی بمێنێتەو، ئارامی و ئاسودەیی لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا زەحمەتە فەراهەم بێت.

عوسمانی حاجی مارف

جەنگەکان درێژەپێدەری سیاسەتی چەوسانەوەی ئابووری چینایەتین!.. نەجمەدین فارس

ئەوەی کەلە ڕابردوودا گوزەراوەو ،لەئێستادا دەگوزەرێت، جەنگەکان هەمووکات هۆکاری دەمەزەردکردنەوەی دەسەڵات وبەرژەوەندی تایبەتی کۆمەڵێکی کەمی باڵادەست بوون،لە فۆڕمە جیاوازەکانی دەوڵەت و دەسەڵاتی خێڵەکی و ئاینی وئەرستۆکراتی ودێموکراسی وئۆلیگارشی ودیکتاتۆریەت و ئیمپراتۆرەکان بووە.

سەرەتای دابەش بوونی کۆمەڵگای سەرەتایی بەچین و توێژ بە دووچین و دووبەرژەوەندی جیاواز لەمێژوودا،سەرەتای دەستپێکردنی جەنگە جیاوازو جۆراوجۆرەکان بووە، بەشێواز وتەکنیکی جیاواز ،لەپێناوی هەژموونگەرایی وبەرژەوەندپەرستی بالادەستانی خێڵ وفەرمە جیاوازەکانی دەسەڵاتدارێتی و دەوڵەت. دروستکردن وبەرپاکردنی جەنگەکان لە مێژوودا بە شاردنەوەو پەردەپۆشکردن ودوورخستنەوەی لەدەستدانی دەسەڵات و بەرژەوەندیە تایبەتیەکانی دەسەڵاتداران بووە،کە لە ئەنجامی جیاوازی چینایەتی و هەڵاوەردنی چینەکانی خوارەوە سروشتێکی ململانێی لەنیوانیاندادروستکردووە، وبەبەردەوامی لەململانێدابوون.

بەپێی سەردەمەکان جۆری چەک و تەچووی جەنگەکانی گۆڕانکاریان بەسەرداهاتووە. دواکەووتویی و پێشکەوتووی چەکەکان گۆڕانکاری بەسەر مێژوی کوشتاروو کاولکاریدا هێناووە.لەئەنجامدا جەنگەکان هۆکاری ماڵ وێرانی وخوێن ڕشتن وقات وقڕی بووەو دەبێت، بەهەرشێوەیەک بێت ئەوجەنگانە جەنگێکی نادادوەرانەو ناڕەوایە بە زیانی مرۆڤایەتی،لەبەرئەوەی درێژەپێدەری هەمان هەلومەرجی ژیانە بەشێوەیەکی خراپتر. جەنگەکان لەڕێگەی بەیادانی دەسەڵاتدارانی خۆ ودەوڵەتەوە بەرپا بوون و هیچ لایەنێکی خوارەوەی کۆمەڵگاکان ڕەزامەندیان لەسەری نەبووەو دەرنەبڕیووە. بەرژەوەند پەرستانی دەسەڵات ، بەبەرژەوەندی خۆیان جەنگەکانیان هەڵگیرساندووە. ئەگەر دەسەڵاتدارانی دەوڵەت بە قازانجی خۆیان و هێشتنەوەی دەسەڵاتیان و کەڵەکردنی دانیشتوانی کریگرتەی کارو سەرمایە نەبێت، ئەیانتوانی بە تەچووی جەنگەکانیان دەیان بەهەزاری بدایە و قاتووقڕی وبرسێتی وکەشەناوخۆیەکانیان بنج بڕوو کەتاییان پێ بهانیایە. دەرئەنجام جەنگ بە دەسەڵاتداران لە جیهاندا هۆکارە بە کەڵەکردن و چەوساندنەوەی زیاتری بەشەکانی خوارەوەی کۆمەڵگایەو ە بەدەستهێنانی زیاتری دەسەڵات و بەرژەوەندیە بە دەسەڵاتداران. جەنگەکان بەشێکی گەورەی بازرگانی وقازانجە بە کۆمپانیاکانی بەرهەم هێنانی چەک لەجیهاندا. بەپێی ڕاپۆرتێکی ماڵپەڕیDW ی ئەڵمانی لەساڵی ٢٠٢١ز یدا،بڕی چەکی سەربازی فرۆشراو لەبازاڕی جیهانیدا ٥٩٢ پێنج سەدو نەوەت ودوو مليار دۆلار بووە ،لەو بەشە بەشی شێر بە کۆمپانیا ئەمریکیەکان بەراوە کە زیاتر لە نیوەی ئەو بڕەی سەرەوەیە کە بایی ٢٩٩ دووسەد ونەوەت نۆ مليار دۆلار بووەو بە وڵاتانی فرۆشتووە. ڕێژەی فرۆشتنەکانی چەک لەلایەن وڵاتانی بەرهەمهێنەوە بەم شیوەیە،٣،٢% دەوڵەتانی ئەوروپا،٢%ئیسرائیل، ١،٦% ئەڵمانیا،٦،٨% بەریتانیا، ١،٢% کۆریای باشوور، ٣% روسیا، ١،٥% یابان، ٤،٩% فەڕەنسا،٢،٨% ئیتالیا،١٨% چین،٤% دەوڵەتانی تر،٥١% ئەمریکا.(١)

ئەم دەسکەوتە بەشوومارەی بەدەستهێنانی دۆلار چەکی جەنگی پێویستیان بە جەنگ وبەکارهێنانیانە ، تا لەبازاڕەکانی جیهاندا ساغیان بکەنەوە. بازرگانی چەک پڕ قازانجترین بازرگانیە لەجیهاندا. لەبەرئەوە ڕوودانی جەنگەکان هۆکار دەبن بە بازاڕ گەرمی چەک. ڕوودانی جەنگە کان سروشتی سیستەمی بازاڕی سەرمایەداین.

سیستەمی سەرمایەداری و بۆرژوازی لیبراڵی لەوکاتەوەی کە سەری لە ناو پەیوەندی ئابووری کۆمەڵایەتی سیاسی دەرەبەگایەتیدا دەرهێناوە، لەپێناو سەقامگیرکردن و هێشتنەوەی دەسەڵات و فەم وشێوازی بەرهەمهێنان وبەڕێوەبردن و چاودێری کردنی کەڵەکەی سەرمایەو قازانج، لەمێژووی خۆیدا زۆرترین جەنگ و کوشتارگەی بەرپاکردووە لەچاوو جەنگەکانی کە لەهەردوو سەردەمی فرماسەڵەنی ئابووری و کۆمەڵایەتی کۆیلایەتی و دەرەبەگایەتیدا ڕویانداوە. جەنگە دوورودرێژە داگیرکاریەکانی ئەوروپا وجەنگە ناوخۆییەکان و ،دروستکردنی هاوپەیمانیە جیاوازەکان و هەردوو جەنگی جیهانی یەکەم ودووەم و جەنگەکانی ناو قاڕەجیاوازەکان ،هۆکاربوون بە کوژرانی سەدەهاملیۆن مرۆڤ،هەروەکو ئەو جەنگانەی کە یۆنانیەکان و ڕۆمانیەکان ،پارسەکان ،ئیسلام وخاچپەرستەکان بەرپایان کردووەو خەڵکیان بەناهەق کۆمەڵ کوژ کردووە، لەپێناوی دەسەڵاتی پاوانخوازانەی دەسەڵاتداران و بەرژەوەندیدا ئەنجامیانداوە. هیچ جەنگێکی ناڕەوای دەوڵەتان و دەسەڵاتداران لەمێژوودا نەبووەتە هۆی باشترکردنی ژیانی ئابووری وکۆمەڵایەتی وسیاسی ،بەجگە لەوەی کە هۆکاربووە بە کوشتارو بێ ماف کردن و زیاتر هەژارکردن وبرسی کردنی زۆرترینی دانیشتوانەکەی و بەتایبەتتر کۆیلەی فرەشیارانی هێزی کار پشکی شەری ئەوبرسێتی و قاتووقڕیەی بەرکەوتووەو بەردەکەوێت.

ئەوجەنگانەی ئێستا لەناوچەکەو جیهاندا ڕوودەدەن، جەنگی تورکیا دژی کوردی دانیشتوی سوریا و تورکیا و جەنگی ڕوسیا دژی ئۆکرانیا و جەنگی نێوان دەوڵەتی ئیسرائیل و فەلەستینیەکان وبەتایبەت تر دژی غەزەییەکان ،جەنگێکی نەگریسی خوێناویەو بەرەکی بە دانیشتوانەکانیان گرتووە، ناڕەوایەو مرۆڤێکی زۆری تیادا دەبێت بەقوربانی وسوتەمەنی،وە هیچ ئەندامێکی خێزانی دەسەڵاتداران و خۆیان تیاناچێت ، بەڵکو دەبێتە زیاتری بەدەستهێنانی قازانج بە بازرگانی جەنگ ،وفرۆشتنی زیاتری چەک لەلایەن وڵاتانی بەرهەمهێنیەوە. هەروەکو لەپێشتردا باسمان کرد ،بە تێچووی ئەوجەنگانە ئەیان توانی چارەسەری هەژاری و برسیتی ونەداری وئاوارەیی لە ناوخۆی وڵاتەکانیاندا بکردایە کە بەربینگی

دانیشتوانەکەی گرتووە. بەشداری کردنی ووڵاتانی جیهان و ناوچەکە بەشێوەی ڕاستەوخۆو ناڕاستەوخۆ و درێژەدان بەجەنگی ڕۆپۆشکراو بە بیروبڕوای جیاوازی ئاینی و مەزهەبی و نەتەوەیی، بۆ درێژەدانە بەهەمان سیاسەتی خۆسەپێنانەی سەرمایەداری و لیبرالیزمە ودرێژکردنەوەی سیستەمی ئابووریانە. بە پۆزشی هەڵگرانی و ڕوپۆشکراوی سیاسەتی جیاوازی ئاینی و مەزهەبی ونەتەوەیی جیاواز ب□ر□و بەجەنگەکانیان دەدەن ،لەگەڵ ئەوەی مەزهەب و ئاینەکانیان لەمێژوو لە ساتەوەختی نوسرانیاندا و هەتا ئێستاش هۆکاری چەندین جۆری کۆیلەیەتی وجیاوازی جنسی و ڕەگەزی بەشێکی دیاری هەڵاوێردنی مرۆڤەکان بووەو بەرجەستەکردووەو ب□ر□وی پێداوەو هەڵینەوەشاندووەتەوە ،لەڕێگەی دووبارەکردنەوەیەوە برەوی پێداوە لەئێستادا، لەڕێگەی گەوجاندنیانەوە مرۆڤگەلێکی بەدوای خۆیاندا هەڵخراندووەو وەک و کۆیلە خزمەتیبەرژەوەندی و سیاسەتەکانی خۆیانیان پێدەکەن ،چ جای ئەوەی ئاسودەیان بکات.

لەجیاتی ئەوەی هەردوولایەنی بڕیاردەری جەنگی ئیسرائیل و فەلەستینیەکانی غەزە ،چارەسەری هەژاری و □□ش□و□وتی دانیشتوانەکانیان بکەن بەتێچووی جەنگەکانیان ،جەنگیان بە قازانجی ماددی و هێشتنەوەیان لە دەسەڵاتدا بەکار دەهێنن و هێناوە. ئاماری ترسناکی هەژاری بەرۆکی بە دانیشتوانی جیهان گرتووە هیچ هەوڵێکیش بۆ چارەسەری نیە ، بێجگە لە درۆوو دەل□س□□ی دەسەڵاتداران و ڕێکخراوە جیهانەکان نەبێت ،کە خۆیان و سیستەمە ئابووری کۆمەڵایەتی سیاسیەکەیان سەرچاوەی هەژاری وجەنگە خوێناویەکانن. هۆکار چیە جەنگ بەرپادەکەن و هەوڵنادەن هەژاری لەووڵاتەکانیاندا چارەسەربکەن؟؟ لە دەوڵەتی ئیسرائیلدا ڕێژەیەکی ترسناکی هەژاری و ڕەشوڕووتی بەرۆکی بە زیاتر لە ٦٥٠٠٠٠ شەس سەدووپەنجا هەزار خێزانی گرتووە(٢) هەروەها دانیشتوانی غەزە ڕێژەی هەژاریەکی ڕەهای هەیە کە بە لە ٧٠% لەسەدا هەڤتای دانیشتوانەکەی مەزەندە دەکرێت.(٣) لەگەڵ ئەوەشدا کۆیلە و بەکرێگیراوەکانی هەردوو دەسەڵات هەتکی کچ و کوڕانی یەکتر دەکەن، دەسەڵاتدارانیش زیاتر ئاگری جەنگەکەیانی پێخۆش دەکەن.

ئەمەش بۆ لایەنەکانی هاوکاری کەری ووڵاتان بۆ هێزەکانی جەنگی ئیسرائیلیەکان و فەلەستینیەکان ،کە خۆی لەهەردوو دەووڵەتی ئەمریکاو چەند دەوڵەتێکی ئەوروپا و ئێراندا دەبینن□تەوە. ئەمانیش ئەیان توانی چارەسەری هەژاری و کۆیلایەتی دانیشتوانەکەی خۆیان بکردایە . کە ڕێژەی هەژاری و کۆیلایەتی ب□ پێی ڕاپۆرتی بڕیاردەرێکی ڕێکخراوی نەتەوەیەکگرتووەکان، تیایدا هاتووە کە لە ویلایەتە

یەکگرتووەکانی ئەمەریکا کە هەژاری و کۆیلایەتی بەرۆکی بە ٤١ چل ویەک ملیۆن مرۆڤ گرتووەو لەژێر هێڵی هەژارییەوە دەژین و وە لەهەر سێ کەس لەوانەش یەک دانەیان منداڵە.(٤) ئەمەش لە پێناوی باڵادەستی و هەژموونکردنە بەسەر جیهاندا. هەروەها دانیشتوانی ئێرانیش بە بەش نین لەو هەژاری و کۆیلە کردنە جیاوازجیاوازانە، لەم ووڵاتەدا ڕێژەی هەژاری ١/٣ یەک لەسەر سێی دانیشتوانەکەی پێکدەهێنێت کە دەکاتە نزیکەی ٢٦،٦٠٠٠٠٠ بیست وشەش ملیۆن و شەش سەد هەزار کەس.(٥) لە پێناوی مانەوەی دەسەڵاتی تۆتالیتاریانەی جیاخوازی ئاینی و مەزهەبی و ڕەگەزی فاشیانەی بە هەوساری تیرۆریستیانە.
لەلایەکی تر دەوڵەتی تورکیاش وەکو سەگی هار بەچواردەوری خۆیدا ئەنەڕێنێت و پەلاماردەدات ،بە ناوخۆی خۆیەوە ناوەستێت ووڵاتانی دەوروبەری دەکاتە مەیدانی جەنگ وتیرۆرکردنی کەسانی سیاسی و نەیارانی . حاڵی ناوخۆی خۆی زۆر خراپ و پێشێلکاری زۆری دەوڵەتی هەیە دژ بە ئازادیەکان و زۆرێک لە ڕۆژنامەوان و نووسەر و چالاکوانی سیاسی و مەدەنی سیخناخ و ئاپۆچی زیندانەکانی کردووە.
ئەوە ئەگەر باسی هەژاری و کۆیلەکردنی بەشێک لە دانیشتوانەکانی بکەین ئەوا بەپێی پەیمانگای سەرژمێری حکومەتی تورکیا ١٤،٤% لەسەدا چواردە کەما چواری دانیشتوانەکەی لەژێر هێڵی هەژاری و کۆیلایەتیدان.(٦) بەو حاڵەشەوە داڵدەی تیرۆرو ڕەشەکوژی دەدات و پێشێلی هەموو مافێکی سەرەتایی مرۆڤ دەکات. لەجیاتی ئەوانە و تێچووی جەنگەکانی ناوخۆیی خۆی و دەرەوەکانی چارەسەری ژیانی هەژارەکانییان بکەن باشترنیە ، ئەگەر جەنگەکانییان سەرچاوەی قازانجی ماددی سەرمایەو دەسەڵاتداریان نەبێت؟؟
دەرئەنجامی ئەوانەی سەرەوە ئەوەمان بۆ دەردەکەوێت ،ئەو هێزگەلانەی دەوڵەت و حیزبەکانی کەلەدەسەڵاتدان، جەنگ بووەتە سەرچاوەی قازانج و درێژەدان بەدەسەڵاتدارێتیان ،چ ئەو وڵاتانەی چەک دەفرۆشن و چ ئەوانەشی کە جەنگ دەکەن،لەسەر لاشەو خوێن و ئێسقانی هەژاران و نەدارانیان،بازرگانی و قازانج دەکەن و دەسەڵاتیان بەرقەرار دەکەنەوەو هەژموونی خۆیان زیاتر دەکەن و درێژە بە تەمەنی سیاسی وئابووری خویان دەدەن . کەواتە جەنگەکان درێژە پێدەری سیاسەت لیبراڵ و ئابووری چەوسانەوەی چینایەتین.

سەرچاوەکان:

1- حرب-أوكرانيا-ليست-كل- الأبناء-سارة-لشركات-صناعة-الأسلحة www.dw.com/ar/a-63988700

2- تقرير-نسبة-الإسرائيليين- الذين-يعيشون www.ar.timesofisrael.com

3- عـــــام- الحصار-وتفـــــــاقم- الفقر-في-غــــــزة www.alaraby.com.uk/economy/2022
4- خبير الأمم المتحدة: فقراء أمريكا أصبحوا أكثر عوزا في عهد ترامب www.reuters.com
5www.iranintl.com/ar/202305316297.
6-معهد-الإحصاء-معـــــــــــــــدل-الفقر-في-تركيا-لم-يتغ /www.zamanarabic.com/2023/05/08

مێژووی دروستبوونی یەکەم قوتابخانەی ڕوشدیه لە ڕواندز.. یاسین برایم

پرۆسەی پەروەردە و فێربوون لە میرنشینی سۆران، مێژوویێکی کۆن و زەنگین و پڕ بەرهەمی هەیە. مێژووی نووسین، لەم دەڤەرە بۆ دوورتر دەروات، هەردوو کێلە بەناوبانگەکەی کێلەشین و تێبزاوە لە مەملەکەتەکەی ڕواندز، جێگای شانازییە و نیشانەی شارستانیەت و ڕۆشنبیریی بووە(1). لە نێو حوجرە و مزگەوت و مەدرەسەکانی ئەو دەڤەرە، چرای زانست و فێربوون و پرۆسەی نووسین و گرینگیدان بە کتێب و بەدەستهێنانی زانیاریی و مەعریفە بوونی هەبووە. ئەگەر بڕوانینە هەردوو بەرگی کتێبی (کنوز الکرد)ی محەمەد عەلی قەرەداغی، چەندان زانا و مەلا و مەدرەسە و مزگەوت و دەستنووس و نامەی گرانبەها، مێژووی ئەم دەڤەرە پێشان دەدەن. لەسەردەمی میرمحەمەدیش، ئەو شارە زێدەتر دەبێتە لانکەی زانست و پەروەردە و ڕۆشنبیریی و ئایین و پێگەیاندنی زانا و عەلامەی مەزن. هەبوونی کتێبخانە زەنگینەکەی پاشای گەورە، وەك لە ساڵنامەی (نظارة المعارف العمومية)، ساڵی1317 کۆچیی و 1890 زایینی هاتووە، ئاماژە بەوە دەکات زیاتر لە (4000) هەزار کتێب و بڵاوکراوە و دەستنووسی ئایینی و شەرعی و بوارەکانی دیکە، بە زمانەکانی کوردی و عەرەبی و فارسی و تورکی بوونی هەبووە (2) . لە دوای ڕووخاندنی میرنشین و هاتنی دەسەڵاتدارانی عوسمانییەکان، ئەم چرایە بە ئاسانی فرامۆش نابێ. لە دوای کردنەوەی قوتابخانەی ڕوشدییە لە ویلایەتەکانی عێراق

و شارە گەورەکان. ئەوا ڕواندزیش دەبێتە پێشەنگی ئەو شارانە قوتابخانەی لێ دەکرێتەوە. قوتابخانەی ڕوشدییە لە موسڵ و بەغدا و کەرکووك و هەولێر و ڕواندز دادەمەزرێن. موسڵ لە ساڵی 1864 و هەولێر لە 1868 و سلێمانی 1870 و ڕواندز 1873 و کفری (صلاحیە) 1881 مێژووەی دروستبوونیان تۆمار کراوە (3) . بەڵام بە پێی بەڵگەنامەکانی عوسمانیی مێژووی دروستبوونی قوتابخانەی ڕوشدیە لەم شارە کۆنترە. لە دوای موسڵ و کەرکووك، هەولێر و ڕواندز، یەك مێژوویان هەیە، بەم شێوەیە ڕواندز دەبێتە پێشەنگی شارەکانی کوردستان و تەنانەت لە زۆر شارە گەورەکانی عێراق و وڵاتە عەرەبەکانی ئێستا لە پێشترە. با چەند بەڵگەنامەیێك بخەینە ڕوو و بگەینە حەقیقەت.

بە پێی بەڵگەنامەی تۆمارکراو[A.mkt.mhm 00422.00008] لە 30/8/1868 لە نەزارەتی مەعاریفی گشتیی شکۆدار هاتووە “لە قایمقامیەتی ڕواندز مەکتەبی ڕوشدیە دروستکراوە، ئەوەی پێویستە لە ڕیسالە و پەڕتووك ڕەوانە بکرێت، لە ویلایەتی بەغداد نووسراوە، ڕەوان کراوە لەگەڵ هاوپێچ بۆ واڵا بەرز کراوەتەوە، نووسراوی ناوهاتوو ڕەوان بکرێتەوە و هیمەتێ بکرێت لە جێبەجێکردنی کارەکە(4)”. لە مانگی ئەیلوول جارێکی دیکە” لە بەڵگەنامەی تۆمارکراو[A.MKT.MHM 29 00427.00010ی جمادی یەکەم 1285، 17/9/1868]. بەم شێوەیە هاتووە، پایەی جەنابی پیرۆزی سەدارەت، ژمارە (65)، ڕاگەیەندراوی بەندەنامە ێ”لە سانجاقی ڕواندز مەکتەبی ڕوشدیە دروستکراوە و لە فەرمانگەی مەعاریفی گشتیی نامە و پەڕتووك و موعەلیم هەڵبژێردرێت و ڕەوان بکرێت. لە ڕۆژانی ڕابردوو ڕاگەیاندرابوو کە مەکتەبی ناوهاتوو موعەلیمی دووەم بە ناوی خەتیب زادە ئیبراهیم ئەفەندی دابمەزرێت. بۆ ئەم مەبەستە مەزبەتەی ناوهاتوو و دەستوخەتی ناوهاتوو و هاوپێچ پێشکەش کراوە، هەر کە پەیوەندیداری وەکالەت ڕەزامەندی نیشان دا، کارەکە جێبەجێ دەکرێت، بڕیار و فەرمان بۆ جەنابی ئەم کەسەیە کە فەرمانی بەدەستە. مۆری والی ویلایەتی بەغداد_ سەید محەمەد تەقیەددین(5)”. پاش دوو هەفتە، بەسەر ئەم نووسراوە، زانیاریێکی دیکەمان دەستدەکەویت. لە بەڵگەنامەی [A.MKT.MHM 00423.00087 لە 27ی جەمادی کۆتایی 1285(15/10/1868]. بەم شێوەیە دەڵێت “لە سانجەقی ڕواندز مەکتەبی ڕوشدیە دروست کراوە وخەتیب زادە ئیبراهیم ئەفەندی بە موعەلیمی دووەم هەڵبژێردراوە، لەبارەی دەست بەکاربوونی نووسراو لە ویلایەتی بەغداد ڕەوان کراوە، هیممەت بکرێت لە جێبەجێ کردنی کارەکە(6).”

بەپێی ئەو سێ بەڵگەنامەیە بێت لە مانگی ئاب و ئەیلوول و تشرینی یەکەم ساڵی 1868 مێژووی دامەزراندنی ئەم قوتابخانەیە و یەکەم

مامۆستاش (ئیبراهیم ئەفەندی خەتیب زادە)یە. وەلێ چ زانیاریێك لەبەردەست دانییە لەسەر ژمارەی پۆل و قوتابی. گومانی تێدانییە ساڵی خوێندنی 1868_1869 یەکەم ساڵی خوێندنی فەرمی قوتابخانەی ڕوشدیە لە نێو شاری ڕواندز. لە بەڵگەنامەیێکی دیکە [00059.00116 MF.MKT لـە 21 مـوحەرەم 1296 (15/1/1879)]. هـاتووە ” ویلایەتـی بەغدادی شکێدار.

دامەزراندنی مەکتەبی ڕوشدیەی ڕواندزی شکێدار، گەیشتە 9ساڵ، کەچی ژمارەی قوتابییانی لە 8 قوتابی زیاتر نەبووە، هەروەها لە مەکتەبی ناوهاتوو پێویستە 4 پۆل هەبێت، کەچی 2 پۆل هەیە، لە خشتەکە ڕوون بێتەوە و لە تۆمارەکانیش دەرکەوتووە، تا ئێستا خشتەی تاقیکردنەوە ڕەوان نـەکراوە، لێکۆڵینـەوە بکرێـت و ئامـاژەی پێ بکرێـت، ئـەو هۆکارانە دەستەبەر بکرێن کە دەبنە هۆی زیادکردنی قوتابی(7)”. ئەم نووسراوە بەڵگەیێکی ددانپێدانە بۆ هەبوونی خوێندن بۆ ئەو مێژووە. زۆر بەڵگەی دیکەی عوسمانیی هەیە، لەسەر ناوی مامۆستایان و ژمارەی پۆل و ژمارەی قوتابییان و کەموکورتی قوتابخانە و دواکەوتنی مووچە و دامەزراندن و گواستنەوەی مامۆستایان و داواکاری و پێداویستیی مامۆستایان… تد. بەرچاو دەکەون. ساڵەکانی خوێندن لە ڕووی ژمارەی قوتابییان لە هەڵکشان و دابەزین دایە، تا 30 قوتابی هاتووە، کەچی لە ساڵی 1885 گەیشتووە بە 50 قوتابی(8). ئەم قوتابخانەیە بـەردەوام دەبێـت و لەکـاتی هەڵگیرسـانی جەنگیـی یەکەمـی جیهـان (1914_1918) و هـاتنی سوپـای ڕووس بۆ ڕوانـدز و سووتانـدن و وێرانکردنی شارەکە بەردەوامی هەبووە(9). بۆیە خوێندن لە سەردەمی عوسمانییەکان گرینگی خۆی هەبووە و ڕۆڵی هەبووە لە پێگەیاندنی کەسانی ڕۆشنبیر و فەرمانبەری پێگەیشتوو و بەڕێوەبەری شارەزا، لە کاروباری سیاسی و سەربازی و پەروەردەیی و کارگێڕیی و کۆمەڵایەتیی و ئایین و بەڕێوەبردنی وڵات. پرۆسەی خوێندن و پەروەردە بەردەوام لە گەشەسەندن و فراوانبوون دابووە. لە ساڵنامەی ویلایەتی موسڵ، ساڵی 1312 (1894_1895)، ئاماژە بەوە دەکات لە قەزای ڕواندز یەك قوتابخانەی ڕوشدیە و سێ مەکتەبی منداڵان بوونی هەبووە (10). لە ئەنجامـدا، ئـەو ڕاستییەمان بۆ ڕوون دەبێتـەوە، لـە سـاڵی 1868 یەکەمین قوتابخانەی ڕوشدیە بە فەرمی لە رواندز دامەزراوە، تا نەمانی دەسهەڵاتی عوسمانییەکان لەم شارە، نزیکەی نیو سەدە دەکات. پێویستی بە تویژینەوەی زۆرتر هەیە و پشکنینی وردی دەویت، هێشتا شتی شاراوە و بەنرخ هەیە لە نێو بەڵگەنامە و نووسراو و پەرتووکە کۆنەکان و ڕاستی و دروستی ئەم دیرۆکە ونبووە بخریتە بەر دیدەی خوێنەری کورد، دەکرێت بە جددی ئاوڕ لەم لایەنە و سەرجەم بوارەکانی دیکە بدریتەوە، ئەمەش بە کەسانی دڵسۆز و توێژەرە

ماندوونەناسەکان دەکرێت و قۆڵی لێ هەڵماڵن و ئەم گەنجینە بەنرخەی نەتەوەی کورد، چیدیکە بە پەنهان و فرامۆشکراوی نەمینیتەوە.

سەرچاوە

1. ڕواندز. باڵەك. برادۆست، نووسین و کۆکردنەوەی مەلا ئەحمەدی حەداد دەرگەڵەیی، ئا: زرار محەمەد مستەفا، 2005، ل190_192.
2. فاضيل بيات، الموسسات التعليمية المشرق العربي العثماني، استانبول, 2013, ص97.
3. سەرچاوەی پێشوو، ل270_271.
4. د. نەوزاد یەحیا باجگر، ڕەواندز لە بەڵگەنامەکانی عوسمانی دا، بەرگی پازدە، هەولێر، 2018، ل124.
5. سەرچاوەی پێشوو، ل 126.
6. سەرچاوەی پێشوو، ل 125.
7. سەرچاوەی پێشوو، ل 132.
8. د. مهدی محمد قادر، التعليم فی جنوب کوردستان في العهد العثماني الاخير 1869_1918, اربيل, الطبعة الاول, 2021, ص 146.
9. سەرچاوەی پێشوو، ل148.
10. فەیسەڵ دەباغ، ڕواندز لە ساڵنامەکانی ویلایەتی موسڵدا، ئینسکلۆپیدیای هەولێر، چاپی یەکەم، 2009، ل 1470.

▪ لە ڕۆژنامەی خەبات، ژمارە(6601)، 9/10/2023 بڵاوکراوەتەوە.

دیمانەیەک لەگەڵ هونەرمەند بنار پیر داود.. هەڤپەیڤین- کامەران حاجی ئەلیاس

بنار پیرداود: سروشتی کوردستان زیاتر لێ تابلۆکانم دا ڕەنگی داوەتەوە

بنار پیرداود: وانەی پەروەردەی هونەر لە قوتابخانەکان بە شێوەیەکی گشتی باشە

هونەرمەند “بنارپیرداود مەخمورری” دەرچووی بەشی شێوەکاری پەیمانگای هونەرجوانەکانی هەولێرە،خاوەنی چەندین پیشانگای هاوبەش و تایبەتە،سروشتی کوردستان هەوێنی تابلۆکانیەتی ئەگەر تەرامانێک لە تابلۆکانی بکەیت،هەست دەکەین رەنگی شین بەسەری دا زاڵە بە زیاتر ئاگادار بوون بە کارە هونەرییەکانی بە چەند پرسیارێک بەسەرمان کردەوە.

*پێمان باشە بە کورتییەک باس لە ژیانی هونەری خۆت بۆخوێنەرانمان بکەیت.

- من (بنار پیرداود مەخموری) ، لە خێزانێکی هونەری ژیاوم،هەر لە قۆناغەکانی خوێندن حەزوئارەزووم بە نیگارکردن هەبوو لەوێ بەشداری چەندین چالاکییە هونەریم کرد بەشداری پیشانگای ساڵانەی قوتابخانەکەم دەکرد، دوایی چوومە دەرچووی پەیمانگای هونەرە جوانەکانی هەولێرم بەشی شێوەکاری ئێستا مامۆستام لە پەروەردەی دەشتی هەولێر وە بەردەوامم لەکاری هونەری.
- تابلۆکانت زیاترسروشتین ئەمە بۆچی دەگەرێتەوە؟
- لەوەتەی پەیمانگام تەواو کردووە نیگاری تابلۆی سروشتیم کردووە بەکاری سەرەکی خۆم.ڕاستیەکەی خۆشەویستیەکی زۆرم بە سروشت و بەتایبەت سروشتە جوانەکانی کوردستان زیاتر سەرنجیان ڕاکشاوم ئەمەش بۆتە هۆی ئەوەی زیاتر ئەم سروشتە لە تابلۆکانم داڕەنگ بداتەوە.
  *رەنگ فاکتەرێکی سەرەکی تابلۆیە زیاتر ئەو رەنگانە کامەن کە لە تابڵۆکانت رەنگ دەدەنەوە؟

- من هەموو ڕەنگێک بەکار دێنم لە تابلۆکانم وە زۆر گرنگی بە ڕەنگی ئینتباعی دەدەم .لەهەمان کاتدا ڕەنگی شین زاڵە لەسەر تابلۆکانم ڕەنگی شین بە بینینی بینەر زۆر سەرنج ڕاکێشە و وە تابلۆش کە بەکاری دێنم جگە لە ئاسمان و ئاو زۆر زیاتر بەکار دێنم بۆ شوێنە سێبەرەکان.
- قوتابخانەکانی هونەری شێوەکاری زۆرن تۆ زیاتر خۆت لە کامە قوتانخانە دەبینیتەوە؟
- هەموو قوتابخانەکان بینەری خۆی هەیە و وە جوانی خۆی هەیە من بەش بەحاڵی خۆم ئیش لەسەر قوتابخانەی ڕیالزمی دەکەم

وەزیاتر هەست بە ئارامی دەکەم لەگەڵ تابلۆکانم.

- لە کاتی کردنەوەی پیشانگا بینەر وەک پێویست نییە هۆکارەکەی بۆ چی دەگەڕێتەوە؟
- نەبوونی بینەر، ڕاستیەکەی بەڕێین ، بەداخەوە هونەر زیاتر پەیوەست بووە بە هونەری گۆرانی گوتن.واتە هەموو هونەرەکانی تر پشت گوێ خراوە تەنها گۆرانی گووتن نەبێت ، ئەویش ڕاگەیاندەکان و سپۆنسەرەکان وایان لێکردووە هونەری شێوەکاری بینەری نەبێت . بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا هونەرمەندی شێوەکاریش نایەتە پێشانگاکان ئەگەر زۆر زۆر برادەرت نەبێت بەداخەوە.

- ئەو هونەرمەندانە کامەن کە کاریگەریان لەسەر بنار هەبووە؟
- من زۆر زۆر سوپاس بۆ خوای گەورە دەکەم کە ئەو بەهرەی پێداوم.وە سوپاسی هەموو ئەو مامۆستا بەڕێزانە دەکەم هاوکاروو پشتگیرم بوونەوە تابلۆکانی مامۆستای هونەرمەند “جەوهەر محەمەد” کاریگەریان لەسەر من هەبووە.
- ئەو گرفت و کێشانە چین کە ڕووبەڕووی بەڕێزتان دەبنەوە لە کاتی نیگار کردن؟
- وەکو گرفت تووشی گرفتێکی لەو شێوەیە نەبوومەتەوە بەڵام تەنها هەندێ جار کاتێک وێنەی سەر دیوار دەکێشم هەندێ جار قوتابیان بێزارم دەکەم لەکاتی وێنەکێشان..ئەوەش هەموو کاتێک نا زیاتر دەست خۆشیی لێم دەکرێ بەڵام قوتابیەکان ئەوەندە لێم نزیک دەبنەوە زۆر جار پەنجەیان لە ڕەنگەکە داوەو لە وێنەکەیان داوە.
- وەکو مامۆستایەکی پەروەردەی هونەر وانەی هونەر لە نێو قوتابخانەکان تاچەند گرنگی پێداروە؟
- وانەی پەروەدەی هونەر لە قوتابخانەکان بە شێوەیەکی گشتی باشە بەڵام هەندێ گرفتیش هەیە ..وەکو نەبوونی ژوورێکی تایبەت بەنیگارکردن(نیگارگا).وە زۆر لە قوتابخانەکان مامۆستای وانەی هونەریان هەر نییە ئەوانە بەڕاستی گرفتن چونکە قوتابخانەکان زۆربەی جار ناویان زیاتر بڵاو دەبێتەوە بەهۆی ئەنجامی باش لەکاتی پێشبڕکێکان لە بابەتی هونەرو وەرزشە.

*پرۆژەی داهاتووت چییە؟

- من تا ئێستا بەشداری 25 پێشانگای هاوبەشم کردووە لەهەموو شارەکانی کوردستان وە دوو پێشانگای تایبەتیم کردەتەوە .وە

کاری داهاتووم پێشانگای تایبەتی سێیەمە تابلۆکانیشم هەمووی ئامادەیە تەنها سپۆنسەرێک هەبێت من پێشانگاکە دەکەمەوە.

▪ هەڤپەیڤین- کامەران حاجی ئەلیاس

کۆتایی ئەزمونێک بۆ ڕیسوایی.. عوسمانی حاجی مارف

بەبڕیاری دادوەری باڵای حکومەتی فیدراڵی عێراق، پەرلەمانی هەرێم لەکارەکانی دەرچوو، بەدوایدا هەڵوەشانەوەی کارەکانی ئەنجومەنی پارێزگا پەسەندکرا، ئەمە سەرەتایەکە بۆ هاتنە خوارەوەی هەمای

سەروەری سیاسی حکومەتی هەرێم و بە ئیعتبارکردنی، ئەم دیاردەیەش ئەو وێنەیە نیشان ئەدات کە هەر لەسەرەتاوە پێکهاتنی حکومەتی هەرێم بە پێداویستیەکانی کارێکی دیاریکراو ڕوخسەتی پێدراوە خۆی دامەزرێنێت، کە تا پرۆسەی پێکهاتنەوەی حکومەتی عێراق بە ئەنجامێک دەگات، بارزانی و تاڵەبانیش ئەم پرۆژەیەیان قەبوڵ کردوە، بۆیە هەر لەسەرەتاوە لەحکومەتەکەیاندا بە شێوەی بەڵێندەری و کەمپانیای بازرگانی کاریان کردوە، تا دواهەناسەی کۆتایی حکومەتەکەشیان کۆڵ نادەن لە هەوڵی بازرگانی و قاچاخچێتی و تاڵانچێتی زیاتردان.

پێدەچێت لایەنە سیاسیەکانی عێراق بەتایبەتی ئەو هێزە شیعانەی باڵادەستن لە حکومەتی عێراقدا، سەبری خۆیان دەزیبێتەوەو دەرفەتی بەرەنگاربوونەوەی حزبە کوردیەکان و ئامانجەکانیان لە ڕێگەی بەرپەرچدانەوە بە دەسەڵاتی دادوەری عێراقەوە قۆستەتەوەو بە چەندین شێوە نیشانەیان لێدەگرنەوە، لە هەمان کاتدا لەم کارەیاندا بە هۆی زیاتر لێکترازانی بەرچاو لە بۆشایی فراوانی نێوان بارزانی و تاڵەبانی لە زۆربەی پرسەکاندا، ئەو کارەیان ئاسان تر بۆ دەچێتە بواری جێبەجێ بونەوە.

چاودێرانی سیاسی، بارودۆخی ناوچەکە لە باشیا نایخوێندنەوە، واقعیەتی ڕوداوەکانیش ڕاشکاوانە هەر ئەو حاڵەتە تاریکە دەخاتە ڕوو، ئەو هەڕەشە و بەردومانانەی ڕۆژانە بۆ سەر شارو گوندەکانی هەرێم دووبارە دەبنەوە، ئەوە نیشان ئەدات کەس نیە و کەس نەماوە بەرگری لە هەرێم و خەڵکی کوردستان بکات، لەم کەین و بەینەشدا بارزانی و تاڵەبانی و حزبەکانیان وەک بینەرێکی بێدەسەڵات وەستاون و بەبێ ئەوەی هیچ بەڵێن و هیچ پەرچەکردارێك نیشان بدەن، ئەم بێباکی و فەرامۆشیە مانای پەسەندکردنی ئەم دۆخە نالەبارەیە، بەدەسەڵاتانە لە چاوەڕوانی ئاڵوگۆڕێکدان کە چارەنوسی خۆشیان بە لێک نادرێتەوە.

لە سەرووی هەمووی ئەوانەشەوە تەواوی حزبەکانی کوردستان بەجیا لەوەی بەدەست نەبوونی یەکڕیزی بڕیارو ڕێنەکەوتنەوە دەناڵێنن، تەنانەت لە کارە ئاساییەکانی ڕۆژانەشیاندا کاریگەری ئەو ڕێنەکەوتنە بەرجەستەبۆتەوە، لە هەمان کاتدا هیچ جۆرە متمانەیەک لە نێوان خۆیان و لەگەڵ هێزەکانی حکومەتی عێراقیشدا نەماوە، هیچ پابەندبونێکیان نیە تەنانەت بەو ڕێککەوتنانەی پێشوەختە لەنێوانیاندا واژۆ کراون، نابەرپرسیارێتی و بێباکی بە ئەنقەست، تەواو زاڵە لەبەرامبەر پێداویستی و داواکاریەکانی خەڵکدا، سێ مانگە مامەڵە بەموچەوە دەکەن، زوربەی دامودەزگاکان ئیفلیج کراون، ڕۆشنایی هیچ ئومێدێک نابینرێت.

ڕێککەوتنی بەغدا و هەولێر بە ناردنی مانگانە 700 ملیار دینار بە

ماوەی سێ مانگ ناتوانێ یارمەتیدەری باشبونی دۆخی سیاسی هەرێم بێت، لەبەردەم ئەو پێشهاتو ئاڵوگۆڕانەی کەسەختتر تەحدای قەوارەی حکومەتی هەرێم دەکات و هەڕەشەیەکی مەترسیدارە لەسەر ژیان و گوزەرانی دانیشتوان. لە هەمان کاتدا ئەو دوو هەڵبژاردنەی ئەنجوومەنی پارێزگاکان و مانگی شوباتی داهاتوو بۆ هەڵبژاردنی ئەندامانی پەرلەمانی کوردستان لە دەورانێکی تەواو جیاوازی نالەباردا بەرەوڕووە ، کە ناکرێ پێشبینی جێبەجێکردنی یان شێوازی بەڕێوبردنی بە سەلامەتی و سەرکەوتویی لێبکرێت.
لەم کەین و بەینەدا هێزە شیعەکان و کوتلەکانیان توانیان سەرکەوتن بەسەر حزبە سوننەکان و حزبە کوردیەکاندا بەدەست بهێنن، تا ئەو ئاستەی لە یەکلایی کردنەوەی دەسەڵات لە حکومەتی عێراقدا بەهەر دوبەرکی و سەختیەک کە ڕیزەکانی خۆیانی گرتبووەوە، بەڵام “چوارچێوەی هەماهەنگی” باڵادەستی خۆی وەک کتلەیەکی شیعە لە حکومەتی عێراقدا سەلماندوە، لە هەموو لایەکەوە لە هەوڵی پێکهاتەی بە ناوەندگیری کردنەوەی سەرتاسەری حکومەتی عێراقدایە و راگەیاندنی کۆتایی عێراقی فیدراڵە، هەر ئەم ئاراستەیەش لەگەڵ هاوکاتی ئەو دۆخە نالەبارەی لە ناوچەکەدا وێنا دەکرێت، کە فشارێکی زیاترو مەترسیدارترە لەسەر حکومەتی هەرێم و پێگەی بارزانی.
کاریگەری زیاتری ئەم توندپێچیەی ئێستا لە سەر دۆخی پێیوەندی حکومەتی هەرێم و حکومەتی عێراق، کۆماری ئیسلامی ئێران بە ئاشکرا لە مەیدانایەو بەویست و پێداویستی و نەخشەکانی یاری بە دۆخەکە دەکات.
ئەو جیاوازیەی لە نێو ماڵی لایەنە کوردیەکان و ماڵی لایەنە سوننەکاندا هەیە لە هەمان کاتدا لەنێو ماڵی هێزە شیعەکانیشدا جیاوازی گەورەی سیاسی و مەزهەبی هەیە، بەڵام بە حکومی ئەوەی چوارچێوەی هەمەئاهەنگی تاڕادەیەک ڕەوتی ڕوداوەکانی لەڕێگەی جێگیربونی دەسەڵاتی سیاسیەوە هاتەتە دەسەت و خاوەن پشتیوانی کۆماری ئیسلامی و بێدەنگی دەوڵەتی ئەمریکایە، بەخێرایی ئەو جیاوازیانە کۆنتڕۆڵ دەکرێت و پەرەسەندنەکەی دەوەستێنن. هەرچەندە جیاوازیی نێوان موقتەدا سەدرو نووری مالیکی و چوارچێوەی هەمەئاهەنگی چەندە گەورە و فراوان بن، بەڵام لە کۆتایدا بە یەک ئامانج یەکدەگرنەوە، ئەویش پێداگری و درێژەدان بە دەسەڵاتی شیعەیە لە عێراقدا.
سەرەڕای سەرکەوتنی سەدر لە هەڵبژاردنەکانی پەرلەمنداو چونە ناو هاوپەیمانی سێ قوڵی لەگەڵ بارزانی و سوننەکاندا، بەڵام بە ئاسانی پشتگوێی خستن وهاوپەیمانیەکەی بەجێهێشت و بە ئاسودەیی لە پرۆسەی سیاسی کشایەوەو مەیدانەکەی ڕادەستی چوارچێوەی هەماهەنگی کرد، کە

مالکی ڕێی سەرەکی تیا دەبینێت، بەم شێوەیە لایەنە شیعەکان دەستیان کرد بە دەستبەسەرداگرتنی دەستەجەمعی دامەزراوەکانی دەوڵەتدا، ئەو نەخشانەی بۆ جێگیرکردنی ناوەندگیری حکومەتی عێراق لە بەرنامەیاندایە، کاری لەسەر دەکەن.

لە نێو واقعیەتی ئەم ئاڵوگۆڕانەی ناوچەکە و کێشمەکێشی ئێستای نێوان هێزە میلیشیاکانی عێراق و کوردستاندا، هاوسەنگی هێز بەجۆریك بە قازانجی چوارچێوە هەماهەنگی گۆڕاوە، کە بارزانی و تاڵەبانی و تەواوی حزبەکانی بزوتنەوەی کوردایەتی و بە لایەنە ئیسلامیەکانیشەوە، دەرگیری سەرلێشێواوی و بنبەستێک هاتون، کە بە خۆشیان نازانن هەڵوەشانەوەی ئەزمونەکەیان لە بەردەم چ جۆرە کارەساتێکدا بەرەوڕوویان دەکاتەوە، یان ئەتوانین بە جۆرێکی تر بڵێین، کۆتایی ئەم شانۆی ئەزمونە بەو تراژیدیایە پەردەکەی دادەدرێتەوە، کە دوای سی ساڵ لە خزمەتکردن و ملکەچی و سەرشۆڕی بە بەرژەوەندی و سیاسەتەکانی ئەمریکا و تورکیا و ئێران…بەبێ ئەوەی هیچ پەیمان و واژۆی ڕێککەوتنێکی تۆمارکراویان هەبێت، لە بەردەم ئایندەی جێکەوتنی قەوارەی حکومەتی عێراقدا، بارزانی و تاڵەبانی ماڵئاواییان لێدەکرێت، گەر پێویست کات، لە باشترین حاڵەتدا ئەرکێکی سوکترو ڕیسواتریان پێدەسپێرن.

ئەم ئاراستەیە لەگەڵ خۆیدا بەگشتی کەمکردنەوەی شان وشەوکەتی بزوتنەوەی کوردایەتی لە تەواوی کوردستاندا هەڵدەگرێت و هەناسەی بەرگریان بەرتەسک دەکاتەوە، بۆیە پێویست دەکات بەرەی ڕادیکاڵ و ئینسان دۆست و ئازادیخوازو کۆمۆنستەکان لە عێراق و کوردستان بە گوڕو تینێکی شۆڕشگێڕانەوە، هاوشان و بە ڕابەریکردنی ناڕەزایەتیە جەماوەریەکان بەر بە کارەساتی شکستەکانی بزوتنەوەی کوردایەتی و ئیسلامی سیاسی و باڵادەستی شیعەگەرا بگرن.

چەند سەرنجێک لەسەر شەڕی نێوان حەماس و ئیسرائیل.. عەبدوڵا

ساڵح

- ئەو دەستپێشخەرییە و ئەو غافڵگیرییەی حەماس کردی ودوەنە بەیانی زوو گورزێکی کوشندەی وەشاندە ئیسرائیل بوو بە بەشێک لە مێژوو، تازە ئەگەر ئیسرائیل هەموو غەززە وێران و کاول بکا ناتوانێ قەرەبوی ئەم گورزە بکاتەوە، بەتایبەت کە سوپای ئیسرائیل لەباری تەکمەیی و تواناوە لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا یەکەم و لەسەر ئاستی جیهانیش هەژدەهەمە .
- ئەم شەڕە مێژووی سیاسی بنیامین نەتەنیاهۆ بەرەوکۆتایی دەبات.
- بزوتنەوەی فەتح ئەوەندەی تر خرایە پەراوێزەوە و ئەمەش یەکێک دەبێ لە بزمارەکانی سەر تابوتەکەی .
- ئێران و حەماس، دوای ئەوەی پرۆسەی ئاساییکردنەوەی پەیوەندییە دیبلۆماسییەکانی بەشێک لە وڵاتانی عەرەبی لەگەڵ ئیسرائیل و ئەگەری هاتنە ناوەوەی سعودیە بۆ ئەم پرۆسەیە، بارودۆخێکی سیاسی تازەی لە ناوچەی خۆرهەڵاتی ناوەڕاست هێنایە کایەوە کە بووە هۆی ئەوەی ئەم دوو هێزە هاوپەیمانە (ئێران و حەماس) بخرێنە بازنەیەکی داخراوەوە وپەراوێزبخرێن، یەکێک لە ئامانجە سەرەکییەکانی ئەم شەڕە هاتنەدەرەوەی ئەم دوو هێزەیە لەم بازنە داخراوە و لەم تەنگژەیە.
- ئەگەرچی هۆکاری مێژوویی زۆر هەیە بۆ هەڵگیرسانی شەڕێکی لەم جۆرە، بەڵام واڵا کردنی دەستی هێزە ڕاستڕەوکانی ئیسرائیل بۆ کوشت وکوشتاری فەلەستینییەکان بەتایبەت لە کەناری خۆر ئاوا(الضفة الغربية) و لەژێر چەتر وپارێزگاری حکومەتە ڕاستڕە و تووندڕەوەکەی نەتەنیاهۆ، هۆکاری سەرکی ئەم شەڕە هەڵایسانەیە .
- خەڵکی سڤیلی ئیسرائیل و فەلەستین، ئەگەرچی هەر ئەوان بوونەتە خۆراکی ئەم شەڕ وکوشتارە، بەڵام هیچ بەرژەوەندییەکیان لەشەڕەکەدا نییە .
- ئیسرائیل بە پشتیوانی هێزە ئیمپریالیستەکانی جیهانی و لە پێشیانەوە ئەمریکا، نایەوێ ئەو زەویانەی لەشەڕی (١٩٦٧) داگیری کردوون دەستبەرداریان بێت و حەماسیش ئامانجی ئەوە نیە فەلەستین ببێتە دەوڵەتێک ئەگەر بەپێوەری ئەو نەبێ، ئەو دەیەوێ ئیمارەتێکی ئیسلامی نەک تەنیا لە غەززە بەڵکو لە کەناری خۆر ئاوا و لە شاری قودسیشا دامەزرێنێ بە هاوکاری

وپیشتیوانی ڕاستەوخۆی ئێران و ناڕاستەوخۆی تورکیای ئەردۆگان و قەتەڕ .

- تاکە ڕێگەی چارەسەری کێشەی فەلەستین ڕێبازی ئاشتی و دامەزراندنی دوو دەوڵەتی سەربەخۆیە بۆ فەلەستین و بۆ ئیسرائیل .

عەبدوڵا ساڵح

- ٨ – ١٠ – ٢٠٢٣

ڕەنگدانەوەی ڕووداوە مێژوویی و ڕامیارییەکانی شۆڕشی کووبا لە هۆنراوەی نوێی کوردییدا.. عومەر عادل عەبدوڵڵا .

(هۆنراوەی “منم کووبا”ی جەلال م□د□ت خۆشناو بە نموونە).

ناونیشانی توێژینەوەکە:

بەهۆی ئەوە باسمان لەو ڕووداوە مێژوویی و ڕامیاریيانە کردووە کە لە هۆنراوەی نابراو ڕەنگیداوەتەوە پەیوەست بە شۆڕشی کووباوە، لەگەڵ ئەوەشدا قۆناغە شیعرەکە قۆناغی شیعری نوێی کوردییە، بە چاکمان زانیوە،” ڕەنگدانەوەی ڕووداوە مێژوویی و ڕامیارییەکانی شۆڕشی کووبا لە هۆنراوەی نوێی کوردییدا (هۆنراوەی “منم کووبا”ی جەلال م□د□ت خۆشناو بە نموونە)” وەک ناونیشانی توێژینەوەکەمان هەڵبژێرین.

ئامانجی توێژینەوەکە:

ئامانجی ئێمە دۆزێنەوەی ئەو ڕەهەندە مێژوویی و سیاسی و

ڕۆشنبیرییە، کە لە نێو هۆنراوەکەدا بەدی دەکرێت، چونکە ئەو هۆنراوەییە، زیاد لە خوێندنەوە و ڕەهەندێک لە خۆدەگرێت، هەروەها لە ڕێگەی ئەم ڕەهەندانەوە، دەگەین بە ئاستی ئاگایی و هۆشیاری شاعیر، چۆن ئاشنایەتی لەگەڵ دونیای دەرەوەدا هەبووە.

گیرگرفتی توێژینەوەکە:

لە سەرەکیترین ئەوە گرفتەی هاتەتە پێشمان، بەستنەوەی هۆنراوەکە بووە، بە ڕەهەندە مێژوویەکەی و دیاریکردنی خاڵی هاوبەشی هۆنراوەکەیە، لەگەڵ مێژوویی ئەو ساتانەی هۆنراوەکەی تێدا نووسراوەتەوە، ئەمەش لە ڕێگەی پشت بەستن بەو دەقە مێژوویانەی، کە باس لەو ڕووداوانە دەکەن.

گرنگی توێژینەوەکە:

گرنگی ئەم توێژینەوە لەوەدایە، کە ئاستی مرۆڤدۆستی و ئاگایی شاعیرمان بۆ دەردەخات، لەلایەکی تریشەوە، خوێنەر دەتوانێت لە ڕێگەی خوێندنەوەی ئەم توێژینەوە زانیاری لەبارەی شۆڕشی کووبا دەستبکەوێت، چونکە لەگەڵ توێژینەوەکەدا، چەند زانیارییەکمان لەبارەی ئەو شۆڕشەوە خستەتەڕوو، کە پەیوەندییان بە هۆنراوەکەوە هەیە.

پەیکەری توێژینەوەکە:

توێژینەوەکە، بەشێوەیەکی گشتی دابەشبووە بەسەر دوو بابەتەدا، لە بابەتی یەکەمدا چەمک و زاراوەی شۆڕشمان ڕوونکردەتەوە و بە خوێنەرمان ناساندووە، لە بابەتی دووەم خوێندنەوەیەکی مێژوویی و سیاسی و ڕۆشنبیریمان کردووە، بۆ دەقەی ئاماژە پێکراو.

پێشەکی:

ئەگەرچی گەلی کورد هەمیشە کۆڵەکەی ئازار و باری ڕەزاگرانی داگیرکاری و زۆرداری بەسەر شانەوە بووە، بەڵام هەرگیز ئەمە نەبووەتە هۆکارێک بۆ ئەوەی ئازار و چەوسانەوەی گەلانی تر دونیای لە بیر بەرێتەوە، چوون ماران گەستەیەک دەزانێت، دۆخ و حاڵی کەسێک کە مار گەستوویەتی لە چ دۆخ و ئازارێک دایە. شاعیرانمان, هەرچەندە وەکو پیوەست ئاوڕیان لەو ئازارە و برینە داوەتە کە کورد بە دەستی گەلانی تر چەشتوویەتی، بەڵام لە پاڵ ئەمەشدا،

هەمیشە خەمی ئەو گەلانەیان خواردووە، کە ژێردەست و ستەم لێکراون.

لەم قۆناغە شیعرەدا، واتا لە شیعری نوێی کوردییدا، چەندین شاعیرمان هەن، کە ڕووداوە مێژوویی و ڕۆشنبیری و ڕامیاری ئەو سەردەمە لە نێو هۆنراوەکانیاندا جێی خۆی کردۆتەوە و بەشێکی فراوانیان لە پەیکەری هۆنراوەکانیاندا پێکهێناوە. تەنانەت هەندێکییان کەوتوونەتە ژێر ئەو بۆچوونانەوە هەندێک لە هۆنراوەکانیان لە ژێر ڕۆشنایی ئەو بۆچوونانە نووسیوەتەوە.

ڕەنگە گرنگترین پاڵنەر وای لە شاعیر کردبێت، دەست بەرێت بۆ ئەم بابەتە ئەو ئەزموونە خراپەیەتی، لەگەڵ دیکتاتۆر و داگیرکەران بینیوتی، چۆن گەلی کورد درێژایی مێژوو ڕووبەرووی داگیرکاری بوونەتەوە و ئەم پرۆسەش هەتا ئەمڕۆ بە نێو شادەماری مێژووماندا بڵاوبۆتەوە. نووسەران و هەزانڤانمان هەمیشە سووتوی ئەو دووکەڵە ئاسمانی پەیڤ و هۆنراوانەی تەنیوە. گەرچی ئەم هۆنراوە، لە ڕووی هونەرییەوە چێژێکی ئەوتۆ بە خوێنەر نەدات، بەڵام ئەگەر ئەمە وەکو هەڵویستێک لێی بڕوانین، ئەوە ئەوپەڕی ترۆپکەی مرۆڤدۆستی و خەمخۆری شاعیر پیشان دەدات، بۆ گەڵێک کە نەک چەندین وڵات، بەڵکو چەند کیشوەرێکی لەوە دوورە و ڕەنگە کەمترین تاکەکانی ئەو نەتەوەیە وشەی کورد و نەتەوەی کوردییان پەردەی گوێیانی نەلەراندبێت.

زاراوە و چەمکی شۆڕش:

شۆڕش جوڵانەوەیەکی کۆمەڵایەتییە، هەندێکجار لە کۆمەڵدا ڕوو دەدات، وەک شۆڕشە نەتەوەیی و کۆمەڵایەتییەکان، هەندێکجاریش وەک هەندێکجار لە ئاستی تاکەکەسێک ڕوودەدات، بۆ نموونە وەک شۆڕشە زانستییەکان، کە جاری وا هەیە، زانایەک داهێنانێکی پیویست و گەورە دەکات، یان تێورێکی تر ڕەت دەکاتەوە، ئەمە بە شۆڕشێکی زانستی دادەنرێت.

جگە لە زاراوەی (شۆڕش)، هەندێکجار نووسەران و توێژەران زاراوەی (ڕابوون) بەکاردەهێنن، بەڵام ڕابوون بە لە فەرهەنگی خاڵدا بە مانای (هەستان)دێت، لە فەرهەنگی هەمبانەبۆرینەشدا لە بەرانبەر (هەستان) و (بەرزبوونەوە) دانراوە. لە زمانی عەرەبییدا, بەرانبەر ئەم زاراوە لە زمانی کوردییدا زاراوەی (ثورة) بەکاردەهێنرێت، لەگەڵ ئەوەشدا لە زمانی ئینگلیزی(revolution)ی پێدەوترێت و دەتوانین لە ڕێگەی گەڕان لەم وشەوە, سەرداوێکمان دەستکەوێت و

بتوانین زانیاری باشمان دەستکەوێت.(revolution) واتا زاراوە ئینگلیزییەکە "بۆ یەکەم جار لەلایەن کۆپرنەك بە مانای جموجوڵی ئەستێرەکان و هەتاو لە زانستی ئەستێرەناسیدا بەکاربراوە. (شۆڕشی زانستی و شۆڕشی هاوینی) دواتر لە سەدەی ١٧ لە ئەوروپا، واتایەکەی تازەی لێ خۆوەگرت و مانای ڕابوونی سیاسی و کۆمەڵایەتی مانا کراوەتەوە. ئینجا بە واتای سوڕانێکی بنەڕەتی لێ: شێوازی بەرهەمهێنان (وەک شێوازی شۆڕشی پیشەسازیی و شۆڕشی تەکنەلۆجی) یان وەرچەرخانێکی بنیاتنەری کۆمەڵایەتی و سیاسی(وەک شۆڕشەکانی فەرەنسە و سۆڤیەت و ئێران) وە لایەنێک لە ژیانی کلتووری و فیکری (وەک شۆڕشی زانستی و شۆڕشی کەلتووری) لێک دراوەتەوە."(ئەحمەد شێبانی،٢٠٣:٢٠١٠)

ئەم زاراوەیە، لە فەرهەنگە ڕامیاری و کۆمەڵایەتی و مەعریفیەکاندا بەدی دەکرێت، بەڵام زیاتر لە نێو ڕامیاریدا زیاتر تیشکی دەخرێتە سەر، هەر بۆیە لە ناساندنی شۆڕشدا وتراوە:"شۆڕش بزووتنەوەیەکی ڕامیارییە، کە بە واتای گۆڕانی ڕیشەیی هەلومەرجی باو لە هەموو بوارەکاندا دێت و زۆرجار توندوتیژی لێ خۆدەگرێت"(زوروز حنان، ٢٠١٥:٦) دیارە ئەم توندوتیژییە، لە ئەنجامی بەرکەوتنی دوو بەرەوە ڕوو دەدەن، واتا بەرەی گۆڕانکاریخواز کە ئەو بەرەیە دەیانەوێت شۆڕش بکەن و شێوازی ئەو چوارچێوەی ڕامیاری و کۆمەڵایەتی و زانستییە بگۆڕن، لە هەمان کاتدا بەرەی نەگۆڕ ئارەزووی ئەو گۆڕانکاری ناکەن، بە هەر هۆکارێک بێت، بۆیە لە ئەنجامی ئەمەدا، بەرکەوتن ڕوو دەدات و هەندێکجاریش توندوتیژی لێ دەکەوێتەوە.

شۆڕش لە ئاستی نەتەوەی و ڕامیاریدا، وەک هەڵوێستێکی ڕامیاری و نیشتمانی"لقەکە باس لە کودەتا و ڕاپەڕین و نافەرمانی مەدەنی دەکات "(الهواری بلحاج، ٢٠٢٢:٤٧٣) بەو واتای هەر یەک لەو چالاکییانەی وەچەی شۆڕشن و هیچ کاتێک گەل و میللەت بە تووڕەیی و نیگەرانی و ناڕەزایەتی دووگیان دەبن، ئەو شۆڕش و ڕاپەڕین و کودەتا لە دایک دەبن. هەموو پێشکەوتن و گۆڕانکارییەکانی دونیا، منەتباری شۆڕشەکانن، چونکە"شۆڕش تاکە ئامرازێکە کە پرۆسەی پێشکەوتن و گەشەسەندن و گۆڕانکاری خێراتر دەکات"(د.یاسر العلوي،٢٠١٤:٢٨)کەواتە شۆڕش دەبێتە هەوێنی نەشونماکردنی چەندین پێشکەوتن و جوڵانەوەی نوێ لە ئاستی کۆمەڵایەتی و ڕامیاری و ئابووریدا، چونکە پردێک دەڕوخێنێت و پردێکی نوێ دروست دەکات، کلاوێک دەڕوخێنێت و کۆشکێکی تر دروست دەکات، ئەمەش ئەو دەمە دێتە دی کە شۆڕشگێڕان لەگەڵ شۆڕشەکانیان ڕاستگۆبن و ناپاکی لە

ئامانجەکانی شۆڕش نەکەن.

هەمیشە کۆمەڵگە ئاراستەکەر و هەڵسوڕێنەر سووکانی شۆڕشە و هەر کۆمەڵگەشە پشکی سەرەکی دەرئەنجامەکانی شۆڕشی بەردەکەوێت، ئەگەر باش بێت و ئەگەر خراپ، هەربۆیە “(شۆڕش)سەرەتا چەمکێکە هەریەکێک لەو گۆڕانکارییە کۆمەڵایەتیانە دەکۆڵینەوە.”((جلال درخشه، مهدي سیاوشي،١٣٩٢:٩٠) واتا ئەگەر ئێمە بمانەوێت لە هۆکارەکانی شۆڕش بکۆڵینەوە، ئەوە سەرەتا دەبێت لە هۆکارەکانی توڕەی و خواستی کۆمەڵ بە شۆڕش بکۆڵینەوە و تانوپۆی ئەوە کاریگەری کۆمەڵایەتی و دەروونییانە بکەین کە لە پشت شۆڕشەوە خۆیان حەشارداوە.

ئەم چەمکە، (مەبەست لە چەمکی شۆڕش) بە دەرئەنجامی ئەو ناڕازی بوون دەگەینێت, لەو دۆخەی کە مرۆڤ تیایەتی و دەیەوێت تازەگەرییەک یان گۆڕانکارییەک دروست بکات، دیارە”گۆڕانکاری بەشێکی نەگۆڕی ژیانی مرۆڤە و هەر لەبەر ئەم هۆکارەش هەر لە سەرەتای دروست بوونی مرۆڤایەتیەوە هەوڵی دۆزینەوەی زیان و سودەکانی ئەو گۆڕانکاریانە و بەکارهێنانی بۆ پێشکەوتنی ژیانی خۆی داوە. ئێستا، ئەم گۆڕانکاریانە دەتوانن لە بوارە جیاوازەکانی ژیاندا بن، لەوانە سیاسی، کۆمەڵایەتی، ئابووری، هونەریی.”(اصر جمالزاده، محمد باقر باباهادي، رضا فيضي،١٣٩٦:١٠٦) کەواتە: خواستی شۆڕش خواستی گۆڕانکارییە لەو دۆخە کە ئێستا تیایەتی و کەسانی شۆڕشخواز خواستی گۆڕانکاریان هەیە لەو دۆخەی کە خۆیان پێیان خراپە بەرەو دۆخێکی باشتر.

شۆڕشی کووبا(1953-1959) و ڕەنگدانەوەی لە هۆنراوەی (منم کووبا)ی (جەلال مەحدحەت خۆشناو)دا:

لە ئێستادا، کووبا وەک وڵاتێکی سەربەخۆ و خاوەن ئاڵا و سنووری خۆی مامەڵەی لەگەڵ دەکرێت. ئەم ولاتە دەکەوێتە کیشوەری ئەمریکای باکوورەوە، ئەم کیشوەرە” بە سێیەم قارەی جیهان دادەنرێت لە ڕووی ڕووبەرەوە لە دوای (ئاسیا و ئەفریقا)”(علی موسی، محمد الحمادي، ٢٠٠٩:١٣) ئەگەر لە نەخشەی شوێنکەوتەی ئەم وڵاتە بڕوانین، ئەوە دەبینن لە شێوەی دوورگەیەکدا دەردەکەوێت، لە باکوورەوە ولایەتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا لە خۆ گرتووە و لە باشوورەوە وڵاتی جامایکا لە نەخشەکەدا دەردەکەوێت، هەروەها باشووری ڕۆژئاواوە دەریای کاریبی خۆی دەبینێتەوە. ڕۆژهەڵاتەوە، وڵاتی هایتی بەدی دەکرێت و لە ڕۆژئاواشەوە کەنداوی مەکسیک و وڵاتی مەکسیک بوونیان هەیە.

سەرەتا دەرکەوتن و دۆزینەوەی وڵاتی کووبا دەگەڕێتەوە، بۆ سەرەتاکانی دۆزینەوەی کیشوەری ئەمریکا، ئەمەش دەگەڕێتەوە بۆ گەڕیدەی ئیتاڵی (کریستۆفەر کۆلۆمبیس)
(١٤٥١- ١٥٠٦)" کاتێک کەشتییەکەی (سانتا ماریا) لە کەناراوەکانی کوبا لە ئۆکتۆبەری ساڵی ١٤٩٢ لەنگەری گرت"(د.عبدالحسين شعبان،٢٠١١:٩) دۆزینەوەی ئەمریکا لەلایەن کۆلۆمبیسەوە، لە زیانی کووبا شکایەوە، چونکە هەر کۆلۆمبیس لەوێدا دەڵێت:"(ئەمە جوانترین شوێنە کە مرۆڤ چاوی پێی هەڵبێ)هەر ئەمەش وای لە کۆلۆمبیس کرد کە گەڕایەوە ئیسپانیا دوای لە کاربەدەستانی ئیسپانیا کرد بە دەست بەسەرا گرتنی ئەوروپا، زۆر باسی خۆشی و کوبا و کەشوهەوای سروشتی بۆ کردن تا لە کۆتایدا وایکردن دەست بەسەر کوبادا بگرن"(عبداللە محمد علي، ١٩٨٤:١٨)

کووبا، یەکێکە لەو وڵاتانەی کە لە سەدەکانی ڕابردوودا، ڕووبەڕووی لێشاوی داگیرکاری دوو دەوڵەت بۆتەوە، ئەوانیش ئیسپانیا و ئەمریکان. وەک پێشتر ئاماژەمان پێکرد، داگیرییەکەی ئیسپانیا دەگەڕێتەوە بۆ دۆزینەوەکانی کۆلۆمبیس و سەرسامبوونی ئەو گەڕیدە بەو ناوچانە. پاشان ئەمریکییەکان دێن ئیسپانیاییەکان وەدەر دەنێن و خۆی دەسەڵات دەگرنە دەست.

شاڵاوی دووەمی داگیرکاری کووبا، کە لەلایەن ئەمریکاوە ئەنجام دەدرێت، دەنگدانەوەیەکی جیهانی بەدوای خۆیدا دێنێت، کە زۆر لە نووسەران و شاعیرانی دونیا هەڵوێستیان هەبووە بەرانبەری. شاعیرانی کوردیش لەبەر ئاگادارییان لە ڕووداوە سیاسییەکانی دونیا و هەست کرد بەو ستەم و نادادییە دەکەن دەرحەق بە گەلی کووبا دەکرێت، لە ڕێگەی هۆنراوەکانیانەوە گوزارشتیان لەو دۆخە کردووە. یەکێک لە دیارترین ئەو شاعیرانەش، (جەلال مەدحەت خۆشناو)ی شاعیرە، کە بەرگریکردن لە دۆزی گەلی کووبا لە هۆنراوەکەیدا ڕەنگداوەتەوە. هۆنراوەکە بەم چەشنەیە:

منم کووبا...

من ناترسم لە ڕەشەبا
نەترساوم تاکوو ئێستا
لە نۆکەرانی (پاتیستا)
جیهان وا دەکاتن باسم
بە دەیان هەڵیاندەواسم
ئەوانی تریان کە ماون

و□ک ق□□□□ش بەدیار داون
منم هێزی گەلی کووبا
(ئەمریکا نەء، کووبا)
دیارە کەوا من ناترسم
چونکە میللەتە هاوپرسم
بە هێزی بازوو بە تینم
ئمپریالیست دەهەژێنم
بە لشکری میلیشیا هەر
نۆکەران دەکەم دەربەدەر!
با ئەمریکا…
تۆپ و سوپا هەر تەرخان کا
بۆ زەوی و خاک داگیرکردن
کەچی دەڕوا بۆ ڕێی مردن!
کوا پڵنگی کاغەز دەتوانێ
ڕێگە و شوێن بۆ گەلان دانێ
بە سەر گەلان هیچ ڕەت نابێ
گورگێ لە پێستەی مەڕدا بێ!
منم هاوڕێی گەلان: کووبا
نامترسێنێ سوپا و بومبا
چونکە من زۆر چاک دەزانم
چی دەکەم بۆ نیشتمانم
بەدەستە کارگە دەرکردن
لە ژێردەستی و داگیرکردن
بۆ هەموو گەلێ نەبەزم
بۆیە دەڵێم: کووبا ئەزم!

ئەم هۆنراوەیە، باس لەو دۆخە ڕامیاری و ئالۆزیەی وڵاتی (کوبا) دەکات، کە لە سەردەمی دەسەڵاتی دیکتاتۆری (فۆلگیسینۆ پاتیسا) چەشتوویەتی، چونکە ئەم دیکتاتۆرە وەک خزمەتکاری ئەمریکا ژیاوە، بەو پێیەی ئەو کاتە کوبا خاو□ن□داری□تی ئەمریکا بووە،چونکە"(باتیستا) بەوە ناسراو بوو، کە پیاوی ئەمریکا لە هاقانا کە بەرژەوەندییەکانی دەپار□زت. لە ماوەی دەسەڵاتدا، بارودۆخی کۆمەڵایەتی تێکچوو، هەروەها بەکارهێنانی سەرکوتکردنی دڕندانە بەرامبەر بە هەر بزووتنەوەیەکی ناڕەزایەتی دژی. باتیستا هەروەها ئاسانکاری بۆ کۆمپانیا ئەمریکییەکان دەکرد کە پیشەسازییەکانی کوبایان کۆنترۆڵکرد ە داوای یارمەتی لە کەسایەتییە گشتیی□کان کرد کە یارمەتیان داوە ل□ بارەی

بەدامەزراوەییکردنی گەندەڵییەکانیی"(کاتي ماريا سولورزانو سیدینیو،٢٠١٥:٧١). ڕەنگە کاریگەرترین هۆکاری کەوای کرد بێت ئەمریکا دژی ئەو شۆڕش بوەستێتەوە، ترسی لە دروستبوونی دەوڵەتێکی شیوعی بووە، چونکە شیوعیەت بو واتا فراوانەکەی"پێڕەوەکە لەسەر بنەمای هەڵوەشاندنەوەی خاوەندارێتی تاک و مافی هاوبەشی خەڵک لە پارە و ژناندا. مرۆڤەکان لە کۆمەنیزمدا هاوبەشن لە پارە و ژن و سەروەت و سامان و دەستخستنی دیکەدا."(محمد بن ابراهيم بن الحمد، ٢٠٠٣:١٠). ئەو دەمە شۆڕشی کووبا لەسەر بنەمای هزرێکی شیوعی بوو و ئەمریکاش وەک بەرەی سەرمایەداری دژی ئەو شۆڕشە وەستاتەوە، "چونکە ٧٥٪ی زەویەکانی بە حکومەت و ویلایەتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا و ئەوەی تر بە دانیشتووان بووە."ویکیپیدیا عەرەبی) ترسی ئەمریکا لەو بیرە شیوعیەتەکە بوو، کە وا خەریکە پەیتا پەیتا لە کووبا سەرهەڵدەدا، بۆیە لە ئەنجامدا خەڵکی کووبا هەستاون بە هەڵگیرسانی شۆڕش دژ بەم دیکتاتۆرە.

ناونیشانی هۆنراوەکە (منم کووبا)یە، ئەو (منم)ە بە ناساندن دەگێڕێتەوە، واتا من تەنها خاوەنی خۆمم، نەک کەسیتر، دیارە ئەمەش ئاماژەیەکە بە ئەو هەموو پێشیلکاریانەی کە ئەمریکا لە کووبا ئەنجامی داوە، لە ساڵانی پێنجا و شەستەکانی سەدەی ڕابردوودا، چونکە وەک گوتمان لە سەردەمەدا کووبا لە ژێر هەژموون و دەسەڵاتی ئەمریکادا بووە و بە موڵکی زانیوە.

ئەوە جێی سەرەنجە، کە ئەم شۆڕشی کوبا لەو سەردەمەی خۆیدا لە هەموو دونیادا ڕەنگ و بۆی خۆی دابوەوە و کارتێکردنێکی تەواوی هەبوو لەسەر گەلانی هەموو دونیادا، بە تایبەتی ئەو گەلانی ژێردەستن، هەر بۆیە شاعیر دەڵێ:

جەهان وا دەکاتن باسم

شۆڕشی کوبا و گیڤارای شۆڕشگێر, ئەو دەمە لە هەموو جیهاندا بڵاوبۆتەوە و هێمای ڕزگاری و سەربەستی بوو و لە دونیادا دەنگیان دابووەوە و کاریگەری خۆیان هەبوو. ئەم کاریگەریش لە ئاستی ڕۆشنبیری و سیاسیدا ڕەنگدانەوەی خۆی هەبوو، ئەم هۆنراوەش نزیکترین و دیارترین نموونەی ڕەنگدانەوەی ئەو لە هزر و ڕووداونەیانە لە نێو وێژەوانی کوردیدا، کە بریتیی بوو لە دەنگ و زمانی ئەوسای شۆڕشی کووبا لە کوردستاندا.

هەروەها شاعیر دژی ئیمپریالیزم وەستاوەتەوە، لە هۆنراوەکەدا،

چونکە" کووبا دەوڵەتێکی بچووکە و ئابووریەکەشی، سەرجەم ئەو دەوڵەتانەی کە کۆلۆنیالیزم و ئیمپریالیزم داگیری کردون و ماوەی چەند سەدەگەل چەوساندوویەتی و ئابووریەکەشی دواکەوتووە"(چی گیڤارا،٢٠٠٦:٩)بەڵام" بەڵام ئیمپریالیزم هەرگیز نەیتوانیوە ملکەچی بکات و ئەمە زۆر گونجاوە بەو ئاستەنگانە نادەین کە وەبەر هەمە و ئاراستەیەکی ڕاست و دروست شۆڕشگێڕانە ڕووبەڕوومانی دەکەنەوە(سەرچاوەی پێشوو،٩-١٠) دیارە ئیمپریالیزمیش بریتییە لەوەی کە دەسەڵاتێک لە شەوازدا سەربەخۆ بێت و خاوەن خاك و ئاو و وڵاتی خۆی بێت، بەڵام لەلایەن دەوڵەتێکی ترەوە ئاراستە بکرێت، لە هەموو ڕوویەکەوە، بە تایبەتی لە ڕووی دارایی و ئابوورەکەوە، بۆیە ئەو کات، کووبا وەک دەوڵەتێکی سەربەخۆ بوو و خاوەن سەرەک و خاکی خۆی بوو، بەڵام لەلایەن ئەمریکاوە ئاڕاستە دەکرا، بۆیە شاعیر دەڵێت:

دیارە کەوا من ناترسم
چونکە میللەتێ هاوپرسم
بە هێزی بازوو بە تینم
ئیمپریالیست دەهەژێنم

شۆڕشگێڕانی ئەو کاتەی کووبا هەرچەندە لە ڕووی سەربازی و چەک و تاخمەوە، بەرانبەر بوون لەگەڵ دەسەڵاتدا و لە هەمان کاتیشدا ئەو دەسەڵاتە لەلایەن ئەمریکاوە پاڵپشتی دەکرا، بەڵام هەرگیز کۆڵیان نەدا و خۆی نەدا بەدەست باهۆزە دیکتاتۆریەتەوە و ملکەچ نەبوون، بۆیە لە ئاماژەدان بەم هەڵوێستەی ئەو شۆڕشە، شاعیر دەڵێت:

بە لەشکری میلیشیا هەر
نۆکەران دەکەم دەربەدەر!
با ئەمریکا...
تۆپ و سوپا هەر تەرخان کا
بۆ زەوی و خاک داگیرکردن
کەچی دەڕوا بۆ ڕێی مردن!

ئەم دەقە ئاماژەیە بۆ ئەوەی کە ئەمریکا لە ڕێگەی سووپاکەیەوە ڕاستەوخۆ بەشداری نەکردووە، بەڵکو پاڵپشتی دەسەڵاتی ئەوسای کووبای کردووە، چونکە ئەمریکا لە ڕێگەی سەربازییەوە ویستوویەتی شۆڕشەکە لەناوبەرێت، هەربۆیە"ویلایەتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا سەرەتا بژاردەی سەربازیی گرتەبەر بە مەبەستی لەناوبردنی شۆڕش، بۆیە مەشق و ڕاهێنانی بە ژمارەیەک سەربازی گەورەی بەکرێگیراو کرد

کە لە ئەمریکا نیشتەجێبوون، لەوانە بوون کە دوژمنانی شۆڕش بوون، بۆ نیازی داگیرکردنی کووبا و لەناوبردنی شۆڕشەکە. ئەم هێزانە بە هاوکاری هەواڵگری ئەمریکا لە کەناری (هیەرۆک)لە ناوچەی (کەنداوی بەراز) لە کەنارەکانی کوبا، دوای ئەوەی بە فڕۆکە ئەمریکییەکان نیشتنەوە هێرشێکی بەرفراوانیان کردە سەر ئەم ناوچەیە، ئۆپەراسیۆنی نیشتنەوەیان ئەنجامدا و لەگەڵ سوپای یاخیبوو، ئەو شەڕە سێ ڕۆژ بەردەوام بوو، داگیرکردنی کووبا لە ڕێگەی کەنداوی بەرازەکانەوە شکستی هێنا"(نوال صالح،٢٠١٩:٦٥) ئەم شکستە شکستی ئەمریکا بوو، چۆن ئەو هێزانە لەلایەن ئەمریکاوە ئاراستە دەکران و چەک و تەقەمەنیان بۆ تەرخان دەکرا، بۆ لە ناوبردنی شۆڕش.

“پاتیستا بە ڕووکەشی دەستوور و دیموکراسی حوکمڕانی دەکرد، پاشان ساڵی ١٩٤٤ دەستبەرداری حکومڕانی بوو. پاش ئەوەی وازی لە حوکمڕانی هێنا، ل ویلایەتی فلۆریدا گیرسایەوە. لەسەر بانکی ئەمریکی چووە بە قبوڵکردنی ناوەڕاستی تاوان و لە پەیوەندییە بەرژەوەندیدارەکاندا پەیوەندی بەوەوە هەبوو. لە دوای هاتنی بۆ میامی، لە ساڵی ١٩٤٤ تا ڕۆیشتنی لە ساڵی ١٩٥٣ کاتێک ئەمریکا جارێکی تر هەڵیبژارد، بۆ دەستبەسەرداگرتنی دەسەڵات لە دوورگەی کوبا لە ڕێگەی کودەتایەکی سەربازی کۆتایی بە دەسەڵاتی (کارلۆس) هێنا و بانگێشتی پاتیسای کرد، بۆ دەستبەسەرداگرتنی دەسەڵات لە ١٠ی ئازاری ١٩٥٣ بۆ پەیڕەوکردنی سیاسەتێکی تایبەت، کە خزمەت بە بەرژەوەندییەکانی ئەمریکا دەکات لە وڵاتەکەیدا، بەبێ بەرژەوەندی گەلەکەی، تا بەرژەوەندی هاوبەشی ئەمریکییەکان بەرزەفتی 90%ی کێڵگە و کارگەکان و 40%ی پیشەسازی شەکر و 80%ی خزمەتگوزارییە گشتییەکان و 50%ی هێڵی ئاسن و هەموو پیشەسازییەکانی نەوت بە بەشداری هاوبەشەگە بەریتانییەکان."(محمد امحمد طویر،١٩٩٧:٢٥١) کەواتە: ئەو دەمە زۆربەی ناوەندە بازرگانی و ئابوورییەکانی کووبا لە ژێر هەژموون و داگیرکاری ئەمریکادا بوو. شاعیر درکی بەم نادادپەرییە کردووە و وتویەتی:

بەدەستە کارگە دەرکردن
لە ژێردەستی و داگیرکردن

واتا: با هەمووان بە گیانێکی شۆڕشگێڕانەوە، هەوڵ ئەو کارگە و هاوبەشگانە بدەین، کە لە ژێر هەژموون و دەسەڵاتی داگیرکەران دایە.

ئەنجامی توێژینەوەکە:

لە ئەنجامدا گەیشتین بەوەی کە شاعیر بەهۆی ئەو دونیابینی و خەمخۆری لە ئاستێ هەموو گەلانی دونیادا هەیبووە، لەم هۆنراوەدا ئاوەی لە شۆڕشی کووبا داوەتەوە و لەو ڕێگەوە ویستویەتی ئەو شۆڕش بە خوێنەرانی کوردزمان ئاشنا بکات. هەروەها پێویستە ئەوەش بڵێن: کە شاعیر چەند ڕەهەندێکی سیاسی و مێژوویی ئاوێتەی هۆنراوەکەی کردووە و ئەمەش لەو ڕووانەوە خوێندنەوەمان بۆ کردووە و گەیشتوینەتە ئەو ئەنجامەی کە شاعیر ئاگاداری دۆخی ڕامیاری و مێژوویی ئەوسای کووبا بووە.

عومەر عادل عەبدوڵڵا

-__________

سەرچاوەکان

سەرچاوە کوردییەکان:

١.چی گیڤارا، و:سامان عەلی حامید،٢٠٠٦، ڕۆژانی بۆلیڤیا، چاپی یەکەم، خانەی چاپی ڕێنما، سلێمانی.

٢.عبداللە محمد علی،١٩٨٤،شۆڕشی کووبا، چاپخانەی (حوادث)، بەغدا.

٣.الدکتور علی موسی، محمد الحمادي،٢٠١٠،و:ڕێباز لقمان مصطفی،جوگرافیای ئەمریکای باکوور،چاپی یەکەم، چاپخانەی چوارچرا، سەلمانی.

٤.ئەحمەد شەبانی،٢٠١٠، فەرهەنگی زانستی سیاسی، چاپی یەکەم،دانشگای کردستان، سنە.

٥. شێخ محەمەدی خاڵ، ٢٠٠٥، فەرهەنگی خاڵ، بڵاوکراوەی ئاراس،چاپی یەکەم، هەولێر

٦. عبدالرحمن شرفکندی، ١٩٩٠،هەنبانە بۆرینە، فرهنگ فارسی-کردی»، ویراستیار: محمدماجد مردوخ روحانی، انتشارات سروش، تهران

سەرچاوە عەرەبییەکان:

١. محمد امحمد الطوير،١٩٩٧تاريخ حركات التحرر من الاستعمار في العالم خلال العصرا لحديث ، منشورات تانيت ، ا لر باط.

٢.نوال صوالح،٢٠١٩، الحركات تحرر في امريكا لاتينية، ثورة كوبية

١٩٥٩ نموذجا،مذكرة ماستر، جامعة خيضر محمد بسكرة.

٣.زوزور الحنان،٢٠١٥، حقيقة الثورة جويلية١٩٥٢المصرية، مذكرة ماستر، جامعة خيضر محمد بسكرة.

٤.د.ياسر علوي،٢٠١٤، معجم المصطلحات السياسية، معهد البحرين للتنمية السياسية.

٥. الهواري بلحاج،٢٠٢٢، ثورات الربيع العربي: أسبابها ونتائجها، كلية الحقوق والعلوم السياسية، جامعة سعيدة، الجزائر.

٦.د.عبدالحسين شعبان،٢٠١١،كوبا حلم غامض،الطبعة الاولى،دار فارابى، بيروت،لبنان.

٧. كاتي ماريا سولورزانو سيدينيو,2015,ابعاد ومستقبل عودة العلاقات الأمريكية – الكوبية، تجاهات اللأحداث، العدد 7

٨. محمد بن ابراهيم بن الحمد،٢٠٠٣،الشيوعية،الطبعة الاولى، دار بن خزيمة للنشر و التوزيع،الرياض.

٩.ثورة الكوبية، ويكبيديا عربية.

سەرچاوە فارسییەکان:

١. جلال درخشه،مهدي سياوشي،١٣٩٢، ماهيت انقلابهاي اجتماعي)علل وقوع و شرط تداوم(از منظر اميرمؤمنان علي)عليهالسلام، جستارهاي سياسي معاصر، پژوهشگاه علوم انساني و مطالعات فرهنگي، سال چهارم، شمارة سوم، پاييز 1392، صص 89 – 114.

٢. ناصر جمالزاده، محمدباقر باباهادي، رضا فيضي،١٣٩٦، مؤلفههاي مانايي انقلاب اسلامي در منظومه فكري مقام معظم رهبري)مدظلهالعالي، دوفصلنامه علمي- پژوهشي جامعهشناسي سياسي جهان اسلام، دوره 6، شماره 1، بهار و تابستان 1397)پياپي12

گۆڕانکاری لە پەروەرد□دا بەهۆی (بیرکردنەوەی دینامیک)!!.. رێباز محەمەد جەزا

زیاتر لە ٣٠ ساڵ لەمەوبەر کارۆل دویک و هاوکارەکانی گرنگییاندا بە هەڵوێستی خوێندکاران سەبارەت بە شکست هێنا. ئەوەبوو تێبینیان کرد کە هەندێک لە خوێندکارەکان دەتوانن پێشبکەون لە کاتێکدا خوێندکارەکانی دیکە بەهۆی بچووکترین پاشەکشەکانەوە وێران ببوون . دوای لێکۆڵینەوە لە ڕەفتاری هەزاران منداڵ ، دکتۆر دویک زاراوەی بیرکردنەوەی (جێگیر- ستاتیک) و بیرکردنەوەی (گەشەسەندو- دینامیک)ی داهێنا ؛ بۆ وەسفکردنی ئەو بیروباوەڕە بنەڕەتیانەی کە مرۆڤەکان سەبارەت بە فێربوون و زیرەکی هەیانە . کاتێک خوێندکاران باوەڕیان وایە دەتوانن زیرەکتربن ، تێدەگەن کە هەوڵدان بەهێزتریان دەکات. بۆیە کات و هەوڵ وکۆششی زیادە دەدەن لەو پێناوەدا ئەوەش دەبێتە هۆی دەستکەوتی زیاترو بەرزتر .

پێشکەوتنەکانی ئەم دواییەی زانستی دەمارەکان ئەوەیان بۆ دەرخستووە کە مێشک زۆر لەوە شلترە کە ئێمە دەمانزانی. توێژینەوەکان دەریانخستووە کە چۆن دەتواندرێت پەیوەندی نێوان دەمارەکان بە ئەزموون بگۆڕێت. بە پراکتیک تۆڕە دەمارییەکان پەیوەندی نوێ گەشە دەکەن، ئەوانەی هەن بەهێزی دەکەن و گواستنەوەی ئیمپاڵسەکان خێراتر دەکات. ئەم دۆزینەوە زانستییەی دەمارەکان ئەوەمان بۆ دەردەخەن کە دەتوانین گەشەی دەمارەکانمان زیاد بکەین بەو کردارانەی کە ئەنجامی دەدەین، وەک بەکارهێنانی : ” ستراتیژی باش ، پرسیارکردن ، مەشقکردن و پەیڕەوکردنی خووی خۆراکی باش و خەوتن. ” لە هەمان کاتدا کە ئەم دۆزینەوە زانستییە دەماریانە خەریکی کێشکردن بوون، توێژەران دەستیان کرد بە تێگەیشتن لە پەیوەندی نێوان بیرکردنەوە و دەستکەوت. دەردەکەوێت، ئەگەر باوەڕت وایە مێشکت دەتوانێت گەشە بکات، ئەوا ڕەفتارێکی جیاوازت هەیە. بۆیە توێژەران پرسیاریان کردووە، “ئایا دەتوانین بیرکردنەوەکان بگ□□ی□ن ؟ وە ئەگەر وایە چۆن ؟ ” بۆ ئەمەش دەستیان کرد بە زنجیرەیەک دەستێوەردان و لێکۆڵینەوە کە دەیسەلمێنن بەڕاستی دەتوانین بیرکردنەوەی کەسێک لە جێگیرەوە بگۆڕین بۆ گەشەکردن ،

هەروەها دەبێتە هۆی زیادبوونی پاڵنەر.
جگە لە فەرکردنی منداڵان دەربارەی زیرەکی نەرم و نیان، توێژەران دەستیان کرد بە تەبینی ئەوەی کە پراکتیکی مامۆستا کاریگەرییەکی گەورەی لەسەر بیرکردنەوەی خوێندکاران هەیە و ئەو فیدباکانەی کە مامۆستایان دەیدەن بە خوێندکارەکانیان دەتوانێت یان هانی منداڵەک بدات کە تەحەدایەک هەڵبژێرێت و دەستکەوتەکانی زیاد بکات یان بەدوای ڕێگەیەکی ئاساندا بگەڕێت بە دەربازبوون . بۆ نموونە لێکۆڵینەوەکان لەسەر جۆرە جیاوازەکانی ستایشکردن دەریانخستووە کە بە منداڵان بڵێین : زیرەکن هاندەریان دەبین بە بیرکردنەوەی ستاتیک ، لەکاتێکدا ستایشکردنی کاری قورس و هەوڵدان بیرکردنەوەی دینامیک دەچێنێت . کاتێک خوێندکاران بیرکردنەوەی گەشەکسەندوویان هەیە، ئەوا تەحەددیاتەکان وەردەگرن و لەیان فێر دەبن، بەمەش توانا و دەستکەوتەکانیان زیاد دەکات. بەڵام فەرکردنی بیرکردنەوەی گەشەسەندوو لە جیهانی ڕاستەقینەدا چۆنە ؟ کاتێک توێژینەوەکە لە تاقیگان دەبێنە دەرەوەو دەیانخەینە ناو پۆلەوە، ئەنجامەکی سەرسوڕهێنەر دەبینین. یەکێک لەو توێژینەوەکەیسانە (قوتابخانەی فیسکی بنەڕەتیە) لەگەڵ خوێندکاری هەمەچەشنی فەرخوازانی زمانی ئینگلیزی و خوێندکارانی پەروەردەی تایبەت ، کارگێڕانی فیسکی بیرکردنەوەی گەشەسەندوویان خستە ناو کلتوری قوتابخانەکە بە دەستپێکردن لە بیرکردنەوەی مامۆستایانەوە. ئەوەبوو مامۆستایان بەشدارییان لە توێژینەوەیەکی کتێبی (Mindset) کرد لە یەکەم ساڵی جێبەجێکردنیدا و لە ساڵی دووەمدا پەرەپێدانی پیشەیی ئۆنلاین (MindsetMakerTM) یان تەواو کرد. لە کاتێکدا نمرەی تاقیکردنەوەکانی ویلایەت لە بیرکاریدا بە وەستان مانەوە، قوتابخانەی فیسکی بنەڕەتی گەشەیەکی سەرسوڕهێنەری بەخۆیەوە بینی، کە هەکارەکەیان گۆڕانەوە بە بیرکردنەوەی گەشەسەندوو لە پراکتیکەکانی مامۆستا و گۆڕانی کولتوور.
ئێستا دەپرسین : باشترین ڕێگا چییە بە دەستپێکردنی شۆڕشی بیرکردنەوەی گەشەکردنت ؟ یەکێک لە ڕێگاکان ئەوەیە کە بزانیت لە کوێدا ئەگەری بیرکردنەوەی جێگیرت هەبێت ؟ بۆ ئەوەی بتوانیت کار بکەیت بە ئەوەی زیاتر بیری گەشەکردنت هەبێت . هەمووومان بەردەوامی بەشتێک دەدەین و بەی دەژین ؛ بەڵام هەڵسەنگاندنی بەردەوامی خۆمان یارمەتیدەرمانە بە ئەوەی ببینە ئەو کەسەی کە دەمانەوێت بین.

کت□ب/ ئایین و دەوڵەت و پیادەکردنی شەریعەت.. ن: د. محەمەد عابد جابری.. و: فوئاد سدیق

[بۆ خوێندنەوەی ئەم کتێبە کلیکی ئێر□ بکەن..]

[FuadSdiq_AynDownload]

لە ئاهەنگی هاوسەرگیری کچەکەمدا.. بەکر ئەحمەد

بۆ پەریا

بە سویدی دەڵێن: هیچ پرسیارێک گەوجانە نییە. بە کوردییەکەی، هیچ پرسیارێک قۆڕ نییە. ئەمە بەشێک لە کولتوری پرسیارکردنە، ئەگەر چی پرسیارەکەیش هەتا بڵێی ناقۆلا و ناشایستە بێت، ئینسان هاند□ر□ت بپرسێت.
بۆ ئەوەی ڕاستی و دروستی ئەم دەربڕینە بسەلمێنم، لە "ئارۆن"ی حەوتساڵە دەپرسم.
لە ناو خێزانی خۆماندا، تۆ کاممانت لە هەمووان زیاتر خۆشتردەوێت؟
لە ڕاستیدا، ئینسان پێویست ناکات منداڵ□کانی دووچاری فشاری وا بکاتەوە. بەڵام وەک لەسەرەوە ئاماژەم پێدا، پرسیاری قۆر دەکرێ جۆراوجۆر بێ. ئەمەش یەکێک لەو پرسیارە قۆرانەیە.
من خۆمم زۆر تر خۆشدەوێت. ئەو لە وەڵامدا وا دەڵێت.
پەروەردەیەکی کولتوری خۆرھەڵاتییانە، ئەم جۆرە لە ریزبەندی تێدا نییە کە لە ریزی یەکەمدا منداڵ و لە دوایشدا دایک و باوک بێت.

وەلامەکەی لە پێشدا ئامادە بە ئەم پرسیارە لە مێشکی مندا دەزرنگێتەوە: من دایکم یان باوکم زیاتر خۆش دەوێ. بەڵام ئارێنی حەوتسالە وا ناڵێت. هەر بۆیەش وەڵامەکەی ئەو، من ناچار دەکات کە بەسەرهاتی ئاخاوتنەکەی من و ئەو، بە یەکێک لە هاوەڵەکانی سەرکارم بگێرمەوە.
هاورێکەم لە وەڵامدا دەڵێ: دەنیا بە منداڵێکی زیرەک و تەندروستت هەیە. ئاخر ئەگەر ئینسان خۆی خۆش نەوێت، بەگوومان کەسی دیکەیشی خۆش ناوێت.
ئەگەرچی منداڵەکانم خۆیان خۆش دەوێت، دایک و باوکی خۆشیان خۆش دەوێت، لە ناو بازنەی خێزانیدا کەسانێکی دیکە هەن کە خۆشیان دەوێن، بەڵام ئەوە جۆرێکی دیکەی خۆشویستنە کە گەواهی شایستەبوونی ئەوان و گوونجاوبوونی ئەوان دەسەلمێنی لە ژیانی رۆژانەیاندا.
بۆیەش خۆشەویستی تەرەفێکی دیکەی دەرەوەی ئەم بازنە خۆشەویستییە، گەلێک لەم خۆشەویستییە خێزانییەی کە دەووری منداڵی داوە قورسترە و جێگایەکی زۆر تایبەتیتر لە ژیانی ئەواندا داگیردەکات. ئەویش لەبەر ئەو هۆکارە سادەیەی کە ئەوان لەلایەن کەسێکی دیکەوە دەبینرێن کە لە دەرەوەی بازنە سروشتییە پرسیارهەڵنەگرتووەکەی خۆشەویستی ناو خێزانەوەیە. هیچ نەبێ تا ئەو گەواهیە بەدەست بێنن کە دەڵێ: “من شیاوم و کەسێکی دیکەش دەکرێ پەسەندم بکات و بمبینێ”. ئەم چرکەی بینینە وزەی متمانەبەخۆبوونێکی وایان دەداتێ کە مەگەر ریکلامەکەی “رێد بوول”، بتوانی دەربری هەستەکەی بێت: ئەم جۆرە لە خۆشویستن ، باڵت پێدەبەخشێ.
هەر بۆیە، من ئەو ڕیزبەندییە نۆرماڵەی کە باوکی بووک دەبێ لە پێشکەشکردنی وتەکەیدا لە کچەکەی خۆیەوە دەست پێبکات لادەدەم و هاوسەری وی دەخەمە ڕیزی پێشەوە.
دەڵێم: کوڕی گەنج! من وەک باوکیک سەربەرزم ، دڵشادم و خۆم بە باوکێکی ڕێزلێنراوی گەورە دەزانم کاتێک تۆ کچی من هەڵدەبژیری وەک خۆشەویستی خۆت. ئەوە شەرەفێکی ئێجگار گەورەیە ، کە بە جیا لە خۆشەویستی سروشتی دایک و باوک بە کچەکەی، کەسێکی دیکە هەبێت کە ئەوی خۆشدەوێ و دڵشاد و بەختەوەری دەکات و دڵێکی گەورە و فراوانی بۆ دەکاتەوە. لەم گۆشەنیگایەوە، من دەبێت باوکێکی گەلێک بەختەوەر بم.
من لە کانگای دڵمەوە سوپاست دەکەم.
بەلام لێرەوە، لەم چیرۆکی خۆشەویستییەدا کە تیایدا ڕووخسارەکان دڵشاد و نیگاگاکان هێشتا لەناو فەزای هۆلەکەدان، سەرنجی کچەکەم دیلمدەکات و دەمباتەوە بە لاپەرەیەکی گرنگی رۆژمەری ئەو، تا ئینسان هیچ نەبێت، ئەو سەرە داوانە ببینێت کە بۆمان دەگێرێتەوە

ک□ چ□ن□ ئ□م□ ئ□م□□ ل□رەین.
ئەو شەوەی کچەکەم هات، عێراق و کوردوستان، بە قسەی سویدییەکان، سەری لە عەرز و قاچییان لە ئاسمان بوو. بەڵام ئەو لە یەکەم رۆژی لە دایکبوونییەوە ، پێ لەسەر زەوی و سەریش لەو شوێنەی کە ئینسان چاوەروانی دەکرد لەویا بێت.
لاپەڕەیەک ل□ □□ژمێری کچەکەم

لەکوردستان لەدایك بوویت
لە مۆسکۆدا قاچەکانت هەنگاو فێر بوون
لەگۆنتبرگ لێوەکانت، گووڵی وشەی
زمانێکی دیکەیان گرت
منداڵانی ناو کەمپەکان هاوڕێی تۆ بوون
کەچی هیچیان بۆ مانگێکیش، لەلات نەبوون
ناوەکانیانت یاد نییە
بەڵام وشەی ماڵئاوایی ، بەچەند زمانی ڕەنگاو ڕەنگ
چ زووو فێر بوویت؟
من بزانم، هێشتا زۆر جێگای تر ماون
هێشتا زۆر کەمپی تر ماون
دەم و چاوی وشەی ئەمڕۆی، بەرپرسیاری کەمپەکەمان
وای پێ وتم
هۆ کیژۆڵە وردیلەکەم!
هێشتا ناونیشانت ونە.
وا ئەمجارەش
لەم مەڵەبەندە هەڵتدەبڕن
کاتێك پرسیاری وەستاوی
سەر سنوورێکی دیکە دێ □و
لێت دەپرسێ: لەکوێوە دێی
بۆ کوێ دەڕۆی ؟
ناوی چەند مەڵبەند دەبژێری
مار و پەیژەی چەند ڕێگایان نیشان دەدەی
بەزمانی نیوە ناچڵی تازە فێربووی
کام مەڵبەندە
هەستی خۆتیان بۆ دەردەبڕی؟

بۆ منێک کە نیوەی تەمەنم لە دەرەوەی شوێنی لەدایکبوونی خۆم بەسەربردووە، لەو حەکایەتانە بێبەشم کە منداڵ□کانمان لە سەرزەمینی تازەدا لەگەڵیا گەورە دەبن. بەجۆرێکیش گەورەبوونی

ئەوان لە ژینگەیەکی جیاوازتردا لە ژینگەی من، دەبێتە بیرهێنانەوەی ئەو جومگە کولتوری و پێوەرە کۆمەلایەتیانەی کە ئینسان لە منداڵی خۆیدا تاقیکردوونەتەوە و جیاوازییەکی تاڕادەیەک گەورەی لەگەڵ تاقیکردنەوەی منداڵەکانیدا هەیە. ئینسان کەم وکوڕیەکانی پەروەردی منداڵی خۆی و خاڵە گەش و پرشنگدارەکانی پەروەردەی نوێ منداڵەکان بە زەقی هەست پێدەکات. بە کورتییەکەی، مندالەکان دەبنە ئاوێنەیەک و دایک و باوک منداڵیی خۆیانی تێدا دەبیننەوە.

یەکێک لەو خاڵە سەرنجڕاکێشانەی کە لە هاوسەرگیری کچەکەمدا دەمەوێ ئاماژەی پێبدەم، دیاردەیەکە کە لە سویدداد پێی دەڵێن: دان لەشەقەی باڵ، یان لەماڵدەرچوون.

منێک کە بەرهەمی شەستەکانی عیڕاق و کوردستانم، شتێک لە کۆڵەپشتەکەمدا نەبووە کە ناوی:"لەماڵدەرچوون" ە کاتێک ئینسان دەگاتە تەمەنی هەژدە. لەو چوارچیوە کولتوریەی مندا، ئینسان کاتێک ماڵی باوان جێدەهێڵێ و دەگوێزێتەوە، وەختێک هاوسەرگیری دەکات. ئەوسا ئەو فرسەتە دێتە پێش کە بتوانرێ، لەگەڵ هەزار دەری سەری دیکەدا، بدا لەشەقەی باڵ و ماڵ جێبێڵێت. ئەگەر ئینسان لە ریزی “خواپێداواندا” بێت، دەکرێ لە ماڵی باواندا تا پلەی خانەنشینی بە بێ هاوسەر یان هاوسەرەوە، هەموو تەمەنی بەسەرببات. پێموابێ، نە بابی من و نە باپیرانیشم زەڕرەیەک فیکریان بەخەساردا بێت کە بۆچی دەبێ کەسانێکی دی لە دوای هەژدەوە، بە مەبەستی جیهێشتنی تەمەنی نەوجەوانی و قاچخستنە ناو تەمەنی گەورەبوونەوە ، دەبێ خاوەنی ماڵ و بڕیاری خۆیان بن.
ئەم جۆرە ژیانەی کە ئینسان قەت لە کۆمەلگاکەی مندا نادات لەشەقەی باڵ و لە دوای هەژدە ساڵییەوە هێلانەی خێزان جێناهێڵێت ، ڕەنگە ئاماژەیەکی سادەی لە دایکنەکبوونی تاک و تاکگەراییەک بێت کە تازە چەکەرەکانی لای ئێمە دەردەکەوێت. بێگوومان ئابووری، هۆکارێکی دیکەیە بۆ ئەوەی ئەم فڕینە مسۆگەر بێت.

بۆیە کاتێک کچەکەم لە دوای هەژدەوە لە ماڵ دەرچوو، من لە تۆماری تاقیکردنەوە و رەفتارنواندنی ڕۆژانەمدا، هیچ ڕایەڵێکی کولتوریم لەخۆمدا شکنەدەبرد کە چی بکەم و چۆن چۆنی رەفتار بکەم. ئاخر من ونەوەی من، هیچ تاقیکردنەوەیەکمان لەگەل کولتوری:لەماڵدەرچوون و “لەشەقەی باڵ”داندا شکنەدەبرد. بە کورتییەکەی: من ئاسمانێکی واهیم نەبینی بوو، چونکە قەت ئەو پەڕ وباڵەم پێنەدرابوو تا تیایدا بفرم.

بۆیە کاتێک ئەو دای لەشەقەی باڵ، ماڵێکی چۆڵ، هەمیشە لە چاوەڕوانی ئێمەدا بوو. ئیتر شاتە شات و هاواری دایک وباوک لەگەل مندالاندا لەسەر لەخەوهەڵنەستان و ڕێکنەخستنی ژوورەکانی خۆ، فرێدانی جانتاو گۆرەوی لە چەقی ژووری دانیشتن و کۆنەکردنەوەی شتەکانی خۆیان ، کە بەشێکی ڕۆتینی ماڵێکی مندالدارە و فشاری ناڕەحەتکردنی دایک وباوکیشە، هەموو ئەمانە لە “ماڵدەرچوون”ی کچەکەمدا دەبنە ئەو دەنگە خوازراوانەی کە دەتەوێ دووبارە لە ماڵدا ببیسترێنەوە. ئینسان تا دەست لە دەمووچاوی ئەم بێدەنگییە کش و ماتەی دوای دەرچوونی منداڵەکان لە ماڵ نەدات، ناتوانێت بە چاوێکی کراوە و سروشتییەوە ، ئاشقی ئەو فەوزایە بێت.

بەلام ئاشقی ئەم فەوزا بوونە و خۆگوونجاندن لە دوای لەماڵدەرچوونەوە ، لە خاڵێکدا دەبێتە ڕاستییەک و جومگەیەکی گرنگ لە ژیانی من. بێگوومان نەک وەک باوکێکی ترادیسیۆنی کە بروای بە “سەربەخۆبوونی ژیان”ی کچەکەی نییە، بەلکو وەک خۆگونجاندنێکی ئینسانی لە دوای دروستبوونی ئەو بۆشاییەی لە دوای ونبوون و دیارنەمانی ئازیزانەوە پێک دێت. بۆ من ئەم ساتە لە ئێوارەیەکی ساردی ن□ق□مبەردایە لە ستۆکهۆڵمدا .

باوک و کچ پیکەوە لە دوای نانخواردنی ئێوارەوە ، هەر یەکەو بە شوێن نەخشەی گەرانەوەی خۆیانەوەن. کچ بۆ ماڵی خۆی و باوکیش بۆ ئەو شوێنەی لێیەوە هاتووە. کچ هەڵدەستێ ولە دوای باوەشێکی گەرمی پڕ لە خۆشەویستیی□وە ، دەپەرێتەوە بۆ ئەوبەری شەقام. لەسەر یەکەمین قاڵدرمەی چوونەخوارەوەی ویستگای میترۆکەدا رادەوەستێ. دەستەکانی هەڵدەبرێت و لە ناو قەڵەباڵغی موسافیرانی مێترۆکەدا وند□ بێت.
من لەسەر شۆستەی شەقامەکەی ئەمبەرەوە ڕاوەستاوم و چاوەکانم پر د□ بێت لە فرمیسک.

ئیستا کچەکەم گەور□ یە.
ئەو بە تەنها لەم قەلەباڵغییەی شەقامدا ڕێدەکات
ئەو کە لە ویستگای میترۆکەی لای ماڵەکەی خۆیەوە دادەبەزێت
بێ دوودڵی، بەبەردەمی تاکە دووکانی پڕ گەنجی ئەوئێوارە تاریکەدا گوزەردەکات
بە توولەرێی دارستانی پێش گەیشتنە لای ماڵەکەی خۆیدا ڕەتدەبێ

من لە شوێنی خۆم وەستاوم و چاوپڕ لە فرمێسک. خانمێکی پۆشتەی بالا کورت، لێم دێتە پێش: پیویسیتت بە یارمەتی هەیە. ئەو وادەڵێ.

لە ئێستادا کە لەبەرانبەر ئەوەدا ڕاوەستاوم، چاوەکانم وەک ئێوارەکەی ستۆکهۆڵم پر لە فرمێسکە. ئەگەر کەسێکتان دەیەوێ بپرسێ: پێویستت بە یارمەتی هەیە، من لە وەڵامدا دەڵێم: بەڵێ، پێویستم پێیەتی. ئەویش لە ڕێگای کردنی ئەم ئاهەنگەی ئەمڕۆمانەوە، بە شادییەک کە فەرامۆشی ئاسان ناتوانێت لە نێوان پێچ و پەناکانی خۆیدا، ، پەنهانی بکات.

ئازیزان!

با لەمڕۆدا شادی باڵ بگرێ.

بەکر ئەحمەد

20231001

مۆنۆدرامای ئەکتەر.. نیهاد جامی

لەناو دیکۆری شانۆنامەیەکی شکسپیرەوە، ڕەنگە ئەکتەرێکە پڕۆڤە بکات لەشانۆگەری ماکبێس، چونکە وەک لیدی ماکبێس نواندنێکی بێدەنگ دەکات بۆ لابردنی پەڵەی خوێن لەسەر پەنجەکانی، بەڵام لەپڕ لەگەڵ کارمەندی ڕوناکی هۆڵی شانۆ قسە دەکات، ئاماژە بە دوو بلاژیکتەری بەرزایی شانۆکە دەکات.

ئەو دوو بلاژیکتەرە داگیرسێنە، هەست دەکەم دەبێت بووەستم، پشوویەک بدەم.

زۆر باشە سوپاس، تۆش ئەتوانی بڕۆیت قاوەیەک بۆ خۆت بخۆیتەوە، دوای کاژێرێکی تر سەر لەنوێ دەست پێ دەکەینەوە.

ئەرێ تاکە شوێنێکە بتوانم سەر لەنوێ ژیانی خەمی تیا بنووسمەوە، من لەدایک بووم تاوەکو لەڕێی شانۆوە گوزارشت لەخەمی ئەوانە بکەم کە وەکو خۆم هەست بە ئازار و برینی ژیان دەکەن، ڕەنگە هەر کاتێک ئەو چیرۆکە ببینن لەسەر شانۆ، دەشێت من خۆم وا نەبینم وەک ئەوەی لە چیرۆکەکەدا هەیە، بەڵام ئەوە ڕاستیقینەیە ئێمە لەڕێی شانۆوە هەست بە خۆمان دەکەین ، زمان و کولتورەکان ناتوانن مەودایەک لەڕێی سنوری شوێنەکانەوە بخولقێنن، ئێمە هاولاتی کۆماری شانۆین، ئاخۆ لەم ساتەدا چەند سیاسی سەر مێزی یاری کردن گالتەیان بەم

قسەیەم دێت، لەکاتێکدا ئەوەی ئەو کۆمارەی ئێمە نەبینێت ناتوانێت کۆتایی دەسەڵاتی ئەوان ببینێت.
هەندێک کات ئەترسم بتوانن کۆمارەکەمان داگیر بکەن، بەو بیانووەی پێویستە سەربەخۆیمان تێکەلی سنوری ئەوان بێتەوە، تۆ هیچ کاتێک هەستت بەو مەترسیە کردووە؟ نا تۆ تەنیا دێیتە هۆلی شانۆ و وەک من ئەو ئازارە نابینیت، ئەوە منم بەدرێژایی کارکردنم هەمیشە ئەترسم دوو دڵم، ئەگریم، کەچی دیمەنی کۆمیدی بۆ تۆ نمایش ئەکەم، وا دەزانیت لەژیانمدا جارێک چیە نەگریاوم، من خەمی ئەو مر□قانە بەپێوە ڕایگرتووم، تاوەکو ئێستا لە زمانی یەکتری تێناگەین، کەچی شانۆ بۆتە یەک زمانی هاوبەشمان.
ئەبێت باشتر لەو دیمەنە خۆم ئامادە بکەم، نامەوێت ئەو مورکە کۆنە بە شانۆنامەکە ببەخشم، دەبێت شتێک هەبێت گوزارشت لە ئازاری ئێستای من بکات، بۆ ئازاری من؟ مەبەستم ئازاری ئەوانەی رۆژانە لەدەستی ئەشکەنجەی وڵاتەکانی خۆیان ڕا دەکەن، لێرەش سەر لەنوێ پۆلیسەکانی ئێمە ڕاویان دەنێن، مرۆڤ ئەگەر زۆر خراپیش بێت شایستەی ئەو هەموو ئازارە نیە، هەر بەڕاست ئاخۆ مرۆڤێک هەیە لەشانۆ بێت.. دۆستی شانۆ بێت، لەسەر کورسیەکی خراپی ناو هۆڵێکی شڕی مانگی ززستان بە بێ هیچ گەرمیەک دابنیشێت، ببورن باسی ئێرە ناکەم! باسی شوێنێکی دوور ئەکەم، کە هۆڵەکانی شانۆ بەم شێوەیەن، ئەوان دەچنە هۆلی شانۆ بەبێ ئەوەی پلیت ببڕن، ئەکتەرەکان تەنیا بە هاتنی ئەوان دڵخۆشن، هیچیان لێیان ناوێت.. تەنیا دەیانەوێت بینەران لەوێ ئامادەی نمایشەکەیان بن، نا ئەوە شێتی نیە، دەتوانیت وای بناسیت کە هێشتا مانایەک ماوە بۆ جوانی، بۆیە ناتوانم بێدەنگ بم، بوەستم و ببمە شاهیدێکی ترسنۆک و ببینم دێوەزمەکان ئەو جوانیەمان دەکوژن.
من لێرەم! هەمیشەش لێرە دەبم، هەر کاتێک شانۆیەکم تەواو دەبێت، خەونی کارێکی نوێ داگیرم دەکات، تاقەتی ئەو شانۆنامەیەی شکسپیرم نیە، ڕاستیەکەی لەم سەردەمی ترا ژیدیا ڕاستی□قینەیە باوەر ناکەم ژنێک هەبێت وەک لیدی ماکبێس بێت، مەگەر کەسانێک لەناو عەرشی دەسەڵاتدا بن و ئێمە بچەوسێننەوە، کەواتی پێویستە بیر بکەمەوە، کارێکی نوێ پێشکەش بکەم، پێویستم بەوەیە کەمێک برۆمەوە ناو خۆم، لەناو مندا چیرۆکی ئەو مرۆڤانە هەیە، کە جگە لەئازار شتێکی تریان نیە، ئەوان خەمی ئەوەیان بوو دەمرن و کەس گوێی لێیان نابێت، کەوایە با دەستت پێ بکەین، دەست بە شانۆگەریەکەمان بکەین، ئەو کوڕە هەر نەهاتەوە بێت ئەو ڕوناکیانە بکوژێنێتەوە.
لەپڕ ڕوناکیەکانی سەر شانۆ دەکوژێتەوە، تەنیا تیشکێک نەبێت کە لەسەر ئەکتەرەکەیە، سەر بەرز دەکاتەوە، دەروانێتە مەودای بەرزایی

هۆڵەکە و دەست دەکات بە پێکەنین.
ئەوە تۆ هاتویتەتەوە، زۆر باشە ببورە، سەیرکە من ئەو بلاژیکتۆرانەم پێویستە، ئەوانی تر بەکار ناهێنینین، زیاتریش متمانە بکە سەر ڕەنگی سوور و شینەکە، هەندێک کات کە پێویستی کرد لەرێی ڕەنگە سپیەکەوە، سەر شانۆ تا ڕادەیەک روناک بکەوە، پێویستمان بەم دیکۆرەش نا بێت، بوەستە هەول ئەدەم داپ□شم، پێویست ناکات دیار بێت.
"بە هەندێک پارچە قوماشی ڕەنگاو ڕەنگ، دیکۆرەکە دادەپۆشێت، کە لەو داپۆشینە فۆرمێکی تر بە سینۆگرافیای نمایشەکە د□ بەخشێت"
ئێستا من ئامادەم چاوەروانی تۆم، گەر کێشەیەکت نیە دەتوانیت گلۆپەکان بکوژێنیتەوە، لەگەڵ داگیرساندنی من دەست پێ دەکەم.

بۆ ساتێک سەر شانۆ تاریک دادێت، کاتێک سەر شانۆ ڕوناک دەبێتەوە، پارچە قوماشێکی سپی تەواوی سەر شانۆکەی داپۆشیووە، ڕەنگی شین لێی دەدات، قوماشەکە دەلەرێتەوە، وێنەی سەر دەریا نیشان دەدرێت، کۆمەڵە ک□ل□□ س□ری م□ر□ق س□ر ئاوەکە کەوتوون، دوو دەست کە ڕووخساری دیار نیە مناڵێکی بەرز کردۆتەوە تا نەخنکێت، دەستەکە ووردە ووردە بەرەو قوڵایی دەریا دەروات و تا مناڵەکە دەبینین لەگەڵ ک□ل□□ س□رەکان بەسەر دەریاو□ یە.
ل□ پێشەوەی شانۆکەدا ئەکتەرەکە لەرێی تیشکێکی ڕوناکی دەردەکەوێت، وەک ئەوەی گوێی لەچیرۆکێک گرتبێت وبیەوێت کاردانەوەی چیرۆکەکە بخاتە ڕوو، لچکێکی قوماشە سپیەکە دەگرێت، بۆ خۆی ڕایدەکێشێت، ڕوناکیە شینەکە دەگۆرێت بە سوور، ئەکتەرەکە هەوڵ دەدات تەواوی قوماشەکە کۆ بکاتەوە، وەک بوخچەیەکی لێ دەکات و بەکۆڵی خۆی دەدات، سەر شانۆ بەتاڵ دەبێت، تەنیا ئەکتەرەکە لەسەر شانۆیە، ئێستا گەیشتۆتە ناوەڕاستی شانۆ بەسستی هەنگاو دەنێت، تۆنی دەنگی بەشێوەیەکی ئازاراوی بەرجەستە دەکات، لەوە نەچێت ئێستا خەمی باسکردنی بێت لەشانۆ، هێندەی کاردانەوەی دیمەنی دەریاکەی بەسەرەوەویە.
ئەکتەر: ئێمە دیمەنەکان دەبینین، س□ب□ینێ بیرمان دەچێتەوە، ئەوانەی ل□ دەریا دەربازیان بوو، دۆست و خانەوادەی ئەوانە بوون کە ل□ دەریادا مردن، ئەوان لە نیشتمانی خۆیان وەک من ئەکتەر بوون، لە هۆڵی شانۆ بوون، هەندێکیان بینەر بوون، بە تاسەوە چەپلەیان دوای نمایشەکان لێ ئەدا، هەبوو داهاتی کارکردنی ئەو رۆژەی خۆی خستۆتە زەرفێکەوە، وتویەتی ئەوە بۆ پشتگیری شانۆکەی ئێو□ یە.
کەچی بەر لەوێ بگەنە لای ئێمە ل□ دەریادا مردن، خەونە شانۆییەکانیان ل□ دەریا ماسی دەیخوات.

ئێستا تێئەگەن کە بۆچی من ناتوانم لەشانۆنامەکاندا کار بکەم، ئەو بوخچەیەی هەڵمگرتووە، بۆ خۆی شانۆنامەی تراژیدی مەرگی ڕاستەقینەی مرۆڤە، پێویستە لێرەوە دەست پێبکەین، دنیایەکیتر کە لە تەنیشت خۆمان ڕوویدا لەسەر ئەم شانۆیە نمایشی بکەین.

تیشکێک کە نازانرێت لەکوێوە دێت، بەڵام دەچێتە سەر ئەکتەر، جگە لەو هیچ شتێک لەسەر شانۆ نابینین، ئەکتەر لەڕێی جولەکانی دەست و گۆرانیەک کە گوزارشت لەگێڕانەوەی چیرۆکی نائومێدی مرۆڤ دەکات، تەواوی بۆشاییەکانی سەر شانۆ داگیر دەکات، گۆرانیەکە پەیوەندی بە هیچ زمانێکەوە نیە، هەندەی ریتوالێکی تایبەتە، وەک چۆن سەماکە بەهێزی دەنگی ڕیتوالەکەوە دەکەوێتە جولەکردنەوە، سەمای ئەکتەرەکە سەر تەختەی شانۆ جێدەلێت و دەگاتە ناوەراستی بینەران تا کەمێکی بکەن و هەمووان بەیەکەوە بەشداری سەمایەکی کۆمەڵی بکەن، بەبێ ئاگاداری هیچ کەسێک ڕوناکی سەر تەختەی شانۆ کوژاوەتە، ناو هۆڵەکە ڕۆشن بووە، ئەکتەر لەگەل بینەران لەسەمایەکی کۆمەڵی هاوبەشدایە.

تێبینی: ئەم تێکستە لەبنەڕەتدا بۆ ئەکتەری خۆرئاوایی نووسراوەو باس لەئەکتەرێکی خۆرئاوا دەکات کە تیشک دەخاتە سەر ئازارەکانی شانۆکاری کورد، هاوڕێی ئازیزم ئانا دەبرۆقسکا، تێکستەکەی وەرگێڕاوەتە سەر زمانی پۆڵەندی.

ترس. ئاراس سەعید

بۆ لەمەودوا ئێوە دەتوانن بەترسنۆک یان بەهەر ناوێکی دیکە پێتان خۆشە بانگم بکەن… من لەئەزەلەوە ترسێک لەناوەوەمدا ئەژی، گەمە بە بوونم دەکات…. ترس لە کۆڵانی چۆڵ، لەشەوی تاریک و ئەنگووستەچاو، لە هەتیوبازەکانی شار، لە مزەمیدی لا کۆڵان، لەو مامۆستایانەی بەدارەوە دەهاتنە کلاس، لە سەگ، لە پشیلە، لە ژن، لە پیاو، لە خودا، لە گۆڕستان، لە هەژاری، لە چارەنووس، لە ژیان، لە مەرگ…. کە منداڵبووم دایە بە پشتیری ئاژەڵەکان دەیترساندم، لەترسی ئەوەی پشیلە ڕەشەکان بەهەیوانەکەدا هاتووچۆیان دەکرد، خۆم لەنێو جیگەکەمدا گرمۆڵە دەکرد….شەوان دایکم بە چیرۆکی شەوە و گورگانە

شەوێنە دەیخەواندم، شەوێکیان خەونم دەبینی شەوە دەستی خستبووە نا قڕەم و دەیخنکاندم…
بیرتە ئەوکات لەجێگەکەتدا ڕا پەڕیت و دەتویست باوەش بەدایکتدا بکەیت، کەچی دایکت لە جێگەکەی نەمابوو. ترسێک بەتەواوی تووشی دڵەڕاوکێی کردی، هەموو جەستەت دەلەرزی، دەنگێک لە ژوورەکەی تەنیشتەوە تای شەهوەتی بەرزدەکردەوە، نازانم لەبەر ئەوەی بەباردۆخێکی دەروونی ناجێگردا تێدەپەڕیت، لەوباردۆخە تێنەدەگەیشتی یان بەهۆی ئەوەوە بوو هێشتا تەمەنت هەشت ساڵان بوو.
بەترسەوە تا بەردەرگای ژوورەکەی تەنیشتت چوویت، ئێستاش ئەو دیمەنەت لە بیرە دایکت بەڕووتی لەژێر شەوەدا دەیقیژاند و نرکەو ناڵەی بوو. دڵنیا نەبوویت ئەوە باوکتە یان شەوەیە بەسەر دایکتەوە، بەڵام حەزت دەکرد بیکوژیت… هەرکاتێک بیرلەو دیمەنە دەکەمەوە ڕووداوی (ئۆدیپ پاشا)م بیردەکەویتەوە کە چۆن تو انی بوونەوەرێک بکوژێت کە باوکی خۆی بوو… لەو شەوەوە ترسێک لەگەڵ تۆدا دەژی… ترس لەوەی شەوە هەموو شتێکت لێ بەرێت وەکو چۆن باوەشی دایکتی لێتبرد.
لەو ڕۆژەوە لەهەموو شتێک دەترسم، ترس گواستراوەتەوە بۆنێو هەموو ڕەهەندەکانی ژیانم، ترس لە قەر□ باڵغی، لە خۆشەویستی، لە ئازادی، لە نەمری، لە ژیان.
بەدەستخۆت نیە هەرکات ترس بەرۆکت دەگرێت یەکێک لە کارەکتەری (کەناڵی مەیمونە چەکدارەکان)ی (کاروان کاکە سوور)ت بیردەکەوێتەوە، کە دەیگووت: “هەرچی ئازایەتی و جەربەزیی ئەم دوونیایە لە ترسەوە سەرچاوەی گرتووە.” بەڵام ئەوەی تۆ لە کارەکتەرەکانی (کاروان) جیادەکاتەوە بوونی ژوورێکە، ڕەنگە ئەویش ژوورێکی هەبوایە خۆی لە هەموو ترسەکانی دنیا بشاردایەتەوە.
تەنیا ئەوانەی چەمکی (ش□و□ن و زەمەن) ی (هادیگەر)یان خوێندووەتەوە، لەو ڕستەیە تێدەگەن، م□ر□ق ب□ئەوەی هەست بەناشوێن نەکات پێویستە ژوورێکی هەبێت.
ژوور م□ر□ق ل□ ترس و نەعرەتە و ژاوە ژاو دەپارێزێت، ژوور مەنزڵگەی ئارامی ئاسوودەگی ئینسانە… ناتوانی باوەڕ بەو وشانە بکەیت، کە دەینووسی. بۆ ساتێک بەترسەوە لە وشەکان ڕادەمێنیت، ئەوکات (گریگۆری سامسا)ی کارەکتەری (فرانز کافکا)ت بیردەکەوێتەوە، کە چۆن لە ژوورەکەیدا گۆڕا بۆ قالۆنچەیەکی ترسناک!
لە ژوورەکەتەدا سەدان شەو لەگەڵ ڕاسکۆلینکۆف و لۆلیتا و ئاناکاردینادا دەگریات، دەسپەڕت بەسەر ئیڤانکا تڕامپ و سپیلجان و ناسی عەجرەمەوە دەکرد، بەڕووتی هاتووچۆت دەکرد و جوێنت بە منداڵەکانی بارزانی و تاڵەبانی دەدا. ویسکیت دەخواردەوە و

بەدەنگی بەرز کوفرت دەکرد، دەتگووت: "خودا لەترسی تەنهایی جیهانی دروستکردووە". جگەرەت دەکێشا و بیرت لە نەمری و زەمەن و مەرگ دەکردەوە…. ئاخر مەرگ تەنیا لە ژوورەکەیەدا زەمەنی بیردەچێتەوە. مەرگ پێکهاتەیەکی زەمەنییە، هەموو ترس و دڵەڕاوکێیەکانی لەوەوە سەرچاوەی گرتووە کە زەمەن ئاراستەی دەکات بەرەو مەرگ. بیرتە (کەتین)ی کارەکتەر ڕۆمانی (ژاوەژاو تووندووتیژ _ the sound and the fury)ی(ولیام فۆکنەر) ئەو کاتەی باوکی کاتژمێرەکەی پێ دەبەخشێت پێ دەڵێت: من بۆ ئەوە نات دەمێ زەمەنت بیربێتەوە بەڵکو بۆ ئەوەیە جاروبار زەمەنت بیربچێتەوە…. بەساتێک بیر لە ژیان و مەرگ دەکەیتەوە، بۆ دەستخۆت نییە کە دەتەوێت کۆتایی بە چیرۆکەکە بهێنیت، کۆتایی ڕۆمانی(بێ نەوایان (Les Misérables) ی (ڤیکتۆر هیگۆ)ت بیردێتەوە کە (ژان ڤالجان) بەو گوزارەیە کۆتایی بە ژیانی خۆی هێنا: " ئەوەی ترسناکە نەمرییە، ئەوەی ترسناکە نەژییانە."

گفتوگۆ لەگەڵ شاعیر شادان عەلی.. هەڤپەیڤین- کامەران حاجی ئەلیاس

شادان عەلی: شیعرەکانم چێژێکی تایبەتیان هەیە

کەمن ئەو کەسانەی بتوانن لە چەندین بواری ئەدەبی و هونەری و مافی مرۆڤ سەرکەوتووانە ئەسپی خۆیان تاو بدەن، خاتوو(د.شادان عەلی) لە چەندین بوار وەکو هونەری شێوەکاری وشیعر ومافی مرۆڤ ،بەشداری چالاکانەی هەیە شوێن پەنجەیان دیار وبەرچاوە ،خاوەنی چەندین پیشانگایە ،لە هەمان کاتدا شیعرەکانی بۆ سەرچەندین زمانی جیهانی وەرگێڕدراون، ئەندامی سکرتاریەتی باڵوێزی ئاشتی جیهانی و منداڵان و ئەندامی مافەکانی مروق لە نەتەوە یەکگرتووەکانە هەر بۆیە ئەو کارانەیەوە چەندین جار لە سەر ئاستی کوردستان و جیهان خەڵات و ڕێزلێنانی بۆ کراوە، بۆ پێوستیمان زانی بۆ زیاتر ئاگاداری بوون لە کار و چالاکییەکانی ئەم هەڤپەیڤینەمان لەگەڵیدا ئەنجام دا.

هەڤپەیڤین- کامەران حاجی ئەلیاس

***ئەگەر بکرێت بۆ خوێنەرامان باس لە ژیانی هونەری و ئەدەبی خۆتان بکەیت**

▪ من ناوم(شادان عەلی ئەحمەد)-ە لە شاری سلێمانی لەهەرێمی کوردستان لە دایکبووم، هەر لەم شارەدا خوێندم تەواو کردووە، پاش تەواو کردنی خوێندن ،ساڵی 2003 وەک فەرمانبەر لە بەڕێوەبەرایەتی کتێبخانەی گشتی سلێمانی دامەزراوم، لە 2005وە چەندین کۆرو پێشانگای کتێبی ناوخۆیی ونێودەوڵەتیدا لە بەڕێوەبەرایەتی کتێبخانەی گشتی سەر بە وەزارەتی ڕۆشنبیری وەکو ئەندام و سەرپەرشتیار هەتا ئێستاش کارم کردووە و بەردەوامم.
خاوەنی (دوو سیدی) شیعریم یەکەم ساڵی 2016 و سیدی دووهەم لە ساڵی 2018 چەندین کۆڕی شیعری تایبەت و هاوبەش لەناوخۆو دەوڵەتی و نێودەوڵەتیدا هەیە،هەروەها بەشداری چەندین پێشانگای تایبەت و هاوبەشی شێوەکاری لەناوخۆو دەوڵەتی و نێودەوڵەتیدا هەیە،
ئەندامێتی سکرتاریەتی باڵوێزی ئاشتی جیهانی و منداڵان و ئەندامێتی مافەکانی مروڤ لە نەتەوە یەکگرتووەکان، هەروەها سەرۆکی دەوڵەت (خانەی ژنان)م لە نەتەوە یەکگرتووەکان / عێراق وەرگرتووە.
ئەندامی دەستەی نووسەرانی هەریەک لە گۆڤارو ڕۆژنامەی نێودەوڵەتی (هونەرو دیزاین)م بە ناوی (IJRAD) بەڕەسمی لەوڵاتی هیندستان دەردەچێت ،لە ساڵی 2022 وەک هاوکاری (هونەرمەندانی بێسنور) لەشاری هامبورگی ئەڵمانیاو شاری کالیفورنیای ووڵاتە یەکگرتوە کان کاردەکەم،ناوم لە کتێبی ئافرەتە ناودارەکانی کورد لە نوسینی مێژوو نووسی کورد نوسەر علی خەزنەدار لە بەشی چوارەم و پێنجەمدا هاتووە ئەم کتێبەش وەرگێڕدراوەتە سەر زمانی ئینگلیزی ساڵی چاپ 2021
خەڵاتی باشترین کە سایەتی ساڵانەم پێبەخشراوە لەوڵاتانی ئەمەریکاو ئەوروپاو ئاسیاو عەرەبیدا
هەروەها گروپی وەرگێڕانی بێسنور (فریق الترجمة بلا حدود) کە پێکهاتووە لەچەندین وەرگێری بەتوانا کە کار لەسەر وەرگێڕانی شیعر دەکەن، لەم بوارەدا چەند شیعرێکم بۆ سەر زمانەکانی عەرەبی و ئیسپانی و پرتوگالی و ئینگلیزی و ئەمازیغی وەرگێراوە،نوسینەکانم لە پێناو ئەرکەکانی پەروەردەیی بۆ ئاشتی و مافەکانی مرۆق هەروەها چەندین

بڕوانامەی دکتۆراو باڵوێزی ئاشتی جیهانی و مرۆڤایەتیم لە ڕێکخراوەکانی نێودەوڵەتی .

***بابزانین چۆن ئاوێتەی هونەری شێوەکاری بوویت ،زیاتر لەسەر چ قوتابخانەیەک تابلۆکانت نیگار دەکەیت؟**

- زیاتر کار لەسەر هونەری ئێتراڤیالیزم و تعبیری دەکەم ،چونکە من دەمەوێت لە هونەرەکەمدا پەیام بگەیەنم تا بگاتە شوێنی مەبەست ،هونەریش بەخۆی بەهرەیەکە چۆنت بوێت دەتوانی کاری لەسەر بکەیت.

***ئاستی هونەری شێوەکارانی کورد لەگەڵ ئاستی شێوەکارانی جیهان چۆن دەبینیت؟**

- شێوەکارانی کوردیش هیچیان لە شێوەکارانی وڵاتانی دەرەوە کەمتر نییە ڕاستە شێوەکاری وڵاتان زۆر بەتواناو باشن لەگەڵ ئەوەشدا ڕێکخراوێک یا ئەکادیمیایەک هاوکاریان دەبێت و کاریان بۆ ئاسان دەکات پاشان بەپێی ئەو توانایەی کەهەیەتی باشترین ڕێزلێنان و بگرە سەفەری وڵاتانیشیان پێدەکەن بەڵام شێوەکارانی کورد ئەگەر زۆر باشیش بن و چەند هەوڵبدات کاری باش و تایبەتیش بکەن هەر لەسەر گیرفانی خۆیەتی و مەگەر خۆی بەخۆی هەوڵبدات کاربکات هونەرەکەی پێبگەیەنێت، من لە 2014 – 2018 لەکاتی شەڕی داعش جگە لەنەبوونی مووچەو کەمی لایەنی مادی بەڵام من ساڵانە گەورەترین چالاکیم کرد لەکوردستان لەسەر مافی مرۆڤ و بەتابلۆو شیعرەکانم ئەنجام دا، بۆیە هەندێک جار بەهرەت هەبێت هەرچەنێک بێت دەتوانی هەوڵبدەی بە ئامانجێکت چونکە هیچ کات هونەر ناوەستێت بەڵکو لەکاتە سەختەکاندا زیاتر پێویستەو بابەتەکان وەکو مێژوویەک دەمێننەوە،شێوەکارەکانی کوردستانیش لەڕووی هونەرەوە ئاستەکی باشیان هەیە بەڵام لەڕووی یارمەتی وهاوکارییەوە زۆر لاوازە بۆیە هونەری کوردی لەخولانەوەیەکی چەق بەستوودایە لەڕووی مادییەوە تایبەت لە ئێستادا چەند ساڵێکە قەیرانی دارایی یەخەی هەمووومانی گرتەوە . بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا دەبێت زۆر چالاک بن.

***باشە ئەگەر بکرێت ،ئاماژە بەو ڕێکخراو وڵاتانە بدەیت کە بەڕێزتان کارت تیا کردوون؟**

- بێگومان زۆرن هەر لە هەرێمی کوردستان ، وڵاتی عێراق ،تورکیا، ئۆکرانیا ،هندستان ، ئیتاڵیا ،سویسرا ،میسر ، بەرازیل ،ئەڵمانیا ، بنگلادیش ، یابان ، فلیپین ،

تورینتۆ(کەنەدا)، پاکستان ، پەکین ، فەرەنسا، کۆڵۆمبیا ،
ئوسترالیا ، هۆڵندا ، مەکسیک ، پۆڵندا، ڕێکخراوی یونسیفUN
و خاچی سوری نێودەوڵەتی و ڕێکخراوەکانی مافی مر□ق و
ڕێکخراوەکانی ئاشتی نێودەوڵەتی لەوڵاتانی سویسراو
ئەڵمانیا، ئیسپانیا، ڕۆمانیا ، ئەمەریکا ، فلۆریدا ، ڕوسیا
،ئەفەریقا، مەغریب ، هەنگاریا ، یونان ، بەلجیکا، ئەلبانیا
،فەڵەستین ، قەتەر ئەرجەنتین ، ئەندەنوسیا، سوریا ، یەمەن ،
ئەردەن ، نەرویج ،فرانکفۆرت ، یەکگرتوی ئەوروپا، لیبیا،
جەزائیر، کوەیت ،لوبنان ، تونس، تەکساس ،شیلی.

***بەرێزتان لە بواری شیعر نووسین خاوەن چەندین شیعرن خامەتان رەنگییە ، چۆن تێکەڵی ئەم جیهانەی شیعر بوون؟**

- تێکەڵ بوونی شیعر لەناو ڕۆحدا هەڵدەقوڵێ نازانی کەی تێکەڵ دەبیت بەڵام ئەوەندە دەزانیت لە ساڵێکدا بەرهەمێکت بۆ یەکەمجار نوسیوە دەبێتە سەرەتای نوسینی شیعری

ئاوێتەبوونی من لەگەڵ شیعردا دەگەرێتەوە بۆ منداڵیم هەربۆیە لەئێستادا شیعرەکانم چێژێکی تایبەتی هەیە ئەوەی شیعرەکانم بخوێنێتەوە هەوڵ دەدات شیعری کەش بخوێنێتەوە .

شیعر جۆرێکە لە ئەدەب کە ئامانجی ئەوەیە وەڵامێکی هەستی لە خوێنەردا بھێنێتەوە لە ڕێگەی زمانێکەوە کە هەڵبژێردراوە و ڕێکخراوە بۆ مانا و دەنگ و ڕیتم.

شیعر بە جۆرێک لە ئەدەب یان نووسینی هونەری پێناسە دەکرێت کە هەوڵ دەدات لە ڕێگەی تەکنیکە جۆراوجۆرەکانی شیعرییەوە هەست و خەیاڵی خوێنەر ڕابکێشێت.

شاعیر تێکەڵەیەک لە ڕیتم، هەڵبژاردنی وشە، دەنگ، هێماو وێنە، پێکهاتە و زیاتر بەکاردەهێنێت بۆ دروستکردنی پارچەیەک لە نووسین کە هەستەکانی خوێنەر دەجوڵێنێت.

شیعرەکان بە چەندین شێوە و شێوازی جیاواز دێن و زۆرجار دەقەکە جیادەکرێنەوە بۆ پەڕەگرافێک کە پێی دەوترێت ستانزا.

، ستانزا (بە ئینگلیزی: Stanza) بریتییە لە کۆمەڵێک دێڕ لەناو شیعرێکدا، . ستانزا دەتوانێت ڕیتمی ڕێک و پێکی هەبێت هۆنراوە بە زۆری دەربارەی بابەتێک یان بابەتێکی دیاریکراوە. هەندێک لە باوترین ئەو بابەتانەی کە شاعیر دەربارەیان دەنووسێت بریتین لە (خۆشەویستی، سروشت، هاوڕێیەتی، خێزان، ئاژەڵ، گەورە بوون و پیربوون، چاکە بەرامبەر خراپە ،گەورە بوون و پیربوون، ئازایەتی و ئازایەتی، پێشبینی ، جەنگ…)

هەر بۆیە منیش لەنوسینی ئەمانە بەبەش نیم ،چەندین شێوەی شیعر هەیە و هەندێک شاعیر لەوانەیە تێکەڵەیەک لە دوو یان زیاتر بەکاربهێنن، یاساکانی فۆرمێکی دیاریکراو بشکێنن، یان بە توندی پابەند بن بە یاساکانی فۆرمەکەوە. هەر شیعرێکیش جیاوازە و شێوەیەک بەکاردەهێنێت بۆ نوسینی گێڕانەوەی چیرۆکێکی خەیاڵی یا واقعی هەتا بەڕوونی پەیامەکانی شاعیر لەڕێگەی شیعرەکەیەوە بگاتە شوێنی مەبەست.

***ئایا هیچ بەرهەمێکی چاپکراوی شیعرت هەیە، تائێستا شیعرەکانت بۆ چەند زمانی جیهانی وەرگێڕدراون؟**

- بەڵێ بەرهەمی چاپکراوم هەیە بەناوەکانی کتێبی” تەدەمی یا خاکی نیشتیمان” تایبەتە بەشیعر ، “کتێبی زیوا “، کتێبی زیوا یەکێکە لەکتێبە دەگمەنەکان تایبەت لەهەرێمی کوردستان کەتوانیومەوەکو یەکەم هونەرمەندی شێوەکارو شاعیر ئەم کتێبە بەرهەم بهێنم کە پێک هاتووە لە30 پارچە شیعرو 30 تابلۆی شێوەکاری واتا شیعرێک بۆ تابلۆیەک نوسراوە، جگە لە چەندین نوسین لەناو ئەم کتێبەدا.

لەئێستاشدا کتێبێکی ترم لەبەردەستدایە لە کاری دیزاینداییە ئەم کتێبەشم تایبەتە باچاپ بکرێت لەکاتی خۆیدا باسی بابەتی ناوکتێبەکە دەکەم.

*شیعرەکانت بۆ سەرچەندین زمانی بیانی وەرگێڕدراوەن،ئەگەر زیاتر روونکردنەوەی لەسەر بدەیت؟

- ئەوەی راستی بێت چەند وەرگێڕێکی باش کاری وەرگێڕیان بۆ کردووم بەتایبەت بۆ سەر زمانەکانی زمانی هۆلەندی ، ئیسپانی ،ئەلبانی، هەنگاری، بولگاری ،فەڕەنسی ،ڕوسی، کوڵومبی، چینی ،ئینگلیزی، مەکسیکی ، تەکساس ،ئەمەریکی، ئەمازیغی ، تورکی ، عەرەبی ، یۆنانی و ..هتد

***بەڕێزتان خاوەنی چەندین بڕوانامە و خەڵاتی نێو دەوڵەتین ئەگەر تیشک بخیتە سەریان؟**

- ڕاستە خاوەنی چەندین بڕوانامە و خەڵاتی نێو دەوڵەتیم ،من وەکو ئەندامی باڵوێزی ئاشتی جیهانی لە ڕێکخراوی نێودەوڵەتی و ڕێکخراوەکانی ئاشتی جیهانی و مافی مرۆڤم

لەبەر ئەوەی من لە 3 بواردا کاردەکەم لەهەرسێ بوارەکەشدا زۆر سەرکەوتووم هەرسێکیشیان پەیوەندیان بەیەکەوە هەیە وەکو بواری نوسین وشیعر ،هونەری شێوەکاری ، مافی مرۆڤ،هەربۆیە ئەم ڕێکخراوانە پەیوەندیان پێوەکردم سەرەتا بۆ کارو چالاکی

دەستم پێکرد پاشان قبوڵکرام و لە زانکۆی ڕێکخراوەکانی نێودەوڵەتی بەشی مافی مرق و بەشی هونەری وبەشی ئەدەب و وێژەو کولتور دەستم پێکرد لەپاش دووساڵ توانیم بڕوانامەی دکتۆرا بەدەست بهێنم پاشان ڕێگەیان بۆ ئاسان کردین کە ڕێکخراوەکەمان بەپێی پرۆتۆکۆلی نێو دەوڵەتی هەوڵیداوە ئەو بەهرەو توانایەی کەهەمانە لەگەڵ وڵاتاندا بەتواناتربێت بۆ گەڕدان و پێکەوەبەستنی هەموو هونەرمەندو شاعیرە چالاک و بەتواناکانی جیهان هەندێ جار بە بەرنامەی ڕاستەوخۆی گوگڵ یان ئەگەر کارەکە خێراتربڕوات و مەبەست بێت و کات کەم بێت بە ئونلاین بەشداردەبین بە گفتوگۆکردن لەنێوان یەکتریداو بە ئاڵوگۆڕی بەرهەمی ئەدەبی هەتا زیاتر سود مەندبین بۆ کاری باشتر و ئاشنای هونەری وڵاتانی دەرەوە بین..هەر لەم ڕێگەیەشەوە گرێبەستمان بۆ دەکەن لەگەڵ زانکۆکانی وڵاتانی بەریتانیا وئیتاڵیاو سویسراو چین و ئەڵمانیاو عێراق و دانیمارک و ....هتد

دەتوانم بڵێم بانگهێشتنامەی فەرمی بۆ وڵاتانی دەرەوە لەسەر ئەستۆیی ڕێکخراوەکە بۆ پێشانگاو سیمینارو کۆری شیعری دەکەن چونکە کار لەسەر ئاشتی هەموو جیهان دەکەین

بەردەوامیش لەکاروچالاکیداین پەیوەندییەکی زۆرپتەومان لەگەڵ وەزارەتی ڕۆشنبیری وڵاتی میسردا هەیە کە هەندێ کاری بۆ ئاسان کردووین تا بەردەوامبین لە کارەکانمان، هەندێک جار بڕوانامەکان لەرێگەی نووسینەوە دەنێرن و دەگاتە دەستمان.

***زۆرێک لە بڕوانامەکانت لە تۆڕی کۆمەڵاتییەکان بڵاودەکەیتەوە مەبەست چییە لە بڵاوکردنەوەیان؟**

- من هەندێکیان بڕوانامەکان لەڕێگەی تۆڕی کۆمەڵایەتی بڵاودەکەمەوە . تەنها بۆ ئەوەی هاوڕێیان و خوێنەرانیش ئەو بڕوانامانە ببینن بە دوو مەبەست یەک بۆ هاندانیان بۆکاری هونەرو ئەدەب، ئەوی تریشیان بۆ بینینی شێوازو ئاشنابوونی ڕێزلێنانی نێودەوڵەتی چونکە لەم ڕێزلێنانانە لەرێ نیە هەتا ئەوانیش بێبەش نەبن لە بینینیان ئاشانی ڕێزلێنانی نێودەوڵەتی بن.

***جگە لە بواری هونەر و ئەدەبدا لەچ بوارێکی تری کۆمەڵایەتی کار دەکەیت؟**

- لەبواری مافی مرۆڤیشدا کار دەکەم بۆ داکۆکی کردن لەمافەکانیان بەشێوەیەکی ئاشتیانە کە مرۆق وەک مرۆق سەیر

بکرێ و ڕێزی لێبگیرێت لەهەرشوێنێکی سەر ئەم زەوییە جیاوازی نەکرێت لەنێوان ئاین و کەمەنەتەوەیەکان ، جیاوازی نەکرێت لە نێوان مرۆڤی سپی پێست و مرۆڤی ڕەش پێست هەروەها بێ کێشەی سیاسی و ژیانێکی شایستەیان بۆ دابینبکرێ و پڕبێت لەئومێد و هەرچی پێویستیان هەیە بەپێی توانا یارمەتیان بدرێت چونکە مرۆڤ شایەنی ڕێزلێگرتنە دەتوانم بڵێم ئەدەب و هونەر و مافی مرۆڤ 3 سێ بوارن بەڵام لەیەک بواردا کۆمکردونتەوەو کاریان لەسەر دەکەم.

***هیچ هەماهەنگیت لەگەڵ هونەرمەندان و نووسەرانی کوردستان دا هەیە؟**

- بەڵێ زۆریش هەماهەنگیم لەگەڵ هونەرمەندان و نوسەرانی کوردستان هەیە چالاکی زۆریشم لەناو کوردستاندا هەبووە بەشداریم لە چەندین پێشانگای تایبەت و هاوبەش وکۆری شیعری تایبەت و هاوبەشدا کردووە بەردەوامیش دەبم لە چالاکیەکانم،ئەندامی سەندیکای هورنەندانی شێوەکارنی کوردستان لقی سلێمانم.

***ئێمە لە کۆتاییدا زۆر سوپاست دەکەین بۆ ئەو دەرفەتەی بە ئێمەت بەخشی؟**

-منیش سوپاسی ئەو بەسەرکردنەوەی ئێوە دەکەم هیوای سەرکەوتن و بەردەوامیان بۆ دەخوازم.

کۆمەڵگای سەیر و سەمەرە.. نەوزاد بەندی

لە هەر میللەتێکدا ، لە هەر زەمان و مەکان و سیستمێکدا ، ئەگەر سێ کەسی ئیسلامی و کۆمۆنیست و بۆرژوا لە ژوورێکدا بەند بکەیت ، ئەوا ب□ ش□ک ، یەکتری ئەبڕێننەوە ..قەتڵ وعامی یەکتر ئەکەن ..بەڵام لای خۆمان ، کەسایەتیمان هەیە کوڕە مەلایه و خۆی کۆمۆنیست بووە و ئێستایش یەکێکە لە بۆرژوا دیارەکان …لەوەیش سەیرتر ئەوەیە

، ئیسلامێکان و کۆمۆنیستەکان و بۆرژواکانیش ڕێزێکی زۆریان بۆی هەیە و هەریەکەیان شانازی به پارچەیەکیەوە ئەکەن ..
لە هەموو میللەتێکدا ، لە هەر زەمان و مەکان و سیستمێکدا ، زانست شتێکی پیرۆز بووە و ..چەندەها زانا و دانا ، بە خۆڕایی وانەیان بە شاگردەکانیان وتۆتەوە لە سۆکرات□و□ ل□ ه□تاکو نەجمەدین مەلا .. لە دانتیەوە هەتا عەبدولکەریمی مودەڕیس .. بە پێچەوانەوە ، ئەم زانا و دانایانە لەکاتی هەبوونی هەر دەسەڵاتێکی زاڵمدا ، بێ چەند و چون ڕووبەڕووی بوونەتەوە و خوێنی خۆیان کردۆتە کاسەوە ، لە تۆماس مۆرەوە هەتاکو دڵشاد مەریوانی .. لە گوڵسورخوییەوە هەتاکو گابریێل گارسیا لۆرکا …بەڵام ئەمڕۆ زانا و داناکانی لای خۆمان ، بە فرۆشتن و هەڕاجکردنی داهات و خاکی کوردستان باکیان نییە و مویەک لە سمێڵیان ناجوڵێتەوە ، کەچی کاتێ موچەکەیان دوا دەکەوێ ، واز لە وانە ووتنەوە د□ن□ن و شاگردەکانیان دەنێرنەوە مالەوە ، ئەمە ناو دەنێن خەبات دژی دەسەڵاتی زاڵم ..لە کاتێکدا هەتا ڕەوڕەوەی زانست و زانیاریی زیاتر ڕاوەستێ ،ملی دەسەڵاتی زاڵم ئەستوورتر ئەبێ و ..هەتا نەخوێندەواریی زیاتر بڵاو بێتەوە ، کۆیلایەتیی خێراتر بڵاو دەبێتەوە ..
لەوەیش سەیرتر زۆرینەی کۆمەڵگا ئەم ڕاوەستاندنی پڕۆسەی خوێندنە بە خەبات ئەزانن و لایان وایە بە هۆیەوە پشتی دەسەڵاتی زاڵم ئەشکێ …
لە هەموو زەمان و مەکان و سیستمێکدا ،خەڵکێک هەن تایبەتن و گۆڕانکاریی دروست دەکەن .. ئەمانە ژیانی خۆیان ئەفەوتێنن ، لە پێناوی هوشیارکردنەوەی کۆمەڵگادا ، لە بەرامبەردا ئەو خەڵکە تایبەتە ئەچنە ناو دڵ و ناخی کۆمەڵگاوە و هەمووان شانازیی پێوە دەکەن ، قسەکانیان وەک بەرنامەی ژیان تەماشا ئەکەن ..لە نازم حیکمەتەوە هەتا نیڵسۆن ماندێلا .. لە چێ ڤارا وە هەتا ڕۆبن هود ..
بەڵام لای خۆمان ئەوانەی لە پێناوی کۆمەڵگادا خۆیان ئەفەوتێنن ، نیوەی کۆمەڵگا جنێوی پێ دەدەن و ..نیوەکەی تریش هیچ ڕا و بوچوونێکیان دەربارەیان نییە ..ئاخر بۆیە لە نالی و حاجی قادری کۆییەوە هەتا تۆفیق وەهبی و ئیبراهیم ئەمین باڵدار لە غوربەتدا گیانیان سپارد ..
لە هەمووی سەیر و سەمەرەتر ئەوەیە ،میللەتێک ئەوەندە سەیر و سەمەرە بێت و ..ددانیشی پیا نەنێت کە میللەتێکی سەیر و سەمەرەیە و . . مێش میوانی نەبێ .

ـــــنەوزاد بەندی

مانی تنها ژکی سارد-ی یوسف عزدین للاین باسط مرادی-یو کرای فارسی

مانی تنها ژکی سارد-ی یوسف عزدین للاین باسط مرادی-یو کرای فارسی و لچاپ و پخشی ئفراز باوکرایو..

خرچف و ئەدەب و ئدیبانی روسیا.. د. ضیاء نافیع.. له

عەرەبییەوە: ئەردەڵان عەبدوڵڵا

نیکیتا خرۆچۆف (لە ساڵی 1894 لەدایك بووە، لە ساڵی 1971 کۆچی دوایی کردووە) سێهەمین رابەری یەکێتیی سۆڤیەت بوو لە پاش لینین (لە شۆڕشی ئۆکتۆبەری1917 ەوە تاوەکو 1924 حوکمی یەکێتی سۆڤیەتی کردووە) دواتر ستالین هاتە گۆڕەپانەکەوە، لە ساڵی 1924 ەوە تاوەکو ساڵی 1953 حوکمی یەکێتی سۆڤیەتی کرد. گەرچی خرۆچۆف تەنها لە ساڵی 1954 تا 1964 حوکمی سۆڤیەتی کرد. بەڵام هیچ شوێنێکی لەناو دڵی گەلانی یەکێتی سۆڤیەتدا داگیرنەکرد. بەلایەنی کەمەوە لە رووی شکۆییەوە بۆ نموونە هیچ پەیکەرێك یان شەقامێك، دەزگایەك بە ناوییەوە نەکراوە، ئەمەش لە چاو ستالین و لینیندا، دیاردەیەکی نامۆیە بە یەکێتی سۆڤێتی پێشوو، چونکە ئەو دوانەی تر لە زۆر شوێندا ناویان دیارە.

کاریگەرییان لەسەر ئەدەبی روسی هەبووە

هەرچەندە ناوی خرۆچۆف بە کۆمەڵێك گۆڕانکاری ریشەییەوە بەستراوەتەوە، کە رۆڵیان لە کاروانی مێژوویی یەکێتی سۆڤیەت و جیهانیشدا هەبووە، چونکە یەکێتی سۆڤیەت زلهێزێکی جیهانی بووە، تەنانەت هەندێك لە کارەکانی خرۆچۆف رۆڵیان لە داهاتووی ئەم زلهێزە جیهانییە کردووە. بەدڵنیاییەوە هەموو ئەو سەرکردە سیاسییانەی سۆڤیەت کە پێشتر باسم کردن، رۆڵ و جێ پەنجەیان بەسەر کاروانی ئەدەبی روسیی و چارەنووسی ئەدیبانی سۆڤیەتییەوە دیاربووە، بەتایبەتی لەسەروەختی حوکمڕانیاندا، کە باوەڕیان بە فەلسەفەی تاك حزبی هەبووە.
لەبارەی لینین و ستالینەوە، خوێنەری عەرەبی کەم تا زۆر زانیاریان لە بارەیانەوە هەیە، هەر لێکۆڵەوەر و مێژوونووسێکیش بەپێی تێڕوانینی خۆی هەڵوێستی ئەم دوو سەرکردەیەی باس کردووە لە بارەی ئەدەبی روسییەوە هەیە، تاوەکو ئەمڕۆش نووسەرە عەرەبەکان لەم بارەیەوە کتێب و لێکۆڵینەوە دەنووسن. بەداخەوە هەموو ئەوانەشی لەم بارەیەوە نووسیویانە زیاتر تێگەیشتنی سیاسیی و فیکری خۆیان بەسەریاندا زاڵبووە، تاوەکو پشت بەستن بە بابەتی بوون و ئەکادیمی بوون.(ئەمەش ئامانجی ئێمە نییە لەم وتارەدا).

خرۆچۆف و ئەدەبی روسی

با بێینەوە سەر جێ پەنجەی خرۆچۆف بەسەر ئەدەبی رووسییەوە، هەرچەندە تاوەکو ئەمڕۆش ئەمە دیارنییە، لەکاتێکدا ئەو ماوەیەی ئەو بە"توانەوەی سەهۆڵبەندان" ناسراوە، کە قۆناغێکی گرنگ و پڕ

بایەخی ئەدەبی روسیش بووە. ئەمەش ئامانجی ئێمەیە دەمانەوێت بە کورتی باسی بکەین و ئاماژە بە ئەدیبە ناسراوەکانی ئەو قۆناغە بدەین و هەڵوێستی خرۆچۆفیش لەبارەیانەوە دەربخەین.

پێش هەموو شتێك دەبێت ئەوە بڵێم خرۆچۆف لە چاو لینین و ستالیندا، زۆر لە کەشی رۆشنبیریی و ئەدەبییەوە دوور بوو، هێندە دوور بوو بە جۆرێك پرۆفیسۆر کۆرمیلۆف " مامۆستای مێژووی رەخنەی ئەدەبی روسی لە سەدەی 20 و 21 لە زانکۆی مۆسکۆ " ساڵی 2018 لێکۆڵینەوەیەکی لە گۆڤاری " زنامیا نووسی " ئەم گۆڤارەش گۆڤارێکی مانگانەیە یەکەم ژمارەی لە ساڵی 1931 دەرچووە و تاوەکو ئەمڕۆش بەردەوامە." لێکۆڵینەوەکە بەناونیشانی" نیکیتا خرۆچۆف وەکو رەخنەگرێکی ئەدەبی."

لە سەرەتای لێکۆڵینەوەکەیەدا ئاماژەی بەوە کردووە کە خرۆچۆف لە هەموو سەرانی تری یەکێتی سۆڤیەت نەخوێندەوارتر بووە، تەنها قۆناغی سەرەتایی خوێندووە. هەندێك کەسیش ئەم مەسەلەیە بەشتێکی گرنگ دانانێن، چونکە لە زۆر حاڵەتەدا ئەم مەسەلەیە کاریگەری نەبووە بەسەر مێژووی رابەرە سیاسییەکانی و کاروانی خەباتیانەوە، بەڵام هەندێکیتر ئەمە بەلایانەوە گرنگە و ئاماژە بە هەندێك رووداوی تایبەت لە مێژووی ژیانی خرۆچۆف دەکەن، بۆ نموونە رووداوی بەکارهێنانی پێڵاوەکەی لە کۆبوونەوەی رێکخراوی نەتەوەیەکگرتووەکان، ئەمەش رووداوێکی گرنگە لە جیهاندا دەنگی دایەوە، تەنانەت خەریك بوو لەسەر ئەم رووداوە لە دەسەڵات دەربکرێت. هەروەها ئاماژەش بە وتەیەکی خرۆچۆف دەکەن کە جارێکیان بە وێنەکێش و پەیکەرتاشی ناسراوی سۆڤیەتی نیزفیتنی وتووە، کاتێك سەیری تابلۆکەی کرد، بەبەرچاوی خەڵکییەوە، کە زۆرێك لە دەزگای میدیاکان بەشداربوون، کاتێك خرۆچۆف پێی دەڵێت: ئەمە چییە دروستت کردووە؟ ئەمە کەرە کۆویش دەتوانێت ئەم جۆرە تابلۆیانە بکێشێت!. ئەم خەڵکانە پێیانوایە ئەمە و هەموو رووداوەکانی تریش، گوزارشت لە رەنگدانەوەی ئاستی خراپی رۆشنبیریی و نەخوێندەواری خرۆچۆف دەکەن، کە پێی ناسراو بوو.

رووداوی گەورە کە وابەستەیە بە کاروانی ئەدەبی روسییەوە لە سایەی ساڵانی حوکمی خرۆچۆفدا پەیوەستە بەچەند ناوێکی دیاری ئەدەبی روسییەوە، ناسراوترینیان پاسترناك و سولجینیستنە. هەرچەندە پەیوەندی خرۆچۆف بەم دوو کەسایەتییەوە، بۆ هەریەکەیان وتارێکی پێویستە، هەربۆیە ئێمە لێرەدا تەنها چەند سەرەقەڵەمێك دەنووسین.

رازی نەبووە پاسترناك خەڵاتەکە وەربگرێ

ئەوەی ئاشکرایە ساڵی 1958 بۆریس پاسترناك خەڵاتی نۆبڵی بۆ ئەدەب

پێ بەخشرا، ئەوەی دیاریشە حکومەتی سۆڤیەت ئەو کاتە کە خرۆچۆف سەرۆکی بوو، رازی نەبوو پاسترناك ئەو خەڵاتە وەربگرێت، چونکە پێیانوابوو ئەم کارە، کارێکی دوژمنکارانەیە دژ بە دەوڵەتی یەکێتی سۆڤیەت، هەرئەمەش وایکرد پاسترناك ناچاربکرێت خەڵاتەکە رەت بکاتەوە و وەرینەگرێت. خرۆچۆف لەو کاتەدا هیچ قسەی نەکرد، بەڵام دواتر لە بیرەوەرییەکانیدا دەنووسێت، من ئەو کاتە رۆمانەکەی پاسترناکم نەخوێندبۆوە، بەڵام دواتر خوێندمەوە، پێموایە کارێکی خراپ نەبووە.

سۆلجینیستن بەختی هەبوو

ئەلکیساندەر سۆلجینیتسن لە زیندان ئازاد کرا، ئەمەش دوای ئەوەی خرۆچۆف هەڵمەتی دژایەتی ستالینی راگەیاند و دژی حوکمی دیکتاتۆری ستالین وەستایەوە، کاتێك لە زیندان ئازاد دەکرێت، نۆڤڵێتەکەی "رۆژێك لە ژیانی ئیڤان دینیسیفیچ" دەنێرێت بۆ گۆڤاری " نوڤی میر" نۆڤڵێتەکەش باسی ژیانی زیندانیان دەکات لە زیندانەکانی سۆڤیەت لەکاتی حوکمرانی ستالیندا. سەرنووسەری گۆڤارەکە ناوێرێت بڵاویبکاتەوە، بۆیە سەرەتا دەینیرێت بۆ خرۆچۆڤ، ئەویش سەیر دەکات ئەم نۆڤڵێتە شتێکی باش و گونجاوە و لەگەڵ ئەو هەڵمەتەدا دێتەوە کە دژی ستالین رایگەیاندووە، بۆیە بەشێوەیەکی شەخسی رازی دەبێت و نامەش دەنرێت بۆ سەرنووسەرەکە کە بۆی بڵاوبکەنەوە، ئەمەش هەنگاوی یەکەم دەبێت لە ناسراوبوونی سۆلجینیتسن لە جیهان و دواتریش خەڵاتی نۆبڵ وەردەگرێت.
لێکۆڵینەوە لە هەڵوێستی خرۆچۆڤ لە ئەدەب و ئەدیبە روسییەکان، دەتوانێت هاوکارییمان بکات بۆ بینینی ئەو دیمەنە واقعیی و هەقیقی و دیارەی کاروانی دەوڵەتی تاك حزبی، بەدەر لەوەی کە کام سیستم حکومی دەوڵەت دەکات، هەروەها ئەوەشمان بۆ دەردەخات تا چەندە تاکە شەخسێك حوکمی وڵات دەکات، کاریگەری گەورەی بەسەر تەواوی ژیانی ئەو گەلانەوە هەیە کە حوکمیان دەکەن و داهاتوو چارەنووسیان دیاری دەکات.
ئامانجی سەرەکی ئێمەش لەباس کردنی ئەم لێکۆڵینەوە و وتارانە ئەوەیە گەلانی تر ئاگاداری هەقیقەتی رووداوەکانی یەکێتی سۆڤیەت بن و سوودیش لەو ئەزموونانە وەربگرن.

سەرچاوە: رۆژنامەی المدی

بەراز لە نێوان ئەفسانەو ڕاستیدا!.. نووسینی: حەسەن حەریری.. ئامادەکردنی: حەسەن ڕازانی

لە نێو شارستانیەتەکانی کۆن و هەروەها لە نێو ئایینەکانی جولەکەو ئیسلامیشدا چەندین چیرۆک و داستان بە دەوری بەرازدا هەن و دێن و دەچن و ودەگوترێن ، کە هەردووکیان واتە جولەکەو موسڵمانیش بەرازیان حەرام کردووە بە بێ ئەوەی هیچ هۆیەکی لۆژیکی یان زانستی بخەنەڕوو!
ئەوچیرۆک و گوتانەی کە بەرێژایی مێژوو دەربارەی ئەو ئاژەڵە بەستەزمانە دەگوترێن تەنانەت ئەوەندەش بەرز نین کە بگەنە ئاستی ئەفسانەش!
لە پێش دەرکەوتنی ئایینەکانیش، هەندێک چیرۆک و ئەفسانە دەربارەی بەرازو خەراپیی بەراز لەگۆڕێدابوون. بۆ نموونە لە شارستانیەتی میسری کۆندا، ئەفسانەیەک هەیە کە دەڵێت: خوداوەند سێت، کە خوای خەراپەیە، لە بەرگی بەرازێکی ڕەشدا دەردەکەوێت وهێرش دەکاتە سەر (حۆرس)ی کوڕی خوداوەند ئۆزیریس!
بەڵام سەرباری ئەوەش میسریەکان، لەبەر سوودە زۆرەکەی، گرنگیی زۆریان بە بەرازداوە! لەو نێوەشدا کۆمەڵێک لە خەڵکی تایبەت هەبوون کە گرنگییان بە بەراز داوەو بەخێویان کردووەو بەرازیان ڕاگرتووە و ئەوانە وەک بەرازەوان لە نێو کۆمەڵگادا ناسراون. ئەو بەرازەوانانە وەک کۆمەڵێک لە خەڵکی سووک و ئاست نزم بینراون و کۆمەڵگا تێکەڵاویان نەبووەو تەنانەت بە ژن و ژنخوازیش تەنها لەنێوخۆیاندا ئەنجامیان داوەو دەرەوەی خۆیان لە گوێی نەکردوون!
لە ڕووی سوودەکانی بەرازەوە لەو زەمانەی ئەوکاتەدا، بەرازیان بەکاردەهێنا بۆ دۆزینەوەی ئاو لە بیابانەکانداو بە دوا بەراز دەکەوتن و بەهۆی بەرازەوە ئاویان دەدۆزیەوەو هەروەها بەرازیان بۆ چارەسەری هەندێک نەخۆشی بەکاردەهێنا.
هەروەها بەراز لە ئەفسانەکانی کەنعانیدا هێمای خەراپەکاری بووەو هەمان چیرۆک و ئەفسانەش کە تەنها ناوی ستەملێکراو گۆڕاوە بە هەی

بەرازەوە، کە دەڵێت بەراز هێرشی کردۆتە سەر خوداوەند ئەدۆن کە ئەو خۆی بەعلی وەڵاتی شام و بیبلۆس لە فینیقیا بووە. ئەدۆنیس. کێ هەیە چیرۆکی ئەدۆنیس و عەشتاری نەبیستبێ؟
لەوبارەوە لیستێکی درێژهەیە دەربارەی خەراپیەکانی ئەو زیندەوەرە دەگوترێت کە گوایە بەراز زیندەوەرێکی خەراپە. بەڵام لێکۆڵینەوەکان کە لەسەر ئەو گیاندارە ئەنجامدراوون دەیسەلمێنن کە بەراز بە بەراورد بە گیاندارەکانی تر لە هەموویان بەسوود ترە ب□ م□□قایەتی و بۆ ژینگەش! یەکەمین گیاندار کە لە بواری پزیشکیدا سوودی لێوەرگیرا بێت بریئتیە لە بەراز کە شانەکانی سوودیان لێوەرگیراوە لە بواری پزیشکیدا! کە دەرکەوتووە شانەکانی بەراز لە ٧٠٪ی نزیکە لە هی مڕۆڤەوە، هەروەها ترشەناوکیکەی واتە DNA ٩٨٪ ی نزیکە لە هی مرۆڤەوە، ئەنسۆلین لە بەراز درووست دەکرێت کە باشترین جۆرەکانی ئەنسۆلینە! هەروەها کالستۆنین کە بۆ پووکانەوەی ئێسقان بەکاردێت لە بەراز درووست دەکرێت.
ئەمڕۆش چەندین تاقیکردنەوە ئەنجام دراوون بۆ چاندنی دڵی بەراز لە مڕۆڤدا کە ئەو تاقیکردنەوەیە لە مەیمووندا ئەنجام دراوە. لە سەر مڕۆڤیش ئەنجام دراوەو سەرکەوتووبووەو دوو مانگ ژیاوە، ئەو مڕۆڤە دوای دوو مانگ مردووە چونکە لەشی مڕۆڤەکە ڕەتی کردۆتەوە چونکە نەیتوانیوە کۆنتڕۆڵی جینی ڕەتکردنەوە بکات. بەڵام ئێستا توانراوە ئەو کێشەیە چارەسەر بکرێت بە دەستکاریکردنی دڵی بەرازەکە ئەویش بەوەی کە بتوانێت کۆنتڕۆڵی جینی ڕەتکەرەوە بکات لە لەشی مڕۆڤەکەدا.

جا ئەگەر هاتوو ئەو تاقیکردنەوانە سەرکەوتنیان بە تەواوی بەدەست هێنا دەبێ چەند کەس سوودمەند ببن لەو ڕووەوە؟ هەر بە ڕاستی ماوەیەک لەمەو بەر نەشتەرگەری□ی□ک بۆ کەسیکی تەمەن ٥٨ ساڵ کرا و ئێستاش کەسانیکی زۆر چاوەڕێن ئەگەر کەسێک هەبێ بببەخشێت! بۆیە ئەوەی کە دەگوترێ و پڕوپاگەندەی ئەوە بڵاو دەکرێتەوە کە گوایە بەراز میکڕۆبێکی زیانبەخشی تێدایە کە نە بەئاگر دەسووتێ و نە بە سەرماش لەناو دەچێت هیچ نیە بێجگە لە درۆ و چەواشەکاری و دەیانەوێت بەو درۆو بوختانانە کاریگەری خەراپ لەسەر زانستی تەندرووستی دابنێن. سەرەتا بەوە دەستیان پێکرد کە گۆشتی بەراز کرمی شریتی تێدایە ئنجا گوتیان کرمی تینیای تێدایە کە ئەوەی ڕاستی بێت ئەو کرمە لە گۆشتی گادا هەیە نەک لە هی بەرازدا.

جولەکەو موسڵمانەکان گۆشتی بەرازیان حەرام کردووە بە بێ ئەوەی هۆیەکانی ئەو حەرام کردنە لە ڕووی زانستی و تەندرووستیەوە بخەنە

ڕوو! دەڵێن چونکە بەرازپیسایی و پاشەڕۆ دەخوا، ئەمەش دەڵێین دیقەت بدەن و ببینن بەتان دەردەکەوێت کە نەک هەر بەراز بەڵک و زۆر لە ئاژەڵ و پەلەوەرو گیانداری تر هەن کە پیسایی و پاشەڕۆ و زبڵ و خاشاک دەخۆن و گۆشتیشیان حەرام نەکراوە و هەم جولەکەو هەم موسڵمانیش دەیخۆن! بۆ نموونە هەر تەماشا گا و گوێل و مەڕو ماڵاتی تر و بزن و مریشک و هەندێک پەلەوەری تریش بکەن کە دەبینن زۆر شت دەخۆن!

لە ئەوروپاو وڵاتانی ڕۆژئاوایی کە بەراز بەخێو دەکەن وەک هەر مەڕوماڵاتێکی تر، وەک مانگاو گاوگوێل خواردنیان دەدەنێ. دەگوترێت ئەگەر پیاوێک گۆشتی بەراز بخوات ئەوا دەبێتە دەیوس و هیچ ئیرەیی بە مێینەکەی نابات چونکە ئەوە تەنها بەرازە کە گوێ بەو مەسەلەیە نادات و هیچ ئیرەیی لە بەرامبەر مێینەکەی خۆیاندا نیە ! ئەمەش بە بروای ئەمە قسەیەکی پووچە چونکە زووربەی ئاژەڵان لەگەڵ نێرینەیەک زیاتر پەیوەندی دەبەستن!

ئەوانەی کە گۆشتی بەراز ناخۆن جولەکەو موسڵمانانن. شتێکی سرووشتیشە کە لە تۆڕە کۆمەڵایەتیەکان ببینین و ببیسین لە لایەن ئەو دوو پێڕەوە کە گۆشتی بەراز مکڕۆبی زیانبەخشی تێدایە کە نە بە ئاگرو نە بە سەرماو بەستن لە ناو ناچێت! ئەمەشیان تەنها بە پشتڕاستکردنەوەی ئەو گوتانەیە کە دەڵێن لەبەر ئەمانەیە کە خواردنی گۆشتی بەرازیان حەرام کردووە!

دوای ئەو کورتە نووسینە، دەربارەی حەرام کردنی خواردنی گۆشتی بەراز، ئەوانەی کە پێیان وایە گۆشتی بەراز زیانبەخشە و نابێ بخورێت و بە پشتڕاستکردنەوەی ئەو قسەیەشیان گوایە لەوبارەوە لێکۆڵینەوەی زۆر کراوەو ئەنجامدراوە با ئەو لێکۆڵینەوە تەندرووستی و زانستیانە نیشانی خەڵک بدەن نەک هەر بە ناوهێنان! پێمان بڵێن لە کام زانکۆ ئەو لێکۆڵینەوانە ئەنجام دراون و نیشانمان بدەن، پێمان بڵێن کێن ئەوانەی ئەو لێکۆڵینەوانەیان ئەنجام داوە ، ناوەکانمان پێ بڵێن..شوێن و کات و دەرەنجامەکان نیشان بدەن! من لەوبارەوە ڕووبەڕوویان دەبمەوە!

من ڕووبەڕووی ئەوانە دەبمەوە کە کە دەڵێن گۆشتی بەراز لەهەر گۆشتێکی تر زیاتر زیانی هەیە! هەر گۆشتێک بەشی خۆی سوودی هەیەو بەشی خۆشی زیانی هەیە.. جا ئەگەر هەر گۆشتێک بە باشی لێنەنرێت و بە باشی نەکوڵێنرێت ئەوا گۆشتەکە زیانی زۆرترە لە سوودەکەی.. گۆشتی بەرازیش لەو ڕێسایە بەدەر نیە!

تێبینی: خواردنی سەرەکی زووربەی خەڵکی ئەوروپاو ڕۆژئاوا وڵاتانی ناموسلمان و نا جولەکە گۆشتی بەراز دەخۆن. تەنانەت

گۆشتی بەراز لە هەندێک وەڵاتی موسڵمانیش دەخورێت!

https://www.facebook.com/groups/496093623891552/user/100009028/655019

فەلسەفەی ئەخلاق.. ئاراس سەعید

“پێشەکی”

فەلسەفەی ئەخلاق با بەتێکی ئاڵۆزە، بۆیە هێندە ساکار نیە بتوانین بە چەند گوزارەیەک پێناسەی چەمکی ئەخلاق بکەین. وەکو “سوکرات” دەڵێت: (ئێمە لە بارەی با بەتێکی بچوکەوە گفتووگۆ ناکەین، بەڵکو سەرقاڵی گفتوگۆ کردنین دەربارەی ئەوەی کە دەبێت چۆن بژین؟) پرسی فەلسەفەی ئەخلاق پرسێکی ین□نق□رسالە و لە مێژووی هزری مرۆڤدا، مشتومڕی فەلسەفی زۆری بەدوای خۆیدا هێناوە و ڕوانگە و تێڕوانینی بیرمەندان و فەیلەسووفان جیاوازە لە مەڕ ئەمپرسەوە. ئەمەش دەگەڕێتەوە بۆ ئەو فاکتەرانەی کە پەیوەستن بە با بەتی فەلسەفەی ئەخلاقەوە، چونکە لە بنەڕەتدا فەلسەفەی ئەخلاق با بەتێکی فرە ڕەهەندە و پانتاییەکی زۆر داگیردەکات لە مێژووی هزری مرۆڤدا. بۆیە ئاڵۆزە پێناسەیەکی ڕەها و سەرتاپاگیر بۆ فەلسەفەی ئەخلاق بکەین، بەڵام لەڕێگەی کۆکردنەوە و ئاوێتەکردنی خاڵە کۆکەکانی قوتابخانەکانی “فەلسەفەی ئەخلاق”ەوە، دەتوانین، بە دەربڕینێکی لۆژێکیانە، پێناسەیەکی کامڵ بۆ فەلسەفەی ئەخلاق بکەین، بە مەدلوولە یون□نق□رسالییەکەی.

سەرەتا بابزانین فەلسەفەی ئەخلاق چیە؟ چونکە (فەلسەفەی ئەخلاق) گرێیەکی ناوی لێکدراوە و لە بنەڕەتدا، لە دوو ناوی واتادار پێکهاتووە، کە ماهیەت و ناو□□کی تایبەتیان هەیە. بۆ ڕوونکردنەوەی با بەتەکەمان پێویستە هەردوو تێرمەکە بناسێنین. یەکەم: (فەلسەفە: هونەری پرسیارکردنە. گەڕانە بەدوای ئەو پرسیارە ئەقڵا نیانەی کە بە “چی و چۆن و بۆچی” دەستپێدەکات، لەڕێگەی پێشکەشکردنی ئارگۆمێنێتی کام□□□ ب□ گەیشتن بە دەرئەنجامێکی ئەقڵانی). دووەم:(مۆڕاڵ: بریتیە لەو نۆڕم و ڕێساو یاسایانەی بەسەر کردەکانی مرۆڤدا سەپێراون، کە دەشێت درووست بن، یان

نادروست بن.)

وشەی "فەلسەفەی ئەخلاق" وشەیەکی لێکدراوە و لقێکی سەربەخۆیە، لە لقەکانی فەلسەفە. کاتێک فەلسەفە دەبێتە "دیارخەر"ی ناوێک. ئەوا کاری فەلسەفە پرسیارکردنە لە "دیارخراو"ەکەی. ئەگەر "ئەخلاق" ئەو نۆڕم و یاسا و ڕێسایانە بن کە بەسەر کردەکانی مرۆڤدا سەپێنراون، ئەوا فەلسەفەی ئەخلاق دەپرسێت بۆچی دەبێت من مامەڵەکانم ئەخلاقی بن؟ یان لەو بڕیارانە دەکۆڵێتەوە دەپرسێت بۆچی فڵان مامەڵە نادروستەو فڵان مامەڵە دروستە.

"ئەخلاق چییە؟"

لە زمانی ئینگلیزیدا کەڵک لە تێرمی "moral _ ethics" وەردەگرن. چەمکی ئەخلاق بەهۆی دینامیکیەتی فرەڕەهەندی لە بەکارهێنانیدا، گرفتی لە بەردەم تێگەشتنمان دروستکردووە. ئەمەش پەیوەندی بە نەزانینمانەوە نیە، بەڵکو چەمکەکە خۆی لە خۆیدا فرەڕەهەندە و بەهۆی ئەوەی خودی زاراوەکە لە زمانی عەرەبییەوە هاتۆتە نێو فەرهەنگی کوردییەوە، دژواری و ناڕوونی دروستکردووە. لە بەهۆی دەوڵەمەندی فەرهەنگی کوردییەوە دەتوانین کەڵک لە هەردوو تێرمەکە وەربگرین و بینایی تێگەشتنی خۆمان فراوانبکەین. بەبێ شیکردنەوە و وەرگێڕانی چەمکی "مۆراڵ و ئیتیک" ئەستەمە لە بابەتەکانی فەلسەفەی ئەخلاق تێبگەین. "مۆراڵ" لە زمانی کوردیدا بەرانبەرە بە وشەی "ئاکار". کە لە بابەتەکانی "فەلسەفەی ئاکار" دەکۆڵێتەوە، بە "میتا ئاکار" یان "ئاکاری شیکاری" ناودێرکراوە. وەکو ڕیساو تیۆرییە ئاکارییەکان و لێکدانەوەی بنەماکانی ئاکار و …هتد. بەڵام ڕەگی چەمکی "ئیتیک" وشەیەکی گریکیە و دەگەڕێتەوە بۆ وشەی "ئیتۆس"کە لەزمانی کوردیدا، بەواتای "ڕەوشت"دێت. ڕەوشت بابەتێکی خودییە و پەیوەستە بە هەڵوێست و بڕیارەکانی تاکەوە. لە بەشی داهاتوودا بەچڕی لەسەر ئەم چەمکە دەوەستین. بەگشتی لەم وتارەدا، لە بارەی فەلسەفەی "مۆراڵ-ئەخلاق "دەدوێن لە ڕێگەی شیکردنەوەی پێناسەی ئەخلاق و تیۆریا و ڕێباز و قوتابخانە جیاوازەکانی فەلسەفەی ئەخلاقەوە.

وەکو لە پێشەکیدا ئاماژەمان پێدا کە فەلسەفەی ئەخلاق، بابەتێکی ئەبستراکتی ئاڵۆزە و هێندە ساکار نیە بتوانین بە چەند گوزارەیەک پێناسەی چەمکی ئەخلاق بکەین، بەڵکو لە ڕێگەی پێناسە و بۆچوونە فەلسەفییەکانی فەیلەسووفەکانەوە، لە بارەی فەلسەفەی ئاکارەوە دەدوێن. دیدگای فەیلەسووفان بۆ پرسی ئەخلاق جیاوازە، ئەمەش

هەکارێک بوو لەکدزی لە نێوان بیروبۆچوونەکانیان درووستبوو. بەپێی ئەو قۆناغانەی بەسەر بیرکردنەوەی مرۆقدا تێپەڕیون، مرۆق هزری خۆی ڕزگارکردووە لە کۆت و بەندە ئایینی و ئایدۆلۆژییەکان و توانیویەتی لە ڕێگەی درککردنی ئەقڵانییەوە دیاردەکان تەتەڵەبکات. بەنمونە فەیلەسووفان لە سەدەکانی ناوەڕاستدا، پرسی ئەخلاقیان وابەستە دەکرد بە باوەڕهێنان بەخوداوە. وەکو "جۆرج بەرکلی" لە دیالۆگی سێیەمدا، "هیلیاس" ڕووی گوفتاری کردۆتە "فیلۆنەس" کە بەرکلی خۆیەتی و پێی دەڵێت (باشە تۆ نازانیت ئەگەر خودا بکەی بە داهێنەری هەموو قەوما و ڕووداوەکانی سروشت هەر خودا خۆی دەکەیت، بە داهێنەری کووشتن و کوفر و بەدکاری و بێ باوەڕی و گوناهــ و تاوانی نابەجێ).

بە قسەکردن لەسەر فەلسەفەی ئەخلاق پێویستە بگەڕێنەوە بۆ فەلسەفەی کلاسیک. "سوکرات" یەکەمین فەیلەسووفە لە مێژووی هزری مرۆقدا چەمکی ئەخلاقی بە شێوازێکی زانستی شیکردەوە. یۆنانییەکان پێشەنگن لە پەرەپێدان بە توانا زەینییەکانی مرۆق. یەکێک لە گرنگترین و درەوشاوەترین ئەو دەستکەوتانەی شارستانیەتی یۆنانی کۆن دای هێناو بە مرۆقایەتی بەخشی، بریتیە لە بایەخدان و دۆزینەوەی بنەمایەک بۆ ڕێزگرتن لە تاکەکەس.

"فەلسەفەی ئەخلاق و ڕێبازەکانی"

ئەگەر لە هەر قۆناغێک لە قۆناغەکانی مێژووی فەلسەفە ڕابمێنین؛ ئەوە بەدی دەکەین کە پرسی ئەخلاق مایەی گرنگی پێدان و تێڕامان بووە لەلایەن فەیلەسووفانەوە. ئەگەر بمانەوێت لەسەر تەواوی ئەو بیروبۆچوونانە ڕابوەستین، ڕەنگە لە زنجیرە کتێبێکیشدا نەتوانین مافی تەواوی پێبدەین. ئەم نووسینەی بەردەستان بەکورتی لەسەر گرنگترین قوتابخانە و ڕێبازەکانی فەلسەفەی ئەخلاق دەدوێت.

1. ئەخلاقی سوکراتی.

ئەوەی بۆ ئێمە تا ڕادەیەکی باش ڕوونە ئەو دەزەی هزری "سوکرات"ی بەخۆیەوە سەرقاڵکردبوو دەزی ئەخلاق بوو. فەیلەسووفانی پێش "سوکرات" لە بابەتە سروشتییەکانی وەکو ماددەیی سەرەتایی و ئەستێرەناسی و ..هتد کۆڵیوەتەوە، بەڵام سوکرات لە دیالۆگی بەرگریکردن دەڵێت: (من چیم داوە لە بیرکردنەوە سەبارەت بەشتە سروشتییەکان). سوکرات زانست بە شتێکی بێ بەرهەم نازانێت، بەڵکو

گرنگی بەفێربوون و گەڕان بەدوای زانست دەدات. ئەو چەمکی “ئەخلاقی”ی وەکو بابەتێکی ئیپستمۆلۆژی بەکارهێناوە”، ئەگەر چی شانبەشانی “سوکرات”سۆفستاییەکانی یۆنانیش دەربارەی ئەم چەمکە دواون، بەڵام یەکەمین فەیلەسووف “سوکراتە” تیۆرییەکی ئیپستمۆلۆژی ئاوێتەی ئەم چەمکە دەکات. سوکرات دەڵێت: (کاتێک مرۆڤێک کردەیەکی هەڵە ئەنجام دەدات، نەزانە، چونکە زانیاری پێشینەی دەربارەی کردەکەی نییە).

لێرەوە ئەوە ڕوون دەبێتەوە کە لەدیدی سوکراتەوە ئاوەز سەنتەری بیرکردنەوە و کردە ئاکارییەکانی مرۆڤە. تێڕوانینی سوکرات دەربارەی مۆڕاڵ، بریتییە لە دۆزینەوەی ڕاستی و چاکە لەڕێگەی لۆگۆسەوە. ئەو دەڵێت (هیچ کەسێک بە قەستی و لە ئەنجامی هۆشیارییەوە تووشی گوناه نایەت، هەر بۆیە تەنها هۆشیاری دەتوانێت مرۆڤ بگەیەنێت بە فەزیلەتێکی تەواو). ئەم جۆرە میتۆدە بە ئیتیکی ڕاشیۆنالیست (ئاوەزگەرایی)ناسراوە. لەدیدی سوکراتەوە تاکە مۆتیڤ و ئەنگیزە ئاکارییەکان مرۆڤ ئاوەزە، چونکە ئەو پێی وایە چاکە زانینە. لەمێژووی فەلسەفەدا دوو شێوە تێڕوانین بەرانبەر ئەقڵانیەت هەبووە، ئەویش (میتۆدی دانپیانان و میتۆدی ڕەخنەگرانە)یە. لە وتە بەناوبانگەکەی سوکراتدا، بۆمان دەردەکەوێت کە میتۆدەکەی ڕەخنەگرانەی پەیڕەوکردووە کە دەڵێت: (ژیانێک تاقینەکرابێتەوە، بە مانایی ژیان نایات). تاقیکردنەوە، واتا ڕەخنەکردن و هەڵوەشاندنەوەی هەموو ئەو شتانەی زانینێکی ساختەمان لە بارەیەوە هەیە. “سوکرات” یەکەمین فەیلەسووفە لەڕێگەی ڕەخنە و هەڵوەشاندنەوەی پرسە چەقبەستووەکانەوە هەنگاو دەنێت بۆ گەشەکردنی زانستی و ئاشکراکردنی فاکتەکان.

“کارڵ پۆپەر” پشتڕاستی ئەوە دەکاتەوە و دەڵێت: (کاتێک ئێمە دەزانین هەڵە و کەموکورتی تیۆرییەکەمان لە کوێدایە، هەنگاوێک لە زانین نزیک دەبینەوە). لەدیدی ئەوەوە ئەگەر بمانەوێت گرفتە ئاکارییەکانمان چارەسەر بکەین، پێویستە سەرچاوەکانی زانینمان زیاد بکەین. “سوکرات” پێی وایە هوشیاری و زانین خۆی لە خۆیدا فەزیلەتەو گوناه و تاوان زادەی جەهل و نەزانین. ئەقڵ (ئاوەز) ڕێنوینکەرە بەرەو چاکە.

“ڕەخنە لە ئەخلاقی سوکراتی”

ئایا ئەخلاقی ڕاشیۆنالیست(سوکراتی) لەگەڵ پێشکەوتنی شارستانییەت و تەفرکردن وتێڕوانینی مرۆڤدا، شانبەشانی فەلسەفەی مۆدێرن و زانستی

نوە، چەن خوێندنەوەی بە دەکرێت. ئایا دروستە ئەقڵ پاڵنەر و سەرچاوەی کردەی ئەخلاقییەکانی مرۆڤ، وەکو هادیگەر دەڵێت: (شوانەک لەناوەوەی منداڵیە ڕێنمونیم دەکات)، ئایا ئەو شوانە هەمیشە بە ئاگایە و ڕێنمونییەکانی تەواو و دروستە. زانستی مۆدێرن و دەرکەوتنی زانستە کۆمەڵایەتییەکان بەتایبەتی دەروونشیکاری کە "سیگمۆند فرۆید" بەدامەزرێنەری قوتابخانەی دەروونشیکاری دادەنرێت، پێی وایە، ئەقڵی مرۆڤ بەردەوام لە ژێر کۆت و بەندەکاندایە. ئەقڵ دیلی کۆمەڵێک کۆت و بەندە. "سوکرات" زانیاری دەربارەی ئەقڵی نائاگایی و ئەنگێزە و مەتیڤە دەروونییەکانی مرۆڤ نەبووە، بۆیە دەکەوتە ئەو هەڵەیەوە. چونکە ئاوەزی مرۆڤ هەمووکات چالاکانە لەدۆخی ئاگایدا نیە، بەڵکو لەژێر کاریگەری غەریزە بایەلۆژی و مەتیڤە دەروونییەکاندا کردە دەنوێنێت. مرۆڤ کاتێک ژیان و ڕەگەزی دەکەوێتە ژێر مەترسی لەناو چوونەوە، زانیاری دەربارەی چەمکی باشە هەیە، بەڵام لەژێر کاریگەری مەتیڤە دەروونییەکاندا هەڵەی ئاکاری دەکات با نمونەیەک بهێنینەوە.

بۆ نمونە، پزیشکێک پسپۆڕی بواری هەناوییە، کەچی جگەرە دەکێشیت. ئەو دەزانێت جگەرە کێشان زیان بە سییەکانی دەگەیەنێت، زیان گەیاندن بەخود، مامەڵەیەکی ناردوستە، کەچی جگەرە دەکێشێت. سوکرات دەڵێت: (هیچ کەسێک لە ئەنجامی هۆشیارییەوە تووشی هەڵە نابێت) بەڵام پزیشکەکە هۆشیارە، کەچی جگەرە دەکێشیت. زۆرێک لە فەیلەسووفان و بیرمەندان ڕەخنە لە ئەخلاقی "سوکراتی" دەگرن. بەڵام ئەمە بەواتایی ئەوە نایات، بۆ چوونەکانی "سوکرات" هیچ گرنگییەکی نیە.

2. ئەخلاقی خودی subjectivism in ethics

"دەیڤد هیوم" فەیلەسووفی ئینگلیزی بە دامەزرێنەری ئەم ڕێچکەیە دادەنرێت، لە فەلسەفەی ئەخلاقدا. هیوم دەڵێت: (هەر کردەوەیەکی تاوانکاری وەربگریت، لە هەموو ڕوویەکەوە لێی بکۆڵەوە پاشان بزانە دەتوانێت فاکتێک یان توخمێک دیاری بکەیت لە جەوهەری ئەو خراپەکارییە، بۆ نمونە تۆ هەرگیز ناتوانێت ئەو توخمە دیاری بکەیت، هەتاوەکو ئاراستەی لیکۆڵینەوەکە ڕووبەرووی خۆت نەکەیتەوە). ئەو پەیداگری لەوە دەکات، کە ئەگەر ئێمە بەوردی سەرنج لە هەر بەدکارییەک بدەین، کاتێک دەتوانین لە جەوهەری ئەو بەدکارییە تێبگەین، کە تاوانەکەمان ڕووبەڕووی خۆمان کردەوە. بۆ

نمونە، کاتێک لەڕێگەی مامەڵەیەکەوە کەسێک بریندار دەکەین. جا ئەگەر مامەڵەکە تووندووتیژی “سیمبولی” بێت، واتا تووندوتیژەی لە ڕێگەی زمانەوە وەکو جوێن، سوکایەتی. یان تووندووتیژی لە ڕێگەی هێزەوە. ئێمە ناتوانین لە جەوهەری ئەو خراپەکاریییە تێبگەین، تا هەمان کردەوە ڕووبەڕووی خۆمان نەکەینەوە.

بەبڕوای “هیۆم” لە ئەخلاقی خودیدا، مر□ق ل□□□گەی هەست و سۆزەوە درک بە جەوهەری بابەتیانەی بەها ئاکارییەکان دەکات، ئەمەش پێچەوانەی بۆ چوونەکانی پێش خۆیەتی کە پێیان وایە ئەقڵ سەنتەری کردەکانی مر□ق□و□ و، لەڕێگەی هۆشیاری و زانینەوە درک بە بەها ئەخلاقییەکان دەکات. هیۆم فەیلەسووفێکی ئەزموونگەرابوو، بە بڕوای ئەزموونگەراکان (زەینی مر□ق کاغەزێکی سپییە و لەڕێگەی ئەزموونکردنەوە درک بە جیهانی دەورووبەر دەکات. بۆیە پێی وایە مرۆ لەڕێگەی هەستەکانییەوە درک بە بەها ئەخلاقییەکان دەکات.) کاتێک پرسی ئەخلاق دێتە پێشەوە، مر□ق ئ□و پرسیارەی لا دروست دەبێت ئایا دەکرێت بنەماکانی ئەخلاق سەرچاوەی ئەقڵ-ئاوەز بن؟ وەکو ئەوەی لە فەلسەفەی ئەخلاقی سوکراتدا بەدیمانکردن، کە دۆزینەوەی بنەما ئەخلاقییەکان و فاکتەر و پاڵنەری دەسەڵاتدار بەسەر کردەی ئەخلاقییەوە ئەقڵە. “د□یقد هیۆم” سەر بەڕێچکەی ئەزموونگەرایی-ئیمپریە بەو پەڕی پێداگرییەوە ڕێبازی ئەقڵانی دەخاتە لاوە. کە باسی ئەخلاق کرا ئەو پرسیارە دەکرێت کە چاکەکاری چیە و چۆن لە بەدکاری جیا دەکرێتەوە؟ کامە فاکتەر دەبێتە مایەی پەسەندکردنی کردارێک و نا پەسەندکردنی کردارێک.

هیۆم پەیڕەوی لە ڕێبازی ئەزموونی دەکات و پێ وایە هەست و سۆز سەرچاوە و بنج و بنوانی بنەماکانی ئاکارە. ئەو دەڵێت: (هەندێک لە فەیلەسووفان بەو پەڕی دڵگەرمییەوە ئەو دید و س□□ر□نجەیان بڵاوکردۆتەوە گوایە پرسی ئەخلاق، پرسێکی ئەقڵانییە. ئەگەر چی هیچ کەسێک لە سەلماندنی ئەوەدا هەنگاوێک بەرەو پێشەوە هەنگاوی نەناوە). ئەو پێی وایە هەست و سۆز درک بە بنەماکانی ئەخلاق دەکات، بۆ نموونە (سۆز و هەست لە ناخی مرۆدا هەڵدەقووڵێن و لە بەرانبەر چاکەکاریدا هەست بە چێژ و خۆشی دەکەن، لە بەرانبەر بەدکاریشدا بێزار و دڵتەنگ دەبێت).

3- ئەخلاقی کەڵکگەرایی.

ئەم ڕێبازە لەگەڵ سەرهوڵدانی فەلسەفەی لیبڕاڵیزم سەری هەڵدا، لە ئێستاشدا لێبڕاڵیزمی نوێ و سیستەمی سەرمایەداری ئەم ڕوانگەیە لە

ژیانی کرداری خۆیان پڕاکتیزە دەکەن، لەڕوانگەی ئەمانەوە لێکۆڵینەوەکان لە کردەکانی مرۆڤ لە خودی سەبجێکت و کارەکە نیە، بەڵکو تێڕوانینە لە ئەنجامی کارەکە ئایا باشە یان خراپ، دەستکەوتی زیاترە یان زیان، وەکو نوێژکردن لە پێناوی ڕازکردنی خودا لە خەڵات و بەدەستهێنانی بەهەشت، یان لەناوبردنی کۆمەڵێک مرۆڤ بەبیانوی تێکدانی ژیانی زۆرینەوە. فەیلەسووفی لیبڕالیست “جۆن ستیوارت میل” و “جێرمی بێنسام” بە دامەزرێنەری ئەم ڕێبازە دادەنرێت. میل تیۆری کەڵکگەرایی بەم شێوەیە داڕشتووە: (ئەندیشەکانی باردۆخێک کە ئاواتەخوازین بەدی بێت، باردۆخێک کە هەموو ئەوانەی تێدا دەژین تا ئەو شوینەی دەتوانن بەختەوەر و باشبن. هەر لێرەوە کاتێک دەپرسین چی بکەین، لە خۆمان دەپرسین کام مامەڵە دەبێتە هۆی فەراهەمکردنی زۆرترین بەختەوەری، بۆ هەموو ئەوانەی کاریگەر دەبن، بەو مامەڵەیە. هەر لێرەوە ئەخلاق دەخوازێت ئەوە بکەین کە باشترینە). ئەم دەقە گوزارشتە لەوەی کە باشترین مامەڵەی ئەخلاقی ئەوەیە، کە زۆرترین بەختەوەری بۆ هەمووان فەراهەم بکات. لە ڕوانگەی میلەوە ئەخلاق بریتیە لە فەراهەمکردنی بەختەوەری بۆ جیهان، بەڵام ئەم تیۆرە بەشێوازێکی تر، کەڵکی لەوەرگیراوە.

“بینسام” دەڵیت: (تەنها یەک بەهایی باڵای ئەخلاقی بوونی هەیە، ئەویش پڕەنسیپی کەڵکە). مەبەست لە پڕەنسیپی کەڵک ئەو ئامانجەیە کە مامەڵەکە هەڵیگرتووە و تاچەند کەڵک بە بەرژەوەندی گشتی دەگەیەنێت. بۆ نمونە مرۆڤ کاتێک مامەڵەیەک ئەنجام دەدات، دەبێت ئەنجامی مامەڵەکە لەبەرچاو بگرێت. ئایا زۆرترین کەڵک بەخۆی و بە بەرژەوەندی گشتی دەگەیەنێت، یان نا. ئەگەر مامەڵەیەک بووە هۆی فەراهەمکردنی زۆرترین کەڵک، ئەوە مامەڵەیەکی ئەخلاقییە.

4- ئەخلاقی ئەرکگەرایی.

فەیلەسووفی ڕۆشنگەری “ئیمانیێل کانت” بە دامەزرێنەری ئەم ڕێبازە فەلسەفیە دادەنرێت. وەکو زۆر فەیلەسووفی دیکە، “کانت” لەو بڕوایەدا بوو کە ئەخلاق دەکرێت لە پڕەنسپێکی باڵا و ئەوپەڕیدا(ultimate) گوزارشتی لێبکرێت، کە ئەرک و ناچارییە ئەخلاقییەکانمانی لەوە هەڵبقوڵێت. “کانت” بە فەرمانە بنبڕەکان ئەم پڕەنسیپە دەستنیشان دەکات و بەم شێوازە گوزارشتی لە دەکات: (تەنها بەپێی ئەو ماکسیمە-حیکمەتە ڕەفتار بکە، کە لەهەمان کاتدا ویستی ئەوەت هەبێت بەهۆی (ئیرادەتەوە) ببێتە ڕێسایەکی گەردوونی).

” کانت “مەرجی پێشینی هەیە، کانت گەورە ترین فەیلەسووفە کە

وەرچەرخانی کۆپەرنیکەسانەی لە فەلسەفەدا کرد. ئەویش ئاڵۆگۆرکردنی (سوژە و ئۆبژە)بوو. لەڕوانگەی کانتەوە، زەینی مرۆڤ کۆمەڵێک ڕێساو یاسا و قالبی هەیە، کە پێشینین. مرۆڤ کاتێک لەڕێگەی هەستەکانەوە لە سروشت و جیهانی دەوروبەر دەکۆڵێتەوە، هەوڵی دۆزینەوەی نهێنییەکانی سروشت دەدات. کاتێک لە ڕێگەی لۆگۆسەوە سەرقاڵی ڕامان و تێفکرینە، هەوڵی ئەوە دەدات نەزم و یاساکانی زەین بەسەر سروشتدا بسەپێنێت. لەپێشوودا دەیان گووت (زەین ئاوێنەی عەینە) کە بەپێی تێگەیشتنی خۆی زانیاریی دەربارەی شتەکان وەردەگرێت. بەڵام لە ڕوانگەی “کانت”ەوە زەین چاویلکەیەکە بەشێوەی عەدەسەکەی جیهان دەبینێت. کانت بڕوایی بە نەزم و ڕێکپێکی هەبووەو پێی وایە، زەین یاساکانی خۆی دەسەپێنێت بەسەر جیهاندا، بۆیە دەڵێت: (ئاسمانی پڕ ئەستێرە و یاساکانی سروشت لەسەر سەرمە و یاساکانی مۆڕاڵیش لە ناوەوەم دایە). کانت مەرجی پێشینی هەیە دەربارەی چەمکی مۆڕاڵ، ئەویش “سەربەست” بوونە. بۆیە لەمێژوودا گوتویانە مرۆڤی کۆیلە بەدەرە لە هەموو ڕێسا ئاکارییەکان، ئەرستۆ دەڵێت: (مرۆڤی ئازاد ئەو کەسەیە، سەر بەخۆیەتی). کەواتە کۆیلە کێیە؟، بەگومان سەر بەکەسێکی ترە، سەربەست نییە، لە بڕیاردان و خاوەندارێتی کردە ئاکارییەکانی ناکات.

مۆڕاڵ لە پوختترین پێناسەیدا: (مامەڵەیەکە لە نێوان دووکەسی سەربەست و خاوەن ویست و ئیرادە). کانت مەرجی لەپێشینەی هەیە، ئەویش “سەربەست”بوونە، واتا ئەمە تا سەربەست نەبین ناتوانین خاوەندارێتی لە مامەڵەکانی خۆمان بکەین. جیا لەمە کانت بە شێوەیەکی دیکەش گوزارشت لە فەرمانە بنەبڕەکان دەکات و دەڵێت: (بەشێوەیەک مامەڵە لەگەڵ ئەوانیتردا بکە، مرۆڤ خۆی لە خۆیدا ئامانج بێت، نەک ئامڕاز بۆ ئامانجێکی دیکە). “کانت” میتۆدێکی ڕەهای گشتی پێشکەش دەکات، دەڵێت: (هەرگیز ناتوانیت، مامەڵەکەت وەکو مامەڵەیەکی دروست بناسێنی، تا نەتوانێت مامەڵەکەت بکەیتە ڕێسایەکی جیهانی). واتا کاتێک مامەڵەیەکی دروستت ئەنجام داوە، بتوانی ڕێساکانی زەینی بەسەردا بدەیت و بیکەیتە مامەڵەیەکی جیهانی. بۆ نمونە کاتێک مرۆڤێکی قەرزدار ئامانەتێکی کەسێکی لایە، ئەگەر بیەوێت قەرزەکە نەگەڕێنێتەوە بۆ خاوەنی، ئەگەر توانی مامەڵەکە بکاتە مامەڵەیەکی جیهانی، واتا کەسێک قەرزداری خۆیەتی و بۆی نەگەڕێنێتەوە دروستە. یان کەسێک دەیەوێت کەسێک بکوژێت، ئەگەر بەلایەوە ئاسایی بێت، کەسێک خۆشی بکوژێت و کووشتن بکاتە ڕێسایەکی جیهانی، ئەوە درووستە.

کانت لەژێر کاریگەری "مەسیح" دا، ئەم تیۆریایەی داڕشتەوە، مەسیح لە کتێبی پیرۆزدا وتەیەکی بێ ناوبانگی هەیە، دەڵێت (چیت بۆ خۆت پێ خۆشە، بۆ براکانیشت پێت خۆش بێت). بەڵام "کانت" میتۆدەکە لەبراوە دەباتە کۆنتێکستێکی جیهانییەوە و تێڕوانینی ئەو بەو واتایە دێت، چیت بۆ خۆت پێخۆشە، بۆ جیهانیش پێت خۆش بێت. ئەم ڕێبازە بە ڕێبازی ئەرکگەرایی ناسراوە، واتا چاکە خۆی لەخۆیدا ئەرکەو ئامانجێکی بێ ئامانجە.

"ئەنجام"

فەیلەسووفان بەشێوازی جیاواز، بۆچوون تێڕوانینی خۆیان لەبارەی پرسی ئەخلاق خستوتە ڕوو. دەکرێت بۆچوونی هەموو فەیلەسووفان لە سێ قوتابخانە سەرەکییەکەی فەلسەفەی ئەخلاق کۆبکەینەوە. کە ئەمانەی خوارەوەن.

"ئەرکگەرایی"

بەیەکێک لە قوتابخانە سەرەکییەکانی فەلسەفەی ئەخلاق دادەنرێت، لەلایەن "ئیمانوێڵ کانت" فەیلەسووفی ڕۆشنگەرییەوە دامەزراوە. ئەم ڕوانگە فەلسەفییە لە ئامانج و سوود و قازانجی کردەکانی مرۆڤ ناکۆڵێتەوە، بەڵکو لەدیدی ئەوەوە چاکە ئەرکێکی ڕەهایە. واتا (چاکە ئامانجی بێ ئامانجە) چاکە ئەرکە لە پێناوی چاکەدا، بۆنموونە باشبوون لەپێناو دەستکەوتنی ناوبانگ، یان ئەنجامدانی کاری باش لەپێناوی ڕازیکردنی خودا و دەستکەووتنی بەهەشت، لەڕوانگەی ئەرک گەراییەوە نادروستە. ئەم ڕوانگە فەلسەفییە پێ وایە، چاکە ئەرکە و مرۆڤ دەبێت بە ئەرکی خۆی هەڵبستێت.

"پڕاگماتیزمی کەڵگەرایی"

ئەم ڕوانگەیە زیاتر لەگەڵ سەرهەڵدانی فەلسەفەی لیبڕاڵیزم سەری هەڵدا، لە ئێستاشدا لەبڕاڵیزمی نوێ و سیستەمی سەرمایەداری ئەم ڕوانگەیە لە ژیانی کرداری خۆیان پڕاکتیزە دەکەن، لەڕوانگەی ئەم قوتابخانەیەوە لێکۆڵینەوەکان لەخودی سەبجەکت و خودی کارەکە نیە، بەڵکو تێڕوانینە لە ئەنجامی کارەکە ئایا باشە، یان خراپ، دەستکەوتی زیاترە یان زیان، وەکو نوێژکردن لە پێناوی ڕازیکردنی خودا لە خۆت و بەدەستهێنانی بەهەشت، یان لەناوبردنی کۆمەڵێک مرۆڤ بەبیانوی تێکدانی ژیانی زۆرینەوە.

"خودگەرایی"

یەکێکی تر، لە قوتابخانەکانی فەلسەفەی ئەخلاق، لە دوای هاودژبوونی دوو قوتابخانەکەی تردا گرنگی زۆر بەم قوتابخانەیە دەدرێت. فەیلەسووفان پیان وابوو، دوو قوتابخانەکەی پێشوو، ڕووبەڕووی پارادۆکس دەبنەوە. بۆ نموونە، لە زۆربەی کتێبەکانی فەلسەفەی ئەخلاق ئەم نموونەیە باسکراوە: (کاتێک کەسێک چەکێکت بە ئامانەت پێ بدات، پاش ماوەیەک بگەڕێتەوە بۆ چەکەکەی تۆ بزانیت بۆ کوشتنی کەسێک ئەو چەکەی پێ دەدەیتەوە یان پێی نادەیتەوە؟) بە پێی ڕوانگەی قوتابخانەی ئەرکگەرایی دەبێت، چەکەکەی بۆ بگەڕێنیتەوە، بەڵام بە پێی ئەنجامگەرایی بێت، نابێت بیدەیتەوە. لەڕوانگەی یەکەمەوە، گەڕانەوەی ئامانەت ئەرکە، لەڕوانگەی دووەمەوە کەسێکی پێ دەکوژێت. خودگەرایی واتا: واتا مرۆڤێک خۆی لەناوەوەی خۆیدا باش بێت، وەکو ئەوەی "دیڤد هیوم" دەڵێت:- توخمێک لە مامەڵەکە ڕووبەڕووی خۆت بکەیتەوە.

سەرچاوەکان:

ئاراس سەعید: کورتەیەک دەربارەی چەمکی مۆڕاڵ.

گۆڤاری ئایدیا ل. 31-34. ژمارە 78. ساڵی 2021.

حمید عەزیز: فەلسەفەی نوێی ئەوروپا. چاپی یەکەم، چاپخانەی ڕۆژهەڵات- هەولێر 2012

ت.ز.لافين:من سقراط إلى سارتر (البحث الفلسفي)

دار نشر:المركز القومي للترجمة. سنة النشر: ٢٠١٢.

james Rachels, 2007 the Elements of Moral philosophy ,Fifths etidion by Stuart Rachels.McGraw-hill New york.

Kant’s Moral Philosophy

First published Mon Feb 23, 2004;

substantive revision Fri Jan 21, 2022

https://plato.stanford.edu/index.html

توندوتیژی و ئازاردانی دامەزراوەیی تەندروستی بەرامبەر بە ژنان.. شێرین عەبدوڵڵا

لە کاتی دووگیانی و منداڵبووندا!

هەڵاواردن و توندوتیژی دژی ژنان هەمەلایەنەیە و هەموو بوارەکانی ژیان دەگرێتەوە، لە ماڵەوە، لە شوێنی کار و تەنانەت ئەو دامەزراوە تەندروستییانەی کە خزمەتگوزاری پزیشکییان پێشکەش دەکات. زیادبوونی ڕێژەی توندوتیژی خێزانی و ئازاردانی ژنان لە کاتی دووگیانی و منداڵبووندا و لە دوای منداڵبوون لە زۆرێک لە توێژینەوە و لێکۆڵینەوە پزیشکییەکاندا سەلمێنراوە – وە ئامارەکان ئاماژە بەوە دەکەن کە لە نێوان هەر پێنج ژنێکی دووگیاندا، یەک ژن تووشی توندو تیژی خێزانی دەبێت – و ئەمەش یەکێکە لە گرنگترین هۆکارەکانی منداڵ لەبارچوون و لەدایکبوونی پێشوەختە و مردنی دایک لە کاتی منداڵبوون و خۆکوشتن، بەڵام ئەوەی کە وێنا ناکرێت ئەوەیە کە ئەم توندوتیژییە بەرامبەری، لە شوێن و دامەزراوە پزیشکی و چارەسەرییەکاندا بەردەوامیی هەبێت.

چاودێری پزیشکی – هەروەک سروشتی خۆی؛ کە پەیوەندی بە تەندروستی خەڵک و زیندوو ڕاگرتنی نەخۆشەوە هەیە – خزمەتگوزارییەکی مرۆییە کە نابێت جیاوازی لە نێوان نەخۆشەکاندا بکات و دەبێت دوور بێت لە جیاکاری لەسەر هەر بنەما یەک بێت. بەڵام ئەمە بۆ ژنان، و بە تایبەتی لە کاتی دووگیانی و منداڵبووندا، وا نییە. وە ئەم جیاکاری و توندوتیژیە بەرامبەر ژنان لە چینە هەژارەکان و گروپە پەراوێزخراوەکانی تری کۆمەڵگا، وەک پەنا بەران و خاوەن پێداویستییە تایبەتەکان، هەروەها کچانی هەرزەکار و گەنج و ژنانی بەساڵاچوو زیاد ترە. توندوتیژی دژی ژنانی دووگیانی ئەم توێژانە چەند قات زیاترە. کاتێک دێینە سەر باسی قوربانیانی دەستدرێژی سێکسی (اغتصاب)، ئەم توندوتیژیە دەچێتە قۆناغێکی ترەوە، بەتایبەتی لە کۆمەڵگاکانی ئێمە لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست، کە کۆمەڵگا هەر نایەوێت

دەنگی ژنە دەستدرێژی لەسەر کراوەکە ببیسترێت، و هەوڵ دەدرێت دووگیانییەکەی بە بێدەنگی و بە بێ "هەراسانکردنی کۆمەڵگا" کۆتایی پێبێت! بەم پێیە و (بەپێی خەمڵاندنی کۆمەڵگا)، ژنەکە تاوانبارە بەوەی کە بە گومان خۆی هانی دەستدرێژیکارەکەی داوە، وە یان خۆی خستۆتە دۆخەکەوە کە هانی ئەوی دابێت دەستدرێژی بکاتە سەری، ئیتر چۆن بۆی هەبێت بوێرێت گلەیی لە ئازارەکانی دووگیانی و منداڵبوون بکات.

توێژینەوەیەک کە لە لایەن ڕێکخراوی تەندروستی جیهانییەوە لە چوار وڵاتی غانا، گینیا، میانمار و نەیجیریا لە ساڵی ٢٠١٥ ئەنجامدراوە، دەری دەخات کە سێیەکی ژنان لە کاتی منداڵبووندا تووشی ئازاردان دەبن، وە بە تایبەتی بەینی ٣٠ خولەک پێش منداڵبوون و ١٥ خولەک دوای منداڵبوون توشی ئازاردانی جەستەیی یان دەروونی دەبن.

دووگیانی و منداڵبوون لە سەختترین و ناسکترین قۆناغەکانی ژیانی ژنە. لە هەموو کاتەک زیاتر ئەم کاتانە پڕ لە مەترسی و ئاڵۆزییە تەندروستیی جەستەیی و دەروونییەکانن، کە ڕەنگە کاریگەرییەکانی بۆ درێژایی تەمەن بمێنێتەوە. ئەوەی جێی داخە و مایەی بێ ئومێدیە، ئەوەیە کە زۆربەی ئەم ئاڵۆزیانە دەتوانرێت ڕوو نەدات. کاتەک ژن بە ئیرادەی سەربەخۆی خۆی مافی دووگیان بوون و منداڵبوون بەکاردەهێنێت، بە پاڵپشتی هاوژین و خێزان و کۆمەڵگا، بە دامەزراوە پزیشکییەکانیشەوە، ئەمە دەبێت ڕووداو و ئەزموونێکی دڵخۆشکەر بێت لە ژیانیدا، بەڵام هەبوونی توندوتیژی و هەڵاواردن لەسەر بنەمای ڕەگەز، جا لە ماڵەوە بێت یان لە دەرەوە یان لەو شوێنانەی کە خزمەتگوزارییە تەندروستییەکان پێشکەش دەکرێت هەندێک جار دەیکاتە ئەزموونێکی تاڵ و ئازاربەخش، ژن بە هەستێکی شکاوەوە لێ دێتە دەر.

بەگوێرەی ڕێکخراوی تەندروستی جیهانی: "ژنان لە سەرانسەری جیهاندا لە کاتی منداڵبوون لە دامەزراوە پزیشکییەکاندا بەدەست بێ ڕێزی، ئازاردان یان پشتگوێخستنەوە دەناڵێنن و ئەم کارانەش پێشێلکردنی مافەکانی ژنانە، و ڕەنگە ببێتە هۆی سڵەمینەوەیان لە بەکارهێنانی خزمەتگوزاری چاودێری تەندروستی دایکان، ئەمەش ڕەنگ دانەوەی لەسەر باری تەندروستی و خۆشگوزەرانیان دەبێت".

لە فۆرمەکانی توندوتیژی: سووکایەتی پێکردن، لۆمەکردن، هاوارکردن بەسەر ژندا، جنێودان، توندوتیژی جەستەیی، شەق وشەقازلە لێدان، پشتگوێخستنی داواکارییەکانی ژنان بۆ دەرمانی ئازارشکێن و دەرمانی تری پێویست، تۆمەتبارکردنیان بەوەی کە "لاوازن" و "بەرگەی ئازار

"ناگرن" و هتد. فۆرمەکانی توندوتیژی لە کاتی دووگیانی و منداڵبووندا زۆرن و پلەکانیان لە وڵاتێکەوە بۆ وڵاتێکی تر جیاوازە، بەو پێیەی شوێنانێک هەن کە هەنگاوی گەورەیان بەدەستهێناوە لەم بوارەدا، بەڵام هێشتا دیاردەیەکی باو و "ئاساییە"، کە هەندێک وەک پەتایەک سەیری دەکەن کە بە شێوەیەکی سیستماتیکی چاوپۆشی لێدەکرێت. توێژینەوەکان دەریدەخەن کە باسکردن لە دەستدرێژیکردنە سەر ژنی دووگیان هێشتا بابەتێکی تابۆیە، تەنانەت ژنان خۆیان درکیان بەوە نیە کە مامەڵە کردنیان لە کاتی منداڵبووندا دەتوانرێت بە دەستدرێژی هەژمار بکرێت.

کەمیی هۆشیاری لە سەر ئازارە ئاسایی و چاوەڕوانکراوەکان و ئەوانەی کە لە کاتی دووگیانیدا ئاسایی نین، لەو هۆکارانەن کە دەبنە هۆی سەرلێشێواوی و دڵەڕاوکێ بۆ ژنان. دووگیانی بەرپرسیارێتییەکی یەکجار گەورەیە لەسەر شانی ژن و سروشتییە کە ئەو خەمی تەندروستی کۆرپەلەکەی بێت. لە لایەکەوە دەبێت دڵی هاوسەر و کەسوکاری هاوسەریشی ڕابگرێت، چونکە هەر ئاڵۆزییەک ڕوویدات ئەو لۆمەی دێتە سەر، و لە لایەکی کەوە، سەرنجی نەرێنی دێتە سەر و تۆمەتبارکردن بەوەی "خۆڕانەگر" و "ترسنۆکە".

پشتگوێخستنی سکاڵای ژنی دووگیان و گوێنەگرتن لێی، لەوانەیە لە لایەکەوە ببێتە هۆی لەدەستدانی متمانەی بە دامەزراوە پزیشکییەکان و لە لایەکی کەشەوە لەوانەیە ببێتە هۆی دواکەوتنی دەستنیشانکردنی ئاڵۆزییەکان و هەندێک جاریش ئەنجامی کارەساتباری لێدەکەوێتەوە.
هەروەها توندوتیژیی لە کاتی منداڵبووندا کاریگەری لەسەر ژن بە دوای منداڵبوونیش دەبێت، چونکە ڕەنگە بەهۆی ئەو ئازار و توندوتیژییەی کە لەو کاتەدا تووشی بووە، بینینی منداڵەکەی ڕەتبکاتەوە. جگە لەوەش هەست شکاندنی وا دەکات ئاسوودەیی خۆی لەدەست بدات و تووشی خەمۆکی دوای منداڵبوون و کاریگەرییەکانی لەسەر تەندروستی و خۆشگوزەرانی خودی ژنەکە و هەروەها منداڵەکانیشی.

تەندروستی ژنان و تەندروستی زاوزێ بەشێکی دانەبڕاوە لە تەندروستی گشتی لە هەر وڵاتێکدا، جا لە سیستەمی تەندروستی گشتی بێت یان تایبەتیدا بێت. وە بەو پێیەی تەندروستی ژنان و منداڵان بەشێکی گەورەی تێچووی خزمەتگوزارییە تەندروستییەکان پێکدەهێنێت، دەبینین کە ئەو وڵاتانەی سیستەمی تەندروستی گشتی تیایە ئەمە بە قورساییەک دادەنێن (کە خۆیان لە ئەسڵدا و لە باشترین حاڵەتدا ئەم سیستەمانە بودجەی پێویستیان نیە بۆ دابینکردنی پێداویستییەکانی تەندروستی

گشتی دانیشتووان)، و هەر لەبەر ئەم هۆکارەش دەوڵەت نایەوێت خەرجی پێویستی بۆ دابین بکات.
لە لایەکی کەوە لە سیستمە تەندروستییە تایبەتەکان تەندروستی ژن وەک نەچیرێکی چەور دەبینن بۆ تێر کردنی چاوچنۆکی وخولیای شێتانەیان بۆ قازانج. لەبەرەدا تەندروستی ژن دەبێتە فشار لە سەر بودجەی خێزانەکەی، ژنەکەش خۆی لە خەمی داهاتی خێزانەکەیدا دوودڵە دەبێت لە خەرجکردن بۆ تەندروستی خۆی. ڕاپۆرت هەیە باس لەوە دەکات کە ژنان یان منداڵەکانیان لە دامەزراوەکاندا ڕاگیر دەکرێن هەتاکو پارەی نەخۆشخانەکە ئەدەن.

توندوتیژی تەندروستی دامەزراوەیی ڕەنگدانەوەی پەیوەندییە کۆمەڵایەتییە باوەکانە:

هۆکارەکانی توندوتیژی تەندروستی دامەزراوەیی دەگەڕێتەوە بۆ پێکهاتی پیاوسالارانەی کۆمەڵگا و پەیوەندییە کۆمەڵایەتییە پیاوسالارییە باوەکان، بەتایبەتی لە کۆمەڵگاکانی ئێمەدا لە عێراق و ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا. ژنان بەدەست پەراوێزخستن و توندوتیژی و سووکایەتی پێکردن و زەلیلبوونەوە دەناڵێنن، ئەگەر سکاڵا بکەن، دەوترێت "هیستریای هەیە"، "زۆر ئەڵێت"، "ناسکە"، "هەمیشە بۆڵە بۆڵە دەکات"، یان "ناز ئەکات"…هتد. ئەم بۆچوون و تێڕوانینانە بەرامبەر بە ژن لە ڕووی مێژوویییەوە، سەرچاوەی بۆ سەدەکانی ناوەڕاست دەگەڕێتەوە، ئەو کاتەی باوەڕی باو ئەوە بوو کە ژن بەهۆی منداڵدانەوە ناهاوسەنگە. وئەمانە هێشتا بوونیان هەیە و ڕەنگ و ڕیشەیان لە بیرکردنەوە و مێشکی مرۆڤەکانی کۆمەڵگاکانی ئێمەدا چەسپیوە، و ئامانج لێی بەکەم زانین و بچوک سەیرکردنی ئازار و ئەشکەنجەکانی ژنانە. هەندێ جار گوێبیستی دەستەواژە و کۆمەنتێکی لەم شێوەیە دەبین، وەک ئەوەی ئاسایی و قبوڵکراو بێت و زۆرجاریش تەنانەت لە چوارچێوەی نوکتە و گاڵتەجاڕی دەن. سەیریش نییە ئەو کەسەی ئەو کۆمەنتانە دەڵێت، ستایش و ڕەزامەندی گوێگران وەربگرێت، وەک ئەوەی ڕێک قسەی دڵی ئەوانی کردبێت بەرامبەر بەو ژنەی کە باسی لەوە دەکرێت.
کارمەندانی تەندروستی و خزمەتگوزارییە تەندروستییەکان ئەندامی کۆمەڵگاکەن و هەڵگری بیرۆکە و بۆچوونە باوەکانی ناو کۆمەڵگان. سروشتیشە کە ئەوان هەمان بیرۆکە و تێڕوانینەکان بگوێزنەوە بۆ شوێنی کارەکانیان. ئەوەی لە چوارچێوەی دیواری ئەو دامەزراوانەدا (کە بۆ چاودێریکردنیان لە کاتی پێویستیدا دروستکراون)، بەرامبەر ژنان ڕوودەدات، درێژکراوە و ڕەنگدانەوەی توندوتیژی و هەڵاواردنی

دژی ژنانە لە کۆمەڵگادا بە گشتی دەگوزەرێت. بە کەم سەیرکردنی ئازارەکانی ژنان و پشتگوێخستنی کێشە تەندروستییەکانیان و ئازارەکانیان لە کاتی دووگیانی و منداڵبوون و بە جددی وەرنەگرتنیان لە دامەزراوە تەندروستییەکانی سەرتاسەری جیهاندا باوە. ئەمە هەمان بەو چوونە کە سکاڵای قوربانیانی توندوتیژی خێزانی لە بنکەکانی پۆلیسدا وەک بابەتی خێزانی “بێ بایەخ” دادەنرێت و پشتگوێ دەخرێت بەوەی کە شایەنی کات و ووزە تیا سەرف کردنی دەزگاکانی نیە.

ئامار و زانیاری تۆمارکراو زۆر کەم هەیە لەسەر توندوتیژی تەندروستی دژ بە ژنان بەتایبەتی لە وڵاتانی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا و هۆشیاری لەم بارەیەوە لاوازە چ لەسەر ئاستی کۆمەڵگا یان دامەزراوەکان، بەڵام کاتی ئەوە هاتووە ڕۆشنایی بخرێتە سەر ئەم لایەنە گرنگ و شاراوەیەی توندوتیژی دژی ژنان.

شیرین عەبدوڵڵا
10.8.2023

کتێب\ فەلسەفە.. پێش فەلسەفە تا مردنی نیتچە.. فوئاد سدیق

بۆ خوێندنەوەی ئەم کتێبە کلیکی ئێرە بکەن..

FuadSdiq_FalsafaDownload

سوودەکانی وەنەوشە بۆ

منداڵان.. محەمەد بەرزی

بە گشتی لە ڕۆژگاری ئەمڕۆماندا منداڵان زیاتر حەزیان لە سەیرکردنی تەلەفزیۆن و ڤیدیۆ و یارییە ئەلکترۆنییەکانە ، کە سوودیان زۆر کەمترە لە وێنەکیشان ، چونکە وێنەکیشان دیاردەیەکی هیوا بەخشە ، مێشکی منداڵان چالاک دەکات ، شێوازێکە بۆ دەربڕینی تێگەیشتنی خۆیان دەربارەی جیهان و هەموو ئەو شتانەی گرنگن لایان . یان کردارێکە ، کە هەموو منداڵیک لە تەمەنی دە مانگییەوە تا تەمەنی گەورەیی ، بە شێوەیەکی سروشتی بەشداری تێدا دەکەن ، بە تایبەتی لەو کاتەوەی بۆ یەکەمجار پێنووس دەگرن بە دەستییانەوە و لەسەر پارچە کاغەز و ڕووبەرێکی بەردەمیان هێڵێک ، یان چەند هێڵێکی خواروخێچی ڕەنگاوڕەنگ دەکێشن و بە ڕەنگەکانیش سەرسام دەبن . سەرئەنجامیش بە شێوەیەکی خۆرسکی بەشداری لە وێنەکێشاندا دەکەن و لەگەڵ بەسەرچوونی کاتدا پەرە بەو هێڵانە دەدەن . پاشان وردە وردە وێنەکانیان باشتر و جوانتر دەبێ و سەرەتایەکیش دەبێ بۆ فێربوونی نووسین . بە گشتیش سوودەکانی وێنەکێشان بریتیین لەم خاڵانەی لای خوارەوە :

١- وێنەکێشان ماسولکەکانی دەست و پەنجەکانی منداڵان بەهێز دەکەن ، وەرزشێکە بۆ ماسولکە گەورەکانی شان و قۆڵیان ، لە ئەنجامیشدا مەشقی جوڵاندنی دەست و پەنجەکانییان ، یارمەتیدەرێکی زۆر چاکن بۆ فێربوون و ئاسانکردنی نووسین . هەر بۆیە پیویستە بە گوێرەی توانا ، ئامراز و
کەرستەی جۆراوجۆریان بۆ دابینبکرێت ، تا هێزی پەنجە و گرتنی پێنووس و جووڵەی دەستیان باشتر بێت و بتوانن فێری نووسین بن .
٢ – لە سەرەتای منداڵیدا بە خێرایی پەیوەندی لە نێوان دەمارەکانی مێشکی منداڵدا دروست دەبێ . کاتێک وێنە دەکێشن زۆرێک لە هەستەکانییان بەکاردەهێنن ، بەمەش مێشک دەکەوێتە بیرکردنەوە ، وەک ناسینەوەی ڕەنگ و نەخش و هێڵکاری ... و هتد . بەگشتیش وێنەکێشان و ڕەنگکردن ، نیشانەی گەشەکردنی ئاستی بیرکردنەوەی منداڵانە و مێشکیان ڕادەهێنن باشتر و وردتر بیربکەنەوە و پەرە بە بەهرە و داهێنانەکانیان بدەن .
٣ – وێنەکێشان وا لە منداڵ دەکات چاوەکانی بە ئاڕاستەی جوڵاندنی دەستەکانی بەکاربهێنێ . هەماهەنگی چاو و دەستیش خۆی لە خۆیدا وەرزشێکە و سودی بۆ نووسین و خوێندنەوە و کاری □□زانە هەیە ، وەک گرتنی : پێنووس ، کەوچک ، چەقۆ ، چەتاڵ ، فڵچەی دان و

بەکارهێنانی ئامێرەکانی مۆسیقا و پۆشینی جلوبەرگ و داخستن و کردنەوەی قەپچە و بەستن و کردنەوەی قەیتانی پێڵاوەکانیان.

٤ – لە ڕێگای وێنەکێشانەوە هەوڵی پەیوەندی لە نێوان وشە و ئەو وێنانەدا دروستدەبێت، کە دەیکێشن و ناویان لێدەنێن. زۆرجار لەگەڵ گەورەکان و هاوتەمەنەکانیاندا باسی ئەو وێنانە دەکەن، کە دەیانەوێت ئەنجامی بدەن. لەکاتی وێنەکێشانیشدا بیر لەو وشانە دەکەنەوە، کە لە مێشکیاندایە. دوای تەواو بوونیەش باسی وێنەکان دەکەن. گفتوگۆش دەربارەی وێنەکانیان پەرە بە تواناکانی زمانیان دەدات، کارێکیش دەکات بە شێوەی زارەکی بیرۆکەکانییان دەرببڕن. بێگومان وا باشترە داوا لە منداڵان بکرێت سەیری وێنەکانیان بکەن و هەر خۆشیان ناویان لێ بنێن.

٥ – هونەری وێنەکێشان ئاسۆی خەیاڵی منداڵان فراوان دەکات. مێشکی بچووکیان دەست دەکەن بە تێگەیشتن لە جۆرە جیاوازەکانی ڕەنگەکان، بە تایبەتی کاتێک ڕەنگەکان تێکەڵ دەکرێن. لەوەش دەگەن کاتێک دەست لە پێنووس دادەگرن، هێڵەکان تەختر دەبن، کاتێکیش دەست سووک دەکەن کاڵ دەبنەوە.

٦ – لە تەمەنێکی بچووکدا چێژ لە وێنەکێشان و ڕەنگکردن وەردەگرن، ئەمەش کارێک دەکات منداڵ بیربکاتەوە و باشتر وردبێتەوە و زووتریش فێری نووسین و خوێندنەوە بێ و پەیوەستی بە کاتی زۆر و بێزارکەری بە ئەو دوو بوارە نەبێ. لە ڕاستیدا توێژینەوەکانیش زۆر بە جوانی ئەو ڕاستییەیان سەلماندووە، ئەو خوێندکارانەی خەریکی وێنەکێشان و هونەرن، لە چاو ئەو منداڵانەدا، کە بەلای وێنەکێشاندا ناچن، لە بابەتەکانی: بیرکاری و زانست و دۆزینەوەی چارەسەری کێشەدا، ئاستێکی زۆر بەرز و باشتریان هەیە.

٧ – منداڵان لە کاتی وێنەکێشاندا ئاشنای شێوە جیاوازەکان دەبن. دروستکردنی ئەو شێوانەی، کە چەمکی بیرکاری لە خۆ دەگرن، کارێک دەکەن تا ڕادەیەک لە ئەندازە تێ بگەن. ئەمەش یارمەتی منداڵان دەدات بە ڕێکخستنی زانیارییە بینراوەکان و گرنگی دان بە وردەکارییەکان. هەر بۆیە واباشترە باسی ئەویان بۆ بکرێت، کە خۆر لە تەپی باسکە دەچێت، یان هەندێک شێوە مانگی ئاسمان لە بازنەیەکی تەواو دەچێت و هەندێک جاریش لە نیوبازنەیەکی چەماوە دەچێت. پاشان یارمەتییان بدرێن شێوەکانی دەوروبەریان بناسنەوە و لەسەر کاغەزیش وێنەیان بکێشن.

٨ – وێنەکیشان و ڕەنگکردن کاریگەریان لەسەر هێورکردنەوە و پاراستنی تەندروستی دەروونی منداڵاندا هەیە، هەر بۆیە پێویستە یارمەتییان بدرێن و بە شارەزایی ڕێنموونی بکرێن، تا وێنەکێشان ببێت بە بەشێک لە خولیاکانییان و لە کاتی پەستی و بێزاریدا

خەمەكانییان لە بیربكەن .
٩ – منداڵی بچوك لە هەندێك شت تێناگات ، وەك دووری ، بەراوردكردنی قەبارە و جیاوازی نێوان پێكهاتەكان . بێگومان وێنە كێشان دەرفەتێكی تەواو بۆ منداڵ دەڕەخسێنێت ئەو چەمكانە فێربێ . هەر بۆیە وا چاكە هانی منداڵ بدرێت ئەو جۆرە وێنانە بكێشێت ، كە جیاوایان لە نێواندا هەیە . وەك : وێنەی گەورە و بچوك ، ڕاست و خوار ، زبر و ساف و دوور و نزیك و… هتد.
١٠ – منداڵ ئەو توانایەی نییە بە وشە هەستەكانی خۆی دەرب▯▯ت . بێگومان وێنەكیشان ڕێگا دەدات بە منداڵ هەست و بیركردنەوەكانی دەرب▯▯ت . جگە لە دەربڕینی هەستەكانی ، دەتوانێ خەیاڵەكانیشی بخاتە بەرچاوی هاوڕیێ و ئەندامانی خێزانەكەشی . ڕۆڵێكی سەرەكیشی هەیە بۆ پەرەپێدانی كەسایەتییەكەی و بە ئاسانیش پەیوەندی لەگەڵ دایك و باوك و هاوتەمەن و دراوسێكانی دا بۆ دروست دەكات .
١١ – وێنەكێشان یارمەتی منداڵان دەدات تواناكانی جوڵەی ورد (دقیق) ی دەست و چاوەكانییان باشتر بێ . دیارە جوڵەی وردیش ب▯ریتییە لە بەكارهێنانی جوڵەی مەچەك و دەست و پەنجەكان بۆ : پۆشینی جلوبەرگ ، خواردن ، پاككردنی سەوزە و میوە ، بەكارهێنانی مەقەست ، ڕێكخستنی كەلوپەلەكان ، ژەنینی ئامێرەكانی مۆسیقا و وەرزشكردن و .. هتد. بێگومان وێنەكیشان هۆكارێكە بۆ پەرەپێدانی ئەو جوڵەیە .
١٢ – دروستكردنی پێشانگایەكی تایبەت لە ناو ماڵدا ، وەك دانانی وێنەكانی منداڵان لەسەر دیوار ، یان لە شوێنێكی دیاریكراوی ماڵدا ، ورە و خولیا و ئارەزووی منداڵ بەرزدەكەنەوە و زیاتر باوەڕیان بە خۆیان دەبێ ، پاڵنەرێكیش دەبی بۆ بەردەوامی و دروستكردنی وێنەی نوێ ، لە هەمان كاتدا دیكۆرێكی جوانی دڵڕفێنیش بۆ ماڵەكە زیاد دەكات . پاشان ئەگەر منداڵەكەت توانا كێبڕكێی هەبوو ، وا باشترە لە پیشانگاكاندا هاوبەشی بكات ، تا وزە و حەز و ئارەزووی زیاتر بێ و بە شەوقەوە بەردەوام بێ .
لە دوجاردا و بۆ ئەوەی هانی منداڵەكەت بدەی لە وێنەكێشاندا بەردەوام و سەركەوتوو بێ ئەوا :
١ – هەموو پێویستییەكانی وێنەكێشانی بۆ دابین بكە .
٢– وێنەی لەگەڵدا بكێشە ، تا ب▯زانێ تۆش حەز و ئارەزووی وێنەكێشانتان هەیە.
٣ – گرنگی تەواو بدە بە وێنەكانی ، پرسیار و قسە لەسەر شێوە و ڕەنگ و هیڵ و بیرۆكەی وێنەكانی بكە .
٤ – پرسیاری ئەوەی لێ بكە بەنیازە لە داهاتوودا چ وێنەیەك دەكێشێت ، تا هاندەرێك بێت بۆ بەردەوامی و وێنەی زیاتر .

٥ – نابێ بەهێج جۆرێک وێنەیەکی دیاریکراوی بەسەردا بسەپێنیت ، پێویستە خۆی لە وێنەکیشاندا بە تەواوی ئازادبێ .
٦ – وەک سایە لە دەوری بە ، هانی بدە و وێنەکانی بە هەند وەربگرە ، هەمیشە دەرگای دڵ و مێشکی خۆتی بۆ بخەرە سەر پشت ، تا ئەستێرەی بەختی بەرەو دواڕۆژێکی گەش و ڕوو ناک بکشێت .

تێبینی : ئ□م نابەتە لە چەند سایتێکی ئینگلیزییەوە وەرگیراوە .
وێنەکەش منداڵە جوانەکانی (باخچەی دڵسۆزی) ی سلێمانییە .

ئامۆژگاری.. پشکۆ ناکام

...... دوا بە دوای کۆتایی هاتنی کارەکەی " بۆل برێمەر"ی حاکمی مەدەنی عێڕاق ، نامەیەکی پڕ لە ئامۆگاری ناردوە بۆ " جۆن نیگرۆ بونتی"ی یەکەم سەفیری ئەمریکا لە عێڕاق دوای لابرنی “صدام حسین” لە دەستەڵات و لە ڕۆژنامەی"واشنتن پۆست"ی ڕۆژی 25/12/2004ب□لاوبۆتەوە و بۆی نووسیوە چۆن مامەڵە لەگەڵ حکومەتی عێڕاقی"ئەنجومەنی کاتی حوکم"کە موخابەراتی ئەمریکی داینابوو بکا کە تیایا هاتوە :

1) هەرگیز بڕوا بەوانە نەکەی کە پەنامان یان و تێرمان کردن ، نیوەیان درۆزن و نیوەکەی تر دز..

2) ساختەچییەکن کە قەت بەرەو ڕوو نازانی چییان لە پشت سەرەوەیە ..،

3) وەک خەڵکی باش و ساکار و بە ویقار خۆیان نیشان ئەیەن ، خاوەن باوەڕ و بە ئیمان ، بەڵام لە ڕاستیا ڕێک پێچەوانەی ئەوەن ، لە زۆر حاڵەتا بڵح و بێ حورمەت و مەرام پیسن..

4) ئاگادار بە بەقسەی نەرم و نیان هەڵنەخەڵەتێ ی ،کاتێ کە خۆیان بە دڵسۆز و بەئەمک ئەخەنە ڕوو بۆت دەر ئەکەوێ چ بەرازێکی دڕن، لە ئێسقان خواردنی دایک و باوکیشیان سڵ ناکەنەوە جا نەخوازەڵا ووڵاتەکەیان ، بیرت بێ کە هەموو ئەوانەی هوتافیان ئەکێشا یان لەسەر جادە و بانەکانی دونیا بە هەموو نەتەوە و مەزهەبەکانیانەوە کۆمان ئەکردنەوە ، بەکرێ گیراوێکن تەنها خۆیان خۆش ئەوێ..

5) لە ساختەچێتیا وەستان و وەک" گورگ" فێڵبازن ، چونکە ئەمەش خۆمان فەرمان کردوون کە موهەیجی هەزار ڕوو بن ..

6) نایانەوێ عێراق بەجێ بهێڵین و حەز ئەکەن لە هەموو کۆڵان و گەڕەکەکا بین و بنکەی سەربازیمان لە هەموو شارەکا هەبێ و ئامادەن ئەو باغ و کۆشکانەی دەستیان بەسەرا گرتوە بیکەن بە سەربازگەی هەمیشەیی بۆ هێزەکانمان چونکە ئەوە گەرەنتی پرۆسەی بەردەوام بوونیانە بۆ مانەوەیان لەسەر حوکم و ڕێگەیەکی لەبەردەستە بۆ مانەوەیان لە ژیانا ، بەڵێ ئەبینین چۆن ترس ئەیانگرێ و ڕۆح چوون بە دەم و چاویانا دەرئەکەوێ چونکە مەتەکەی پاشە کشەی ئەمە شەو و ڕۆژ بە دوایانەوەیە و پێ داگریی لە مانەوەی هێزەکانمان و بوە بە دیارترین بابەتی ووت و وێژەکانی سیاسەتی دەرەوەی" کۆماری ناوچەی سەوز"..!!

7) مامۆستای قسەی بەتاڵ و چەنەبازین بە شێوەیەک کە بەرامبەرەکەیان سەرسام ئەبێ پێیان ، بەڵام لە هەموو حاڵەتەکا گەل و ڕۆزا قورسن هیچ کامیان ناتوانێ تەنانەت لە نێو هاوڕێ و برادەرە نزیکەکانی جێ ی خۆی بکاتەوە..

8) بێ فیکر و لە ڕووی سیاسیەوە فاشیلن ، یەکەکیان نابینی کە دیدەکی قبوڵکراوی بۆ چارسەری کێشەیەک هەبێ ، یان ڕایەک دەرنابڕێ تا میزاجی شەخسی خۆی تێکەڵ نەکا کە ئەبێتە دەربڕینەکی سەقەتی خۆ پەرستی و حیزبیی بە گوێ یانە هیچ ئیعتیبارەکی نیشتمانی و بابەتی..

9) زۆر باش ئەزانن کە میللەت پەراوێز خراوە و هیچ پێزانین و ئیعتیبارەکیان لای خەڵک نیە چونکە هەر لە سەرەتای دەست گرتنیان بەسەر دەستەڵاتا "ئەنجومەنی کاتی حوکم" سەلمانیان کە چیتر نین جگە لە کاڵایەکی بەکار هێنان و ئاست نزمەکی بازاڕی شەڕ و ململانێی شەخسیە هەرزانەکان..

10) ئەوان پێیان وایە ساختەچێتی کردن لە خەڵک زیرەکییە و وەعد و وەعدکاری زانایییە و بردنی پارە و قووتی خەڵک دەستکەوتی جەنگە ، بەڵێ ئەیانبینی کە چۆن سامانی ووڵات بەحەلاش و بەلاش ئەڕوا و ئەبینی کە گەورە و بچووکیان ساختەچی و دوو ڕوون ، عەمامە بەسەر و کاکی عیلمانیان وەک یەکن، شەهیەتیان ئەچێتە سەر هەموو شتێ: داهاتی گشتی و قوڕاویش.. بە هەموو بێ ڕەوشتییەکەوە پەلاماری هەموو کەسەک ئەیەن..

بەڵام سەرەڕای هەموو ترس و ئاگادار بوونەک ووریا بە کەسیان تەرە نەکەی چونکە ئەوان لە ڕووی فیکر و ڕەفتارەوە نزیک ترین کەسانی پڕۆژەکەمانن ، لەم قۆناغەی ئێستایا ئەوان گەرەنتییەکی مسۆگەرن بۆ

جێ بە جێ كردنى كارەكانمان ، هێشتا بە پێ ى ستراتيجى وولايەتە يەكگرتووەكان پێويستمان بە خزمەتەكانيان هەيە ، چەن ساڵێكى تريش ئەخايەنێ بە كۆتايى هێنان بە دەستەڵاتەكانى هەيانە ،چونكە ” كاڵايەكى بەكارهێنانى كاتيى”مؤقت”ن” …هێشتا كاتى گوێ پێ نەيان ياخود فڕێ يانيان نەهاتوە…..

“”””””””””””””””””””””

(لە دەقێكى ڕۆژنامە نووس “علاء الخطيب” – لندن- وەرگيراوە..)

سەردەمى سادە نووسى و خوێنەرى سادە.. سەديق سەعيد ڕواندزى

لە ئێستادا، جۆرە خوێنەرێك لە نێوەندى ئەدەبى و ڕۆشنبيرى كوردى دروست بووە، كە دەشێ بە خوێنەرى ڕاگوزەر و سادە و بيرنەكەرەوە ناوزەدى بكەين. ئەم جۆرە خوێنەرە، كە بەرهەمى شاشەى مۆبايل و تابڵێت و تۆڕە كۆمەڵايەتييەكان و فەيسبووكە، هەندێى پەيوەندى لەگەڵ بەريەككەوتن لە ئاستى بينيندا هەيە، هێندە خوێنەرێكى بە ڕامان و بيركەرەوە و تەهزر نييە. چونكە سرووشتى ئەو جۆرە تێڕانە وايە، كە بە خێرايى تێ دەپەڕێن و بابەتى ئێستا ، بە چەند خولەكێك دواتر، كۆن دەبێت و دەچێتە پەراوێزەوە. ئيدى بە لايەوە گرنگ نييە بچێتە قووڵايى نووسين و مانا، بەڵكو تەنها ڕاگوزەرانە سەرنج دەدات. ئەم جۆرە بينينە، هەر تەنها لاى خوێنەرى ئاسايى نييە، بەڵكو سەير لەوە دايە، بژاردەى نووسەران و ڕۆشنبيرانيش، هەمان تێڕوانين و بيركردنەوەيان هەيە و ئەوەندەى بابەتێكى فەيسبووك دەخوێننەوە و سەرنجيان ڕادەكێشێت، بە داخەوە ئەوەندە كارەكتەرى نێو دنياى كتێب و خوێندنەوەى جددى نينە. گەلێك جارو بگرە دەيان جاريش وا ڕێككەوتووە، پرسيارم لە بارەى وتارێكى گرنگ كە لە ڕۆژنامەيەك بڵاوبۆتەوە، لە نووسەر و وەرگێڕێك كردووە كە ئاخۆ خوێندوويەتييەوە؟ لە وەڵامدا گوتويەتى: كە نەمبينيوە و ئاگادار نيم. بۆيە گۆڕينەوەى كتێب بە شاشە و فەيسبووك، خوێنەرى بيركەرەوە بە ڕاگوزەر و سادە، گرفتێكى گەورەى دنياى ڕۆشنبيرى ئەمڕۆيە كە هەرە ديارترين دەرهاوێشتەى، پاشەكشەى خوێنەرى ڕاستەقينە و

پەراوێزخستنی دەیان کتێبی مەعریفی گرنگە و هاوکات بە پاڵەوانکردنی دەیان شاعیر و ڕۆماننووس و دەقنووسە، لە پەراوێزی هەبوونی ئەو جۆرە خوێنەرەوە. چونکە ئەو تایپە لە خوێنەر، هەڵگری گەلێک سیماو ئەدگاریی تایبەتییە، کە دەشێ بە هۆیەوە پەیوەندی لەگەڵ کتێب و دنیای خوێنەوە بە گشتی بخوێنینەوە. یەکێک لەو سیمایانە، کورتبڕی و بازادانە بە سەر نووسین. ئەم جۆرە خوێنەرە، هەرگیز سەودا و سەلیقەی بابەتێکی درێژی نییە و هەمیشە ئارەزووی ئەوە دەکات، ئەو بابەتانەی دەیانخوێنێتەوە،کورت بن. واتا بەخێرایی بە سەریاندا تێ دەپەڕێت، دیارە ئەمەش پەیوەستە بە شێوازی ئەو پەیوەندییەی خوێنەر لەگەڵ دەق لەو تۆڕە کۆمەڵایەتییانە هەیەتی، کە وەک وتمان بابەتی کورت، تێپەڕ و ڕاگوزەر، بەمەش دەرفەتی وەستان و ڕامان، تەهزرین و بیرکردنەوە لای خوێنەر نامێنێت. ئەم شێوازە لە خوێنەوە، تایپێک لە خوێنەری دروست کردووە، کە بابەتی درێژ و قووڵ، زۆر جێگەی سەرنج و پرسیار نەبێت.

من سەیرم پێ دێت کاتێ گوێبیستی ئەوە دەبم، کە بەشێک لە نووسەرانیشمان، دەڵێن بابەتی درێژ ناخوێنینەوە، چونکە سەردەمەکە، سەردەمی تۆڕە کۆمەڵایەتییەکان و تەکنەلۆژیا و بابەتی کورتە، گەر سەرنج بدەین، دەبینین ئێستا بەشێکی زۆر لە نووسەران و شاعیرانی ئەمە بە تایبەتی ئەوەندەی فەیسبووکە شیعر دەنووسن، بە ساڵانێک دەبێت تێکستێکی شیعریی داهێنەرانەیان نەنووسیوە، کە ببێتە جێی پرسیار و مانای خوێنەر. بەڵکو پێوەر و پێوانەی خوێنەری شیعریی لایان، ئەو کۆمێنچی و لایکانەیە کە بۆیان دێت. بە دەربڕینێکی تر، هیچ کاتێک وەک ئێستا، بە نموونە شاعیر کورد، لە بەر دەخوازی خوێنەر شیعری نەنووسیوەو هێندە چێژ و بینینی خوێنەری بەلاوە گرنگ نەبووە. لای بەشێکی زۆری شاعیرانی ئێستا، شیعری جوان و داهێنەرانە، ئەو شیعرەیە کە زۆرترین کۆمێنتی لە فەیسبووکەوە بە دەنووسرێت، کە هەر هەموویان پەسن و پیا هەڵدانن وسە بەشی ئەو خوێنەرانە، نازانن چێژ وجوانی، دەقی شیعری داهێنەرانە چییە. بێگومان لە هەبوونی شێوازێکی نووسین و بڵاوکردنەوەی لەو شێوەیە، ج خۆرە خوێنەرێک دروست دەبێت؟ هەڵبەتە خوێنەرێکی دروشمباز، هوتافیی وخرۆشاو، کە تەنە وەک بەشدارێکی ڕێپوانێکی جەماوەرییانە، دروشم و هوتافی لا گرنگە، بەبێ ئەوەی پرسیار لە ستراتیژییەت و هەبوونی خۆی لەو جۆرە چالاکییەدا بکات، کە دەرەنجام بە ئامانج کۆتایی دێت. کاروان کاکە سوور لە کتێبی (کوشتنی فیل و پاراستنی دوکانی شووشەوات) ئەم جۆرە خوێنەرە، بە خوێنەری پاسەوانی تێکست ناودەبات . نووسەری کتێبەکە، ئەگەرچی لە بارەی خەسڵەتەکانی خوێنەری گرووپی (ڕەهەند) دەدوێت، بەڵام بڕوام وایە ئەم تیۆرە

دکر گشتاندن بکرت ب سر بشی خونری کورد، چونک جگ ل بژاردیکی کمی خونران، ئوانیتر هموویان ل بری ئوی ببن پرسیارکر و اقکری تکست، ب پچوانو دبن پاسوان و پارزگاری شتک ک ناوی تکست. لروش وک پاسوان وزیفیکی دیاریکراوی هی و لو ئرکدا دب وک بکرکی ب دنگ و پرسیار نکر و ت نهزر دربکوت، چونک ل پشدا ئرک و کی دیاریکراو. بو شویش پاسوانی تکست تنها ئرکی ب توتمکردنی ئو تکست و نووسری، هاوکات ب گژ هاتنوی هموو ئوانی، ک دیانوت ئو دیواری پاسوان ببن و تگیشتنکی دیکی جیاوازییان ل تگیشتنی پاسوان ب تکست هبت. لو وانگیشو هر هوک ب کردنوی کدکانی ئو دق و بینینکی جیاواز، دواجار ب ت کردنو و ب بهاکردنی ئو بینین جیاواز، تا ئاستی سینو و و ب بهاکردنی و بگر زمانی زبر وبریندارکریش دوات. لروش هردوو ئرک جیاوازکانی پاسوانی ئاسایی و پاسوانی تکست، یکدگرنو ک تنها یک ئرک و برپرسیاریتییان هی، ئویش شکردن وک جنگاورک ل دژی هموو ئوانی سنووری بارگا و تکست دبن و مبستییان پرسیار بکن و ل پکهات و کدکانی نو ئو سنوور بوانن و پرسیار بکن. لای خونری پاسوان، وک کاک سوور ناوی دبات، همیش جرک ل کلشسازیی ئامادی، وک چن گلک ئامراز و ئامر هن و ب کتلک ناتوانی بیانختی گ، بم شویش لای ئو خونر، دب ئو کتلک هبت و ل سری بوات. ئو چونک وک باسمان کرد، هر ل سرتاو ئرککی دیاریکراو ک قفدان لو درگاییی گری لوانیتر دکات لیو بنو ژوورو، بام ئرککی هر تنها لو شوازی برگریی کتایی نایت، بکو لهندکاتدا، وک داککیکرکی سرگرم، ب بیرکردنو و هوست و پرسیار لوانیتر دکوت هرش و پلامارو بی جار، چی ناو و ناتر هی دیدات پا برامبرکی. ئو جر خونر، چونک خی وک دروشکی ئو تکست دبینت، ئیدی ئو پیرزیی ئو هستی لادروست دکات، ک هر کاتک درکی بوکرد ئو پیرزییی دروستی کردووو، دکوت برد گومان و پرسیارکردنک، ئویش دکوت کاردانوی دروونی و لو ساتانشدا، ئق و لژیک ل نبوون دان وهر کاتکیش مرڤ ل غیابی ئقدا بیری کردو و زمانی خست گ، بگومان دب چاوروانی هموو شتک بین. لو وانگیو، لای ئو جر خونرانی، چییتی گوتن نیی و تنها چنیتی گوتن هی، دروست وک ئوی پاسوان پنا دبات بر هموو جر کرستیک تنها

بە هۆش و بەرگریی، ئەو خوێنەرانەش، کاتێ دەزانن نووسەرەکەیان دەکەوێتە بەر ڕەخنە، ئیدی هەر چەندێک بێت دەبێ بکەونە بەرگریی ئەو تەوتەمییە بپارێزن کە لای نووسەر و ئەوانیش هەیە. گەلێک جار، نووسەر خۆی ئەو بە پیرۆزکردنە دروست دەکات و جەختیش لە بە زیندووهێشتنەوەی دەکات لە ڕێگەی ئەو زمانەی دەیخاتە گەڕ. ئەمە نابێ ئەوەمان بیر بچێت، کە بەر لەوەی خوێنەرەکانی (بەختیار عەلی) بە نموونە، خەڵک بە جاهیل، نەخوێندەوار و گەمژە وێنا بکەن، ئەوا پێشتر هەمان ئەو دەستەواژانە لە نێو نووسینەکانی بەختیاردا بەرکاربوونە. لەبەرەوەش ئەرکی خوێنەری پاسەوان و نووسەری بە بتکراو، یەکدەگرنەوە و ئەرکەکان هەمان ئەرکن و ڕۆڵەکان جیاوازن. ئەم پاسەوانی تێکستە، سەروکاری تەنها لەگەڵ تێکستی سادە و ساکار هەیە و دەق تەنها لە سەر بنەمای چێژ و جوانی دەبینێت، نەک زمان و دنیابینی و گوتار و مەعریفە، چونکە ئەم جۆرە خوێنەرە، سەلیقەی ئەوەی نییە قووڵبێتەوە لە تێکست، بەڵکو ڕاگوزەرانە سەیری دەکات و چێژی لەوەردەگرێت و لەوە گرنگتریش ئەوەیە، کە بە زمانی خەڵک و عەوام نووسرابێت. واتا زمانی نووسینەکە چەند جەماوەریی بێت، چەند سادە و ساکار بێت، ئەوەندە بەلای ئەوە جێی چێژ و بە پیرۆزکردنە. سەرنج بدەن، لە نێوەندی ئەدەبی کوردیدا، شیعرە سادەو ڕۆژانەییەکانی (تەلعەت تاهیر)و نووسینەکانی (فەرهاد پیربال) و (نەبەز گەران) و چەندانی تر، لە هەرە پڕ خوێنراوترین تێکستن، لە بەرانبەر ئەمەدا، چیرۆکەکانی (کاروان کاکە سوور)و (عەتا محەمەد) و شیعرەکانی (سەباح ڕەنجدەر) بە نموونە،ڕەنگە خوێنەری کەمتریان لە تێکستی ئەو سادەنووسانە هەبێت. بێگومان ئەمە بە قووڵی ئەو تێکستانەی باسمان کردن ناگەڕێتەوە، بەڵکو بە یەکانگیریی زمانی تێکستەکە و زمانی سادەو جەماوەر دەگەڕێتەوە. بە دەگمەن یان هەر نییە، خوێنەرێک شیعرێکی تەلعەت تاهیر، چیرۆکێکی فەرهاد پیربالە، نووسینێکی نەبەز گەران بخوێنێتەوە تێی نەگات، بە پێچەوانەوە هەمووان چێژە لەو جۆرە شیعر و دەقانە دەبینن، بەڵام کام خوێنەر؟ هەڵبەتە ئەو خوێنەرە سادە و ڕاگوزەرە کە سادەیی نووسینی بەلاوە داهێنان و مەعریفەیە، ئەو خوێنەرەی کاکەسوور گوتەنی پاسەوانی تێکستە، بیرمان نەچێت ئەو جۆرە خوێنەرە، بە داخەوە دەرهاوێشتەی گوتاری ئەو جۆرە نووسینانەیە کە بە زمانێکی ساکار و ڕووکەش بە قووڵایی هزریی و زمانی دەنووسرێن. لەبەرەوەش جۆرە خوێنەرێک دروست دەبێت، کە دەق تەنها لە ڕوانگەی وشە و زمانی سادە دەبینێت و قووڵایی فیکری دەق و مەدلولە شاراوەکانی ئەو دەقەی کە پێویستیان بە دۆزینەوە هەیە نابینێت. بەمەش چێژ دەبێتە سەنتەری دەق و نووسین و نووسین بە ئەندازەیەک شۆڕ دەبێتەوە نەوەندە میللی و

جەماوەرییەکە، کە کام شاعیر سادە بنووسێت، لە چەندین شاعیری بە ئەزموون و جیاوازنووس خوێنەری زیاترە. هەر کاتێکیش نووسین بەگشتی هێندە سادە بووەوە کە جیاوازییەک لە نێوان زمانی شاعیر و زمانی خەڵک نەمایەوە، ئەوا دەبێ نائومێد و ڕەشبین بین لە شیعر و دنیای نووسینی کوردی، چونکە ئەمە مانای وایە، چیتر فیکرو مەعریفە لە نووسیندا بۆ خوێنەر گرنگ نییە.

*ئەم بابەتە لە ژمارە (142) هزرو هونەری ڕۆژنامەی خەبات، ڕۆژی 28/9/2023 بڵاوکراوەتەوە.

گفتوگۆ لەگەڵ شانۆکار ئەحمەد جەمیل.. ئامادەکردنی: کامەران حاجی ئەلیاس

ئەحمەد جەمیل: بینەر زیاترحەز بەنمایشێک دەکات کە کە باری دەروونی ئارام بکاتەوە کاتی باس لە مێژووی شانۆ ی کوردی دەکرێت بەتایبەتی لە شاری هەولێر، ناکرێت باس لە هونەرمەند "ئەحمەد جەمیل عەبدولسەمەد" نەکەین ئەو خاوەن مێژوویەکی پێشنگدارە خاوەنی چەندین نمایشی شانۆ و درامایە، ڕۆڵێکی گرنگی بینیوە لە پێشڤەچوونی ڕەوتی شانۆ لە شاری هەولێر بەتایبەتی لە هەشتاییەکانی سەدەی رابردوو ئێمە بۆ زیاتر ئاشنا بوو بەو هونەرمەندە لە نزیکەوە بە چەند پرسیارێک بەسەرمان کردوە.
هەڤپەیڤین- کامەران حاجی ئەلیاس

- ئەرشیفی هونەریتان دەوڵەمەندە بە چەندین بەرهەمی بەپێز ئەگەر بکرێت ئاماژەیان پێبدەیت. سەرە تای کاری هونەریم دەگەڕێتەوە بۆ ئەوە کاتەی کە قوتابی بووم لە قوتابخانەی مەولەوی کوڕان لە شاری هەولێر کاتێ بە شداریم دەکرد لە چالاکی قوتابخانەکانی هەولێر بە سەرپەرشتی مامۆستای هونەرمەند "تەحسین تەها" وە لە یەکیەتی قوتابیانی کوردستان .. لە ساڵی 1975 لە ئۆردوگای ڕێبەت لەڕۆژهەڵاتی

کوردستان تیپەکی شانۆییمان بە ناوی تیپی (خەبات)
دامەزراند لەگەڵ هونەرمەندان (موئەیەد فقێ وفەرەیدون
ئاریەخی) چەند شانۆگەرییەکمان پێش کەش کرد..
دوایی بە شداری چەند بەرهەمێکیم لە چالاکی قوتابخانەکانی
هەولێرم کردووەکو:
ئۆپەرێتی “رووباری ژیان” لە نووسین “مدحت بە خۆو”
دەرهێنانی هونەرمەند” تەحسین ها” ساڵی 1978 ، ئۆپەرێتی
“داستانی شۆرش “لە نووسین “مدحت بە خۆو” دەرهێنانی
هونەرمەند”تحسین تەها” ساڵی1979 ، درامای “هونەر و ژیان”
لە نووسین “ڕەواس جاف ” دەرهێنانی “عادل عبدوڵڵا” ساڵی
1977 کە بەرهەمی تیپی کۆمەڵەی هونەرو وێژەی کوردی هەولێر
بوو.
دا کردوە لەوانە: هەروەها شداریم کرد لە چەند بەرهەمێک
لەگەڵ تیپی شانۆی هەولێر
شانۆگەری” هەبوو نەبوو” لە نووسینی” قاسم محەمەد”دەرهێنانی
هونەرمەند” سەباح عەبدولڕەحمان” ساڵی 1980 بە تەلەفزیۆن
تۆمار کرا، شانۆگەری “لاس و خەزال” لە نووسینی “نازم
دەبەند” دەرهینانی هونەرمەند “سەباح عەبدولڕەحمان” ساڵی
1983 بە تەلەفزیۆن تۆمار کرا،درامای ” تاپۆ هەقی چی یە” لە
نووسینی هونەرمەند”چەتە حسن” دەرهێنانی “زوهیر
عەبدولمەسیح” ساڵی 1983 ،شانۆگەری “ئادابا” لە نووسینی
“معاز یوسف” لە دەرهێنانی “هاشم زەینەل” ساڵی 1984
، درامای ” سورمە خان “لە نووسینی “محەمەد یونس “دەرهێنانی
“سەفوەت جەراح” ساڵی 1983، درامای “هەورو سامان ” لە
نووسینی”چەتە حسن” دەرهێنانی هونەرمەند” عادل عەبدوڵڵا
“ساڵی 1980،شانۆگەری “خاتووکەڵاوزەر” لە نووسین” حەمە کریم
هەورامی” دەرهێنانی “سەفوەت جەراح” ساڵی 1985 ،شانۆگەری
“خانە دان” لە نووسینی مۆلێر دەرهێنانی هونەرمەند”تەحسین
شەعبان” ساڵی 1984،شانۆگەری “مرۆڤ و ئازارەکانی” نووسینی
“پیتر ڤایس” دەرهێنانی هونەرمەند” سەباح عەبدولڕەحمان”
ساڵی 1983، شانۆگەری “قەڵای دم دم” نووسینی عەرەب شەمۆ
دەرهێنانی هونەرمەند”سەعدون یونس” ساڵی 1984، شانۆ
گەری”حەمە دەک” نووسینی “یەشار کەمال” دەرهێنانی هونەرمەند
“تەلعەت سامان” ساڵی 1988،شانۆگەری “گوێی نەهەنی” لە نووسین
و دەرهێنانی “لەتیف نوعمان” ساڵی 1986 درامای”ئاسکە”
نووسینی “حەیدر عەبدولڕەحمان” دەرهێنانی “سەعدون یونس”
ساڵی 1978،شانۆگەری “مەرزی و کاکە مین” لە نووسینی “چەتە

حەسن ” دەرهێنانی “سەعدون یونس” ،شانۆگەری “قاسپەی کەو” نووسینی “سەمیر عەبدولستار” دەرهێنانی “سەعدون یونس” ساڵی 1978، تەمسیلی ”گەرەکەمان” نووسینی “چەتە حەسن” لە دەرهێنانی هونەرمەند ”سەعدون یونس”، دراماى” کەلار” نووسینی “حەیدەر عەبدولڕەحمان” دەرهێنانی “سەعدون یونس”، شانۆگەری “مردووی سەر شەستەکە” دەرهێنانی هونەرمەند “فەرهاد شەریف”،شانۆ گەری” نالی خەونەکی ئەرخەوانی” نووسینی هونەرمەند “ئەحمەد سالار” دەرهێنانی “حەمە عەلی خان”،شانۆ گەری” تاشە بەردوو چاو ” نووسین و دەرهێنانی “سەباح عەبدولڕەحمان”، شانۆگەری “شاهۆر شایە” نووسینی “سەعدوڵڵا یونس” دەرهێنانی “سەباح عەبدولەرحمان”.
هەروەها لەگەڵ هونەرمەند بەکر مەعروف تیپی شانۆی پێشرەوی کرێکارامان دامەزراند چەندین شانۆگەریمان پێشکەش کرد لەوانە شانۆ گەری “خەبات” ،شانۆگەری “کە بەرپرسیارە” شانۆگەری ” بەندی ژمارە 47″،هەرلەمیانی کارەکانم چەندین بەرهەمی رادیۆییمان بۆ رادیۆی بەغدا تۆمار کرد.
*جگە لەکاری شانۆ لە دراماش دا کارت کردوە چ جیاوازیک هەیە لە رووی نواندنەوە؟

- بەرای من جیاوازیکی زۆر هەیە لە نێوانیاندا هەیە،لە شانۆ دا هونەرمەند دەبێت خۆی زۆر باش ئامادە بکات بۆ ئەزبەرکردنی دیالۆگەکان وە کاتێکی زۆریش پرۆڤەدەکات چونکە لە کاتی نمایش راستەوخۆ رووبەرووی بینەران دەبێتەوە بۆیە دەبێت بە وردی مامەڵە لەگەڵ هەموو شتێک بکات، دەبێت باش کۆنتروڵی خۆی بکات ، بەبۆچوونی من هونەرمەند زیاتر چێژ لە شانۆ دەبینێت، بەڵام لە دراما وا نیە ئەکتەر رووبەروو کامێرادەبێتەوە بۆ ئارەزووی دەرهێنەر کامە گرتەیان بەدڵ بوو ئەو هەڵدەبژێرێت لە هەمەکان کاتدا کاتی ئەکتەر لەکاتی وێنەگرتن، هەڵە دەکات دەتوانێت چەندین جار دووبارە بکاتەوە، کە لە نواندنی سەرتەختەی شانۆدا ئەم حاڵەتە بوونی نییە .

*بەو پێیەی ساڵانێکە لە هاندەران دەژیت شانۆی کوردی لەدەرەوە چۆن دەبینی؟

زۆر بە داخەوە شانۆی کوردی لەهاندەران زۆر زۆر کزە وەک پێویست نییە لەوانەیە دووساڵ جارێک شانۆگەریک نمایش بکرێت،کاتێ شانۆگەرێک لە وڵاتێک نمایش دەکرێت،لە هەموو

ووڵاتێک نمایش ناکرێت،هۆکاریش زۆرن وەکو نەبوونی کات لەلای هونەرمەندەکان چونکە زۆربەی هونەرمەندان بە بژیوی ژیانیخێزانەکان کاردەکەن،هیچ لایەنێک هاوکاری مادیان ناکات زۆرجاریش لەکوردستان هەندە تیپی هونەری بەنمایشکردنی بەرهەمەکانیان دێنە ئێرە ئەوانیش کێش و گرفتی خۆیان هەیە..بێگۆمان کێشە زۆر ئەگەر باسیان بکەین..

*ئاستی شانۆکوردی بەگشتی لە ئیستادا چۆن دەبینی؟

- بە داخەوە شانۆی کوردی زۆر لەکزی دایە،بە تایبەتی لە شاری هەولێر ئەگەرلە ساڵێک نمایشیکی شانۆ بکرێت ،هۆکاریش زۆرن لەوانە کەمی هاوکاری دارایی تەرخان کراو بۆ شانۆ ، دەست نیشان کردنی دەقی خراپ، وەنە بوونی هۆڵی نمایشی شانۆیی ئەوانە هەموویان هۆکارن بۆ دابەزینی ئاستی شانۆی کوردی ، بۆیە دەبێت بەرپرسان چارسەرێک بۆ ئەو قەیرانە بدۆزنەوە، وە دوور کەوتنەوەی شانۆکارانی بە ئەزموون ئەوانە پێمان دەڵێن کەوا شانۆی کوردی لە قەیرانێکی گەورە دایە کەجێگای داخە بەڵام لە شاری سلێمانی جوڵەی شانۆیی بەربەردەوامی هەیە هیوادارم ئەو جووڵایەش لە هەموو شارەکانی کوردستان بوونی هەبێت، داوا لە شانۆکاران دەکەم با هەموویان یەک دەست بن یەکگرتووبن لە پێناو شانۆی کوردیمان.
- بینەر چۆن لەچ جۆرە نمایشەکی شانۆیی دەبینیت (بەزمەسات یان مەرگەسات)؟

-بە بۆچوونی خۆم لەم کاتە دا بینەری شانۆ لە کوردستان تارادەیەک بێزارە، بە باردۆخی ژیانی سەختەت گوزەر دەکات ، ناسۆرییەکانی زۆرە بۆیە حەز بەنمایشێک دەکات کە کەمێک لەو ناخۆشیانەی کەم بکاتەوە لەبەر ئەوە هەست دەکەین بینەر زیاتر حەز بەنمایشێک دەکات کە کە باری دەروونی ئارام بکاتەوە زیاتر حەز لە نمایشی بەزمەسات دەکات، بەمەرجە پەیامەکی شانۆیی مرۆڤایەتی هەبێت نەک تەنیا ئامانج لەی تەنیا پێکەنین بێت.

*رۆڵی و گرنگی تەکنیک بە تایبەتی ڕووناکی لە شانۆدا تا چەند لە خزمەت نمایش شانۆ دایە؟

- ڕووناکی رۆڵیکی گرنگی هەیە لە شانۆدا،چارە سەری زۆر شت دەکات ،هەندێک لە نمایشە شانۆییەکان بەبێ ڕووناکی پەیامی خۆی وون دەکات،چونکە لە رێگەی ڕووناکی ،دەست نیشان کردنی

هەمووکاتەکانی شانۆدەکرێت بۆیە چەندە دەقی شانۆ گرنگە ئەوەندەش تەکنیکی رووناکی گرنگە بۆ شانۆ ، بەڵام بە داخەوە شانۆی کوردیمان لەم بوارەدا زۆر هەژارە بەجۆرێک تائێستا نەمان توانیوە هونەرمەندی پسپۆری رووناکی ئامادە بکەین، بە تایبەتی لە کۆلێژ و پەیمانگاکان زۆر گرنگی بەم بوارە نادەن بۆ ئەوەی کادیری لێهاتووی رووناکی دروست بکەین ئێستا لە وڵاتی ئالمانیا هیچ کەس ناتوانێ لەم بوارە کار بکات ئەگەر هاتوو بڕوانامەی پسپۆری رووناکی نەبێت چەندین پەیمانگا و کۆلێژی هونەری تایبەت بەم بوارە هەن ، بەو هیوایەی لە کوردستانیش گرنگی بەو بوارە بدرێت.

*هیچ پرۆژەیەکت بۆ داهاتوو هەیە؟

- هیوادارم کاتێ گەڕامەوە بۆ کوردستان سوود لە تواناکانم وەربگیرێت ،چونکە من ماوەی(25) ساڵە لە شانۆی نورنبێرگ لە بەشی تەکنیکی رووناکی کارە دەکەم ئەزموونێکی باشم لەو بوارە دا هەیە.

خوێندنەوەیەک بۆ کتێبی (چیرۆکی

بینراو).. خوێندنەوەی سەڵاح جەلال

[بۆ خوێندنەوەی ئەم بابەتە کلیکی ئێرە بکەن..](#)

[SalahJalalDownload](#)

سەرەتای دەستپێکردنەوەی بەهێزی شەپۆلی دووەمی شۆڕش.. و: کاوە عومەر

بە پشتبەستن بە چاوپێکەوتنێک لەگەڵ کەناڵی نوێیەکە کەکراوەتەوە

حەسەن ساڵحی: ٢٥ی شەهریوەر ساڵڕۆژی کوشتنی مەهسا (ژینا) ئەمینی و سەرەتای شۆڕشی ژن ژیان ئازادی بوو. کۆماری ئیسلامی هەوڵی قەدەغە کردنی شەقامەکان و ڕاگەیاندنی دەسەڵاتی سەربازیی ڕانەگەیەندراو هەوڵ دەدات لەم ڕۆژەدا پێش بە ناڕەزایەتی خەڵک بگرێت. بەڵام بەپێی ئەو ڕاپۆرتانەی کە لەبەردەستدان، لانیکەم لە ٢٢ شار خۆپیشاندانی ناڕەزایی بەڕێوەچوو و خەڵک دروشمەکانی دژی حکومەتیان وتەوە. مانگرتنێکی گشتی و بەربڵاو لە کوردستان بەڕێوەچوو، کۆبوونەوەی گەورە لە دەرەوەی وڵات لە دەیان شار ئەنجامدرا، لەناویاندا ڕێپێوانی ٤٠ هەزار کەس لە تۆرێنتۆی کەنەدا. بۆ هەڵسەنگاندنی ڕووداوەکانی ئەم ڕۆژە لەگەڵ لیدەری حزبی کۆمۆنیستی کرێکاریدا، حەمید تەقوایی دادەنیشین. بەڕای ئێوە چ فاکتەرێک لە داڕشتنی ناڕەزایەتییەکان لەم ڕۆژەدا کاریگەر بوو؟ ئایا بەبۆچوونی ئێوە دەکرێت قسە لە دەرئەنجامە بەهێزەکانی شۆڕش لەم ڕۆژەدا بکرێت؟

حەمید تەقوایی: لە پەیوەندبە بەشی یەکەمی پرسیارەکەی ئێوەوە، دەبێ بڵێم ئەو فاکتەرانەی کە بوونە هۆی ناڕەزایەتییەکانی ساڵیادی شۆڕش، ئەو فاکتەرانە بوون کە بۆ ماوەیەکی زۆر لە شۆڕشی ژن ژیان ئازادیدا چالاک بوون. دامەزراوە و ڕێکخراوەکان کە بانگەوازێکی

زۆریان کردبوو و ئەزموونی ڕێکخستن و چالاکیی مەیدانییان هەبوو. ئەوان لە چەند هەفتەیەک لە پێش ٢٥ی شەهریوەرەوە بە بڵاوکردنەوەی چەندین لەدوان و بانگەواز و جاڕنامە و ڕێکخستن و ئامادەکردنی ناڕەزایەتی پراکتیکی پێشوازییان لەم ڕۆژە کرد. خەڵک بانگهێشتی خۆپیشاندانی سەر شەقامەکان کران و بەشێکیشیان داوای مانگرتنیان کرد. تەنانەت بە وتەی خۆیان ئاماژەیان بە “بەڵگەنامەکانی شۆڕش” کردووە، واتە جاڕنامەی ١٢ داواکاری ٢٠ ڕێکخراو و جاڕنامەی داواکاری ژنانی پێشڕەو. وەک نموونە بینیمان ڕێکخراوێک بەناوی دادخوازانی سیستان و بەلوچستان بەیاننامەیەکی پڕ جۆش و ڕادیکاڵیان دا و خەڵکیان بانگەواز کرد بۆ ناڕەزایەتی و خۆپیشاندان. ڕێکخراوێکی وەک تۆڕی سەرتاسەری شۆڕشی ژن ژیان ئازادی کە لە زیاتر لە ٥٠ ڕێکخراوی خوێندکاری و گەنجانی شارە جیاجیاکان پێکهاتووە، داوای مانگرتن لە کوردستان و هەروەها داگیرکردنی شەقام و وتنەوەی دروشمی شەوانە و بەگشتی ئەو ئاکسیۆنە ناڕەزایەتیانەی لەم ڕۆژەدا شاهیدی بووین. بەزۆری وا بیردەکرێتەوە کە بە بانگەوازێک دەکرێت و خەڵک وەڵام دەدەنەوە. بەڵام کارەکە لەوە زیاترە. بانگەوازێک دەدرێت و کاری بۆ دەکرێت، ئامادەکاری دەکرێت، لیستی دروشمەکان ڕادەگەیەنرێت، تراکت دابەش دەکرێت و لەدیوار نووسین ئەنجام ئەدرێت، ڕێکخستن ئەنجام ئەدرێت، ئەمانە ئەو چالاکییانەن کە بەرهەمەکەیمان لە شێوەی ناڕەزایەتی و مانگرتندا لەساڵیادی شۆڕشدا بینیمان.
لە وەڵامی بەشی دووەمی پرسیارەکەتدا، بەڵێ، پێموایە ئەمە دەرئەنجامێکی بەهێز بوو. نەک هەر لە ڕووی ڕەهەندەکان، بەڵکو ناوەڕۆک و دروشمەکان و دیوارنوسینەکان سەرنجڕاکێش و ڕادیکاڵانەی ناڕەزایەتییەکان لەم ڕۆژەدا.
تۆ باسی ناڕەزایەتیت کرد لە ٢٢ شار، بەڵام پێویستە ئاماژە بەوە بکرێت کە ئەمە تەنها ئەو شارانە دەگرێتەوە کە دەستیان بە ئینتەرنێت گەیشتوە و توانیویانە ڕاپۆرت بکەن. بەو پێیەی حکومەت لە زۆرێک لە شارەکان ئینتەرنێتی پەکخستبوو و لە هەندێکیشدا ئینتەرنێت بە تەواوی پچڕابوو، دەبێت ژمارەی شارەکان زۆر زیاتر بێت لەو ژمارەیەی کە باسکراوە. جگە لەوەی کە مانگرتنەکان نزیکەی هەموو شارەکانی کوردستانی گرتەوە، دوکاندارەکانیش لە گەڕەکەکانی نارمک و ڕۆدهەن لە تاران و لە ڕەشت مانیان گرت. لەم حاڵەتەدا ئەمە لەبارەی هەموو مانگرتنەکانەوە نازانین.
خاڵی گرنگتر ئەوەیە کە گرنگی مەسەلەکە تەنها چەندایەتی نییە. کێشەکە لەوەدایە کە حکومەت لەماوەی چەند مانگی ڕابردوودا بەردەوام بانگەشەی ئەوە دەکات کە هەموو شتێک ئاسایی بووەتەوە،

گوایە “ئاژاوەگێڕییەکان” کۆتایی هاتووە، تەنانەت پەیوەندی لەگەڵ حکومەتەکان باشتر بووە و هەموو شتێک لە ژێر کۆنتڕۆڵدایە. لە لایەکی ترەوە لە هەمان کاتدا لە دەرئەنجامی سەرهەڵدانەوەی جاری دووەمی شۆڕش دەترسا. چونکە حکومەت بە تەواوی دەیزانی کە ه□□س□و□اوان و ڕێکخراوەکان چۆن بەشدارن لە ئامادەکردنی ئەم ڕۆژەدا. بەهۆی ئەمەوە بەشێوەیەکی بەرفراوان دەستی دایە دەستگیرکردن. زۆرێک لە ه□□س□و□اوانی بزووتنەوە جۆراوجۆرەکانی دەستگیرکرد و هەڕەی لێکردن. بە تایبەتی کەسوکاری داخوازانی دەستگیر کرد و خستنیە ژێر هەموو جۆرە فشار و کۆت و بەندێکەوە، چونکە دەیزانی مەزاری گیانبەخکردوەکان دەبێتە شوێنی کۆبوونه□و□ و ناڕەزایەتی. وەک ئاماژەت پێکرد شارەکانی قۆرخکرد و یاسای سەربازیی ڕانەگەیەندراوی دامەزراند و هەموو هێزە بەکرێگیراوەکانی ناردە سەر شەقامەکان. بەڵام سەرەڕای هەموو ئەمانە وەڵامێکی توندی لەلایەن کۆمەڵگاوە وەرگرت. گرنگی ٢٥ی شەهریوەر ئەوە بوو کە هەموو هەوڵ و پڕوپاگەندەی ڕژیمی لە ناو برد. سەرەڕای هەموو پڕوپاگەندە و هەڕەشە و سەرکوتەکانی حکومەت، ناڕەزایەتی لەسەر ئاستی سەرتاسەریدا دروست بوو و لمۆزی دەسەڵاتدارانی لەخاک وخۆڵ هەڵکێشا.

با ئەوەش ب□□□م کە ناڕەزایەتییەکان لە ٢٥ی شەهریوەرەوە دەستی پێکرد. دیارە ناڕەزایەتییەکانی زاهیدان لە ڕۆژی هەینیدا زۆر بەرفراوانتر و هێرش بەرانەتر لە جاران بوو. هه روه ها دروشم وتنەوەی شه و له گه ڕه که جیاجیاکانی تاران و ژماره یه ک شاری دیکه ده ستی پێ کرد.

دەکرێ بڵێین قۆناغێکی نوێ لە پڕۆسەی شۆڕشدا دەستی پێکردووە. ئەم قۆناغە نوێیە لە لایەن حزبی ئێمە و زۆرێک لە ه□□س□و□اوان و دامەزراوە خەباتکارانەکانەوە وەک شەپۆلی دووەمی شۆڕش ناود□ برێت. پێم وایە ئەمە هەڵسەنگاندنێکی واقیعییە.

حەسەن ساڵحی: پاشایەتیخوازەکان و بزووتنەوە ڕاستڕەوەکانیش زۆر هەوڵیان دا بۆ ئەوەی ڕەنگی خۆیان بدەن لە ساڵیادی شۆڕش. لە وانەش هێنانە ناوەوەی، دروشمی “ئێمە نەتەوە کەبیرین، ئێران دەگرینەوە”. ڕۆڵ و جێگای ئەم ڕەوتانە لە ساڵیادی شۆڕشدا چۆن هەڵدەسەنگێنن؟

حەمید تەقوایی: هەر ئەو دروشمەی کە باست کرد نیشانەی نامۆ بوونی ئەو بزوتنەوانەیە بەو دروشمە ڕاستق□ینەیانەی کە خەڵک لەسەر شەقام دەیڵێنەوە، لەدیوار نوسینەکاندا دەبینرێن، یان لە لێدوان و بانگەواز و جاڕنامەکاندا لەلایەن چالاکوانان و ڕێکخراوە خەباتکارەکانەوە جەختیان لەسەر دەکرێتەوە.

ئاماژەم بە زنجیرەیەک لەو بەڵگەنامانە کرد. لە هیچ کام لەمانەدا، چ لە گەنجان، چ لە ژنان، چ لە قوتابیان، چ خانەنشینەکان، یان کرێکاران، بۆ نموونە لە بەیاننامەیشورای ناڕەزایەتی کرێکارانی گرێبەستی نەوت، یان ئشورای کرێکارانی لایەنی سێیەم، یان سەندیکای هەفت تەپە، یان تۆڕی لاوانی سەرتاسەری، یان بەیاننامەی دادخوازانی تاران و سیستان و بەلوچستان و هتد، هیچ شوێنەواری ئەم دروشمە یان دروشمی نەتەوەیی-میللی و وەک ئەوانە نابینیت. تەنانەت لە دەرەوەی وڵاتیش ئەم دروشمە لە نێو خەڵکدا جێگای نەبوو. بێگومان چەند کەسێک لە پاشا پەرستە توندڕەوەکانی دەرەوەی وڵات دروشمیان دەوتەوە کە تا چەپ کفن نەکرێت، ئەم نیشتمانە نابێتە نیشتمان! بەڕاستی جێگەی شەرمەزارییە. ئەم جۆرە دروشمانە لە نێو خەڵکدا جێگەیان نییە، چونکە بە ڕوونی کۆنەپەرستانە و دواکەوتوون و پێچەوانەی خواست و داواکاری ئازادیخوازانەی خەڵکن.

لەوانەیە بڵێیت ئەم جۆرە دروشمانە تەنها لەلایەن پاشایەتییە توندڕەوەکانەوە دەدرێت. ڕەنگە ئەمە وا بێت، بەڵام کێشەکە ئەوەیە کە ئێمە هیچ دژایەتییەک بۆ ئەم جۆرە دروشمانە لە لایەن پاشایەتییە ناتوندڕەوەکانیشەوە نابینین؛ نابینین حسابی خۆیان لەمانە جیابکەنەوە.

مەسەلەکە تەنیا لە ساڵیادی شۆڕشدا قەتیس نییە. پێشتر ئەم جۆرە دروشمە کۆنەپەرستانەمان بینیوە. کاتێک دروشم و هاشتاگی "ئێمە پێکەوەین" بە ڕوونی لە دژی ئێعدامەکان بەرزکرایەوە و تا ئەمڕۆش بە شێوەیەکی بەرفراوان وەک یەکێک لە دروشمە سەرەکییەکانی خەڵک لە سۆشیال میدیا و لە شەقامەکاندا بەرز دەکرێتەوە و لە لێدوان و بانگەوازەکاندا ئاماژەی پێکراوە، بەشێکە لە شاخوازەکان ڕایانگەیاند کە "ئێمە لەگەڵ پاشاین" و "ئێمە لە تەنیشت پاشا دەمێنینەوە". لەوە ڕوونتر نابێتەوە کە حسابەکەت لە خەڵک جیا بکەیتەوە! بە زمانی خۆیان دەڵێن ئێمە لەگەڵ خەڵکدا نین. دەڵێن ئێمە پاشا دۆستەکان لەگەڵ خۆمانین. تەنانەت لە حاڵەتێکدا دروشمی ژن ژیان ئازادییان گۆڕی بۆ ژن ژیان پەهلەوی! واتە "ئازادی"یان بە "دژە ئازادی" گۆڕی!

هەموو ئەمانە ئەوە دەردەخەن کە خەڵکی ڕاستڕەو بە ئاشکرا لەبەرانبەر خەڵکدان و وەک فاکتەری نەرێنی، فاکتەری ڕێگریکردن مامەڵە دەکەن. ئەم جۆرە دروشم و گوتارانە بە ڕوونی دژە شۆڕشن و لە ڕاستیدا ئاو دەکەن بەئاشی کۆماری ئیسلامیدا و لە کۆتاییدا بە قازانجی حکومەت کۆتایی دێت. لەم ڕوانگەیەوە ساڵیادی شۆڕش و□امێکی بەهێز بوو بۆ ڕەوتی ڕاستڕەو و پاشایەتی خوازیش.

حەسەن ساڵحی: جگە لە حزبی کۆمۆنیستی کرێکاری ئێران، بەشێک لە

حیزبە سیاسییەکانی دیکە لە کوردستانیش داوای مانگرتنی گشتی دەکەن لە کوردستان ، کە وەڵامێکی ئەرێنی لەلایەن خەڵکەوە وەرگرت و ئەم مانگرتنە گشتییە ڕوویدا. بەڵام بەشێک لە حیزبە کوردییەکان بە حیزبی دێموکراتی کوردستانیشەوە هەوڵ دەدەن کارەکتەر و ڕووخسارێکی کوردی بە شۆڕشی ژن ژیانئازادی بدەن. بەچونی ئێوە لەم بارەیەوە چییە؟

حەمید تەقوایی: سەرەتا وەک ئاماژەت پێکرد ئەو لایەنانە داوای مانگرتنیان لە کوردستان کرد. حیزبی ئێمەش ئەم بانگەوازەی کرد و خۆشبەختانە ئەم بانگەوازانە وەڵامێکی ئەرێنییان وەرگرتەوە. وە ئێمەش یەکەمجار نەبوو. لە سەردەمی شۆڕشدا چەندین جار حیزبەکانی کوردستان و هەروەها حیزبی ئێمەش بانگەوازی خەڵکی کوردستانیان کرد بۆ مانگرتن و ئەو بانگەوازانەش هەمیشە سەرکەوتوو بوون. ئەمە ئەمجارە ڕوویدا و خەڵکی کوردستان لە ساڵیادی شۆڕشدا زۆر بەهێز و هێرشبەرانە دەرکەوتن. ئێمەش کردەیەکە بۆ زیاتر بەهێزکردن و پێشخستنی شۆڕش لە کوردستان و لە تەواوی ئێراندا.

بەڵام ئەو خاڵەی ئێوە وروژاندتان سەبارەت بە هەوڵدان بۆ بەکوردستانی نیشاندانی شۆڕشی ئێستا، منیش هەمان تێبینیم هەیە. هاوکات لەگەڵ ساڵڕۆژی شۆڕشدا، حزبی دیموکراتی کوردستان بەیاننامەیەکی بڵاوکردەوە کە بە ڕوونی بەهاکانی شۆڕش وەک کوردستانی دەناسێنێت. بەهاگەلێک کە پێدەچێت لە کوردستانەوە بۆ ئێران و لە دوای ئێرانەوە بۆ هەموو جیهان بڵاوبوونەتەوە! بێ گومان خەڵکی کوردستان ڕۆڵێکی گرنگیان هەیە لە شۆڕشی ئێستادا، بەڵام بەڕای من ئەم جۆرە ڕوونکردنەوە و ناساندنی شۆڕش لەسەر ڕوانگەیەکی تەواو قەومی- نەتەوەپەرستانە دامەزراوە و بە فاکتەری نەرێنی دادەنرێت لە پڕۆسەی.شۆڕشدا. ئەمە دیوەکەی تری دراوی گەورەخوازی فارسە، کە هەموو شتێک دەگۆڕێنێتەوە بە نەتەوەی کەبیر و "کوروشی کەبیر" و بەها نەتەوەیی- نیشتمانییەکان. یەکێکیان شۆڕشی ژن ژیان ئازادی بە بەها نەتەوەیی-نیشتمانییەکانی ئێران و ئەوی دیکەیان بە بەها نەتەوەیی-میللی کوردستان ڕوون دەکاتەوە.

بەڕای من تەوەر و دروشم و بەهاکانی شۆڕشی ژن ژیان ئازادی نە کوردستانین، نە ئێرانی، نە فارسی، نە پەیوەندیان بە هیچ گەل و نەتەوەیەکی ترەوە هەیە، بەڵکو ئینسانین. هەر لەبەر ئەم هۆکارەش جەماوەری خەڵکی یەکخستووە و کۆی کردوونەوە. و بەم شێوەیە بووەتە جیهانی. دیار نییە خەڵکی وڵاتانی دیکە بەچی ئەبێت پشتگیری لە شۆڕشێکی کوردستانی یان شۆڕشێکی نەتەوەیی ئێرانی بکەن کە شاهانەییەکان بانگەشەی بۆ دەکەن؟! یان ژنانی ئازادیخواز و فێمینیستەکانی جیهان چۆن دەتوانن خۆیان بە شۆڕشێکی کوردستان یان

نەتەوەیی لە ئێراندا ببەستنەوە؟! دروشمی ژن ژیان ئازادی نوێنەرایەتی دەکات لە بزووتنەوەی “می توو” بۆ فێمینیستە فەرەنسییەکان و بۆ ژنان لە هەموو وڵاتانی ئیسلامیدا. وە ڕێک هەر بۆیە لە سەرانسەری جیهان پێشوازی لێدەکرێت. ئەگەر ئەمڕۆ مەهسا بووەتە ڕەمزی شۆڕشی ژن و ژیان ئازادی و ڕەمزی ڕزگاریخوازی ژنان لە ئێران و لە هەموو جیهاندا، ئەوە ڕێک لەبەر ئەوەیە کە شۆڕشی ئێستا لەسەر بنەمای بەها ئینسانییە گشتگیرەکان دامەزراوە. ژن ژیان ئازادی تەنها هێمای ڕزگاری ژن نییە، بەڵکو دەنگی هەموو ٩٩٪ی جیهانە کە بەدەست سەختی کێشانی ئابووری و هەڵاواردنە چینایەتییە گەورەکانی جیهانەوە دەناڵێنن!

دەمەوێت بەڵام خاڵی بەهێزی شۆڕشی ئێستای ئێران کە خۆی لە دروشمی ژن ژیان ئازادیدا دەردەخات، بەها ئینسانییە جیهانداگرەکانە، هەر هەوڵێک بۆ وانیشاندانی کە کوردستانی یان فارسی و ئێرانی و بەگشتی نەتەوەیی- ئیتنیکی خستنە پێش چاوی ئەو شۆڕشە تەنیا دەتوانێت زیان بە شۆڕش بگەیەنێت وە لەم ڕوانگەیەوە پێم وایە حیزبە کوردستانییەکان بەلاڕێدا دەچن. ئەگەر دەتەوێت چەوسانەوەی نەتەوەیی کە کێشەیەکی ڕاستەقینەیە، هەڵاواردنی نەتەوەیی کە کێشەیەکی ڕاستەقینەیە، بە شێوەیەکی ئینسانی و بنەڕەتی چارەسەر بکرێت، پێویستە لەسەر بنەمای مافی یەکسانی هەموو خەڵکی دانیشتوو کە لە جوگرافیای ئێراندا دەژین، بە گوێدانە بەڕێگەنامەی لەدایک بوونیان لە کوردستان یان ئەسفەهان یان تاران، بەلوچ و ئازەری.جەخت بکەیتەوە. ڕێگا چارەسەری ستەمی نەتەوەیی و هەڵاواردنی نەتەوەیی، میللی-ئیتنیکی، دەرخستنی بەها گشتی و جیهانییەکانی شۆڕش نییە. بە پێچەوانەوە دەبێ بگوترێ کە هیوا و خواستەکانی خەڵکی کوردستانیش، وەک هەموو هەموو خەڵکی ئێران ، ئازادی و یەکسانییە، ئەمە مافی ئینسانی و یەکسانمان بە هەموو خەڵکی ئێران دەوێت، هەر بۆیەش جەخت لەسەر نەهێشتنی هەڵاواردن و چەوساندنەوەی نەتەوەیی دەکەینەوە. ئەمە گوتارێکە کە واتای لابردنی ستەمی نەتەوەیی و لە هەمان کاتدا فاکتەری یەکڕیزی و هاوڕێیەتی خەڵکی کوردستان و باقی ئێرانە. ئەگەر حزبە کوردستانییەکان ئەو ئاراستەیەیان نەبێت، تەنانەت لە خودی کوردستانیشدا، نفوز و بنکەی خۆیان لەدەست دەدەن.

حەسەن ساڵحی: بانگەوازی حیزب ئەوە بوو کە لە ٢٥ی شەهریوەردا چەرخەکان ڕابگرن و شەقامەکان داگیر بکەن. ئەم بانگەوازە تا چ ڕادەیەک جێبەجێ کرا و ڕۆڵی حیزب بە گشتی لە ئامادەکاری و ڕێکخستنی ٢٥ی شەهریوەردا چی بوو؟

حەمید تەقوایی: مەبەستمان لە داگیرکردنی شەقامەکان، کەبوونەوە و خۆپیشاندان و ڕێپێوان و بە گشتی هەر جۆرە نمایش و چالاکیی

ناڕەزایەتیمان بوو. لەوانەش دروشمی شەوانە و نووسینی دیوار و هتد. وەک لە سەرەوە ئاماژەمان پێدا، بەلایەنی کەمەوە لە ٢٢ شاردا ئەمە ڕوویداوە. شەقامەکان داگیرکرابوون.

هەروەها جەختمان لەسەر بوونی بێ حیجابی لەسەر شەقامەکان و خۆپیشاندان لەم ڕۆژەدا کرد. وە بینیمان لەم ڕۆژەدا ژنانی ئازا بە بێ حیجاب لە بەردەم هێزە سەرکوتکەرەکاندا دەرکەوتن و ناڕەزایەتیان دەربڕی.

سەبارەت بە مانگرتن، هەرچەندە ئەمە جەختمان لەسەر کوردستان دەکردەوە، بەڵام بانگەوازەکەمان سەرتاسەری بوو. باسی ئەمە ئەوە بوو کە ئەم ڕۆژە پشووی فەرمی بێت بۆ یادی گیانبەختکردوانی شۆڕش و وەکو ڕۆژی گیان بەختکردوان بناسرێت و وەک پشووی فەرمی لە مێژوو و لە ڕۆژمێردا تۆمار بکرێت. جەختکردنەوەمان ئەوە بوو کە یەکەمین ساڵیادی شۆڕش، ٢٥ی شەهریوەری ١٤٠٢، دەتوانێت ڕۆژی دەستپێکی ئەم بزووتنەوەیە بێت. بەڕای من ئەمە ئاسۆیەک و دیدگایەکی خستە بەردەم کۆمەڵگا کە ئەگەرچی مانگرتنەکە بەو شێوەیەی کە ئەمە بانگەوازمان کرد گشتگیر نەبوو، بەڵام لە هەمان ئەو شارانەی کە ڕوویدا، لە کوردستان و لە چەند شارێکی تردا، ئەوە نیشانی دا کە ئەو مانگرتنە کۆمەڵگە بەم ئاراستەیە دەڕوات.

ئەم جەختکردنەوە لە ساڵیادی شۆڕش وەک پشووی فەرمی بۆ ڕێزگرتن لە یادی گیان بەختکردوەکان لە هەندێک بانگەوازی هێزەکانی دیکەشدا بەرزکرایەوە و هیوادارم ئەم گوتارە لە ڕاگەیاندنەکان و لە لێدوانەکاندا و لە بانگەشەی هێزەکانی شۆڕشدا دووبارە ببێتەوە ، و دەتوانین ئەم ڕۆژە وەک ڕۆژێک ئاهەنگ بگێڕین ئەمە بتوانین ئەم ڕۆژە وەک ڕۆژێک کە خەڵک هەموو ساڵێک ڕێزی لێبگرێت بچەسپێنین. سروشتییە تا ئەو کاتەی کە هەشتا کۆماری ئیسلامی نەڕوخاوە، لایەنێکی گرنگی ئەم یادکردنەوەیە، ناڕەزایەتی بێت بەرامبەر بکوژانی شۆڕشگێڕەکان.

دیارە ئەوە پرسیارتان لە ڕۆڵی حیزب کرد. لە وەڵامدا دەتوانم ئاماژە بە کەناڵی جەدید تریبیونی شۆڕش بکەم کە ماوەیەکی زۆر لەمەوبەر پێشوازی لەم ڕۆژە کرد. هەموو ئەم لێدوان و بانگەوازانەی کە باسم کرد، تەلەفزیۆن ڕووماڵیان دەکرد، باسیان دەکرد، بانگەشەیان بۆ دەکرا، ڕێنمایی تایبەتیان خستەڕوو، لە جۆری دروشمەکانەوە تا خۆپیشاندانی شەقامەکان و مانگرتن و داخستنی گشتی و هتد. ئەمانە هەموو ئەو گوتارانە بوون کە لە کەناڵی ئاسمانی کەناڵی جەدیدەوە لە کۆمەڵگادا دەوروژێنران و ڕێگا پیشاندر بوون.

هه روه ها ڕێکخراوه حزبییه کان وه ک کۆمیته ی ڕێکخستن، کۆمیته ی کوردستان، ڕێکخراوی لاوان، کۆمیته ی ده ره وه ، هه موویان به شدار

بوون و ڕۆڵێکی کاریگەریان نەک تەنها لە ئاستی پڕوپاگەندەدا بەڵکوو لە ئاستی کردەیی و مەیدانیشدا گێڕا. پێویستە بگوترێ لە هەردوو لایەنی داگیرکردنی شەقام و ڕاگرتنی چەرخەکانەوە، حیزبەکەمان گوتار و کەشێکی بەبەشی خۆی خوڵقاند کە ئەمەش بنەمای دەرئەنجامیساڵیادی شۆڕش بوو.

حەسەن ساڵحی: بڕوای ئێوە ڕێگاکانی پێشڕەوی زیاتری شۆڕش چین؟

حەمید تەقوایی: ئەگەر بمەوێت بە دوو وشە دەریببڕم، ڕێگای پێشڕەوی شۆڕش "ڕێکخستن"ە. ڕێکبخراو بوونی زیاترە!

زۆر کەس باسی یەکگرتوویی خەڵک دەکەن. ئەم یەکێتییە بە شێوەیەکی سابەتیانە خۆی لە ڕێکخراو بووندا نیشان دەدات. واتە لە خەباتی دەستەجەمعی و ڕێکخراو و هەماهەنگدا. زۆرێک لە هەڵسوڕاوانی شۆڕش، گەنجان، ژنان، بەشەکانی دیکەی کۆمەڵگا بە تاک یان زۆرترین کەس کار دەکەن. جەختکردنەوەمان ئەوەیە کە کاری بەکۆمەڵ و ڕێکخراو فراوانتر بکرێت. خۆشبەختانە ئەمڕۆ ڕێکخراوگەلێک هەن کە هەموو هەڵسوڕاوان دەتوانن لەسەر ئاستی سەرتاسەری بەشداری تێدا بکەن. نموونەی ئەمەش تۆڕی سەرتاسەری شۆڕشی ژن ژیان ئازادییە کە لە زۆرێک لە شارەکاندا کاردەکات و چەندین گرووپی گەنج و خوێندکار و قوتابیان لە شارە جیاجیاکاندا بەشێکن لەو تۆڕە. پەیوەست بوون بەم جۆرە ڕێکخراوانە هەنگاوێکی گەورە دەبێت بۆ بەهێزکردنی شۆڕش. کۆکردنەوە واتە شۆڕشێکی هەماهەنگ و ڕێکخراو و کاریگەر و سەلامەت. بە هەر شێوەیەک کە بیری لێدەکەیتەوە، ڕێکخراوبوون چەند جارێک هێز زیاد دەکات.

نموونەیەکی دیکە ئەو ڕێکخراوە کرێکارییانەیە کە لە شۆڕشدا چالاکن. لە بزووتنەوەی کرێکاریدا ئەو ڕێکخراو لە مەیدانی خەباتدان، وەک شورای ڕێکخستنی ناڕەزایەتی کرێکارانی گرێبەستی نەوت، یان شورای کرێکارانی ئەرکانی سەهەم، یان سەندیکا و شورای هەفت تەپە، کرێکارانی پۆڵای ئەهواز و ژمارەیەک لە لیژنە و دامەزراوە دێرینەکانی کار کە زۆر لە پێش ئەم شۆڕشەوە چالاک بوون. بە تایبەتی بە بۆنەی ساڵڕۆژی شۆڕشەوە ٦ ڕێکخراوی کرێکاری – شورای ڕێکخستنی ناڕەزایەتی کرێکارانی گرێبەستی نەوت، شورای ڕێکخستنی ناڕەزایەتی کرێکارانی نافەرمی نەوت (ئەرگانی سەهەم)، ئەنجومەنی کارەبا و کانزاکانی کرماشان ، لیژنەی بەدواداچوون بۆ دروستکردنی ڕێکخراوە کرێکارییەکان، سەندیکای بێیەکارانی ئەلبورز، دەنگی سەربەخۆی کرێکارانی گرووپی میللی پۆڵا – لەگەڵ دوو ڕێکخراوی دیکەدا، بانگەوازی ژنانی ئێران و ڕێکخراوی دادخوازان، لە ڕاگەیەندراوێکی هاوبەشدا، ئەوان بانگەوازی خەڵکیان کرد بۆ دەربڕینی ناڕەزایەتی لە ساڵیادی شۆڕشدا، جەختیان لەسەر کەمترین داواکاریەکانی بیست

ڕێکخراو وەک "جاڕنامەی یەکگرتوویی خەڵک لە شۆڕشی ژن، ژیان ئازادی" دا کردەوە و ڕایگەیاند کە "بۆ هێزی خەباتمان دەیکەین بە ٢٥ ی شەهریوەر، ساڵڕۆژی شۆڕشی ژن، ژیان ئازادی، هەموو ساڵێک و لە سبەی ڕۆژدا دەکەینە پشووی فەرمی.

ئەمە نموونە و مەدەلێکە لەو ڕۆڵەی کە ڕێکخراوە کرێکارییەکان بە هەماهەنگ و شان بە شانی ژنان ودادخوازان و بەشەکانی تری کۆمەڵگە دەتوانن لە بەهێزکردن و پێشخستنی شۆڕشدا بیگێڕن. نموونەیەک و مەدەلێک کە بانگەوازی هەموو هەڵسوڕاوانی بزووتنەوەی کرێکاری دەکات بۆ پێکهێنانی شورا و کۆمیتە و ڕێکخراوی ناڕەزایەتی.

لە کۆتاییدا پێویستە ئاماژە بەوە بکەم کە ئەم شۆڕشە وەک ئەم ڕێکخراوانە ڕایاگەیەندوە، بەڵگەنامەی تایبەتی خۆی هەیە، وەک جاڕنامەی ١٢ مادەی ٢٠ ڕێکخراو، جاڕنامەی داواکاری پێشکەوتنخوازانەی ژنان و ئەو لێدوانانەی کە لەلایەن ڕێکخراوەکانی ژنان و دادخوازان وخانەنشینەکانەوە دراوە. ئەو دروشم و داخوازییە هاوبەشانەی کە لەم جاڕنامانەدا ڕەنگ دەدەنەوە، فاکتەری گرنگن کە بەشە جیاوازەکانی کۆمەڵگا یەکدەخات. ئاڵای ئەم بەڵگەنامانەی شۆڕش بەرز ڕابگیرێت و جەختیان لەسەر بکرێتەوە و ئاماژە بە ناوەڕۆکیان بکرێت. خۆشبەختانە لە ساڵیادی شۆڕشدا ئەمە ڕوویدا و پێویستە ئەم بزووتنەوەیە بەردەوام بێت.

من جەخت لەسەر ڕێکخستنی هەرچی زیاتر و سەرتاسەریت دەکەمەوە، هەروەها بەرزکردنەوەی ئەو بەیاننامە وجاڕنامانەی کە لە لایەن شۆڕشەوە دەرچووە. زیندوو ڕاگرتنیان، بەردەوام پەروەردەکردنیان و بانگەوازکردنی خەڵک بۆ پشتیوانیکردنیان فاکتەری گرنگە بۆ ڕێکخستنی هەڵسوڕاوان و هێزەکانی خەڵک.

خاڵی کۆتایی گرنگیدان بە ڕۆڵ و پێگەی حیزبە. حیزبی ئێمە بە شێوەیەکی بەرفراوان لە شۆڕشدا بەشدارە، لە بوارە جیاجیاکاندا چالاکە. حیزبێک کە لە مێژە ئاڵای ئەم شۆڕشە، شۆڕشی ژنانەی بەرزکردۆتەوە و ئەمڕۆش لە ڕێگەی کەناڵ جەدیدەوە و لە ڕێگەی هەموو ئەو پەیوەندی گرتن و ئەوپەیوەندیانەی کە لەگەڵ خەباتە مەیدانییەکاندا هەیەتی، هەوڵی بەهێزکردن و قووڵکردنەوە و یەکگرتوو کردنی شۆڕش دەدات تا ئەو جێگایەی کە دەکرێت. بەرەو سەرکەوتن ببات. دوا بانگەوازی من بۆ تایبەتی بۆ هەموو هەڵسوڕاوانی شۆڕشی ژن ژیان ئازادی و هەموو تێکۆشەرانی بزووتنەوە ناڕەزایەتییەکان، پەیوەست بوونە بە حیزبی خۆتانەوە، حیزبی کۆمۆنیستی کرێکاریی ئێران.

٢١ی ئەیلوولی ٢٠٢٣، ٣٠ شەهریوەری ١٤٠٢

کیمیای دەماری.. رەهەند سابیر

کیمیای دەماری Neurochemistry

کیمیای دەماری، لقێکی زانستی دەمارەکانە neuroscience کە دیراسە بە پرۆسێسە کیمیایی و ئاوێتەکان و ئەتۆمەکانی ناو سیستەمی دەمار ئەکات، هەروەها ئەو میکانیزمە ئاڵۆزانە کەشف ئەکات کە بناغەی گواستنەوەی سیگناڵەکانن لە نێوان دەمارەکاندا. یەکێک لە سەمەرەکانی کیمیای دەماری، ئەو رۆڵە سەرەکییەیە کە ئایۆنە مەتاڵییەکان لە هاڕمۆنییکردن و ساناکاریی ئەغری سینگناڵەکانی دەماردا، ئەیگێڕن.

ئەگەر لە جوغزێکی ترەوە کیمیای دەماری، رەنگڕێژ بکەینەوە، بریتییە لە شۆنوکەوکردنی پرۆسێسە کیمیایی و پێکهاتەکانی ناو سیستەمی دەمار، بە تایبەتیی دەماغ و بڕبڕەی پشت کە هەوڵئەدات لە گەمە ئاڵۆزەکانی نێوان مۆڵیکیوڵە جیاوازەکان تێبگات، وەکو گواستنەوە دەمارییەکان، ئایۆنەکان و ماددە بایۆکیمیاوییەکانی تر! ئەم بواری کیمیای دەمارییە، زۆر گرنگە بۆ تێگەیشتن لە میکانیزمی بنەمای پێوەندییە دەمارییەکان، فێربوون و یادەوەریی، هەروەها فیسۆلۆژیی نەخۆشییە جۆراوجۆرەکانی دەمار و دەروون! سەرەڕای ئەمەیش، میکانیزمە بنەڕەتییەکانی پێوەندیی دەمارەکان و مەعریفە و رەفتارەکان، ئاشکرا ئەکات. دەرکی کیمیای دەماری، لە پێش هەموو شتێکەوەیە بۆ رۆشنکردنەوەی ئاڵۆزییەکانی دەماغ!

رۆڵی ئایۆنە مەتاڵییەکان لە گواستنەوە دەمارییەکاندا Role of metal ions in neurotransmission

گواستنەوەی دەماری، پرۆسێسێکی سەرەکییە کە لە رێگەیەوە، دەمارەکان پێوەندیی لەگەڵ یەکتردا دروست ئەکەن. لە جەوهەردا یشدا، بریتییە لە ئازادکردن release و وەرگرتن و لێکدانەوەی گواستنەوەی دەماری neurotransmitter کە نێردراوی کیمیایین chemical messengers. هاوکات، گواستنەوە کیمیاییە، پێکهاتەی زۆر گرنگن و بە جیا کار ناکەن، ئایۆنە مەتاڵییەکان، بە تایبەتیی ئایۆنەکانی کاڵسیۆم، پۆتاسیۆم و سۆدیۆم، لە کاری رێکخستنی ئەم پرۆسێسە

ئاڵۆزەدا ضەرورن.

کاریگەریی ئایۆنە مەتاڵییەکان لە سیستەمی دەمارییدا Effects of metal ions in nervous system

ئایۆنە مەتاڵییەکان ڕۆڵی گرنگ ئەبینن لە کارکردنی ئاسایی دەمارەکان سیستەمی دەمارییدا، بەڵام ناهاوسەنگیی، یان وجودی هەندێ ئایۆنی مەتاڵ، ئەتوانێ کاریگەریی سەمەرەی هەبێت، چ سوودبەخش بێت، چ زیانبەخش بێت لەسەر دەمارەکان

ئایۆنەکانی کاڵسیۆم، پەیوەستە بە فەرمانە جیاوازەکانی دەمار، ڕۆڵێکی گرنگی ئیجابیی هەیە لە دەردانی گواستنەوە دەمارییەکاندا. هەروەها باڵانسی دروستی کاڵسیۆم زۆر موهیمە بۆ هاڕمۆنیی ورووژاندنی دەمارەکان و ئاماژەدان! ئایۆنەکانی سۆدیۆم و پۆتاسیۆم، ئەساسن بۆ ئەرکی کردار action potential، ئەو سیگناڵە کارەباییانەی کە دەمارەکان بە پەیوەندییکردن بەکاریئەهێنن. تەوانزی نشەوی نێوان سۆدیۆم و پۆتاسیۆم، لە سەرانسەری پەردەی دەمارەکاندا زۆر گرنگە بۆ پاراستنی پۆتەنشیەڵی پشوودان و کردار. ئایۆنی مەگنسیۆم، بەشدارە لە تەنظیمی چەناڵە ئایۆنییەکان Ion channels و ئەکتیڤیی وەرگرەکان لە دەماردا، هەروەها ڕۆڵی گرنگی هەیە لە بەرگرییکردن لە زیادەڕۆیی ئاماژەدانی ورووژێنەر.

ئەوەی لە دواین، سوودی ئایۆنە مەتاڵییەکان بوو، لە بەرامبەردا، ئایۆنی مەتاڵیی زیانبەخشەکانیش هەن، وەکو قوڕقوشم کە ئەبێتە هۆی لاوازیی فێربوون و کێشەی ڕەفتار و تێکچوونی هزر. جیوە، کەمیی هەستیاریی و جوڵە دروست ئەکات. کادنیۆم، باعیثی مردنی خانە دەمارییەکانە.

ئەنجامگیریی Conclusion

لە کۆتاییدا، کیمیای دەماریی، فرە پسپۆڕییە، وردبوونەوە لە وردەکارییە کیمیاییەکانی سیستەمی دەمار، ئایۆنە مەتاڵییەکان، بە تایبەتیی، سۆدیۆم، پۆتاسیۆم، کاڵسیۆم، ئەدای گرنگییان هەیە لە دروستکردنی پۆتەنشیەڵی کردار action potential و بڵاوبوونەوەی سیگناڵەکان. هاڕمۆنییکردنی ئەم ئایۆنانە گرنگە بۆ پاراستنی کارکردنی تەندروستانەی دەماغ، بە تێکچوونی هاڕمۆنییان، تێکچوونی دەمارەکان رووئەدات. تێگەیشتن لە کاریگەریی قووڵی ئایۆنە مەتاڵییەکان لەسەر کیمیای دەماریی، زۆر گرنگە بۆ توێژینەوەی بناغەی هەردوو زانستی دەمار و پەرەپێدانی چارەسەرەکان بۆ حاڵەتە

دەمارییەکان!

رەهەند سابیر

سەرچاوەکان:
Purves, D., Augustine, G. J., Fitzpatrick, D., et al. (2001). "Neuroscience." 2nd edition. Sinauer Associates.

Nelson, D. L., & Cox, M. M. (2017). "Lehninger Principles of Biochemistry." 7th edition. W. H. Freeman.

Kandel, E. R., Schwartz, J. H., & Jessell, T. M. (2000). "Principles of Neural Science." 4th edition. McGraw-Hill.

Hennigar, R. A., & Kelleher, S. L. (2012). "Metal ion transport and regulation in the nervous system: A review." Molecular Neurobiology, 45(2), 262-273.

Kandel, E. R., Schwartz, J. H., & Jessell, T. M. (2000). "Principles of Neural Science." 4th edition. McGraw-Hill.

Purves, D., Augustine, G. J., Fitzpatrick, D., et al. (2001). "Neuroscience." 2nd edition. Sinauer Associates.

Squire, L. R., Berg, D., Bloom, F. E., et al. (2012). "Fundamental Neuroscience." 4th edition. Academic Press.

کورتیلە چیرۆک/ تاکێ نەعلی سور.. محەمەد حەمە تەقی

هەر شانێکی داڵێک و ئەستێر□ یەکی بەسەرەوە بوو، هەردوو دەستی خستبووە سەر کەلەکەیی و لە قەراغی چاڵەکە بەپێوە وەستابوو، لە شەرماناو لە گەرمادا شەڵاڵی عارەق بوو بوو، چاوەڕێی ئەوەی دەکرد

تا زووە هەموو ئەوانەی ناو پاسەکان لە چاڵەکەدا ڕیزبکرێن، چاوی هەر لەسەر پاسەکان بوو،

ـ ئەم حەشامەتە کەی تەواو دەبێ؟

کەسێک لە چاڵەکەوە بە دەستە بچکۆلەکانی دەیدا بە قاچەکانیدا و بە چاوی فرمێسکاویەوە بانگی دەکرد، ئەم هەر بێ ئاگابوو، هەر چاوی لەپاسەکان نەدەبڕی، جار جارە دەستێکی بۆ سەربازەکان هەڵدەبڕی و بەزمانەکەی خۆی هاواری دەکرد:

ـ دەی خێراکەن، خێرا ..

ئاوڕێکی بۆ خوارەوە دایەوە و سەیرێکی چاڵەکەی کرد، منداڵێکی چوار پێنج ساڵان، دەستی بۆ بەرزدەکاتەوە و هەر دەڵێت :

تاکە نەعلەکەم، تاکە نەعلەکەم .

وشەی (نەعل) سەرنجی بۆ قاچەکانی منداڵەکە ڕاکێشا، بینی منداڵەکە تەنها یەک تاک نەعلی سوری لەپێدایە، بانگی سەربازێکی کردو هەر بەزمانەکەی خۆیان پێی وت:

پاسەکان بگەڕێ، تاکێ نەعلی ئەو منداڵە بەجێماوە بۆی بهێنە، سەربازەکە سەلامێکی بۆ کردو وتی:

فەرمانتە گەورەم ..

سەربازەکە ڕۆشت بۆلای پاسەکان و ئەفسەرەکە چەند هەنگاوێک لە چاڵەکە دوورکەوتەوە، حەشامەتەکە، ژن و منداڵ، پیر و گەنج هەمووی لە چاڵەکەدا ڕیزکرابوون، ڕیزێک سەربازی چەک بەدەست، ئامادە و دەست لەسەر پەلەپیتکەی تفەنگ ڕووەو حەشامەتەکە وەستابوون، چاوەڕێی فەرمانی تەقەکردن بوون، سەربازەکە بەتاکێک نەعلی سورەوە هات□و□، ل□دووری چەندمەترێکەوە نەعلەکەی فڕێدا بۆ ئەو شوێنەی کە ئەفسەرەکە بەدەست ئاماژەی بۆکرد.

ـ یەک، دوو، سێ .

شریخەی تفەنگ منداڵ و تەواوی حەشامەتەکەی ش□□□ی خوێن کرد و دوا هەناسەی ژیانیان بە بیابان و بە ئاسمان سپارد.

خێرا شۆفڵەکان هاتن و چاڵەکەیان داپۆشی، ئەفسەرەکە پێش ئەوەی بڕوات، سەیرێکی چاڵەکەی کرد، لەوە دڵنیابوو کە تەواوی چاڵەکە داپۆشراوە، ئاوڕێکی لە شوێنی منداڵەکە دایەوە، بینی تاکە نەعلە سورەکە بەسەر خۆڵەکەو□ یە.

دەڵێن: لەو ڕۆژەوە ئەو ئەفسەرە لە نەعلی سور دەترسێ .

کچی ویترۆڤیسی.. سین کوردستانی

چاوی بڕیيه چەن تاڵه قژێکی سپی و لەبەر خۆیەوە وتی ئەمە: ئیتر کەی سپی بووە. مسواکەکەی لە ناو دەمی هێشتەوە، ڕوومەتی لە ئاوێنەی ئاودەسەکە نزیک کردەوە کە وردتر چڕچەکانی گۆشەی چاوی ببینێ. دوکتۆری پسپۆڕی پێست پێی وتبوو کە دەبا زووتر کرێمی دەوری چاوی بەکارھێنابا، ئێستا ئیتر بە کرێم چاری نایەت و ئەبێ بوتاکس بکات و ئەویش هەر تاقەتی ئەوب کارانەی نەبوو. چاوەکانی کرژ کردەوە بۆ ئەوەی چرچەکانی تەواو ببین□ ئەو پەنجەی قاڵاوەی کە خانم دوکتۆر وتبووی ، دەنگی پێکەنین پەنجەکانی قاڵاوی لێکپژاند… لای کردەوە بەرەو دیواری پشتی سەری، دەنگەکە نەما.. ئاوێکی ڕادا بە دەمیدا و میسواکەکەی نایەوە‌ نێو پەرداخە سرامیکییە لێوپەڕیوەکەی بەردەم ئاوێنەکە. پەرداخێک کە جارێک لە سەفەرێکی شاخەوانی بە هەڵە لەنێو جانتاکەی کەوتبوو و دواتر دەرکەوت هی کچە تارانییەکی نەشمیلانەیە کە وتبووی نایهەوێ و پێشکەشی کردبوو. دواتر کە نەشمیلانەخانمی خاوەن پەرداخ بەختیاری لە چنگ دەرھێنا، زانی کە ئەوەندەیش وا ئەم بیری کردبویەوە بەخشندە و دەس ئاوەڵا نەبووە. دەستی برد خاولییه سپییەکەی هەڵواسراو لە لای ئاوێنەکەی هەڵگرێ ترپەیەک هات، خاولییەکەی خستە سەر ڕوومەتی و چەناکەی بەرەو میچی ئاودەس ڕاکێشا، وەک ئەوەی ماسکێکی ڕوومەتی بە ئارامی لەسەر پێستی دانا بێ، دەنگی قاقا بەرز بوویەوە. خاولییەکەی لابرد، کوڵکی سپی خاولییەکە بە سەر ڕوووومەتی وەک توێژاڵێکی ناسکی بەفر مایەوە، بە زەبر و زەنگەوە خاولییەکەی لە ئاڵقە پلاستیکییەکەی پاڵی ئاوێنەکە هەڵواسی ، گڵۆپەکەی کوژاندەوە و هاتە دەرەوە. چاوی لە کاتژمێری سەر دیواری هاڵەکەی کرد، چارەکێکی مابوو بۆ دوازدە.

لە کەوانتری ئاشپەزخانە دوو دەفری بچووکی فافۆن و پلاستیکی دەرھێنا، برینج و مریشکی سوورکراوی کردە نێو دەفرە فافۆنەکەوە ، پڕ پڕی کرد. ماوەیەک بوو کوڕە کوردێک ببوو بە هاوکاری و جارو بار پێکەوە نانی نیوەڕۆیان دەخوارد. هەندێ جاریش لە خۆراکی یەکتریان دەخوارد، هەربۆیە هەموو جارێ تۆزێ زیاتری دەکردەوە ناو دەفرەکەیەوە. بە خۆشی و تاقەتێکی زیاتریشەوە دەستی بۆ چێشت لێنان دەڕۆیشت. بیری لەوە کردەوە ڕەنگە سبەیش تامی مریشکەکەی پێ خۆش بێ ، وەک چۆن دوێنێ ساڵــــاد ئۆلۆڤییەکەی بە لەزەتەوە خواردبــــوو و هەفتەی پێشوویش چێژی بردبوو لە شۆرباوەکەی. بزەیەک نیشتە سەر لێوە باریکەکانی کە دەنگی قیژەیەکی ناسک و کچانە بەرز بوویەوە و بە شوێنیدا زرمە زرم دەست پێبوو . لێوەکانی هەڵقرچاند و سەری

دەفرە فافۆنەکەی سفت و سۆڵ خولدا، لەبەر خۆیەوە وتی: سبەی بە نوێیش ناکرێتەوە . لەکاتی فراوین خواردندا لەگەڵ هاوکارە کوردەکەی ئەم زیاتر بیسەر بوو و ئەو بوو کە قسە و نوکتەی خۆشی دەگێڕایەوە . زۆر جار پێدەکەنی و هەندێ جاریش وەبیر کەسێک دەکەوتەوە، کەسێک کە دوایین پێکەنینەکانی لەگەڵ ئەو کردبوو. هاوکارەکەی چۆن ساڵێک بوو کە لە ژنەکەی جودا ببوویەوە، بەڵام هێشتا هەر لە دادگە و مەحکمە بوون. قیژەیەکی بەنازەوە هات و چەن قریوەی ناسک و قاقایەکی بەرز ئاشپەزخانەکەی تەنیوە. دەفرە نایلۆنە ڕەنگ پێوەنەماوەکەی پڕ کرد لە کاهوو و تەماتە و خیاری ئەنجنراو و گورج و گۆڵ خستییە نێو جانتای تایبەت بە خۆراکی کە شازدە ساڵ لەمەوبەر کاتێک لەو ئیدارەیە دامەزرا کڕیبووی و نانی بەیانی و فراوینی تێدا دەبردە سەر کار. هاوکارەکانی بە شۆخی پێیان دەوت؛ تۆ گەلێک بە وەفای شیلان، هەرگیز هیچ شتێک فڕە نادەی، واز بێنە لەم جانتایە ڕزیوە ئیتر.. شیلان چاوی لە دەسکی چەن جار پڕووکاوی جانتاکەی کرد کە ناشیانە دووریبوویەوە و بە ئارامی خستییە نێو یەخچاڵەکەوە، ئامادە داینا بەیانی زوو ماتەڵ نەبێ و خێرا هەڵیگرێ و خۆی بگەیەنێتە پاسەکەی… دەنگی قسە و پێکەنینی پیاوێک بە ئەستەم هات.. هەستی کرد دەستی دەلەرزێ، چاوی لە پەنجەکانی کرد کە دەمارێکی شینی تۆخ وەک مار لێیان ئاڵابوو.. ڕقی بوو لەودەستە چەق و ڕەقانەی کە لە دەستی پیرەژن دەچوون. تازە پێی نابووە چل ساڵییەوە و وەک دایکی هەرجار پێی دەوت، هیچ دەسکەوتێکی نەبوو لە ژیانیدا؛ نە مێردێک، نە منداڵێک، نە تەنانەت نیوە دەزگیرانێکیش.

چرای ئاشپەزخانەی کوژاندەوە و کتێبی سەر مێزە چکۆلەکەی بەردەم قەنەفەکانی هەڵگرت ، چرای هاڵەکەیشی کوژاندەوە و چوە ژووری خەوتن، ژوورێکی چکۆلە کە بە زۆری سیسەمەکەی تێدا جێ کردبوویەوە.. هەرجار کە نیوەشەوان دەنگی جیڕەجیڕی سیسەمەکەی ئاپارتمانی دراوسێی خەوی لێ ئاڵۆز دەکرد، بیری لەوە دەکردەوە کە چۆن ئەو سیسەمەی دووکەسییەیان لەو ژوورە چکۆلەیەدا جێ کردێتەوە. نەخشە و پلانی هەموو ئاپارتمانەکانی ئەو بینایە هەر یەک بوو و هەرچەن لەو هەموو ساڵانەدا شیلان تەنیا یەک جاریش پێی نەنابوویە ماڵی هیچکام لە دراوسێکانی، بەڵام بە بەرز بوونەوەی هەر دەنگێک دەیزانی لە کوێوە دێت و تەنانەت ناوەوەی ماڵەکەیان و دیزاینەکەیشی بە ڕوونی دەهاتە پێش چاو. دراوسێکانی تەنیا بە هەڵکەوت و لە ڕێڕەو و لەسەر پلیکانەکاندا دەبینی و زۆر بە دەگمەن سڵاو و چاک و چۆنی لەگەڵ دراوسێیەک هەبوو، بەڵام لە ڕووی جل و بەرگ و جانتا و پێڵاوەکانیانەوە لە زەینی خۆیدا کەسایەتییەکی تایبەتی بۆ ساز

دەکردن و تەنانەت دیکۆر و دیزاینی ماڵەکەیانیشی دەنەخشاند. لە ڕووی هەر ئەو جانتا و پێڵاوەیان جل و بەرگی خەوتن و ئاشتی و تۆران و شێوازی سێکس و سەرکەوتوو بوون یان نەبوونیان لە سەر جێگەی دەهێنایە پێش چاوی تا ئەوان لە دەنگ دەکەوتن و ئەمیش پێڵووەکانی ئارام قورس دەبوون و دەروازەی چاوەکانی دادەخران. دەنگی مۆسیقایەکی بەسۆز هاتە بەرگوێی، زۆر حەزی لە دەنگی ئێلیسا بوو، بەڵام پێی خۆش نەبوو ئەم دراوسێ تازەیەی کردبوویە دەهۆڵی دەسپێکەری نەبەرد. بە بڕوای ئەو دەنگی ئێلیسا ئاسمانی بوو و هی عەشقێکی راستینە، وەک هاوڕێ کرماشانییەکی سەردەمی زانکۆی کە هەمیشە بە گاڵتەوە لە ژووری داخلییەکەیاندا دەیوت: “عشق تەنیا عشقی شیلان، عشقی بانی ناوکە، ئەوباقیتان عشقتان ژێری ناوکە.”

لەگەڵ ئێلیسا هەندێ وشەی دەس و لاق شکاوی عەرەبی وتەوە کە ماناکەی نەدەزانی… هەرجار کە بیری لە دکۆر و دیزاینی ماڵی ئەم دراوسێ عەرەبانەی دەکردەوە کە کوڕێکی خوێندکاری لوبنانی و کچە هاوڕێکەی بوون، کلیپی گۆرانیبێژە عەرەبەکانی دەهاتە پێش چاو ، دیزاینێکی گەرم و ڕەنگاوڕەنگ، سوور و پرتەقاڵی و پڕ لە دووکەڵ و نێرگەلە لە‌ مێشکیدا دەنەخشا. دەنگی قاقا و قریوەی کوڕ و کچە لوبنانییەکە نەمابوو.. جار و بار ورە ورەێک دەهات وەک بڵێی دانیشتوون پێکەوە قسە دەکەن، ڕەنگە لەبەر تەلەفزیۆنەکەیاندا ڕاکشاون. کوولێرەکەی کوژاندەوە، جلەکانی دانە دانە دەرهێنا و فڕەی دانە سەر کورسییە دارینەکەی بەر ئاوێنە و بە ئارامی لە سەر جێگاکەی راکشا.. جیڕەی قەرەوێڵەکەی هات.. کۆن بوو. وەک زۆربەی شتەکانی تری، بەڵام شیلان بەتەما نەبوو تەختێکی تازە بکڕێ. چەن جار چاوی لە ژۆرناڵی جوان و مۆدێڕن کردبوو کە لەبەر دەرکە دایاننابوو، یان لە مەتەبی دوکتۆرەکاندا لە گ□قارە جوان و ڕەنگینەکاندا کە رێکلامیان بۆ تەخت و سیسەمی جوان و شیک دەکرد، دەگەڕا بە شوێن سیسەمێکیی جواندا. بەڵام دوای سەفەرێکی نا بەدڵ بۆ شوماڵ و ناچار بوونی بە خەوتن لە سەر سیسەمێکی شیک و مۆدێڕنی هۆتێلێکی گران کە یەک شەو بێ خەوی و یەک هەفتە سەرێشە و گێژ و وڕی بۆ بەدواوە بوو، پەشیمان بوویەوە لە وەلانانی تەختە کۆنەکەی و ئیتر هیچ ژۆرناڵێکیشی چاو لێ نەکرد. دەست و لاقی ڕاکێشا، ئەوەندەی کە هەموو ئێسک و پێستی داخ و یاوداری بلکێ بە مەلافە ساردەکەدا و وەک ئاگرێک ئاوی پێدا بپرژێنێ، کزر و فێنک ببێتەوە‌. ئەم مۆدێل راکشانە بەختیاری وەبیر نیگارە بەناوبانگەکەی داوینچی دەخستەوە، پیاوی ویتر□قیسی کە‌ چوار لاق و چوار دەستی کردۆتەوە و رایکێشاون تا پەڕانپەڕی خۆی. دەست و قاچەکانی تا ئەو جێگای بۆی کرا دێواندیو کرد بۆ ئەوەی

فێنکایی مەلافە کۆن و خاوێنەکەی هەموو پێستی بگرێتەوە. بەختیار بۆجێی هێشت و ڕۆیشت، نە بۆ وڵاتەکەی داوینچی و نە بۆ شارەکەی ویترۆڤیس، بەڵام شیلان هەموو شەوێ کە بە ڕووت و قووتی دەس و لاقی لەسەر جێگاکەی ڕادەکێشا بۆ ئەم بەر و ئەوبەری تەختەکەی وەبیری بەختیار و داوینچی و پۆرداخێ سرامیکییەکەی دەکەوتەوە. زرمە زرم دیسان دێست پێبووێ. لەپی دوو دەستی لکاندە مەلافەکەوە. هەڵات هەڵات و ڕاکردنیشی پێ زیاد ببوو، هەڵستایەوە و لەسەر جێگاکەی دانیشت. لەبەر خۆی وتی: ئەی هاوار، ئەمشەو ماراتۆنی عەرەبانە… کاتژمێری موبایلەکەی چاو لێ کرد.. لەسەر شەش بوو، وەک هەمیشە ، هەموو ڕۆژەکانی هەفتە لەسەر شەش بوو جگە لە ڕۆژانی هەینی و ڕۆژانی پشوو کە لەسەر هیچ سەعاتێک داینەدەنا، پێی خۆش بوو ڕۆژانی پشوو تێر تێر بخەوێ، بەڵام هەموو بەیانێکی ڕۆژانی پشوویش سەری سەعاتی شەش بەخەبەر دەهات و تا کاتژمێر نۆ لە جێگەکەیدا تلاوتلی دەکرد و خۆی لە خەو دەدا و دوایی ماندوو و وەڕەز هەڵدەستا. هەموو جارێ بەختیار پێی دەوت؛ کچێ! کاتژمێری بیۆلۆژیکی جەستەت لە سەر سەعات شەش دانراوە.. گۆترە تەپا و تل مەکە، هەستە با بڕۆین بۆ سەر ئەو کێوانە. شیلان نە شاخ و کێو ڕۆیشتنی پێ خۆش بوو و نە حەزی لە هاوڕێ شاخەوانەکانی بەختیار بوو.. جارێک لەگەڵیان ڕۆیشت بۆ یەکێک لە شاخە نەزۆر بەرزەکانی باکووری تاران کەڵ بوو بۆ یەکەمین جار و دوایین جاری، هیچ نەیتوانی لەگەڵ بەختیار و هاوڕێکانی بچێتە سەر لووتکە و لە یەکێک لە قاوەخانەکانی دەرەکە دانیشت تا ئەوان گەڕانەوە،ێ تا یەک مانگیش هەموو گیانی جەمام بوو و بە سەر بەختیاری دەبۆڵاند. هەناسەیەکی هەڵکێشا و لە دڵی خۆیدا وتی: من هاوڕێیێکی باش نێبووم بۆ بێختیار. خێرا ناوچاوی گرژ کرد و لەبەر خۆی وتی: کوڕی سەگ، بێ سفەتی بێ…، دەنگی قیژەیەکی ناسکی ژنانە بەرز بوویەوە، شیلان مەلافە سپییەکەی کێشایە سەر خۆی و کتێبەکەی کردەوە و گەڕا بە شوێنی ئەو لاپەڕەی کە تا ئەوێی خوێندبوو.. چاوی تووند تووند دەخشاندە سەر لاپەڕە و هێڵەکانەوە، بەڵام هیچکام لە لاپەڕە و دێڕ و ڕستەکان ئاشنا نەبوون و لاپەڕە دوای لاپەڕە دەگەڕایە دواوە کە دەنگی نوزە نووزێک بەرز بوویەوە. شیلان لاپەڕەکانی لێ شێوا و کتێبەکەی فڕێ دایە سەر مێزە چکۆلەکەی لای تەختەکەی و چرای ئاباژۆرەکەی کز کز کرد و چاوی لە موبایلەکەی کرد. کاتژمێر دوازدە و بیست و حەوت دەقە بوو. سەری چەقاندە نێو سەرینە نەرمەکەیەوە. چاوی نووقاند. بەختیار لەگەڵ ئێو کچێ شاخێوانێ تارانییێی کێ پۆرداخێ سرامیکییەکەی دابوویێ، دەزگیرانی کرد و باوکی دەوڵەمەندی کچە ناردنی بۆ فەرەنسا، شیلان تا ماوەیەک هەموو شەوێ ئەو سەرینەی لە باوەش دەگرت و بۆنی سەر و ملی بەختیاری هەڵدەکێشا ناو

سیەکانییەوە و گڕی گریانی لە نێو سەرینەکەی کپ دەکردەوە. ئێستا ئیتر نە سەرینەکە بۆنی بەختیاری لێوە دەهات و نە چاوەکانی فرمێسکیان بۆ دادەڕشت. تەنانەت لێشی تووڕ□ه نەبوو، هەندێ جار حەقیشی پێ دەدا و خۆی بە کچێکی ساردو سڕ و زبر و پیاو تەبیعەت دەزانی کە هەموو کوڕێکی لە خۆی دەتاراند، تەنانەت یەکێکی وەک بەختیار کە مناڵی لادێ بوو و حەزی لە شاخەوانی و باخەوانی دەکرد و کچێکی وەک شیلان لەچاو ئەودا ناسک و نیان دەهاتە بەرچاو. جیڕە جیڕی تەختی دراوسێکەی هەستا، دەنگی هەناسەبڕکێ هێدی هێدی بەرز بوویەوە. بە پێچەوانەی دراوسێکەی پاری کە ژن و مێردێکی مەزهەبیی بوون و هەموو شەوێک بە قاڵ و قسە و تەقە و ترپە خۆیان دەشۆرد جا دەخەوتن، شیلان ئەم کوڕ و کچە لوبنانییەی پێ باشتربوو کە وەک کەر سێکسیان دەکرد و دوای ئەوەش هیلاک و ماندووی بۆی دەکەوتن و وەک ورچ بۆی دەخەوتن هەتا بەیانی. دەنگی هەناسەبڕکێ و حەشر و حەلەلا تووندتر بوویەوە، هەستی کرد دڵی تووند تووند لێ دەدات. دەستی برد و لە پاڵی ئاباژۆرەکەیدا حەبێکی پەمۆیی وردیلانەی پرانۆلی خستە نێو دەمییەوە و پەرداخە خاڵییەکەی هەڵگرت و بەرەو ئاشپەزخانە وەڕێکەوت. کە گەڕایەوە ئارام لە لێوی تەختەکە دانیشت، دەستی نایە سەر پراسووی چەپی، دڵەکوتەکەی ئارامتر ببوو، وەک مناڵێکی خەوتوو لەسەر جێگاکەی دانێ بە ئەسپایی ڕاکشا.. مەلافە سپییەکەی پێچا بە خۆیەوە و سەری کردە ژێر سەرینەکەیەوە، دەنگی هیچ نەدەهات، پێڵووەکانی وەک دوو دەرکەی دەروازەیەکی ئاسنین لە ژێر لێزمە بارانی شەوێکی تاریک و تەڕ ئارام داخران.

“سین کوردستانی“

ئاوسە بانقی مردن.. فەرهاد کەریم

گوناهە دەرگا لەسەر خۆمان داخەین چاوەڕێی دەرگا لێدانکەین
مردوو لە ماڵەوە نیە، ژیان سەفەر
گۆڕم تەنگ، پەرداخێ بزە، کەوچکێ ژەهر
مردن تینو، دڵۆپێ ناڕژێتە خوێن و شەڕ

ماسی باڵی نیه قوڵابە شێت، تۆڕە کۆر□
دەریا کوشتارگە، چاویش داخەم خوێنە و خوێن
لە گمەی کۆتر، بۆڕینی گا، شەقبوونیی هەنار دەگەم
مرۆڤ چێژ لە ئازار وەردەگرێ
زەوی قاچی هەبوایە دەڕۆی
باڵایە لە رەنگ، جوانی دەنێژێ
ئاسن فێرە بینین و بەرد خۆکوشتن دەکا مرۆڤ
مردن دەبارێ زەوی گۆڕ
مردن لە دەرگام دەدا
باجی شێست ساڵ هەناسە و□ قەرزاری رۆژێ ژیان
مردن کۆکەوە ژیان نایێتە کڕین
مرۆڤ مردن دەکێڵێ بۆ وەڕزێکی تر
مردن دەچێنێ بۆ ساڵانی دێن
ژمارە بانقیان نیە ئەسپ و سێو
مار و مراوی و ماسی
بانقەکان ئاوسن بە مرۆڤ
قەرزی شێست ساڵ هەناسە و رۆژێ ژیان
بەرگەی ئەو هەموو باجە ناگرم لە دەرگای مردن دەدەم
بە مرۆڤ دەڵێم شێست ساڵ سوار بوون، بانقەکان ئاوس بە مردن
دەریا، زەوی، ئاسمان بوون بە گۆڕستان، گەورەترین گۆڕ
مردن لە دەرگام دەدا گۆڕەکەم پڕ بووە لە گوو
گۆڕ نیە، مرۆڤ وەک ئاودەست دەبینێ ژیان
بەجێماوە لە مردن سەرم چۆتە ناو گۆڕمەوە
گریانم بە گۆڕی ژیان دێ
ژیان گۆڕێکی رەنگاوڕەنگە
شەرمە مرۆڤ
مردوو چاوەڕێی مردنکا لە دەرگا بدا

عیشق.. شیعری هاوکار حەمزە

دڵداری بەدڵ ئەکرێت
حەزو خۆش ویستنی چێژەکانیش
بەجەستە..

بەڵام عەشق بەڕۆح ئەكرێت..
دڵداران گەر دووريش بن لەيەك
دڵدارى خۆيان هەرئەكەن
هەرزەكاران دڵيان بۆيەكترى
باڵ ئەگرێ..
ئەوان بە تاقە نامەيەك
ياخود بە تيلە نيگايەك
بەيەك ئەگەن..
خۆشەويستيش حەزى
تامكردنى چێژەكانە
تەنها بە تەماسى جەستە ئەكرێت
بەڵام عەشق باڵاترە
كارى نە بەدڵەو نە بەچێژەو
نە بەجەستە
عەشق سەماى ڕۆحە وێڵەكانە
عەشق سەماى ڕۆحە لێكچووەكانە
عەشق توانەوەى جەستەكانە
لەڕۆحى يەكتريدا..
گەر ديقەت بەن
دڵدارى دڵ دێنێتە لەرزە
جەستەش بە چێژ دێتە لەرزە
بەڵام عەشق ڕۆح دێنێتە لەرزە
ڕۆژێك دادێ دڵەكان
لەلێدان ئەكەون
ڕۆژێك دادێ چێژەكان
دادەمركێنەوەو
جەستەكانيش دادەڕزێن
ئەوسا تەنيا ڕۆح ئەمێنێ
تەنيا ڕۆحە كەئەتوانێ
باز بەسەر چێژەكانا بدات
شوێن و زەمان تێپەڕێنێ
ڕۆح ئەتوانێ شەيداى
ڕۆحێكى دێرين بێت
لەمەملەكەتێكى دێرينا
تۆ كاتێ بەعەشقەوە
لەمۆناليزا ئەڕوانى
ئەوە ڕۆحى تۆيە بەزەمەنا

گوزەر ئەکات
سنورەکان ئەبەزێنێ
تاسڵاو لەڕۆحی داقینشی کات
یان کاتێک ئەتەوێت
لەشەوانی پڕ ئەستێرەیا
دەست لەگوڵ□ بەڕۆژەو
کێڵگە زەردو شینەکانی
ڤان کوخ بدەیت
ئەوە ڕۆحی تۆیە بار ئەکات و
ئەیەوێت دەست بخاتە سەر زامی
گوێچکە بڕاوەکەی ڤان کوخ
تا بتوانێت ساڕێژی کات
تۆ کاتێ بەعەشقەوە
لەدەریاکەی شەمس و ڕۆمی
یەک دوو دڵۆپ شەرابی ڕۆح
لەدەستی ئەلیف شەفەق
لەپێکێکا ئەخۆیتەوە
ئەوە ڕۆحی تۆیە سەفەر ئەکا
ئیزن لەکەس وەرناگرێت
تا لەو دەریای عەشقەدا
چل مرواری بچنێتەوە..
ڕۆح کەداگیرسا دائەگیرسێ
ئەو تاساتی کڵپەسەندن
تائەو خاڵە شڵۆقە
لای مەعشوقە بارمتەیە
دووای ئەو خاڵە
گەر لای مەعشوقە مایەوە
یاخود نا
ئەو ئیتر ڕۆحێکی ڕەهایە
داگیرساوەو سەرمەستانە
بیر لە ژیان بیر لەمرۆڤ
بیر لە سروشت ئەکاتەوە
وانەزانن من بووم
بەدەروێش و سۆفی
کاتێ باسی عەشق و ڕۆح و
هاوشێوەکانی ڕۆح ئەکەم
لای من ئەم لێکچونە چ نیە

جگە لە چەند خاڵێکی هاوبەش
لەخەیاڵ و ل□ تێڕوانین
لەشێوازی بیرکردنەوەو دنیابینین..
یان چەند تەوەرێکی هاوبەش
لەمەعریفە و ل□ ئەدەب و لەهونەرا
ئەو لێکچونە هیچ نیە جگە
لە چەند جوانیەکی هاوبەش
لە ئەدەب و لەگوفتارا
لە کردار و لەئاکارا..
ئەم خاڵە هاوبەشانە
لەهەر کوێ بن
لای هەرکەس بن
تان و پۆیان
وەک بیرکاری وایە
لەیەک ئەچن
هێڵی جیاکەرەوەی ئەوان
وەک ئاوێنە وایە
عەکسی خۆیانی تیائەبینن
وێنە هەڵگەڕاوەکەی خۆیان
ئەمەش نەهەڵەیەو نەگوناهە
خۆ ئاوێنە هەڵە ناکات
یاسای ئاوێنە ئەوەیە
کە سنوورە بۆت نیە تێیپەڕێنی
بۆت نیە بچیتە ناوی
تادەست لەخودی خۆت بدەیت
وەک هێڵی دەرکەنار وایە..
کەنارێکی پاک و پیرۆز
بۆت نیە پیاسەی تیابکەی
وەک پەرستگایەک وایە
بۆت نیە سوژدەی بۆ بەری..
نەبا ئەویش هۆگرت بێ
دەنا وێنەکەی تەڵخ ئەبێ
سوپاس بۆ پاکیی ئاوێنە
کە پاکیی ئێمە ڕادەگرێ..
sep 2022 25

مردن بە ترش و خوێی ووردەوە..
نەوزاد بەندی

ئێمە بە دوای مردنا ئەگەڕێین ،
یان ئەو بە دوای ئێمەدا ئەگەڕێ ؟
(دیار نییە..)
ئەو ئێمە ئەدۆزێتەوە
یان ئێمە ئەو ئەدۆزینەوە ؟
(دیار نییە ..)
ئێمە خۆمان لەو شاردەتەوە ،
یان ئەو خۆی لە ئێمە شاردەتەوە ؟
(دیار نییە ..)
ئێمە لە دەست ئەو ڕا ئەکەین ،
یان ئەو لە دەست ئێمە ڕائەکا ؟
(دیار نییە ..)
ئەو ئێمە ڕزگار ئەکا
یان ئێمە ئەو ڕزگار ئەکەین ؟
(دیارە ..
ئەو ئێمە ڕزگار ئەکا)

* * *

عێراقییەکان ،
تاکە میللەتن ،
لە کاتی ژیانیشدا ، مردوون ..
گەورەترین گۆڕستانی دنیا ،
لە عێراقە و
بچووکترین هەلی ژیان ،
هەر لە عێراقە ..

* * *

هۆکاری مردنی بە کۆمەڵی عێراقییەکان بۆ ئەوە ئەگەڕێتەوە ،
چەند کەسێک هەموو هۆکارەکانی ژیانیان دزیوە ..

★ ★ ★

ئەوەی لە عێراق ڕاکا ، ناگەڕێتەوە ..
مەگەر تێک چووبێ ..
یان خزمی ئەوانە بێ ،
کە هەموو هۆکارەکانی ژیانیان دزیوە ..

★ ★ ★

ژیان لە عێراق ،
بریتیە لە خواردنی برنج و شلە و زاوزێ ..

★ ★ ★

هەر کەسێ پرسیاری هەیە ،
با پرسیار کا ..

★ ★ ★

لە ڕۆژێکی مێژوویدا نوسراوە ،
ئەو ڕۆژەی مامۆستای باکوری عێراق ،
دوای سێ مانگ ،
ئیحتیمالە دوو سەعاتێکی تر ،
موچەی مانگی 7 وەربگرن

(وێنەکە 118 ساڵ پێش ئێستایە ، شاری مانهاتن ی ئەمەریکا .. ئەوسا نە دوو تاوەری بازرگانیی جیهانیی تێدا دروست کرابوو ، نە ئوسامەی کوڕی لادن هێشتا لە دایک بوو بوو)